

BESSENYEI GYÖRGY ÖSSZES MŰVEI

SZÍNHŐVÉK

214537

SZÍNHŐVÉK

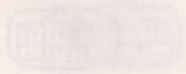
BIRÓ FERENC

ALMÓDÁSOK - A HÁRMAS SZÍNHŐVÉK -
TAVOZAT ALKALOM - A HÁRMAS SZÍNHŐVÉK -
TAVOZAT ALKALOM - A HÁRMAS SZÍNHŐVÉK -

NYOMDÁI MUNKÁI

BIRÓ FERENC

MTAK

OSZTÁLYOS KÖNYV
BUDAPEST

BESSENYEI GYÖRGY ÖSSZES MŰVEI
SZÍNŰVEK

Kritikai kiadás

SOROZATSZERKESZTŐK

BÍRÓ FERENC
KÓKAY GYÖRGY
TARNAI ANDOR

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

838803

BESSENYEI GYÖRGY

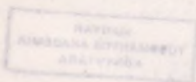
214581

SZÍN MŰVEK

HUNYADI LÁSZLÓ TRÁGÉDIÁJA – BUDA TRÁGÉDIÁJA – ÁGIS TRÁGÉDIÁJA –
LAIS VAGY AZ ERKÖLCSI MAKACS – A' FILOSÓFUS – A HÁRMAS VITÉZEK –
GALANT LEVELEK – TUDÓSÍTÁS

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

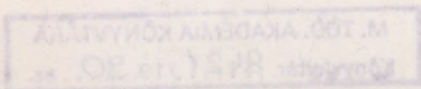
BÍRÓ FERENC

MTAK

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST 1990

508383

KÉSZÜLT
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTUDOMÁNYI
INTÉZETÉBEN

ISBN 963 05 5294 9

© Akadémiai Kiadó
Budapest 1990

PRINTED IN HUNGARY

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

M. TUD. AKADEMIA KÖNYVTÁRA
Könyvtár. 8421/19.90. sz.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS

Hunyadi László trágédiája	11
Keletkezése	11
Forrása	15
Utóélete	22
Az alapszövegről	26
Buda trágédiája	28
A szöveg hagyomány	28
A forráskérdésről	33
Egy pillantás a trágédia tárgyának forrásvidékére	36
Az ideológiatörténet segíthet a forráskutatásban?	37
A Buda trágédiája egy másik kapcsolata a pályakezdő Bessenyei írásaival	40
Egy lehetséges dramaturgiai forrás: Shakespeare	41
Ágis trágédiája	42
Keletkezése	42
Erőfeszítések forrásai kiderítésére	46
A forráskérdés háttérbe szorulása: az Ágis trágédiája értelmezése Bessenyei életművén belül	55
Újabb erőfeszítések a források kiderítésére	56

A mű eredetiségének valószínűségéről	59
Az Ágis trágédiája és Bessenyei politikai helyzete	60
Dramaturgiai gyengeségek mint a mű individualitásának valószínűsítői	62
A szereplők filozófiai nézetei mint az Ágis trágédiája individualitásának valószínűsítői	67
Megjegyzés a források további kutatásáról	69
Az alapszövegről	70
Lais vagy az erkölcsi makacs	71
Keletkezési idejéről	71
Miért nem jelent meg a Lais?	76
A szöveghagyomány	76
Az alapszöveg keletkezési idejéről	78
Az alapszöveg és a rajta elvégzett korrekciók	78
Tulajdonképpen mi is történhetett?	82
A forráskérdés	85
A' Filozófus és a Galant levelek	86
A mű keletkezésének és megjelenésének idejéről	86
Az alapszöveg	87
A forráskérdés	87
Viták a forráskérdés körül	92
Újabb erőfeszítések a forráskérdés tisztázására	93
A' Filozófus individualitását valószínűsítő szempont: a vígjáték helye Bessenyei munkásságában	95
A Galant levelek	97
A' Filozófus mint útnyitás a művelődési program felé	98
A Hármas vitézek	102
Megjelenésének idejéről	102
A Hármas vitézek elkészülésének háttéréről	103
A fordítás elkészülésének idejéről	107
Tudósítás	109

SZÖVEGEK

Hunyadi László trágédiája	113
Buda trágédiája	167
Ágis trágédiája	293
Lais vagy az erkölcsi makacs	407
A' Filozófus	491
A Hármas vitézek	593

FÜGGELÉK

Galant levelek	663
Tudósítás (Zechenter Antal A' hitető Mahomet című fordításának bevezetője) .	695

JEGYZETSZÓTÁR	699
-------------------------	-----

NÉVMUTATÓ	705
---------------------	-----

HUNYADI LÁSZLÓ TRÁGÉDIÁJA

Keletkezése

Bessenyei tragédiái megírásának sorrendjét megnyugtatóan tisztázta monográfiájában Gálos Rezső (*Bessenyei György életrajza*. Bp. 1953. 74–76.), legalábbis a pillanatnyilag rendelkezésre álló tények az általa levont következtetéseket igazolják. Ezek szerint Bessenyei tragédiái közül elsőnek a *Hunyadi László trágédiája* (a továbbiakban: HLT) készült el.

„C'est un petit ouvrage, le premier essai de votre génie” — írja róla az 1777-ben megjelentetett *Die Geschäfte der Einsamkeit* című német nyelvű elmékedéssorozathoz csatolt francia levelek egyikében Bessenyei ismeretlen levelező partnere. A kijelentés (amelyre egyébként Riedl Frigyes hívta fel a figyelmet, vö. *Bessenyei György első drámája*. ItK 1916. 239.), tájékozottságra utal, hiszen a levelező társ magának a szerzőnek teszi meg az észrevételt, ahogy tájékozottságra utal az „essai” szó használata is e szépirodalmi művel kapcsolatban. A tragédiát próbálkozásnak minősíti, és ez a vélemény azért figyelemre méltó, mert egyezett a szerző önnön munkájáról alkotott ítéletével. Ő az 1772 őszelőjén megjelent *Eszterházi vigasságok* című kötetéhez csatolt kis tudósításban mintegy vissza is vonja darabját — a háromfelvonásos tragédiát öt felvonásra átdolgozva „egészen újból” kívánja megjelentetni. Ez az utalás ad egyébként némi

támpontot a megjelenés időpontjára vonatkozóan is. A tragédia Beleznai Miklósnéhoz írott ajánlásából tudjuk, hogy ez az első nyomtatásban megjelent műve Bessenyeinek („először világosságra” ezt ereszti írásai közül), mivel azonban az átdolgozásra vonatkozó döntésben nyilván belejátszottak bizonyos olvasói reagálások is, ha nem is feltétlenül sok időnek, de egy jó időnek bizonyosan el kellett telnie a megjelenés és a visszavonás között. Mivel az *Eszterházi vigasságok* — mint utaltunk rá — minden valószínűség szerint az év koraőszén jelent meg (a „vigasságok” júliusban zajlottak le), a HLT így nemcsak július előtt, hanem jóval előtte jöhetett ki a sajtó alól, hiszen meg kellett hogy előzze Bessenyei egy másik művének, Alexander Pope *Essay on man*-je alapján készült átdolgozásának, *Az embernek próbája* megjelenését is. A HLT-ben közölt *Jelentésben* [104] beszél arról, hogy a szerzőnek „igen rövid idő alatt új magyar munkáji fognak kiadatni... Az embernek próbája az Anglius Póp szerint négy levélbe, versekbe”. A HLT így az év első hónapjaiban látott napvilágot.

E jelentés, de a Beleznainéhoz írott ajánlás utalása is arról tanúskodik, hogy Bessenyeinek a HLT sajtó alá bocsátása pillanatában már más munkái is készen vannak — azok közül ereszti „először” nyilvánosságra ezt a színművét. Ezek között bizonyosan ott szerepelt a másik tragédia, a *Buda trágédiája* is, ennek a Ráday Levéltárban őrzött másolatán rajta van ugyanis az 1771-es évszám. A jelek szerint így az 1771-es esztendőben Bessenyeinek ez a két műve már készen volt, és ha — mint a *Die Geschäfte der Einsamkeit*-ben közölt francia nyelvű levél tanúsítja — a HLT, a „premier essai” előbb is készült, mint a *Buda trágédiája*, arra azonban sem ebben a levélben, sem másutt nem találunk adatot, hogy *mennyivel* előbb. — Bayer József *A magyar drámairodalom története*, I—II. című monográfiájában (Bp. 1897. I. 96.) megadja ugyan a keletkezés éveként az 1769-es évszámot, de nem árulja el, adata honnan való, és semmilyen érvet nem hoz fel mellette. Így nekünk a feltételezések útján kell maradnunk. Ha bizonyos is, hogy a *Buda trágédiája* 1771-ben készen volt, de a rendelkezésre álló tények alapján nem dönthető el, hogy ezt az évet tekinthetjük-e Bessenyei pályakezdő évének (s így a HLT

megírása esztendejének is). A magunk részéről inkább arra hajlanánk, hogy nemcsak a tanulás, de az írás ideje is korábban kezdődött el Bessenyei számára, s így korábban készült a HLT is. Minek alapján következtethetünk erre? Az 1772-ben közölt Bessenyei-művek, elsősorban a versek meglehetősen egyértelműen utalnak egy előzőleg már lezajlott bölceleti lázadásra, sőt, e költemények nemcsak az e lázadás nyomán előállott világnézeti krízis nyomait őrzik, hanem — s ezt éppen az év első felében közzétett Pope-átdolgozás, *Az embernek próbája* tanúsítja — a válság feloldását is (vö. Bíró Ferenc: *A fiatal Bessenyei és íróbarátai*. Bp. 1976. 21–60.). E gondolkodói folyamat s az azt tükröző versek születése aligha tehetők egy esztendőre, inkább arról lehet szó, hogy ez a filozofikus útkeresés korábban elkezdődött és 1771 végére mintegy le is zajlott.

Szempontunkból annak is jelentősége van, hogy ekkor, főleg a pope-i mű gondolatvilága által hozott megnyugvás folyamatában — s ugyanakkor: kész művek birtokában — kezdi el Bessenyei kiépíteni irodalmi kapcsolatait is.

E kapcsolatok közül a legfontosabb Orczy Lőrincsel való barátsága. Bessenyeinek hozzá írott első verses levelét nem ismerjük, csak Orczy válaszáat, amely 1772. január 12-i keltezéssel ellátva jelent meg a *Bessenyei György társasága* című antológia (1777) nyitódarabjaként. A *Bessenyei Györgynek* című terjedelmes vers minden jel szerint Orczynak Bessenyeihez írott első episztolája, és így ő először éppen az 1771-es esztendő végén írt a „tarnaörsi bölcs”-nek, akihez az 1773-ban kiadott *Buda trágédiájának* ajánlása is szól majd. De ugyancsak az 1771-es év végén alakult ki egy másik, noha rövid életű, de ugyancsak a fiatal testőrnek a szellemi életben már meglévő pozíciójára utaló kapcsolata is. A HLT *Toldalékban* közölt, *A Máriavölgyi Tisztelendő Paulinus Atyáknak* című verses levél (1771. december 12.), illetve a Demetrius N. N.-nek nevezett Szluha Demeterrel kialakult levélváltás arról tanúskodik, hogy a művelt szerzetesek körében Bessenyeinek határozott renoméja van, szerénykedése („Méltatlanul hányod rám a dicséretet / Nem érdemlek hidd-el, olly nagy tiszteletet”) a kötelező udvariassági formulákon túllépő és nyilvánvalóan irodalmi természetű tekintélyről tanúskodik. Ez a tisztelet feltehetően nem a hagyományos

vallás szempontjából több mint kétes irányokba tájékozódó gondolkodónak, hanem a literátus nemesifjúnak és — elsősorban — már elkészült művek szerzőjének szól, ahogyan csak az elismerés gesztusaként értékelhető, hogy a visszavonult, zárkózott, de mégis a kor legnagyobb tekintélyű nemesi irodalmárának számító Orczy is kapcsolatba lépett vele.

Arra vonatkozóan, hogy a HLT az 1771-es esztendő előtt elkészült, elsősorban magának a darabnak a jellege árulkodik. Könnyen észrevehetjük, hogy az első alkotói korszak lázadást és krízist egyaránt tükröző költeményei és a datált tragédiák eszmetörténeti szempontból szorososan összetartoznak: a tragédiákban feltűnnek a verseket ihlető filozófusi problémák és fordítva: a versek is belátható kapcsolatban vannak a színművekkel. A HLT azonban még nem tartozik ebbe a sorba — szemben az 1771-ben készen álló *Buda trágédiájával*, és az 1772-es év végére elkészült *Ágis trágédiájával*, ez a darab filozófiai szempontból közömbös szöveget nyújt. Arra vonatkozóan tehát, hogy ez a munka 1771 előtt, esetleg jóval előtte keletkezett, közvetett módon, de igen határozottan utal az a körülmény, hogy e tragédia szövegében még nem feszül ott az újonnan szerzett filozófiai tudás és a vele való küzdelem, amely első korszakának lényegében minden írása mögött megfigyelhető, s amely jelen van már az 1771-es keltezésű (vagy akkor lemásolt) *Buda trágédiájában* is. A HLT — mint utalunk majd még rá — az ifjú szerző egzisztenciális helyzetére, egy különleges pályakezdés gondjára épül, s feltehetően valóban Bessenyei írói eszmélésének legelső mocanáisait őrzi. A mű születése tehát az 1771 előtti évekre tehető — de minden valószínűség szerint 1767 utánra. Mert ha Bessenyei írói pályakezdésének idejét nem, eszmélkedésének kezdetét ismerjük, hiszen ő maga vall róla *A Holmi* sokszor idézett mondatában: „... Bétsbe jövén tsak eszembe ötlük, hogy tanulni kellene mert jó holmit tudni — tanulni kezdek, és egy huzomba tizen egy esztendeig szüntelen ölöm magam” (*A Holmi*, Béts 1779. XI-dik Rész. OSKO-LA, 85). Mivel az idézett részt Bessenyei szinte bizonyosan 1778-ban írta, a tanulás ideje 1767-ben kezdődhetett el — ami azonban még nyilván nem az írás ideje volt.

A nyilvánosság elé való kilépéshez — s ezzel párhuzamosan: irodalmi kapcsolatok kereséséhez — azonban nemcsak művek kellettek, de a jelek szerint el kellett jutnia a testőrnek gondolatvilága stabilizálódásához, egy viszonylagos belső nyugalomhoz. Ez érkezik el az 1771-es év végén, s ezt mutatja az 1772-es esztendő gazdag termése: ebben az évben egyszerre négy könyve jelenik meg.

Forrása

Elsőnek megjelent és — minden valószínűség szerint — elsőnek is írott művével Bessenyei olyan tárgyhoz nyúl, amely számára a későbbiek során kitüntetett jelentőséggel bír — a magyar történelemben számára a Hunyadiak kora a legfontosabb fejezet. Mint ismeretes, a Hunyadi család története Bessenyei három művéhez is témaként szolgált: a HLT mellett (de valamivel később) Mátyásról — Voltaire *Henriade*-jének mintáját követve — eposzt, Hunyadi Jánosról pedig történelmi esszét írt. A szakirodalom alapján már tudjuk, hogy mind a sokáig kéziratban maradt Mátyás-eposz (vö. Tolnai Adél: *Mátyás királlyal foglalkozó költészetünk forrásai*. Bp. 1911. 14–15.), mind az 1778-ban publikált *Hunyadi János életének* (vö. Mezei Márta: *Ein vergessenes Bessenyei-Buch: Leben und Taten des János Hunyadi*. Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös nominata. Sectio Philologica. Bp. 1960. 125–132) elkészítéséhez a magyar reneszánsz történetírójának, Antonio Bonfininek nagy műve, a *Rerum Ungaricarum decades* szolgált forrásként, de — hiszen „pajtásaként” emlegeti — használhatta Heltai Gáspár Bonfini alapján készült *Magyar Krónikáját* (1575) is. Valóban arra utal minden jel, hogy a HLT cselekményvázát Bonfini alapján ismerte meg Bessenyei, aki a 10. lap lábjegyzetében hivatkozik is a nagy historikus művére. Az eddigi kutatás (vö. Tolnai Adél: i. m. és Belohorszky Ferenc: *Bessenyei György Hunyadi László tragédiája*. Szabolcsi Szemle 1935. 249–281.) feltárta a darab cselekményének azokat a motívumait, amelyek megegyeznek Bessenyei és Bonfini művének megfelelő része (III. Decas

L. VIII.) között. A *Rerum Ungaricarum decades*-ből egyébként a korban számos kiadás állt a rendelkezésre, csak a XVIII. században három edícióról tudunk, amelyek közül kettő, az 1770-es budai és az 1771-es lipcsei gyors egymásutánban látott napvilágot. Mindennek azonban csak abból a szempontból van jelentősége, hogy Bessenyei színművét készítvén bizonyosan kézbe vette a nagy reneszánsz historikus művét is, munkája megírásához azonban nem ez szolgált forrásként.

A HLT forrására Szörényi László talált rá egy névtelen, de egészen biztosan jezsuita szerző által készített *Ladislaus Hunyady* című, latin nyelvű „tragoedia”-ban, amelynek egy kéziratos példányát a szegedi Somogyi Könyvtár őrzi a H. B. 157. jelzet alatt. (Vö. Szörényi László: *Ismeretlen jezsuita tragédia Hunyadi Lászlóról – Bessenyei György tragédiájának forrása*. ItK 1989. 5–6.) Staud Géza bibliográfiája (*A magyarországi jezsuita iskolai színhátékok forrásai I. 1561–1773*. Bp. 1984.), valamint egyéb tények és megfontolások alapján Szörényi László arra a következtetésre jutott, hogy 1747-ben Kolozsvárott valószínűleg már ezt a darabot mutatták be a jezsuiták kollégiumában, s a szerző talán az a Jósa István volt, aki 1750 körül retorikát tanított itt. 1751-ben, Lócsén viszont már bizonyosan ezt a darabot játszották a diákok, hiszen a részletező cím egyértelműen a Szegeden megtalált tragédia tematikájára utal: *Ladislaus Corvinus odii Garrae Palatini victima*. Arról e pillanatban nem tudunk sokat, hogy a Bécsben élő ifjú testórhöz hogyan jutott el a mű egy kéziratos példánya, lehetőség mindenestre több is akadt: Bessenyei pártfogója volt Kollár Ádám Ferenc, az Udvari Könyvtár igazgatója, de ismeretes, hogy sok ismerőse, barátja, illetve tisztelője volt a fiatal klerikusok között is, Szluha Demetertől a fiatal Szaitz Leo Máriáig. Nagyon valószínű, hogy a *Ladislaus Hunyady* nem egy korábban látott színházi előadás emlékeként hatott a HLT létrejöttére, a jelek arra utalnak, hogy Bessenyei kezeügyében maga a szöveg volt, s bár szinte minden szempontból szabadon bánik vele, nyilvánvaló, hogy ezzel a szövetséggel bánik annyira szabadon. Íme a HLT és az iskoladráma egyik, egymásnak megfelelő jelenete a harmadik felvonásból. A latin szöveget Szörényi László közlése nyomán adjuk.

Scena 6.ta

Tribunus cum custodiis, et qui supra.

Tribunus: Miles hic coram adstans, non suo, sed altiori paret nutui, Majestas jubet Regia, captum tenere homicidam. Prodeat, quis quis in amicum exarserat (sic!) Regium.

Ladislaus: Ego amice! exosum Ulrici caput, ego ferii; ast ea propter Homicida nec sum, nec dici volo.

Tribunus: Da veniam generose Sanguis! Tuo si quid indignum protuli Pectore, non mea haec mens, hoc Te Senatus nomine, hoc lata in te sententia.

Ladislaus: Ad mortem eundum est, ibo, nil opus Duce; adeste! adeste Judices! Vestrisque necem haurite luminibus, Et vos adeste amata pectora, *Rozgony, Mathias!*

Tribunus: *Rozgony, Mathias* captivus uterque, uterque ocys subdat se se.

Rozgony: Subdam lubens, en libens, pectus hoc non modo carceri, sed atrae quamcunque subdam neci.

Mathias: Sequamur *Rozgony* illustris! tantum sequamur decus sub umbras.

Ladislaus: Ruite extremum! in mortis prolem maestissimam ruite! amplexus date!

Rozgony: amplexum, sed non extremum dabo, Non te relinquam charam progeniem! morte quin prius concidam ipse.

Ladislaus: Tu quoque *Mathia!* excipe amplexu pio amans, amantem! hoc munus extremum dato, Age! pande Fratri brachia! vale tenelle sanguis!

Mathias: Frater dulcissime vale!

Tribunus: Moras hic nectere Regia vetant Imperia! latera exarmare decet, decetque ponere gladios, sic captivorum fert conditio.

Ladislaus: Vix te assumseram, jam ponere cogor infectus. O saturatum toties Bistonio sanguine ferrum, Genti quod Hunyadiæ tantam peperisti gloriam, honorem Patri, filio igno miniam! quam tibi Indoles! Matrem, quod Patrium aemulari modum, nondum haurire Turcicum licuerit sanguinem! quanto dolore eriperis mihi

Rozgony: Cape tutelam quondam, et robur Patriæ!

Mathias: tolle metum hostium, et invidiam, sed Corvinarum gloriam tolles nunquam

— — *Rozgony:* Numina afflictæ sorti secudent!

Mathias: Secudent charæ salutî!

Ladislaus: In vestri durent memoria Manes mei!

Hetedik jelenés.

ROZGONYI, HUNYADI LÁSZLÓ, H. MÁTYÁS

és egy VEZÉR *fegyveres* TEST ÖRZŐ

VITÉZEK-EL.

A' VEZÉR.

Egy halálos rab-ért küldettem hozzátok,
Mellyik lesz köztetek, most magyarázzátok
Ulriknak gyilkosa?

HUNYADI L. *bátran.*

Én vagyok barátom
Ki Ulrikot öltem; de nem találtatom
Azért olly gyikosnak a' mint te vélheted
'S tselekedetemet látom ítélnetted

A' VEZÉR.

Vitéz! meg engedhetsz, törvény szerént szóllok,
Magamtúl ellened én rosszszat nem mondok.
Igy adták előmbbe.

HUNYADI L. *Rozgonyihoz, és Mátyáshoz.*

Jertek karjaimra
Mátyás, és Rozgonyi, érek fájdalmimra

A' VEZÉR.

Mátyás Rozgonyival mind a'-ketten rabok,
Úgy van parantsolva, és adják meg magok'

ROZGONYI.

Ah igen örömet, bár-tsak meg halhatnék.
Hogy több gyilkosokat soha ne láthatnék.

H. MÁTYÁS.

László együtt megyünk az örök életre,
Ereszszük Lelkünket a' magass Egekre

A' VEZÉR.

Vitézek le kell már tenni fegyveretek'
Mint rabokkal, a'ként kell bánnom veletek.
Ekkor mind az három maga le óldja kardját

HUNYADI L. kardját kezébe tartván.

Alig vettelek fel, 's már el kell vesztenem!
Ah nem lehet Atyám nyomdokit követnem!

ROZGONYI, midőn fegyverét nyújtja

Vedd el, ne! kezemből Hazámnak védelmét!

H. MÁTYÁS kardját hasonlóul nyújtván.

Nem veszed-el ezzel gyilkosink félelmét.
*Ekkor a' Vezér intéseket térszen, körül állják
a' három férffijat, kiket fegyverek közt meg-
indítanak.*

(el-mennek.)

Mint látható: szó szerinti fordításról ugyan nem beszélhetünk (Bessenyei az eredetitől inkább csak ötleteket kap a maga mondataihoz), a párbeszéd menete lényegében teljesen megegyezik a latin és a magyar szövegben. A két darab idézett jelenetei közötti viszony jellege — ha nem is maradéktalanul, de — általánosítható: a két szöveg között hol lazább, hol szorosabbak az összetartozás szálai, e szálak léte azonban tény, a *Ladislaus Hunyady* a HLT kialakításánál egyértelműen forrásként szolgált Bessenyei számára. Jegyezzük

meg, hogy a forráskezelésnek ez a módja egyáltalán nem elszigetelt eset a pályakezdő Bessenyei tevékenységében. Hasonló módszerrel élt Alexander Pope *Essay on man*-je nyomán kialakított művének, *Az embernek próbája* készítésekor is. Pope filozófiai költeményének és Bessenyei (az eredeti munka egyik francia fordítása nyomán készített) verziójának gondolatvilága között — ami a tanítások alapját illeti — nincs lényeges különbség, mégis, a magyar szöveg annyira szabadon fut, hogy még azt sem lehet megnyugtató módon megállapítani, hogy a magyar szerző melyik francia fordítás alapján dolgozott.

Bessenyei azonban nemcsak a szavakat válogatja szabadon, de a jelenetekkel is szabadon bánik, úgyhogy a két mű között — az alapvető összetartozáson túl — nagyon is sok és igencsak lényeges eltérés regisztrálható. Szörényi László idézett tanulmányában gondosan fel is sorolja ezeket a különbségeket a szereplők eltéréseitől (a jezsuiták tanszabályzata szerint nő nem léphetett a színpadra) a jelenetek átcsoportosításáig, illetve összevonásáig. A két darab szembesítése külön tanulmány feladata, annyit azonban meg kell jegyeznünk, hogy a változtatásoknak külön-külön aligha lehet racionális magyarázatát adni, a változtatások általános irányára vonatkozóan viszont kialakulhat bennünk egy benyomás, nevezetesen: itt rokon politikai elgondolások egymástól eltérő jellegű interpretációiról van szó. Ha a HLT-t a Bessenyei rendelkezésére álló történelmi tradícióval szembesítjük, akkor rögtön feltűnik, hogy őt mélyen foglalkoztatta az a probléma, hogy a jószándékúnak látott királyi hatalom és az érdemes alattvalók egymásra találását megakadályozzák a színlelő gonosz tanácsosok — a történelmi alaptényeket egyértelműen ebbe az irányba dúsítja fel a HLT szövege. Nagyon is lényeges körülmény, hogy Bessenyei színműve és a *Ladislaus Hunyady* között ebben a vonatkozásban is megfelelés van. Míg tehát a rossz tanácsosok szerepe a történet eredeti, Bonfini-féle változatában meglehetősen elmosódó, a jezsuita darabban és Bessenyei művében egyaránt fontos szerepet játszanak, elsősorban Gara László (illetve Ladislaus Garra) — ő mind a két tragédiában a fő intrikus és minden baj okozója. Úgy véljük, hogy Bessenyei szerke-

zeti változtatásainak a háttérében az áll, hogy ő ezt a helyzetet az iskoladrámánál is erőteljesebben (de legalábbis hatásosabban) kívánta előtérbe állítani. Ez magyarázza, hogy a latin eredeti által inkább tárgyias-részletező modorban bemutatott események Bessenyei tragédiájában leegyszerűsítve, ám érzelmileg ugyanakkor feldúsítva jelennek meg — Gara itt még gonoszabb, a király és az ifjú hős még szerencsétlenebb. E hatás érdekében elsősorban maga László megy át egy különös metamorfózison — Bessenyei Hunyadi Lászlójának az a fő jellemzője, hogy sorsa fordulataira könnyen lágyuló érzelmességgel reagál, s így a HLT-ben sokkal inkább eltér egymástól az, amit a hősről másoktól megtudunk, attól, amilyenek mi látjuk őt.

A *Ladislaus Hunyadi* szerkezetében ily módon benne van az a társadalmi képlet, amelynek kérdései a tragédiaíró Bessenyeit mindvégig foglalkoztatják, egy hármias rétegezettsgű udvari világ. A könnyen félrevezethető uralkodó, a jószándékú és érdemdús alattvalók, valamint a közjük ékelődő s egymásra találásukat megakadályozó intrikus közeg, a rossz tanácsosok alkotják ennek a darabnak, de Bessenyei másik két tragédiájának a szerkezetét is. Ez a séma éppen ismétlődése révén bír különös jelentőséggel, így árulkodik egyértelműen arról, hogy a pályakezdő Bessenyeit milyen mélyen foglalkoztatta ez a kérdés. A HLT mutatja meg először, hogy a királyi hatalom és az érdemes alattvaló találkozásának lehetősége, ill. lehetetlensége mennyire személyes jellegű kérdés volt számára: ez a mű — szemben a később keletkezett *Buda trágédiájával* és még inkább az *Ágis trágédiájával* — meglehetősen nyersen és áttétel nélkül tanúskodik erről a személyes érdekeltsegről. Az ifjú szerző munkája Beleznai Miklósnéhoz írott ajánlásában mintegy azonosítja is magát tragikus sorsú hőseivel. „Hunyadi László 26. esztendő korában ölettetett-meg; én pedig szomorú történetét, mint-egy 25. esztendő koromban láttatom elő-hozni... A' festő Bessenyei György: a' tábla Hunyadi László: engedje-meg a' Méltóságos Aszszony, hogy érdemes képét a' következő időkbe két' olly Magyar ifjú hordozhassa, kik mind-ketten Nemzetek' ditsőségének elő-mozdítására igyekeztek. Én tudom, ha Hunyadi az örökké-valóságból ki jöhetne, és tőlem le-írt szomorú történetét

meg-olvashatná, bizonyosan a' barátom lenne, 's értem édes örömet ismételten is meg-tenné a' Méltóságos Aszszonynak azt az áldozatot; melyet én most e' kis Trágédiá-val ajánlok..." A „festő” és a „tábla” közötti párhuzamok egyértelműek: életkoruk azonosságának hangsúlyozása mellett együtt „hordozzák” a jövő időkben a nagyasszony képét is, ők, kik mind a ketten „Nemzetek' ditsóságére” törekedtek, Hunyadi László „bizonyosan a' barátja lenne”, s ő is hódolna Beleznainé előtt — az áldozat szó ugyanis bizonyára a német Opfer megfelelője —, mindez arra utal, hogy Bessenyei rendkívül intenzíven élte át hősének sorsát, ennek alapja pedig helyzetük rokonsága volt.

De ki volt az ajánlás címzettje? A kérdésre adandó válasz már nemcsak a mű keletkezésével, hanem utóéletének első fejezetével összefüggő tények vázlatos bemutatását is igényli.

Utóélete

A költőt, akinek Bessenyei egyik első episztoláját írja és a nagyasszonyt, akinek első megjelent munkáját ajánlja, rokoni szálak fűzték össze: Orczy Lőrinc felesége Beleznai Miklósné testvére volt. Feltehető (noha egyáltalán nem biztos), hogy Bessenyei a Bécsben is házat tartó Beleznaiékkal való kapcsolata alapján jutott el a nemesi irodalom akkori legnagyobb tekintélyéhez, Orczyhoz is. Gálos Rezső idézett Bessenyei-életrajzában (125 — 127.) feltételezi, hogy a Bessenyei család már régebben is összeköttetésben lehetett Beleznaiékkal, bár nem lehet tudni, hogy a tiszántúli, elszegényedőben lévő, sokgyermekes família mi módon került közel a gazdag Pest megyei földesúrhoz. Gálos csak az 1772-es évtől ismer erre vonatkozóan adatokat, s az első dokumentum voltaképpen a HLT ajánlása, azaz: egyáltalán nem zárható ki, hogy a két család kapcsolata Bessenyeinek és Beleznai Miklósnak a kapcsolatával kezdődik.

A rendelkezésre álló tények meglehetősen egyértelműen utalnak azokra a körülményekre, amelyek egymás mellé állították a „mintegy” huszonöt éves testőrt és a gazdag földesurat, aki ekkor már

nyugalmozott generális volt. Beleznai az 1770-es évek elején a hazai protestánsok legtekintélyesebb világi vezetője: 1772-ben ő lett a legnagyobb, a Duna melléki szuperintendencia főgondnoka és, nem sokkal utóbb, valószínűleg ennek az évnek a végén már ő az egyetemes főgondnok is (vö. Zoványi Jenő: *Bessenyei György mint ref. főconsistoriumi titkár*. Sárospatak 1909. 7.). Beleznai a kor hazai reformátusságának azt a szárnyát képviselte, amely új módon igyekezett megközelíteni az udvarral való kapcsolatokat. Ehhez a lehetőséget az teremtette meg, hogy Mária Terézia maga is változtatni kívánt kormányzatának a magyar protestánsokhoz fűződő viszonyán (vö. Zoványi: i. m. 5–6.). Ebben a közeledési folyamatban találkozott egymással az udvarban szívesen fogadott Beleznai és a maga „promotio”-ját kereső, de a katonai pályától idegenkedő, tehetséges és már művelt testőr, Bessenyei, aki szintén rendelkezett megfelelő összeköttetésekkel. A két férfi szövetségének első dokumentuma a Beleznai Miklósnénak ajánlott HLT, és ismeretes, hogy ez a szövetség alakítja majd a testőrséget az év végén odahagyó Bessenyei pályáját is: ő lesz a magyar protestánsok bécsi ügyvivője.

S itt szeretnénk megkockáztatni egy feltételezést: vajon a HLT publikálása (s ajánlása) nem Beleznai és Bessenyei első, közösen elkövetett hibája volt? Egy magyar nyelven írott színmű kedvezőtlen fogadtatásának akkoriban még aligha lehettek esztétikai okai, hiszen ilyen okokkal más Bessenyei-művek — így maga az *Ágis trágédiája* is — bővebben szolgálhattak volna, mint az erőtlen, de dramaturgiailag nem különösebben hibás HLT, s kell-e mondani, hogy e kifogásokat senki nem hozta az ifjú szerző tudomására. Márpedig — mint az *Esterházi vigasságokhoz* csatolt *Tudósítás* értesít bennünket — a HLT fogadtatása egyértelműen elutasító volt („sok olvasók benne, mint értettem, nyugtalankodnak”) és azért nyilvánítja ki a szerző ama „eltökéltett szándékát”, hogy a HLT-t második nyomtatásban már öt játékban adja majd ki, ami nyilván a teljes átdolgozását jelentette volna a háromfelvonásos tragédiának. Elképzelhető, hogy az „átkozott, hitető gyilkosok”, a rossz tanácsosok által uralt szomorú udvari világ túlságosan is éles rajza, amelyen ugyanakkor

együtt szerepel Bessenyei és Beleznai neve, olyan feszültséget élezett ki, amelyre a közeledés újfajta útját-módját kereső protestánsoknak éppen úgy nem volt szüksége, mint ahogy a másik félnek sem. Nem szabad elfelejteni, hogy a darabbeli király, V. László a Habsburgok családjához tartozott.

A HLT utóéletének van még két olyan mozzanata, amelyre — ha röviden is, de — illik kitérni: szervesen hozzátartozik annak a Bessenyeinek a portréjához, aki a magyar irodalom egyik legnagyobb hatású személyiségének tekinthető. A HLT tárgyát a későbbiek folyamán igen gyakran fogják feldolgozni a magyar irodalom munkásai (vö. Péterffy Béla: *A Hunyadiak a magyar drámairodalomban*. Temesvári Magy. Kir. Állami Főgimnázium 1902—1903. évi Értesítője, Temesvár 1903. 1—75.), s a feldolgozások közül kettő közvetlen kapcsolatban van Bessenyei színművével.

Az első Teleki László műve: ő 1784-ben, négy felvonásban készítette el *Hunyadi László fővétele* c. tragédiáját. Ennek a feldolgozásnak az az érdekessége, hogy Teleki László Bessenyei nagy ellenfelének, gróf Teleki Józsefnek volt a fia (Bessenyei és Teleki József rivalizálására l. Gálos: i. m. 136—143.) és — mint *Előbeszédéből* egyértelműen kiderül — ismerte a HLT-t: „Írt éppen ezen Históriairól Bessenyei is egy rövid tragédiát, de mind azért, hogy az Aesopus szajkója szerint idegen tollakkal nem akarnám magam felruházni, mind pedig, mivel az ő tragédiája nem is olyan, hogy belőle szedett tollakkal fel lehetne magát cifrázni, önként semmi részben nem követtem” — írja. A két darabot összevető Voinovich Géza (*Idősb. gróf Teleki László irodalmi munkássága*. ItK 1899. 129—167.) szerint „Bessenyei elrendezése csattanósabb és jobb. Viszont a részletek Telekinél sikerültek jobban”. A tüzetesebb összevetés, ill. a körülményekkel való szembesítés deríthetné ki, hogy Teleki László vállalkozásának volt-e Bessenyei és apja ellenségeskedésével összefüggő, esetleg éppen egyházpolitikai alapozású motívuma. A magunk részéről úgy véljük, hogy ez sem zárható ki, noha az első benyomások szerint nem vitákról, hanem inkább

rivalizálásról van szó, ami nem sikerült igazán: Teleki munkája kéziratban maradt, és az MTA Könyvtárának Kézirattára őrzi (M. Ir. Régi és új írók, 4—r. 132.).

A Teleki-féle Hunyadi-dráma mögött Bessenyeivel szemben ellenséges indulat (is) működött, egy másik átdolgozást viszont éppen a Bessenyei iránti tisztelet hívott életre.

1817-ben Virág Benedek adta ki Bessenyei drámájának átdolgozását *Hunyadi László* címmel. A szöveghez egy *Emlékeztetést* csatolt, amelyben utalt művének forrására: „Ezen tragédiát hatos jambusokban írtam, Bessenyei György munkájából, mely kijött Bécsben, 1772-dikben, Kaliwoda betűivel.” Ez az *Emlékeztetés* meg is mondja Virág átdolgozásának a lényegét: Bessenyei páros rímű tizenkettőseit itt hatos jambusok váltják fel. A műhöz csatolt *Poesia* című dolgozatában meg is adja ennek az okát: ő a jambikus formát, különösen a hatos jambust tartja igazán alkalmasnak a drámai érzelmek tolmácsolására. Egyébként — mint azt Nagy Imre: *Virág Benedek Hunyadi László tragédiája és a magyar klasszicista dráma* c. tanulmányában megállapítja (A Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző karának Tudományos közleményei 1984/1. Filológia, 41—55.) — az 1810-es évek magyar drámairodalmát általában is jellemzi a jambikus verselés előretörése. A versforma e megváltoztatása mellett azonban Virág Benedek jelenetről jelenetre követi Bessenyei művét, a jeleneteken belül sem változtat semmit — még az instrukciók vonatkozásában is alig-alig található változtatás. A shakespeare-i hatást mutató jambikus sorokat virág Benedek gyakran egyszerű szórend változtatással éri el, s valóban meg lehet állapítani, hogy Bessenyei tömör, de nehézkes mondatai Virágnál természetesebben és dinamikusabban gördülnek. Tartalmi vonatkozású módosítás csak igen kevés akad — ezek részben az isteni gondviselésre való utalásokat, részben pedig a hazafias szólamokat nyomatékosítják.

Az átdolgozás motívumait keresve először nyilván arra a rajongó tiszteletre kell gondolnunk, amely Virágot Bessenyeihez fűzte. A szakirodalomban gyakran idézett vallomásai közül, íme, egy: „Engem ennek a' tisztelt Hazafinak Könyvei ébresztettek fel.

A' haza istene áldgya meg!" — írja pl. Kazinczynak 1803-ban (*Kazinczy Ferenc Levelezése*. Közzéteszi Váczy János, III. kötet, 55.). Az átdolgozás így tehát gesztus lenne: az időződő író ifjúsága nagyhatású szerzőjének egyik munkáját emeli át az újabb kor ízlésvilágába. De akkor miért saját neve alatt jelentette meg ezt a változatot? Ha utal is Bessenyei nevére, a kiadvány nyilvánvalóan Virág Benedek saját kiadványa. Ezt a helyzetet azonban csak mi érezzük különösnek: az eredetiség modern fogalma — különösen egy „deákos” módon iskolázott szerző esetében — még nem volt érvényben ekkor. Virág Benedek — a fiatal romantikus nemzedék „szent öreg”-je — bizonyára egy pillanatig sem kételkedett abban, hogy ez a munka így az ő alkotása, ő nem javította Bessenyei tragédiáját, hanem az imitáció egy változatát végezte el vele kapcsolatban, és nevét mindörökre hozzákapcsolta a szeretett és tisztelt előd nevéhez.

Az alapszövegről

Kiadásunk alapszövegét nem kellett kiválasztani, hiszen a HLT-ről csak az 1772-es kiadvány szövege áll rendelkezésünkre, a múról — mint általában Bessenyei nyomtatásban megjelent művei esetében — még kézirat sem maradt fenn. Jegyezzük meg, hogy a „Kaliwoda Leopold betűji-vel” nyomtatott kis kötet nemcsak a HLT szövegét tartalmazza (1–61.), hanem egy Toldalékot is, amelyben Bessenyei versei kaptak helyet, ezeket sorozatunk *Bessenyei György kisebb költeményei* című kötetében találja meg az olvasó.

Mivel a HLT nyomtatott szövege láthatóan nem a fiatal Bessenyei helyesírását tükrözi (vö. *A Holmi*. Bp. 1893. Bevezetés, 80–84.), minden valószínűség szerint másoló által készített kézirat került a nyomdába. Itt meg kell jegyezni, hogy kiadványunkban — a sorozat hagyományainak megfelelően (vö. *A Holmi*. Bp. 1983. Bevezetés, 84–86.) — emendáltuk s a lap aljára helyezett szövegkritikai apparátusban tükröztük a nyomtatásban megjelent szövegek sajtóhibáit, a hibák közé számítván ebben az esetben az egyes kiadványok standard írásmódjától való erőteljesebb és szórványos eltéréseket,

nem számítván oda viszont a jelentést nem módosító s rendszeresnek tekinthető helyesírási ingadozásokat. A hibáknak, illetve a következetlenségeknek a magyar irodalom e korszakában még jelentőségük volt (vö. Benkő Loránd: *A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában*. Bp. 1960.), adalékokkal szolgálnak arra vonatkozóan, hogy a szóban forgó szerző mennyire figyelt oda kiadványának mint nyomdai terméknek a minőségére. Ez az olvasóközönséghez való viszonynak egyik és egyáltalán nem lényegtelen eleme, adataink e vonatkozásban remélhetőleg előkészítik a terepet egy külön vizsgálat számára.

BUDA TRÁGÉDIÁJA

A szöveghagyomány

A pillanatnyilag rendelkezésre álló adatok szerint Bessenyei másodiknak született színműve a *Buda trágédiája* volt: 1771-ben már bizonyosan elkészült vele, hiszen a Ráday Gyűjtemény Kézirattárában őrzött, K. O. 23. jelzetű másolatának címlapján ezt olvashatjuk: BUDA TRAGÉDIÁJA / JÁTÉKBA VERSEKBE MAGYAR / NYELVEN IRATOTT LEGELÖS- / SZÖR B. GY. ÁLTAL. / Bétsbe a' Magyar Nemes Test őrző seregbe MDCCLXXI. E kézirat mellett még egy, ugyancsak másolatban ránk maradt, de datálatlan változatáról tudunk a műnek, ez az OSzK Kézirattárában található a Fol. Hung. 125. sz. jelzet alatt. A címlapján ez olvasható: Buda tragédiája: / Írta / Bessenyei György. Ezt a kéziratot a szakirodalomban időnként Bessenyei saját kezű szövegeként kezelik, ami azonban bizonyosan téves, hiszen teljesen elüt az ismert Bessenyei-kéziratok karakterétől és helyesírásától egyaránt.

A tragédia csak 1773-ban jelent meg nyomtatásban, Orczy Lőrincnek ajánlva. Bessenyei Orczyval — utaltunk rá — az 1772-es év elején barátkozott össze, verses levelezésük mindenesetre ekkortájt indult. Kapcsolatuk mintegy egy évtizeden át tartott. Bessenyei igen nagyra becsülte a „tarnaörsi bölcsét”: a *Bessenyei György társasága* című kiadványban (1777) megjelent versei és egyéb megnyilatkozá-

sai egyértelműen mutatják, hogy mennyire kiemelkedő személyiségnek tartotta őt a hetvenes évek magyar szellemi életében. Orczy viszont (vö. *Bessenyei Györgynek, midőn jó barátja visszaküldéné a vallás iránt habozó iratait* című költeményét) nem takarékoskodott kritikus megjegyzéseivel fiatalabb barátjához való viszonyában. Orczy mindenesetre elfogadta, hogy a *Buda trágédiájának* az ajánlása neki szóljon, de nem pénzelte a kiadást: Bessenyeinek ez a kötete — szemben a korábbiakkal — Pozsonyban, Landerer Mihály sajtója alól került ki a napfényre, és (mint a címlap elárulja) a kiadó a maga költségén jelentette meg. Ismeretes, hogy ugyancsak Landerer nyomdájában, 1787-ben újra napvilágot látott a színmű, csak most már *Atilla és Buda tragédiája* címmel. Voltaképpen azonban nincs új kiadásról szó, Landerer a régi — s eladatlan — példányokat látta el új és a megélénkülő nemzeti érdeklődésre aspirálva Atilla nevét is tartalmazó címlappal. Gálos szerint (i. m. 88.) „Az új kiadás valószínűleg költőnk híre-tudta nélkül jelent meg”, ami éppen úgy elképzelhető, mint az ellenkezője — mindenesetre Bessenyei életében ezzel a címlappal látott utoljára napvilágot a tragédia, és így szükségképpen felmerül a kérdés, hogy a címet miért nem ennek megfelelően adtuk meg mi is. Arra vonatkozóan nincs közvetlen adatunk, hogy Bessenyei egyetértett-e az új címlappal vagy nem — mint az imént utaltunk rá, mind a két változat elképzelhető. A két egyenlő lehetőség közül valószínűsíteni azonban azt lehet, hogy nem. Az új cím ugyanis voltaképpen meghamisítja a mű tulajdonképeni mondanivalóját, hiszen a tragédiában csak Buda sorsa tragikus, Atilla viszont halálával csak méltó büntetését nyeri el — az ő esetében Bessenyei szóhasználata szerint (ahol a tragédia szó inkább a balsors, a rossz vég jelentésével bírt) sem lehet tragédiáról beszélni.

■ Említsük itt meg, hogy a tragédia így, a megváltoztatott címlappal sem ébresztett különösebb érdeklődést. Kerényi Ferenc hívta fel a figyelmet arra, hogy az első pest-budai színtársulat színre vitte ugyan a hunmonda e Bessenyei által feldolgozott epizódját, de nem az ő művét, hanem Demeter János *Buda* című szomorújátékát adta elő 1795-ben. Ez az azóta elveszett munka Mérey Sándor 1796-os drámaösszeírásában (vö. Bayer József: *A magyar drámairodalom*

története. Bp. 1897. II. 424.) az eredeti alkotások között szerepel, forrásként van megemlítve „Bessenyei Budája és a haza története”.

A tragédiáról készült két másolat és a nyomtatásban 1773-ban (majd 1787-ben is) megjelent szöveg közötti viszonyról a következőket állapíthatjuk meg.

1. A legrégebbi szövegváltozatot minden jel szerint a Ráday Gyűjteményben lévő másolat őrizte meg, ez ugyanis olyan, a többi változatban nem szereplő szövegrészeket is tartalmaz, amelyekről egészen nyilvánvaló, hogy Bessenyei nem utólag írta hozzá a már kész szöveghez, hanem fordítva: még az ezeket a részeket is tartalmazó korábbi változathoz törölte őket, s alakította ki a tragédia végleges, majd nyomtatásban is megjelenő szövegét. A végrehajtott korrekcióknak egyébként határozott irányuk van, s a kiindulás egyértelműen a Ráday Gyűjteményben őrzött változat (a továbbiakban: BT. I.). A kevésbé lényeges változtatások közé tartozik, hogy Mikold Atilla halálát elmesélő monológjának (V. Játéka 6. Jelenés) megrövidítésével kevésbé naturalista s ugyanakkor szemérmesebb szöveget is kapunk. A BT. I.-ben ugyanis arra céloz Atilla felesége, hogy az ágyasházba részegen betántorgó testvérgyilkos férj szerelmeskedni akart vele: „Vesztett kívánsága buzgott rút hevébe” (vö. az V. Játék szövegkritikai apparátusának 40. jegyzetét). Fontosabbnak tetszik, hogy az első változatban még szereplő lábjegyzetek a továbbiakban teljesen elmaradnak. E törlésekben ugyanis nemcsak, sőt, elsősorban nem egy kényesebb ízlés, hanem a bizonytalan, jeleneteit magyarázgatni kívánó szerző öntudatának a növekedése és ugyanakkor bizonyos ideológiai megfontolások is szerepet játszanak. Ezekre a lábjegyzetekre először a Ráday Gyűjteményben található Bessenyei-művekről hírt adó Gorzó Gellért hívta fel a figyelmet (*Bessenyei kéziratok a Ráday Könyvtárban*. ItK 1916. 85–93.). A BT. I.-ről szólva idézi a legfontosabb szövegeltéréseket, főleg a Bessenyei által a későbbiek során elhagyott lábjegyzeteket. Jegyezzük meg, hogy a lábjegyzetek egyáltalán nem mentek ritkaságszámba a kor szépirodalmi műveiben — találkozunk vele Bessenyei első színművében, a HLT-ben is. A BT. I. esetében azonban

gyorsan észrevehető, hogy itt a szerző számára ennek az önkommentár-típusnak több forrása is volt, s nem egyszerűen (sőt, elsősorban nem) műve hitelességének alátámasztására szolgáltak ezek a jegyzetek. Az egyik — s erre majd még vissza kell térnünk — a főhőshöz, Atillához való viszonyának bizonytalansága, az a furcsa, ambiguis kapcsolat, amelyet a nyomtatott változat Orczyhoz szóló ajánlása úgy formuláz, hogy „utáljuk s' tsudáljuk Atillát”. A darab kétségtelenül érzékelteti a „tsudáljuk” gesztusát is: a „tigris” Atilla valóban nagyformátumú személyiségként lép színpadára, s Bessenyei éppen ezért tartja fontosnak, hogy külön is tudatosítsa a distanciát, amely más vonatkozásban a szerző és a hőse között feszül, hogy pl. az „aszszonyi nemről” itt nem az ő saját véleményét halljuk, hanem Atilláét. E viszony mellett fontos a III. Játék 2. Jelenésében olvasható lábjegyzetekre is utalni — itt Alus alakjával kapcsolatos nézeteit fejt ki. Ezek egyértelműen az ifjú szerző nemesi elfogultságait tükrözik: a tragédia rossz tanácsosának gonoszsága ugyanis paraszt mivoltában gyökerezik. „Alusban csak azt akarom mutogatni, hogy egy rossz 's gonosz paraszt vér, mennyire viheti alatonyságát, ha nagy rangra megyen...” S bár kijelenti, hogy „Nem tzéлом minden parasztrul így gondolkodni...”, de azért kiderül, hogy általában bizony ő még így gondolkodik róluk, még azt is állítja, hogy „Egy régi nembül való nemes Férfi ha el vetemedik is, nemesebb gonoszsága 'a paraszt veszettségénél...” Ez a lábjegyzet sem olvasható a nyomtatott változatban, s bár igaz, hogy a szereplők beszédjében megmaradnak az Alus paraszt voltára való utalások, a nyílt, teoretikus jellegű fejtegetés elhagyása azonban sokat tompít a szélsőségesen nemesi gondolkodás élességén. Úgy véljük, hogy ez a változtatás aligha volt független attól, akinek a nyomtatott mű ajánlása szól, Orczy Lőrincről. A Bessenyeinél jóval idősebb felsőmagyarországi földbirtokos mögött a hetvenes évek elején már jelentékeny irodalmi múlt áll — ha művei nyomtatásban nem is jelentek meg, reputációjára jól következtethetünk abból a tiszteletből, amely a vele kapcsolatot kereső Bessenyei episztoláiból sugárzik. E gondolkodói múlt egyik lényeges mozzanata éppen a paraszti értékek felfedezése, ami — voltaképpen — a nemesség és a

jobbágyság közötti társadalmi szakadék csökkentésének egyik első jele a felvilágosodás kori magyar irodalom történetében. A *Szegény parasztnéphez beszéd* című költeménye (1765) a parasztság jelentőségét ismeri el az ország életében és szolgáltat neki erkölcsi elégtételt (megmutatván „méltóságát”), bár gesztusának semmiféle közjogi konzekvenciája nincs és nem is céloz ilyesmire. Igaz — s erre már Arany János figyelmeztetett klasszikus értékű Orczy-tanulmányában —, valóban tévedésbe esnénk, ha Orczy törekvését „demokrata irányú”-nak vélnénk, mégis: az 1760-as évtizedben — mint azt a fiatal Bessenyei szóban forgó műve is mutatja — Orczynak a kor fiziokrata gondolkodói által inspirált álláspontja nem csupán egy újfajta ízlés megjelenése volt, hanem ideológiai súllyal is bírt. Erősen valószínű, hogy befolyásolta a tragédiáját sajtó alá rendező (és azt éppen neki ajánló) ifjú szerző gondolkodását is.

Minden jel arra utal tehát, hogy a *Buda trágédiájának* legrégebb fogalmazványához a Ráday Gyűjteményben őrzött másolat, a BT. I. áll a legközelebb.

2. Jelentősen eltér a BT I.-től a tragédiáról ránk maradt másik s ugyancsak egykori kézirat, az OSzK-ban őrzött másolat szövege. Már nem tartalmazza a lábjegyzeteket és benne van már az Orczyhoz írott ajánlás is, ami még — utaltunk rá — a BT. I.-ben nem szerepelt. Atilla fiát itt már Csabának hívják, szemben a BT. I-gyel, ahol a Kaba alak szerepel. Viszont — igaz, áthúzva — itt is olvashatjuk még Mikold Atilla haláláról szóló elbeszélésének naturalista változatát s van még néhány olyan egyezés a BT. I-gyel, amely nem bukkan már fel a nyomtatott változatban. Ez a körülmény arra utal, hogy az OSzK-ban őrzött másolat közelebb áll ugyan a nyomtatott szöveghez, mint a BT. I-hez, de [1] nem a nyomtatott szövegről készült, hiszen azon túl, hogy Mikold monológja ott már a megszelídített, hat sorral rövidebb változatában szerepel, még jó néhány olyan eltérő mozzanat fordul elő benne, amelyet nem másolhatott volna innen az ismeretlen másoló. Ugyanakkor [2] az is valószínűtlennek látszik, hogy ez a kézirat szolgált volna a nyomtatott szöveg előzményeül: helyesírása teljesen, mondhatni gyökeresen eltér a nyomtatásban megjelent változat helyesírásától. Egy erősen provinciális (térdepöl,

beszided, szerintsémen, görjeszti) és meglehetősen ingadozó helyesírás áll szemben a nyomtatott szöveg következetes, a tájnyelvi ejtést már nem tükröző írásmódjával (térdepel, beszéded, szerentsémen, gerjeszti). Az OSzK-ban őrzött másolat (a továbbiakban: BT. II.) és a nyomtatásban megjelent szöveg között szempontunkból azonban fontosabbak azok az eltérések, amelyek kizárják, hogy a BT. II. szolgált volna a nyomtatáshoz kézirat gyanánt. Egy példát idéznénk csak: a III. Játék 6. Jelenésében a nyomtatott szöveg tartalmaz egy sort („Ellenségeimnek te barátja lehetsz?”), ami nem szerepel a BT. II.-ben, s így hogy szedhette volna innen ki ezt Landerer nyomdása?

3. Az 1773-ban megjelent *Buda trágédiájához* (a továbbiakban: BT) ily módon nem a BT. II. szolgált előzményként, Bessenyei nyilvánvalóan, egy másik kéziratot küldött a nyomdába, amely elkallódott vagy lappang, ahogyan általában is elvesztek Bessenyeinek nyomtatásban megjelent műveinek a kéziratai. Majdnem bizonyosra vehető, hogy a nyomdába küldött kézirat másolat volt és nem Bessenyei kézírása, hiszen a nyomtatott szöveg helyesírása alaposan eltér a fiatal Bessenyei helyesírásától. E nyomtatott — és végső — változat megjelenésére vonatkozóan nincs támpontunk a címlapra frott 1773-as dátumon kívül. A kiadás a jelek szerint gondosabban korrigált és ellenőrzött nyomtatvány, mint Bessenyei előző kötetei — a szövegkritikai apparátus jelentős részét is a BT. I. és BT. II. szövegében található változatok teszik ki (amelyeknek a kiadás szempontjából fontosabb vonatkozásairól a korábbiakban ugyancsak szóltunk) és nem emendált sajtóhibák. Az elmondottak alapján nyilván természetesnek vehető, hogy alapszöveggként az 1773-as kiadást használtuk, hiszen ez a BT szövegének a szerző által jóváhagyott, utolsó változata.

A forráskérdésről

A BT forrásaira vonatkozó korábbi kutatásokat Belohorszky Ferenc foglalta össze *Bessenyei Buda trágédiájának forrása és keletkezése* című tanulmányában (Debreceni Szemle 1932. 423—

426.). E tanulmány középpontjában egy részben Császár Elemérrel, részben pedig Riedl Frigyessel folytatott polémia áll. Császár Elemér (kiadatlan) egyetemi előadásában a BT-vel kapcsolatban azt a nézetét fejtette ki, hogy Bessenyei tragédiáját ismeretlen német vagy francia művek alapján készítette el. Fő érve az volt, hogy Bessenyei munkája a hun történet vonatkozó fejezetével „nem vág össze”. Császár nézetei — éppen úgy, mint Riedl Frigyes elgondolása, aki előadásaiban Thuróczy János *Chronica Hungarorum*ában jelölte meg Bessenyei forrását — Belohorszky szerint nélkülözik a „határozott alapot”. Császár Elemérrel szemben kifejti, hogy a hun történet Bonfini által megörökített változata (*Rerum Ungaricarum decades*, Libr. XLX.) minden olyan lényeges mozzanatot tartalmaz, amelyek Bessenyei színművének — történeti szempontból — ugyancsak lényeges elemei. Egyezik a két testvér közötti konfliktus oka — Sicambriát ti. Budáról és nem Attiláról nevezik el — [1], hogy Attila saját kezével (*propria manu*) öli meg öccsét [2], s hogy a szörnyű halált végül ő sem kerüli el [3]. Riedl tézise ellen Belohorszky azt az érvet hozza fel, hogy Bessenyei sehol nem utal Thuróczyra, míg Bonfinira a HLT-ben valóban hivatkozik, ám ez a kérdés egyébként sem bír különösebb jelentőséggel, mert „Bonfini és Thuróczy egyértelműen ismerik Atilla és Buda sorsát”. Mivel Pray György Bécsben, 1761-ben megjelent nagy összefoglalásában (*Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum, ab anno ante natum Christum 210. ad annum Christi 997 deducti.*) kétségbe vonja Thuróczynek azt az állítását, hogy Attila saját kezével ölte volna meg Budát (I. 116), sőt, nem tud Csaba királyfi létezéséről sem, műve aligha szolgált Bessenyei forrásául. Ugyanakkor a lehetséges források között említi Belohorszky Honoré Des Guignes-nek, a nagyhírű francia történésznek nem sokkal korábban (Paris 1756—58.) megjelent ötkötetes munkáját is, az *Histoire générale des Huns, des Turcs, des Mogols...*-t, amelynek Johann Carl Dähnert által készített német fordítása már 1768 és 1770 között megjelent. Tegyük hozzá, hogy más forrás alapján bizonyítani lehet, hogy Bessenyeinek legalábbis a kezében volt Des Guignes műve, hiszen ott szerepelt azon a kis listán is, amelyet a későbbi buzgó hitvédő, ekkoriban

Bécsben élő kispap, Szaitz Leo Mária ad 1785-ben megjelent *Más-is igaz Magyar* c. kötetének (1789) 59. oldalán azokról a könyvekről, amelyeket a Mária Amália hercegnőt Pármába kísérő testőr csapat hozott magával, s tudjuk, hogy e testőr csapatnak Bessenyei is tagja volt (vö. Gálos: i. m. 40–44.).

Vannak azonban olyan körülmények, amelyek nagyobb óvatosságra intenek a forráskérdésben. Kétségtelen, hogy Bessenyei a HLT-ben hivatkozik Bonfinira, mégis, fel kell hívnunk a figyelmet arra, ami elkerülte Belohorszky figyelmét, és ami — ha szinte semmit nem is dönt el a BT forrásainak kérdéskörében, de — kétségbe vonja azt az állítást, hogy Bessenyei forrása a hazai krónikairódalomból egyedül Bonfini nagy műve lett volna. Bonfini és Thuróczy elbeszélése között van ugyanis egy, Bessenyei szövege szempontjából különös jelentőséggel bíró eltérés. Ez Attila feleségének a neve: őt Bonfininál (és Des Guignes-nél is) Ildico-nak hívják, ezzel szemben Thuróczy krónikájában azon a néven szerepel, mint Bessenyei tragédiájában — a BT Mikold-ja és a *Chronica Hungarorum* Mykolthja között nyilván egyértelmű az azonosság. Ismeretes, hogy Thuróczy krónikája Georg Schwandtner 1746-ban megjelent nevezetes kiadványának (*Scriptores rerum Hungaricarum veteres, ac genuini... cum amplissima praefatione Matthiae Beli...*) első kötetében is napvilágot látott. Ez a háromkötetes edíció tudvalevőleg elsősorban Anonymus *Gestá*jának publikálása révén vált nevezetessé: Béla király névtelen jegyzőjének a műve a XVIII. század második felében talán a legtöbbször megjelentetett történelmi munka volt, s karrierje Schwandtner kiadványával vette kezdetét. Bessenyei azonban — ha kézbe vette — elsősorban Thuróczy műve miatt vette kezébe, hiszen az említett névegyezés a *Chronica Hungarorum*ra utal, s ugyanakkor rehabilitálja Riedl Frigyes álláspontját is. De mindenképpen kétségessé teszi, hogy Bonfini műve egyedüli forrásként szolgált volna a BT szerzője számára. A darab többi szereplőjének a neve — legalábbis ebben a pillanatban — nem szolgál információval, hiszen ezek részben szerepelnek a szóban forgó történelmi munkákban, (BT I: Kaba, ami a BT. II.-ben és a BT-ben Tsabává változik majd, ill. Kadika), részben pedig a

modern, a XVII—XVIII. századi német és francia irodalomban is előforduló nevekre emlékeztetnek. Bár konkrétumokra nem tudunk hivatkozni, de az Emézia, Alus, Julia, Ores személynevek nem a történetírás, hanem a kortárs (vagy azt közvetlenül előző) szépirodalomra utalnak. E pillanatban tehát egyáltalán nem zárható ki, hogy Thuróczy műve vagy annak valamely származéka mellett valamilyen szépirodalmi alkotás is Bessenyei forrásai között szerepelt.

Úgy fogalmazhatjuk meg tehát a tanulságot, hogy szerencsésebbnek látszik, ha a BT forrásainak a kérdését ebben a pillanatban teljesen nyitottnak tekintjük.

Egy pillantás a tragédia tárgyának forrásvidékére

Bessenyei az Attila és öccse, Buda közötti konfliktus feldolgozásával tudvalevőleg az európai irodalom egyik nagy, a messi múltba visszanyúló és számtalanszor feldolgozott epikus hagyományához kapcsolódik. A Laffont—Bompiani-féle *Dictionnaire des personnages litteraires et dramatiques de tous les temps et de tous les pays*. (Paris 1960.) Attilára vonatkozó terjedelmes címszava nyilván távolról sem meríti ki a témakört, noha a valószínű ősforrástól, egy VI. században keletkezett latin költeménytől kezdve a magyar Harsányi Kálmánnak századunk húszas éveiben keletkezett — s nyilván nem egészen méltatlanul elfelejtett — *Ellák* című művéig felsorolja a reprezentatív feldolgozásokat, amelyek között természetesen a *Nibelungen Lied* éppen úgy ott szerepel, mint Arany Jánostól a *Buda halála*. A mondakört feldolgozó irodalom rendkívül kiterjedt voltának érzékeltetéséhez azonban nem is szükséges a modern nemzetközi szakirodalomhoz fordulni, hiszen erről kellően tanúskodik a régebbi magyar filológia is. Ballagi Aladár kétrészes közleményének (*Attila bibliográfiája*. ItK 1892. 229—269. és 410—430.) külön érdekessége, hogy meglepően sok olyan kéziratot munkát említ, amelyek éppen Bécsben voltak fellelhetők, s tudjuk, hogy az udvari könyvtár igazgatója, Kollár Ádám Ferenc Bessenyei legfőbb pártfogója volt. A Ballagi által bibliográfiailag feltárt anyagnak a feldolgo-

zása — tudomásunk szerint — nem kezdődött el, de magáról a mondakörrel, ill. annak a hazai irodalomban való megjelenéséről való gazdag s az addigi szakirodalmat is bemutató fejezet szól Dézsi Lajosnak a *Magyar történeti tárgyú szépirodalom* című munkájában (Bp. 1927.), *A magyar hunmonda* [2—5] címmel. Dézsi csak utal arra a hatalmas és éppen a napjainkban folyó kutatások által feltáruló anyagra, amelyet az iskoladrámák jelentenek (i. m. 54—61.: XI. *A történeti tárgyú iskoladráma és a műdráma kezdete*), s amelyek között már ő is említi „A testvére, Attila által lándzsával átszúrt Buda királyképének vérével bíborra festett trónról” (1734) és az *Attila* (1753) című előadásokat. Az újabb kutatások nyilván újabb adatokról adnak majd hírt.

Az ideológiatörténet segíthet a forráskutatásban?

A magyar történeti szakirodalomban régóta ismert és tárgyalt tény, hogy e mondakörnek különös jelentősége van a magyar nemzeti nemzettudat történetében: Kézai Simon *Gestája*, tehát a XIII. század vége óta a hunok és a magyar nép azonosságának a legendája szerves része a magyar nemesség nemzettudatának (az egész kérdéskörre I. Szűcs Jenő: *Társadalomelmélet, politikai teória és történet-szemlélet Kézai Gesta Hungarorumában*. A nacionalizmus középkori genezisének elméleti alapjai. In: *Nemzet és történelem*. Bp. 1984.² 413—556.). Minden jel arra utal azonban, hogy a hun—magyar azonosság mítoszának történetében merőben új fejezetet képeznek a XVIII. századi feldolgozások. Ennek a fejezetnek az egyik legfontosabb szegmentumát Szörényi László tárta fel *A jezsuiták és a magyar honfoglalási epika fordulata* című tanulmányában (in: *Irodalom és felvilágosodás*. Szerkesztette: Szauder József és Tarnai Andor. Bp. 1974. 567—645.). Szörényi kimutatja, hogy a XVIII. század első felében meglepően nagy számban születő latin nyelvű és jezsuita szerzők által írott eposzok a legeltérőbb ideológiai célok érdekében készültek el. Összefoglalva, de óhatatlanul egyszerűsítve

is tanulmányának eredményeit, azt mondhatjuk, hogy a tendencia a Habsburg-hűségben fogant értelmezésektől (Shetz Péter) a nemesi-rendi érdekek szerint való interpretálások (Répszeli László) s ezzel párhuzamosan: Attila és vitézljő népének egymással való szembeállításától Attila alakjának szalonképes beállítására halad, ahol még a testvérgyilkosságra is a jótékony feledés homálya borul. Az 1740-es években lép elének az az Attila, akinek testvérgyilkosságában a magyarságot jellemző, eredendő bűnnek, a belső viszályoknak az ösesetét látja meg a szerző, Mattyasovszky Ignác. Ő — mint Szörényi írja — kilép „az addig egyértelműen ócsárolt vagy egyértelműen magasztalt” Attila-értelmezések sablonjaiból és „Horatius módjára a nemzeti történelem kezdetén” pillantja meg az „ösbűn”-t, a „testvérvizsály kezdetét” (i. m. 641.).

Nincs bizonyíték arra, hogy Bessenyei ismerte volna e Szörényi László által elemzett eposzokat, a legvalószínűbbnek az látszik, hogy nem találkozott velük. Mégis: a hun történetnek a század magyar jezsuitái által írott művek háttéré előtt élesebben tűnhetnek elének az ő értelmezésének sajátosságai, s ez talán egy lépést jelenthet Bessenyei ideológiai forrásainak tisztázása felé. A protestáns testőr értelmezése alapvetően tér el a jezsuita változatoktól, és ennek az eltérésnek az alapja nem a műfaji különbségben van. Bessenyei Attila-interpretációjának egyik lényeges, az elkövetett bűntől (vagy bűnöktől) független mozzanata: hun fejedelem emberi formátumának, nagyságának elismerése és elismertetésének szándéka. Erről a szándékról mindenekelőtt az Orczy Lőrincchez írott ajánlás szövege tanúskodik: „Ki tagadhatja-meg Atillától, hogy Márstól koszorút győzedelmeiért nem nyerhetett? Ne vegyük el tőle a vitézségét, kegyetlen bánt Európával igaz; de hatalmas, és győzedelmes vólt.” A kegyetlenséget tehát menti a vitézség, ami nyilván azért lehetséges, mert nemzete érdekében volt kegyetlen és vitéz — de mi menti a testvérgyilkosságot? Az ajánlás szövegében erre a kérdésre is van válasz: „A’ Testvérjét Budát meg-ölte; de tudja Nagyságod, hogy a’ Királyi hatalom illy bűnt, mind ő előtte, mind ő utánna tett. Utáljuk, ’s tsudáljuk Atillát...” Ez a beállítás mintha a felmentést hozná meg a hun királynak, azt a rehabilitációt, amely

Zrínyi Miklós Attiláról és Budáról írott epigrammáinak a sugalma (Zrínyi epigrammáinak értelmezéséhez I. Szörényi: i. m. 567–571. és újabban: Kovács Sándor Iván: *A lírikus Zrínyi*. Bp. 1985. 262–267.). Bessenyei esetében mégsem erről van szó, nem Zrínyi kikövetkeztethető koncepciója idéződik fel újra, hiszen ott Buda, a „vesztő” ismeri el jogosultnak sorsát, itt viszont erről sem az ajánlásban, sem a műben szó sincs. Az ajánlás historizáló-relativizáló magyarázatának természetesen ugyancsak nincs köze a Zrínyi-féle monarchista koncepcióhoz, amely Buda megítélését nyilvánvalóan meghatározta. Buda halálának nincs ilyen értelmű okszerűsége: az ő alakja (Kadikával és Tsabával együtt) azt bizonyítja a szerző szándékai szerint, hogy a „nemes Erkölt” létezett a régi szkíták világában is. Bessenyei számára a győzedelmes — noha immoralis — szkíta vitézség láthatóan éppen olyan fontos, mint a szelíd szkíta erény. Éppen innen van, hogy igen erőteljes feszültség figyelhető meg az ajánlás szövege és a tragédia szövege között: a műben magában Atilla (ha személyiségének nagysága állandó hangsúlyt kap is) ténylegesen „tigris”, Buda viszont az ártatlan erény képmása, akinek halála egyáltalán nem csak annyit bizonyít, hogy a „Királyi hatalom illy bűnt, mind ő előtte, mind ő utánna tett”.

Mégis: ha a BT messze is van attól, hogy hibátlan alkotás legyen, Bessenyei ebből a nagyon is lényeges szempontból nem járt téves úton: elvontan ugyan, de meg tudta oldani a szkíta vitézség és a szkíta erény együttes bemutatását, csak éppen arra nem volt képes, hogy ábrázolni is tudja azt, amit gondolatilag voltaképpen megragadott. Atilla nála ugyanis hatalmas és vitéz — bűnével együtt, de: nem eleve bűnös, hanem bűnössé válik indulatossága és befolyásolhatósága miatt. Részben azért, mert tapasztalatlan szerző, és láthatóan könnyen vette át szenvedő szereplői indulatait, részben pedig azért, mert igazi mondanivalója nem ezzel a problematikával függ össze, Bessenyei nem tudta megfelelő módon érzékeltetni a „tigris-sé” válás folyamatát. Sőt: igazából nem is képes folyamatot érzékeltetni — Atilláját szinte csak félrevezetett és felkorbácsolt indulatú, kegyetlen fejedelemként látjuk, aki jószerivel egyetlen enyhültebb lélekállapotából egyik pillanatról a másikra vált át a végletesen

vérszomjas zsarnok szerepébe. A BT azonban éppen így kapcsolódik ahhoz a problematikához, amely Bessenyei első korszakának tragédiáiban a közös mozzanatot alkotja, így áll elő Atilla udvarában is a rossz tanácsosok (itt egyedül a „paraszt” Alus) által uralt szomorú udvari világ, amelynek olyannyira ki vannak szolgáltatva a jó és erényes alattvalók.

*A Buda trágédiájának egy másik kapcsolata
a pályakezdő Bessenyei írásaival*

Bessenyei 1772-ben, a HLT-nek, majd *Az embernek próbája* Toldalékában megjelent versei (de maga *Az embernek próbája* is) meglehetősen éles fényt vetnek a fiatal szerző filozófusi dilemmáira, amelyekben fontos szerepet játszik az ún. „rossz problémája”, vagyis az a kérdés, hogy hogyan egyeztethető össze a világban található rossz az isteni gondviselés létevel. A HLT szövegébe semmi nem hatolt be (még) e problémakörből, a BT hősei szájába adott gondolatoknak viszont már lényeges elemei származnak innen. Furcsa módon azonban ezek nem Attilának, az isten ostorának az alakjával függenek össze, sőt, Attila ebből a szempontból lényegében és közvetlenül nem játszik szerepet — a darab végén a főpap, Ores jóslatából azt tudjuk meg, hogy éppen Attila vétkeiért büntetik majd az „istenek” a szkítákat. Bessenyei tehát lemond a hunmonda e nagyon is lényeges mozzanatáról, de legalábbis igyekszik teljesen a háttérben tartani. Annál nagyobb szerepe van az evilági szenvedés és a túlvilági jutalom viszonyának Buda szempontjából, és nagyon is jól összevág a fiatal Bessenyei bölcséleti töprengéseinek irányával, hogy a tendencia a túlvilági reménység szinte teljes elhomályosulása felé halad (vö. Bíró Ferenc: *A fiatal Bessenyei és íróbarátai*. Bp. 1976. 106—108.). Már itt fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy ez a motívum az *Ágis trágédiájában* nemcsak folytatódik, de éppen ott jut el a teljes kibontakozáshoz.

Egy lehetséges dramaturgiai forrás: Shakespeare

A Filológiai Közlöny 1967. évfolyamának 3–4. számában (293–310.) jelent meg Szigethy Gábornak *Bessenyei és a shakespeare-i dramaturgia* c. tanulmánya, amely figyelemre méltó összefüggést mutat be a BT és Shakespeare között. Szigethy Gábor sok ötletet felvető dolgozatának itt csak arra a forráskutatás szempontjából lényeges és más oldalról is megerősíthető tanulságára szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy a színműíró Bessenyei csak elemeket kölcsönöz, s nem is szövegrészeket, hanem hangulatot és látványt, a színjátékos cselekmény „látható” mozzanatait más — és általa nyelvileg nem is feltétlenül teljesen megértett — művekből, ebben az esetben történetesen a *Hamlet*ből.

AZ ÁGIS TRÁGÉDIÁJA

Keletkezése

Csóka J. Lajosnak a *Bessenyei és a bécsi udvar* című tanulmánya (Pannonhalma 1936.) azon kevés munkák közé tartozik, amelyek érdemben foglalkoznak Bessenyei bécsi kapcsolatainak történetével. E kapcsolatokra e pillanatban nem túl sok fogózó áll a kutatás rendelkezésére, az egyik legfontosabb fejezete ennek a kérdéskörnek azonban éppen az, amelyet Csóka J. Lajos monográfiája feltárt, amely Bessenyeinek Kollár Ádám Ferenchez és báró Grass Frigyesnéhez fűződő viszonyát foglalja magába. Arra a kérdésre, hogy Bessenyei mikor és mi módon került báró Grassné társaságába, jelenleg aligha adható pontos válasz, ahogyan különféle feltételezések szólnak a közöttük lévő kapcsolat természetéről is. Gálos Rezső életrajzában gondosan számba veszi az adódó változatokat, s végül is nem zár ki semmilyen lehetőséget, azt sem, amelyet a Bessenyeit nem nagyon kedvelő és a helyzetet bizonyosan túlszínező Kazinczy Ferenc értesülései (vagy pletykái) őriztek meg. Gróf *Ráday Gedeon, az első és a Báróczi Sándor élete* című írásaiban (*Kazinczy Ferenc munkái*. I—V. Bp. é. n. V. Magyar Pantheon, 3. és 79.) egyaránt arról beszél, hogy báró „Grász”-né, ez a Mária Teréziához igen közel álló udvarhölgy „a császárné előtt titkolt szerelemben volt az athletai erejű Bessenyeivel”, s a viszonyt Bessenyei megtérítésének

szándékával leplezte. „...azt hazudta a császárnének, hogy Besse-
neyei nem látszik idegennek a pápistává lételtől.” E találkozón
azonban a „szerelem adta a leckéket”, s Voltaire magyar tanítványa
az udvarhölgygel a „magyarországi intolerantzia felől szólott s
szájába adta a csókok közt a bölcsesség tanításait, melyeket aszszony-
a előtt elmondjon”. Ez a — némileg regényes — beállítás átment a
szakirodalomba, a jó pozitivisták szakirodalomba is (l. Ballagi Ala-
dár: *A magyar királyi testőrség története különös tekintettel irodalmi
működésére*. Pest 1872. 108.), s még az igen igényes Zoványi Jenő
(*Besseneyi György mint ref. főconsistoriumi titkár*. Sárospatak 1909.
6.) is tényként kezeli, hogy Besseneyi báró Grassnéval „benső
viszonyt” folytatott. Maga Csóka J. Lajos kizártnak tartja ezt,
számára Grassné túl öreg volt Besseneyihez (apja 1721-ben halt
meg), s kapcsolatukat az anya és gyermeke közötti viszonyként
gondolja el, hiszen Grassné leveleiben valóban vannak ilyen értelmű
utalások („... als wenn er mein natürlicher Sohn wäre...”). Ami
persze lehet „elfátylazása is szerelmüknek”, mint Gálos Rezső
megjegyzí (i. m. 187.), s voltaképpen igaza van: az ötven év körüli
udvarhölgy és huszonöt éves testőr között nem lehet *teljesen* kizárni
ama „benső viszony” létezését.

A mi szempontunkból ennek különösebb jelentősége nincs, magá-
nak — a mindegy, milyen természetű — viszonynak van, aminek
létezését bőven igazolják a fennmaradt dokumentumok, elsősorban
báró Grassné levelezése. S még fontosabb, hogy Besseneyi —
Grassnéval együtt — Kollár Ádám Ferenc szűkebb baráti köréhez
tartozott, olyan kis körhöz tehát, amelyet az udvarhoz, ill. magá-
hoz a királynőhöz meglehetősen közvetlen szálak fűztek. Kollár
Ádám Ferencről ismeretes, hogy ő az udvari politika egyik régi,
kipróbált és prominens képviselője volt, amit (egyebek között) az
1764/65-ös országgyűlésen játszott szerepe tanúsít — a magyar
történeti szakirodalomból ismeretes, hogy a nemesség adóztatásáról
írott tervezete milyen óriási felzúdulást váltott ki a magyar nemesség
körében. Nem zárható ki, hogy Kollár a tehetséges, törekvő és
irodalmi ambíciókat tápláló fiatal testőrben egy — a későbbiek
során elvetélt — politikai lehetőség exponensét látta meg, aki

kiválóan alkalmas a közvetítő szerepre az udvari politika és a kismemesség között. Végül is a testőrség magyar részlegének megalapításában rejlő politikai szándékok is hasonló irányba mutatnak, ahogy magának Kollárnak a kapcsolatai sem szorítkoznak Bessenyeire, hiszen — mint ismeretes — az akkor már az Udvari Könyvtár igazgatójaként működő „Ádám uram” bibliotékájába Barcsay Ábrahám is bejáratos volt (l. *Árkádia leírása* c. költeményét). Ugyanakkor ha volt is konfliktusa Bessenyeinek (vö. Gálos: i. m. 120—121.), igazán komoly konfliktusa nem volt a testőrségben — nemigen bizonyítható, hogy őt a legmagasabb körök felé megnyíló kapcsolataiért rossz szemmel nézték volna társai.

Ha a háttér, a szándékok és a viszonyok szövedéke a jelen pillanatban homályos is számos ponton, bizonyos, hogy az *Ágis trágédiája* (a továbbiakban: *ÁT*) innen, Bessenyeinek az udvarhoz való s immár meglehetősen közeli kapcsolatából született meg, hiszen művét magának a királynőnek, Mária Teréziának ajánlhatta. Báró Grassnénak 1772. december 4-én kelt és Kollár Ádámmal frott levele ugyanis már nemcsak a közöttük lévő (mindegy, milyen természetű) jó viszonyt és az „unser bester Georg Bessenyei” iránt tanúsított jó szándékot mutatja, hanem — az *ÁT* keletkezéstörténete szempontjából — ennél jóval többet. „Unser bester Georg Bessenyei hat seine Tragoedie Ihro Majestät untertänigst zu Füßen gelegt, worüber Ihro Majestät ein sehr gnädiges Wohlgefallen gezeiget. Allein da Ihro Majestät die ungarische Sprache nicht verstehet, so befahl sie mir Euerwohl zu sagen, dass Höchst dieselbe von Euerwohl verlanget, und Ihr sollten zu wissen machen, wie Sie solche finden, indem es Ihre Majestät freuet, dass sich diese jungen, adeligen Kinder auf solche vernünftige Sachen verlegen, welches zu wünschen, dass es mehrere täten; und wenn solche Tragoedie von Euerwohl approbiret, so wird Ihre Majestät sehr content darüber sein, und wird solches meinem besten, gescheiten Bessenyei zu seinem grossen Lob und ferneren Glücke bei Ihro Majestät sein. Euerwohl sollen dieses nur schriftlich mir übergeben, dass ich es Ihro Majestät übergebe. Nun bin ich recht erfreut. Dadurch wird diese junge Mann noch mehr angeeifert in seinem so schönem

wornehmen fortzufahren... Ich recommandire Euerwohl diesen Officieren... der so solide denket und sich auf solche vernünftige Übungen verlegt, dazu noch betrachten: aus freiem Willen, denn angehalten dazu werden sie bei Noble Garde nicht!" (vö. Csóka J. Lajos: i. m. 298.) — A levélrészletből világosan kiderül, hogy Bessenyei már átadhatta — személyesen — tragédiája szövegét Mária Teréziának, de a levél szövege alapján az is megsejthető, hogy az előzetesen tudomására hozott lehetőség adta kezébe a tollat, hogy a királyné fogadja őt. Gálos teljes joggal tartja valószínűtlennek, hogy egy királynőnek ajánlott könyv előbb jelenjék meg, s csak utólag referáljanak róla az uralkodónak — Bessenyei nyilván műve kéziratát helyezte őfelsége lábai elé. A nyomtatáshoz és az ajánláshoz nyilván csak azután kaphatta meg az engedélyt, amikor Kollár Ádám Ferenc appropációja igazolta munkáját a királyné előtt. Az ÁT-nak erre vonatkozó, további iratanyaga nem maradt ránk, ill. lappang, de fennmaradt az a kis levélváltás Mária Terézia és Kollár között, amely Bessenyei 1773 tavaszán megjelent *Szent Apostol Tamás* című kis prédikációfordítását megelőzte. (I. Halász Gábor: *Két Bessenyei dokumentum*. ItK 1933. 296—298.) Bessenyei pártfogójának afelől kellett biztosítania az uralkodónőt, hogy az iménti testőr ajánlásának szövege nem túlságosan hízelgő-e. Jellemző és elgondolkodtató, hogy a szlovák származású, monarchista érzelmű Kollár ezt a feltételezést önérzetes magyar nemesként utasítja vissza, védence nevében, de a saját nevében is szólva: „Wir Ungarn sind überhaupt unserem National-Character nach sehr schwache adulateurs. Der Neid, der Eigennutz, die Ambition, und eine starke Neigung zu einer übertrieben Freyheit sind unsere Nationalfehler...” Ez utóbbi esetben a körültekintő uralkodónő figyelme nyilván a magyar protestánsok újonnan kinevezett bécsi ügyvivőjének esetleges túlzó hálakinyilvánításának kívánta elejét venni. Az ÁT esetében azonban erről még most, 1772. december elején nem lehetett szó. Igaz, hogy Grassné levele arról tanúskodik, hogy a mű (legalábbis az ő szemszögéből) mintha csak eszköz lenne Bessenyei további karrierje biztosításához — de éppen ezért kell feltűnőnek tartanunk, hogy (mint utalunk majd rá) Bessenyei írását milyen

szuverén személyiség készítette, ahogy magának az ajánlásnak a szövege is kemény, burkolt szemrehányást tartalmazó szöveg.

Mindenképpen bizonyos tehát, hogy az ÁT 1772. december 4-e, Grassné idézett levelének kelte után jelent meg, de még ebben az évben, hiszen a címlapon rajta van az 1772-es évszám.

Erőfeszítések forrásai kiderítésére

Az ÁT forrásai után való nyomozásnak idestova egy évszázados története van.

A kérdéssel először Lázár Béla nézett szembe az *Ágis a világirodalomban* című tanulmányában, amely előbb az Egyetemes Philológiai Közönyben (1890. 92–106.), majd — teljesebb változatban — a Bp.-i VII. kerületi áll. főgymnásium értesítőjében jelent meg. Az EPhK-ben megjelent tanulmány tulajdonképpeni tárgya Bessenyei ÁT-jának és Johann Christoph Gottsched 1745-ben keletkezett, *Ágis, König zu Sparta* című művének a szembesítése. Lázár Béla a két mű között nem lát lényeges kapcsolatot — Gottsched tragédiáját ugyan 1768-ban bemutatták Bécsben és „lehet, hogy Bessenyei látta, de a tárgyválasztáson kívül mi rokonságot nem konstatálhatunk, mert amiben megegyeznek, az közös forrásukra, Plutarchusra vezethető vissza” (101.). A tanulmány — miután részletesen ismerteti Gottsched *Ágis*ának cselekményét —, hosszan sorolja az eltéréseket, s voltaképpen egy ponton lát csak egyezést, nevezetesen: a III. felvonás „koncepciójában”, itt ugyanis *Ágis* alakja a háttérbe szorul, s *Chelonis* és *Kleombrotos* kerülnek az előtérbe. Ez a szerkezeti egyezés azonban — jegyezzük meg —, még élesebben rávilágít a lényegi eltérésre: Gottschednél *Chelonis* e felvonásban éppen száműzött atyja iránti hűségét nyilvánítja ki, Bessenyeinél viszont nemcsak *Leónidas* száműzetéséről nincs szó, de *Télónis* atyja iránti szeretetéről sem, hiszen férjét védve megölné őt, ha *Agiáris* nem rántaná el döfése elől a megdermedt uralkodót. Lázár Béla figyelmeztet arra a különösen figyelemre méltó, a szereplők egymáshoz való viszonyát meghatározó különbségre is, amely fennáll Bessenyei

és Gottsched tragédiája között. Az utóbbinál két társuralkodó küzd egymással Agis és Leonidas személyében, Bessenyeinél viszont Ágis csupán herceg és nem király. Lázár Béla tehát Gottsched és Bessenyei tragédiái között nem lát lényeges kapcsolatot, sőt: semmiféle kapcsolatot nem lát. Igaz, hogy a német munkát Bessenyei láthatta a Burgtheaterben, mivel azonban a „tárgyválasztáson kívül semmi rokonságot nem konstatálhatunk”, mélyebben aligha hathatott rá. Idézi Bessenyei egykori titkárának, Laczka Jánosnak a visszaemlékezéseit is (*Bessenyei György élete Laczka János által*, in: Ballagi Aladár: *A magyar királyi testőrség története különös tekintettel irodalmi működésére*. Pest 1872. 428—436.), amelynek vonatkozó utalása megerősíti véleményét. Eszerint ugyanis Bessenyei az „Ágisnak ideáját másunnan vette, de ő öltöztette tragédia-ruhába”.

Lázár Béla dolgozatára hamarosan reagált Binder Jenő. Az *Ágis kérdéshez* című tanulmánya ugyancsak az Egyetemes Philológiai Közlönyben jelent meg, az 1890-es évfolyamban (609—611.). Nem ért egyet Lázár Béla tanulmányával, amely „Bessenyei szerföltt gyenge darabját... Gottsched műve fölé látszik helyezni”. Felhívja a figyelmet, hogy Bessenyei *Ágis*ában „egyetlen olyan mozzanat sincs”, amely Plutarkhossal mutatna rokonságot ennek Gottsched-nél hiányzó adatait illetően, viszont fordítva nem áll a dolog, mivel olyan egyező mozzanat található Bessenyei és Gottsched között, amely nincs meg Plutarkhosznál. Ez Agis feleségének, Agiatisnak az alakja — ő Bessenyei művében Ágiaris névvel szerepel. Binder talál magyarázatot a t-r betűcserére is: a gót t általában is könnyen összetéveszthető az r-rel, az 1751-es bécsi Gottsched-kiadásban ráadásul éppen egy meglehetősen kopott t szerepel. Miután rámutat Bessenyei és Gottsched tragédiájának néhány párhuzamos (vagy annak tűnő) helyére, véleményét úgy foglalja össze, hogy: mivel semmilyen nyom nem utal arra, hogy Bessenyei Plutarkhoszt olvasta volna, „valószínű, hogy Ágis szabad átdolgozása a Gottschedtől vett anyagnak”. Laczka János megjegyzését — hacsak „fél tévedéssel nincs dolgunk” — szerinte úgy kell érteni, hogy „ez a tragédia Bessenyei alkotása, noha ideáját máshonnan” (ezek szerint tehát Gottschedtől) vette.

A következőkben azután a két tudós között vita bontakozott ki. Lázár Béla válaszolt Binder Jenőnek (*Még egy szó az Ágis kérdéshez*. EPhK 1890. 696—698.), akinek viszontválasza (*Végszó az Ágis kérdéshez*. EPhK 1891. 45—46.) sem késett soká. Rövid reflexiójának címéhez a szerkesztőség — feltehetően a főszerkesztő, Heinrich Gusztáv — lábjegyzetet fűzött: „legyen is már vége”. Ez a gúnyosan ingerült megjegyzés jogos. A vitakozó felek közül csak Lázár Béla hozott új érveket — további és meglehetősen lényeges eltérésekre mutatott rá a két tragédia között —, Binder viszont újra csak Ágiaris alakjára hívta fel a figyelmet, hiszen Lázár Béla valóban nem szolgált magyarázattal arra, hogy hogyan szerepelhet egy Plutarkhosznál nem, Gottsched tragédiájában viszont létező alak Beszenyei művében, ha Beszenyei csak Plutarkhosz alapján dolgozott. A válasz pedig nem lett volna túlságosan nehéz, hiszen ha Agiatisz nem is szerepel Plutarkhosz művének Agiszról szóló fejezetében, a következőnek — amely a *Kleomenész* címet viseli amely e történet folytatását beszéli el — éppen ő, Agisz özvegye az egyik főszereplője.

E vitához is hozzászólt Rózsa Géza, aki 1893-ban megjelent kis könyvében (*Bessenyei mint drámaíró*) mind Lázár Béla, mind Binder Jenő álláspontját vitatja. Miután részletesen ismerteti Plutarkhosz vonatkozó fejezetének, ill. Gottsched tragédiájának cselekményét, azt a tanulságot vonja le, hogy Gottsched és Beszenyei drámája „közt éppen olyan óriási a különbség, oly végtelen az eltérés, mint Beszenyei és Plutarchos között” (47—52.). Rózsa Géza — mint korábban Beöthy Zsolt — a Laczka János által megjelölt nyomhoz tértené vissza a kutatást, szerinte Beszenyei forrása Plutarkhosz elbeszélésének „egy olyan szabad átdolgozása” lehetett, „amelyben Agis mint Leonidás minisztere szerepel, s melyben nem a király fojtatja meg őt, hanem Demokares szúrja le”.

Nem sokkal ezután jelent meg Lázár Béla tanulmányának teljesebb — noha tárgyunk szempontjából változatlan — kidolgozása is (*Ágis a világirodalomban*, a Bp.-i VII. kerületi áll. főgymnasium 1893/94 értesítője). E különlenyomatban is megjelent komparatiztikai munka ismertetésével az Egyetemes Philológiai Közlöny újra visszatért a témára — a vitára is. Lázár Béla tanulmányáról most az

imént idézett lábjegyzet feltehető szerzője, Heinrich Gusztáv írt ismertetőt (EPhK 1895. 851–853.), cikkéből azután fény derül Lázár — Binder vitájával kapcsolatos elégedetlenségnek a hátterére. Heinrich szerint a vitatkozó felek egyaránt egy „hihetetlen furcsaságot tételeznek fel: Binder, hogy Bessenyei nem olvasta Plutarchust, ki Ágis történetének fő forrása, Plutarchust, kit az ő korában minden asszony és leány olvasott; — és Lázár, aki felteszi, hogy Bessenyei el nem olvas egy darabot, melynek előadása rá valamelyest hatással volt, talán a tárgy földolgozására sarkallta!”. A jelek szerint Heinrich, a kor legkiválóbb hazai germanistája szerint sem valószínű, hogy Bessenyei Ágisának forrása Gottsched tragédiája lett volna, mindenesetre felveti annak lehetőségét, hogy Bessenyei művének forrása esetleg olyan francia tragédia volt, amelynek még nyilván Gottsched feldolgozása előtt kellett megjelennie. „Különböleg megjegyzem — vallja be —, hogy én is meg nagy számú tanítványaim is (nemcsak Pesten, hanem Párizsban is) nagy lelkesedéssel hajszoltunk ily régiebb francia Ágis drámát, de minden siker nélkül.” Ezt a feltételezett francia tragédiát azonban Gottsched bizonyosan nem ismerte — kortársai egyébként fejéhez vágták volna, ha ilyen tragédia létezik, ő felhasználja és nem szól róla. A német szerző (aki egyébként mindig megnevezi forrásait) ugyanis kizárólag Plutarkhoszra hivatkozik. Nincs kizárva, hogy a neves professzor tanítványai körében továbbra is fel-felmerülő téma maradt Ágis forrásainak talánya, de ha voltak is hallgatók, akik folytatták e vadászatot, buzgólkodásuk nem járt eredménnyel. Úgyhogy Bleyer Jakab, aki 1909-ben közzétett *Gottsched hazánkban* című tanulmányában ismét szembenéz a kérdéssel, új adatokkal nem, csak egy új, közvetítő jellegű, de részleteiben kifejtetlenül marad (s aligha termékeny) ötlettel járult hozzá a kérdés tisztázásához — szerinte Bessenyei a Gottschednél mintaképként meglátott tárgyat Voltaire szellemében dolgozta fel, s ez magyarázza a két, azonos tárgyú mű oly gyökeres eltérését.

Az Ágis forrásai utáni kutatás történetének új s mindmáig lezáratlan fejezete Zolnai Bélának *Az Ágis kérdéshez* (EPhK 1918. 168—

171.) című tanulmányával kezdődött el. A viszonylag rövid terjedelmű írás egy föltevés előrebocsátásával kezdődik — Zolnai szerint Bessenyei előtt kellett valamilyen forrásnak feküdnie, „amelyből aztán sokkal kevesebb önállósággal készült az Ágis, mint azt az eddigi kutatók hitték”. E föltevésre két körülmény jogosítja fel. Az első Laczka János idézett véleménye, amely mellé ő megidézi egy másik egykorú tanú vallomását is. Ez pedig nem más, mint maga Bessenyei, aki 1779-ben megjelent *A Holmi* c. esszékötetének XXXIII. *Gyöngyösi vagy a magyar verselés* című Részében azzal büszkélkedik (297.), hogy „Be mehethének” Teleki Ádám *Cid*-fordításába „e következő versek ha nagyon nem hízelkedem magamnak, mellyeket *Agisnak* szájába fordításon kívül, tsupa magyar nyelvből, s' fejből adtam a 114. levélen”, s idézi Ágisának „Kleombrot' hijába: keserves az halál” kezdetű tirádáját a tragédia V. Játékának Harmadik jelenéséből. Zolnai Béla szerint Bessenyei e tizenkilenc soros részt azért emelte ki, mert az egész mű szövegében nyilván bőven vannak olyan helyek, amelyeket *nem* „fordításon kívül” adott hősei szájába.

Bessenyeinek e még szóba kerülő utalása mellett fontosabb a föltevést valószínűsítő második tézise: a világirodalomban „egy kis utánjárással” sokkal több Ágis-témájú munka keríthető elő, mint azt az eddigi kutatások feltételezték. Zolnai Béla utánajárt a témának, s bár neki sem sikerült „közvetlen forrásra” bukkannia, de az általa feltárt és bemutatott új adatok megerősítik: az Ágis tárgy története nem tekinthető lezártnak, és — vélte Zolnai — ha továbbra is olyan mértékben bővül a Bessenyei előtti Ágis-feldolgozások száma, ahogy azt neki sikerült bővítenie, akkor megvan a lehetősége, hogy a közvetlen forrása is előkerüljön.

Zolnai Béla tanulmányának alapvető érdeme, hogy lényegesen kibővíti a korábbi Gottsched és Bessenyei Ágisának viszonyára szorító kutatókat, és látványosan dokumentálja, hogy az Ágis-téma az addig ismertnél jóval gyakrabban szerepel a Bessenyei előtti irodalomban. Először Guerin de Bouscal 1642-ben keletkezett *La mort d'Agis*-ra hívja fel a figyelmet, amelyet már előtte Kont Ignác is említett (*Étude sur l' influence de la littérature française en Hongrie*,

Bp. 1902. 82. és 336.), de részletesebben nem szólt róla. A Corneille-kortárs művét elolvashatja Zolnai Bélának sem sikerült, de a *Bibliothèque du Théâtre François depuis son origine* című kiadványában (II. tome, Dresde 1768. 494.) megtalálta a kivonatát, amelyet részletesen ismertet, és megállapítja: Bessenyei Ágisának semmi köze nincs Guerin de Bouscal művéhez. A Bessenyei után keletkezett műveket nem számítva, a francia irodalomban található még egy olyan XVII. századi regény is, amely kapcsolatban áll az Ágis-témával. Az *Agiatis, reine de Sparte ou les Guerres civiles des Lacedémoniens sous les Rois Agis et Leonidas* című Pierre Dortigue de Vaumière nevű szerző által írott regénynek Zolnai Béla ugyancsak a kivonatához jutott hozzá a *Bibliothèque universelle des Romans* (1778, Aoust, 160–170.) című kiadványban, s ennek alapján megállapítja: Bessenyei számára ez a mű sem szolgált forrásként. De úgy véli, hogy ezzel távolról sem merültek ki a lehetőségek — számba jöhetnek az operák is, amelyek különböző kézikönyvekben, így pl. a Clement–Larousse–Pougin-féle *Dictionnaire des Operas* (1897) c. kiadványban „nagyobb számmal” vannak felsorolva. Zolnai Béla mindenesetre egy olasz művet említ, Luise Bergalli *Agide, Re di Sparta* című szövegkönyvét, amelyet J.-G. Porta zenésített meg, de szerinte bevonhatók a *Cleomenes* c. művek is, bár nem egészen világos, hogy mi célból: Kleomenész Agisz özvegyének, Agiatisznak második férje volt, és az ő története Agisz halála után játszódik le. Zolnai Béla tanulmánya tud már a holland Enoch Krooknak a XVIII. század elején keletkezett szomorújátékáról, sőt megemlíti John Home-nak 1758-ban, Londonban megjelent tragédiáját is, de megállapítja: „Az angol és a holland munkák azonban bátran figyelmen kívül hagyhatók”, lévén, hogy Bessenyei nem tudott egyik nyelven sem, és nincs nyoma annak, hogy e műveket az általa ismert nyelvek bármelyikére fordították volna. Zolnai idézi még egy osztrák írónak 1917-ben megjelent történelmi regényét, amelyben Bessenyeiről is beszélgetnek, s valaki megemlíti az Ágist, mire a szerző egy közbeszólóval a következőket mondhatja: „Agis?... Welcher Student hat keinen Agis geschrieben?”, ő (ti. a közbeszóló szereplő) tizenöt éves korában már a harmadik Agiszát dramatizálta.

Zolnai Béla azzal a reménnyel zárja 1918-ban megjelent cikkét, hogy „Talán ezeken vagy más nyomokon sikerülni fog bizonyos módszeres kereséssel ráakadni Bessenyei közvetlen forrására”.

Az azóta eltelt hetven esztendő azonban nem hozta meg ezt az eredményt.

Elég hosszú ideig nem is foglalkoztak vele a kutatók, Zolnai után a következő, az ÁT forrásaival foglalkozó tanulmány csak 1943-ban jelent meg, Elek Oszkár tollából, *Bessenyei György Ágis tragédiájának forrásai* címmel (ItK 1943. 193—204.). Ez a tanulmány voltaképpen egyetlen új adattal gazdagította a kérdés történetét: Jankovics Miklós Szentgyörgyi Gellérd Sallustius-fordításához írott bevezetésében (1811) Bessenyei Ágisát „francia nyelvbe ruházott munkából” fordítottnak mondja, de a „Görögből magyarra fordítottak” c. fejezetben (65.). A tanulmány szerzője sajnos nem tér ki arra, hogy Szentgyörgyi Gellérd adata mennyire tekinthető hitelesnek, mennyire volt lehetősége közvetlen, esetleg magától Bessenyeitől származó információ szerzésére, és egyáltalán: hogyan kell érteni? A Szentgyörgyi Gellérdre vonatkozó szakirodalom (vö. Padányi Klára: *Századvégi hitvédelem és felvilágosodás Louis Racine magyar fordításaiban*. In: Irodalom és felvilágosodás. Bp. 1974. 177—199. és Benkő Loránd: *A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában*. Bp. 1960. 342., 442., 452.) keveset tud a Louis Racine-t és Sallustius fordító pálos életéről, Szinnyei (*Magyar írók élete és munkái*. XIII. 726.) nem ismeri még fontosabb életrajzi adatait sem, a leglényegesebb közlendője róla az, hogy első publikációja 1777-ben jelent meg Pesten. Elvileg tehát lehettek első kézből származó értesülései, de hát ez csak nagyon halvány eshetőség. Elek Oszkár a némileg ellentmondásos új információt úgy magyarázza, hogy Bessenyei Guerin de Bouscal művének kivonatát ismerte meg a Parfait testvéreknek már Zolnai Béla által is idézett drámatörténetéből, és ez a vázlat fordította figyelmét Plutarkhoszra, amelyet — s ez ugyancsak hipotézis — Bessenyei az Amyot-féle fordításban vett kézbe. A szerző ugyanezt a tézist később részletesebben is kifejtette a Filológiai Közlönyben közölt terjedelmes tanulmányában (1957).

193—209. és 393—413.), de a bizonyítás alapját nem szélesítette tovább. Így lényegében ő is azon kutatók közé tartozik, akik az ÁT forrását Plutarkhosz *Párhuzamos életrajza*iban vélték megtalálni.

A felszabadulás után fellendülő és igen sok új eredményt hozó Bessenyei-kutatás sem valósította meg Zolnai Béla reményét, és voltaképpen nem hozott fordulatot az ÁT forrásainak kérdésében. Nem szolgált ebből a szempontból revelációval a felszabadulás utáni Bessenyei-filológia első kiemelkedő teljesítménye, Gálos Rezső hatalmas anyagot feltáró biográfiája (*Bessenyei György életrajza*. Bp. 1951.) sem. Gálos az ÁT vonatkozásában megelégedett az addigi szakirodalom által felderített adatok kritikai felülvizsgálatával. Végeredményben a legfontosabb elemzésre méltó ténynek egyedül *A Holmi*nak azt az utalását tekinti, amelyre egyébként előtte már Zolnai Béla is felhívta a figyelmet. Mint utaltunk rá, itt *A Holmi XXXIII*. Részéről van szó (*Gyöngyösi vagy a magyar verselés*), ahol is a 297. oldalon Bessenyei idézi az ÁT V. felvonásából a „Kleombrot’ hijába...” kezdetű tirádát, amelyet — mint írja — Ágis szájában „fordításon kívül, tsupa magyar nyelvből ’s fejbül” adott, s amely („ha nagyon nem hízelkedem magamnak”) helyet kaphatna Teleki Ádám 1773-ban megjelent *Cid*-fordításában is. E sorok Gálos szerint fontos információkat rejtenek — itt ti. Bessenyei maga vall az eredetiség kérdésében. Bessenyeinek ezt a helyét Zolnai Béla Gálos szerint mesterkélten értelmezi úgy, hogy az Ágisban voltak „és bizonyára nem kis mértékben olyan helyek is, amelyeket ... idegen nyelvből fordított” — itt voltaképpen éppen az ellenkezőjéről van szó. Azaz (s ez Gálos értelmezése) az Ágis egész szövege fordítás, de az idézett sorokat éppen azért emeli ki, mert azokat „fordításon kívül” iktatta szövegébe: valóban tehát *csak* azok tekinthetők eredetinek (Gálos: i. m. 96—97.). Úgy véli, hogy Ágis idézett monológja komplett szövegnek tekinthető a kiemelt részletek nélkül is, vagyis: itt valójában egy eredetileg is folyamatos szöveghez toldott hozzá Bessenyei, a fordítást pótolta ki tehát „tsupa magyar nyelvből ’s fejbül”. Ez az ötlet szellemes ugyan, de hogyha figyelmesebben megvizsgáljuk a szóban forgó helyet, akkor

kevésbé tűnik meggyőzőnek. A tragédia idézett részletében egy olyan vitézi magatartás nyilatkozik meg, amely szembe mer szállni az „istenekkel” is — ha ezt az egész tragédia szempontjából fontos körülményt figyelembe vesszük, akkor azt kell mondanunk, hogy az idézett jelenet csak a kiemelt részekkel együtt teljes. A fordításoknak vélt (=nem kiemelt) sorokban a Jupiterre való utalás átmenet nélkül bukkan fel, és nem igazán értelmes az eredeti (=kiemelt) sorok nélkül: a bejelentés, hogy elhagyja Jupiter „pestises egeit”, igényli az előző nyolc sor előkészítését. A kiemelés szempontja — ugyanakkor — láthatóan nem az eredetiség szempontja volt, hanem az, hogy a szerző ráirányítsa a figyelmet művének e különös lázadást kinyilvánító részletére, itt (mint utalunk majd még rá) Bessenyei gondolkodói útján, de a tragédia világán belül is igen jelentős pillanatról van szó. Jegyezzük meg azt is, hogy Ágissnak Jupiter ellen lázadó monológja idegen a *Cid* világától, s így ez a rész (s elsősorban ez a rész!) egyáltalán nem „menne bé” Teleki Ádám fordításába. Bessenyei büszkesége magának a vitéz módra filozófusi attitűd megfogalmazásának szól — a filozófus büszke tehát, s ezt a *Cid*hez való hasonlítás öntudatos szerzői gesztusa sem leplezheti le, hiszen Corneille hősei sem az eredetiben, sem „Teleki Ádám Uram” 1773-ban megjelent magyar fordításában nem beszélnek így.

Gálos Rezső okfejtése nyomán is nyitva maradt tehát a kérdés: a mű fordítás voltát Zolnai Béla közvetett módon valószínűsítette ugyan, de az 1918-as tanulmánya óta eltelt évtizedekben senkinek sem sikerült megerősítenie ezt a valószínűséget. A felszabadulás utáni Bessenyei-kutatásoknak — mint azt már Gálos Rezső életrajza is előrejelezte — egyébként is megváltozott az iránya: a közvetlen forrás problémája háttérbe szorult, s előtérbe került a mű belső világának feltárása, s a források kérdése is innen, tehát a mű világának valamely elemével kapcsolatban merült fel.

*A forráskérdés háttérbe szorulása:
az Ágis tragédiája értelmezése Bessenyei életművén belül*

A kutatások irányának ez a megváltozása jellemezte Gálos könyve után Szauder József 1953-ban megjelent *Bessenyei*-monográfiájának vonatkozó fejezetét, majd Baróti Dezsőnek a hatvanas évek elején készült *Ágis tragédiája* c. tanulmányát is (Petőfi Irodalmi Múzeum évkönyve. Bp. 1962. 15–32.). Baróti elemzése azt bizonyítja, hogy Bessenyei tragédiájának hősei annak a nemesi világnak az értékrendjét és magatartásmintáit követik, amely Corneille-nek és drámaíró kortársainak tragédiáiban tárul fel előttünk — e tragédiák műfaji sajátosságai „különösen alkalmasnak” bizonyultak a bécsi udvar és a magyar alattvalók közötti viszonyban jelentkező feszültség irodalmi kifejezésére. Szauder Józsefnek az ÁT-ra vonatkozó végleges álláspontját az akadémiai irodalomtörténet Bessenyei-fejezete (*A magyar irodalom története 1772-től 1849-ig*. Bp. 1965. 22–53.) tartalmazza. Míg Baróti analízise inkább a műfaji s mentalitástörténeti mozzanatokat hangsúlyozza, Szaudernél az eszmetörténeti vonatkozások kerülnek előtérbe, így elsősorban az a meglehetősen erős feszültséget tartalmazó, de mégis pozitív viszony, amely a fiatal szerzőt a felvilágosult monarchista uralkodás elméleti és gyakorlati kérdéseire fűzték. A tragédia eredeti vagy fordított voltát illetően tehát Baróti is, Szauder is tartózkodott az állásfoglalástól, noha ez a körülmény — természetesen — nem zárja ki, hogy a két kiváló szakember ne foglalkozott volna a forráskérdéssel: negatív kutatási eredményt ezen a terepen azonban meglehetősen kockázatos dolog bejelenteni. Mindenesetre az a tény, hogy mindketten önálló műként kezelték Bessenyei alkotását, közvetett módon ugyan, de egyértelműen arról tanúskodik, hogy semmiképpen nem tekintették fordításnak. Talán túlzott határozottsággal, de ezt mondta ki Waldapfel József *A magyar irodalom a felvilágosodás korában* című monográfiájában (Bp. 1957.²). Nem fogadja el a korábbi előfeltevéseket és leszögezi: „Bessenyei alkotó módszerének ismerete és a fordítások megjelölésében korábban kivételes lelkiismeretessége, végül maga a mű eszmei mondanivalója, a kor magyar problémáihoz

való viszony bizonyítják, hogy az Ágis egészében Bessenyeinek a Plutarchostól hagyományozott történelmi anyagból készített eredeti alkotása.” (129.)

A Zolnai Béla tanulmánya óta eltelt hatvan év ily módon nem igazolta az előrejelzést: nem bukkant elő az a mű, amely nemhogy közvetlenül, de akár csak közvetetten is a tragédia forrásaként szolgált volna. Még a Lázár Béla és Binder Jenő közötti hajdani vitát sem elevenítette fel a kutatás, mert ugyan nyilván nem zárható ki, hogy Bessenyei ismerte Gottsched művét, de ez a vélhető ismeret csak még élesebben világít rá arra, hogy (ha nem volt más mintája) Bessenyei mennyire önállóan kezelte anyagát: a két mű szembesítése nyilvánvalóvá teszi, hogy Bessenyei számára a német szerző műve nem szolgált forrásként. Ezt szinte magától értetődő tényként kezeli a Bessenyei-életmű és a német felvilágosodás viszonyát vizsgáló modern filológia is: Némedi Lajos tanulmányában (*Bessenyei György és a német felvilágosodás*. Eger 1960.) e viszony számos elemét érinti, de láthatóan szükségtelennek tartja a perújrafelvételt a két Ágis közötti kapcsolatot illetően. Ily módon tehát Némedi tanulmánya is azt a tendenciát képviseli, amit Barótié, Szauderé és Waldapfelé — fontosabbak az átfogó kérdések és magának a tragédiának önálló műként való értelmezése, mint a lehetséges források utáni kutatás.

Ez volt tehát a helyzet a kritikai kiadás munkálatainak megindulásakor, és — mondjuk meg előre — gyökeres változásról nem beszélhetünk most, a munkálatok befejezésekor sem, noha bizonyos fajta változásról esetleg talán éppen ezért beszélhetünk.

Újabb erőfeszítések a források kiderítésére

Az elmúlt évek során a különböző nemzeti irodalmak esetében egyaránt ugrásszerűen megnőtt a régebbi korok irodalmi termését bemutató bibliográfiák száma és minősége: a jelen kötet sajtó alá rendezőjének úgy nem sikerült nyomra bukkannia, hogy már olyan, több nemzeti irodalom több korszakát és több műfaját feltáró

bibliográfiát nézhetett át, amelyek elődeinek még túlnyomórészt nem álltak rendelkezésére. A szóba jöhető irodalmak elsősorban azok, amelyek nyelvét Bessenyei ismerte, tehát: a német, a francia, és minden valószínűség szerint (vö. Gálos: i. m. 23) ezek közé tartozik az olasz is. Mivel Laczka János oly sokat idézett mondata (Bessenyei „öltöztette tragédia ruhába” a máshonnan vett eszmét) valóban az egyik legfontosabb, hiszen közvetlenül Bessenyei környezetéből származó, s így aligha mellőzhető információ, következésképpen nemcsak a színműveket, hanem a prózai munkákat is figyelembe kell venni. Ugyancsak nyilvánvaló, hogy nemcsak a XVIII. századi művekre kell kitekinteni, de a XVII. század termése sem mellőzhető, hiszen Bessenyei tragédiája karakterében — s erre elsősorban Baróti Dezső mutatott rá — több szempontból is Corneille-nek és kortársainak színpadi világára emlékeztet. Ugyanakkor tudatában voltunk annak is, hogy a forrásként számba jöhető művek nem feltétlenül viselték címükben Agisz nevét — szerepelhetett ott (például) Leonidasz, Kleombrotész, Agiatisz, sőt, maga Spárta (Lacedaimon) is. Ezeket a szempontokat szem előtt tartva néztük át a következő bibliográfiákat:

Maurice LEVER: *La Fiction narrative en prose au XVII. siècle. Répertoire bibliographique du genre romanesque en France (1600—1700)*. Paris 1976.

Silas Paul JONES: *A list of french prose fiction from 1700 to 1750*. New York 1939.

Angus MARTIN—Vivienne MYLNE—Richard FRAUTSCH: *Bibliographie du genre romanesque français 1751—1800*. London 1977.

Clarence D. BRENNER: *A bibliographical list of plays in the french language. 1700—1789*. Berkeley MCMXLVII.

Alexandre CIORANESCU: *Bibliographie de la littérature française du XVIII. siècle*. Paris 1969. I—III.

Max SCHNEIDER: *Deutsches Titelbuch*. Ein Hilfsmittel zum Nachweis von Verfassern deutscher Literaturwerke. Berlin 1927.²

Ernst WEBER—Christiane MITHAL: *Deutsche Originalromane zwischen 1680 und 1780*. Eine Bibliographie mit Besitznachweisen. Berlin 1983.

Lauro CAIRO—Piccardia QUILICI: *Biblioteca teatrale de '500 al '700*. La raccolta della biblioteca casanatense. Roma 1981.

Enciclopedia dello spettacolo. I—IX. Roma 1954—1966.

Ez a túlnyomórészt az utóbbi évtizedekben született bibliográfiai szakirodalom alig gazdagította új elemmel azt a listát, amelyet Zolnai Béla immár hetven éve felállított. Maurice Lever címjegyzékében szerepel egy *Les amities malheureuses, histoire de Sparte*. (Paris 1688.) című kiadvány, amelyet egy névtelen szerző publikált („Par M^{xxx}”), de amelynek nincs példánya a Bibliothèque Nationale-ban. A Lever-féle munka információi szerint azonban itt egy olyan heroikus regényről van szó, amelynek hősei nem történelmi szereplők. Az *Enciclopedia dello spettacolo* a G. Porta nevű zeneszerző — Zolnai Béla által is idézett — *Agide, re di Sparta*ja mellett említi egy bizonyos M. S. Desjardin nevű, s feltehetően francia vagy francia származású írónak *Agis* című művét, amely azonban bizonyára kéziratban maradt, hiszen befejezetlen (incompiuto), s nem tud róla a Bibliothèque Nationale katalógusa sem. A Giovanni Porta által szerzett opera (1725) Luise Bergalli által írott szövegkönyve nyomtatásban is megjelent, és megtalálható a római Biblioteca Nazionale-ban, de Sárközy Péter szíves közreműködése révén megállapítottuk: semmi köze Bessenyei művéhez — egy másik Agiszról szól, s nem is történelmi eseményekre épül. Azoknak az Agisz-témájú francia műveknek, amelyeknek Zolnai Béla csak a kivonatát láthatta, az eredetijükkel való megismerkedés is az ő véleményét igazolta: valóban nincs közük Bessenyei tragédiájához. Az *Agiatis, reine de Sparte* című regényben Agisz tragikus sorsát éppen csak megemlítik, a regény egyszerűen másról szól. Ugyanígy kizártnak lehet tekinteni Guerin de Bouscal *La mort d'Agis*ának a befolyását Bessenyei művére, nemcsak azért, mert teljesen eltérő a szereplő személyek összeállítása, hanem mert egészen más a mű tétje: ennek a tragédiának tulajdonképpeni főszereplője Leonidas leánya, Chelonide, aki egymással harcban álló férje és apja között őrlődik — e darabban ő történetesen Agis felesége, Kleombrotos nem is szerepel a feldolgozásban. Természetesen nem zárható ki, hogy Bessenyei

ismerte volna Guerin de Bouscal tragédiáját, tényleges hatásról azonban semmiféleképpen nem beszélhetünk.

Végezetül tisztelettel meg kell említenünk, hogy Staud Géza, a nemrég elhunyt kiváló színháztörténész kötelességének érezte, hogy a magyar iskolai színjátszás történetét kutatván folyamatosan nyomozzon az ÁT lehetséges forrásai után is. Eredményre azonban neki sem sikerült bukkannia.

A mű eredetiségének valószínűségéről

Ily módon tehát az ÁT forrásának (vagy forrásainak) kiderítésére tett újabb erőfeszítések is eredménytelenek maradtak. S habár nyilvánvalóan nem jelenthetjük ki, hogy Bessenyei műve eredeti alkotás — természetesen számításba kell venni a kutatói figyelem lehetséges kihagyásai mellett annak az esélyét, hogy a forrás más cím alatt rejtőzik —, mégis: talán megkockáztatható az az állítás, hogy némileg halványult a valószínűsége annak, hogy Bessenyei előtt egy közvetlen minta feküdt volna darabja írásakor.

Ezt a valószínűséget azok a benyomások is csökkentik, amelyeket akkor szerezhetünk, ha az ÁT-t Bessenyei életművén belül vesszük szemügyre.

E tragédiát számos szál fűzi az ifjú szerzőnek ebben az időkorben keletkezett más munkáihoz, e munkákból élénk tároló politikai, ideológiai és bölcséleti tendenciákhoz. Így szembeötlő az ÁT kapcsolódása a másik két tragédiához. Mint már volt róla szó, az induló Bessenyei három színműve között már tulajdonképpen az első pillantásra is lényeges hasonlóságok figyelhetők meg. E hasonlóságok legfontosabbika az, hogy a cselekmény Bessenyei mindhárom tragédiájában fejedelmi udvarban játszódik, és egy hármás rétegezetszerű társadalmi szerkezet keretei között zajlik le: a fejedelmi hatalom, a jó alattvaló és az őket elválasztó és egymással szembefordító intrikusok, a rossz tanácsosok alkotják e séma állandó elemeit. Azaz: Bessenyei színművei egyaránt udvari világot ábrázolnak, és fő problémájuk az alattvalók és a fejedelmi hatalom közötti kapcsolat zavarai. Mind a három műben ez a kérdés áll a középpontban, noha

a HLT ezt kezdetlegesen és naivan, az ÁT pedig komplikáltan, sőt túlságosan is komplikáltan ábrázolja. A három tragédia eltérései tehát egy problémakör gazdagodásának tendenciáját rajzolják ki, s az azonos szerkezeti séma változása is tendenciát tükröz: a rossz tanácsosok szerepe egyre csökken, s a királyi hatalom és a jószándékú alattvaló közötti viszony egyre közvetlenebbé válik. A HLT udvari világát egyértelműen a „titkosok” uralják — az Ágisban jelenlévő rossz tanácsos, Agézilaus viszont szinte tétlenségre lenne kárhóztatva, ha Bessenyei (lélektanilag meglehetősen megalapozatlanul) nem vonná be őt erőszakkal a cselekmény menetébe — a feszültség a király és az ifjú hercegek között már végképpen nem tőle származik. Ezeknek az alapvető szerkezeti rokonságon belül érvényesülő tendenciáknak a természete meglehetősen egyértelműen jelzi, hogy Bessenyei tragédiáiban voltaképpen egyazon politikai kérdés áll a középpontban — a három mű így összetett, de egyirányú folyamat állomásait jelzi: bennük az udvari politikához közeledő nemesi reformer dilemmái rajzolódnak elő és programja formálódik ki. Ebből a szempontból az ÁT szerves folytatása az előző két tragédiának, de új minőséget is reprezentál. Míg a HLT és a BT főhősei esetében — mint láttuk — még csak a jobb, sőt: nagyobb sorsra hivatott tisztességes alattvalók szenvedéseinek és balsorsának lehettünk tanúi, az ÁT-ban a jószándékú alattvalók nagyon is tevékenyek, és éppen ezzel hívják ki az uralkodó félelmét és haragját, amely végül is a tragédiához (=Ágis halálához) vezet. Fontos ugyanakkor látnunk, hogy a király és az ifjú hercegek közötti konfliktus olyan aktuális mozzanatokot tartalmaz, amelyek — akár volt közvetlen forrása az ÁT-nek, akár nem — ugyancsak egyértelműen utalnak arra a politikai szituációra, amelynek közegében Bessenyei műve létrejött.

Az Ágis trágédiája és Bessenyei politikai helyzete

A tragédiában szembenálló felek, azaz: Leónidás, a király, valamint Ágis és Kleombrotés, az ifjú hercegek között a konfliktusnak a kiindulópontja az, hogy a fiatalok vissza akarják állítani „Likurgus”

törvényét, azaz: azt a régi és igazságos rendet, amikor Spártában egyenlőség és igazság honolt. A tragédia első jeleneteiből azonban gyorsan kiderül, hogy nem egyedül a régi és igazságos törvény a konfliktus eredete — a király látnivalóan elsősorban nem a törvénytől, hanem az ifjú hercegektől félti hatalmát és Ágis is arról beszél, hogy Leónidas „örök uralomra” törekedik „köztük”, s nincs szó arról, hogy ezt a lehetőséget Lükurgosz újjáéledő szelleme önmagában meg tudná akadályozni. Az ellenségeskedésnek és a kölcsönös félelemnek mélyebben fekvő oka is van, s a szöveg egyértelműen árulkodik róla: „Likurgus”-énál általánosabb érvényű törekvések csapnak itt össze. A hercegek és a király konfliktusának igazi mozgatórugója abban az eltérő felfogásban található, amelyet a szembenálló felek a fejedelmi hatalom jellegéről és céljáról tudnak és hirdetnek. Ágis és Kleombrotés szerint a hatalom a népen nyugszik, s a fejedelem uralkodásának célja sem más, mint a nép javának a szolgálata, Leónidas szerint viszont a királyi hatalom lényege, hogy az istentől származik — a fejedelem az „istenek” földi képviselője. „A trónust Jupiter maga védelmezi / Törvényét, hatalmát egyedül intézi” — mondja pl. Leónidas, az ellentábor álláspontját pedig a legszabatosabban talán Ágiaris fogalmazza meg, így: „Nagy Király, a' trónus népeken támadott, / Melly maga le-omlik, ha töve elbomlott” [1/6.]. A két formula — amely mellé idézhetnénk még jó néhányat — élesen szembenáll ugyan (ahogyan szemben állnak az egymással küzdő felek is), azt azonban látni kell, hogy egy, s nagyon is lényeges vonásban közösek egymással, nevezetesen: mind a két esetben egyformán *monarchista* elgondolásról van szó. Leónidasnak és környezetének a véleménye a hagyományos, régi típusú monarchia doktrínájának a visszhangozása, amely az abszolút uralkodó legitimitását az isteni akarattal hozza közvetlen összefüggésbe, a hercegeknek és híveiknek a véleménye pedig az új típusú, felvilágosult monarchia célkitűzésével egyezik: az uralkodás a nép jólétéért van, a fejedelem a „közjó” szolgálója. S hogyha azt a kort tekintjük, amelyben az ÁT megszületett, akkor a „szegény község” ügyét felkaroló, s ezért a királlyal is szembeszegülő ifjak magatartása nem tűnik különösképpen lázadónak: törekvéseik jól egyeznek

Mária Terézia uralkodásának általános tendenciáival, amelynek ideológiájában ugyan kevéssé, gyakorlatában azonban már lényegében a negyvenes évek vége óta kezdtek beépülni korszerű elemek. Az ifjú hercegek kiállása azonban nemcsak elméletileg, de aktuálisan is konformista jellegű, hiszen tudjuk, hogy „gazdagink”-kal éppen Mária Terézia jobbágyvédő politikai lépései kerültek szembe: az urbárium utáni esztendőkből vagyunk, és az 1767-ben kiadott rendeletet még Bessenyei jó barátja, Barcsay Ábrahám is „hazája veszése”-ként siratta meg egy átmulatott éjszakán. A tragédiabeli „Likurgus törvénye” nyilván ebben az összefüggésben fordítható le: részben teréziánus jobbágyrendelet az antik Spárta díszletei között, részben viszont az elszegényedett nemesek aspirációit foglalja magába, s az udvari politikát támogatja a magyar nemesség vezető rétegeivel, a gazdag mágnásokkal és az ún. bene possessionatus tagjaival szemben.

A tragédia világában ily módon olyan politikai tendenciák rajzolódnak ki, amelyek meglehetősen közvetlenséggel az ifjú szerző *saját* korának feszültségeire és *saját* politikai álláspontjára utalnak. De ugyancsak hamar feltűnik az is, hogy ezek a dráma szövegéből minduntalan előbukkanó erővonalak nemcsak építik a mű cselekményét, de rombolják is a mű szerkezetét.

*Dramaturgiai gyengeségek
mint a mű individualitásának valószínűsítői*

Az ÁT esztétikai szempontból tudvalevőleg nem tartozik a hibátlan művek közé: amikor előadták, akkor igen alapos átdolgozás után adták elő.

Számunkra azonban most az a fontos, hogy ezeknek a gyengeségeknek jelentésük van, azaz: összefüggésben vannak azzal a politikai tendenciával, amelyet a munka egésze képvisel, s amely ezt a Mária Teréziának ajánlott tragédiát oly szoros kapcsolatban levőnek mutatja az ifjú szerző politikusi aspirációival. A dramaturgiai zökkenők forrása az, hogy az uralkodás alapelveiről vallott nézeteltérések

láthatóan nem elégségesek a drámai feszültség fokozására, sőt: ébren tartására sem — egy alapvetően népellenes uralkodó jellemvonásai nyilvánvalóan nem tárhatók fel egy Mária Teréziának ajánlott tragédiában. A király — mivel a kedvelt tanácsos, Demókares is az új elgondolás figyelembevételére inti — már a Második Játék elejére elfogadja, hogy figyelembe kell vennie a „nép” igényeit. Az érdekes azonban éppen az, hogy ennek ellenére nem csökken a feszültség közötté és közzé ifjú hívei között. A zavar oka láthatóan az, hogy az ifjú szerző nem szeretne elmélyülni egy népe ellenére uralkodó király alakjának rajzában. Az uralkodásról vallott nézetek alapvető eltérései így gyors lefutású és strukturálatlan konfliktust hordoznak csupán, a szerzőnek viszont sok, noha nem drámai természetű mondanivalója van még, sőt: láthatóan éppen ezek elmondása kedvéért írta meg darabját. Nem hagyhatja tehát kihunyni a feszültséget: mesterkélt, külsődleges fordulatok közbeiktatásával újra- és újraeszeszti az ellentétet a király és az ifjú hercegek között, és időnként lendít egyet a leálló cselekményen.

Három ilyen, meglehetősen feltűnő mozzanatra figyelhetünk fel az ÁT szerkezetében.

Az első a Harmadik Játék elején következik be, abban a pillanatban, amikor kibékülnek a szembenálló felek. A kibékülés jelenetei után a király mindenkit elküld, a bölcs Demókarest is, akit pedig az imént nevezett legjobb tanácsosának, s most, a végre elnyert nyugalomért — amely elsősorban az ő munkája —, különösen hálásnak kellene írta lennie. Ott tartja viszont azt a szereplőt, aki közben már lejáratta magát, akiről ő maga is tudja, hogy kettős játékot játszik, hogy „színelő”: az áruló Ágézialust. Beszélgetésük során Leónidás mindent elhisz neki, s nemcsak békét köt vele, de szövetséget is — olyan nyíltszívűen beszél vele, ahogyan kipróbált bizalmasaival sem. A király e lépésének nincs motiváltsága, hacsak nem a hercegekkel való végső leszámolás mind ez ideig rejtegetett terve, de erről a tervről a későbbiekben sem esik szó: Leónidás továbbra is — s meglehetősen gyakran — csak a békéért és a nyugalomért fohászkodik majd a cselekmény során. De ha lenne is ilyen terv, miért éppen Ágézialus, az imént leleplezett áruló kellene

hozzá? Nyilvánvaló: Bessenyei maga nyúlt bele a cselekmény logikus, csak éppen a megnyugvás felé vezető menetébe, s ő maga kényszerítette hősét erre a furcsa, nemcsak nem ésszerű, de ami itt egyedül számít: a darab világán belül motiválatlanul maradt lépésre.

A következő mozzanat ugyanezzel a beszélgetéssel indul. Az Ágisékről beszélgető Leónidás és Agézilaus szavait a hallgatózó két feleség, Télónis és Ágiaris félreérti: az eldöntött halálos ítélet hírével rohannak el, noha nem volt szó ilyesmiről. Leónidás szerint kérni kell a két herceget, hogy hozzá, a királyhoz „hajtsák bús szíveket”, s hogyha nem tudja „hívéseket feléleszteni”, csak akkor marad hátra az ifjú hősök „el-vesztése”. Télónis azonban férjéért, Kleombrotésért aggódva máris meg akarja ölni apját, Leónidást, aki egyébként — mintegy akaratlanul is bizonyítva, hogy a feleségek tényleg félreértették szavait — jószívűségének tudatában toppan be hozzá, és értetlenül bámulja leánya kezében a kést, miután Ágiaris elrántotta a döfés elől. S e jelenet után Leónidás, Télónis és Ágiaris elvonulnak, hogy — mint a király mondja, „Értekezzünk együtt történeteinkről / Beszéljünk tanáttal, Nagy isteneinkről”. Nyilván természetes lenne, hogy e beszélgetés során éppen leánya, Telonis tettének okai iránt kérdezősködjék a megdöbbenet és kétségbeesett apa (mi másról lehetne itt beszélni?), s hogy tisztázzák: nem volt szó még halálos ítéletről. Ez a beszélgetés azonban nem következik be, a következő felvonásban Télónis és Ágiaris többször is megismétlik a téves értesülést, és semmi nyoma annak, hogy bármit is értekeztek volna „történeteikről” — annak sem, hogy e beszélgetés során a király döntött volna, immár véglegesen, de annak sem, hogy igyekezett volna megnyugtatni leányát.

Bessenyei számára láthatóan nem a motiváció egyértelművé tétele volt a fontos, hanem magának a feszültségnek az ébrentartása. Erre — úgy látszik — ennek a darabnak szüksége van, hiszen nem sokkal később, a Negyedik Játék ötödik jelenésében ugyancsak az ifjú szerzőnek kell közbelépnie és kieleznie a helyzetet. Ebben a jelenetben a hercegek és a király vitája éppen a megnyugvás felé halad, amikor váratlanul hírt hoznak: a nép újra kizúdul a „széles piatzok”-ra és követeli „Likurgus törvényét”. Az adóslevelek elége-

tését azonban éppen az imént, a Harmadik Játék elején hirdették ki, és nincs jele annak, hogy késedelmet szenvedne az ügy folytatása — Kleombrotés is azért érkezik Ágishoz a Negyedik Játék második jelenésében, hogy vele együtt örvendezzék „e boldog hazában”. Nem lehet tudni, hogy miért és miért éppen *most* történik ez a kizúdulás. Vagyis hogy lehet: Bessenyei láthatóan mesterségesen tartja elevenen a feszültséget, és nyugtalanul védekezik a felmerülő fenyegetés ellen, hogy esetleg kibékülnek a lázadó hercegek és a király.

Úgy véljük: e dramaturgiai zökkenők az ÁT individualitását valószínűsítik. Nem azért, mert hibákról van szó (Bessenyei fordíthatott egy hibás eredetit is), hanem azért, mert olyan hibákat látunk, amelyeknek jól kitetsző jelentésük van, s e jelentés belső rokonságban van a politikai Bessenyei helyzetével.

Miért állítja tehát minduntalan egymással szembe hőseit, akiket pedig láthatóan a megegyezés felé kényszerít a történet belső logikája? Láttuk, hogy az ÁT alaphelyzete az, hogy hősei a „természet, igazság, isten” nevében a közjóért küzdenek, de küzdelmük (amelynek célja megegyezik annak az uralkodónak aktuális céljával, akihez a tragédia ajánlása szól, Mária Teréziáéval), már a kezdés pillanatától kezdve egy királyi hatalommal szemben folyik. S minden jel arra mutat, hogy Bessenyei számára a tragédiában szereplő király hatalmával való szembenállás gesztusa legalább olyan fontos, mint a küzdelem programja: ama zökkenők éppen azért következnek be, hogy ez a szembenállás folyamatosan megnyilatkozhasssék. A fiatal szerző láthatóan erősen vonzódik ifjú hőseinek gögös, büszke, heroikus lelkületéhez, és igyekszik (*minden-áron* igyekszik) alkalmat teremteni nekik, hogy elszánt, vitézi magatartásuk érvényesülhessen. Így tűnik elő, hogy a hercegeket „vitézi büszkeség”, „nagy szív” jellemzi, akik az igazán nagy jellemekhez illően bizonyítják is „continuité du moi”-jukat. Ágis a „ditső halált” választja, azzal törődik csak, hogy „híre ne vesszen vitéz nevétől” s valóban egy lázadó nemes gögjével kiáltja gyilkosainak: „Vesztett mérgetekbe nyálhatjátok vérem’ / De el-nem törлитеk soha ditsőségem’.” Baróti Dezső megfigyelése teljesen helytálló: Bessenyei

hősei hangsúlyozottan nemesi allűrökkel, egy királyi hatalommal „trutz”-olva küzdenek. A tragédia dramaturgiai hibái pontosan ennek, az ő nemesi heroizmusukat láthatóvá tévő küzdelemnek a folytatását teszik lehetővé.

Az ÁT hősei ily módon egy képzeletbeli fejedelemmel szemben nyilvánítják ki hűségüket egy valóságosan létező hatalom, a szerző királynőjének politikája mellett. Ez a darab tehát egy szövetséget ajánl fel, csak e szövetség alapja nem az elvont alattvalói hűség, hanem a nemesi mentalitás, amely igényli magának még a királyi hatalommal szemben való fellépés jogát is, hiszen az „ál-ortzás” udvari világ ködében tapogatózó király önmagában könnyen félreve-zethető, s így e szembeszegülés voltaképpen nem más, mint az ő védelme. A darab eseményei azt bizonyítják, hogy a közjó valódi érdeke és az oly gyakran félrevezett királyi hatalom szándéka (mivel a király „nem láthat veséket”, mint Leónidás panasolja), nem feltétlenül egyezik; a közjó igaz képviselői lehetnek az alattvalók is, sőt, a hatalomnak, hogy biztosan ülhessen trónusán, szüksége is van erre a képviseletre, azaz: az igazságot bátran, félelem nélkül, a veszélyeket, esetleg az uralkodó haragját is vállaló alattvalók véle-ményére. S ezt nem csupán Leónidás gyakori szomorúsága, tanácsstansága és kiszolgáltatottsága mutatja, de éppen ezt mondja az ÁT Mária Teréziához írott ajánlása is: „A' BÉTS alatt fekvő Nemzetek-nek, leg-fájdalmasab sebjeiket okozza talám az; hogy a' Királyi-páltza, mellytől vezéreltetnek, belső részeikbe mindenkor' nem hathat. E' páltzának az igazságtól kellene vezéreltetni: Már pedig, semmi az halandók' szájokba, olly hírtelen nem olvad mint az igazság...” A „kellene” kitétel — igen bátor szó! — azt sejteti, hogy a királyi pálcát milyen erőtlennek látja önmagában, s azt, hogy annak szüksége van az alattvalói segítségre: a közjó érdeke megismerhetetlen nélküle. A közjó és egyben a trónus nyugalamához ily módon egy bizonyos fajta alku vezethet el, magának a monarchiának lenne az érdeke a hatalomnak valamilyen megosztása.

Az ÁT hármas rétegezetséggű udvari világának ábrázolása nemcsak folytatja azt a problematikát, amely előző két tragédiájában is foglalkoztatta Bessenyeit, de a jószándékú alattvalók és a fejedelmi

hatalom közötti találkozás lehetőségeit fürkésző színművek közül éppen ez az utolsó, az ÁT mutatja be a legkonkrétabban az ifjú szerző elgondolásait. Ez érthető, hiszen közben gyökeresen megváltozott a helyzete: kapcsolatot találván a hatalom belső köreihez, úgy gondolta, hogy birtokába jutott valóságos politikai lehetőségeknek is. Ez a vélekedés bizonyos mértékig jogosult volt, hiszen az ÁT után nem sokkal, 1773 elején már ő a hazai protestánsok bécsi ügyvivője, akinek hitsorsosai elsősorban éppen jó kapcsolataiban bízhattak — nyilván nem volt titok a királynő iránta tanúsított jóindulata sem. A tragédia ily módon egy politikai szertartás keretei közé illeszkedik. E szertartás legfontosabb szereplője az a személy, aki az ajánlást elfogadva mintegy tudomásul veszi a mű üzenetét, a címzett, Mária Terézia. De ezt a szertartást voltaképpen a hazai protestáns, de nem csupán a protestáns kisnemességnek celebrálta a még optimista fiatal szerző.

*A szereplők filozófiai nézetei
mint az Ágis trágédiája individualitásának valószínűsítői*

Az ÁT szövegének egyik legfeltűnőbb vonása a bölcséleti reflexiók áradó bősége: a tragédia kétezer sorából több mint háromszázban az istenekről és a természetről elmélkednek a szereplők. Láthatóan arról van szó, hogy a filozofikus hajlandóságú író számára a hősök sorsa óhatatlanul az emberi sors példázataként is megjelenik. A műnek ez a szintje láthatóan nincs belső, szerves kapcsolatban a szöveg egyéb rétegeivel — Bessenyei az egy-egy helyzet által kínált alkalmakat megragadva maga lép alakjai helyébe, és maga filozofál. Ismeretes, hogy Bessenyei mögött az ÁT írásának idején már jelentékeny és izgalmas gondolkodói múlt áll (vö. Bíró Ferenc: *A fiatal Bessenyei és íróbarátai*. Bp. 1976. 21—60.; Gergye László: *A lélekrül című Bessenyei-vers értelmezése*. Filozófiai Szemle 1988.), s tudjuk, hogy dilemmáinak középpontjában az ember és a teremtő viszonyának a kérdése állt. A deizmus egyik alapműve, az „anglus” Alexander Pope *Essay on man*-je különösen nagy élménye volt,

hiszen választ talált benne számos, korábban felmerült kérdésére. Valamelyik francia verzióból át is dolgozta az ÁT keletkezésének évében: az *Embernek próbája* minden valószínűség szerint 1772 tavaszán jelent meg.

Az ÁT-ban megszólaló filozófiai reflexiók fő vonulata ezt a szöveget folytatja tovább, itt ugyanis éppen arra figyelhetünk fel, hogy megrendül az *Embernek próbájában* leírt és oly szilárdnak tetsző világgép. A pope-i műnek egyik központi gondolata az volt, hogy a teremtőnek nincs hagyományos értelemben felfogott gondviselő szerepe: a „Világ ura” csak a „minden”-re, a természet nagy rendjére figyel, az egyéni bajok, a világban tapasztalható részleges rossz nem mondanak ellent annak a nagy igazságnak, hogy „a minden jó”. Az ÁT-ban ennek a bölcséletnek az érvényessége foszlik szét — ha ugyanis ezt a rendszert nem a teremtő, hanem az egyes ember nézőpontjából tekintjük, akkor „a minden jó” optimizmusát nyugtalanság váltja fel. Az Isten — ha csak általános törvényeivel irányítja a világ nagy folyamatait — nem hibáztatható ugyan az egyes ember bajaiért, de így (egyre nyilvánvalóbb) nincs is köze az egyes emberhez. Az ember sorsa a teremtésben az elhagyatottság, még csak különleges hely és figyelem sem jut neki a nagy rendben, ahol teremtője „egyenlően nézi” egy „veréb” vagy egy „vitéz” veszését, és ahol „Egy ember magába haláláig szenvedhet / De a teremtésben hiba mégsem lehet”.

Az ÁT egyik fontos pillanatában, a Második Játék hatodik jelenésében Ágis anyjának, Agistrátnak nagy tirádájában („Formáltatásunkba az erős Istenek...”) Bessenyei Pope világát írja le, csak itt nem a teremtőt igazoló nagy rendet mutatja meg benne, hanem azt, amit a magára hagyott, „haláláig szenvedő” ember lát belőle. Ágis felesége, Ágiaris közbeszól ugyan és megvédi „Jupiter”-t („Hát szemed előtt, minden semmivé lett, / Valamit Jupiter halandójjal tett?...”), így azonban az Istent kell okolni a világban tapasztalható és bennünket sújtó rosszért is, amely ugyancsak bőven kijut a tragédia szereplőinek. Az ÁT szövegében fokozatosan érlelődik tehát a lázadás az „istenek” ellen, ennek első tetőpontjához az Ötödik Játék harmadik jelenésében érkezünk el. Ágis itt, a „Kle-

ombrot' hijába keserves az halál" kezdetű monológban dühödten lázad fel az őt üldöző Jupiter ellen. Bessenyei *erre* a szövegre hívja majd fel a figyelmet *A Holmiban* (s idéz is belőle büszkén), s Gálos Rezső (i. m. 96–97.) e hivatkozás alapján vélte úgy — mint szóltunk róla —, hogy az ÁT szövege, ezt a néhány sort kivéve, fordítás. A második és immár egy újfajta gondolkodásmódot is bejelentő tetőponthoz az ÁT-hoz csatolt utójátékban, az *Ágiaris keserve* című részben jutunk el. Itt ugyanis Ágiaris hosszú, több száz soros s bölcselkedéssel dúsan átszótt lamentációjának a végeredménye még egyértelműbb lázadás az „istenek” ellen, mint Ágis vitézi hadüzenete volt — itt eltűnnek az istenek, és felmerül a természet isten voltának a tézise: „Hatalmas természet, isten voltod hogy áll?”

Ez a kérdés nem csupán önmagában jelentős (elvégre a természet és az isten azonossága került napirendre), hanem a mi szempontunkból is, hiszen döntő állomást jelöl Bessenyei gondolkodói útján: mint valószínűsíteni lehetett — l. Bessenyei György *A Holmi* című kötetének kritikái kiadásának (Bp. 1983.) *Bevezetését* — e gondolatból bontakozik ki Bessenyeinek az isten és a természet azonosságán alapuló filozófiai rendszere, amelyet az első *Holmi*-redakció őrzött meg számunkra. Az ÁT szövegének filozófiai reflexiókat tartalmazó (s meglehetősen terjedelmes) rétege tehát szervesen kapcsolódik Bessenyeinek az ÁT előtti gondolkodói dilemmáihoz, de ugyanakkor kiindulópontja az ÁT utáni időszakban kibontakozó filozofálásának is. Ha elvileg nem is zárható ki, de nem is tartható nagyon valószínűnek, hogy Bessenyei éppen ilyen, gondolkodói útjához *ennyire* illeszkedő művel találkozott volna olvasmányai során.

Megjegyzés a források további kutatásáról

A pillanatnyilag rendelkezésre álló tények tükrében tehát kevésbé valószínű, hogy Bessenyei előtt az ÁT írásakor *egy* forrás feküdt volna, ami azonban nem jelenti azt, hogy Bessenyei ne kölcsönzött volna elemeket munkája megírásához. A kritikai kiadásnak nem feladata ennek a vélhetően igen sokszálú kutatásnak az elvégzése,

de jelezni szeretnénk, hogy a nemzetközi szakirodalomban az utóbbi évek során a jelek szerint megérték a feltételek az Ágis-témának egy széles körű, komparatista szempontú feldolgozására, s úgy véljük, hogy e feldolgozás lehet az egyik állomás az ÁT forrásainak felderítése felé vezető úton. A modern szakirodalom, így pl. Elisabeth Rowson *The Spartan tradition in european thought* című monográfiája (Oxford 1969.) — amely megemlíti Bessenyei tragédiáját is egyik lábjegyzetében — jó lehetőséget kínál arra, hogy a magyar szerző művét nemzetközi kontextusban és nemcsak szépirodalmi alkotásokkal szembesítve vegye szemügyre a kutatás. Benyomásuk szerint az ÁT európai környezetbe helyezve eszmetörténeti nézőpontból jóval jelentősebb műként mutatkozik meg, mint a hazai drámatörténet keretei között.

Az alapszövegről

Mint általában a nyomtatásban megjelent Bessenyei-művek esetében, az ÁT-ról sem maradt ránk kézirat. Így alapszövegként a Kaliwoda sajtója alól kikerült nyomtatványt használtuk fel, emendálva, de ugyanakkor a lapalji szövegkritikai apparátusban tükrözve is a Bessenyei-féle kiadványokhoz hasonlóan, ebben is meglehetősen gyakori sajtóhibákat, pontosabban: a nyomtatvány standardjától elütő helyesírási változatokat. (A kiadvány helyesírásáról, illetve ebből a szempontból a korban elfoglalt helyéről l. Benkő Lóránd: *A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában*. Bp. 1960.)

LAIS VAGY AZ ERKÖLCSI MAKACS

Keletkezési idejéről

Bessenyei az 1770-es években két vígjátékot írt: a kéziratban maradt *Lais vagy az erkölcsi makacs* című verses komédiát és az 1777-ben nyomtatásban is megjelent, prózában írott *A' Filozófust*. A szakirodalomban eltérő nézetek élnek arra vonatkozóan, hogy melyik mű keletkezett előbb. Sokáig az az álláspont uralkodott, hogy a *Lais* a későbbi. Gálos (i. m. 172.) 1779 utánra valószínűsíti a keletkezését azon az alapon, hogy Laczka János nem tesz róla említést Bessenyeire vonatkozó feljegyzéseiben (vö. *Bessenyei György élete Laczka János által*. In: Ballagi Aladár: *A magyar királyi testőrség története különös tekintettel irodalmi működésére*. Pest 1872. 428—436.) — Laczka ugyanis tudvalevőleg 1779-ig volt Bessenyei titkára. Ez azonban önmagában aligha tekinthető elégséges érvenek, hiszen Laczka életrajzi feljegyzése éppen a művek szempontjából a leginkább felületes, s ezen nem is lehet csodálkozni: Bessenyei igen sokat írt, és semmi jel nem mutat arra, hogy kéziratait példás rendben tartotta volna. Meggyőzőbb Waldapfel József véleménye, aki így érvel monográfiájában (*A magyar irodalom a felvilágosodás korában*. Bp. 1957.² 135.): „Többnyire éppen verses formája miatt is szokták »A filozofusnál« későbbinek tartani, pedig a verses forma elhagyása Európa-szerzte maga is lépés előre,

elhagyása a klasszikus formának, közeledés a polgári vígjátékhoz. Ugyancsak a klasszicizmussal való szakítás egy lépése a tiszta fajú komédia elhagyása, komikum vegyítése komoly-érzelmes elemekkel. A *Lais*ban mindennek nyoma sincs, »A filozofusban« annál inkább.» Említsük meg, hogy a verses formának a háttérbe szorulása általában is jellemző vonása a hetvenes évek második felében tevékenykedő Bessenyeinek: egyszerű, statisztikailag igazolható tény, hogy az évtized végére szinte teljesen megszűnik nála a mindent megverselésnek az a kényszere, amely az indulás első éveiben annyira jellemző volt rá. Ezt az átalakulást az 1778 körül keletkezett Voltaire-fordításában, a *Hármas vitézek*ben tetten is érhetjük: itt ugyanis a versben (s talán korábban) elkezdett fordítás vált át menet közben, meglehetősen váratlanul és — legalábbis első pillantásra — megokolatlanul prózába, mit sem törődve az eredeti mű verses formájával, sőt hangvételével sem. Ezek a jelek tehát arra utalnak, hogy a *Lais* az 1777-es év, tehát a prózában készült *A' Filozófus* megjelenése előtt keletkezett.

A kérdés nyilván nem dönthető el ilyen egyszerűen, mindenesetre a korai keletkezésre vonatkozó hipotézist Bessenyei intellektuális fejlődésének egyéb körülményei is valószínűsítik.

Ezekről a körülményekről Bessenyei 1779-ben megjelent esszékötetének, *A Holmi*nak geneziséét nyomozván már volt alkalmunk szólni a mű kritikai kiadásának *Bevezetésében* (I. Bessenyei György: *A Holmi*. Bp. 1983. 51–65). Innen kiderül, hogy számos adat szól amellet, hogy a Bruckner János által megtalált és ismertetett (It 1950. 11–28.), a szakirodalomban pedig sokáig a *Természet rendje* címmel emlegetett írásgyűjtemény, amely voltaképpen *A Holmi* első redakciója, még az 1770-es évek közepe táján keletkezett. Ezeknek az adatoknak *egyik*, mennyiségileg talán nem túl nagy helyet elfoglaló, de mégis jelentősnek tekinthető csoportja éppen az *Ósholmi* és a *Lais* szövege közötti konkordanciákat tartalmazta. Úgy véljük, hogy e bizonyítási eljárás érvényes a visszaján is: ha (más tényekkel *együtt*) a *Lais* szövege az *Ósholmi* korai keletkezését valószínűsítette, akkor e két szöveg közötti egyezések a vígjáték korai keletkezésére utalnak. Újra felidézünk hát itt a jellegzetes

szövegmegfeleléseket, de meg kell jegyezni, hogy az írásgyűjtemény és a vígjáték szövege közötti egybecsengéseket idézeteink egyáltalán nem merítik ki.

A vígjáték hősnőjének, Laisnak szobalánya, Kolumbina e szavai a darab IV. felvonásának negyedik esetéből — „A'kinek termetet, szépséget nem adott / S eszet a' természet; mutassék bolondot / Tsak tsudálkozzannak rajta, egyre megyen” — a mű számos mozzanatát magyarázzák, így pl. Kukulini egész figurája mögött ez az emberi természetet általános érvénnyel jellemző belátás működik. Ebben az életbölcességben nem nehéz felismernünk azt a „véres igyekezetet”, amely az *Ósholmi Isten, természet* című fejezete szerint is jellemzi az emberi világot: „Lásd azokat, kiknek a' természet különös erőt, semmiben nem látatott adni, melyben meg nyugodhatna a magok szereteti, arra vetemednek, hogy oly nemű ruhákat szedjenek magukra, melyeknek rendtelenségek, idétlen csudálatosságok miatt nevetned kell” (i. m. 176). Laisnak Kukulinire vonatkozó meghatározása („Ki együgyün hiszi, hogy csupa értelem / Agyon kiabálják az okos világot / S okoskodva tésznek magokból bolondot...”) ugyancsak az *Isten, természet* egyik fejtegetésének kivonataként hat: „Némely ember a bölcs elmének dicsőségét kívánván meg, reá fogja magára a nagy okosságot, ki ostobasággal szüntelen bölcselkedni kívánván, nem veszi észre, hogy örökké bolondozik, s csúfoltatik.” De a józan rezonőr, Xenoxis egyik megállapítása is kimutatható kapcsolatban van ezzel a fontos, hiszen az *Ósholmi* filozófiájának erköcsi következtetéseit összefoglaló cikkellyel. Ezek a mondatai: „Ne bízzál az ember okoskodásához / Hivalkodás ragad kívánságához. / Hogyha mutatja magát többek felett / S felső rangja által parancsolóvá lett...” [I/4] a szóban forgó írásnak arra a tanulságára épülnek, hogy: „Így minden emberi teremtett állatnak halálos törekedése, véres igyekezeti minekutánna kenyerét megnyerte, az, hogy magát mások felibe vihesse...” (177.).

A vígjáték meglehetősen egyformán bölcselkedő szereplőinek egyik fontos témaköre a színlelés, a tettetés: az önszeretet által uralt emberi világban e képesség nélkül az ember nem élhet meg. Pelosis ezt így formulázza: „... egész világ tetet / E nélkül sem okos, sem

bolond nem lehet”, de nem gondolkodik másképpen Lais sem, ő így beszél: „Ki mire esdeklik azt gyakran titkolja / 'S a' ki mindent kimond, tsak magát gátolja.” Ez a viselkedési szabály természetesen következik az *Ósholmi* világképéből, a legteljesebben *Az érzésnek, történeteknek, léleknek szabadsága okozzák...*” kezdetű cikkelyben van róla szó (i. m. 137–138.).

„Asszony, gyermek, nagy Ur, egyforma hagyások / Kevélyek, makacsok, ezer a vágyások” – így olvashatjuk a *Lais*ban a mindenható miniszter, Hippodon véleményét [I/3], de valamennyi *A Holmi*-reakcióban, így az *Ósholmi*ban is megtalálható *Emberi öröm, nagyság, nyugalom* című írásában szintén van szó a nagyurak szeszélyességéről és makacsságáról, s ezt éppen úgy fogalmazta meg a filozófus, ahogy a vígjáték szerzője: „Asszonyok, nagy Urak, gyerekek örökké egy seregbe fognak maradni”, hiszen úgy hasonlítanak egymáshoz (éppen szeszélyességük miatt), mint tojás a tojáshoz.

A vígjáték ifjú hőse Laisnak arra a kérdésére, hogy mindig fogja-e szeretni, így válaszol: „Ösztön és természet hatalmában nintsen / Ezek lántza között ülünk mint bilintsen”, ami nem valami taktikus válasz ugyan egy „pénzes leány”-nak a kezére pályázó „szegény legény” részéről, de teljesen megegyezik a *Lais* szereplőit szinte egyöntetűen jellemző életbölcességgel, híven követi ugyanakkor az *Ósholmi*ba foglalt filozófiát is. Pelosis szövegét írva itt Bessenyei önmagát idézi, hőse az *Ósholmi* egyik fontos, az egyik cikkely címébe is belefoglalt tételét mondja tulajdonképpen fel: „Az érzésnek, történetnek, léleknek szabadsága okozzák, hogy az ember önnön hatalmában nintsen...” S a prózai írás folytatása is éppen arról szól, amiről Pelosis beszél: „...s önnön javát, s gyönyörűségét kivévénn semmiben másnak állandóságot nem ígérhet és nem fogadhat...”

Az *Ósholmi* egyik fontos írása szembeállítja egymással a „testvilágot”, azaz: a valóságos világot, ahol az érdekek és az indulatok szava a döntő, és a gondolatok világát, amely csak képzelődés és vágyakozás, az álom birodalma. A kínálkozó megfelelések közül csak egyet ragadunk ki, azt a helyet, ahol arról beszél, hogy „az a' Test világ

látod, hol az ember csak nyereség után megyen különbféle színek alatt". Ez a kiábrándult filozófusi tapasztalat jelen van és azonos szavakkal nyilatkozik meg a vígjátékban is, akár Pelosist („A halandó tudod, nyereséghez forr”), akár Kolumbinát hallgatjuk: (az igazság) „Takarodzó: és csak úgy nézzük, mint eszközt / Melynek színe alatt forog a nyereség”.

Az *Ósholmi*nak a kritikai kiadásában AH. I. A és B. jelzésekkel közölt szövegéről tudnunk kell, hogy — vö. az idézett kiadás Bevezetését — egy naiv és nyers materialista bölceletet foglal magába. Ez egy ún. „spinozista”, vagyis: az Istent egy vak és öntudatlan természettel azonosító világmagyarázat, amelynek kendőzetlenül bukkannak elő erkölcstani konzekvenciái is — a vígjáték és az *Ósholmi* szövege között a fentiekben bemutatott konkordanciák lényegében ezeket a meglehetősen sivár, az emberek közötti viszonyokat az érdekek játékára redukáló tanulságokat tartalmazák. Az *Ósholmi* és a *Lais vagy az erkölcsi makacs* című vígjáték ezen a szinten tartoznak össze: a színmű mintha a filozófia komorságát oldó, derűsebb ellenképként készült volna el, és így — az eddigiek tanulsága szerint —, valamikor az 1770-es évek közepe táján, hiszen (utaltunk rá) más összefüggések erre az időkorre valószínűsítik az *Ósholmi* keletkezését. Ennek a zord, de egyértelmű világmagyarázatnak az elfogadásához a döntő lépést Bessenyei alighanem az *ÁT*-hoz csatolt utójátékban, az *Agiáris keservében* elhangzó filozofikus monológ tetőpontján, a „Hatalmas természet, isten voltod hogy áll?” kérdés feltételével tette meg, azaz: valamikor az 1772-es esztendő utolsó hónapjaiban. Mivel Bessenyei másik vígjátéka, az 1777-ben megjelent *A' Filozófus már* teljesen más gondolatkör jegyében fogant, a *Lais vagy az erkölcsi makacs* című mű tehát minden valószínűség szerint előbb keletkezett, mint az. Ez a feltételezés azonban kizárólag eszmetörténeti alapokon nyugszik, a szöveghagyomány nem erősíti meg a *Lais* keletkezéséről elmondottakat, igaz, nem is cáfolja, legfeljebb komplikálja.

Miért nem jelent meg a Lais?

A *Lais* nem jelent meg nyomtatásban, és pontosan nem lehet tudni, hogy miért. Itt aligha játszhatott szerepet a „becsületes cenzúra” — Bessenyei visszautasított vagy a kiadásra eleve reménytelennek látott műveit többnyire a pálosok pesti könyvtárának (pontosabban az igazgatónak, Kreskay Imrének) adta át, s utólag írott bevezetőiben némelykor nem mulasztja el az epés megjegyzéseket a hivatalról, amely nem engedi okoskodni az embereket. Nincs rá nyom, hogy a *Lais* is e művek közé tartozott volna. Bizonyosnak látszik viszont, hogy a mű problematikája — egy mizantrópiát sugalmazó világmagyarázat komorságát oldó, derűs ellenkép — a hetvenes évek második felében már nem volt aktuális a szerző számára. Ez persze önmagában elégtelen magyarázat, hiszen pl. a BT sem volt igazán aktuális az ÁT után, Bessenyei mégis közzétette, de úgy véljük, hogy a megfelelő válasz mégiscsak az aktualitás kérdéskörével függ össze. Most ugyanis egyre-másra születnek az *Ósholmi* zordon erkölcsi világgképét egészen másképpen oldó (lényegében: megoldó) művek, a programírások, a *Magyarság*, a *Magyar néző* és *A Holmi*, de ezek közé kell számítani már a másik vígjátékot, *A' Filozófust* is. Feltehető, hogy Bessenyeinek — akinek egzisztenciája éppen a hetvenes évek második felében kezdett bizonytalanná válni — fontosabb volt szerényebb anyagi lehetőségeit a *valóban* aktuális, azaz: bölcséleti és közéleti problémáit radikálisan megoldó műveinek megjelentetésére fordítania.

A szöveg hagyomány

A *Lais*ról nem maradt ránk eredeti kézirat, csak két, bizonyosan más kéz által készített másolat. Mind a kettő az Akadémiai Könyvtár Kézirattárában található.

Az egyik másolat késői: a címlap szerint „Az eredetiről lemásolva, Dr. Schedel úrnak küldi Kazinczy Gábor” — valószínűleg az ezernyolcszázötvenes években, amikor Toldy Ferenc és Kazinczy

Gábor között szoros, s elsősorban szövegkiadásokra épülő munkakapcsolat bontakozott ki. A címlapra írt megjegyzés tehát „eredetiről” beszél, — ahogy a művet a Heinrich Gusztáv által szerkesztett Régi Magyar Könyvtár 16. köteteként megjelentető Lázár Béla (*Lais vagy az erkölcsi makacs. Vigjáték öt felvonásban. Írta Besse- nyei György, Bp. 1899.*) ugyancsak azt írta a kiadása címlapjára, hogy „a kéziratból” adja ki. Sem Kazinczy Gábor másolója, sem Lázár Béla nem írják le „az eredeti”-t, ill. „a kézirat”-ot, amelynek alapján dolgoztak, sőt, azt sem mondják meg, hogy az hol található. Minden jel arra utal, hogy az „eredeti”, ill. „a kézirat” alatt azt a másik, sok javítással tarkázott másolatot kell érteni, amely ugyan- csak az Akadémiai Kézirattárban található, s amelyről nem lehet tudni, hogy pontosan mikor keletkezett. Bizonyosra vehető, hogy nem Bessenyei kézírása, de ugyanannyira bizonyos az is, hogy a javító tollak között ott van Bessenyeié, úgyhogy ezt a szöveget — a másikkal ellentétben — még nyilvánvalóan látta a szerző. Nem lehet azonban tudni, hogy az egyéb korrekciók hogy viszonyulnak időben az ő javításaihoz, azaz: teljesen nem zárható ki, hogy valaki az ő javításai után és az ő jóváhagyása nélkül nyúlt hozzá a szöveghez. A következőkben majd megkíséreljük annak a folyamatnak a rekonstrukcióját, amelyen ez a másolat keresztülment. Az mindenképpen erősen valószínű, hogy Kazinczy Gábor másolója e kézirat és nem egy harmadik szöveg alapján dolgozott, erre utal, hogy a másolatban nem találkozunk egyetlen olyan eltéréssel, amely arról tanúskodna, hogy a másoló nem ezt, hanem egy másik előzményt tartott maga előtt munkája közben. Az is megállapítható, hogy Lázár Béla kiadása a Kazinczy Gábor által készített másolat alapján készült: a helyesírás bizonyos kisebb módosítása mellett az RMK szövege semmilyen lényeges eltérést nem tartalmaz e kései másolat által megőrzött változattól. Ily módon kiadásunk számára alapszöveggként az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának K 628 jel- zetű korábbi másolatát kell választanunk. Ezt a továbbiakban L.-nek nevezzük.

Az alapszöveg keletkezési idejéről

Az L. — mint utalunk rá — javításokkal tarkázott kézirat, amelyben magának a műnek a szövege ismeretlen kéz munkája ugyan, de nem ismeretlenek e kéznek Bessenyei számára végzett egyéb munkái: ez készítette pl. a *Tariménes utazása* III. könyvének azt a másolatát is, amely ma a Tiszáninneri Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményében található (I. MTA Mikrofilmtára, A. 1555/III. jelzet), de ugyancsak ennek a kéznek a munkája a *Rómának viselt dolgai* I—III. kötésének az OSzK Kézirattárában, a Quart. Hung. 2709 jelzet alatt őrzött másolata is, amely 1801-ből való. Mivel tudjuk, hogy Bessenyei a *Tariménes utazását* is 1800 táján fejezte be, a másolónak ez az egyezése azt jelzi, hogy az L. nem a hetvenes években készült, hanem jóval később — minden bizonynyal a már Bakonszegen dolgozó Bessenyei közelében. Nem ismerjük azokat a másolókat, akik az időződő Bessenyei mellett dolgoztak, nyilván közvetlen környezetének művelt emberei közül kerültek ki. Gálos Rezső Bessenyei életrajzának utalásából is felsejlik, hogy nem is voltak olyan kevesen — Bakonszegen pl. volt iskola, és a rektor, Szabó Márton ott áll majd a végrendelkező író betegágyánál.

Mivel nem tudunk olyan személyről, aki mind a bécsi, mind a bihari időszakokban Bessenyei mellett élt volna, nagyon erős a valószínűsége annak, hogy a kiadásunk számára alapszöveggként szolgáló kéziratot sem Bécsből hozta magával az író, hanem a bihari magányban készítette. Az ebben az időben készült másolatoktól első pillantásra csak abban tér el, hogy itt egy többszörösen javított kéziratról van szó: a másolás után többen is dolgoztak még az L.-en. Kísérjük meg mindenekelőtt rekonstruálni azokat a műveleteket, amelyeket a különböző kezek e kéziraton elvégeztek.

Az alapszöveg és a rajta elvégzett korrekciók

1. *A szerző javításai.* Az L-t már csak azért is látta Bessenyei, mert rajta vannak jellegzetes kézírásának a nyomai: korrekciói és törlései. Az L. ebből a szempontból a Millot nyomán készült római történe-

lem másolati példányára emlékeztet, csak éppen azon alig-alig van javítás, a mi alapszövegünk pedig tele van velük. Elsősorban a törlések nagy száma feltűnő: többnyire egy vég nélküli m-mel való, ritkábban pedig rövid, vastag vonásokkal való törlések láthatók itt is, mint a *Rómának viselt dolgai* említett másolati példányán. Mivel az utóbbinál e törléseket többnyire javítások, ráadásul Bessenyei saját kezű javításai követik, természetesen adódik a következtetés, hogy az L-en bőségesen található áthúzások is az ő kezétől valók. Jóval kevesebb viszont a Bessenyei által végrehajtott javítások mennyisége: teljes bizonyossággal igen keveset azonosíthatunk, az L. 36. és a 39. lapjain található azok a terjedelmesebb korrekciók, amelyeken Bessenyei jellegzetes, jól felismerhető kézírásával találkozunk. Bessenyei javítja az áthúzott sorokat, ill. kifejezéseket, azaz nem egyszerűen újraírja a törölt szöveget (mint majd a következő kéz teszi oly gyakran), hanem alakít is rajtuk. Többnyire szelídíti az előző változatot, amelyről egyébként éppen a szelídítések árulják el, hogy szerzőjük élesnek szánta (vagy tudta) őket. Így pl. a 36. lapon a lehúzott sor olvasható maradt, s eredetileg így szólt: „A ravaszság inkább fel-emelkedhetik” — ti. a világ olyan, hogy nem a jószándékú és szelíd embernek kedvez. Bessenyei a margóra e sor helyett azt írja, hogy „A szemérmes ember nem emelkedhetik”, azaz: a világ nem is annyira a rossznak kedvez, mint inkább csak a jók dolgát nehezíti. Hasonló jellegű enyhítés található a 39. lapon is: itt a „Ne hidj a nagy rangnak...” utolsó két szavát törölte és írta át Lais szavait úgy, hogy az új tanács már nem általában a magas rangú emberektől való óvakodásra bízta, csupán arra, hogy Pelosis ne higgyen „minden nagynak”. Ezeknek a korrekcióknak a megléte nem is azért érdekes, mert irányuk van, hanem azért, mert a mai olvasók számára szinte közömbös kitételek enyhítése elég egyértelműen utal arra, hogy maga Bessenyei ezeket súlyosabbnak érezte, mint mi, a késői kor olvasói.

E szerzői javítások mennyiségi szempontból elenyészőek, és nem lehet pontosan tudni, hogy milyen időbeli viszonyban állanak a másik javító kéz munkájával.

2. *A másik korrektor munkája.* A másik javító kéz három, de

pontosabb, ha úgy fogalmazunk, valószínűleg három típusú javítást eszközölt az előtte fekvő másolaton.

a) Ez a második javító kéz részben ugyanazt tette, mint amit a szerző tett: újra visszaállított áthúzott sorokat, de — amennyire meg lehet állapítani — itt elsősorban nem javításokról van szó, mint Bessenyei saját kezű korrekciói esetében, hanem csak az eredeti (s előbb valamiért törölt) szövegrészek helyreállításáról, ill. újra olvashatóvá tételéről, de jegyezzük meg, hogy korántsem minden törlésnél végzi el ezt a munkát. Egy példát idézünk a helyreállítás illusztrálására: a kézirat 9. lapján Kukulini otromba, akaratlanul is obszcén szavait a szemérmes — vagy inkább óvatos — szerzői toll törölte, e második kéz viszont újra leírta a lap szélére az eredeti két sort: „Hol megfeneklene hűségem bárkája a' vízben szárazon állna árbócfája.” Mivel a törlések túlnyomórészt teljesen olvashatatlaná tették az eredeti szövegrészeket, joggal feltételezhető, hogy a helyreállítás munkája olyan előzmény birtokában történt, amelyben az újra visszaállított sorok még érintetlenek, pontosabban: olvashatók voltak. Lehetséges persze, hogy ez az előzmény magának a szerzőnek a memóriája volt. Éppen ezért egyáltalán nem zárható ki, bár nem is igazolható, hogy a munkánál jelen volt maga Bessenyei is — bizonyos viszont, hogy e korrektor az ő engedélyével dolgozott, másképpen aligha állt volna rendelkezésére az olvasható előzmény.

b) Az L. szövegén a leggyakoribb javítások helyesírási szempontból történtek, a korrektor — minden valószínűség szerint annak a másik kéznek a tulajdonosa, aki az iménti helyreállítási munkát is végezte — a másolat írásmódját a régiesebb helyesíráshoz közelálló változathoz egy modernebb helyesírás vonásait tükröző állapot felé alakította. Az L.-ben a szóvégi és szóközépi megnyúlt mássalhangzókat (-nn, -ss, -ssz, illetve -ll-, ssz-) a javító kéz megrövidítette, a főnevek szókezdő nagybetűjét kisbetűre írta át, a ts-ből cs-t, az lj-ből pedig ly-t formált. Általános vonás egyébként, hogy gyakran hajt végre az ypszilonista eredetiből jottista irányú javításokat (bánya — bánja, maradgy — maradj), s arra is törekedett, hogy eltüntesse az igekezők és az igeik közötti kötőjeleket, amelyeket az L. eredeti másolója következetesen kitett. A javítás módja az, hogy egy

vastagabb írású — vagy csak erősebben megnyomott — tollal egyszerűen átírja az eredeti szöveg megfelelő helyeit. Az azonban szinte az első pillantásra is feltűnik, hogy az eredeti másolat helyesírása következetes volt, a javítások keresztülvitele viszont nem sikerült következetesen — az L. így helyesírási szempontból tarka képet mutat.

c) A helyesírási átírásból következik az a harmadik tevékenység, amelyet a kéz végrehajtott a vígjáték másolatán: ha ugyanis a javítás olvashatatlanná (vagy bizonytalan olvashatóságúvá) tette az eredeti szót, akkor azt a korrektor szép, olvasható és az átlagosnál nagyobb betűkkel kiírta a margóra vagy a sor fölé. Túlnyomórészt ugyanazt a szót írta ki e másik helyesírási normáit követve, néha-néha azonban elvégez kisebb átalakításokat is, így pl. a kézirat 25. lapján szórendet módosít, ill. szót cserél.

Mielőtt megkísérelnénk rekonstruálni azt a folyamatot, amely e másolaton történt, meg kell mondani, hogy kiadásunk számára az L. alapszöveggként abban az állapotban szolgált, ahogyan ránk maradt. Abban bizonyosak lehetünk, hogy Bessenyei látta művének e másolatát (mivel rajta van a keze nyoma), s bár abban nem lehetünk bizonyosak, hogy jóváhagyta a vázolt helyesírási javításokat is — ezt a lehetőséget legfeljebb valószínűnek tudhatjuk —, mégis: nemcsak szükségünk, de jogunk sincs arra, hogy visszaállítsuk az L. helyesírásának a korrekciók előtti állapotát, hiszen ne feledjük, hogy másolatról és nem Bessenyei eredeti kéziratáról van szó — egy másolónak és nem Bessenyei írásmódjának a rekonstrukcióját végeznénk el, amire nincs szükség. De a felesleges ténykedésre jogunk sincs, hiszen egyfelől nem zárható ki, hogy a korrektor a szerző jelenlétében dolgozott, másfelől pedig szinte bizonyosra vehetjük, hogy (legalábbis részben) az ő jóváhagyásával végezte munkáját.

Az L.-en rekonstruált különböző javítási változatok azonban — végül is — kikényszerítenek egy kérdést, amelyre csak hipotetikus felelet adható ugyan, de amelyre az elmondottak sugallnak is egy hipotetikus feleletet.

Tulajdonképpen mi is történhetett?

Utaltunk rá: az L.-t az különbözteti meg a késői Bessenyei-írások másolataitól, hogy sokkal több javítás van rajta, s hogy korrekciókat nemcsak a szerző, de idegen kéz is végzett a kéziraton. Bizonyos, hogy a korrektor ismerte az eredeti szöveget (vagy az azon alapuló előzményt), hiszen olvashatatlaná törölt sorokat állít helyre. Viszont: nem minden törlést állít helyre. Ez a körülmény azt a — láttuk: más oldalról is felmerülő — lehetőséget valószínűsíti, hogy a szerző irányítása alatt dolgozott. Joggal merült fel ugyanis a kérdés: miért bízta volna Bessenyei korrekтора tetszésére éppen *ezt* a munkát? Itt ugyanis nem kisebb dologról van szó, mint a korábbi (s az ő kezétől származó) törlések részleges helyreállításáról, azaz: egy végleges szöveg kialakításáról.

De vajon miért indult meg a törléseknek és a helyreállításoknak, ill. átalakításoknak ez a folyamata? A kérdésre természetesen nem tudjuk a választ — egy lehetséges válasz a következőkben foglalható össze.

1. Az újabb szakirodalom (vö. Kókay György: *A „hallgató” Bessenyei irodalomtörténetírásunkban*. Literatura 1983. 1—4. 193—197.) megalapozottan hangsúlyozza, hogy az öregedő Bessenyei nem az asztalfiókja számára, eleve az utókornak írt: erős érvek szólnak mellette, hogy késői éveiben keletkezett műveit is szívesen publikálta volna. Az pedig már korábban is ismeretes volt, hogy 1792-ben két írását is elküldte a nagyváradi cenzorhoz. Waldapfel Józsefnek Bessenyei e kísérletéről szóló tanulmánya (*Adatok Bessenyei életéhez és munkásságához*. ItK 1930. 86—93.) nyomon követi *A' kedvetlen okos* című vígjáték és a *Podrokotz krónikája avagy a Gorgonai zarándok* című regény sorsát. A budai cenzor elutasítást javasoló részletes jelentése a *Podrokotz krónikájának* néhány lényeges mozzanatát meg is őrizte az utókor számára, *A' kedvetlen okos* viszont megkapta az engedélyt és — semmit sem tudunk róla azon túl, hogy a szerzőnek a 11. oldalról ki kellett volna hagynia néhány sort, „quia indifferentismum sapiunt”, a mű ugyanis szintén elvesztett, ill. lappang. A vígjáték megjelentetésére Waldapfel szerint

(l. i. m. 88.) azért nem került sor, mert „Bessenyeinek ebben az időben súlyos adósságai voltak”, Gálos Rezső Bessenyei-életrajzában viszont kételkedik ebben (vö. 277.), szerinte Bessenyei nem volt hajlandó semmit változtatni kéziratán, s e „konokság” igazolására az 1777-ben megjelent *Die Geschäfte der Einsamkeit* című műhöz csatolt francia nyelvű levelek ismeretlen, de Bessenyei életkörülményeit és karakterét jól ismerő írójának véleményét idézi.

2. Számunkra egyik álláspont sem igazán meggyőző, hiszen ha *annyira* nem volt Bessenyeinek pénze, akkor nyilván nem küldte volna el munkáit cenzúráztatni sem, s vajon elképzelhető-e Bessenyei részéről olyan mértékű konokság, hogy egyetlen mozzanat korrekciója miatt lemond a nyilvánosságról, amikor más esetekben nyilvánvalóan elébemeny a cenzúra lehetséges kívánalmainak is. Egy feltételezést a magunk részéről is megkockáztatunk, most azonban szögezzük le, hogy *A' kedvetlen okos* című vígjáték, amely nem áll a rendelkezésünkre, aligha lehetett a *Laisnak* egy másik címmel ellátott szövege: az ismert darab főszereplője egyáltalán nem „kedvetlen”, viszont valóban „makacs”. Úgy véljük azonban, hogy Bessenyei ugyanabban az időszakban dolgozott a (szóltunk róla: eredetileg valószínűleg jóval korábban keletkezett) *L*-en, mint amikor a két művét elküldte a váradi cenzor, Miller hivatalába — talán éppen ez lett volna a következő küldemény. Az *L*. ugyanis nemcsak műfajában, de a kézirat állapotát illetően is különbözik a későbbi, 1802 és 1804 közötti befejezett művektől: azok tiszta állapotban maradtak fenn, ez tele van törlésekkel, javításokkal, átirásokkal. A törlések jórésze egyértelműen arról tanúskodik, hogy Bessenyei előre ki akarta védeni a cenzúra lehetséges kifogásait — maguk a saját kezű szerzői javítások is ebbe az irányba mutatnak —, azaz: az *L*. esetében az írói műhelyből a publikálás felé elindított kéziratról van szó. Tegyük hozzá, hogy erre a időkorre — az 1790-es évek elejére — utal maga a műfaj is, hiszen ismeretes, hogy 1790 óta már működik Pest-Budán az első hivatásos magyar színészek társulata, amely éppen 1792-ben (június 4-én) adta elő *A' Filozófust*, amely Waldapfel József közkeletűvé vált véleményével (vö. *Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből*, 1780–1830. Bp. 85.) ellentétben nem

bukott meg, sőt: Pontyi figurája határozottan népszerűvé vált, az ő neve — mint „igaz magyar” — később a mű címébe is felkerült (L. Kerényi Ferenc: *A régi magyar színpadon*. Bp. 1981. 65—73.). Gondolhatnánk tehát arra, hogy a L. munkabavétele mögött Besse- nyei színpadi ambíciói állnak, s ezt a vígjátékát már kifejezetten a Pesten működő magyar színtársulat számára igyekezett átigazítani. Arra vonatkozóan egyébként, hogy Kelemen László működése milyen lelkesítően hatott a szerzőkre, talán elég Csokonai példáját idézni: az alig húszesztendő debreceni ifjú 1793 elején tizenöt (!) darabot ajánl fel a pesti társulat számára. E feltételezésnek azonban ellentmondanak a színháztörténet tényei. Az első hazai színtársulat történetéből 1801-ig hat könyvtárlistát ismerünk (vö. Kerényi Fe- renc: *Az első magyar színtársulat könyvtárának története*. Magyar Könyvszemle 1974. 331—338.), közöttük Mérey Sándornak a BT kapcsán már emlegetett 1796-os összeállítását, amely nemcsak a társulat rendelkezésére álló textusokat, de néha a reménybeli műveket — így „Csokonay” ígéreteit is — számon tartja. Mivel ebben az anyagban sem bukkan fel a *Lais*, aligha valószínű, hogy a tisztázás után Besse nyei elküldte volna nekik. De a javítások jellege is inkább a mű nyomdába való küldésének szándékáról árulkodik, hiszen azok — láttuk — erőteljesen a helyesírásra vonatkozó korrekciók is, márpedig ez a szempont a színre vitel szempontjából meglehetősen másodlagos kérdésnek tekinthető. A jelek szerint tehát a *Lais* a harmadik mű lett volna, amelyen Besse nyei 1790 után a megjelentetés reményével dolgozott, s elképzelhető, hogy már a másik két mű kudarca után, a cenzúrától frissen szerzett tapasztala- tok birtokában is, mivel — utaltunk rá — a korrekciók a túlzott óvatosság jegyében fogantak. Nincs nyoma viszont annak sem, hogy *A' kedvetlen okos*hoz és a *Podokrotz krónikájához* hasonlóan ezt a művét elküldte volna a váradi cenzornak, s csak találgathatjuk, hogy miért nem. Lehetséges, hogy II. Lipót halála (1792. március 1.) után bizonytalanra vált helyzetben (vö. Benda Kálmán: *A magyar jakobinus mozgalom története*, in: *Emberbarát vagy hazafi*. Bp. 1978. 105—214.) jobbnak látta, ha eláll publikációs terveitől — elvégre a darabnak mégiscsak egy miniszter szerelmi kudarca áll a

középpontjában, ráadásul Pomoné és Kukulini alakja révén a nemesi rangot is nevetségessé teszi.

3. Az L.-en található javítások azonban kétirányúak: a cenzúra lehetséges kifogásait előre kivédő szerzői javítások mellett — szóltunk róla — a korrektor tevékenysége a helyesírás átalakításán túl inkább az eredeti szöveg áthúzott részeinek helyreállítására irányult. Itt viszont nincs nyoma a cenzúra tekintetétől való félelemnek — az L. a munkának ebben a fázisában mintha már nem a kor nyilvánossága számára alakított, hanem az utókor számára helyreállított (és javított) kéziratnak tetszik.

A forráskérdés

A *Lais* vagy az *erkölcsi makacs* jószerivel az egyetlen színműve Bessenyeinek, amellyel kapcsolatban az eddigi szakirodalomban nem folyt kutatás. A szöveget a Heinrich Gusztáv által szerkesztett Régi Magyar Könyvtár 16. köteteként megjelentető Lázár Béla bevezető tanulmányában úgy vélte, hogy „átdolgozás”-ról van szó, de lehetséges mintájával — vagy mintáival — a kötet megjelenése, tehát 1899 óta nem foglalkozott érdemben a Bessenyei-filológia. E kötet sajtó alá rendezője (vö. Bíró Ferenc: *A fiatal Bessenyei és íróbarátai*. Bp. 1976. 225—233.) sem jutott tovább néhány feltételezésnél.

A' FILOSÓFUS ÉS A GALANT LEVELEK

A mű keletkezésének és megjelenésének idejéről

Bessenyei második vígjátéka, *A' Filozófus* (a továbbiakban: AF) 1777-ben jelent meg Bécsben.

Ismeretes, hogy ez az esztendő Bessenyei termékeny éve volt. Viszonylag hosszú, csaknem négyéves lanya publikációs időszak után most több kötete is napvilágot lát, így pl. a *Bessenyei György társasága* című antológia és a *Die Geschäfte der Einsamkeit* c., német nyelvű, filozófiai elmélkedéseket tartalmazó írásgyűjtemény. Az AF a jelek szerint nemcsak ebben az évben jelent meg, de ebben az évben is keletkezett. A mű születéséről Laczka János beszámol a Bessenyei életéről készített feljegyzéseiben (in: Ballagi Aladár: *A magyar királyi testőrség története különös tekintettel irodalmi működésére*. Pest 1872. 428–432.), ő ugyanis éppen akkor került Bessenyei mellé, amikor az „azon tanakodott, ha lehetne-e, és mi módon a hazai eleven eredeti vígjátékot, *komédiát* dolgozni. Hamar meglett az elszánás, elkészült a plánum és a *Filozófus* című játékdarab, melyet közönségesen egy abban nevezetes rollt játszó személyről *Pontyinak* is hívnak, megszületett”. A darab elkészülésében az emlékező szerint neki magának is „nagy része” volt, amit nem tudjuk, hogyan kell érteni. Feltehető, hogy a vallása miatt üldözött szegény egyeki tanító (akit Bessenyei Gálos életrajza szerint [152.]

„valami titkárfélé”-nek vett maga mellé) tisztázta le a nyomdába küldött másolatot, de — természetesen — nem zárható ki, hogy más szerepe is volt a mű létrejöttében. Mivel pontosan tudjuk, hogy Laczka 1777-ben került Bessenyei szolgálatába, valószínű, hogy az ugyanebben az esztendőben írott darab csak az év második felében, esetleg 1777 utolsó hónapjaiban jelent meg.

Az alapszöveg

Mint a nyomtatás alá került Bessenyei-műveknek általában, az AF-nak sem maradt fenn kézirata, úgyhogy kiadásukhoz értelemszerűen egyedül ez a nyomtatvány állt rendelkezésünkre, ez szolgált alapszöveggént is.

A forráskérdés

Laczka János — mint az iménti idézetből kiderült — az AF-ról szólva „eredeti vígjáték”-ról beszél, az utókor tudományossága számára az egyik fő problémakör e vígjátékkal kapcsolatban mégis a forráskérdés volt. Ez teljesen érthető, hiszen a színműben (nem számítva most a mellékalakokat) legalább két olyan „típus” szerepel, amelyeknek többé-kevésbé tisztán szembeötlő rokonsága van az európai, elsősorban a francia és a német irodalomban: az életidegen „filozófus” alakját megtestesítő főhős, Párménio és Pontyi, aki viszont a művelt társaságba csöppent műveletlen vidékiek nagy családjába tartozik. S bár Angyéliának, a talpraesett, életvidám és okos leánynak is jó néhány társa aratott sikert a kor színpadjain, éppen úgy, ahogy (például) Párménio kissé ügyefogyott szolgálójának, Lidásznak vagy Szidalisz szobalányának, a nyelves Lucindának, Bessenyei vígjátékában ebből a szempontból ténylegesen csak a filozófus főszereplő és a vidéki nagybácsi játszanak fontos szerepet. A szakirodalom figyelme is elsősorban rájuk irányult.

1. A franciás érdeklődésű magyar filológia számára a leginkább feltűnő egyezések a főszereplő, Párménió alakjához kapcsolódtak. Ő azoknak az erkölcsileg rendkívül igényes és éppen ezért környezetükkel is szembekerülő színpadi hősök társaságába tartozik, akiknek modellje minden valószínűség szerint Molière *Misanthrope*-jának Alceste-je volt. Ezeknek a „filozófusok”-nak különböző változatai elsősorban a XVIII. századi francia színpadokon léptek fel, a legnagyobb sikerrel egy mára már jószérivel elfeledett, de az 1720-as, 30-as években a legnagyobb hatású vígjátékszerzőnek számító Destouches (eredeti nevén: Philippe Néricault) darabjaiban. (Vö. Pierre Larthomas: *Le théâtre en France au XVIIIe siècle*. Paris, 1980. 51.) Destouches sikere külföldön tovább tartott, mint hazájában — így Bécsben még a század közepe után is népszerű, gyakran játszott szerző volt (vö. Júlia Witzenetz: *Le théâtre français de Vienne. 1752—1772*. Szeged, 1932.) Ismeretes, hogy Mária Terézia egyik, kulturális — főleg színházi — kérdésekben mértékadónak számító főhivatalnok, Joseph Sonnenfels Molière-rel tartotta őt egyenrangúnak, de elismeréssel szólt róla Lessing is *Hamburgi dramaturgiája* XII. számában. Ez a tartós külföldi siker — és hatás — magyarázhatja, hogy erről az érdemes színpadi kismesterről a legalaposabb monográfia sem hazájában készült — azt magyar szerző, Hankiss János írta *Philippe Néricault Destouches, l'homme et l'oeuvre* címmel (Debrecen, 1918).

A magyar irodalomtudomány Destouches iránt tanúsított érdeklődésében bizonyosan szerepe volt a Bessenyei-filológiának: a francia szerzőt már a múlt század utolsó harmada óta Bessenyei egyik inspirálójaként tartotta számon az irodalomtörténet-írás. Az első igényes — és terjedelmes — tanulmány, amely az AF forrásainak tisztázását tűzte ki célul, jellemző módon a *Bessenyei és Destouches* címet viselte, és az Egyetemes Philológiai Közlöny 1884-es évfolyamában jelent meg, két részben (558—576., és 774—785.), Petz Gedeon tollából. A francia szerző és a magyar író közötti rokon vonásokra — mint a tanulmány szerzője utal — már korábban felfigyeltek. Először minden valószínűség szerint Paulay Ede, aki 1881-ben, az egyik magyar drámatörténeti ciklus keretében a Nem-

zeti Színházban műsorra tűzte Bessenyei vígjátékát, nyomában pedig a XIX. század második felének művelt színikritikusa, Keszler József. Petz tanulmányának az érdeme tehát nem e kapcsolat felfedezésében áll, hanem abban, hogy első ízben kísérli meg a lehető legteljesebb anyag alapján e kapcsolat mibenlétének feltárását. A Destouches és Bessenyei közötti hasonlóság alapja elsősorban az, hogy a francia szerző szívesen és gyakran szerepeltet olyan hősoket, akik AF főszereplőjével, Párménioval mutattak rokonvonalakat. Petz Gedeon tanulmánya Destouches-nak három művét említi meg ebben az összefüggésben: a *L'homme singulier*-t, a *Le philosophe marié*-t, és a *Le philosophe amoureux*-t, de e színdarabok közül is elsősorban a *L'homme singulier*-t tartja az AF szempontjából fontosnak, olyannyira, hogy a két mű szembesítésének eredményét így összegezi: „A cselekmény menete és a jellemek rajza tehát majdnem azonos Destouches darabjában és Bessenyei vígjátékában” (728.). Erre a véleményre a későbbiekben még vissza kell térnünk. Pontosabban: véleményekre, mert lényegében ezt a tanulságot tette magáévá (bizonyos fenntartásokkal) Destouches magyar monográfiája, Hankiss János is. Ő rokonnak látja a cselekményt és a szereplőstruktúrát, de ugyanakkor fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy „le poète hongrois ne s'est pas encore détrompé des »philosophes« et qu'il ne sent pas le besoin de les corriger à tout prix. Pour Destouches, Sanspair est un homme singulier, aux yeux de Bessenyei, Parménio passe pour le modèle d'un vrai philosophe...” (i. m. 387.)

Petz Gedeon azonban nemcsak Destouches „philosophe”-jait, elsősorban a *L'homme singulier* Sanspair-jét hozta Bessenyei hőisével kapcsolatba, hanem más szerzők által létrehozott hasonló figurákat is megemlíti, így Jean-Michel Sedaine *Le philosophe sans le savoir*-ja mellett Charles Palissot hírhedt, a felvilágosult filozófusok ellen írott, gyűlölködő szatírját (*Les Philosophes*, 1760.), amelynek persze Petz Gedeon szerint sincs köze Bessenyei vígjátékához, mint ahogy Sedaine 1766-ban kinyomtatott műve sem mutat vele rokonságot. A *Bessenyei és Destouches* című tanulmány érdeme, hogy bemutatja Bessenyei színdarabjának néhány és minden bizonnyal

legfontosabb francia rokonát, de kétségesnek kell tartanunk azt a helyet, amelyet kijelöl számára ebben a familiában: Petz Gedeon közvetlen és egyenesági leszármazást tételez fel, de Parménió esetében (mint látni fogjuk) éppen ezt, tehát a közvetlen eredetét vont a kétségbe a későbbi kutatás.

2. Az AF-nak egy másik szereplője is olyan „típus”, amelynek megvannak a rokonai az európai irodalom történetében. Ez Pontyi, a vidéki magyar nemes — Bessenyei őt a szereplőlistán „igaz magyar”-nak nevezi, ami nyilván azt jelenti, hogy igazi, azaz: eredeti, hamisítatlan magyar figuráról van szó. Ismeretes, hogy a vígjátékot 1792. június 4-én *A' Filozófus* címmel játszotta először Kelemen László társulata (vö. Harsányi István: *Régi magyar színlapok*. It 1913. 38—41.), de az előadásról beszámoló Magyar Hírmondó szerint a darab „inkább ismeretes Pontyi, mint Filozófus név alatt”. Gálos Rezső Bessenyei-életrajzában arról is ejt szót (171.), hogy ettől fogva a darabot „vidéken is” Pontyi cím alatt adták elő, sőt, Laczka János idézett emlékezése szerint is „közönségesen” Pontyi névvel vált ismertté. Azaz: minden jel arra utal hogy az egykorú közönség számára ha valami, akkor Pontyi szerepe volt a vonzó és rokonszenves. Mint a szerző, a kilencvenes évek nézői is őt érezték „igaz magyar”-nak.

Erről a hősről azonban régóta köztudott, hogy a darab filozófus szereplőjéhez hasonlóan nemcsak igen kiterjedt rokonsággal rendelkezik az európai irodalomban, de ebből a szempontból európaibb „típus”, mint maga Párménió. A XVIII. századi színháztörténet szempontjából a legismertebb színpadi hős kétségkívül Molière Monsieur de Pourcegnac-ja, s már Petz Gedeon is felfigyelt arra, hogy Destousses darabjaiban is ott vannak az alakmások: a *L'homme singulier*-ben Garouffine báró, egy másik darabban, a *La fausse Agnès ou le poète campagnard*-ban pedig egy de Gerets nevű vidéki földesúr tartozik ebbe a körbe. A kérdéstől külön és Petz Gedeonnál jóval részletesebben Gragger Róbert szól *Irodalomtörténeti forrástanulmányok* című nagyszabású dolgozatának második közleményében (ItK 1913. 391—404.). Gragger Róbert elsősorban

angol és német forrásokat követve dolgozott, a *The Cambridge History of English Literature*, Vol. VII. (Cambridge, 1912.) alapján igen terjedelmes listát ad azokról a francia, spanyol, dán és angol művekről, amelyekben a művelt környezetbe került műveletlen vidéki rajza lényeges szerepet játszik. Tanulmányának az egyik meglepő állítása, hogy Destouches említett szereplői sem Molière említett hősenek, hanem angol példák az alapján születtek meg. Ennek a körülménynek a mi szempontunkból különösebb jelentősége ugyan nincs, de jól jelzi a Pontyira emlékeztető figurák elterjedtségét és népszerűségét, ahogy azt jelzi — például — az az ugyancsak Gragger Róbert által említett tény, hogy a *La fausse Agnès*-nek volt egykorú német fordítása is, Gottsched felesége készítette *Der poetische Dorfjunker* címmel. A felsorolt példák — beleértve Destouches színműveit is — megegyeznek abban, hogy vidéki figuráik kivétel nélkül ellenszenves alakok. Gragger tanulmányának folytatásában tér rá azoknak a „másik tendenciához” tartozó műveknek az ismertetésére, amelyekben a vidéki ember pozitív szereplővé lép elő. Ez a tendencia elsősorban az ausztriai német irodalomban bontakozik ki, és ennek az irodalomnak egyik „legéletrevalóbb alakja” születik meg belőle, akit — mint Gragger Róbert írja — az „ausztriai vígjátékírás mesterei is színrehoztak”, a nevezetes Hanswurst. Pontyinak nyilvánvalóan nem sok köze van ehhez az ízig-vérig népi figurához, noha — mint majd utalunk rá — köze van magához a tendenciához, hiszen ő egyáltalán nem ellenszenves szereplő. Említsük meg, hogy Pontyi nem áll egyedül a magyar irodalomban sem, jól kitetszik tipológiai rokonsága Gvadányi József Budára utazó falusi nótáriusával, bár Zajtai uram alakja szinte bizonyosan tőle függetlenül jött létre. A nevezetes budai utazás hőse egyébként ugyancsak osztrák minta alapján készült: ihletői között bizonyosan fontos hely illeti meg a *Briefe eines Eipeldauers an seinem Herrn Vetter in Kahran über d' Wienstadt* című kiadványsorozatot. Jegyezzük meg, hogy ezek a gyorsan népszerűvé váló levelek 1785-től kezdve jelentek meg folyamatosan, s így természetesen nem számíthatnak Bessenyei Pontyijának mintaadóinak közé.

Bessenyei vígjátéka tehát két szereplője révén is közvetlenül kapcsolódik az európai irodalomhoz, de mindvégig nyitva maradt az a kérdés, hogy e nyilvánvaló rokonságnak mi a tartalma? Petz Gedeon élesen megfogalmazott tézisével (amely szerint a „cselekmény menete és a jellemek rajza majdnem azonos” az AF és Destouches *L'homme singulier*-je között) Belohorszky Ferenc szállt vitába 1929-ben megjelent *Bessenyei és A philosophus* című tanulmányában. Ő is összeveti az AF és a *L'homme singulier* főszereplőjének karakterét, de számára az eltérések sokkal lényegesebbnek mutatkoznak, mint a megfelelések, a két darab cselekményében pedig különösen kevés egyezést talál. Érveit — némileg szabadon — úgy interpretálhatjuk, hogy Parménió tényleg filozófus, elvei és eszméi vannak, melyekről sokat és szívesen beszél. Meditációi viszonylag nagy helyet foglalnak el a darab szövegében, sőt (tegyük hozzá) Bessenyei ebben a vonatkozásban nem nagyon törődve egy vígjáték lehetséges normáival, komoly és meglehetősen nehézkes műveltséganyaggal árasztja el közönségét. Sanspair ezzel szemben olyan magatartást képvisel, amelynek nincs kifejtett gondolati háttere. Ez a különbség tükröződik akkor is, amikor mégis engednek a szerelemnek: Sanspair „könnyen leveti magáról szigorú elveit”, Párménió viszont módosítja filozófiáját és kimondja az új tételt: „Filozófia nincs természet ellen.”

Hasonló, sőt, még élesebb ellentétet állapít meg Belohorszky Pontyi és rokonsága között — a *La fausse Agnès* comte de Geretsje kötekedő, durva, egyértelműen ellenszenves alak, aki (tegyük hozzá) más vonásaiban is eltér Pontytól: előkelősködik, sőt, művelkedik — költőnek hiszi magát („La langue des dieux est ma langue maternelle”, jelenti ki). Vele szemben Pontyi csak komikus szereplő: ha nyilvánvalóan kritikával kezelt hőse is a darabnak, de az is nyilvánvaló, hogy ez a kritika nem éles, Pontyi gondolkodásmódjában szerzője számos rokonszenves vonást mutat be. Belohorszky ugyancsak az erőteljes különbségekre hívja fel a figyelmet azokkal a rokon szereplőkkel kapcsolatban, akik Goldoni színpadán (az *Il*

cavalieri di bon gusto és az *Il marchese villano* című darabokban megjelennek: itt hirtelen meggazdagodott parasztok kerülnek kapcsolatba és konfliktusba a régi előkelők világával, azaz: már a szituáció is eleve eltér Pontyi helyzetétől.

Belohorszky Ferenc két tanulságot von le a vizsgálódásaiból. Az egyik: „A philosophus az említett forrásokra vissza nem vezethető”, a másik pedig: „Egyetlen minta vagy forrás után kutatni Bessenyei-nél célhoz aligha vezethet bennünket.” Ezt a tanulságot nem vonta kétségbe az újabb Bessenyei-kutatás sem — Waldapfel József *A magyar irodalom a felvilágosodás korában* című monográfiájában (Bp. 1957.²) lényegében ugyanazt szögezi le, mint Belohorszky: „Bessenyei minden bizonnyal jó néhányat ismert azokból a francia, német, olasz vígjátékokból, amelyekkel túlbuzgó összehasonlító irodalomtörténészek összevetették, de korántsem másolta bármelyiket is. Fontos vonásokban szinte velük vitatkozva, más eszmei alapon építette fel meséjét, teremtette meg a maga alakjait.” (138.) Lényegében ugyanezt az álláspontot képviseli az akadémiai irodalomtörténet Bessenyei-fejezetének szerzője, Szauder József is.

Újabb erőfeszítések a forráskérdés tisztázására

Ezt a képet a kritikai kiadás előmunkálatai során szerzett tapasztalataink sem módosították. Bár jelentékenyen kibővítettük a források szempontjából szóba jöhető területet, változatlanul arra utalnak a jelek, hogy Bessenyei az AF írásakor valóban nem „egyetlen minta” után dolgozott.

Tudni kell, hogy ha a XVIII. századi francia színpadra a legügye-sebben kétségtelenül Destouches is léptette fel a filozófus hősök változatait, de korántsem csak ő és a magyar szakirodalom által említett Sedaine vagy Palissot voltak az egyedüliek, akik filozófusokról írtak színműveket. Ha elővesszük C. D. Brenner már idézett bibliográfiáját (*A bibliographical list of plays in the french language. 1700–1789*, Berkeley MXMLVII.), akkor igen hosszú, mintegy ötven tételből álló listát állíthatunk fel olyan színdarabokról, ame-

lyeknek már a címében is szerepel a „philosophe” szó, s mintegy tíz tételt tartalmaz az a címsor, amelyben a Pontyi rokonságára utaló „provincial” vagy „campagnard”. A vizsgálandó anyagnak ha nem is hasonló mértékű, de az eddig számításba vett művek körét azért meghaladó bővülése érvényes más irodalmak termésére is. Természetesen egyáltalán nem bizonyos, hogy (mint az eddigi kutatás feltételezte) Bessenyei mintái csak francia minták voltak, ill. lehetek, ennek ellenére: az a benyomásunk, hogy a Bessenyei-vígjátékokra vonatkozó forráskutatás is egyre inkább komparatista jelleget ölt majd — Párménió vagy Pontyi rokonságát elsősorban azért lesz érdekes feltárni, mert így Bessenyei alakjainak nemcsak másokkal közös, hanem egyedi vonásai is jobban előrajzolódnak. E feladat elvégzése természetesen nem tartozhat e Bevezetés keretei közé, de azért jegyezzük meg, hogy ehhez e pillanatban elég lényeges feltételek hiányoznak még. Így pl. még a francia irodalomtörténetírásban sem történt meg sem a „philosophe”, sem a „campagnard” színpadi népszerűségének értelmezése és a megjelenített alakok elemzése. Jellemző, hogy Marius Roustan *Les philosophes et la société française au XVIIIe siècle* című tanulmánya (Genève 1970.²) nem foglalkozik a filozófusok irodalmi ábrázolásának kérdésével. Elsősorban ugyan nyilván azokat a darabokat kell számba venni, amelyeket bemutatott a bécsi francia színház is, csakhogy a repertoárban, amelyet Witzenetz Júlia imént idézett monográfiájának függelékében találhatunk meg az 1752 és 1772 között játszott darabokról, a fenti listák tételei közül viszonylag kevés szerepel — Destouches emlegetett műveit mindenesetre játszották. Ez azonban egyáltalán nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy Bessenyei ismert más darabokat is, hiszen azok jelentős része nyomtatásban is megjelent.

Az eddig vizsgált művek tehát aligha szolgáltak közvetlen forrásként Bessenyei vígjátékához, a viszonyítások terepe azonban sokkal tágasabb, mint amit az eddigi kutatások figyelembe vettek. A kritikai kiadás előmunkálatai során a magunk részéről — azon túl, hogy az AF Destouches és Sedaine műveihez való viszonyát újra áttekintettük és Petz Gedeon tézisével szemben Belohorszky Ferenc

és általában az újabb keletű tanulmányok által képviselt álláspontok helyességéről győződünk meg — csak forráskérdés szempontjából számos, a fent említett listákon szereplő művet olvastunk el, különös tekintettel a Bécsben is játszott szerzők műveire. A Jean-François Cailhava, Charles Collé, Jean-Francois Regnard, Claude-Henri Voisenon vagy Robert de Saint-Jorry színműveiben felbukkannak ugyanolyan elemek, amelyeket egy, Bessenyei vígjátékát komparatista szempontból vizsgáló tanulmánynak figyelembe kell majd vennie, de amelyek aliha szolgálhattak Bessenyei számára forrásként. Például: Voisenon *Les mariages assortis* című háromfelvonásos komédiájának főszereplője, Damon, ugyancsak filozófus — apja fájjalja, hogy annyira elmerül a tanulásban, és olyan életidegen életmódot folytat —, más vonatkozásban azonban semmi köze nincs Bessenyei vígjátékához. Vagy: Saint-Jorry *Le philosophe trompé par la nature* című művében a butácska szolgál, Arlequin ugyanúgy művelődni kíván, mint Lidás, csak éppen teljesen másképpen zajlik le a jelenet. S így tovább. A szaporítható példák anyagul szolgálhatnak majd egy komparatista tanulmány elkészítéséhez, de a szó klasszikus értelmében aligha tekinthetők Bessenyei forrásainak.

*A' Filozófus individualitását valószínűsítő szempont:
a vígjáték helye Bessenyei munkásságában*

Arra vonatkozóan, hogy a vígjáték geneziséét sokkal összetettebb folyamatként kell felfognunk, mint egykorú francia vígjátékok bizonyos elemeinek átvételét és kombinálását, lényeges támpontokkal szolgálhat, ha az AF-t Bessenyei más műveivel szembesítjük. E szembesítéshez kézenfekvő kiindulópontként a másik vígjáték, a *Lais* szolgál. Róla szólván talán megnyugtatóan sikerült bemutatnunk, hogy bensőséges kapcsolatban van az *Ósholmi* világával: konkordanciák sora tanúsítja, hogy a makacs kisasszony története voltaképpen nyomasztó erkölcsstani konzekvenciákat magába foglaló „spinozista” világkép jegyében fogant, annak derűs, vígjátéki ellenképeként értelmezhető. E nyomasztó konzekvenciák egyik

legfontosabb eleme, hogy az önzés által uralt emberi világban a tisztességnek is „álortzát”, a fegyelmezett okosság „lárváját” és „köpönyegét” kell magára öltenie, ha boldogulni akar. Ha az emberek közé lépünk, meg kell tagadnunk érzékenységünket, úgy, ahogy *Lais* megfogalmazza: „... az okosság örökké szomorú / Ösztöneink ellen örökös háború.” Könnyen észrevehető, hogy ez — és éppen ez — a feszültség oldódik fel az AF színpadán: itt kínálkozik alkalom, hogy a vígjáték filozófus hőse megszabaduljon az okosság *Lais* által emlegetett szomorúságától. Párménió olyan emberi környezetbe csöppen, ahol a „méltóság” sérelme nélkül lehet feladni ama okosság kényszerét, s lehet engedni ösztöneink (a bennünk munkáló természet) hívásának. A vígjáték — egyáltalán nem harsány — humorának egyik forrása is éppen onnan ered, hogy a világidegen ifjú bölcs később veszi észre azt, amit az olvasó már korábban felfedezhetett: ebben a színpadi világban nem érvényes az a filozófia, ami a *Lais*ban még érvényes volt, azaz: itt egyáltalán nincs szükség a fegyelmezett okosságra, s nincs alapja a szomorú magánynak sem.

A Párménió által képviselt magatartás és a mögötte meghúzódó filozófiai dilemmák egyáltalán nem elszigetelt motívumként jelentkeznek, akár a szerző közvetlen és személyes megjegyzései révén, akár más írásokban megteremtett filozófus alakok közvetítésével, de a hetvenes évek második felében készült Bessenyei-írásokban igen gyakran találkozunk a komor, magányos, „nagy lelkét” „szomorogva” „el-rejtő” bölcs alakmásaival. Mint azt részletesen megkíséreltük bemutatni (vö. Bíró Ferenc: *A fiatal Bessenyei és íróbarátai*. Bp. 1976. 218—258.), ez a lélekállapot Bessenyei sajátja, és mélyen összefügg gondolkodói helyzetével. Könnyen kimutatható, hogy az akkor készült munkákban élénk lépő filozófusok a szerző alteregói — ahogy Párménióban is önmagát ábrázolja Bessenyei —, csak éppen más és más vonatkozásokat hangsúlyoznak a különböző írások. A *Tudós társaság* című, kéziratban maradt beszélgetésfüzér Kodor nevű filozófusa pl. részletesen szól nyugtalanságát szító filozófusi gondjairól, a filozófusi magány feladásának vagy őrzésé-

nek a kérdése foglalkoztatja viszont az 1778-ban megjelent *Galant levelek* című, különös kis levélregény két filozófus hősét, Lindort és Párméniót.

A Galant levelek

Ez a levélregény 1778-ban jelent meg, de Bessenyeinek a munkát lezáró kis jegyzése szerint jóval korábban keletkezett: németül írta még az évtized elején, 1771-ben. Ezt a korai munkát fordította le és adta ki 1778-ban és — teszi hozzá — „Minden munkáimat e' szerint készítettem próbára a' magyarságban”, amit nyilván túlzásnak vagy inkább pontatlanságnak kell tartani: nehezen képzelhető el, hogy Bessenyei előbb németül írta meg minden művét és utána fordította csak le magyarra, inkább arról lehet szó, hogy írásait szerénykedve a magyar nyelven való írás próbáinak tekinti csupán.

A korai keltezés ellenére a szakirodalom (Gálos: i. m. 164—165.) az AF-fel hozza szoros kapcsolatba ezt a művet, részben néhány szereplő nevének egyezése (Párménió, Szidalisz, Berenisz), de sokkal inkább a benne feszülő problematika révén: ebből a szempontból ez a mű Bessenyei két vígjátékának világához tartozik, tartalma szerint mintegy átmenetet képez a kettő között, s egyáltalán nem zárható ki, hogy a fordítás egyben átdolgozás is volt. A kis levélregényt mindenesetre annyi szál kapcsolja az AF-hez, hogy műfaja ellenére a kritikai kiadás e kötetében helyeztük el. A *Lais* színpadán elsősorban a „spinozista” rendszer erkölcsi tételei hangzanak el (a színpadon az általuk kondicionált világ inkább humoros színben tűnik elő), a *Galant levelek* hősei körül viszont éppen a „testvilág”, az önszeretetnek oly reménytelenül alávett emberi környezetben él magányosan Lindor s barátja, akit Párméniónak hívnak, és aki ugyancsak „el tökéltette életét a magányosságnak áldozni”. Lindor őrzí is magányát, Párménió azonban — még a regényke cselekményének kezdete előtt — megismerkedett Szidalisszal, szerelmes lett bele, s enged is a vonzalomnak, azaz (noha egyáltalán

nem vonakodás nélkül) vállalja a „gyerekség” állapotát, a kiszolgáltatottságot, mert Bessenyei hősei számára a szerelem látnivalóan az ösztönök diadalát jelenti, és így a „spinozista” rendszer „testvilágába” való kilépést, oda, ahol „ösztön és természet” nincs senki hatalmában. Párméniónak azonban szerencséje van, hiszen Szidaliszban megfelelő társra talál, ami azt jelenti, hogy Szidalisz nem csupán őt, hanem erkölcsét, „méltóságát” szereti. Az egész történet azonban azt sejteti, hogy ez a kapcsolat ebben a világban véletlenszerű — riasztó figurák élnek itt, dűl a gátlástalan önszeretet, a színlelés és a majmolás: Lindor magányát is éppen egy, ebből a háttérből előlépő leány, Berenisz csábítási kísérlete igazolja. De az érzékenység, a természet szava, a magányból való kilépés vágya már Lindornál is megnyilatkozik, és ahogy a szerelmes és filozófusi magányt feladó Párménió is sokáig őriz valamit fenntartásaiból, úgy hangzanak el Lindor vágyakozásának szólamai is: „... a szerentsés házasság tsak nem annyival felyül haladja a leg szerentsétlenebb nőtlenséget, mint ég a földet.”

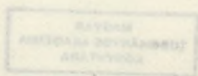
Az AF világában ez a lehetőség teljeseedik ki: a magányosan szomorgó filozófus hős körül itt teljesen eltűnnek a „testvilág” árnyai, és ő feladhatja „méltóságát” őrző magányosságát.

A' Filozófus mint útnyitás a művelődési program felé

A vígjáték cselekménye mögött ugyanis kezdetét veszi egy jelentős, megnyugtató lezáruláshoz ugyan nem, de Bessenyei gondolkodói szempontjából mégis sorsdöntő fordulat: a természet fogalmának az átértelmezése.

Az 1770-es évek közepe előtt kialakított „spinozista” rendszerben központi szerepet játszó természetfogalom viszonylag gyorsan vált a nyugtalanság forrásává: a hetvenes évek második felében filozofáló Bessenyeinek és az általa létrehívott filozófus alakmásoknak a „szomorgása” kimutathatóan innen származik. Pelosis, a Laisnak látszólag reménytelenül udvarló szegény, de tisztességes ifjú már láthatóan igen jól ismeri a „spizonista” rendszer erkölcsi implikáció-

it, de nem ismeri még ezt a szomorúságot. Ő Laisnak arra a kérdésére, hogy mindig szeretni fogja-e, így válaszol: „Ösztön és természet hatalmamban nincsen / Ennek lántza között ülünk mint bilintsen”. Ez a válasz — szólunk róla — nem valami taktikus lépés egy gazdag leány kezére pályázó „szegény legény” részéről, de Bessenyei hőséneke őszinteségét érezteti vele: ennyit ígérhet, hiszen ő is csak a természet hatalmának alávetett ember. Ez a válasz azonban — a *Lais*-ról szólva ugyancsak utaltunk rá — szó szerint idézi az *Ősholmi* egyik írásának a fejezetcímét, s egyik pontos megformulázása annak a gondolatnak, ahonnan Bessenyei problémái származnak. Az *Ősholmi* lázadó világmagyarázata radikálisan leszámolt ugyan a „rossz” uralmát lehetővé tevő Isten fogalmával, de ez a leszámolás (az Istennek egy öntudatlan és vegetatív természettel való azonosítása) egyúttal az ember számára is lakhatatlan világot hozott létre. E rendszer keretei között az ember nem ura önmagának, azaz: ki van szolgáltatva ösztöneinek és indulatainak — a „természet rabságában” van. Az innen származó nyugtalanság azonban izgatott és szenvedélyes kutatásra ihleti Bessenyeit: folyvást keresi a lehetőségeket, ahol meg lehetne „szelídíteni” a természetet. Ez a kutatás eredménnyel jár: a hetvenes években született ama két munkája közül, amelyekben a természet elveszíti félelmetes arculatát, az egyik éppen az AF. Itt nem kell háborúzni az ösztönök ellen (mint a *Lais*-ban), hiszen a természet nem ellenséges hatalom: a szerelmeskedő fiatalok jelenetek során át mást sem tesznek, mint ünneplik a természetet. Jellemző rá, hogy ökonómiátlan, a cselekmény szempontjából felesleges, a szerkezetet megterhelő epizódokat is hajlandó beiktatni, csupán azért, hogy meghallgassuk valamilyik párnak a „ditső természetről”, a szerelemről, az érzések hatalmáról szóló elragadtatott áradozását. A „természet” szót nagyon sokszor mondják ki a darabban, de ez a természet itt gyökereken különbözik az *Ősholmi* rendszerében érvényes fogalomtól: a természet nem csupán hatalmas, de immár rokonszenves erő is, amelyet szinte becéznek a szereplők: „tsudálatos természet”, „édes természet”, „mosolygó természet”, „nagy természet”, „ditső természet”, „nemes természet” — mondják itt minduntalan arra a foga-

lomra, amelynek a „spinozista” rendszerben csak könyörtelen (noha igaz) törvényei voltak, s amely törvények még a hetvenes évek második felében készült jó néhány írásban is vissza-visszatérnek majd.

Könnyen észrevehetjük a változás okát: ebben a világban a természet az erkölcsnek hódol, sőt, a természet nem csupán követi az erkölcsöt, de Bessenyei számára itt mintegy át is fedi egymást, mintegy azonosul a két princípium. Ticius pl. így írja le Párméniónak Szidaliszt: „... még eddig mindég olyan *természeti tulajdonságai* vagynak; ... nagy kevélysége van *erkölsének*”, azaz: amikor Szidalisz azt akarja, hogy őt csak érdemeiért és ne vagyonáért szeressék, akkor ez egyszerre számít „természeti tulajdonság”-nak és „erkölcsi kevélység”-nek. Ez a fajta szóhasználat az AF nem túl gyakori, de nem is nagyon ritka és mindenképpen feltűnő vonásai közé tartozik. Szinte groteszk változatot is létrehoz — Berenisz pl. a „bujálkodásig” örült, amikor Szidalisz „nemes erkölceit orcáján ragyogni látta”. Ez valóban olyan emberi környezet, ahol Bessenyei — aki a *Tudós társaság* filozófusával, Kodorral azt is mondatja majd, hogy „az embernek csupa természet szerént való sorsa e világon csak fájdalom, vakság és nevetség...” — most Párménióval nyugodtan vállalhatja azt a tanítást is, hogy „Filozófia nincs természet ellen”. Ez azt jelenti, hogy Bessenyei itt olyan világra talált rá, ahol merőben más színben mutatkozik meg számára a természet, az a fogalom, amelyről a „spinozista” filozófia szerint egyik alapvető belátása volt, hogy „nem elégséges zabolázni a benne lévő rosszat”. Ebben a világban Bessenyei egy megnemesedett, erkölcsnek hódoló természetet talál, és ez azért lehet így, mert itt egy kulturált, pontosabban: folyvást kulturálódó, tisztuló, önmagát kritizáló emberi közösségről van szó. A műveletlen Pontyi nehézkessége és különcsége élesen rajzolódik elő a fiatalok műveltsége, könnyedsége és játékos bája mellett, de mellettük, cifrázkodásra és felületességre hajlamos ifjúságuk mellett ugyanúgy derül fény Pontyi józan egyszerűségére és jóságára is. Párménió ideális alakja súlyosan és komoran magasodik fel e szalon könnyed ifjainak és lányainak körében, de „mord”-sága mellett ugyanakkor még vonzóbbnak tűnnek fel a

fiatalok, akiknek „természetét”, „érzékenységét” az „örjülésig”, a „bujálkodásig” hevíti az — erkölcs.

Az a társadalom, amelynek metszetét az AF színpadán látjuk — nincs, a színmű világa (ahol a vidéki magyar nembest megtestesítő Pontyi csak különc) Bessenyei utópiája. De bizonyosnak látszik: a „természet”-tel viaskodó filozófus számára a színmű megírásával új és döntő mozzanatok mutatkoznak meg. Azt a lehetőséget, hogy az alteregó — a szerzővel ellentétben — „magára találjon”, nyilvánvalóan egy kulturált emberi környezet teremti meg, azaz: Bessenyei éppen most fedezi fel a „természet”-tel vívott filozófusi küzdelmében a művelődés jelentőségét. Ismeretes, hogy e darab keletkezése körüli hónapoktól kezdve készülnek el programításai, amelyekben csaknem minden esetben közvetlenül is kimutatható, hogy a „spinozista” természetfogalommal vívott küzdelemben fogantak. Bessenyei a természet hatalmával a művelődés hatalmát szegezi szembe, noha ezt néha eltakarja az a körülmény, hogy a művelődés terjesztéséhez a kor Magyarországon alapvető feltételek hiányoztak — elsősorban a fejlett és általánosan használt magyar nyelv.

Az AF ily módon szervesen illeszkedik Bessenyei gondolkodói fejlődésének menetébe, és joggal következtethetünk arra, hogy onnan is nőtt ki, elsősorban annak — és nem egy mintának — a tükröződése.

A HÁRMAS VITÉZEK

Megjelenésének idejéről

A Hármás vitézek (a továbbiakban: HV) 1779-ben jelent meg, feltehetően az esztendő első felében, hiszen — mint ismeretes — Bessenyei ez év augusztusában tér át a katolikus vallásra, és aligha valószínű (bár nem is zárható teljesen ki), hogy Mária Terézia kedvelt alattvalója egy Voltaire-mű közzétételével kezdte volna új életét. Tudjuk viszont, hogy 1778–79 fordulóján Bessenyei anyagi helyzete nem volt kedvező — Széll Farkas írja monográfiájában (*A Bessenyei család története*. Bp. 1890. 93.), hogy a família peres ügyeinek kedvezőtlen fordulata arra kényszerítette Bessenyeit, hogy hatezer forintos kölcsönt vegyen fel Beleznai Miklóstól, ami igen jelentős összeg volt. Helyzetére jellemző, hogy *A Holmit* — mint annak Jelentéséből kiderül — csak egy erdélyi főúr, Bartsai György anyagi segítségével tudta megjelentetni ez év tavaszán. Elképzelhető, hogy *A Holmi* és a HV kézírata együtt került a kiadóhoz, csak míg *A Holmi* — a Hazafiúi Magyar Társaság alakuló gyűlése miatt — sürgős munka volt (vö. Bessenyei György: *A Holmi*. Bp. 1983. Bevezetés, 10–12.), a HV nem. Az egyformán a kiadó megnevezése nélkül megjelent két kötet betűi azonos nyomdára utalnak, csak a tragédiafordítás valamivel gondosabb

korrektori munkáról tanúskodik, mint a láthatóan lóhalálában készült, rengeteg sajtóhibával megjelent *A Holmi*.

A HV tehát — feltehetően — 1779 áprilisa után, de augusztus előtt jelent meg.

A Hármas vitézek elkészülésének háttéréről

Ez a mű nem veti fel a forráskérdést, hiszen fordítás: Voltaire *Le Triumvirat* című tragédiájának meglehetősen szabad átültetése. Bessenyei maga azt írja kurta Elöl járó Beszédében, hogy „fordítás is, nem is Voltér TriumViratussából”. Ugyanitt ő maga fordításának nyelvi érdekét hangsúlyozza, munkájában mintegy bizonyítékot lát arra, hogy „Magyarba” „lehet elég erővel, méltósággal, mélységgel írni.” Érdekes, hogy a nyelv kifejezőerejének a szempontja korábbi munkái esetében nem merült fel, ez a kérdéskör csak a hetvenes évek második felében kap hangot egy-egy írásában — először a franciából fordított és 1776-ban megjelentetett Lucanus-részlethez fűzött megjegyzéseiben ejt szót arról, hogy a *Pharsalia* magyarul megszólaló első énekében olvasója „új magyar szólásnak módjával” fog találkozni. Ezen azonban ne ütközzék meg senki, „mivel újságnak kell elsőbe valaminek lennie, hogy belőle osztán hasznos óság lehessen”. E szempont felmerülése tehát a hetvenes évek második felére valószínűsíti a fordítás elkészültét, de erre az idő-körre utalnak egyéb jelek is. Valószínű ugyanis, hogy a *Le Triumvirat* című tragédiát Bessenyei nem pusztán nyelvi-stiláris lehetőségek miatt választotta ki Voltaire életművéből.

Ezt az életművet Bessenyei jól ismerte. *A Holmi*-ben írja (Béts 1779. 317–318.), hogy Voltaire összes műveinek egyik, általa harminchat kötetesnek tudott kiadását „másoktól költsönözvén mind a 36. könyvet, figyelmetességgel kétszer, háromszor is által meg olvastam...”. Ez azonban nem jelenti azt, hogy gondolko-dói útjának menetét alapvetően befolyásolta volna a francia bölcse-lő. Ha kapott is tőle fontos eszméket, Bessenyei gondolkodó

arculata alapvetően tér el nagy kortársától, ő maga is elsősorban fegyvertársat és nem példaképet látott benne. Filozófiai töprengéseit — mint valószínűsíthetően lehet — igazán mélyen csak a *Lettres philosophiques* XIII., Locke-ról szóló levele befolyásolta, és ez a hatás is csak a hetvenes évek második felében érkezik el. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy Voltaire-től származó elemek és motívumok ne bukkannának fel nála viszonylag gyakran. Az azonban jellemző, hogy teljes művet e most szóban forgó tragédián kívül nem fordított tőle.

De vajon miért éppen ezt? A kérdésre nyilván csak közelítőleges válasz adható, viszont a rendelkezésre álló adatok szinte diktálják is ezt a közelítőleges választ.

Minden jel arra utal, hogy a hetvenes évek második felében Bessenyei politikai orientációja megváltozott. Korábban gondolkodását elsősorban a monarchista gondolkör befolyásolta: a közjó ügyének sikere számára — mint azt korai tragédiái, elsősorban az *ÁT* bizonyítják — a királyi hatalomhoz való viszony függvényében mutatkozott meg, most viszont egyértelműen a hazai nemességet tekinti meghatározó tényezőnek a társadalom életében. Ennek a változásnak első jelei már az 1777-ben megjelent *Bessenyei György társasága* című kis antológiában fellelhetők. Itt *A haza szeretetiről* és *Az Ország nagyjairul* című rövid prózai írásokból világosan kiderül, hogy a politikáról töprengő Bessenyeinek immár nem az a fő kérdése, hogy az udvari ál-orcás világ eltorlaszolja az alattvalói érdem és jóra törés útját a fejedelmi hatalomhoz, hanem az, hogy mi módon lehetne befolyásolni azt a másik politikai erőt, amely megfelelő ellenfele lehet — nem a jóakarátú királyi hatalomnak, hanem ama színlelő udvari világnak. A hazaszeretetről szólva (mintegy a kis írás csattanójaként) teszi fel a kérdést: „... egy ország boldogságának elő mozdításában ki láthat tisztábban, és ki eshetik meg hamarább: egy királyi tanács-é, vagy egy ország egészen?” Az itt adott válasz látszólag kétértelmű ugyan — azt írja ti., hogy az, akinél a „böltesség, igasság, tapasztalt tudomány bővebb mértékben található” —, de az idevonatkozó gondolatmeneteinek tanul-sága alapján világos, hogy csak az „ország egészen” jöhet itt

számításba. Ez a tanulása *Az Ország nagyjairul* című eszmefuttatásnak, de ugyanez a gondolat kap rendszeres kifejtést 1778-ban elkészült munkájában, *A törvénynek útja* című, nem nagyon terjedelmes, de annál nagyobb súlyú államelméleti tanulmányában is. Ebben az „ország egészen” — valójában: a nemesi nemzet — és a királyi hatalom egymáshoz való viszonyára vonatkozó nézeteit dolgozza ki. Bessenyei egyértelműen úgy véli, hogy az „ország egészen” fontosabb tényező a társadalom java szempontjából, mint a „királyi tanács” — fontosabb a királyi hatalom nyugalma és biztonsága érdekében is. Gondolatmenete egészen odáig megy, hogy az uralkodó szerepét pusztán a végrehajtásban látja, hatalma csak addig „mehet”, ameddig azt a nemzet megszabta s nemcsak hogy nem illetheti a „társaság” által hozott törvényeket, de „önnön magátul a törvénynek megbizonyított hibáját sem igazíthatja”. A folytatás is éles és határozott: „Ha szereti az uralkodó a ditsőséget, tudja meg, hogy az soha közönséges jón s igazságon kívül egyéb dologbul nem származhatik”, a „közönséges jó és igazság” megállapítására pedig kizárólag a „közönséges tanács” az alkalmas. A tanulmány nagyon is egyértelmű tendenciáját természetesen észrevette a „betsületes cenzúra” is, úgyhogy *A törvénynek útja* nem jelenhetett meg nyomtatásban. Bessenyei tehát a királyi hatalom védelme érdekében adná át a törvényhozás jogkörét a „közönséges tanács”-nak (=a nemességnek), és érvelése őszinteségéhez aligha férhet kétség. Nemcsak azért, mert ő Mária Teréziának mindig is nagy tisztelője volt, s az is maradt élete végéig, hanem mert a királynak szánt szerepet, a végrehajtó hatalom tisztét — számos megnyilatkozása tanúsítja — nélkülözhetetlennek látta a „társaság” életében. A fejedelmi hatalom azonban „közönséges tanács” nélkül nem tudja megállapítani a közjóhoz vezető utakat-módokat, és két oldalról is veszély fenyegeti: vagy maga kerül súlyos helyzetbe, vagy ő hozza súlyos helyzetbe az országot, hiszen ama tanács nélkül hatalmának senki nem szabhatna irányt és határt.

A zsarnokság problémájával Bessenyeinek teoretikus szinten természetesen nem volt lehetősége foglalkozni. Voltaire-nek ez a tragédiája viszont éppen arra ad módot, hogy egy történelmi tárgyú

színmű keretében bemutatthassa a korlátlan hatalom kérdéskörének ezt az oldalát.

Ismeretes, hogy Voltaire színművei mennyire bensőséges kapcsolatban vannak szerzőjük filozófiai és közéleti törekvéseivel (vö. Ronald S. Ridgway: *La propagande philosophique dans les tragédies de Voltaire*. Studies on Voltaire and the eighteenth century, XV. Genève 1961.) — a *Le Triumvirat* pedig éles, talán a legélesebb támadása a zsarnokság ellen. Voltaire ennek az 1763-ban keletkezett művének a tárgyát a római történelemből, az ún. II. triumvirátus időszakából merítette. Annak ellenére, hogy Octave „megtér”, s végül is megkegyelmez a fiatal Pompée-nak, a mű szövegéből erőteljes vonásokkal rajzolódnak elő egy abszolút hatalom elfajulásának félelmetes esélyei. Tudvalévőleg Voltaire politikai gondolkodásának egyik sarkpontja a felvilágosult fejedelmi hatalomba vetett bizalom volt, de a szakirodalom (l. René Pomeau: *Politique de Voltaire*. Paris 1963.) azt is hangsúlyozza, hogy ő voltaképpen igen kevés uralkodót talált méltónak az elismerésre, sőt, az *Essai sur les mœurs* végső változatában egyenesen arról olvashatunk, hogy a legrosszabb kormányzás a gyenge vagy gonosz királyok uralma. A *Le Triumvirat*ban éppen ez utóbbinak a lehetőségét élik át nagyon is intenzíven a szereplők, és élte át nyilván maga a fordító, Bessenyei is, noha fordítása éppen ebben a vonatkozásban tompítja az eredeti mű éles megfogalmazásait. Bessenyei fordítását Voltaire eredetijével Penke Olga vetette össze *Voltaire tragédiái Magyarországon a XVIII. században* című, igen alapos tanulmányában (Filológiai Közöny 1985/1—4. 107—137.) s megfigyelései a korábban elmondottakat erősítik meg. Bessenyei számára a voltaire-i mű leglényesebb vonása az, hogy a „királyoknak szánt lecke” (Penke: i. m. 118.), de azt is egyértelműen bizonyítja, hogy Bessenyei ott és azért bánik a leginkább szabadon Voltaire szövegével, hogy megszelídítse a lecke nyersségét. Így pl. a tirannusok bűneit kárhóztatva Bessenyei — hozzátoldva az eredeti szöveghez (HV 10.) — a gonosz tanácsosokra hárítja a felelősséget, ugyanakkor ő a „királyok bűneinek megbüntetését a természetre és az istenekre bízta, míg Voltaire

Rómától várja a bosszulást”. S a leglátványosabb eltérés az eredeti mű és a magyar fordító között talán éppen ebben van: Bessenyei bízik egy erkölcsi természettörvény működésében, Voltaire viszont közvetlenebb motívumokat keres hősei tetteihez. Ez az eltérés a legerőteljesebben éppen a mű csúcspontján mutatkozik meg: a harmadik felvonás utolsó jelenetében Júlia és Octavius harsány dialógusában Júlia — a Bessenyei-fordítás Júliája — a természet erejét szegezi szembe az erőszakkal, de a természet szava szól a legerőteljesebben Octavius felvonást záró monológjában is: „A természet tudja sérelmét bosszulni” — mondja, és mondatának nyoma sincs Voltaire szövegében. Ott a szerelem játssza Octave fordulatában a döntő szerepet: „Ah! l’amour etait fait pour adoucir nos moeurs.”

A fordítás szövege tehát tompítja a zsarnokellenes kitételeket, a mű iránya azonban ettől még egyáltalán nem változik meg: Bessenyei számára a *Le Triumvirat*nak az elfajult és zabolátlan hatalom elleni polémia volt a legfontosabb közlendője, ezt közvetíti az ő fordítása is.

A fordítás elkészülésének idejéről

Mint a nyomtatásban megjelent Bessenyei-műveknek általában, a HV-nek is elkallódott a kézírata — semmilyen közvetlen bizonyítékunk nincs arra vonatkozóan, hogy Bessenyei mikor készítette el a fordítását. Az eszmetörténeti tanulságok — mint láttuk — a hetvenes évek második felére utalnak, ennél többet nem tudunk. Van azonban egy olyan mozzanat, amely ugyan nem a mű keletkezési idejére, hanem a keletkezés időtartamára vonatkozó jelzésként értelmezhető, pontosabban: esetleg úgy is értelmezhető. Bessenyei fordításának ugyanis van egy furcsasága: az első három felvonás („rész”) versben, a negyedik és az ötödik pedig prózában készült. A HV-nek ez a felemás volta — úgy véljük — részben megerősíti azt, hogy e voltaire-i műnek Bessenyei számára elsősorban ideológiai-politikai sugalma volt a fontos (csak így lehet közömbös a felemás

forma), részben azonban azt a feltételezést diktálja, hogy a versben és a prózában készült részek eltérése mögött időbeli eltérés is lappang, azaz: Bessenyei a korábban elkezdett munkáját fejezte be utóbb — másképpen. Ebben a sajtóságban egy általános érvényű tendencia tükröződik, nevezetesen: Bessenyei munkásságában a hetvenes években fokozatosan lecsillapodik a mindent megverselésnek az a kényszere, amely első alkotói periódusában olyannyira jellemző volt rá. Noha mindvégig ír verset, de a hetvenes évek vége felé már (talán *A Holmi* szövegeiből idézhetnénk a legszebb példákat) kifejezetten költői tárgyakat is szívesebben ír meg emelt, szép, érzékeny prózában. A HV utolsó két felvonásának több része is a szép Bessenyei-szövegek közé tartozik. Így tehát elképzelhető, hogy Bessenyei valamikor a hetvenes évek közepe táján (talán a Lucanus-fordítás előtt) kezdte el a fordítást, de azt csak jóval később, esetleg *A Holmi* nyomdába küldése körüli időben, tehát az 1779-es év elején fejezte be.

TUDÓSÍTÁS

(Zechenter Antal A' hitető Mahomet című
Voltaire-fordításának bevezetője)

Zechenter Antalról nem sokat tudunk, Szinnyei József lexikona (*Magyar írók élete és munkái*. XIV. Bp. 1914. 64–65.) életrajzára vonatkozó tények közül megemlíti, hogy nemesember és „budai származású” volt, egyébként sem születésének, sem halálának dátumáról nem állt adat a rendelkezésére. Foglalkozásáról szóban forgó munkájának címlapjáról is értesülünk: a „Fő-hadi tanács” tisztje volt. Első irodalmi munkája Bessenyei pályakezdésének évében és színhelyén, 1772-ben és Bécsben jelent meg. Voltaire *Adelaide du Guesclin*jét fordította le, nem túl gördülékeny magyarsággal. További munkái is főleg franciás műveltségéről és a színház iránti szeretéről tanúskodnak, Racine-t (*Fedra és Hypolitus*. Pozsony 1775.), Corneille-t (*Horátziusok és Kuriátziusok*. Pozsony 1781.) fordít, és újra előveszi Voltaire-t — e munkájának, a *Mahomet*ből készített fordításának gondozására kéri meg Bessenyeit is. Ez a kérelem közvetlenebb kapcsolatra utal közöttük, amint arra utal az is, hogy Bessenyei — mint kiderül a *Tudósítás*ból — készségesen vállalkozott az éppen Itáliában tartózkodó szerző művének átnézésére és korrekciójára. A kötet datálatlanul jelent meg, mivel azonban Szinnyei úgy tudja, hogy Zechenter 1781 „körül”

Olaszországban tartózkodott, Bessenyei is bizonyára ekkor, tehát a nyolcvanas évek legelején vette gondjaiba barátja, de inkább csak ismerőse művét. Erre utal egyébként az a körülmény is, hogy Zechentert olyan hazafinak nevezi, aki „született nyelvét fel-emelni” törekszik — ez pedig Bessenyei számára kimutathatóan csak az első programírások, tehát 1778 után vált fontos szemponttá. Bessenyeinek a színmű elé írott *Tudósítása* így (részben) a kulturális programhoz tartozó dokumentumnak tekinthető. De valóban csak részben, hiszen az eredeti mű gondolatvilága is rokonszenves lehetett az áldatlan egyházpolitikai küzdelmekbe jócskán megfáradt Bessenyeinek, ráadásul tudjuk, hogy a fanatizmust ő szinte a pályakezds pillanataitól a fő, ha nem a legfőbb ellenfelének tekintette. Mindazonáltal lehetséges, hogy a magyar fordításnak Penke Olga által megfigyelt jellegzetessége, hogy ti. a „kritikát enyhíti, ugyanakkor a követendő példát hangsúlyozza” (l. *Voltaire tragédiái Magyarországon a XVIII. században*. Filológiai Közöny 1985. 107—132.) sem lehet egészen független tőle, hiszen saját Voltaire-fordításának, *A Hármás vitézeknek* a szövege is több ponton tompítja az eredeti éleit.

Említsük még meg, hogy ez a Bessenyei által gondozott és bevezetett tragédia a legnagyobb visszhangot kiváltó Voltaire-művek közé tartozott a felvilágosodás Magyarországn. Penke Olga utal rá (i. m. 116.), hogy ez volt az „első magyar nyelven bemutatott Voltaire-tragédia” s arra is, hogy a buzgó hitvédő, Alexovits Vazul *A könyvek szabados olvasásáról* című nevezetes vitairatában (Pest 1792. 81., ill. 108—109.) éppen ezt a Voltaire-tragédiát támadta a leghevesebben.

HUNYADI
László
TRAGÉDIÁJA.
Három játékban,
és versekben.

Becsneyi György
által.

SZÖVEGEK

Nyomtatottatott Kalliwoda Leopóld,
betűji-vel.

M. D. CCLXXII. évi esztendőben.

HUNYADI
László
TRÁGÉDIÁJA.
Három játékban,
és versekben.

Besenyei György
által.

BÉTSBEN,
Nyomtattatott Kaliwoda Leopóld'
betüji-vel.

M. D. CCLXXII.dik esztendőben.

AJÁNLO-LEVÉL.
A' MÉLTÓSÁGOS,
GENERÁLIS BELEZNAI MIKLÓSNÉ,
PODMANITZKI ANNA MÁRIA
ASZSZONYNAK.

Méltóságos asszony!

Régen nyughatatlankodom már magamba, hogy a' Méltóságos Asszony-hoz-való igaz tiszteletemet halhatatlanná, mi módon tessesem; de még e'-dig mindég hátráltattam, mert igen gyenge vólt tehetségem, hívségem pedig nagyra ment: és így, mint a' le-nyomatott tűz, tsak magamba emésztőd-[4] tem; végre még is útát leltem, mellyen ki-szabadulván, a' Méltóságos Asszony' eleibe, a' mint kívántam, úgy mehetek. Hunyadi László 26. esztendő korábar ötlettetett-meg; én pedig szomorú történetét, mint-egy 25. esztendő koromban láttatom elő-hozni; a' Méltóságos Asszonyt hívségembe, az ő nevére rajzolom. A' festő Besenyei György: a' tábla Hunyadi László: engedje-meg a' Méltóságos Asszony, hogy érdemes képét a' következő időkbe két' olly Magyar ifjú hordozhassa, kík, mind-ketten Nemzetek' ditsőségének elő-mozdítására igyekeztek. Én tudom, hogy ha Hunyadi az örökké-valóságból ki jöhetne, és tőlem le-írt szomorú történetét meg-olvashatná, bizonyosan bará-

tom lenne, 's értem örömost isméretlen is meg-tenné a' Méltóságos Aszszonynak azt az áldozatot; mellyet én most e' kis Trágédiá-val ajánlok. Ezen a' munkán, inkább ítélné egy igaz, szeléd, kegyes, és érzékeny szív; mint va-[5] lamelly mord gondolkodású, 's hideg vérű okos, a'-ki minden szót az oskolák' gyermekes törvényé-hez kíván szorítani: Már pedig, ha szívhez akarunk szólani: hol lelhetünk igazab bírákat, mint a' nyájas aszszonyi Nembe? mellynek a' Méltóságos Aszszony egy részről leg-józanabb érzékenységeit bírja. Ha a' Méltóságos Aszszonynak szíve Hunyadi Jánosné; Anyai keservébe, édes fájalmakat, és kegyes meg-illetődést érezhet; én szerentsés leszek munkám-al. Az ifijúságnak pedig olyan makatsága szokott lenni; hogy a' melly tselekedetét, egy olly Aszszonyi Méltóság, kit tisztel, igazol, 's helybe hagy: azt roszsznak előtte többet a' Világ' oskolás Lelke sem teheti. Illyen makatság-al megyek én is most a' Méltóságos Aszszony-hoz, mellyet ifijúságom még talám meg-engedhet. Az illyen keserves történetek-el bátran, idős férfi-emberek-hez menni nem mérészlünk minden-kor'. Ezek a' kemény mesterek, már meg-szokták ifijúságunkat dor-[6] gálni: ha reájok nézünk, hiba nélkül is hibásoknak teszszük magunkat félelmünkbe. Tellyes vígasztalásunk van benne; ha tőlök néha el-szökvén, szelédeb, 's kegyelmeseb tanítók-hoz mehetünk, kík fáradságunkról, nyájasabban ítélnék. Hunyadi László' Trágédiáját eresztém leg-elő-ször világosságra, mellynek védelmére a' Méltóságos Aszszony' Kegyességét bizonyosab segedelemnek találtam; mint sok vetélkedő Hazánk'-fijainak, keserű törvényeit, kík mindég hibát keresnek; magok pedig henyélés-nél egyebet nem tesznek. Ezek között van az az hamis sereg, melly tsak azért les minden újságot, hogy tsáf jövendőléseket tehessen. Alig van a' Világon ollyan jó; hogy ha a' belőlök származni nem láttatik, igazolják; ellenben pedig valamit nyavalyás valóságok, a' Világnak nagyob részegségére fel-hozhat, azt mind szentségnek állítják. Tudom, hogy a' Méltóságos Aszszony ezektől örökösön el-távozott: és ugyan [7] azért munkáimat is, sem kegyetlenség-el, sem útállat-al, sem írgység-el ítélni nem-fogja. Ez utolsó alatsónyságra nézve ugyan, mástól sem félhetnék; mert úgy is kisebb vagyok, mint tőlem valaki valamit

írígyelhetne: Ha pedig valóság-al írígyeim támadnak, a'-nak a' Méltóságos Aszszony leszsz oka: úgy, ha Kegyességének ajánlott munkámat kedvesen fogja-venni. Melly örömet kívánnám magamnak illy kedves mód-al azokat a' kívánsi ellenségeket! kik tsak az ellen dühösködhetnek, kit valamelly közönségesen tiszteltetni szokott kegyesség által ketsegtetni látnak. Én ezeket nem rettegvén, Hunyadi Lászlót, a' Méltóságos Aszszony-nál, le-teszem; 's örülök, hogy eleget-láttatom kívánságomnak némelly része szerént, bennem azon alázatos igaz hívségnek tenni; mellynek örökös állandóságával,

A' MÉLTÓSÁGOS
ASZSZONYNAK
Alázatos, Igaz szolgálja maradok,
BESENYEI GYÖRGY.

[8] SZEMÉLYEK.

IV. dik LÁSZLÓ, GARA LÁSZLÓ,	Magyar Király. Nádor Ispán, Hunyadi László' ipa. fő tanácsos Úr. Hunyadi János' özvegye.
BÁNFI PÁL, GEREB ERSÉBET, HUNYADI LÁSZLÓ, } HUNYADI MÁTYÁS, }	fijai.
ROZGONYI SEBESTYÉN,	fő hadi Vezér, Hunyadi' barátja
GARA ANNA, EGY-NEHÁNY PALOTÁSOK,	Hunyadi László' Jegyese. 's HADI VEZÉREK.

A' Játék-piatz formálja a' BUDAI Várat.

[9] HUNYADI LÁSZLÓ' TRÁGÉDIÁJA.

ELSŐ JÁTÉK

Első jelenés.

ERSÉBET, és fija, HUNYADI LÁSZLÓ.

ERSÉBET, *fijának kezét fogván,*
véle a' Játék-piazt-nak elejére jó,
kit ott vállain keresztül meg-ölel.

Áh melly szomorú lett a' mai nap! mellyen,
Karjaim ölelnek Hunyadi ez helyen.

Hijába bíztatják életem' az Egek;

Mert történetedtől Szüntelen rettegek.

Ide jöttünk önként az hatalmasság-hoz,

A' melly haragjának fijam! ma fel-áldoz.

A' tévelygő Duna nevelvén árjait,

Adó-alá hozza bolyongó habjait¹

Budá-hoz; a' mellynek Királyja trónusán,

Fénye közt egyedül nyugoszik hatalmán.

Néki hajol minden a' földnek e' táján:

Uralkodik a' nagy Magyarok' Hazáján.

Ő gerjedett-fel ma Hunyadi ellened:

Ah! érzem véremnek ki-omlását benned.

[10] Atyád' ditsősége életünk' kergeti,

Sok nagy úrnak szívét mérge, r' ánk égeti.

Meg-boszszúltad magad' Ulrik' halálá-val:

De hartzba is jöttél a'-nak Királyá-val.

Illyen dühösségre mi ragadt, mit mondaszsz?

'S ha a' Király kérdez, előtte hogy szólaszsz?

¹habjait

HUNYADI L.

Rettegéseim közt kétségem kínra vét:
Veszteni láttatom életem' reményét;
De-mind-azon-által az Egeket kérvén
Bízom, nagy Istenünk' törvényit ismervén:
A'-kinek fel-indult sértett méltósága,
'S egy gyilkost kezem-el le-vert igazsága.
Ez az UR boszszúlta Ulrikba törvényét,
Ki r'ánk élesztette öldöklő reményét;
Melly-el Atyámnak is halálát akarta;
Noha gonosz tzélját szép szín-el takarta.
Ily drága prédáját Istenünk el-vette,
Kin boszszuló mérgét, hogy ki-nem önthette;
Ellenünk dühösült, haragos szívébe,
S vólt Férjed' árvájit üldözte mívébe.
Itt van gonoszsága ki-nyilatkoztatva,
Olvassad hív Anya könyvedet húllatva.
E'-kor Hunyadi Anyjának egy levelet nyújt.*

[11] ERSÉBET *Olvassa.*

„A' két' Hunyadinak fejét hozzád küldöm
„Atyám! 's e' gonosz vért halálra üldözöm.
*Ersébetnek ábrázatja keservétől el-borítottatik,
's fájdalom-al sohajt.*
Ah tetézett kínok! kegyelmes Istenem!
Fájdalmaim között hová kell ma lennem!

HUNYADI L.

Hidjed igaz okát tselekedetemnek,
Lássad titkon készült sírját életemnek.

* Ez az a levél, mellyet a' Tzíliai Gróf Ulrik, az ipának, Rátz Despot Györgynek írt, mellybe ígérte néki: hogy rövid idő múlva hozá fogja-küldeni az HUNYADI JÁNOS' két fijának fejét; ezt a' levelet el-fogták a Hunyadi László szolgáji, és uroknak kezébe adták; Lás'd *Anton. Bonfin. Rer. Hungar. Decad. III. Libr. VIII. pag. m. 495. et 498.*

ERSÉBET.

Hunyadi! nem vesztek még-el ellenséged,
Ulrik' halálá-val nevelted inséged'.
Mennyi árúztatás leszs még ilyen titkon!
A' mellybe belé-futsz ártatlanúl vakon.
Én e' levél szerint dolgoz' igazolom;
De azért reszketek éretted meg-vallom.
Barátokat hagyott Ulrik a' Király-nál,
Hol Atyádnak neve írgyeket talál.
És ha egy-szer ezek ellened gerjednek,
Ártatlanságodba gonoszságot lelnek:
Háborút vihetnek Királyjok' székére;
Haragot önhetnek kétséges szívére.
A' búsúlt hatalom tovább törvényed leszs.
'S haragos tsapása alatt él'ted el-vesz.
Az érdem mindég lel alacsony Lelkeket:
Minden ártatlanság szenyved gyötrelmeket.
Ah miért szerzette Atyád ditsőségét!
Hogy reánk hagyja illy kínos örökségét
[12]A' mikor' Hazánknak ellenségít győzte;
A'-kor árvájinak veszedelmét főzte.
Mit tegyünk Hunyadi tselekedeted-el?
Merrül szökjünk² Szembe rút veszedelmed-el

HUNYADI L.

Tartozik a' Király nékem kegyelmezni,
'S gyilkosaim ellen él'tem' védelmezni.

ERSÉBET.

Mit mondaszsz? a' Király tartozik éretted
Kegyelmesnek lenni? ki barátját ölted.
Tsalárd ez a' remény, melly tsak hízelkedik,
És hidjed, hogy soha be-nem tellyesedik.
Nem szenyved rabságot egy felső hatalom;

²Szökjünk

Halandó-ért, mint te, nem jó rá fájdalom.
Trónusának ölén, ditsősége' Egét
Köti tsak, nevelvén a'-nak fényességét.
Ne gondold Királyod hogy érted gyötrődjön,
'S szíved' keservére, szíve emésztődjön.
Ország' veszedelme kell néki bánat-úl;
De egy olly féregért, mint te, könyve nem hull.
Azomban próbáljuk szívét kérésünk-el.
Keressük kegyelmét esedezésünk-el
Ah Hunyadi László ha éreznéd³ kínom'!

Keservesen.

Hogy szültelek talám már aztat is bánom.
Kegyetlen történet! - - - - - mi haszna küszködöm,
A'-kibe örültem, most abba gyötrődöm.

Kesereg.

[13] HUNYADI L.

Leg-szerentsétleneb,⁴ 's leg-kegyesebb Anya
Győzded keservedet; E fő tudománya
Egy üldözés alá jött édes szülének,
Ki veszélyét látja kedves gyermekének.
Hogy ne illetné-meg a' Királyt siralmad?
Mikor' a' természet kiáltja fájdalmad'.
Igen is, ő⁵ fogja — hívét védelmezni,
'S Hunyadi' özvegye' gyötrelmit érezni.
Hív, érdemes özvegy kéméld gyermekedet,
Ne kínozd hívségét; ne epeszd szívedet.

ERSÉBET.

Hunyadi! hjába beszélsz, mert féltelek,
Érzem gyötrelmimből, hogy kínra szültelek.
Szerentsétlen magzat! ne is szólj szívemnek,
Ne terjeszd nagyobra tüzét gyötrelmemnek.

³ereznéd ⁴Szerentsétleneb ⁵Igen is. ő

HUNYADI L.

Hát tsak némán nézzem nyögését Anyámnak?
Ne sírjam árváját el-vesztett Atyámnak?
El-viselhetetlen szívemnek intésed,
Ne tegyen halgatást nyelvemnek kéréseid.
Olly el-fajúlt fatyja legyek-é vérednek?
Hogy meg-ne érezzem fájdalmát Szívednek.
Tigris a' nem gyermek; ki ilyen Anyjának
Keservéből, kint nem hozhatna magának
Ezer-szer halok-meg; de kegyességedet
Nem sérthetem⁶ Anyám. Ah lásd gyermekedet!

[14] ERSÉBET *Kesereg.*

Ne üldözd Lelkemet, halgass szerentsétlen,
Ha beszélsz gyötrelmem el-viselhetetlen.

HUNYADI L. *félre sohajt.*

Ah, HUNYADI JÁNOS! hol hagyta árváid?
Hová lettek tőlünk győzelmes karjaid!

*Mind-ketten szó nélkül keservek-el,
tsak magokban küszködnek, az alatt
lárma esik; a Játék-piatz'
hátúlján⁷ ajtó nyílik; honnan
Palotás Vitézek, és fő tanácsosok jönnek,
kik a' Királynak érkezését jelentik.*

Második jelenés.

A' KIRÁLY, ERSÉBET, HUNYADI LÁSZLÓ

A' PALOTÁS VITÉZEK *kér' felől
rendbe meg-állnak. A' Király — fő Vezérjei-vel
közöttök⁸ van: Hunyadi Lászlót,*

⁶Sérthetem ⁷hátúljan ⁸Közöttök

's Ersébetet halgatás-al nézi, kíknek
kétséges szomorú tekintetekből,
keserveket észre vévén, előre meg-illétődik,
's a' Vitézi rendeknek egy intésé-vel,
el-menetelt parantsol. Mikor' egyedül marad,
Hunyadi, 's Ersébet, lábai-hoz esnek.

[15]ERSÉBET.

Ah kegyelmes Király! lábaid-hoz hozom
Köny-húllatásim-al keserves panaszom'

HUNYADI L.

Ah király! tekintsed Hunyadi' árvájit,
Hald-meg özvegyének esdekő jajait.

A' Királynak tekintetét hirtelen
meg-illetődése, 's fájdalomla változtatja;
szemei nedvesülni kezdenek, hol Ersébet-hez,
hol Hunyadi-hoz kap; kík lábait
könyvek-el áztatják.

A' KIRÁLY hamar meg-illetődés-el.⁹
Ersébet! Hunyadi! jertek karjaimra,
Meg-esett a' szívem kedves árváimra.

E'-kor mind-kettőjüket fel-emeli,
's bal kezével Hunyadit, a' jobb-al
pedig Ersébetet fogván, közöttök
a' Játék-piatzon elő-felé jő,
kíket maga mellett vezet keserves
fáradt pihegéseik közt, hol egyikre,
hol másikra tekint, 's illetődés-el¹⁰ mond:
Keseredett árvák! mi bántja szívetek'?
Mitsoda okozza ily nagy sérelmetek'?

⁹illetődés-el ¹⁰illetődés-el

Hadd hallja a' szívem panaszaitokat'
Közöljétek velem fájdalmaitokat.

ERSÉBET.

Reszketek szólani; félek veszélyemtől,

[16] HUNYADI L.

Nagy Király! rettegek tselekedetemtől.

A' KIRÁLY.

Miért akarjátok magatok titkolni,
'S az-al Királyotok' kegyelmét vádolni?
Érzéketlenségre ítélitek szívem';
Pedig meg-halgotom minden szegény hívem'.
Ne tartózkodjatok itt méltóságomtól,
Szabadúlhatok most, e' fényes jármomtól.
Királyi székemből le-szállok hozzátok,
Dolgotokat nállam meg-magyarázzátok.
A' természet egyé teszen most veletek,
Kedves nekem, ha illy árvák-al lehetek.
Szívem úgy is szomjú; mert tsak árnyék-al él,
Mindég őriztetik; még is szüntelen fél.
Fényes trónusomból, im' alá-szállottam,
Magam' itt értetek külön el-titkoltam.
Tselekedjétek már, hogy hadd beszélhessek,
'S valaha mint ember úgy is érezhessek.
Ne-szóljatok nékem, mint Királyotoknak
El-fogadhattok itt édes Atyátoknak.
Nem lát most trónusom; ki-szöktem belőle,
A' Királyi tanáts sem sejthet mellőle.
Ember vagyok mint ti; tőlem ne féljete,
Kegyelmisségetemtől mindent remény'ljete

ERSÉBET *Kétségesen.*

Értsd-meg hát Hunyadi László', történetét,
el-fordúl, nem szólhat, retteg.

[17] HUNYADI L. *maga el-tökéllés-el*.¹¹
Király! - - - Ulrik bennem veszette életét.

ERSÉBET, *a' Királyra reszketve néz.*
Ah szerentsétlen hír!

HUNYADI L.

Ez a' büszke gyilkos,
Fejedelem legyen nálad útálatos.
Uram tudod, hogy ő Atyámnak vesztére
Mindég igyekezett; és most gyermekére
Gerjesztette mérgét; reám fegyvert fogott,
Én éltem' őrzöttem, 's ő halva, maradott.
El ragadta kezem' az hév ifjúság;
De meg-nem sértetett tőlem az igazság.
Ez tselekedetem, melly kegyelmet kíván,
'S a' mellyet Hunyadi' özvegye sírva bán.

A' KIRÁLY *egy kevésé fel-függeszti*
*indúlatait, hol Ersébetre, hol Hunyadira tekint,*¹² *ábrázatján*¹³
az öröm, 's édes keserűség mindég nevekedik,
végre fel-kiált:

Szerentsétlen árvák! tiétek kegyelemem
Meg-hagyom rajtatok örökös védelmem'

E'-kor' Hunyadi, 's Ersébet lábai-hoz
esnek, kiket ő meg-ölel.

A' KIRÁLY *fel-tekint meg-illetődés-el.*
Lássátok Királyok a' kegyelem' javát,
Millyen örömet nyújt, ha őrzy árváját!

[18] Szerentsétlen egy olly kínos Fejedelem!
Kibe jobbágy-hoz nem lehet Kegyelem!

*E'-kor ismét a' két' lábai-nál*¹⁴

¹¹tökéllés-el ¹²tskint ¹³ábrázatjan ¹⁴labai-nál

*lévő személyeket tekinti, kiken
esdekni láttatik.*

ERSÉBET¹⁵ *fel-néz.*

Ah Király! melly Széppé teszed ditsőséged'
Híved-hez mutatván nagy Kegyelmességed'

HUNYADI L.

Örökös Szerentsém' karjaira estem;
Mellyet királyom-nál igazán kerestem¹⁶

A' KIRÁLY.

Emelkedjete fel, előttem a' porból
Szégyenlem magamat most királyságomból
A' természet hozta-elő méltóságát
Tiszteljük, rettegjük e'-nek igazságát.¹⁷

ERSÉBET *keserves öröm-el, 's enyelgő esdekés-el.*
Kegyelmez a' Király, ah érdemes Atya!

*E'-kor hálá' datosságától el-ragadtatván,
ismét a' Király lábai-hoz esik.*

A' KIRÁLY *illetődés-el.*

Úgy van, kegyelmezek te érdemes Anya.
Ersébet a' Királynak térdeit ölelve tartja.

A' KIRÁLY *mindég illetődés-el.*

Aszszonyok! Aszszonyok! kínos édes Anyák,
Kiknek erőtoke Szívetek nem tudják.

[19] Kelj-fel Hunyadiné, ne öleld térdemet;
Ne öregbítsd bennem illetődésemet.

ERSÉBET *fel-néz.*

Uram! de örökre meg-kegyelmezel-é?

¹⁵ERSEBET ¹⁶kérestem ¹⁷igazságat

A' KIRÁLY.

Mit tegyek mond-még ígéretem mellé?

ERSÉBET.

Tsak kegyelmet Király, ez-el bánj híved-el

A' KIRÁLY.

Hiszem kegyelmezek, kegyelmezek, hidd-el,

Ah Aszszonyi szívek, mit tegyünk veletek,

Ha nagyon el-futott édes Keservetek?

*Fel-áll Ersébet, zörgést hallanak.*¹⁸

A' KIRÁLY.

Halgassunk! mert ezek talám tanátsosok;

Ah vannak-é köztök pusztító farkasok!

Ersébet Hunyadi, menjetek-el tőlem;

Mert itt most újonnan Királyjá kell lennem

Majd nem beszélhet már a' szívem veletek

Meg-ijedtek tőlem, s' magam is félhetek

(el-mennek.)

[20] Harmadik jelenés.

A KIRÁLY,¹⁹ és ROZGONYI SEBESTYÉN
*érkeznek.*²⁰

A' KIRÁLY *méltóság-al.*

Honnan jössz, Sebestyén, talán új hírt hozhatsz?

Az Haza sorsáról mitsoda jót tudhatsz?

ROZGONYI.

Jó is, szomorú is, Király! a' mit-tudok.

Újság kétség kívül, igaz 's nem hazudok.

Ha előtted mondom -----

¹⁸zörgést; hallanak ¹⁹KIRÁLY ²⁰érkeznek

A' KIRÁLY *hirtelen.*

Hogy Ulrik el-veszett,
Tudom; de gyilkosa kinek neveztetett?

ROZGONYI *alázatos félelem-el.*
Hunyadi László volt, ki életét mentvén
Magát meg-tartotta; ellenségét vesztvén.

A' KIRÁLY *kemény²¹ Szavak-al.*
A' leg-felsőbb tanáts,²² dolgát majd ítéli ,
Büntetését a'-ként szabja, mint jól véli.
A'-ki ölt, öletik ha oka hibázott
'S tsak mint Gyilkos, vér-el mérgének áldozott.

ROZGONYI.

Uram! vigyázzon itt leg-felsőb Kegyelmed
Lehet Hunyadi-hoz²³ talám engedelmed
[21] Ulrik hibázhatott: tudjuk áruló vólt,
Érdemes lett reá; hogy fegyver-el meg-hólt.
A' Királyság mindég meg-erősítettik;
Valahány-szor illyen gonosz ölettetik.
Tudom rokonság ő a' te Felsőged-hez;
De mindég hamis vólt felső kegyelmed-hez.
Ha éltem' veszttem is, érte nem hazudok
Azt mondom nyelvem-el, mit szívemen tudok.

A' KIRÁLY *kemény szavak-al.*
Rozgonyi! nem rettegsz bús méltóságomtól.
Nem félsz így szólani ma Királyságomról.
Ulrik barátom vólt, és atyám-fija is
Jobbágy vád illy helyen, könnyen lehet hamis.

ROZGONYI *bátran.*
Uram! Hunyadi most egészen ártatlan,
'S azért barátságom hozzá tsalhatatlan.
Meg-halok minden-kor' az igazság mellett,

²¹kemény ²²tanáts ²³Hunyad-hoz

Nintsen ember, Király, e'-nek széke felett.
Ismérd-meg előtted egyenes Lelkemet,
Nem félek ki-tenni itt Magyar szívemet.
Az udvari édes ízlésű mérgeknek,
Rabja még nem vagyok, 'S rút mesterségeknek,
Útálok alatsony tetteket örökre,
Nem is viszik Soha szívemet tőrökre.
Emlékezz meg Király egy Magyar szól hozád
Úgy tégy a'-mint tetszik; kezedbe van szolgálád.

A' KIRÁLY. *egész bátorság-al, félre megyen, fel-néz.*
Isten — melly nagy öröm²⁴ igazra találni!
'S az-al a' Királyság módjától el-állni.
[22] Rozgonyi! tsak próbált Királyi hatalmam;
De most hozád veszem minden bizodalمام'.
Illyen egy Királyság, melly minden eset-el,
Idegenné válik, a' már ismértek-el.
Irtózik előre ki-adni szándékát,
Mert ámbár hibázott; a' jobbágy is voksát
Hogy neki tetszhessen, kedvére adja-ki
'S tovább az igazat lelje meg valaki.
Hunyadinak²⁵ Vitéz, már kegyelmet adtam,
Mert a' természetbe mást törvényt²⁶ nem tudtam.
De nem vólt-é Ulrik néked ellenséged?
Nem vezérli harag ellene a' szíved'?

ROZGONYI.

Király! nintsen bennem illy nagy alatsonyság,
Nem szólott belőlem egyéb; tsak igazság.

A' KIRÁLY.

E'-ként hát ma bóldog napomra viradtam;
Mert újra egy igaz baráttra akadtam.
Egy Király minden-kor' egész Országot nyér,
Valami-kor' igaz tanáts széké-hez fér.

²⁴öröm ²⁵HUNYADINAK ²⁶törvényt

Barátom beszéljünk; (mert már így nevezlek,)
Hogy veszett el Ulrik, szólj téged kérdezlek.
Ha bosszúját kérik, milyen törvényt tegyünk,
Fel-tett szándékunkba²⁷ állandók, hogy legyünk.²⁸

ROZGONYI.

Ha érzi felséged, hogy igaz tettébe;
Legyen erős, 's tsendes Királyi székébe.
Egy Királynak szükség hajolni hívé-hez;
De a' vett tanáts-al fusson Istené-hez.
[23] 'S kérdezze Lelkétől e' nagy valóságba,
Hogy mint legyen igaz az hatalmasságba.²⁹
Ha meg tsalattatik, 's törvényét úgy teszi
Vétkét tanátsosa vállaira veszi.
Tsak hogy néki tzélja az igazság legyen,
'S soha büszkeségből büntetést ne tegyen.

A' KIRÁLY.

Rozgonyi! te veled még tanátskoznom kell,
Tszudállom szívedet, jőjj velem menjünk-el.

Negyedik jelenés.

GARA, 's leánya ANNA.

GARA.

Lyányom igen szükség³⁰ ma szólanom veled
Meg-botsáss tzélnak, melly talám ellened
Lesz ha magyarázom; de mit tselekedjem?
Gyaláztatásomat mi módon szenyvedjem?

ANNA.

Atyám tetszésétől függ tsak akaratom
Engedek; ha tzélját javamra halhatom.

²⁷szándékunkba ²⁸legyünk, ²⁹htalmasságba ³⁰szűség

GARA.

Hunyadi Lászlónak jegybe engedtelek;
Mert tudod minden-kor' igen szerettelek.
[24] Szándékomba örök szerentséd' reményltem;
De most meg-tsalattam, mit e'-ként³¹ nem véltem.
A'-kinek adtalak, meg veszvén fegyvert vett;
'S a' Király³² rokona', vérebe³³ gyilkos lett.
Illyen gyalázatot hozott nemzetére,
Irtódzást eresztvén jegyese' szívére.
Illy öldöklő ifjú téged' nem érdemel,
Nem is hagylak néki már veszedelem-el.
Fejét a' Királyi tanáts majd el-veszi,
A' törvény, fegyverét életére teszi.
Gyalázatod-al³⁴ illy gyilkost hogy siratnál,
'S engem is szívembe kín-al m'ért maratnál.
E' részegült dühös ifijútól állj-el,
Mert meg nem egyezhetsz soha szerelmed-el.
Atyád' akaratja hozád e'-ként beszél,
Melly nagy hívségedbe még engedelmet vél.

ANNA.

Ha meg-hal Hunyadi, úgy magam maradok;
De ha él, mellőle soha el-nem állok

GARA *hirtelen gyűladás-al.*

Ah makats származás! tudtam titkos mérged'
Minden-kor' rettegtem el-fajúlt szerelmed'
De nem leszsz örömöd Hunyadi' éltébe
El-vesz meg-mutatom mostani vétkébe.

ANNA.

Atyám nem találom szívem szerelmesnek;
De nem érezhetem Hunyadit vétkesnek.
Azért meg-botsáss ha szándékodtól futok;

³¹e-kent ³²Király ³³vérebe ³⁴gyalázatod-al

'S egy ártatlanságnak hív kezeket nyújtok.
[25] Atyám vagy javamon, 's egész életemen;
De nem uralkodhatsz e'-ként a' szívemen.
Engedj-meg hibáztam talám hívségembe,
Könnyen tévedhettek illy nagy inségembe.

GARA *búsúlt harag-al.*

Nem hibáztál, menj-el öregbítsd szerelmed',
'S ne vesztegesd reám tovább engedelmed'
(*Anna el-megyén.*)

Ötödik jelenés.

GARA *egyedül.*

Így bánik a' gyermek, ha tudja szeretjük;
És szerentséjére nagyon kémélgetjük.
De mit tehet szegény tzelomban ellenem,
Ő miatta nem Kell félelembe lennem.
Hunyadi mennyire vitte nyereségét!³⁵
Néki köszöni az Ország ditsóságát.
Én,³⁶ ki uralkodom titkon a' Királyban
'S törvényt³⁷ osztok; ámbár nem ülök trónusban.
Én nézzem, hogy nevem' Hunyadi le-verje,
'S az alacsony község között el-keverje.
Ah nem! E'³⁸ már igen sok gyengességemnek,
Nem lehet illy motska nagy tisztességemnek.
Meg-kell az Orzágnak hatalmam' mutatni;
Hol életet, 's halált tudok még adatni
[26] Mindennek; ki nevem felett kevélykedik,
'S kis Királyságom-al büszkén vetélkedik.
A' Királyi páltzát tartom egy kezem-el,
Igazgatom dolgát szabadon eszem-el.
Tisztességem' ilyen nagy pontra emeltem

³⁵nyereségét ³⁶En ³⁷törvényt ³⁸É

Túl rajtam tsak egy főt, 's egy koronát leltem;
Hát előttem még is más ditsóftessék?
Hazánkban hatalmas nevem felejtessék?
Ez szenyvedhetetlen gyalázat előttem,
Tsak egy ember lehet ezentúl felettem
Majd tanátsot teszek a'³⁹ Király'széké-nél,⁴⁰
Jó ötet meg-fognom most gyengességé-nél⁴¹,
Pártot ütöttnek kell mondani Hunyadi
Egy trónusba ez hír könnyen lármát indít,
Fegyverem titokba mindég ez fog lenni
Továbbá ki-lehet ítéletbe tenni,
Hogy Hunyadi László mint gyilkos úgy vészett;
Ki a' Királynak is nagy gyalázatot tett.
Ulrik' gonoszságát itt igazítnom kell,
Szükséges dolgozni illy titkos mérgek-el.
Méltóságom késztet: tsalhat gyengességem,⁴²
Verettetéséből kiált ditsóságem.
E' tsalárd fényért fut minden halandóság,
Hol lehet egyébbe kedves állandóság?
A'-ki ditsóság-el e' földön halhatott,
Akár-hogy vólt tette; igazíttathatott.
Így szól egy nagy világ felső törvényjéből,
Melly tartatik a' nép buzgó reményjéből.
A'-hol érdem nintsen, kell ott vakítani,
A' hírt, 's ditsőséget fel-kell állítani.
E'⁴³ ma világunkba leg-első tudomány,
Mellyen a' történet olly sok koronát hány.
Hola! valaki jó — Rozgonyi Sebestyén.

³⁹á ⁴⁰széké-nel ⁴¹gyengességé-nel ⁴²gyengességem ⁴³É'

[27] Hatodik jelenés.
GARA, ROZGONYI.

GARA *büszke méltóság-al szól;*
kiált Rozgonyira, mintha ötet a' Játék-piatz'
fenekébe nem ismerné.
Ki jó itt egyedül?

ROZGONYI *ki a' Játék-piatz' egyik oldalából*
Garának minden beszédét⁴⁴ ki-halgatta, bátran.
Hazafi - - - 's Keresztyén.

GARA.
A' te vagy Sebestyén, hallál-é újságot?
Tudod az hirtelen történt gyilkosságot?

ROZGONYI.
Gyilkost nem ismérek; de halált hallottam,
'S hogy Ulrik el-veszet, azt hamar meg-tudtam.

GARA *tartózkodva.*
Nem ismérsz-é gyilkost, Sebestyén mit gondolsz?
Ulrik' halálá-val te senkit nem vádolsz?

ROZGONYI.
Kétség kívül nem; mert hogy veszzen akartam.
'S halálát minden-hogy szükségnek találtam.

[28] GARA.
Így szólasz Királyod' kedves barátjáról?
Nem ítélisz-é jobban hív atyja-fijáról?

ROZGONYI.⁴⁵
Mint tudod titkolni tanátsos Lelkedet!
És méz-el színleni öldöklő mérgedet!

⁴⁴beszédét ⁴⁵ROZGONII

Törvényed' úgy véled talám nem hallottam;
 Miólta beszélész, itt közel állottam.
 Olly tudományokat teszel-é Uradnak?
 Azok-al vezérled⁴⁶ dolgát az Országnak?
 Igazakat ölhetsz Világi híredért:
 Tisztességért könnyen onthatsz ártatlan vért,
 Trónusán Királyjod' gyenge szívét tsalod
 Ki előtt Hunyadit méltatlan vádolod.
 Nagy Világod' szele ragadja Lelkedet,
 Büszke gyilkos rettegd igaz Istenedet!
 A' nép útálatba jött kevélységed-nél,
 Nem ismérsz egyebet már dühösséged-nél.
 El-fajult tanátsos! alatsony hitető:
 Haszontalan Vézér, gonosz vesztegető,
 Ki szabadított-fel az igazság ellen?
 Mi tett tanátsossá ilyen érdemetlen?
 Igen is, tsak⁴⁷ keresd nagy ditsőségedet,
 'S hagy-meg fíjainknak betstelenségedet.
 Három-száz esztendő múlva ha élhetnél;
 Gyilkos szándékodba motskot szemlélhetnél.
 Véled-é világunk' olyan esztelennek,
 Hogy jó hírt engedjen egy embertelennek?
 Halhatatlanságra átkozod nevedet.
 Az igaz; mert tsúffá tsinálod Lelkedet.
[29] Tudom meg-sértettem most méltóságodat;
 De nem tisztelhetem alatsonyságodat.
 Itt tsak ketten vagyunk, nem vagy Nádor Ispán,
 Mindenre r'á-állok, a' mit szíved kíván.
 Ha, a' betsüllet még hordhatja fegyvered'
 Állj⁴⁸-ki védelmezzed gyalázatos neved.'
*Rozgonyi kardjá-hoz kap, Gara pedig
 mérgétől el⁴⁹-fuladván, semmit
 nem szólhat, hanem el-megyén.*

⁴⁶vézérled ⁴⁷Igen is. tsak ⁴⁸Allj ⁴⁹él

Hetedik jelenés.

ROZGONYI *egyedül.*

Illyenek a' büszke méltóság' fatyjai!⁵⁰
Kík alatt szenyvednek Hazánk' hű atyjai
Mindég halhatatlan hírré törekednek;
Törvény, 's igazság-al öszve-verekeednek.
Ditsóségre tennék⁵¹ alatsynságokat;
Az Egek-ig vinnék gyilkos hatalmokat.
Nagy Isten pusztítsd-el az-ilyen Lelkeket,
Büntesd törvényed-el undok életeket!

(*el-megyén.*)

Vége az első Játéknak.

⁵⁰fátyjai ⁵¹ténnék

[30] MÁSODIK JÁTÉK

Első jelenés.

ERSÉBET, HUNYADI LÁSZLÓ, és MÁTYÁS.¹

ERSÉBET *keservesen szól fiai-hoz,*
kéket kezek-nél² fogva elő-felévezet.
László! Mátyás fiam! hová indultatok?
M'ért inkább HUNYADON még nem maradtatok?
Me'-dig mulattok itt, ki-hez igyekeztek?
Talám a' Király-nál titeket neveztek?

HUNYADI L.

Engémet a'³ Király kívánt maga látni,
Hozá kell ma mennem; nem lehet mulatni.
Mátyást velem viszem, őtet is akarja,
Hozá jutásunkat talán már is várja.

ERSÉBET.

Fijaim értetek szüntelen rettegek,
Hidjétek hogy búсок reátok az Egek.
Igaz, hogy a' Király hozánk már kegyelmes;
De tanátsának is igen engedelmes.
[31] Ma a' Nádor Ispán reátok gerjedett;
Dühös írgysége nagyra ki-terjedett.
Leányának szívét tőled el-tiltotta,
László, a'-mint nékem jegyessed mondotta.
Gyilkosnak magyaráz, a'⁴ királyt készteteti.
Mondja, hogy életed' vele el-veszteti.
A' két ifjút keserűségek le-veri,
kik Anyjoknak fájdalmát látván,
tsak nem utólsó szenyvedésekbe gyötrettetnek.
Ah érzem szívemnek rút jövőndőlését!
Rettegem gyermekem' meg-ölettetését,⁵

¹MATYÁS ²kezek-él ³á ⁴a, ⁵ölettetését

Szerentsétlen árvák' László, Mátyás jertek
Hadd könyvezhessen ma rajtatok szülétek.

*Ersébet a' két gyermekének⁶ vállaira
teszi karjait, kék neki mellyére hajolván,
térden állva derekát két felől által ölelik,
's tsendesen zokogni láttatnak.*

A' Királyi tanáts üldöz benneteket.
Könnyen veszthetitek már életeteket.
Istenem m'ért szültem veszni gyermekemet!
A' természet miért formálta méhemet!
*E'-kor a' fijaira néz, kékét
könyvei-vel áztat, mindég keservesen.*
El-hagyatott fijak! Ah kegyelmes Isten
Melly sok méreg futott-öszve a' szívemen!

MÁTYÁS⁷ zokogásai közt akadozva.
Anyám — nem — hagyja-el — az Isten — árvájid',⁸
Meg-örzi — védelme — ártatlan — fijaid'.

[32] ERSÉBET.

Anyai hívatal! Anyai hívatal!

LÁSZLÓ.

Édes⁹ — Anya — ne verd — magad — fájdalmid-al.
Az — árvák' Istene — meg-tartja — életünk',
E'-nek — kegyelmébe — nem — kételkedhetünk.

ERSÉBET.

Á'lljatok-fel, nehéz itt térdepelnetek,
Szükség egy kevésbé még velem lennetek.
*Fel-állanak, de keszkenőjök-el
artzúlatjokat mindenkor' fedezve tartják.*
Illyen a' gyermekbe szerzett gyönyörűség,
Melly igen hamar leszsz kínos keserűség,
Árvák!¹⁰ talám reám fájhat is Szívetek

⁶gyermekének ⁷MATYAS ⁸árváJid ⁹Edes ¹⁰Arvák

Hogy illy gyötrelmekre szültem életetek',
Ne vádoljatok-el Származásotok-al,
SzenyvedjeteK együtt édes-Anyátok-al.
keservesen sír.

LÁSZLÓ *félre sohajt.*
Ah kínos történet! el-vesztettem szívem'
Anyám! méreggé leszsZ szavadra a' vérem

MÁTYÁS.
Istenem! Istenem! miért igazságod
Nem tsattog felettünk; mutatván Jóságod'.

[33] ERSÉBET *ki-terjeszti kezeit fíjaira*¹¹ *néz.*
Igen is, titeket szültelek kínomra,
Ah miként juthatok vallyon halálomra!
Az ifíjak Anyjoknak kezeit két felől
e'-kor' meg-fogják reá borúlnak, s' tsókolják;
*Ersébet*¹² *is fíjait kezeire vévén, el-indúl velek.*
Jertek, fussunk innen veszedelmetektúl,
Tsak Istenünk' vegyük őrzónknek egyedül.
(el-mennek.)

Második jelenés.
GARA, A' KIRÁLY, BÁN-FI, és
PALOTÁS VITÉZEK.

A' KIRÁLY.
Mitsoda módok-al folytatjuk a' törvényt
Gara? lehet-é még nevelnünk a reményt,
Bóldogabb idők-höz, mint mellyeket élünk?

¹¹fíjaria ¹²Ersebet

GARA.

Uram! törvényinkbe még e'-dig jót vélünk,
Tsak hogy erősítsük rendelkezéseinket,
'S verjük hatalmad-al erköltsteleninket.

A' KIRÁLY.

Tudod mindég törvény alá esik a' bűn,
A'-melly jutalmazni, 's ostorozni nem szűn.
[34] A' vétkeket köztünk, ha kí-tanúlhatjuk,
Gonosz eszközeit meg-ostorozhatjuk.

GARA.

Igen is; De szükség serényen vígyázni,
A' törvénybe sok-szor lehetett hibázni.

A' KIRÁLY.¹³

Kezetekbe vagyon önnön törvényetek
Ne tsalatkozzatok, vígyázók legyetek

GARA.

Uram! illy vígyázás hoz elődbe épen,
Tudom mint uralkodsz a' szenyvedő népen.
Kegyelmes nevedről énekel Országod.
Érzik a' törvények, 's árvák igazságod'
Leg-felsőb tanátsod e' jót meg-gondolta,
'S hozzád követségbe jönnöm parantsolta.
E'-kor a' Király Test-örzőjit egy intés-el elküldi.

Harmadik jelenés.

GARA, A' KIRÁLY, BÁN-FI.

A' KIRÁLY *méltóság-al.*

Vegyetek székeket ülünk-le hadd halljam
Tanátsunknak tzélját, 's erköltsét tanuljam.

*E'-kor' a Király közében,
a' két tanátsos¹⁴ pedig két felől, mellé le-ülnek.*

[35] GARA.

Felséged tudhatja Ulrik' történetét,
A'-ki ártatlanul vesztette életét.
Ötet a' nagy tanáts igaznak találja,
'S Hunyadit, mint gyilkost halál-al vádolja.
Ez az ifjú titkon, a' mint tudtomra lett
Uram! te Felséged ellen nyilat tegzett.
Úgy véli: hogy élted' ha most el-veszthetné,
Magát itt Királyjá könnyen tétethetné.
Atyjának¹⁵ érdemét az Ország tiszteli,
A'-kinek ő nevét közöttünk viseli.
Ez ifjú mellé fél Haza hajlik már,
Tudjuk a' köz-nép¹⁶ is mindég új Királyt vár.
Nemzeté-vel erős, 's pénz-el,¹⁷ barátok-al,¹⁸
Meg víhatik még ez sok kóronások-al,
Nem lehet mit hinni egy illy ifjúságnak,
Nints határa az illy büszke vágyódásnak.
Ő tsendes vólna is, fel-ingerlik mások,
Mert vannak közöttünk ilyen tanátsosok.
Öldös már Hunyadi; látjuk kevélységét,
Me'-dig nem viheti ez így dühösségét?¹⁹
Felséged rokonát vesztette elő-ször,
Ki hidje, hogy ő így nem tselekszik töb-ször?
'S ha ez-ért élete meg-nem büntettetik,
Felölünk másoktól, mi ítélthetik?
A' többi koronák azt gondolják rólunk,
Hogy tsak rabnak tartjuk közöttünk Királyunk'
Kinek atyjafiját jobbágya ölheti;
De ő a' bünt azért meg-nem büntetheti.

¹⁴tanatsos ¹⁵Atyjának ¹⁶köz-nep ¹⁷penz-el ¹⁸baratok-al ¹⁹dühösséget

Nemzetünk, országunk²⁰ meg-gyaláztathatik,
Felséged-el, ha ez életbe tartatik,
[36] Kit a' felső tanáts gyilkosnak magyaráz.
Europa most itt reánk nagyon vígyáz.
Közösök leszünk egy gyilkosnak bűnéhez?
Hozzá kötjük²¹ magunk alatsony nevéhez?
Azonkívül mindig párt ütést várhatunk,
Hunyadi miatt még rabságra húllhatunk.
A' tanáts ezekből végezését tette,
'S Hunyadi Lászlónak életét el-vette.

A' KIRÁLY.

Nem lehetne lenni még több vígyázás-al,
'S vígyázva végezni a' várakozás-al.²²

BÁN-FI.

Nehéz már itt Uram tovább²³ várakozni,
Egy Királyi tanáts nem szokott habozni.
Hunyadinak véri mi rajtunk nyugodjon,
El-vesztén Felséged, Soha ne hánykódjon.

A' KIRÁLY.

De életének már egy-szer kegyelmeztem
'S hogy ne bántattasson, a' képen végeztem.

BÁN-FI.

A'-kor tsak kegyelem, 's szánakozás beszélt,
Melly a' tsalárdba is igaz erkölcsöt vélt.
Tudnak a' tsalárdok híven esedezni;
De nem szükség azért éltek' védelmezni.
Egy Király, ha minden panaszt meg-halगतna,
Jutalmat, 's büntetést soha nem oszthatna.
Kiki vádol, 's ismét kiki vádoltatik,
Így az igazság tsak törvény-el tudatik.

²⁰országunk ²¹Kötjük ²²várakozás-ál ²³tovább

[37] Ennek kell²⁴ engedni, más nem vezérelhet.
Hatalmunk egyedül ő benne ítélhet.

A' KIRÁLY.

De még is a' törvényt alám eresztitek,
'S a' bűnöst tetszésem szerint büntetitek;
Gyakorta csak tőlem függ él'te, halála
A'-nak, kít törvény'tek gonosznak találá.
Bátrab vólna talám száz bűnösnek élni,
Mint-sem egy ártatlant halálra ítélni.
Ereszszétek tehát most is tetszésemre,
Hadd vegyem dolgotok' egyedül szívemre.
Úgy is a' Király ölt az ország azt mondja,
Mert hogy erőltetem, igen kevés²⁵ tudja.
Ti is mások előtt magatokat mentvén,
Könnyen meg-feleltek uratok' említvén.
Itt pedig hatalmam meg-nem engedítek,
Úgy kell ítélnem, mint ti el-végezitek.
A' ki-ontott vérért látom állanátok
De ha magatokat valahogy tsalnátok,
Nem lehetnék-é én részese bűnünknek?
Hogy érthetitek itt tzélját Istenünknek?
Külömben tettemet hogy fel-válaljátok
Nem elég; ha szívem' meg-nem nyugtatjátok
Hunyadihoz még én érzem²⁶ kegyelmemet
Meg-nem nyugtathatom halálán szívemet.

GARA.

Felséges Király! mi gyilkost nem szenyvedünk.
Hazánk törvényjével szabadon rendelünk.
Felséged, Lelkével törvényit²⁷ intézze;
De az halálos bünt, itt ne védelmezze.

²⁴Kell ²⁵keves ²⁶erzem ²⁷törvényit

[38] BÁN-FI.

Ha Felséged ki-kel tanátsosi ellen,
Az Haza nem leszen osztán engedetlen —

A' KIRÁLY *hirtelen szavak-al.*

Ha üldöztetem is, úgy-é? mert jól tudom
Sorsom', ha törvényim' ellenetek adom.
Menjetek-el egy-szer még ezen dolog-al
Tanátskozzunk jobban minden igazság-al.
Tanáts'tok, tzeljába ha még változhatna,
Rajtatok a' Király könnyen meg-nyughatna.
A' két tanátsos térdet hajt, 's tsendesen ki-mennek.

Negyedik jelenés.

A' KIRÁLY *egyedül.*

Illyen sok hatalom kevélyen parantsol;
Pedig törvényivel mindég tsak talmátsol.
Tanátsomnak a' mint tetszik a'-ként végez,
'S végre hogy láttassék engemet is kérdez:
Néha ha akarják, mindent meg tehetek;
De úgy, hogy ott kedvek ellen nem lehetek.
Ha meg átalkodom, el-mennek előlem
'S az országot titkon tanítják felőlem.
Haragomat sok nagy embernek meg-írják,
Kiknek párt ütések' halgatás-al várják.
Tzeljokat nem lehet soha²⁸ észre vennünk,
Hogy tudjuk-meg mikor dolgoznak ellenünk?
[39] Királyi tanátsunk bírja hatalmunkat
El-fordítja sok-szor kedves szándékunkat.
Gara, Bán-fi ellen egyedül mit teszek,
Ha Hunyadi miatt, ellenségek leszek?
Titkosan mellőlem majd mindjárt el-állnak,
És az ifijúnak, a'-ként talmátsolnak,

²⁸Soha

Hogy tsak színeskedem, de ölni akarom
Az Hunyadiakat, 's tsak időmet várom
Ezek haza futnak hív barátjaik-al
'S fél Hazát lármáznak fel katonájik-al.
A'-kik közöttök még velem maradnának,
Azok is végtére mind el-hajlanának;
Mert ezeknek Számát Gara 's Bán-fi szerzik
Kik, ha nehézségem' ellenek meg-érzik
Mérgekből dolgokat majd meg-változtatják,
Barátjokat tőlem mind el-irtoztatják.
És Hunyadi miatt, a' kit most ölnének,
Engemet törvényjek szerint majd üldöznek.
Magamban hagyatván, kinek hidjek tovább,
Illy sok veszélyim közt, kit kövessen inkább
Ah rettegés alá vettetett Királyság!
Melly nagy rab lett benned a' fő hatalmasság!
*E'-kor a' Király szűnik beszédjeitől,
alá 's fel sétál;*²⁹ *gondolkodik.*
A' tanáts tetszését reszketek hallani,
Ellene mi módon lehessen állani?
Hunyadi ellen is gyanút vertek belém
Hányattatásimban kitsoda áll mellém?³⁰

[40] Ötödik jelenés.
GARA, A' KIRÁLY.

GARA *alázatosság-al elő megyen.*
Uram! a' fő tanáts tzeljába meg-marad,
Új végezések-ért tovább már nem fárad.
Az igazság ellen rettegés dolgozni,
Nem lehet egy gyilkost bűnéből óldozni
Azonkívül is már Ulrikért Sok rendek

²⁹setál ³⁰mellem

Hánykódnak³¹ magokba,³² 's az Hazába zengnek
Most e' történet-el félhetünk mindentül,
Kivált te Felséged soha nem tsendesül
A'-dig; míg Hunyadi életbe maradhat,
'S Hazánkfijai közt törvényeket adhat.
*Ekkor Gara egy széles papírost nyújt a'
Király elibe, hogy nevét, Hunyadinak
halálos ítéleti alá tegye.*

GARA.

Felséged elibe jött ez az ítélet,
Mellyet változtatni már többé nem lehet.

A' KIRÁLY, *tétovázva.*³³

Széket — asztalt — pennát — *félre* — Ah
rettenetes nap

Ki az, — ki — Királyi hivatalomon kap?

Asztalt, széket, író szerszámot el-készítének.

[41] GARA.

Felséges Uram! már minden készen vagyok,
A' végső akarat - - - - -

A' KIRÁLY *indulat-al.*

Ne késztesd olly nagyon,

Szabad meg-gondolni tselekedetemet,

'S Szívemen érezni ma történetemet.

E'-kor az asztalhoz megyen, le-ül,

Gara az írást eleibe teszi; az asztalra

könyököl, halgat, végre pennát veszen;

nézi³⁴ az ítélet tételt,³⁵ melytet

magába olvas, fel ugrik el-veti

pennáját; félelem, harag, 's kétség³⁶

formálják³⁷ tekintetinek változó színtét,

félre szól, lassan.

³¹Hánykodnak ³²magokba ³³tetovázva ³⁴nezi ³⁵tételt ³⁶kétség ³⁷farmálják

Ha a' Lelkem másként nem érez múltjak-el
Ah mit tselekedjem e' rettegések-el!
Alá-'s fel jár, sohajt.

GARA.

Uram! fél Ország zúg, a' tanáts reánk vár,
Ha késünk, hirtelen következhetik kár.
*A' Király sebesseben kezd sétálni,
mindenfelé tekint, sohajt, 's Garának
semmit nem felel.*

GARA *ismét.*

Az igazság sohajt, törvényink szenyvednek,
Szóllj Uram! mond okát illy tsendességnek.

A' KIRÁLY.

Ah Gara! ha te is illy tsendes lehetnél
Mint én; e' dolog-al szinte³⁸ úgy késhetnél.

[42] Hatodik jelenés.

GARA, A' KIRÁLY, BÁN-FI.

BÁN-FI.

*Tisztelet-el meg-hajol a' Király előtt,
's mély alázatosság-al mond.*
Uram! nagy zendülés van a' fő tanátsba
Minden el-fáradt már a' várakozásba.
Végső akaratját kérik Felsőgednek,
Ne rontsad erejét Uram törvényednek,
A' város is lármáz Hunyadi életén,
Büntetést kiabál a' gyilkosnak vétkén.
A' leg-felsőbb tanáts ezeket szemlélvén,
Igazságot akar a' veszélytől félvén

³⁸. Szinte

A' KIRÁLY *félre, tsendesen, egyedül.*
Az a' felső tanáts merem reményleni,
Hogy tsak Gara 's Bán-fi. Ah hova kell lenni!
E'-kor ismét az asztalhoz megyen,
felveszi a' pennát, le-ül, Gara Bánfi
két felől mellé állanak.

GARA.

Miért hánykolódik annyira Felséged?

BÁN-FI.

Uram! hiszem reánk esik ítéleted.

[43] GARA.

Álljon-meg³⁹ Felséged a' mi törvényünkön,
El-viszszük mi terhét mindnyájan Lelkünkön.
Uram! mi tudjuk azt, hogy jól tselekedtünk.
'S a' történet szerént igazán ítéltünk
Mi rajtunk nyugoszik e' dolognak terhe
Miért legyen tehát szívednek keserve?

BÁN-FI.

A' Király részirúl nints itt veszedelem,
Leg jobb leszen benne most az engedelem.

A' KIRÁLY.

Törvény, s' igazság hát a' ti Lelketekbe,
Hogy be-írjam nevem ítéletetekbe?

GARA.

Igen is úgy vagyon, mi állunk mindenért
Nem ontunk ok nélkül törvényünk⁴⁰ szerint vért.
A' Király sok⁴¹ hánykolódásai között
el-kezd végre írni, és minekutánna

³⁹Álljon ⁴⁰törvényünk ⁴¹Sok

*nevét le-tette, hirtelen az asztaltúl⁴²
fel-ugrik, 's mintha rémülések
között volna, sebesség-gel el-megyén.*

Hetedik jelenés.
GARA BÁN-FI.

GARA.

Ládd-é Bán-fi, milyen szoros győzedelmünk?

[44] BÁN-FI.

Semmi; Mert nyert azért a' mi engedelmiünk

GARA.

Ha egy Király végre tanátsátúl el-áll,
Mindenütt ölni kezd, körülte az halál.
Veszélyes párt ütés; hartz, pusztulás, inség
Ezer üldözések; szaggató dühösség
Könnyen el-érhetnek egy olly Fejedelmet,
Ki tanátsosinak nem nyújt engedelmet.

BÁN-FI.

Tudna-é a' Király nekünk nem engedni
Gara! lehet-é így rólunk vélekedni?
Áldozatot⁴³ tegyünk kívánságainknak,
Szabjunk törvényt magunk igazságainknak.
A' király trónusán minket talmátsoljon
Fegyverünk kezébe, tsak hadd harátsoljon.
Rettegni kell egész Orzágnak nevünket,
Keresse minden rend felső kegyelmünket.
A' Királyi tanáts mindenkor mindenütt
Életet, 's halált ad ha végezhet együtt
És ha ítéletét egy-szer ki-hirdette,

⁴²asztaltalról ⁴³Aldozatot

Az ellen kérdését senki⁴⁴ nem tehetta,
 Nem szabad⁴⁵ ő néki szentséget vizsgálni,
 Ki tud törvényibe hibákat találni?
 Egy ember magába tévedést formálhat;
 De tanáts Házunkbul hiba nem származhat.
 Szükség a' Királynak velünk egy-é lenni
 És⁴⁶ önnön hatalmát bennünk kémélleni.⁴⁷
 [45] Érted beszédemet Gara, mit ítélhatsz?
 Mond meg te is titkon miként vélekedhetsz?
 Gara mély gondolkozásba merül,
 's Bánfinak szavaira, sem figyelmez,
 sem felel, hanem szemeit eleibe
 a' földnek szegezvén, szüntelen halgatásba⁴⁸
 van; kezébe tartván⁴⁹ a' Királyi tanátsnak⁵⁰ Hunyadi
 vesztérül tett ítéletét.

BÁN-FI ismét szorgalmatos tekintet-el.
 Mibe merültél⁵¹-el Gara? mit gondolhatsz!
 Talám dolgainkba hibákat találhatsz?
 E'-kor Gara Bánfira⁵² tekint, kit darab⁵³
 ide-ig tsak szó nélkül néz, végre
 a' dühösség lassan lassan, tekintetére
 festetik, szemei változnak, Bánfi
 meg-borxad egy kevésé,⁵⁴ s hátra
 felé húzza magát, de soha szemét
 Garárül le-nem veszi; Gara utóljára
 kezével mellyére üt, 's fel-tekint.

GARA a' kétségbe való esés-el⁵⁵ küszködve dühösen.
 Mennyi Igazság mennydörögj felettem!
 Tsattogjon haragod — hirtelen el lankadva. Ah
 Isten mit tettem!

⁴⁴Senki ⁴⁵Szabad ⁴⁶Es ⁴⁷Kémelleni ⁴⁸halgatasba ⁴⁹tartvan ⁵⁰Kiralyi tanatsnak
⁵¹merútel ⁵²Bánfira ⁵³daráb ⁵⁴kvesség ⁵⁵eses-el

*E'-kor Gara kezével artzúlatját
el-fedezvén tántorogni kezd, kít Bán-fi hozzá
szaladván által⁵⁶ ölel.*

[46] BÁN-FI fel szóval.

Hé — hé — sijessetek hozzánk segítségre,
Hogy juttotunk ilyen hamar ez inségre!
*A' kiáltásra sok szolgáló férjfijak
rohannak elő, kik Garát el-alélásába
fel-vévén, ki-viszik*

BÁN-FI Mentébe.

Ah Szerentsétlen nap! keserves változás!
Mit jövendől bennem a' kínos irtózás.

Vége a' második Játéknak.

⁵⁶által

[47] HARMADIK JÁTÉK.

Első jelenés.

HUNYADI LÁSZLÓ, és Jegyese ANNA.

HUNYADI LÁSZLÓ¹ *Jegyésének kezét
fogván² a' Játék-piatznak fenekéből előre
jő, keservesen szól.*

A' Királyi tanáts már el-végeztetett,
Anna, és életem tóled el-vétetett
Nem lehet örömöm igaz szerelmedbe,
Nem adhatok kín-nál egyebet szívedbe.

ANNA *keservesen.*

Hunyádi hidjem-é illy rúv veszedelmem'?
Nem lehet-é már mód, hogy bírjon szerelmem?

HUNYADI L.

Anna! nem változik a' felsőb végezés,
Tsalhatatlan köztünk egy Király, rendelés.

ANNA *az Egekre tekint.*

Örökös igazság! mért rejtezel tőlünk,
Mért büntetsz; hova futsz, mért mégy-el előlünk³

[48]^{3/a} HUNYADI L.

Ne terheld valahogy Anna az Egeket,
Tiszteljed, szeressed nagy rendeléseket.

ANNA.

Ah halgass! engedjed inkább halálomat
Mint el-tiltsad tőlem kínos panaszomat.

HUNYADI L.

Siralmad nem adja vissza életemet
Kéméld hát magadat, 's fogyaszd gyötrelmemet

¹LÁSZLÓ ²kezét fogvan ³előlölünk ^{3/a} [32]

ANNA.

Hogy kéméljem magam' ha az Egek vernek?
'S a' kiért esdekem, abba emésztenek?
Hunyadihoz hajol, kezeit magához⁴
szorítja, 's édes keservéből láttatik beszélni.
Hunyadi! Hunyadi! Ah veszett történet!
Milyen kegyetlen rád a' gyilkos ítélet!
Ártatlan⁵ áldozat; kintse szerelmemnek,
Öröme szívemnek; tárgya gyötrelmemnek.
Ah mért nem segíti valaki életed'!
Hogy-hogy veszthetik-el méltatlanúl léted'!
E'-kor változás érezvén magába
keserves beszédjé⁶ a' szelédségről,
haragra változtatja; fel szóval mérgesen.
Ah undok emberek, a' kík tsak ítélték!
'S tsúf törvényetek⁷-el szüntelen vesztetek.
[49] Miért nem isméritek az ártatlanságot?
Miként ölhetek-meg — *Hunyadira néz* — illy
ifijúságot?
Hunyadinak karjai közé veti magát,
hol szüntelen sohajt, 's gyötrelme⁸-vel
szó nélkül küszködik.

HUNYADI L. *küszködések között.*

Ah kedves származás⁸ — öldöklő szerelem!
Kínos rettegések! — bolond veszedelem!
Hogy jöhettek-összve ilyen kegyetlenül,
Miként gyötörhettek olly mértékletlenül!

ANNA⁹ *fel-tekint Hunyadira.*

Szerentsétlen ifjú! mért bírod Szerelmem'?'
Egy kevés kor-ig keservesen néznek
egymásra.

⁴magához ⁵Artatlan ⁶beszédjet ⁷törvényetek ⁸származas ⁹[ANNA neve hiányzik]

ANNA *hirtelen*.
Meg öl a' rettegés! *ismét karjaira*¹⁰ *esik Hunyadinak*

HUNYADI L.

Eltévedt a' Lelkem,
'S érzékenységim közt ide 's tova szalad
El hagyja szívemet, melly Anná-ért fárad.
Anna fel egyenesedik, 's Hunyaditúl
egy kevésé hátrál, hogy láthassa;
*darab ideig nézik egymást,*¹¹ *végre*
*késervedbe felette*¹² *fájdalmas sohajtásokat tesznek,*
's egy-mástúl el fordúlván, két felé indulnak;
Anna artzúlatját el fedezi 's zokogni láttatik, Hunyadi
*magába küszködéseket*¹³ *teszen.*

[50]ANNA *magába tsendesen.*

Végre tetéztetik szívemen fájdalmom
Az Ég, föld, és pokol öregbítik kínom'
Az egész természet méreggá változott,
Bennem haragjának tüzé-vel áldozott.

HUNYADI L. *hasonlóúl magába.*

Ah tsak szerelmemet felejthetné szívem.
hirtelen.

De nem, hadd¹⁴ érezzem.

ANNA, *ki e' sohajtást meg-hallotta,*
fel-kiált, 's Hunyadihoz indul.

Ah érdemes hívem!

Ne fáraszd magadat tovább életem-el.

Nem tanátskozhatol soká a' szívem-el

hirtelenség-el.

Iszonyú gondolat! *bágyjadva.* hova ragadtatom

édesen.

Talám Hunyadinak éltét még halhatom.

¹⁰ismet karjaria ¹¹nézik egymast ¹²fellette ¹³küszködéseket ¹⁴De nem. hadd

HUNYADI L.

Ah édes reménység! Isteni adomány!
Tsak te maradsz velünk, ha a' gyötrelem hány.

ANNA.

Ah kedves származás, miért lettél köztünk,
Te, a' kit mi soha meg nem-érdemlettünk!

[51] Második jelenés.

ROZGONYI, HUNYADI MÁTYÁS, HUNYADI LÁSZLÓ,
ANNA.

ROZGONYI *Hunyadi Lászlóhoz.*

Ah kedves barátom! hol talállak itt-fel.
Hunyadi L. hozzá szalad, 's meg-öleli¹⁵ keservesen

HUNYADI L.

Küszködni találtál a' veszedelmekkel

ROZGONYI.

Ne tsüggedj el László veszedelmed¹⁶ között
A' gonosz többnyire ártatlant¹⁷ üldözött.

HUNYADI L.

Sebestyén meg állok már én az halálnak,
Ah! de hogy viszed-meg ez hírt az Anyámnak?
*Mindnyájan keseregnek,¹⁸ Hunyadi László
fájdalmai között ötsére Mátyásra
akad, ki magát félre húzván, keservesen sír.*

HUNYADI L. *zokogva könyvező Szemekkel.*

Kedves ötsém Mátyás, te maradsz egyedül
Veszedelmeink közt Nemzetünk' véréből.

¹⁵öleli ¹⁶veszedelmed ¹⁷ártatlant ¹⁸Keseregnek

[52] Kövessed Atyádnak ditső nyomdokait,
Tartsd meg-özvegyjének kis szerzett¹⁹ javait
*Meg-öleli az ötsét, mind ketten együtt
keseregnek.*

ROZGONYI *reájok néz keservesen.*
Ah irgalmas Isten! mitsoda forma ez.
Ki az, a' ki ilyen ügyet nem védelmez?

H. MÁTYÁS.
László! László! miért rohantál Ulrikra?
Miért vitted magad vesztébe halálra?

HUNYADI L.
Édes ótsém hadd-el már tselekedetem',
Látod, hogy hibámat miképen fizetem.
Menj édes-Anyánkhöz, vigasztald életét,
Nyerje-meg te benned el-vesztett gyermekét.

H. MÁTYÁS.
Soha több örömet már mi nem érhetünk,
Haszontalan lennünk, ha téged el-vesztünk.
Ekkor nagy lármát hallanak.

ANNA.
Jaj! ezek gyilkosok

H. MÁTYÁS.
László jere fussunk.

ROZGONYI.
Barátim sijessünk. Itt²⁰ most ne mulassunk.
(el-mennek.)

¹⁹Szerzett ²⁰itt

[53] Harmadik jelenés.
A' KIRÁLY, GARA, BÁN-FI, TEST-ÖRZŐ *seregek*
és HADI VEZÉREK.

A' KIRÁLY.²¹ *népe közt méltóság-al.*
A' királyi székből felső akaratom'
Itt ma előttetek ki-nyilatkoztatom
Egy kevéssé halgat, minden tsendességbe van.
Hunyadi Lászlónak el veszszük életét,
kétfelé tekint.
Tanátsunk e' képen tette ítéletét.
szüntelen ide-'s tova néz változik, tétováz.
Gyilkosságba esett azt mondja törvényünk,
fen akad beszédjébe, mindég habozva, a' körülte
lévőknek.
Vitézi férfijak Gara Bánfi menjünk
Ezek előtte meg-hajolván, ki-indulnak
ő pedig seregét követi.

[54] Negyedik jelenés.
ERSÉBET, HUNYADI LÁSZLÓ, és MÁTYÁS

Ersébet, H. Mátyásnak²² kezét fogván a'
Játék-piatznak egyik oldalából érkezik,
H. László más részről véletlen²³ anyja
— eleibe vetődik ki aztat reménytelen
meg látván, vissza akar szaladni,²⁴
tétováz reszket, 's két felé tekintget.

ERSÉBET *keservesen.*
László! László! miért retteded szülédet,
Tekintsed leg alább velem testvéredet.

²¹A' KIRALY ²²Matyásnak ²³veletlen ²⁴szladni

HUNYADI L. *Anyjához*²⁵ *szalad sebessen, 's lábai-*
*hoz*²⁶ *esik.*

Ah keserves Anya, mért szülted gyermeked!

ERSÉBET.

Szerentsétlen ifjú! ne sértegeds Lelked.

H. MÁTYÁS *Bátyjára borúlva.*

Ah László melly igen érzem, hogy vérem vagy!
Szabadítsd magadat; segítsd élted', ne hagy
Engemet egyedül!

HUNYADI L.

Hijába sóhajtasz,

Kedves ötsém, mert már tőled el szalasztasz.

[55] *Ersébet gyermekei felett*
ki-terjeszti karjait; de semmit
nem tehetvén tsak halgat, 's szemeiből
*könyveit árasztja. Végre*²⁷ *fijainak karjait*
meg fogván, erőlködik, hogy őket
*lábaitúl*²⁸ *fel emelhesse, mellyet*
amazok észre vevén keserűségektől
és könyveiktől el boríttatva fel állanak.
Az özvegy meg öleli árváját két felől,
's velek a' Játék-piaztzrúl ki indul-tsendesen.

ERSÉBET *mentébe.*²⁹

Melly drágán³⁰ fizetem Anyai szerelmem?
Istenem hol leljem tovább segedelmem'!

²⁵Anyjahoz ²⁶lábaihoz ²⁷végre ²⁸lábaitúl ²⁹mentébe ³⁰drágán

Ötödik jelenés.

ROZGONYI *egyedül, két felé tekint.*

Illyen az életbe már az halandóság!
Éként³¹ dühösködik itt a' múlandóság!
Az ellenség erős, 's boszszúját álhatja,
Még az ártatlant is alája fojthatja.
Minden retteg köztünk, őrizi életét,
Féli a' nagyoktól³² szerentsétlen létét.
Gara, Bánfi ellen ki merne szólani?
Nem lehet előttök tovább meg-állani.
A' trónust kétfelől tartják kezeik-el,
Hordozzák a'³³ Királyt mesterségeik-el
[56] Illyen egy halandó hatalmasságába!³⁴
Ki Semmit nem tehet más nélkül magába.
Egy Király gyakorta olyanoknak kedvez;³⁵
Kiket méltósága vesztére védelmez.³⁶
De hogy olvassanak ők a' szíveinkbe?
Gondolatink' miként lássák Lelkeinkbe?
Hatalmakat rajtunk meg-adták az Egek,
De tsak közönséges maradt tehetségek.
Méltóságaiknak karjain nyugosznak,
El-fáradt népeknek törvényeket osztanak;
De³⁷ parantsolatjok nehezen ismérik
Dolgoknak kezdetit mindég mástól kérik.
Kevéssé tudhatják mikor jutalmaznak,
Sok-szor ők engednek, 's még is parantsolnak.
Mennyi Fejedelem tsalatik gonoszúl?
Mennyi szenyvedett^{37/a} már veszélyt ártatlanúl?
Átkozott³⁸ hitető gyilkos tanácsosok.
Némellyek, kik ott is lehetek gonoszok,
Hol a' kegyelem-el táplálják éltetek³⁹
Fényre, méltóságra emelvén nevetek'!

³¹Éként ³²nagyoktól ³³a' ³⁴hatalmasságába ³⁵Kedvez ³⁶védelmez ³⁷Dé ^{37/a}Szenyvedett
³⁸Atkozott ³⁹éltetek

Hatodik jelenés.

ROZGONYI, HUNYADI LÁSZLÓ, és MÁTYÁS.

ROZGONYI.

Tévelyeghettek még veszedelmetekbe?
László! Mátyás! miként vagytok ügyetekbe?

[57] HUNYADI L.

Az ítélet tétel el-változhatatlan,
Melly meg öl előtted barátom méltatlan.
Gara dühösségét senki nem bírhatja,
Nem segít a' nékem, ki sorsom sírhatja.
A' kik erősebbek, mind ellenem vannak,
A' kik pedig, mint te, rajtam szánakoznak;
Igen gyengék reá, hogy meg segítsenek,
'S szívemre örömet, vagy, reményt hintsenek.
A' szerentsétlenek siratván Sorsokat
Tsak gondviselésre⁴⁰ eresztik magokat.
Életemhez tovább nintsen reménységem
El vesztettem Budán minden segítségem'
Meg halok jól tudom, és kérlek végtére,
Hogy viseljél gondot Atyám özvegyjére.

Mátyásra fordul.

Az ötsém egyedül marad közöttetek,
Idegenek hozzá kérlek ne legyetek.
Vezessétek ötet Atyja nyomdokiba,
Hogy igaz Hazafi legyen dolgaiba.
Mátyás! a' Hazádnak igaz faja maradj,
És ditsőségéért hívségesen fáradj.
A' melly gyermek hív, 's jó Atyja ellen lármáz
Az a' természetnek szentségével tsatáz.
'S úgy a' ki Hazája romlását akarja,
Az a' poklok' tüzét Lelkére zavarja.

⁴⁰gondviselésre

Híven szolgálhatod mindég királyjodat,
Őrizvén az alatt egy részről Hazádat.
Királyjod Hazádtúl veszi ditsőségét,
A' Magyarság kapja ilyen nyereségét.
[58] Emeld nemzetedet! ez legyen törvényed,
'S mint igaz Hazafi kövessed reményed.
Tudom, hogy⁴¹ jól reménylsz-menj ditsőségedre⁴²
Ne tekintsél kín-al vissza testvéredre.

H. MÁTYÁS.

Örökre szívembe veszem intésedet,
Ah miért veszjük-el hív vezérlésedet!

HUNYADI L.

Az Egek vezérlik Ötsém dolgotokat
Ő nékik adjátok által magatokat.

Rozgonyihoz fordul.

Sebestyén már engem mindenütt keresnek,
Alá 's fel ítt Budán a' Vitézek lesnek.

hirtelen lármát hallanak.

ROZGONYI.

Ah kegyelmes Isten! László jönnek érted
Úgy érzem, hogy élted végét már el érted

HUNYADI L.

El kell tökellenem barátom magamat
Meg kell győzni végre minden fájdalمامat.

újonnan lárma hallatik.

⁴¹Hogy ⁴²ditsösegedre

[59] Hetedik jelenés.

ROZGONYI, HUNYADI LÁSZLÓ, H. MÁTYÁS,
és egy VEZÉR *fegyveres* TEST ÖRZŐ VITÉZEK-EL.

A' VEZÉR

Egy halálos rab-ért küldtettem hozzátok,
Mellyik lesz köztetek, most magyarázzátok
Ulriknak gyilkosa?

HUNYADI L. *bátran.*

Én vagyok barátom

Ki Ulrikot öltem; de nem találhatom
Azért olly gyilkosnak a' mint te vélheted
'S tselekedetemet látom ítélnetted

A' VEZÉR

Vitéz! meg engedhetsz, törvény szerént szóllok,
Magamtúl ellened én rosszat nem mondok.
Így adták előmbe.

HUNYADI L. *Rozgonyihoz, és Mátyáshoz.*⁴²

Jertek karjaimra.

Mátyás, és Rozgonyi, érek fájdalimimra

A' VEZÉR.

Mátyás Rozgonyival mind a'-ketten rabok,
Úgy van parantsolva, és adják meg magok'

ROZGONYI.

Ah igen örömet, bár-tsak⁴³ meg halhatnék.
Hogy több gyilkosokat soha ne láthatnék.

[60] H. MÁTYÁS.

László együtt megyünk az örök életre,
Ereszszük Lelkünket a' magass Egekre

⁴²Mátyáshoz ⁴³tsák

A' VEZÉR.

Vitézek le kell már tenni fegyveretek'
Mint rabokkal, a'ként⁴⁴ kell bánnom veletek.
ekkor mind az három maga le óldja kardját.

HUNYADI L. *kardját kezébe tartván.*
Alig vettelek fel, s már el kell vesztenem!
Ah nem lehet Atyám nyomdokit követnem!

ROZGONYI, *midőn fegyverét nyújtja.*
Vedd el, ne! kezemből Hazámnak védelmét!

H. MÁTYÁS *kardját hasonlóúl nyújtván.*
Nem veszed-el ezzel gyilkosink félelmét.
Ekkor a' Vezér⁴⁵ intéseket tészén,
körül állják⁴⁶ a' három férjfiat,
kiket fegyverek közt meg-indítanak.
(*el-mennek.*)

Nyoltzadik jelenés.⁴⁷

A' Játék-piatz mutat egy kaput,
mellyen fegyveres nép közt Hunyadi László
vezettetik, kezei hátra kötözve,
haja vállain széllyel le eresz-ve,
mindenek nagy tsendességben
mennek-által.⁴⁸

[61] Utolsó jelenés.

Egy tévellygő Magyar izzattan,
sebessen érkezik, keresztül sijet

⁴⁴a' kent ⁴⁵Vezér ⁴⁶állják ⁴⁷jelenés ⁴⁸által

*a' Játék piatzon, 's kezeit öszve-tartva
keserves kiáltások között tsak hamar el-megyen.⁴⁹*

Meg ölték Hunyadi Lászlót ártatlanúl,
Öt-ször vágták fejét szegénynek, gyilkosúl.
Gyilkosúl öletett, méltatlan veszett el,
Ah melly nagy kárunk lett ma az írígyek-el!

Vége az harmadik, 's utólsó Játéknak.

POSONBAN,
Landerst Mihály
költségével, és betűivel

1773

NY. I. BUDA TRAGÉDIAJA ÖT / JATEKA VERSEB MAGYAR /
KÖLTSÉGVISELÉSSEL / ÉS BETŰVEL /
KÖLTSÉGVISELÉSSEL / ÉS BETŰVEL /
KÖLTSÉGVISELÉSSEL / ÉS BETŰVEL /

⁴⁹él-megyen

BUDA
TRÁGÉDIÁJA
öt játékban.

Bessenyei György
által¹

POSONBAN,
Landerer Mihály'
költiségeivel, és betűivel

1773

¹BT. I: BUDA TRAGÉDIÁJA ÖT / JÁTÉKBA VERSBE MAGYAR /
NYELVEN IRATOTT LEGELŐ / SZÖR B. GY. ÁLTAL. / Bétsbe a' Magyar
Nemes Test Örző / seregbe. MDCCLXXI. BT. II: Buda /trágédiája/ írta / Bessenyei
György.

A' méltóságos²
báró
ORTZI
ur
ő nagyságának,
nemes
Abaújszabolcs
FŐ-ISPÁNYÁNAK.

²BT. I: [A dedikációt és az ajánlás szövegét a kézirat nem tartalmazza] BT. II:
AJÁNLO LEVÉL A MÉLTÓSÁGOS

NAGYSÁGOS URAM!³

Ollyan vagyok mint egy utazó, ki^{3a} már meszsze Tengereken repítetvén, a' tsendes rév-partokra, honnan el-indúlt, viszsza néz, 's eszébe forgatja Anya Városát, mellynek kebelében életét kezdette: Szüntelen vissza nézek én is az édes Hazára, honnan történeteim által ki-ragadtattam. E' Hazában hajdon Eleink a' régi tsatás Százak között ditsőségeket tsak fegyverrel keresték, mellyet pennáinknak meg-hagytak. A' melly koszorújára Mársnak Parnassusról Minerva arany vizet nem öntött, a' mind el-hervadott. Ki tagadhatja-meg [6] Attilától, hogy Márstól koszorút gyözedelmeiért nem nyerhetett? Ne vegyük-el tőle vitézségét, kegyetlen bánt Európával igaz: de hatalmas, és gyözedelmes vólt. A' Testvérjét Budát meg-ölte; de tudja Nagyságod, hogy a' Királyi hatalom illy bünt, mind ő előtte, mind ő utánna tett. Utáljuk, 's tsudáljuk Attilát a' Világnak több vitézeivel, ki mint Scytha, haragot, gyözedelmet, 's kegyelmet-is ollykor viselhetett. Ha pedig néki erköltsét kárhoztatjuk, ne vádoljuk örökre a' Nemzetet mellyből ő származott; mert vólt körülte Nemes erkölts, mellyet Budában, Kadikában, 's Tsabában tapasztalni lehet. Én hizelkedem magamnak azzal, hogy Nagyságod, munkámat kedvetlenséggel nem fogja venni, melly kegyességének nem az én tehetségem; de tsak a' régiségnek elő-hozása, 's alázatos Hazafiui hívsé[7]gem, lésznek okai. Kitsoda kedvelli jobban a' tiszta hívséget, vagy ki kívánja inkább Nemzetének ditsőségét, Mársban, akár Minervában olly sebességgel az egekig emelni, mint a' Méltóságos Ur? Valamennyin Nagyságod' nyomdokaiba artzal Parnasussra fordúltunk, Hazája' hívségéért mindnyájunkhoz kegyességet mutat, hogy az által bennünket vidámítván, szorgalmatosságainkban Nemzetének ditsőségét emelhesse, 's minddég nagyobb-nagyobb halhatatlanságra vihesse. Engedjen-meg hát Nagyságod, hogy Budát nagy születésének ajánlottam, mellynek hóltomig

alázatos igaz szolgálja
vagyok
BESSENYEI GYÖRGY.

³BT. II: URNAK ^{3a}BT: ki

[8] SZEMÉLYEK

ATILLA, Scytha Király.⁴

BUDA, Attila Öttse.

MIKOLD, Királyné.⁵

EMÉZIA, Budának⁶ Jegyese.

KADIKA, Fő-Hadi-Vezér.⁷

JULIA, Emézia Titkosa.

TSABA,⁸ Attila Fia.

ALUS, Hadi-Vezér.⁹

ORES, Fő áldozó Pap.

Palotás Vitézek.¹⁰

A' Játék-Piatz mutatja a' Budai Várat.¹¹

⁴BT. I: SCITHAK Királya. ⁵BT. I: MIKOLD. Királyné ATILLA Felesége [A két név sorrendje fordított] ⁶BT. I: EMESIA MIKOLD Testvérje, Buda ⁷BT. I: KADIKA Budának Baráttya Fő Vezér ⁸BT. II: KABA [A név Emesiáé után jön a felsorolásban s a KABA alak végig megmarad] ⁹BT. I: ALUS ATILLA Titkosa ¹⁰BT. I: Pap. Seregeivel, s' több Palotás Vitézek. ¹¹BT. I: Mutatja a' Királyi Várat Budát Pannoniában.

[9] ELSŐ JÁTÉK.¹²

Első jelenés.

BUDA, EMÉZIA

*Eméziának kezét fogván, vele a' Játék-Piatznak
fenekéből, vidám ábrázattal, elő-felé jő.
Mind kettőjöknek mosolygó¹³ tekinteteken,
a' szerelemnek édes öröme nyájaskodik.*

BUDA.

Kegyelmes Istenink, kik sorsunk' vigyázzák,
Reményemet, végre látom koronázzák.
Ma ragyog az a' nap, mellynek *Himenével*
Örök frigyre jövök, jegyesem' szívével;
De még-is reszketek, 's nyughatatlan tüzem
Örömöm' tsak félve¹⁴ engedi érzennem:
Kétségem lankasztja hozzád hív véretem,
Szerelmemen érzem kinos bilintsemet:
[10] Ha tsak méltóságom nyerhette szivedet,¹⁵
'S titkon más vezérli mejjedben tüzedet,¹⁶
Képzelt szerentsémen, hijában esdekem;
Veszélyemre fordul bennem reménységem.

EMÉZIA. *Keseredett ábrázattal mosolyogva.*

ÉN érezhetnék-é ott idegenséget
Buda! hol óhajtom a' tiszta hívséget?
Ah nem! a' méltóság tsekély dolog arra,
Hogy szívem lehessen erő-szakos rabja.
Buda! a' tsak árnyék; de bennünk lakozik
Az olly érdem, mellyért szívünk fohászkodik.

¹²BT. I: BUDA TRAGÉDIÁJA. ELSŐ JÁTÉK. BT. II: BUDA TRAGÉDIÁJA.
ELSŐ JÁTÉK. ¹³BT. I: felé jön, mosolygó ¹⁴BT. I: Tsak fél örömömet ¹⁵BT. I:
méltóságom nyerte meg személyed ¹⁶BT. I: mellyedbe a' szived

Nem nyerhetett volna nálam méltóságod
Fejedelem! ha nem láthatnám jóságod'.
Erőszakot, bennem szívem nem szenvedhet;
Rangért vett lántzokat, magán nem viselhet.

BUDA. *Ki-derült ábrázattal.*

Nem kételkedhetem egyenességeden,
Szívedbe olvasok nemes személyeden.
Nyughatatlanságom' tsendességre hozod,
Bajos kétségéből szerelmem' ődözod.
Ah hív Emézia! be édes szerelmünk,
Ott, hol illy érdemes benne nyereségünk.
Gerjeszd régi tüzem,¹⁷ mellyet élesztettél,
'S szelíd erköltsőddel magadhoz rendeltél.
Kedves fogságodba vezérelj életem',
Mit már hívségedre bízott¹⁸ természetem.

[11] EMÉZIA. *Egy szívének, mejjéből fel-szított
sohajtságát keservesen fújja-ki¹⁹ ajakin.*

Az én szívem Buda! tsak te²⁰ érted kiált;
De bennem, miattad titkos gondot talált.
Félem nálam meg-gyültt sohajtságaimat,
Mellyek jövendölik kínos fájdalommat.

BUDA. *Gyúladással, el-rémülve.*

Mitsoda titkod költ, melly belől emészthet,
'S gyötrelmidre kedvem²¹ ellen e'ként²² készttet?
Ah magyarázd magad'! könnyebítsd fájdalommat',
Mond-meg, el-veszszek-é, vagy várjam jutalmam'?
Szólj velem szabadon ne kéméld titkodat.

EMÉZIA. *El-bádjjatt tekintettel tsendesesen.*

Ah Buda! ne kívánd, hogy mondjam bajodat,

¹⁷BT. I: Régi tüzem gerjed ¹⁸BT. I: Ezt már hívségedre bizta ¹⁹BT. I: sohajtságát ki fújja
²⁰BT. I: <bennem> csak te [javítás az áthúzott szó fölött] ²¹BT. I: gyötrelmidre <>
[olvashatatlan] éltem [a szó a lap szélén] kedvem ²²BT. I: <ekként>

Magyarázatomtól előre reszketek,
Gyötrelembe ejtlek vele, azon²³ félek.

BUDA. *Az édes keserűségnek könyves mosolygása
borítván tekintetét.*

Kedves Eméziám! fájdalmad' közöljed
Buda szerelmével: Bús²⁴ szívét ne öljed.
Gyötrelmünk mindenkor' inkább éreztetik;
Ha az barátságánál²⁵ nem beszélthetik.²⁶
[12] Addig esedezik hívségem előtted,
Míg szívemmel, szíved' baját nem közlötted.

EMÉZIA. *Fájdalommal.*

Értsd-meg hát most tőlem, Buda! veszedelmed',
Mellyel erőltetem okozni félelmed'.
Atilla, *Rómának* el-romlását főzvéen,
Pannóniába tért; *Európát* győzvéen.
A' tengerek vetnek tsak ellent, úgy vélik
Szörnyü hatalmának; mellybe kezét félik.
Most *Sikámbriába* prédával érkezett,
Mellyek' nyeresével, sok vérbe evezett.
Így győzedelmi közt, Vitézi mívének
Örvend; noha érzi haragját szívének.
Ki ellen gerjedez?²⁷ Ah Buda be kínos
Most az érzés bennem, melly szívemben mardos!
Atilla tőled-is félti koronáját,
'S ez okból, ellened gyújtja²⁸ már haragját.
Titkos veszetségét, régen észre vettem,
Nagy idegenségét, ellened sejtettem.
Dühös mérgét tudván, karjaitól félek,
Ha ellened ki-tör boszszúja, nem élek.

²³BT. I: csak attól [a „vele azon” le nem húzott szavak fölött] ²⁴BT. I: szerelmével,

hogy ²⁵BT. I: Ha az hív barátának ki [„az barátságánál” le nem húzott szavak fölött]

²⁶BT. I: beszélthetik [javítás] ²⁷BT. I: gerjedez! ²⁸BT. I: főzi

BUDA. *Keseredett szíve' haragját,
kétségével festvén, ábrázatjára,
fene tekinteteket téssen.*²⁹

Mitsoda lármával tellyesedik mejjem?
Mennyi képzelődés szédítette fejem'?
[13] Ellenem Atilla bolondul ki-kele?
'S ártatlanságomról olly nagy gonoszt vélne?
Ah nem³⁰ Emézia! hidd-el, tsalatkozol,
Jobb lesz' inkább velem tzélobban változol.
Tsak nagy szereteted tsalta-meg szívedet,
Mellyel, szükség felett félted egy hívedet,
Ne fáraszd szerelmed', kéméljed magadat.

EMÉZIA. *Tsendesen.*

Buda! légy vígyázó; 's munkálódd javadat.
Ne hidj Atillának, mert ő ellenkezik,
Gyilkos kezeitől, egész Világ³¹ vérzik.
Meg-szokta győzelmét, préda fegyverének;
Ki vethet már határt pusztító mérgének?
A' nagy Istenségnek³² emészto haragja,
Menny-kövét Atilla kezeiből³³ szorja.
Mindent el-követhet ez a' meg-veszett vad,
Kit olly régen hízlal, a' vérrel buzgó had.

BUDA.

Emézia! ne véld, hogy a' nagy Istenek
Atilla' mérgének mindent engedjenek.
Ők látják szívemben tsak igazságomat,
Védelmesni fogják ártatlanságomat.
Atilla-is bennem vérét nem gyüölöli.
Hidd el, hogy ő Budát soha meg-nem öli.

²⁹BT. I: vészen [a le nem húzott „tészen” fölött] ³⁰BT. I: vélne? / vidámon / Ah! nem [utasítás a két sor között] ³¹BT. I: kezeitől a' Duna is ³²BT. I: A' nagy Isteneknek ³³BT. I: Atilla kezéből menyköveit

[14] Második jelenés.
MIKOLD, KADIKA, BUDA, EMÉZIA.

MIKOLD. *Budához fordul nyájason,
's kegyelme,³⁴ tekintetében szüntelen mosolyog.
Parantsolatimat már tellyesítették,
Buda! 's az óltárt-is meg-ékesítették.
Ne veszítsünk időt; kár a' késedelem
Az Himen rátok vár; siessetek velem.
Ekkor, a Királyné Budának, 's Eméziának
kezeket fogván, velek el-indúl, hogy őket
egymásnak hívségére, örökösön juttassa;
de Kadika sietségét látván, eleibe térdepel;
's következképen³⁵ nála esedezik.*

KADIKA. *Keservesen.*
Királyné! mérsékeld méltó örömodet;
Hogy helyette, ne leld veszélyes törödet.
Várákózzunk addig, míg a' nagy Istenek,
Bajos örömiinkről másként nem végeznek.

MIKOLD. *Rémüléssel.*
Mitsoda történet?

EMÉZIA. *Sóhajva.*
kínos jövendölés!

[15] BUDA.
Utólsó veszély ez,

KADIKA.
Talám még nem veszés!

MIKOLD.
Magyarázd Kadika, gyötrelmes titkodat,
Formáld ajakidon, tévelygő szavadat.

³⁴BT. I: kegyelmes ³⁵BT. I: következendőképen

Mit vehettél észre, mi ellenünk lenne?
'S illy kedves tzelunkban veszedelmet tenne?

KADIKA. *Habozva.*

Atila magában öldöklő fegyverét
Budára készíti, mint pusztító férgét.³⁶
Rám bízta e' titkát, hogy tartsam magamban;
'S serény vigyázással őrizzem szavamban.
Titkos párt ütéssel az ötsét szívében
Vádolja; 's készül-is ellene mívében.³⁷
Ha lehet nyomjuk-el veszélyes szándékát,
Mennyünk hozzá, kérjük tsókolván nyomdokát.

EMÉZIA. *El-bádjadva.*

Végre lássad Buda okát fájdalomnak,
Hidd-el valóságát kínos panaszomnak.
Mellyben illy mérges lett szívemen sérelmem.
Ah be haszontalan ég érted szerelmem!³⁸
Ki tartóztathatja Atillának mérgét?
Hogy beléd ne verje öldöklő fegyverét.
[16] Az ő haragjának, 's igaz szerelmemnek,
Tárgya lettél Buda! — kínja életemnek.
Kezére ejti fejét, sóhajt.

MIKOLD.

Félek Emézia, de reménységem él,
Hogy esedezése, néked kegyelmet lél.
Ne emészszed magad³⁹ te-is Buda Vitéz,
Kire *Márs* Istened, mint fijára úgy néz.
El-fordúl veszélyed.

BUDA. *Sóhajtással.*

El-hagyom életem'!

³⁶BT. I: mérgét [a „férgét” le nem húzott szó fölé írva] ³⁷BT. I: [a lap jobb szélén:] bolondult hevebe [bal szélén:] ellene; de gyözzük veszélyes szándékát ³⁸BT. I: [a két sor sorrendje fordított] ³⁹BT. I: Ne emészd magadat

EMÉZIA.

El-fogott gyötrelmem, alig érzem létem’.

KADIKA.

A’ kétség emészt itt, ne fáraszszuk magunk’,
Igyekezünk nyerni kérésünkben javunk’,
Fussunk Atillához; engeszteljük szívét;
Hogy nagyon gerjedvén, ne veszítse hívét.

BUDA.

Szerentsétlen Vitéz, ne fáraszd magadat,
Fojtogasd beszéded’, s’ védelmezd titkodat.
Atillának szíve nem tud engedelmet,
Sem nem tanulhatta még-meg a’ félelmet.
Embertelen tüzét mérge⁴⁰ ha gerjeszti;
Haragjának tárgya életét el-veszti.
[17] Tsak az Istenekre hagyjuk itt ügyünket,
Nints más segedelem, mi tartsa éltünket.

EMÉZIA.

Igy jutalmaztatik, Buda, Vitézséged,
Mellyel, régtől fogva éled nyereséged’?
A’ dühességébe meg-vakúltt Atilla,
Nem látja, melly hasznos híve vóltál Buda.
Mindenre gyúl tüze, bolond haragjának,
Rettegjük tsapásit gyilkoló karjának.
Illyen⁴¹ veszett vérrel Buda! egy, hogy lettél?
Méregből,⁴² édeset mi módon vehettél?
Atilla nem véred; ő tigristől fajzott,
Ki, olly sok halandót körme között kínzott.

MIKOLD.

Emézia! ne hagyj terjedni kínodat,
Várd segedelmetől szabadulásodat.
Meg-győzőm Atillát.

⁴⁰BT. I: tüzét <el veszti> mérge ⁴¹BT. I: Az illy ⁴²BT. I: Méregből

EMÉZIA.

Ki bírja fegyverét?

BUDA.

Mennyire nem érzem, kínjaimnak mérgét!
Mitsoda természet szülhette Atillát,
Hogy nem elégteli soha,⁴³ rút prédáját?
Egész Európát, dúlja már fegyvere,
Hol nyúzó hadával, annyi prédát nyere.⁴⁴
Haragos Istenink, e' földet büntetik:
Hol győzedelmével Atillát vezérlik.

[18] MIKOLD.

Emézia, kövess; időnk⁴⁵ ne veszítsük,
Kívántt szerentsédet, sijetve készítsük.
Add-által bajodat hozzád hív⁴⁶ vérednek,
Könnyítsd rettegésit, szenyvedő szívednek.
Kadika, és Buda jertek nyomdokimon,
Éljen reménységtek mondott szavaimon!⁴⁷

BUDA, *mentébe.*

Lássuk-meg hát, miként tették az Istenek,
Erejét, sorsunkon nagy végezéseknek.
(*El-mennek.*)

Harmadik jelenés.

ATILLA, TSABA.

ATILLA.

*A' palotás-Vitézek vezérjeikkel előre
érkeznek,⁴⁸ egy kettős részü-ajtón tolódnak-bé sorba,
melly⁴⁹, a játék-piatznak fenekén nyílt:*

⁴³BT. I: Hogy nem elégteli meg soha ⁴⁴BT. I: Hol gazdag prédákat hadaival nyere ⁴⁵BT. I: kevés időnk ⁴⁶BT. I: bajodat egy igaz Vérednek ⁴⁷BT. I: reménységtek hasznos dolgainkon. El-mégyn ⁴⁸BT. I: vezérjeikkel érkeznek ⁴⁹BT. I: tolódnak sorba előre, melly

Ezek a két részére szakadván, körül rendeket
 tsinálnak az oszlopok között. A' Várnak
 ajtajánál fegyveres strásák sétálgatnak:
 Atilla pedig végre seregének⁵⁰ hátulján,
 Tsabával érkezik; 's a' Játék-Piatznak⁵¹
 közepén meg-áll; Vitézeit körülötte
 meg-szemléli, és méltóságos tekintetével,
 őket el-járván, végre⁵² kezének intésével,
 el-meneteleket parantsolja; maga pedig
 Tsabá[19]val együtt marad: egy kevés ideig nézi Tsabát;
 's végre hatalmas beszédéhez kezd:⁵³
 Vitézeim, majd két' milliomra töltek,
 Kik, tengerink mellől fegyverbe fel-költek.⁵⁴
 A' Tanais' révét, ezek által-járták,
 E' roppant Világot ditsőséggel dúlták:
 Hány féle nemzetek nyögnek jármom alatt;
 Kiktől koronámnak, kezem adót hajthat?
 Törvényt osztok a' nagy Isten Világának,
 Jupiter, Urává tett alkotmányának.
 Ditső⁵⁵ hartzaimat, az Istenek nézik;
 Seregim' dörgését Egeink-is érzik.
 Nevemtől, reszket már a' Keresztyén Róma,
 Mellynek, lábam alatt pozdorja hatalma.
 Miólta el-hagytuk tavát Meótisnak,⁵⁶
 Ki vethetett ellent szörnyü hadaimnak?
 Birodalmam' szélét, Dunánk alig éri,
 Életét földünkön, kiki tölem kéri.
 Te érted terjesztem Tsaba! birodalmam',

⁵⁰BT. I: seregeinek ⁵¹BT. I: érkezik. Atilla a' Játék Piatznak ⁵²BT. I: tekintetével el járván őket végre ⁵³BT. I: Kabát, s' így kezd hatalmas beszédéhez ⁵⁴BT. I: Majd két millomra töltek Vitézeim / Kik fel fegyverkeztek Tengerink szélein ⁵⁵BT. I: (a) Ditső [A lap alján jegyzet:] (a) Igaz az, hogy Atillának szájába / : ha viselt dolgaira gondolkozunk : / lágyabb vagy engedelmesebb beszédet, mint én írom nem adhatunk, határ nélkül való büszkesége meg tettzik nevezetibül, mellyet tsinált, hol magát Világ rettegésének s' Isten ostorának mondja. ⁵⁶BT. I: Mióta el hagytuk erét Tanaisnak

Téged' kér utánnam el-hagyott hatalmam.
Te benned a' Világ, mint ma kezem' rabja,
Rettegje nevemet; te vagy vérem' faja;
De tudd-meg, hogy Buda nyughatatlankodik,
'S titkon veszélyeden, sokat okoskodik.
Mikor' *Sikámbriát*, fel-kelvén, itt hagytam,
Buda' vezérlése alá által-adtam:
De⁵⁷ hogy *Atilléa* változzon nevéből,
Eresztettem néki kezére olly végből.
Büszke vágyódása, másként tselekedett;
Mert nem *Atilléa*, de *Buda Vára* lett.
[20] Nevén szólítja már szerzett birodalmam',
Gyengítgeti titkon fel-emelt hatalmam';
De az Istenekre esküszöm Lelkimmel,
Hogy halálra nyomom éltét fegyveremmel.⁵⁸
Nem lészen öröme Eméziájában,
Akár mit követel, meg-ölöm, hijába.
Jegyesének tovább reád kell maradni,
Népemen, ő vele fogol-uralkodni.

TSABA, *mély tisztelettel.*

A' Király kegyelme, r'ám bővebben nem fér,
Atyai szerelme, lábaihoz le-vér.
Nem lehetek tárgya Vitézi mívének,
Érdemetlen' osztja kegyelmét hívének;
De mindazonáltal illy nyereségemen
Örülök magamban, mint ditsőségemen.
Kétségemben, Budán nagyon tsudálkozom,
Tselekedetére, szívemben változom.
Olly tsendes férifjú veszne-meg magában,
Hogy gonoszt teremtsen Attila ágában?

⁵⁷BT. I: (b) De [A lap alján jegyzet:] (b) Reá lehet gondolni, hogy a' Történetek olly vérengező Pogány Királynak mint Atilla nevét Sicambrián meg maradni nem engedtek, és minden igyekezeti ellen is Buda maradt fel, ki szeléd Természetü férifjú vólt. ⁵⁸BT. I: fegyveremmel. [A lap szélére írt szerzői utasítás:] a' fogát csikorgatva.

Még Vitézi tüze lobbant csak némelykor';
De józan erköltse, igaz volt mindenkor'.
Szeléd, engedelmes, bölts volt nagy lelkében,
Tsendes kérdésiben, és igaz él'tében.⁵⁹
De talám nem-is lett titkos ellenségem,
Meg-gyözi hív szívét engedelmességem.
Ne törjön a' Király, keményen ellene,
Méltatlan halála, szörnyü hiba lenne.
[21] A' Királyság sokszor bajjal várazozik,
Míg dolgunk előtte ki-nem nyilatkozik.
Tanúljuk-ki elébb Budának szándékát,
Kérdjük-meg tettének igaz, 's józan okát.
Most kegyelmet kérek, hogy kételkedhetem,
'S Budát, nagy gonosznak egybe nem vélhetem.

ATILLA, *gyúladással.*

El-fajúlt származás! Nem elég Atilla,
Ki vesztedet nálad meg-bizonyította?

TSABA.

Míg nints egész vádja Buda rozsasz tettének,
Kár addig romolni józan erköltsének.

ATILLA.

Néki jó fajzása, *Bendegúz'* vérében
Nintsen: Méreg forrott-fel veszett erében.
Vele ne társalkodj, ezt ma parantsolom,
Ellensége legyél titkon, azt akarom.
Hatalmas szavamnak, engedelmeskedhetsz,
'S rajtam kívül, mástól e' földön nem félhetsz.

TSABA.

De ha Emézia' szíve nem kedvellhet,
Józan él'tet rólunk kitsoda remény'lhét?
Ha Budát meg-öljük el-szaggatjuk szívét

⁵⁹BT. I: bölcs volt életébe / Csendes kérdésibe, mint feleletébe.

Eméziának-is; kinek kedves hívét
Ifjú személyem vissza nem adhatja,
A' természet e'ként kárát⁶⁰ hogy valhatja?

[22] ATILLA.

Egy aszszony' szeret? Nem, tsak rabja kedvünknek,
Kéntelen szerzője gyönyörűségünknek.
Számunkra⁶¹ rendelte őket a' természet,
Tsak szükségből vagyon nálok házas élet.
Strá'záid, javadat, meg-fogják örízni,
Szemes Vitézimre mindent lehet bízni.
Ha te szeretsz érjed⁶² gyönyörűségedet,
Az aszszony kéntelen tölteni kedvedet.

TSABA.

Ah nem lehet e'ként nékem szövetkezni!
Eröltetem veled Atyám ellenkezni,
Ne adjon erőszak mellém feleséget,
Átkozom, az ilyen kínos nyereséget.

ATILLA.

Szereted-é ötöt?

TSABA.

Érzem hívségemet
Emézia iránt, mint tiszteletemet.

⁶⁰BT. I: A' Természet kárát ekként ⁶¹BT. I: (c) Számunkra [A lap alján jegyzet:] (c) Mikor ez verseket Atilla szájában irtam, gondolkozóba kellett esnem, hogy ellenem a' Magyar Asszonság pártot nem üt é, mivel sokan közzülök, vélik vala talám rólam, hogy tulajdon igaz titkaimat Asszonyi Nemünkrül Atillával akarom magyaráztatni; de mikor errül szóllanék, egy barátom nevetve így felel „haszontalanságon gondolkodol [olvashatatlan beszúrás a sor fölött] hiszen nagyobb részi az Asszonságnak csak azt fogja vélni, hogy azt valósággal Atilla beszéltte, azért mikor Te eszekbe sem jössz, ötöt fogják kárhozatni” ez ugyan tsak tréfa volt <...> ezt [javítás a sor fölött] magunk sem hittük; mindazonáltal lehetnének olly gyengék, kik meg felejtkezvén, az Tragediát a Scytháknak tulajdonítanák, kiknek beszédjeket lehet, hogy e' szerint Krónikákból ki < irtam > irhattam, de az illyeneknek kevés képzelődések lész a' Nagy Világrul, azért nem hibázhatnak. ⁶²BT. I: érzed

Érzékenységitől,⁶³ el-vagyok ragadva,
Buda' jegyeséért, szívem foly⁶⁴ olvadva:
De mindazonáltal öntözöm tüzemet,
Szorítom mellyemben titkos szerelmemet.
A' nagy Istenek már végezések' tették,
'S Eméziát, Buda' kezére rendelték.
Nem szenyvedek szívet hívségemben rabúl,
Budától jegyesét, nem veszem tolvajúl.

[23] ATILLA.

Noha, te fijam vagy; de erkölcsös Lelked,
Gyanúba hozta már nálam, gonosz élted'.
Haragom, tzélodban meg-nem igazíthat,
Bennem gerjedt tüzem, szavadban vádolhat.
Rettegéssel tellyes előttem beszéded,
Talám egy Budával reám egyezésed.
Titkoson gondolok, tsak magam elmémben,
Ezer kétség támad, reszkető Lelkemben.
Budát mentegetvén nékem meg-engedel,⁶⁵
A'mint én akarok, szíved más ként rendel.
Halgasd szavaimat, 's kövesd akaratom',
A'míg személyedet előttem⁶⁶ láthatom.
Gyúltt tüzemet, eddig érted öntözgettem,
Vesztett mentségiddel időmet töltöttem.
Engedj, 's haragomat szívemen ne éleszd,
Tiszteld akaratom', Atyád' rád ne gerjeszd.
Üldözd velem együtt a' meg-veszett Budát,
Kezemtől, vagy töled vegye rú⁶⁷ halálát.

TSABA.

Atyám! ne felejtse-d-el testemben véredet,
Tsendesítse él'tem rám gerjedt szívedet.

⁶³BT. I: Érzékenységi<nk>tól Érzékenységitől [javítás a sor fölött] ⁶⁴BT. I: foly szívem ⁶⁵BT. I: Nékem nem engedel ⁶⁶BT. I: előtte<d> előttem [javítás a sor fölött] ⁶⁷BT. I: vegye <el> rut

Ellened, gondolod, hogy pártot-üthetnék?
'S hívségemben, illy nagy gonoszt viselhetnék?
Ah Király! ez már sok ártatlanságomnak,
Halálos kint okosysz hív fíjúságomnak.
Rettegésben szenyved keseredett Lelkem,
Rekedez testemben el-tévedett vérem.
[24] Légyen, mint akarja a' Király, úgy dolgom,
A' Világ lássa-meg ártatlanságom'.
Törvényemnek veszem-el Atyám tetszését,
Tisztelem, rettegem, hatalmas intését;
De Istenink előtt, ki-mentem szívemet;
Atilla készletti reszkető kezemet.

ATILLA.

Mikor' egy Atya szól, enged⁶⁸ a' fíjúság.

TSABA, *félre*.

Gyötrelmes származás, kínos ifijúság!

ATILLA.

Tsaba! nagy szívedre bízom akaratom',
El-kövessed, mondom, tett parantsolatom',
Fíjúj' hívségeden⁶⁹ meg-nyugszom végtére;
De velem törekedj Buda életére.
Ezentúl el-húzzad magadat Budától,
Ne rettegj, bátorodj Atilla karjától.
Menj-el, légy vigyázó.

TSABA.

Kínos kötelesség!

ATILLA.

Ne hánykódj; törvényed az engedelmesség.
Gyermek' küszködésed' töröld-el szívedről,
Gondolkozz helyesen jövőjöd éltedről.

⁶⁸BT. I: Mikor szól egy Atya, enged ⁶⁹BT. II: hívségeden

[25] TSABA, *el-megyén* ATILLA *magában*.⁷⁰

Végre meg-győzetett tölem tévelygése,
Tetszésemre hajlik kínos küszködése.
Budán mérgelem bennem győzedelmeskedik,
Velem párt-ütése majd nem vetélkedik.
Nem fogol osztozni⁷¹ Atilla javával,
Nem ékesül fejed⁷² nyertt koronájával.

Negyedik jelenés.

MIKOLD, KADIKA, ATILLA.

ATILLA, *mosolyogva*.

Szerentsém vezérli hozzám a' Királynét,
Miben tellyesítse kegyelmem új kedvét?

MIKOLD, *meg-hajolván, szorongattatásai*

között, akadozva,

Király! kegyelmednél tsekély kérésem,
Könnyen tellyesíthedd nagy esedezésem'.

ATILLA, *szorgalmatos tekintettel*.

Mitsoda dolog ez, mellyet ma Mikold kér?

MIKOLD.

Titok, 's Atillánál nyilatkozni nem mér.

[26] ATILLA.

Ah ne légyen bennem, Mikold, illy kétséged!

Bátran szólhat nálam egyenes hívséged.

Nemes^{72a} a tekinteted, mestere szívemnek,

⁷⁰BT. I: éltedről. / ATILLA maga. ⁷¹ BT. I.: nem fog ő [beszúrás a sor fölött]

⁷²BT. I: feje <d> ^{72a}BT. I: (X) Nemes [a lap alján jegyzet:] Itt szót szenyvedhetnek mivel előbb Atillának az Asszonyi nem ellen éppen oly keménységet adtam, melly azzal ellenkező képen[12] most szerelmet véle magyaráztatom; mindazonáltal még is mentséget találok, mert közönséges szokás csak nem Vitézi Férfiainknál, hogy Magánosságokba Asszonyink ellen olly álhatatos vad tüzzel vagynak, melly gyengék

Tsak ő parantsolhat Vitézi mívemnek.
Magyarázd magadat.

MIKOLD.

Ha szólok, meg-bánod
Nem tudod kérésem', 's titkom', úgy kívánod.

ATILLA.

Mikold! Angyali kép, ne kételkedj bennem
Te törvényid nélkül, lehetetlen élnem
Kérd birodalmamat fél *Európával*,
Kezedbe eresztem népével, javával.

MIKOLD.

Esedezésemnek⁷³ kegyelmezz Atilla,⁷⁴
Viszszás tetszésedet Királynéd ne hallja.

Térdre esik.

Lábaidhoz esem, add-meg a' mit kérek,
Titkommal továbbá, majd szívedhez férek,
Király halgassál-meg.

ATILLA, *fel-gerjedett tüzeiben habozva.*

Kéméljed Atillát

Kelj-fel, mindent engöd, ne öleljed lábát.

Fel-ke.

és erőtelenek osztán ha szép Tárgyokkal szembe jönnek. Ezenkívül nem vólt soha olly fene Pogány Vezér, kit az Asszonyi nem gyakran Vitézi hivataláruul némelly nyájas időbbe el ne felejtkeztetett vólna, ahoképest ha Férfijat akarunk festeni ki az Asszonyi nem ellen is minden időbe dühös légyen, tagadjuk meg először valami Ember képbe a' Természetet, mellyet a' Fene vadak s' barmoknál is sokkal alább való sorsba helyheztesünk; mivel ezek a' Természetet nősténekhez hizelkedve érzik.
⁷³ BT. I: MIKOLD: Héj Atilla soha Mikold hívségének / Nem volt még illy dolga nálad kérésének / Esedezésemnek ⁷⁴BT. I: Atilla, (Nagy tüzzel, Atillának kezét szorítja) [Utasítás a lap szélén]

[27] MIKOLD.

Érdemes férj, ne tiltsd töled-el kérésem',
Ládd, szerelmem teszi nagy esedezésem.
Emlékezz szívemnek igaz hívségéről,
Gondolkozz magadban gyönyörűségidről.
Szerelmem, kedvedet mennyire kívánja!
Leg-kisebb károdát, könyveivel bánja.

ATILLA, *szokott dühösségének komor
ábrázatjára ülepedett tüzes ro'zdáját szívének szerelmes
érzékenysége el-futja,⁷⁵ s édesen szól.*

Ne fojtogass annyit Mikold szerelmeddel,
Magyarázd titkodat hoszszas kérésseddel.
Mindent meg-engedek.

MIKOLD, *habozva.*

Budának — kegyelmezz,
Egy — ártatlan Vitézt — éltebe védelmezz.

*Atila el-rémülvén, először szemeit
homlokában forgatja: komorodott tekintetén,
szerelme, haragjával utolsó tsatájok
között láttatnak lenni: Buda ellen
gerjedett dühössége, 's Mikold' szerelme,
szívét, érzékenységeiben, két felé
szakasztották; mellyek szerént küszködései,
ábrázatját szüntelen változtatják.⁷⁶*

KADIKA, *térden.*

Nagy Király engedj-meg, hogy Buda' hívsége,
'S sokszor el-követett nemes Vitézsége,
[28] Titkomat szívemről Mikold' kérésével
Fel-vette; ki téged'-is nyer⁷⁷ szépségével.
Ah nagy Király győzzed benned vad tüzedet!

⁷⁵BT. I: rosdáját el futtya szívének szerelmes érzékenysége ⁷⁶BT. I: változtatták

⁷⁷BT. I: téged <is> nyerjen

Mikoldért, Budára lágyítsad szívedet.
A' szerentsétlenség', 's szerelem keserű
Úgy vesszük, mint a' szív édes gyengülését.
Nagy esedezésünk kegyelmét óhajtja
A' nagy Atillának, 's könyveink' hullatja.⁷⁸

MIKOLD *keserűn mosolygó tekintetén,
el-engedett szívének esedezésével szól,
's térdre esik.*

Atilla,⁷⁹ ne vessen nekünk ellent szíved,
Halgasd-meg, előtted esedező híved⁸⁰
Ah tsak ma kegyelmezz!

ATILLA, *Fájdalmas örömmel.*

Mivel a' természet

Bennem annyira jött, hogy mérgem enyészett
Szakadozva.

Buda — kegyelmemet — éltere — meg-nyeri,
Engedelmem', Mikold Kadikával kéri.
Emelkedjete fel.

Fel-kelnek.

[29] MIKOLD, *meg-vidúlt ábrázatjára,
a' vigasztalt természet legelevenebb
örömét festi.*

Ah melly nagy kegyelem!

Atilla! ékesít az illy engedelem.
Férfijú' Nemetek kérésünk' ha hallja,
'S hív szerelmét abban irántunk meg-vallja,
Miként nem vigasztal titkon bennünk szívünk,
Mellyet tsak értetek táplál természetünk?

⁷⁸BT. I: 's könyvünk hullattattya ⁷⁹BT. I: szívének esedezésével / Atilla ⁸⁰BT. I: <szíved> híved

ATILLA, *Szívének ki-ontásával, mosolyogva.*
Ki állhatna Mikold ellent kérésteknek;
Ha látjuk húllani könyvét szemeteknek?
Esedezéstekre, a' kövek lágyúlnak,
Értetek szíveink fegyverbe indulnak.

MIKOLD.
Örömmel telyesült⁸¹ szempillantásaink,
Mellyekbe kegyesek hozzánk Isteneink!
Atilla, mennyire érdemled hívségem'!
Tsak benned szemlélem első nyereségem'.

ATILLA, *magát felejtve.*
Ah gonosz Angyalok!

MIKOLD.
Ne vádold szerelmem',
Tudod, nálad nélkül lehetetlen élnem.

[30] ATILLA, *minddég érzékenyen.*
Nemes tekinteted szívemet vezérli,
Örömét ha tetszik, nálam minddég leli.

MIKOLD, *a' vadászó aszszonyi szerelemnek,*
utolsó édességével mosolyogva.
Édes, 's veszélyes férj!

ATILLA, *Mikoldra vetette hízelkedő tekintetét, de hamar Kadikára fordul.*

Fel-válaltt titkaid,
Hol vagynak Kadika! tett fogadásaid?
Egy királynak titkát, örzeni nem így kell.
Keményen.
A' felső méltóság, ha sértetik, ki-kel.

⁸¹BT. I: tellyes <> tellyesek [Javítás a lap szélén]

KADIKA.

A' Királyné legyen vétkemben mentségem,
Ki kérése ellen nem vólt tehetségem, —

MIKOLD, *minddég szerelmesen.*

Atilla! nem bünös⁸² hidd-el itt Kadika,
Meg-tett hibájának, én vagyok tsak oka.

[31] ATILLA, *meg-gyözzetett mosolyódással.*
Ki büntethed téged?

MIKOLD, *újra ki-derült ortzával,*
vala-mennyire, fel-emeltt szavával.

Kegyelmed szégyenít,
Mit velem tselekszel, nem érdemlek ennyit.

ATILLA, *Kadikához.*

Vidd-meg ez hírt Vitéz, az ötsém Budához.

MIKOLD, *hirtelenséggel.*

Ne felejtssd-el menni Eméziájához.

ATILLA, *minddég szelédén.*

El-indulásomban, ha tetszik, követhetsz.

MIKOLD, *hízkelvedve.*

Abban kétséggeddel miként vélekedhetsz?

(*El-mennek.*)

⁸²BT. I: Atilla nem bünös

[32] Ötödik jelenés
BUDA, EMÉZIA.

BUDA.

Az ellenünk gerjedt,⁸³ veszett történetek,
Esedezésünkre végtére engednek.⁸⁴
Kínos rettegésink kerülnek szívünket
Jupiter gyújtja-fel újra reményünket.
Mit tsak egy dühösség szül hirtelenséggel;
Azt rontják Istenink hamar serénységgel.
Attila' karjait Mikold le-kötözte,
Édes szavaival vad mérgét meg-gyözte.
Áld az Isteneket!

EMÉZIA, *illetődéssel.*

Ah Buda mit gondolsz!

Talám Isteninkhez hidegséggel vádolsz?
Nékik hálá-datlan hogy legyek szívemmel,
Midön meg-nyertelek tőlök kérésemmel?
Végtére az Egek órá'm' közelítik,
Hol gyönyörűségem örökösödhetik.
Az egész Világnak kínos rettegését,
Jupiter haragja' kemény Menny-dörgését,
Atilla kezében meg-tsendesíthette
Egy Aszszony; ki lántzát, szívére tehetta.
Gyötrelmeim között tévelygett Lelkemet,
Mikold helyre hozta, festvén életemet.
[33] Bújdosó fejedet Buda, karjaimnak,
Meg-adják Istenink sóhajtásaimnak.
Bátran ölelhetlek újra szerelmemmel,
Örök^{84/a} frígyet köthetsz látom életemmel.

⁸³BT. I: <veszett> gerjedt [javítás a törlés után] ⁸⁴BT. I: engedttek ^{84/a}Örök

Hatodik jelenés.
MIKOLD, EMÉZIA, BUDA.

MIKOLD, *örömmel.*

El-múltt félelmetek tudom szívetekről,
Örömmel szólhatok már szerelmetekről.
A' *tigris Atilla* kérésemre lágyúlt,
Mint elébb véltétek, még nem olly el-fajúlt,
Tetszésemre hagyta végre sorsotokat,
Én igazgathatom minden dolgotokat.
Egy-más hívségével büntetem szívetek',
Az *Hímen* töltse-bé szerelmes mívetek'!

BUDA, *térdre esik.*

Királyné! kegyelmed elődbe térdre vér,
Tőled vett örömöm, szívembe már nem fér.

MIKOLD, *illetődéssel, vállait ölelvén.*
Érdemes Vitézünk!

[34] EMÉZIA, *Mikold' eleibe esik.*

Mikold! nagy szerelmed'
Hóltomig hálálom; tisztelvén érdemed'

MIKOLD, *el-ragadtatással.*

Érdemes jegyesek, jertek karjaimra,
Ti lehettek méltók minden javaimra.
Ah be édes öröm halandó szívünknek,
Ha kegyelmet nyerünk ártatlan hívünknek!
Sijjessetek velem az óltár elibe,
Szeressetek ketten hívségem' béribe.
Mikold, Budát, Eméziát, kétfelől karjaival
meg-ölelvén, a' Játék' néző-piatzról, örömkben
szüntelen egymásra mosolygva,⁸⁵ el-mennek.

Vége az első játéknak.⁸⁶

⁸⁵BT. I: örömkbe egymásra mosolyogván ⁸⁶BT. I: [az utasítás hiányzik]

[35] MÁSODIK JÁTÉK.

Első jelenés.

ATILLA, ALUS.

ALUS.

Parantsolatod már meg-esett Atilla,
Emézia kezén hever ötséd Buda.
Mennyire tündöklük ma ditsőségedel,
Egész *Szikámbría*¹ nagy győzemeddel!
Dunánk tengeréből ki-dült, hogy Országid'
Áztassa; fizetvén számtalan adóid'.
Gazdag két partjait kezed alá adja,
Neved' ditsőségét a' tengerig hordja.
Hertzegek előtted szellyel térdepelnek,
Foglaltt javaikban kegyelmedből élnek.
Király! egész földünk meg-hajol előtted,
Dunánk' két' oldalát vezérli törvényed.
Az emberi Nem közt koronád egyedül
Tündöklük fejedén, 's rettegéseket szül.
Szerzett ditsőséged' örízd Király; vigyázz,
Visgáld belső részink', 's szívünkbe magyarázz.
[36] A' Világon régen, sok halandók gyöztek.
Még-is trónusokon gyilkosúl ölettek.
Könnyebb sokszor, másón nyerni győzedelmet;
Mint köztünk el-nyomni a' költt veszedelmet.
A' trónus ölébe titkon termett féreg,
Önnön^{1/a} kebelünkéből mézzel ki-költt méreg.
Erős ellenségek a' büszke *Rómánál*.
Nem adnak egyebet bizonyos halálnál.
Ellenségeivel parantsol Atilla,
De tudja-é, titkon mit vél róla Buda?
Ez az, erős Vitéz él'tét minddég féltvén,
Mikold kegyelmében, olly nagyon reménylvén,

¹BT. I: Egész Buda vára ^{1/a}Önnön

Kívánt idejére, lopva leleselkedik,
Mellyben a' Királynál fegyverben jelenik.
Hidd-el Uram, hogy tsak az idő hibázik,
Hogy Buda ellened még nem fegyverkezik.
A' Királyné, 's ötte igazgatják dolgát,
Le-verték lábáról, Atillát már magát,
Tsaba, Emézia, Mikold' szépségével,
Meg-gyözték nagy szived' ö mesterségével.²
Szeret-é Királynéd? mit tudhatunk benne?
Talám haláloedban inkább kedve lenne.
Tsaba, Juliáért ég titkon szívében
Azért hánykolódik rád engedelmében.
Egy olly ifijú szív, mellybe *Vénus* bé-fér,
Fel-gerjedt tüzében az Egekhez is vér.
A' Királynál titkát Tsaba nem jelenti:
Mert szerelme' bérít hív Atyjába félti.
[37] Buda tsak tölünk fél, azért ollyan tsendes
Bízik, mert Mikoldnak tekinteti rendes.
Nagy Vitéz! tudhatod egy korona dolgát,
Sorsáról mindenik meg-kérdheti magát.
A' Király' méltóság addig kéméltetik,
Míg emeltt hatalmát írgyi félhetik,
Ellenségit lántzon táplálja ölébe,
Mérgeket, méz helyett, nyalja³ kebelébe.
Míg nem szabadulnak ezek addig lassúk;
De ha ki-kelhetnek, kegyetlen marásúk.
Egy Király míg erős, özön hívet lelhet.
Mindenütt hajolnak; senkitől nem félhet;
De az hitetlenek, ha *gyengéjén* kapják,
Ditsöségét, él'tét, egyszerre el-öltják,
Igy midön hanyatlik, akkor' ellenségit
Meg-isméri ölén, mint mérges tigrisit.
Vitéz Király! ne hagyd múlni ditsöséged',

²BT. I: szived sok mesterségével ³BT. I: nyallat BT: nyálja

Mutassad ellenünk rettenetességed!
Trónusod tántorog, Buda fohászkodik,
Emézia, Tsaba, Mikold-is hánykódik.

ATILLA, *keservesen.*

Egészlen el-vagyok hát e'ként árúlva!

ALUS, *hajlással.*

Király! bizonyítja ezt egy igaz *Stzitha*.

ATILLA, *sohajtvá.*

Minden hívem, ötsém, fíjam, feleségem,
Az egész Világgal lesznek ellenségem.
[38] Mi haszna fáradtam Vitézi mívemben;
Ha illy sok rettegés támadhat szívemben?
Fájdalmas hívatal; veszélyes Királtság!
Terhes kötelesség; gyötrelmes Uraság!
Méltóságod fénye takargat kívülről;
Hogy ne lássák férged', melly mardos belölről.
Ah igaz Istenek! fegyvereitekkel
Öltöztessetek-fel, 's menny-köveitekkel
Álljatok ma bosszút ellenségeimen,
Kik illy veszedelmet szövnek életemen.
Meg gyözzvén Jóságom, titkon reám törnek,
Szívemben Mikóldnak szépségével vernek.
Sijess velem Alus oszt parantsolatom',
Lássák ellenségim fel-gerjedt haragom',
Kövess, légy hív, maradj dolgaimban velem.

ALUS, *hajlással.*

Mit Királyom akar, nékem az kegyelem.

A' nagy *Olympus*nak hatalmas seregét
Nem rettegjük a'ként, mint Atila' mérgét.
Aluvó Istenek! hol van igazságatok?
Hogy hatalmatokat egy pornak adjátok.
[41] Atila már rajtunk mindent el-követhet
Király; 's méltósága vért szabadon önthet.
Veszsen-el az olyan gyilkos *politika*,
Mellynek igaz vér-is lehet áldozatja.
Ah veszedelmes sors!

Keservesen⁹ fúj.

EMÉZIA, *Keserűséggel.*

Részeg történetek!

Mellyekről nem tudnak semmit az Istenek.
Meddig dühösködtök emberi él'tünkön,
Hogy Atila hízzon, ki-omlott vérünkön?
Istenek! munkátok előttetek pusztúl,
Egy gyilkos' fegyverén, hány ártatlan meg-fúl?
Ha ti teremtétek¹⁰ Atillának férgé,
Eléggé fogyaszt itt öldöklő mérge.
Nem nézhet ő tovább ártatlanságunkra,
Sok szeléd *Lelkeket* üldöz a' poklokra.
Senki bátran nem él meg-veszett mérgétől,
Egy ként reszket minden gyilkos fegyverétől.
Ah Buda! távozzál.

BUDA, *utolsó tüzének ki-ontásával.*

Mire kényszeríteszsz,

Hogy nagy félelmeddel szaladásra inteszsz?
Ah! el-nem távozok, meg-várom Atillát,
Tanúlja ismérni a' mérgesültt Budát.
[42] Mind-ketten két' részről, fegyverbe öltöztünk;
Majd kérdésre vetem az életet köztünk.

⁹BT. I: sors. Buda keservesen ¹⁰BT. I: Ha ti teremtetek

Már az Istenektől nintsen segedelem,
Nékem itt engedni tsúfos veszedelem.
Tsak két' karjaimra eresztem magamat,
Ezek védelmezzék ártatlanságomat.
Egy ostoba vadnak nem lehet engedni,
Ki minddég eröltet dühösségét félni.

EMÉZIA, *sohajtással.*
De Atilla Király.

BUDA, *az haragnak utolsó tüzével.*
Nem az, veszett fajzás,
Kit nem tsendesíthet egyéb, tsak¹¹ vér-ontás.
Nem Király, nem Vezér, nem Atyja népének,
A' leg-kínosb pokol leszs bére Lelkének.
Ah *Stzitha* Nemzetünk! melly nagyot hibáztál,
Mikor' Királyodnak tigrist választottál.
Azért tselekedted, hogy ő benne verhess?
'S egész új Világot ez részeken nyerhess?
Egy egész nagy nemzet magát úgy el-adja;
Hogy semmi mentségét él'tének nem hagyja.
Atilla nem Király, mert trónusán meg-vesz,
Ártatlan népében szörnyü károkat tesz,
Győzedelmei közt elméje bolondúlt,
Benne a' természet visszájára fordúlt.
[43] Ki állhat ellene veszett haragjának?
Mindenik fejet hajt már koronájának:
De ezt nem tselekszem, 's hidd-el Emézia,
Hogy Atilla vérit ki-ontja ma Buda.

EMÉZIA, *minddég fájdalmasan.*
Egy Király, tsak Király, 's akár mit tselekszik,
Dolgát igazolják.

¹¹BT. I: egyéb ha

BUDA, *büszke tüzzel.*

Kik hatalmát félik.

Mitsoda Királynak engedte Istenünk,
Hogy szabadon, ontsa-ki ártatlan vérünk'?
Kik ezt el-hihetik, vakok, együgyüek,
Nints jó származások,¹² 's félelmes, szívüek.

EMÉZIA,¹³ *édes fájdalommal.*

Ah Buda! te böltsen magyarázod' magad',
De Atilla e'ként nem értheti szavad',
Mérsékeld tüzedet; kerüljed Atillát,
Munkálod bátrabban Eméziád' javát.
Mennjünk esedezni Mikoldhoz egyszer még.

BUDA, *Vitézi indulattal.*

Nem reménykedhetem, már a' kérés elég.
Minderről hallgatok, és tsak fegyverem leszsz,
Melly életem mellett, hív védelmezést tesz'.

[44] EMÉZIA.

Buda, ha mást tehetsz, kéméld életedet,
Atilla hartzával ne várd veszélyedet.
Légy bár győzedelmes, a' nép ellened kél,
Melly nagy Királyában, mindent igaznak vél.
Viadallal magad' ne szerentséltessed,
Vitézi él'tedet értem kémélgessed.

¹²BT. I: Nincsen származások ¹³BT. I: 's félelmes szívüek. / Egy Király csak addig lehet csudállatos / Mig népe alatta nem lész indulatos / De ha pártütés Thronusát le rontja / 'S Felső Méltóságát személylén megbontja / Mi Istensége van, mit tsudálhatt benne / Mi több halandókba Jupiter nem tenne? / A' tudatlan község gondol csak más formán / Melly rabságát szokta már ostoba jármán / A' fényesség néki leg első igazság / Több lett Istenünknél nállok a' Királyság / Ne vélekedj rólam e'ként Emésia / Sokkal nemesb Buda mint így gondolhatna. / EMESIA BT. II: [a BT. I.-nek a fentiekben idézett változata itt is olvasható, de az utolsó két sor kivételével át van húzva]

JULIA, *lármat hallván, ijedéssel szólal.*¹⁴
El-veszünk! Atilla érkezik mérgesen,
Hallom rút lár máját.

EMÉZIA,
Ah ö egyenesen!

BUDA, *fegyvert ránt, a' Vitézi haragnak boszszú-
álló tüzetül el-ragadtatik, 's lángoló tekintetében,
dühössége, szikrázni tetszik.*
Kíáltsatok poklok! menny-dörögj Jupiter,
Atilla 's Buda közt lássuk-meg mellyik nyer

JULIA, *siralmason.*
Szerentsétlen óra!

EMÉZIA.
Utolsó pusztulás!
Mennyire szorítja szívem' az ájulás.

[45] Negyedik^{14/a} jelenés.
ALUS, EMÉZIA, BUDA.

*Júlia el-szalad: Alus Atillának egy néhány
Palotás-Vitézeivel, a' Játék-Piatznak
derekáról előre jö:*¹⁵ *nagy tisztelettel
meg-hajol Buda előtt, 's seregét utána hagyja.*

ALUS, *tsendesen, 's mértékletesen
szól Budához.*
A' mint most tekinthetsz *Stzitha* Fejedelem,¹⁶

¹⁴BT. I: ijedéssel <szólal> ^{14/a} BT. I: az ájulás. / El megyünk mingyájan. Negyedik

¹⁵BT. I: derekáról előre formán jön. BT. II: előre-futván jó: ¹⁶BT. I: Budához. / Scyta Fejedelem.

Hozzád érkezésem tudjad engedelem.
Atilla parantsol; előtte meg-hajlunk,
Rendelési ellen,¹⁷ soha nem mondhatunk.
Ő akarja értsd-meg általam rabságod',
Ő tudja, m'ért veszi ma-el szabadságod'.
Illy követségemet igazán sajnálom;
De hívségem', még-is meg-nem tagadhatom.
Tsak Atilla¹⁸ Király!

EMÉZIA, *haraggal.*

Veszedelmes Vitéz!

A' kinek hívsége még a' tigrisre néz.
Miként engedhetel egy ördög fajának,
Kit az egész Világ tart első kínjának?
A' poklokra rohansz tudom-le Lelkeddel,
Hogy ha Királyoddal barát vagy szíveddel.
Ah Buda! távozz-el.

[46] BUDA.

Elég szenyvedésem',

Szemem előtt forog életem, veszésem.

Eméziához fordul keservesen.

Vígasztald szívedet kedves Eméziám,
Kérjed az Egeket, hogy győzhessen szablyám.

EMÉZIA.

Kiket kérjek Buda? a' bús Isteneket?
Kik illy nagyra vitték kegyetlenségeket.
Ah veszélyes élet!¹⁹ hova folyamodjam?
Halálos fájdalمام' kinek magyarázzam?

ALUS, *meg-hajlással.*

Az idő nem vár r'ánk Buda Fejedelem,
Soka késik benned már az engedelem.

¹⁷BT. I: Akarattya ellen ¹⁸. BT. I: Atilla tsak ¹⁹BT. I: eset

Tovább majd kénszerít nagy parantsolatom,
Magamat sokáig itt nem mulathatom.

BUDA, *dühösséggel.*

Alatsony teremtés, mérgültt személyemtől,
Szabadítsd él'tedet ölö fegyveremtől.

Egy alatsony jobbágy vigyen fogságomba?

Egyedül illyennel menjek rabságomba?

Reszkess veszett fajzás, féld az Isteneket,

Rettegd kezeimben ölö menny-köveket.

Az az undok állat, gyilkoló Atila,

Emberi nemünknek lánggal égő pokla,

[47] Az imádatik most töletek, veszettek,

Kivel ti-is együtt kegyetlenkedhettek.

Fegyvert ránt.

Halj-meg fegyveremben; szálj-le a' poklokra,

Nézzen az *Olympus*, igaz haragomra.

EMÉZIA, *Budának eleibe térdepel.*

Buda! Emézia lábadnál esedez,

Reménykedésemben ne vess-el; védelmezz.

Hová ragad tüzed? hald kiáltásomat,

Kitsínyítsd ha lehet szívemben kínomat.

Szerentsétlen Vitéz! ah kínos származás!

Mért hozott Világra az emberi fajzás?

BUDA.

Te lántzolhatod tsak mérgem' Emézia,

Halandó él'temnek öröme, és kínja.

Mit tegyek magammal? szabadítsd életem'

Jupiter, verd porrá veszedelmes létem'!

Egink sem büntetik már, a' szentség-törést,

Tsendesen nézhetik közöttünk az ölést.

EMÉZIA.

Buda reménységed illy veszedelmedben

Hordozzad szíveden, 's Vitézi Lelkedben,

De ha el-veszett,²⁰ úgy én-is vesztem él'tem,
Veled fog-nyugodni hidegedett testem.
Mérsékeld tüzedet, legyél álhatatos,
A' dühösség tudod minddég útállatos.
[48] Örök hívséggemmel vígasztald magadat,
Ne rettedg, ha én nem kínos halálodat.
Ártatlanúl halni mindenkor' ditsöség,
Nagy Isteninkkel-is, örökös egyesség.

BUDA.

Isteninkkel miért fárasztod magadat,
Kik nem védelmezik ártatlanságodat.
A' nagy *Olympus*nak hatalma, már el-múlt,
Atila dörög most, 's *Jupiter* meg-némult.

EMÉZIA.

Nem mi vagyunk elsők, a' kik így szenyvedünk,
'S gyötrelmeink között üldöztetve élünk,
Sok érdemes Vitéz veszett ártatlanúl,
Kiket a' történet emésztett bolondúl.
Tsak mint igaz halhass,²¹ bóldogságod meg-leszsz,
Nevedhez utánnunk ditsöséget-is tesz'.
Utolsó órádban zabolázd szívedet,
Hogy meg-ne motskoljad Vitézi mívedet.
Haldokolva vesztek sokan javaikat;
Nem bírhatván benne indúlatjaikat.
Viszontagságinkkal áljunk szembe Buda,
Sírodba-is követ, hidd-el Emézia.

BUDA.

Tsudálkozásomat emeled szívemen,
Ki-kap bátorságod Vitézi művemen
[49] De betstelenségem' itt még sem félhetem,
Semmi el-nem törli emberséges nevem'.

²⁰ BT. I: <de> Te [javítás a lap szélén] ha el veszel ²¹BT. I: Csak ártatlan halhass

ALUS, *hozzájok közelít.*

Atila elibe menni nem mérészek,
Fejedelem! a' míg rabságba nem tészlek.
Parantsolatjának engedj, 's ne rúgdozz,
Külömben haragja tűzének, fel-áldoz.

BUDA, *dühösséggel, ismét kardot ránt;*

*Alusra rohan, ki tőle rémülvén,
Vitézivel együtt el-szalad.²²*

Buda követi.

*Jupiter üldöztesd karom' mennyköveddel!
Vesz-el szerentsétlen, úndok életeddel!*

Ötödik²³ jelenés.

MIKOLD, EMÉZIA.

EMÉZIA.

Ah kínos rettegés! Buda hová szaladsz?
Utolsó veszemnek itt egyedül el-hagysz.

MIKOLD, *sóhajtásokkal²⁴ sítetve érkezik.*

Emézia! látom új veszedelmed²⁵ költ,
Szívem, gyötrelmimmal ereje felett tölt.

[50] Alus gerjesztette Budára Atillát,

Ez a' gonosz fözi férjednek halálát.

Oh igaz Istenek! el-hogy nézhetitek

Az illy gonoszságot, 's mért nem büntetitek?

Alus veszett fajtás!²⁶

²²BT. I: ki tőle rémülvén el szalad ²³BT. I: életeddel. Buda Alus után szalad, kit fegyverével üldöz. / Ötödik ²⁴BT. I: sohajtás <sal> okkal a [javítás a sor fölött] ²⁵BT. I: veszedelem ²⁶BT. I: büntetitek / Alus veszett fajtást BT: fajtást?

EMÉZIA.

Némák az Istenek!

El-múlt rendes útja végezésaiknek.
Most szaladt-el Alus, kergeti még Buda,
Nem tudom mellyiknek eshetett halála.
Hogy rabságra vigye Budát, úgy jött hozzánk,
Atilla küldötte, ki alatt nyög Hazánk.
Buda fel-gerjedvén, fegyveréhez kapott,
De sok²⁷ kérésemre meg' le-tsilapodott.²⁸
Alus félre vonúlt, halgatta beszédünk'.
Illetődés nélkül nézte küszködésünk'.
Parantsolatjától még-is el-nem állott'
Budának végtére vakmerőül szóllott:
Ez újra gerjedvén haragja' tüzében,
Életére rohant fel-gyúladt hevében.
Alus meg-rettenvén illy keménységétől,
Vitézivel futni indúla vesztétől.
Budát nem tarthattam, nyomdokit követte
Alusnak, ki ellen mérgét eresztette.
A' végzés tovább él' teken mint vígyáz,
Szívem róla még most semmit nem magyaráz.
Meg-lehet, hogy Buda Atillára akadt,
'S ellene mint mondta viadalra fakadt.

[51] MIKOLD, *sohajtással.*

Ah meg-tetéződött szörnyü veszedelem!
Isten! mivé lettünk; hol a segedelem?
Az Ég' trónusától várom reményemet,
Jupiter! kéméljed kínos életemet,
Istenek! véritől Atilla már el-tér,
Igazságtok ellen, bolond tüzébe vér.
Mindnyájan sohajtunk, nintsen segedelmünk,
A' nagy *Olympusra* nem juthat kérésünk.

²⁷BT. I: szép ²⁸BT. I: még le tsilapodott

Hová verettünk-le? mitsoda pusztulás?
Miként támadt újra e' kínos bódulás?
Emézia! ne ontsd előttem könyvedet,
Szorongasd mellyedben, ha lehet, szívedet.
Keservedet nékem lehetetlen nézni,
Nem tudhatom szavam' nyelvemen intézni.
Mikold, kezére ereszti fejét, 's keservesen zokog:
Emézia hasonlóul kesereg; de semmit sem szólhat.
Mikold, ismét kezdi panaszát.
Nagy szánakozásom fojtja lehelletem',
A' poklokat látván, tántorog életem.
Vígasztald szívedet; meg-tsaljuk Atillát,
Még ő'kegyelmébe be-veheti Budát.
Az hirtelen gyúltt tűz, hamar meg-aluszik,
A' ki sokat fáradt édesen nyugoszik.
Ha egyszer Atillát tsendességre hoztuk;
Hánykódása alól, szívét fel-óldoztuk.
Tsendes lesz örömmel, 's kedvébe bé-vészen,
Erőszakot többet rajtatok nem téssen.
Hibánk' ha ismértük, mindég szelédobbek
Maradunk azután, engedelmebbek.
[52] Reményünk' ne üzzük soha el-szívünkről,
Minek felejtkeznénk ennyire éltünkről?
Kedves ötsém remélj.

EMÉZIA.

Mihaszna fáradok?

Mikor reménylni már továbbá nem tudok.
Mikold! reménységünk sokszor lesz idéetlen,
Melly a' történetben meg-esik véletlen.
Tsak nagy vágyódásunk szüli bizodalmunk',
Hogy inkább gyözhessük halálos fájdalmunk',
Ah Mikold! nints más mód, halálra kell jutni,
Utolsó vesztünket el-nem lehet futni.
Atilla nem hall-meg tovább semmi kérést,

Haragja útálja már az esedezést.
Ne szerentséltessed tovább értem magad',
Hidd-el, hogy le-romlott Alusban óltalmad.
Ah bár tsak Budának tudnám történetét!
Ki-omlott-é vére, vagy tartja életét?
Utolsó órámat érzem halálába,
Vele kell le-szállnom a' koporsójába.
Minek élnék-is itt, hol már az Istenek,
Végső haragjokban mindent emésztenek?
Atilla kezének nem fogyhat prédája,
Vérrel buzog mindég fertelmes adója.
Jupiter el-nézi, hogy roppant Világát
Egy vad, el-pusztítja; 's nem állja boszszuját,
Markában alusznak verő menny-kövei
A' bünt tsendességgel nézhetik Egei.
[53] A' természet kiált; de hasztalan fárad,
Tsak újúl veszélye, mi magából árad.
Dögleletes ez hely Mikold, innen fussunk.

MIKOLD.

Hogy úgy leg-kínosabb halálunkra jussunk!
Atillának hogy mégy-ki, birodalmából,
Miként szabadúlsz-meg²⁹ velem hatalmából?
Az idegen népek tengerre költöznek
Előtte, 's fegyverbe reá nem öltöznek.
Mennyire szaladjunk, hogy el-ne érhessen?
Terjedett hatalma hozzánk ne férhessen?
Illyen gondolattal ne légy életedről,
Úzd-el 'e rossz álmod fájdalmas szívedről.
Tsak Atilla éltet, hogy ha meg-kegyelmez;
De ő rajta kívül semmi nem védelmez.

EMÉZIA, *dübörgést hall, rémüléssel.*
Mitsoda dübörgés ütközik mellyemben?

²⁹BT. I: szabadulj-meg

Halálos rettegés támad a' szívemben.
Atilla jö Mikold.

MIKOLD.

Áh szörnyü rémulés!
Rá rohan testemre az halálos hülés.
Mennydörögj *Jupiter*; emeld kezeidet,
Pusztító haragod, szorja mennykövidet!

[54] EMÉZIA.

Fussál velem Mikold, az harag' tüze ér,
Atilla lármája itt a' poklokra vér.

Hatodik jelenés.

ATILLA, TSABA, KADIKA, ALUS.

ATILLA *A' dühösség szikrázik szemein,
's egyszer'smind büszke méltósága kevélykedik tekintetében.*
Mitsoda halandó mer törni ellenem,
Hogy illy háborgással kell köztetek élnem?
Buda, a' mint sejtem, hol hallja szavamat,
Ellenem esküdvén, futja haragomat,
Hová lett? merre ment? szólj Alus előttem,
Kivel szövetségem' dolgaimról tettem.
Parantsolatomat nem tudod ismérni,
Mellyet, lehetetlen senkinek meg-kérni.
Kezed alá rendeltt erős Vitézimmel,
Mit tsináltál, mond-meg fegyvereseimmel?

ALUS.

Parantsolatodat Király! el-követtem.
Buda nem értette, arról nem tehettem.
[55] Kétszér-is neveztem előtte Atillát;
De rá azt felelte, nem haladja Budát

Sérült szíve, tüzzel, előttem, fel-lobbant,
Szikrázó mérgében, éltem ellen rohant.
Mellette esdekett engedelmes párja,
Vólt első hevének tartó zabolája.
Egy-máson könyveztek; én tsendesen néztem,
Dolgokat, 's tzelomat magamban intéztem,
Végre megént mondtam; parantsolatom van,
Hogy Budát magammal vigyem a' fogságban.
Ekkor' haragjával dühösebben lobbant,
Mint mérges Oroszlán, ellenünk úgy rohant.
Meg-vallom rettegtem Vitéz méltóságát,
Emberim sem bírták indulatosságát.
Futottunk előle, nyomdokink' követte,
De egyikünket-is keze nem érthette.³⁰
Az épületek közt, el-rejtettük magunk',
E'képen kerültük nagy Király ! halálunk',

ATILLA, *kevély tekintettel, 's finnyás haraggal.*

Illyen vakmerőség rúgdossa hatalmam'?
Ez legyen³¹ Budától végtére jutalmam?
Ah el-fajúltt fajzás! hol van most életed?
Hadd verném poklokra hiti-szegett Lelked'.
Hatalmam tsak Buda martzongja egyedül;
De fegyverem alatt, a' semmiségbe dül.
Tsaba! reád bízom ezentúl dolgomat,
Jobban értsd mint Alus parantsolatomat.
[56] Vitézeim közzül tizenkettőt válaszszt,
E'ként Buda ellen, mindenkor meg-állaszszt.
Ma teszem próbára fíjuí hívséged';
Szemem előtt, mutasd-meg egyenességed',
De mindazonáltal kéméld ifjúságod,
Ne vigyen Budához közel bátorságod',
Vitézimre bízzad hitetlen életét,
Semmivé teszük ök érdemetlen létét.

³⁰BT. I: sérthette ³¹BT. I: léssen

Vigyázz jól Budára, kövesd öt' nyomdokin,
Ösvényit keresd fel, indulj lépésein.
Alus! te más felől minden intésekre
Okosan figyelmezz a rendelkezésekre.
Kadika egy részre, én másra indulunk,
A' pártot-ütöttre e' ként rá-találunk.
Férget hatalmunkban soha ne szenyvedjünk,
Trónusunknak ölén bátorságban legyünk.
Ha ellenségemre találok, el-vesztem,
Folytt véribé kedvem', szívemen élesztem.
Istenink boszszúlják gyaláztatásomat,
Budában, nem nézik útáltatásomat.
Úgy-is a' *Márs* vezet engem' kezeivel,
Bírák³² *Jupiternek* ölö mennykövivel.
Ő bünteti bennem az egész Világot.
Ő szolgálja vagyok, ő tesz' igazságot.
A' mit ő nem akar, meg-sem-is engedi,
Sorsunk' miként tetszik, a képen rendeli.

TSABA.

Király! vigyázzunk itt, 's ne hirtelenkedjünk,
Míg Budát vesztenénk, mindent jól rendeljünk.
[57] Mostani dolgunkban szükséges vigyázni,
Az hirtelenséggel lehet itt hibázni.
Budát szeretettel tisztelik Vitézink,
Veszte miatt reánk ronthatnak népeink.
Budának halála olyan lármát tehet,
Mellyet most a' Király, ingyen sem reménylhet.
Járjunk tsak tsendesen bajos titkainkkal,
Fedezzük szívünket, színes szavainkkal.

³²BT. I: x Birák [a lap alján jegyzet]: *Itt kérdés támadhat, hogy Atilla Jupitert ismér <het> te [beszúrás a sor fölött] é hírébe, vagy nem, úgy mint a' Romaiak 's Görögök; én nem tudom, de a' Tragédia kívánnya, hogy ötöt szájába adjam; mert felső Istenségürl szóllani kell ki a' Pogánység között Jupiternek neveztetett.

Buda méltóságát rettegik Vitézink;
Ha ellene megyünk, reszketnek kezeink.
Alus próbálta már vele ellenkezni;
De nehéz ellene nekünk fegyverkezni.
Ha Vitézim tőle valahogy rémülnek,
Félelmes szívükben belőlről meg-hülnek;
Tudom így futásra veszik mind dolgokat,
Buda fegyverére, ott hagják urokat.
Én, el-nem futhatok³³ soha Buda elől,
'S ugyan ez lesz ok, hogy fegyvere meg-öl.
Gondolja a' Király, most veszedelmemet,
Ha lehet, tartsa-meg tovább életemet.

ATILLA.

Tsaba! te magadba nem gondolsz hibáson,
Hasznot látok én-is a' várakozáson.
Mitsoda veszély ez, hogy így gátoltatom?
Fel-tett tzeljaimban akadályoztatom?
A' népem annyira kedvellhetné Budát,
Hogy érte, meg-vetné Királyát, Atillát?
[58] Halandó társinknak szíveket, ki látja?
Titkos érzéseket benne, ki tudhatja?
Magamnak kell, látom, tsak Budára menni,
Ezen kívül másként, veszedelem tenni.
Legyetek tsendesek; semmi ne szóljatok,
Nyelvetek ne legyen; de mindent halljatok.
Én fogom végezni Vitézi mívemet,
Mellyben tsendesítem félelmes szívemet.

³³BT. I: futhatok (x) A lap alján jegyzet: (x) Kaba nem úgy szöll mintha néki Buda elől el szaladni lehetetlen mód volna; hanem bátorságát érti, gyalázatjának ismérné halandótul el futni; Buda pedig nálla sokkal erősebb lévén, halála nálla bizonyos lehetne.

KADIKA.

Emézia, Király! testvérje Mikoldnak
Mit tesz', mint özvegye, el-veszett Budának?

ATILLA.

Tsabának kell mellé férjül rendeltetni,
Így fog Emézia tőlem kedveltetni.
Ebben nints nehézség, sőt jobban lehet így,
Mikoldnak-is eként minden dolgot meg-vígy.
Ellenem ő tudom nem fog pártot ütni,
Nem szokás még nála, velem ellenkezni.
Továb most veletek nem lehet mulatnom,
Társaságotoktól, el-kelletik válnom.
Kadika Tsabával maradjanak itt-el,
Ahus pedig követ töb Vitézeimmel.

[59] Hetedik³⁴ jelenés.

KADIKA, TSABA. EMÉZIA, BUDA.

*Kadika, Tsaba, zörgést hallván, a'
Játék néző-helynek fenekén, tsendesen félre húzzák magokat.
Buda, Emézia érkeznek, kik Tsabát, Kadikát^{34/a}
nem sejthetik.*

EMÉZIA.

E' veszedelemnek helyéről Buda fuss,
Atilla elibe soha többet ne juss.
Engesztelhetetlen örökre ellened,
Ha rád talál, keze által kell el-veszned.
Mint a' pokolbéli dühösség olyan már,
Kínos halálodra utolsó tüzzel jár.
Semmi nem vet ellent öldöklő karjának,
Törvénynek kell lenni már akaratjának.

³⁴BT. I: Vitézimmel. el megyen / Hetedik ^{34/a}BT: kadikát,

BUDA.

Emézia! miként tegyek illy sorsomban?
El-nyomattatván már ártatlanságomban?
Mitsoda részegek az olly történetek!
Mellyek egy halandót, bolondúl ki-vesznek,
A' nagy Isteneknek törvényeik alól;
Hogy, tsak mit ő akar, az találtasson jól.
Illyen szabadosan egy föld' pora bírja
Emberi Nemzetünk', melly néki leszsz rabja,
[60] Veszsen-el örökre egy olly alatsónyság,
Mellyben Isten ellen vagyon az uraság.
Atilla előtt már egy Világ térdepel,
Ki ellen, sem Isten, sem ember, ki-nem kel.
Istenek rontsátok az olly vágyakodást,
Melly vérünkön akar gyilkos uralkodást.
Tegyen Atillára lántzot igazságtok,
Emészsze-meg él'tét felső haragotok.
A' törvényből, ki-költt hatalom veszsen-el,
Jupiter, ha verhetsz, ne szenyvedd eztet-el!
Atilla' hatalma alatt hogy szenyvedjünk?
Szabad tetszésének, mi módon engedjünk?
Ditsőségre termett régi *Stzitha* Nemzet!
Lásd-meg rabságotat, hová sorsod vezet.
Egy tigris' hatalma alá jössz egészen,
Ez ölhet mint tetszik, sírba verhet épen.
Nints Isten! Atilla teszi tsak törvényed,
Egyéb igazságban nem lehet reményed.
Ah ti halhatatlan erejü Istenek!
Felső igazságtok mi okból engednek
Egy dög halandónak illy szörnyü hatalmat,
Ki, szabadon tehet mindenkor' ártalmat
Ditső törvényeknek, mellyel ellenkezik,
'S az ártatlanoknak véribé vétkezik?
Ah veszett történet!

KADIKA, *Budához közelít.*

Stzitha Fejedelem!

Ne terhelődj, talám leszsz olly segedelem,
[61] Melly fájdalmas szíved' kínos rabságából
Még meg-szabadítja veszélyes jármából.
Hidd-el, hogy *Jupiter* minddég, nem halgathat,
Minden roszt éltünkben jóra változtathat.
Legyen szíveden-is olly édes a' remény,
Mint sorsod most rajtad; melly terhes és kemény.
A' nagy Isteneknek felsőbb igazsága,
Soha, hidd, hatalmát egy pornak, nem adja.
Vígasztald magadat.

BUDA.

Te érdemes *Stzitha*,

Sorsom szenyvedhető, ah de Emézia!

TSABA.

Néked segedelmed együtt az övével
Származhatik bennünk szívünk reményével.
Atillának rontjuk rossz vélekedésit,
Szüntelen tsaljuk veszett rendelésit.

EMÉZIA.

Szánakozásodban a' természet kiált,
Tsaba! melly tigrisből benned Angyallá vált.
Ne kövesd Atyádnak véres nyomdokait,
Útáld haragjának bolond gyilkosait.
Szeléd természeted Budára ver benned
Nem lehet másképpen, mint ő néki tenned.
Kettös vér fajzotta Attila' nemzetét,
Egyik Angyalt szülhet, más a' pokol mérgét.
[62] Mint emésztő tüzét, ereszti magából
Mellyet az Ég adhat végső haragjából.
Nemes Vitézeink, igaz barátságok',
Életünkért meg-tett betses fáradságtok',

Érdemeiteknek *Jupiter* fizesse,
Budát hívségtekre én velem éltesse.

TSABA.

Nemes Emézia! emberi természet
Vezérli mi bennünk az halandó élted'.
Hogy ne szánakoznánk?

EMÉZIA.

Ah nemes származás,
Buda! Atillától különböz e' fajzás.

TSABA

Mikor' az érdemek köztünk üldöztetnek
Isten! be nagy öröm ha segítettetnek
Melly édesen érez mellyünkben a' szívünk,
Ha józan törvényét teszi természetünk.

BUDA.

Hogy lehet Atilla ilyen *Stzitha* vérből
Oly tsudállatosan, mint méreg a' mézből.

EMÉZIA.

Buda! még reménylhetsz az ifjú Tsabában
Nem úgy, mint meg-veszett véred Atillában.
Van szánakozása; szeléd származás ez,
Ártatlanságunkban nemesen védelmez.

[63] TSABA.

Kegyess Emézia Angyali személyed
Bennem uralkodik, hívségem reményljed.
Ah ha történetink, örömöm engednék,
Nagy Isteneinknek hányszor nem áldoznék!

BUDA.

Magyarázd-meg Tsaba tovább hívségedet
Hadd tudhassam jobban érzékenységedet,
Talám titkon szenyvedsz?

TSABA.

Szívem nem titkolom,
Bennem égő tüzem', előtted meg-vallom.
Emézia emészt.

EMÉZIA, *tsudálkozással.*

Tsaba értem szenyved!
Szemére gyültt tüze, tekintetén enged,³⁵
Ah új veszedelem!

TSABA.

Ne félj szerelmemtől
Emézia! remenylj mindent hívségemtől,
Örömod, akarom, legyen tsak Budával,
Mint Atyafi, 's másként nem mulatsz Tsabával.
Szerelmemnek jármát hordozni, meg-szoktam,
Tüzét e'koráig előtted, el-bírtam.³⁶
Tudom hogy tsak Budát tisztelheti szíved,
Ne réműlj Tsabától, ismérd igaz híved',
Erőszakos adót szerelmem nem kíván,
Emézia! nem hagy soha szívem árván.
[64] Budának halálát én titkon nem főzöm,
Sőt Atilla' tüzét, mint lehet, öntözöm.
Maga mellé szívem rabot nem választhat,
Kedvet nálam az illy pár soha nem³⁷ adhat.

BUDA.

Mitsoda nemes tűz!

EMÉZIA.

Szívem könyvez bennem.
Hány érzékenységgel kell belőlrül égnem!
Ah Tsaba be nemes minden gondolatod!

³⁵BT. I: tekintetün (x) [A lap alján jegyzet] Enged, vagy olvad — el engesztelni, el engedni ³⁶BT. I: meg-bírtam ³⁷BT. I: Kedvet <soha> nállam soha [beszúrás a sor fölött] az illy pár nem

Hogy lett Atillától illy józan fajzásod?
Nagyra születtedél, nem győzlek tsudálni,
Ki tudná jószágod' közzülünk hálálni?

KADIKA.

Ne veszítsünk időt, Buda hadd távozzék,
Hogy Atilla itten közzénk ne érkezzék.
Jó rendeléseket tegyünk dolgainkról,
Ne felejtkezzünk-el az ártatlanokról.

EMÉZIA, *lármát hall, rémuléssel.*
Kegyelmes Istenek!

KADIKA.

Atilla lármája.

EMÉZIA.

A' mélység bődül-meg.

BUDA.

Ah poklok fajtája!

[65] TSABA.

Talám még nem az ő mennykövei ezek,
A' miként magamban dörgésiről érzek.
Ne tegyünk nagy lármát, legyünk reménységgel,
Rettegésünk, el-múl, kívántt tsendességgel.
Ha minden el-múlik, és semmit nem hallunk,
Lassan láb újj hegyen ki-lophatjuk magunk'.

EMÉZIA. *Zörgést hall újra.*
Tsak ugyan Atilla, Egek hova legyünk!

TSABA.

Már most ő mennydörög

EMÉZIA.

Ne mulassunk, menjünk.

BUDA.

Természet rendibe vezetett történetek!
Veletek mennyire vernek az Istenek!

EMÉZIA, *menve.*

Kéméljétek Egek, könyörülj *Jupiter!*

BUDA.

Nem tud ö kegyelmet; véghetetlenül ver.

Vége³⁸ a' második Játéknak.

³⁸BT. I: ver, el mennek. / VÉGE

[66] HARMADIK JÁTÉK.

Első jelenés.

MIKOLD, ALUS.

MIKOLD.

Alus, hol a' Király, mit végzett magában?
Nyuhatatlan-é még mostani dolgában?

ALUS.

Királyné, Atilla szívében titkos lett,
Dolgairól velem tanácskozást nem tett.
Háborog magában, de nem tudom miért?
Ki látja új gondját, melly most szívéhez fért?

MIKOLD.

Nem isméred tehát néki fájdalmaid?
El-fedezi töled Atilla titkait?

ALUS.

Királyné! nem tudok, Atilla' titkáról,
Mert szívével beszél tsak maga dolgáról.

[67] MIKOLD.

Buda ellen mérgét nem adta tudtodra,
Mikor' ellene gyúltt haragja szavadra?

ALUS, *tétovázásba esik, akadoz.*¹
Nékem' a szavamra?

MIKOLD.

Hidjed, nem-is másnak
Van olly Lelke, ki kárt szüljön az igaznak.

¹BT.: akadozz

ALUS.

Királyné, engemet hóltig ment hívségem.
Veszszek-el, ha lehet ez hitetlenségem!

MIKOLD.

Mint tudod tett vétked', új bűnnel tetézni,
Jobbra, balra, dolgod' tsalárdúl intézni!
Úgy hiszed, hogy talám még nem ismerhetlek,
'S hitelkedésedbe igazságot vélek?
El-felejtetted-é már gonoszságodat,
Mellyel jegyzed köztünk alatsónyságodat?
Engem, Budát, Tsabát, párt-ütöknek mondaszsz,
Mikor' nálunk nélkül Atillával szóllaszsz.
Szóllj, gonoszságodat mi haszna tagadod,
Jobb, ha veszteséged' előttem, meg-vallod.

[68] ALUS, *háborgással.*

Miként vádoltatom! mitsoda gonoszság!
Istenek? hová lett köztünk az igazság.
Ah! légyen szerényebb még Mikold ismerni
Alust, kinek olly bünt lehetetlen tenni.
Ártatlanságomat tsak az Egek látják,
Tudom igazságom' ök még meg-mutatják.

MIKOLD.

Ugyan azon Egek veszti-el éltedet,
Mellyek, meg-útálják már tsalárd Lelkedet.
Paraszt zavar véred' átkozott fajzatja,
Részeg természeted' úndok rajzolatja.
Hogy nem rettegheted a' nagy Isteneket,
Kik már hevítik rád ölö menny-köveket.
Árúlkodó, gyilkos vagy tsalárd két színű^{1/a}
A' pokol formáltt vólt, te el-fajjúlt Lelkű!
Az Egek előtt még reszkess te kegyetlen!

^{1/a}BT. I: csalárd s' két színű

Nem hagyják vétkeket hidd-el büntetetlen.
Nem truttz Egeinknek, Atila hatalma,
Van *Jupiternek*-is Világához szava.
Búsultt haragjában, emésztő mennyköve,
Illyen gonoszt, mint te, már sokat le-vere.
Atila kegyelme minddég nem védelmez.
Jupiter, én, Tsaba, egyik sem kegyelmez
Gonosz életednek, ha szerentsétlen leszsz
Királyodban; hidd el, hogy életed el-vesz.
Ki-nyilatkoztatom gonosz erköltsödöt,
Hadd lássa Atila meg-veszett véredet.
Mikor' gyúltt haragja majd ellened fordúl,
Talám akkor' Mikold bajától szabadúl.
[69] Ne véd, hogy már nékem nem vólna hitelem,
Meg-lásd, a' Királynál még módját fel-lelem,
Mellyel, gonoszságod ki-nyilatkoztatik
Buda töled minddég nem vádoltathatik.

ALUS.

Elötted mitsoda méltatlan szenyvedek,
Királyné! kinél már kegyelmet sem nyerek.
Poklok nyíljatok meg, kiáltsatok átkot
A' veszett Lélekre, ki szülte e' vádot!
Sok győzedelmemért mit érdemelhetem
Egyebet, hogy töled Mikold meg-vettettem.
Így jutalmaztatik a' testembül folytt vér?
Hív szolgálatomért, még gyalázatom ér?
Istenek! verjete a' kínos poklokra,
Hogyha gonoszt tettem!

MIKOLD.

Halgass, 's illy átkokra²
Ne ereszkedj átok; mert téged büntetnek

²BT. I: Halgass és átkokra

Az életed ellen el-búsúlt Istenek.
 A' poklot meg-nyílni nem látod előtted?
 Nem hallod dördülni az Eget feletted?
 Átkozott fajzása paraszti vérednek,
Stikszenek mérge, 's terhe közöttünk a' földnek.
 Miként el-fajúltál, mint meg-veszett Lelked!³
 Mindent felejtettél, boszszantván Istened'.
 Buda sóhajtása él'ted ellen kiált,
 Melly az Isteneknél védelmet-is talált.
[70] Reszkess gonosztévő! meg-ölek kezemmel,
 Atila akár mit tegyen életemmel.
A' boszszúállásnak, kétségnek, dühösségnek tüze
gyúllasztja Mikoldnak ortzáját, 's haragos
tekintetinek utólsó tüzével feddözik,
végre⁴ nagy sebességgel, el-megyén.
 Itt veszsz, az Istenek' haragja emészszén!
 Tudom, pokol helyed, hol jutalmad lészen.

ALUS, *Maga keresztbe forgó tekintetére,*
halálos kétsége, a' maga marakodó veszetségét festi:
Belső gyötrelmeitől ki-meredt szemei,
fejérrrel kavarnak, 's mellyét szüntelen
markolászván, kínosan hánykódik, akadozva nagy
fúvallások közt.

Kegyelmes Istenek! — — kínom' — — miként érzem,
 Belőlről sértetvén, — — a' szívembe — — vérzem,
 Mikoldnak — — szavai — — *reszket* — — mardossák —
 — fületem,
 A' rettegetés gyötri — — *fel-akad,* — — el-rémült
 Lelkemet.

³BT. I: Mennyire fajultál meg veszett Lelked ⁴BT. I: utolsó tüzével fedd kemény beszédibe, végre

Reám omlik az Ég! — — *kemény szózattal*, — — kiáltoz
a' pokol,
Fogait tsikorogtatva, — — Mennydörögj *Jupiter*;
bennem Lelkem vádol.
Szerentsétlen Alus! *le-verettetve*.

[71] Második jelenés.
ATILLA, ALUS.

ATILLA, *vidám ortzával*.

Tsak érted fáradok, Alus, hol maradsz-el?
Mért tévelygeszsz magad? itt hol talállak-fel!
Mitsoda változás mellyet rajtad látok?
Kétséggel tekintgetsz, szívedben olvasok.
Gyötrelembe estél? *szorgalmatos tekintettel*
esdekve, mond-ki fájdalmadat.
Formáljad nyelveden panaszos szavadat.

ALUS, *az erő-szaknak kínos mosolyodásával*.

Király nintsen nékem semmi terhes bajom,
Mít rajtam tapasztalsz, az bennem tsak álom.
Egy fijam⁵ árnyéka tünt vala előmbe,
Kit *Katalaunnál* veszünk seregünkbe.⁶

⁵BT. I: Fijam (x) [A lap alján jegyzet:] (x) Alusba csak azt akarom mutogatni, hogy egy rossz 's gonosz paraszt vér, mennyire viheti alacsonyosságát ha nagy rangra megyen. Nem tézélom minden parasztrul így gondolkozni, tsak az el fajtakról szóllok, mellyek leg vesztebb teremtéseké lehetnek azok közt kiket egy, dühösödött természet kevergő gyomrának leg keserűbb sárjából ki verhet. Eggy régi nembül való nemes Férfi ha el vetemedik is, nemesebb gonoszsága a' paraszt veszettségénél, és eggy régi igaz vér soha meg nem romolhat úgy hogy az igazságon kívül való tévelygésébe is gyakran nemes hibákat, 's jó dolgokat is néha ne tselekedjék; de eggy gonosz Ur paraszt ostoba bünét szöntelen gorombább vétkekkel fedezi 's meg nem térhet hamar, hogy el veszhecsék. ⁶BT. I: Kit Rómánál veszünk véres [beszúrás a sor fölött] seregünkbe.

Kezeit ki-nyújtva kérte-vólt védelmét,
Tölem, de tagadni kellett segedelmét.
Nem tudom most miért jött hozzám⁷ formája,
Mintha most-is látnám, hogy sohajtoz szája.
Elöttem jár képe mellettem esett-el,
Kínjait közlötte Atyai szívemmel.

ATILLA.

Nagy érdemü Vitéz! mint jutalmazalak,
Hogy fájdalmaidtól meg-óltalmazalak?
[72] Tsendesedj, kérj tőlem valamit gondolhatsz,
Velem életemben mindent együtt bírhatasz⁸
Egy hív Vitézemet, ki értem vért onthat,
Királyi kegyelmem meg-nem jutalmazhat.
Egy ellenség előtt el-follyt jobbágy' vérit,
Nehéz meg-fizetni, 's bajos tudni bérit.
Hazád nyugodalma⁹ fizesse hívséged',
Álus! 's véred¹⁰ ára légyen ditsőséged.

ALUS.

Ha a' Király tudja így szolgálatomat,
Mint egy Haza-fija, 's jobbágy, jutalmamat
Eléggé el-vettem már szegény éltemben,
Meg nyughatom, tudom, hóltig hívségemben.

ATILLA.

Egy érdemes Vitéz nem szállhat mésképen,
Illyek gondolati, mint te beszélsz éppen.
De felejtsd gondodat, szorgalmatoskodjunk,
Fel-tett szándékinkrúl, gyere, tanátskozzunk.
Ne rettegj semmitül, hatalmamban bízzál,
Sem Égtül, sem földtül velem ne irtózzál.

(*El-mennek.*)

⁷BT. I: hozzám jött ⁸BT. I: Vélem a' mit akarsz éltembe azt bírhattz ⁹BT. I: nyugodalmát ¹⁰BT. I: tetted

Harmadik jelenés.

BUDA, TSABA.

TSABA.

Tsenedesdjél Buda, el-jutsz nyugalmadra,
Istenink vígyáznak ártatlanságodra.

[73] A' gonoszság, tudod, addig forraltatik,
Míg végre magától, ki-nyilatkoztatik.

Alus' vádolása el-vesz Atillánál,

A' Királynál még ő sem kedvesbb Tsabánál.

BUDA.

Atyafi' szívedre bízom magam Tsaba,

Vélem együtt töled várja Emézia,

Mostani bajából tsak szabadulását,

Átkozván Alusnak rút el-fajulását.

Védelmezd azokat, kik mint ártatlanok,

Hozzád ragaszkodván kerülnek halálok',

Ezer szenyvedésnek vagyok ki-tétetve,

Eginkre hasztalan járok esedezve.

TSABA.

Nintsen olly nagy érdem Buda! melly nem
szenyved,

A' porban sok nemes születés¹¹ el-senyved.

Nagy embereink még minddég üldöztettek,

Noha az Egektől ők védelmeztettek.

A'ki nem szenyvedett,¹² nints annak érdeme,

Minden kitsinsységben lehet veszedelme.

Egy nagy születésnek keresztjei vannak,

A' ki igaz, tudod, szenyvedni kell annak.

De azért gonoszok éltünkkel ne legyünk,

Az Egektől mindent békével el-vegyünk.

¹¹BT. I: Sok Nemes Születés a' porba ¹²BT. I: szenyvedhet

BUDA.

Tudom, hogy érdemünk minddég üldöztetett,
'S a' veszett ebektől sok-szor kergettetett.

[74] Egy nemes halandó nem-is élhet másként,
Istenink tselekszik, hogy sorsa van e'ként;
De mind-azonáltal tsak nehéz a' próba'
Nagy az érzékenység egy nemes fajzásba.

TSABA.

Az orvosság, Buda, keserü nyelvünkön;
De ha jól dolgozott, örülünk éltünkön,
Hasonló fájdalomú szívünkben a' próba,
Melly ámbár keserü, de gyógyít azomba.

BUDA, *félre.*

Áh keserves élet! meg-hogy szabadúljak
Töled Emézia, ha élsz, miként váljak?
Halni nem akarok; élni lehetetlen.
Jupiter ma reám mitsoda kegyetlen!

TSABA.

Ne panaszold minddég Buda fájdalmatat,
Kedveld jobban benned jó¹³ nyugodalmatat.
Bízd rám Alus' sorsát: El-vesztem él'tébe,
Fegyverem szalad ma mellyén-bé szívébe.
Mit gondolsz? hogy érte el-vesztne Atilla?
Buda! tudod, Tsaba hogy Királynak fija.¹⁴

BUDA.

Párt-ütéssel vádol már Atyád téged-is
Félő, el-ne veszesd életedet te-is.

TSABA.

Bízd az Istenekre Buda tsak sorsomat,
A'kik védelmezik ártatlanságomat.

¹³BT. I: az ¹⁴BT. I: Kaba Atillának Fija

[75] Örömmel láthadd még szíved¹⁵ tsalatkozni,
Mikor' bennem dolgoz, jóra fog változni.
Mit igen óhajtunk, abban kételkedünk;
Ha az Angyal szól-is, szavának nem hiszünk.
De ez az halandók erőtelenségek,
Kiknek tétovázni szokott reménységek.
Vígasztalódj Buda!

BUDA.

A' reménység meg-hólt,
'S hal most-is, mert bennem eddig eleven vólt.
Hízlekedem Tsaba el-bágyadt szívemnek,
De talám nem érem hasznát illy mívemnek.

TSABA.

Egy el-félemllett szív minddég akadályt lél,
A' miben öröme van, még attúl-is fél.
Én sajnálom Buda, hogy így el-aléltál,
'S Vitézi szívedben illy gyengévé^{15/a} váltál.
Tudom Emézia, ki szíved' faggatja;
De *Jupiter* kínod, veled el-hagyatja.

BUDA.

Lépéseket hallok, valaki érkezik,
Mikold ez, a'kivel Kadika jelenik.

[76] Negyedik jelenés.

MIKOLD, KADIKA, TSABA, BUDA.

MIKOLD. *Budához fordul, szánakozással.*
Szerentsétlen Buda! mint vagy életeddel?
Nyughatol-é néha gyötrelmes szíveddel?

¹⁵. BT. I: Szívedet örömmel ládd még ^{15/a}BT: gyengévé

BUDA

Mint sorsom engedi, húzom napjaimat
Jobban, hol kevésbé érzem fájalmimat.

MIKOLD.

A' kegyetlen Alust feddettem éretted.

BUDA.

Beszélettél vele? fel-miként, 's hol lelted?

MIKOLD.

Gonoszsága között, egyedül találtam,
Minden álnokságit a' szemére hánytam.
Szüntelen esküszik, magát mentegeti,
A' ki-elvádolta, aztat fenyegeti.
Veszsen-el így sohajt ha ellened szólott,
'S károdra magából, leg-kisebbet mondott.
Az Egekre kiált, rútúl átkozódik,
Isten, Világ előtt, minddég szabatkozik.
Söt, még hívségének jutalmát kívánja;
'S hogy ellene-török, azt igen sajnálja.

[77] KADIKA.

Ah kettős gonoszság! Ah veszett származás!
Hogy lehet közöttünk illy el-fajúltt fajzás!

MIKOLD.

Tett dorgálásomra még-is rettegését
Láttam, mellyben sejtém titkos szenyvedését.
Szemei fejjérel fordúltak előttem,
Valahányszor szóval a' szívére löttem,
Tüzes ábrázatján habozott kétsége,
Testét reszkettette belső veszetzése.
A' pokol kínnya jött átkozott szívére,
Gyötrelme festetett rút tekintetére.
Hogy el-vesztem éltét magam fenyegettem,
Gonosz szándékírúl mérgesen intettem.

Hánykódott előttem, 's reszketve lehellett,
Akadozva esett tőle a' felelet.

BUDA.

Talám gonoszsága el-változik benne.

TSABA.

Ah érdemes Buda! ha az nála lenne!

KADIKA.

Ki tudja egy ilyen gonosz mesterségit
Tsak nagy Isteneink látják veszettségét.

MIKOLD.

El-kell ött' vesztenem,¹⁶ nints más szabadulás,
Lehetetlen benne hogy légyen változás.
[78] Minddég veszett marad részegültt Lelkében,
Terhe lett földünknek el-fajúltt éltében.

TSABA.

Magamat el-szántam, hogy vérit ki-ontsam,
'S az Királynál, okát tettemnek meg-mondjam.
Veszzen el a' gyilkos!

BUDA.

Légy tsendesen Tsaba,
Várjunk-el ezután mit tsinál Atilla.
Talám meg-rettent ma a' gonosz szívében,
'S változni fog tovább kegyetlenségében.

TSABA.

Adnák az Istenek! de nints reménységem,
Alus lett szívemben hóltig ellenségem.

MIKOLD.

Tsaba! szándékozdruél tovább tanátskozzunk,
Hogy hirtelenséggel nagyon ne hibázzunk.

¹⁶BT. I: vesztetni

Távozzunk most ismét; mert itt kap Atilla,
Jertek nyomdokimon Kadika, és Buda.
*Tsaba kezénél fogva Mikoldot vezet, kiket Kadika és
Buda keserves sóhajtásokkal követnek.*

[79] Ötödik jelenés.
EMÉZIA, JÚLIA.

EMÉZIA, *le-verettetett lánkadással.*
Nem tudod hol létét Júlia Budának?
Nem enyhíthetsz kínján Eméziájának?

JULIA.
A' Királynéval van, dolgában fáradoz,
De sóhajtásával szerelmednek áldoz.
Szüntelen előtte térdepel hívsége,
Nyög, és fohászkodik szívedben insége.
Tudom, ha szabadúl, hozzád fut először,
Nem lesz távozása talám tőlünk többször.
Vigasztald magadat, reméld segedelmed,
Az Istenek nyújtják, tudom, még védelmed.

EMÉZIA.
Ah nehéz Julia nékem várakozni,
'S kétségeim között szívemmel habozni.
Végtére meg-únnja Buda-is életem,
A' kinek létemmel már terhére lettem.
Halálát rettegven felejti szerelmét,
Helyettem óhajtja már tsak segedelmét.
Mit tegyek Istenek illy kínos sorsomban!
Mellynek változása leszsz tsak halálomban!

[80] JULIA.
Atillánál szükség most tsak esedezni,
Másutt szabadulást nehéz reményleni.

Talám meg-változik ha előtte kérjük,
Mert ha tsak kesergünk, tzélunk^{16/a} el-nem érjük.

EMÉZIA.

Julia! mit tehet egy haragnak tárgya,
Annál, a' kiben már örökös lett vádja?
Hogy mennyek elibe egy veszett tigrisnek?
Ha rá gondolok-is, reményét éltemnek
El-vesztem szívemen, Ah bóldogtalan ügy.

JULIA.

Fejedelem Aszszony, hozzá másokat küldj,
Ha magad nem mersz-is eleibe menni,
Nem lehet más módunk.

EMÉZIA.

Ah nints itt mit tenni.
Tsak az Istenekre bízzuk tovább ügyünk'
Hozzájok sohajthat tsak gyötrelmes szívünk.

JULIA.

Késnek Isteneink ma segedelmekkel,
Mi pedig nyögünk itt a' szenyvedésekkel.

EMÉZIA.

Mit tselekedjünk hát érdemes Julia?
Mindent el-követne, tudod, Emézia.
[81] Tsabában, Mikoldban él még reménységem,
Bennek végződhetik egyedül inségem.

JULIA, *ijedéssel.*

Lárma érte fülem, Ah itt jön Atilla!

EMÉZIA.

Sijess velem, erre fussunk-el Julia.

^{16/a}BT: tzélünk

Hatodik¹⁷ jelenés.
ATILLA, KADIKA.

ATILLA. *kezét fogja Kadikának, 's kevés ideig,
szemébe néz.*

Kadika! meg-nyugszom ma az hívségeden,
Sok Vitéz érdemet találok szíveden.
Halgasd-meg szándékát a' *Scytha* Királynak,
Nagy bizodalma van hozzád Atillának.

KADIKA.

Ha szükséges lehet, Király, tsekélységem,
Halálomra nyomhat éretted hívségem.
Mindenkor igazán tettem szolgálatom,
Ném féltem melletted még soha halálom.

[82] ATILLA.

Budának tudod már titkos párt ütését,
Két színnel, láthatod maga viselését.
Magánosan lappang, bújdoklik előlem,
Itt ott tsak titkosan beszélget felőlem.
Veszedelmét látom tovább életemnek.
Segíts! hogy lehessen vége félelmemnek.
Meg-vallom, barátom, meg-kell ölnöm Budát,
Veszte szabadítja egyedül Atillát.
*Kadika ezen szavait hallván Atillának, színében
el-változik, 's tétovázni kezd, Atilla tovább
félelmesen beszél.*

Mitsoda rémülés jön tekintetedre?
Talám rettegés száll szavammal szívedre?
Változásod honnan lett? mond-meg, Kadika,
Hogy tekintetedet érthesse Atilla.

¹⁷BT. I: Julia. el mennek / H a t o d i k

KADIKA, *fájdalmasan.*

A' szívem két részre szakadt-el mellyemben,
Kínos képzelődés kevereg fejemben.

ATILLA.

Látom, hogy nem tetszik néked akaratom,
Dolgodat, Kadika hidd-el, hogy tsudálom.

KADIKA.

Király! életemmel parantsolj egészen,
De hogy tetszésedre most nem találsz készen,
[83] Engedd azt leg-alább azon gyötrelmeknek,
Mellyek nem sérelmi a' nagy Isteneknek.

ATILLA.

Mit tészesz Kadika? Vádolod tzélotomat?
Nem igazolod hát így akaratomat?
Reszkess Atillának dolgát kárhoztatni,
Ki Európát-is elég irtóztatni.
Ellenségeimnek te barátjok lehetsz?
Szavamra ellenek fel-fegyvert nem¹⁸ vehetsz?
Mít reményljek rólad, ha eként tselekszel?
Kadika Atilla rólad majd mást rendel.

KADIKA, *Atilla eleibe térdre esik.*

Király! verd által itt előtted mellyemet,
Tedd semmivé inkább kínos életemet.
Hatalmadban vagyok, ölly-meg, hadd veszszek-el,
Mint gonoszszá legyek.

ATILLA.

Mit akarsz most ezzel?

KADIKA.

Budán olly méltóság vagyon, Király tudod,
Mellyel te-is köztünk néped igazgatod.

¹⁸BT. I: ellenek <fel> fegyvert fel [beszúrás a sor fölött] nem

Azokat öldösni jobbágyid' ne szoktasd,
Kik te veled egyek. Tzélodat változtasd.
Ha Buda előtted kezem által halhat,
Egy hirtelen Vitéz rólad-is mit tarthat?
[48] Atillának ötsét, 's Buda méltóságát
Egy rab el-vesztheti?

ATILLA.

Tudván gonoszságát
El-lehet, Kadika, akár kit veszteni,
Ha gyilkosságot tudsz rossz szívébe lelni.

KADIKA.

Király! tselekedhedd, néked van hatalmad,
Tsak hogy Budát ölhesd: de engem óltalmad
Tartson meg e' büntöl.

ATILLA.

Bűnnek találod-é
A'mit én tettem ma rendelésemmé?

KADIKA.

Atillában nem bün. Vagyon méltósága;
De Kadikának még rabi jobbágysága
Meg-nem engedheti, hogy bátran ölhessen,
'S Atilla ötsébe kard atzélt verhessen.
Földünkön méltóság nintsen Atillának;
De Kadika kitsiny a' Vitéz Budának.
Király! osztályosod tudod ez vérében,
Te hozzád hasonló vólt születésében.
Ö benne tégedet felére tekintünk,
Ellene ez okbúl rohanni nem merünk.
Kéméld méltóságod' Király személyében,
Ki veled egy vérrel mozog életében.

[85] ATILLA.

Kadika! beszéded' gondolkozva hallom,
Változom magamban igazán meg-vallom.
Tölem vegye hát így tsak Buda halálát,
Atilla követi maga ma el-dolgát.
Mennj tölem Kadika, szívemben rendelek,
Gyűlölek, szeretlek, nem tudom hogy nézlek.

KADIKA.

Az Egek tekintsék-meg igazságomat,
Atilla ismérje ártatlanságomat!
(*el-megyén.*)

Hetedik jelenés.

ATILLA, ALUS.

*Alus a' Játék-piaztanak fenekében meg-áll tsendesen,
's hallgattja Atillának beszédét, ki ötet észre nem vehette.*

ATILLA, magában.

Kadika szavai ok nélkül nintsenek,
Bennek igaz, 's gonosz, egyképen sejtettnek.
Néha úgy képzelem, mint ha jót mondana;
De ismét úgy tetszik, mint ha tsak vádolna.
[86] Fájdalmas hívatall! terhesültt Királyság!
Igy lappang előtted titkon az igazság.
Mellyikhez lehet már köztök reménylenem?
Kihez kellyen tovább bátran beszéllenem?
*Alus ekkor a' Játék-piazt fenekéből előre indul, kit
Atilla azonnal szeme eleibe veszen, 's hozzá beszédét
panaszszal kezdi.*
Érkezel¹⁹ barátom, mért maradsz-el tölem?

¹⁹BT. I: (x) Érkezel [A lap alján jegyzet]: (x) Itt meg lehet jegyezni, hogy egygy Király kegyetlen hibája miatt, minden igaz hiveitül, gyermekétül el szakadva egygy árulónak

[88] NEGYEDIK JÁTÉK.

Első jelenés.

MIKOLD, KADIKA.

MIKOLD.

Minddég több több kín közt rettegván, szenyvedve
Elötted látsz Vitéz nálad esedezve.
Ha inkább isméred a' végezéseket,
Magyarázd rajtunk meg-tett¹ rendeléseket.
A' nagy *Olympuson* lakozó Istenek
Nyújtnak-é² óltalmat, avagy kegyetlenek?
Mi által ingerlik-fel újra Atillát,³
Hogy halálra verje az ártatlan Budát?

KADIKA.

Királyné! hidd-el, hogy tsak Alus egyedül,
Kit köztünk nézhetünk, minden veszélyünkül.
Ebben a' szerentse mint paraszt fijában,
Ostobán hibázott rá költött javában.
Hadainkban néha vakmerőségével,
Baromi tüzében, esztelenségével
[89] Egy néhány *Pannonust* Atilla láttára,
Vak szerentséjébül függesztett kardjára.
Illyen viseltt dolga a' Királynak tetszett,
Mellytül fogva vele barátságot kezdett.
Veszsen-el akár ki, a' ki vér ontásban
Tart tsak emberséget, 's nem vélheti másban,
Halandó vóltunknak igaz érdemeit,
Hanem ha pusztítjuk a' földnek színeit.
Az itt jobb katona, a' ki leg-dühösebb
'S éh⁴ oroszlánnál-is szagatni mérgesebb.
Ezek Atillánál érdemes emberek,
Nem a' bátor, szeléd, igaz, okos vérek.

¹BT. I: Magyarázd a' rajtunk tett ²BT. I: Adnak-é ³BT. I: ingerlik <fel> újra fel
[beszúrás] Atillát ⁴BT. I: Éh

Vakmerő dühösség, baromi gyilkosság,⁵
 Embertelen harag, ostoba hánykódás,
 Mindnyájan érdemek lettek Atillánál,
 Ki jobban kedvelli Alust a' fijánál.
 Ez a' gonosz paraszt ostoba vólt mindég,
 Új szerentséjénél érdemetlen vendég.
 Nintsen születése, 's soha paraszt⁶ véri
 A' nemes dolgokat észszel fel-nem éri.
 Atillánál bátran együgyüen beszéll,
 Hol a' Király tudod ártatlanságot vél.
 A' gyermek, és bolond igazat beszéllnek,
 Nem kell tétovázni benned az hitelnek.
 De egy paraszt gonosz nem olyan tudatlan,
 Hogy ostoba élte lehetne ártatlan.
 Ha szerentsére kap, ravaszúl tsal, von, híz,
 Gyilkol, árúlkodik, hazudik,⁷ kínoz, nyúz.
 Egy rossz paraszt vérnek sok száz esztendő kell,
 Míg a' nemes érdem erébe helyet lel.
[90] Alus ez, ki mindent vádol a' Királynál,
 Igazságunk rab lett ostoba szájánál.
 Atilla, Királyné! engem, téged, Budát
 Tovább Eméziát, 's saját fiját Tsabát,
 Alus vádjaira gyanúságba vette,
 Ki gonoszságával szívét el-hitette.
 Illyen sok Vezérek sorsok életekkel!
 Mert nem tanátskoznak az igaz szívekkel.
 Belölrül nem látnak, tsak színrül itélnek;
 Habozó eszekkel sok rosszst jónak vélnek.
 Mitsoda változás! — *rémüléssel* — a' Királyné —
 — *fájdalmas kiáltással* — székelt!

⁵BT. I: gyilkolás ⁶BT. I: születése <'s soha> mert [javítás az áthúzott szó felett]
 paraszt a' ⁷BT. I: csapodár

MIKOLD.

*gyötrelmébe hanyatlik; halaványodni kezd
ábrázatjában: egy szolgáló elő ugrik: karos-széket viszen
Mikoldnak; mellybe le-ereszkedvén, kevés
szempillantások múlva, beszédjét kezdi.*

Változom Kadika, 's minden testem reszket.
Egy fel-mentt paraszt vér törvényt szab Hazámnak,
Közel szolgálja lett Király koronánknak.
Hogy szenyvedhet többet egy nemes méltóság,
Mint ha rabbá teszi az Uri parasztság?
Ah Atilla mért nem látod szíveinket!
Hogy ne üldöznéd így igaz híveinket.
Igazítsátok-meg, hatalmas Istenek,
Bolond egyvelgésit a' történeteknek!
Ah nem tudom tovább segítni magamat!

[91] KADIKA.

Királyné! ne neveld bennem-is kínomat.
Az Istenek talám jót hoznak dolgunkból,
Örömmel költözünk-ki még fájdalmunkból.⁸

MIKOLD.

Nints több segedelem, már mind oda vagyunk,
Kadika, vedd-fel; rossz paraszt⁹ vérre bírtunk.
Alus gonoszságát semmi nem előzi,
Mesterségeinket, és Atillát gyözi.
Egy fényes póltzra jött ravaszultt parasztnak,
Kit vak szerentséje ki-választott Urnak,
Kitsoda bírhatná titkos mesterségit?
Istenink-is únnják törni ördögségit.
Bóldogtalan Mikold!

⁸BT. I: költözünk <ki> még ki [beszúrás] fájdalminkból ⁹BT. I: Kadika ezt [beszúrás] vedd fel <rossz> paraszt

KADIKA.

Kegyelmes Királyné!

Minden tekinteted magáé *Vénusé*
Meg-illetődésre húzod a' szíveket,
Fel-gerjeszted bennünk érzékenységet.
Ne okozza könyved bennem már kínomat,
Meg-vídúlsz, ha hallod tőlem egy titkomat.

MIKOLD, *hirtelen szavakkal.*

Magyarázz, szólj, mondjad, miben reménylhetek?
Nyilatkoztasd hamar mit tőled érthetek.

[92] KADIKA.

Az ifijú Tsaba Eméziáért ég
Ah talám ö benne, reánk tekint az Ég!
Tudod, hogy Atilla Tsabát mint kedveli,
A' kibén örömet tsak egyedül leli.¹⁰
A' Buda párjának mesterségeivel
Tegyük rabnak szívét érzékenységgel.
A' szerelem, tudod, hogy mitsoda serény
Rabság, sem történet, nintszen olyan kemény.
Hogy módot ne kapjon hívtalát tenni,
Ennél jobb eszközt most lehetetlen lenni.
Majd ha Emézia Tsabánál esdekik,
Talám az Istenek benne meg-engedik,
Hogy Buda kegyelmét nyerje Atillától,
Ki belől meg-lágyúl, könnyörgő fijától.
Tudod hogy a' kérés mitsoda erős ott,
Az hol természetünk szerelmet-is gyújtott.
A' Világban sokat végzett a' szerelem,
Nintszen ennél köztünk erősebb védelem.

¹⁰BT. I: Atilla felettéb kedvelli / Kabát, kibe minden örömet fel leli

MIKOLD.

Ah süssünk ezzel, 's Tsaba ifjúságát
Tsaljuk-meg Kadika! nagy ártatlanságát.
Ötsém' meg-tanítom, hogy mulasson ő-is
Tsabával; 's színlelje hozzá szerelmét-is.
Egy fel-gyúltt ifjú remény nélkül-is hív,
Mindent meg-hisz benne a' nyughatatlan szív.
Majd ha Emézia így szólhat rabjához,
Hogy Budának párja: de hajlik Tsabához.
[93] Kinek segedelmét esedezve kéri,
Melly nélkül örömét soha el-nem éri.
Az ifjú szívét tüze el-ragadja,
Meg-fog tovább szünni benne Buda vádja.

KADIKA, zörgést hall.

Királyné! fussunk-el, Atilla érkezik,
Veszély itt maradni.

MIKOLD.

Ah a' szívem vérzik!

(El-mennek.)

Második jelenés.

ATILLA, ALUS.

ATILLA.

Alus! minden felöl árútatik¹¹ éltem,
Tsak te vagy, a' kiben vígasztalást leltem.
Az egész udvarom tölem húzza magát,
Titkosan követi ellenem-el dolgát.
Egy új Világot még örömet meg-vennék,
Tsak trónusom¹² ölen bátran nyugodhatnék.
Mennyin nem írgylik ditsőségeimet,

¹¹BT. I: vádoltatik ¹²BT. I: Thrónusunk

Kik nem látják bennem veszett gyötrelmimet.
Mi haszna gyözzük-meg az egész Világot,
Ha szívünk nem érhet soha nyugodalmot?
[94] Mennyi gyötrelmekkel jár a' győzedelem!
Nevedésével vesz a' segedelem.
Harag, keserűség emészti szívemet,
Veszéllyel tápláltam Vitézi mívemet.
Nem találom Budát, fut szüntelen tőlem,
Ha szavamat hallja, el-megyén előlem.
Késedelmeztetem élte vesztésében,
Mikoldnál tartózik esedezésében.
Keressük-fel Alus, vesszünk életét,
Soha ne szenyvedjük tovább¹³ gonosz létét.
Tarsd hozzám hívséged', kövess lépésemen,
Velem együtt nyugodj-meg Vitézségemen.
Ne rettegj semmitül, nézd tsak Isteninket,
Szemléld bátran köztünk történeteinket.
Egy Vitéz barátom nem retteg semmitül,
Félelme származhat tsak az Istenekről.

ALUS.

A' Királynak mindég engedelmeskedem,
Hartzainkban, tudja, halálom sem félttem.
Mindenütt követem nagy parantsolatit,
Tsudálom, tisztelem Vitéz indulatit.
Hogy Budától félttem, azt tsak a' méltóság
Okozta szívemen, mi tsekély valóság.
Félttem a' Királynét több Vitézeinkkel,
Kiket háborgatunk igyekezetinkel.
Egy szolga, nagy Király, mindenkor hibázott,
Ha keze Urának vérivel tsatázott.
Atila nagy nemét ötsén tekintettem,
Vitézségem' nála azért felejtettem.

¹³BT. I: Ne szenyvedjük köztünk tovább

[95] Más kezétől halni Budának nem lehet,
A' Király egyedül, hol ő halált lelhet.
Egy méltóság legyen rab bár esésével,
Még-is tiszteletet kíván személyével,
A' jobbágy párt-ütő ha ellene hartzol,
Kit ilyen vétkéért minden törvény vádol.

ATILLA.

Alus! a' hol erőt vett már a' gonoszság,
Nem lehet ott soha érdemes méltóság.
E' tsak oly név, a' melly különös érdemnek
Tudós Vitéz igaz nagy Fejedelemnek
Engedtetik mindég a' nép hívségétül,
Ország a' mellynek ez, jön segedelmétül.
Illy birodalmamat hagynám most Budára?
Hogy ne nézzen minden a' nagy Atillára.
Ah pártot ütött név, veszz-el már nyelvemrül!
Hogy ne gondolkodjam annyit sérelmemrül.
Vigyen-el a' pokol búsúltt haragjában,
Hadd ne lássak veszést *Bendegúz'* fájában.
Hol van Buda, Alus?

ALUS.

Király! nem tudhatom,
Ezzel most szívedet, nem vigasztalhatom.
Legyél serény ötséd' fel-keresésében,
Sijjettesd örömd' méltó veszésében.
Én ha hívségemmel Uram segíthetlek,
Veled el-indúlván nyomodon követlek.
[96] Szükség-is hatalmad' szabadságba hozni,
Veszedelme alól koronád' óldozni.
Osztályos Atyafit a' Király¹⁴ méltóság,
Tudod, nem szenyvedhet, mert felső magasság.
A' mellyik korona két főhöz tartozik,

¹⁴BT. I: Atyafit <a'> Királyi

Ott a' trónus dolga, sok¹⁵ képen változik.
A' nyugodalomról álmodni¹⁶ sem lehet;
Tseneds békességet, ott senki nem vélhet.

ATILLA.

Egyenesen beszélsz, nem kételkedhetem
Tovább hívségedben, mit nem érdemlettem.
Vége lett már bennem Buda életének,
Poklokra kell menni hitetlen Lelkének.
Sijessünk mind ketten, hogy tellyesíthessük
Vitézi dolgaink', 's bajunk' felejthessük.
Márs! légy segítséggel fíjad Atillának,
Hadd rontsa életét a' veszett Budának.

Harmadik jelenés.

BUDA, TSABA.

BUDA, *fájdalmasan.*

Szüntelen küszködven kinyával szívemnek,
Tsaba! benned látom éltét reményemnek.
Kegyetlen Istenink létem' nem engedik,
Atillával Lelkem' testembül ki-verik.
[97] El-szántam magamat végre halálomra,
Az Egek nézzenek ártatlanságomra.
Nem félném vesztemet, de egy kintsem él még,
Mellyért kínos szívem első tüzében ég.
Ah Tsaba! tsak erre kérem segedelmed',
Védelmezze éltét egyedül kegyelmed.
Kínos szerelmemnek szerentsétlen tárgyát
Oltalmazd, 's távoztasd róla Alus vádját.
Tsak ezért fáradok veszélyes éltemben
Reszketek miatta kínos gyötrelmemben.'

¹⁵BT. I: Ott a' veszedelem sok ¹⁶BT. I: Nyugodalomrul meg álmodni

Istenek nézzetek párom napjaira!
Tegyetek enyhülés szörnyű fájdalmira!
Emézia! Ah te veszedelmes *Hymen*,
Melly ennyi kínokkal származtál szívemen!
Tsaba! egyetlen egy kintsem' néked hagyom,
Mellynek nyugalmára tsak benned vágyódom.
Ha halok, vigasztald szegény Eméziát,
Nemes véred adja vissza néki Budát.
Az Istenek alig tették öszve velem,
Már el-ragadtatván, tőle el-kell¹⁷ veszнем.
A' leg-tisztább hívség szülte társaságunk,
'S a' leg-gyilkosabb kéz okozza halálunk.
Ah szörnyű fájdalom!

TSABA.

Melly méltó keserved,
Mellyel magyarázod szerentsétlenséged'
Buda! nagy érdemü fajzása vérünknek
Öröme,¹⁸ keserve, kínos életünknek.
[98] Ne tökéld-el magad' kínos halálodra,
Az Istenek néznek ártatlanságodra.
Nékem ne ajánljad érdemes párodat,
Élj te, 's keresd¹⁹ benne vigasztalásodat.
Halálod' előttem Buda ne említtsed,
Rettegéseimet előtted tekintsed.

BUDA.

Nem lehet félelem, sem rettegés több már,
Fel-nyílt a' koporsó, setét gyomrába vár.
Mindent el-követtem; de a' nagy Istenek,
Sorsom ellen, látom, mindég kegyetlenek.
Atyád' szomjúságát el-ólthatja vérem,
De Eméziáért kegyelmedet kérem.

¹⁷BT. I: el kell tőlle [számozás a szavak fölött] ¹⁸BT: Öröme ¹⁹BT. I: Élj Te keresd

Vegyed hívségedbe árvámat, hív Tsaba!
Tartsd-meg azt, kit vesztett a' gyötrelmes Buda.
Kínos emlékezet! veszett történetek!
Mért engedték éltém' a' nagy végezésék!

TSABA.

Buda! fel-függesztjük az halálos tsapást,
Melly tsak benned tenne leg-gyilkosbb vér ontást.
Maradt egy fegyvered Mikold' szerelmében,
Mellyel Atillának verhetsz ellenében.
Haragja ebben-is engeszteltethetik,
Öldöklő szándéka fel-függesztethetik.²⁰
Az én hívségem-is dolgozik részedről,
Mellybe vígasztalást reménylek éltedről.
[99] Atilla boszszúja közöttünk el-téved,
El-nyomjuk vad tüzét, 's örömod meg-éled.

BUDA.

Mikor' Atyád el-ment új Világot győzni,
Rómának határit vérünkel öntözni.
Hogy itt *Atilléat* építsek, azt mondta,
Sicámbríat e'ként nevezzem meg-hagyta.
Én ezt tselekedtem: A' nép *Budát* kiált,
Mit tehetek róla, hogy a' név így el-vált
A' népnek szájában; melly tsak szokásból szól,
Nem tudja mi a' rossz, 's mi lehet nálunk jól.
Atilla mint szélvész ide vissza fordúlt,
Minden Nemzeteket fegyverével fel-dúlt:
Ártatlanul vádol, hogy ellene járok,
'S nyert koronájára²¹ mint gyilkos úgy várok.
Egyedül akarja bírni tsak földünket,
Mikor néki tetszik, veszti életünket.
Illyen nagy hatalom gerjedt-fel ellenem,

²⁰BT. I: Veszét busulása csendesíthetetik [a hiányzó sor pótlása a lap szélén] ²¹BT. I:
Az Koronájára

Istenek! mondjátok hogy lehessen élnem?
Meg-veszett kevélység! hová ragadod már
Atillát, ki mindég vér tengerekben jár?
Emésztő tüzének tsapkodó lángjai,
Ordító torkának rettentő hangjai,
Rémülésbe hozzák a' nagy természetet,
Melly nem táplált vólt még vadat, illy vesztet.
Rút kegyetlensége haragom' gerjeszti,
Tsak a' méreg bennem, mi szívem éleszti.
[100] De mit tselekhetem nyomorúltt sorsomban,
Meg-szabadulásom van tsak halálomban.
Emézia, Mikold, Tsaba, édes nevek!
Hogy lesztek vesztemben olly²² rettenetesek!

TSABA.

Ah Buda! ne szaggasd szívemet már tovább,
Vedd-el szerentsétlen életemet inkább.
Minden reményedet vesztetted Lelkedben,
Erötelen lettél Vitézi éltedben.
Szólj az Istenekhez; tudd ártatlanságod,
Ezek védelmezik, meg-ládd, igazságod.

BUDA.

Az Istenek, tudod, halálát engedik
Az igazaknak-is, kik őket tisztelik.
Nem bánja *Jupiter* kínos halálomat,
Egén jutalmazza ártatlanságomat.
Istenink a' jót engedik szenyvedni,
Egy öllyünek lehet gerlitzét üldözni.
Az Istenek minket tsak úgy óltalmaznak,
Ha halálunk után végre jutalmaznak.
Jupiter a' jóért az *Elysiummal*
Fizet, és a' gonoszt bünteti poklokkal.
Így néz halálunkkor sorsunkba ő belé,

²²BT. I: már

Most pedig engedi, hogy mi minden felé,
Hányattassunk széllyel a' történetektül,
'S próbáltassék Lelkünk az hitetlenektül.
Ha halálunk után végre jutalmazott,
Jupiter azt mondja jól meg-óltalmazott.
[101] Nem bánja az igaz, itt akár hogy szenyved,
Mert tudja, hogy néki ez jutalmat enged.
Imhol Isteninknek rólunk végezések,
'S ártatlanságinkról meg-tett rendelések.

TSABA.

Engedi *Jupiter* hát hogy mind el-veszszünk?
'S semmi reménységet bennünk ne éleszszünk?

BUDA.

A' ki ártatlan hólt, az nem veszhett-el,
Társalkodása leszsz²³ a' ditső Lelkekkel.
Tsak az itt keserves, hogy a' szívünk méreg,
Melly ha sérjültt bennünk, titkon rág mint féreg.
Emézia vette-el felét éltemnek,
'S tartóztatja létét testemben Lelkemnek.

TSABA.

Hidd, módját találom²⁴ szabadulásodnak,
Bennem van kútfeje vígasztalásodnak.

BUDA.

Hitess-el szavadrúl, mondd-meg tehetséged,
De ne tsalja szívem' ma²⁵ egyenességed.

²³BT. I: lész [*] [A lap alján jegyzet:] * Buda úgy beszél, mintha az Istenek itt a' földön nem annyira mint az Eliseumon jutalmaznának, azért állítja hogy *Jupiter* minden szenyvedését meg engedi egy érdemes halandónak, mivel örök nyugodalmát úgy világi szenyvedésejéért bővséges jutalomnak állítja, melyet meg szerezni tsak véres világi viszontagságokon lehet — az illy okoskodás <> a pogányoknál [javítás a lap szélén] meg volt. ²⁴BT. I: Móját találom hidd ²⁵BT. I: meg

[102] TSABA.

Eröltet Atilla, hogy Eméziának
Szerelmem' ajánljam, és vesztét Budának
Dolgozzam titkoson mérgesültt szívemben,
'S dühösségem' hordjam ellened mellyemben.
Hogy itt *Sicámbriát Budának* nevezted,
Nem azért üldözi Attila életed';
De Eméziádat kívánja el-venni,
'S téged vesztvén, szívét úgy mellém rendelni.
Ah dögletes tzél, el-fajúltt gondolat!
Természetünk ellen meg-veszett indulat!
Vérontással vegyem tárgyát így szívemnek,
Hogy legyen az kínos rabja szerelmemnek?
Buda! meg-tagadom hívségem' párodhoz,
Sírva térdepelek Atilla lábához.
Végső szándékomat egészen ki-mondom,
Nem kell Emézia, Budát szabadítom.

BUDA.

Kettős érzékenység zavarja szívemet,
Ah halálos kínos 'sibbasztják véretem.
Mint fájúlhat bennünk így-el természetünk,
Hogy néha minden jót belőle ki-vesztünk?
Tsaba! dolgom terhes, mind egy, mind más részről,
Nem lehet így remény az én életemről
Nagy születésedet te benned tudálom,
Hidd-el erkölcsödben édesül halálom.

[103] TSABA.

Ne tetézd keserved; engedj beszédemnek,
Ne sértegeds tüztét tiszta hívségemnek.
Szelédséget hordott, tudjad-meg,²⁶ Atilla
Tsabának létével mérges ágyékába.

²⁶BT. I: tudjad az,

Kínos történetid ellen védelmezlek.
Füstbe megy veszélyed.

BUDA.

Még egyre kérdezlek.
Bírad nemes tüzed', 's magyarázd hogy Mikold,
Mit gondol éltetrül.

TSABA.

Veszélyedbül fel-óld,
Körülted mindenütt segedelmed nézed,
Még-is reménységed' éltedhez nem érzed.
Ah Buda! nem hagyom helyben gyötrelmedet,²⁷
Egészlen el-bágyádsz; únod életedet.
Haszontalan kínját okozod szívednek,²⁸
Ne gyengélkedj, érezd javát reményednek.²⁹
Egy halandó szíve ha reményében hül,
Olyan mint az holt test elvenség nélkül.

BUDA.

Tsaba! Nemes tüzed' szemedben szemlélem;
De kínos sorsomat éltedben nem lelem.
[104] Az Ég, föld, természet, ha ellened ki-kel,
Akkor lásd, hogy szíved veszélyedben mit lel.
Hozzám nagy hívséged okozza tüzedet,
Érzékenységeid tsapdossák Lelkedet.
Forraszsz, hánykolóddol,³⁰ indulataidban,
Mert nem érzed kínom' kevés próbáidban.
Meg-tudom én, Tsaba, hol az élő remény;
De itt a' végezés nem fordul, mert kemény.

TSABA.

Nem emésztem magam' tovább keserveddel,
Atillához futok.

²⁷BT. I: nem <hagyom> lehet [javítás a sor fölött] helye gyötrelmed<et>nek ²⁸BT. I: [A két sor fordított sorrendben szerepel] ²⁹BT. I: Ne gyengélkegy Vitéz érezd reményedet ³⁰BT. I: Forrasz – <> hánykolóddol

BUDA.

Ah várj, 's kérésseddel,
Ne mennj Atillához Mikold híre nélkül,
Ha hirtelenkedel, halál leszsz élteembül.

TSABA, *kemény szóval.*

Egy félelmes ember nem halgattathatik,
El-megyek; a' szíved nem vígasztaltatik.

[105] Negyedik jelenés.

BUDA, EMÉZIA.

BUDA, *magába észre nem veszi Eméziát, ki a'
Játék néző-piatz fenekében tsendesen áll.*
Nagy Isten! védelmezz most szenyvedésemben,
Légy segítségemre, szörnyü inségemben.
Érzékenységim már szívemen³¹ hervadnak,
Fájdalmimtúl belső részim szaggattatnak.
Lehellésim között tévelyedett Lelkem,
Ide 's tova lebeg, mit sírva tart testem.
Bár tsak ki-fújhatnám tüzem' halálomban,
Mit Eméziáért utólsó kínomban,
Rettegéssel érzek, irtózáván síromtúl,
Melly a' semmiben el-vett³² betses páromtúl.
Hol vagy Emézia? Hol sírod éltedet?
Hol gyötri Atilla haragja Lelkedet?
Szerentsétlen tárgya kínos életemnek!
Ki tsak egyedül vagy mindene szívemnek.
A' mérges fene vad el-szaggat testemtül,
Ah haragos Egek, egész vérem meg-hül!

³¹BT. I: Nagy Isten! a' kinek <haldoklva> félholtan [javítás a lap szélén] kegyelmed / Kérem, méltóztassál nyujtani segedelmed. / Magyarázd kétségem kínos, rettegésit / Mint büntetésednek gyötrő jelentésit / Érzékenységeim szívemen ³²BT. I: vét el,

Ha veszett sorsomat magamban gondolom,
Reszketek, 's kegyetlen Istenink' vádolom.
Emézia! lásd-meg egy halál árnyékát,
Melly felére képzi már a' kínos Budát.³³

[106] EMÉZIA, *tsendesen elő-jön.*

Nem lehet-é vége rettegéseinknek?
Meddig tart gyötrelme szenyvedéseinknek?
Leheld- ki szerelmed veszett tévelygését,
Mellyet bennem tettél Buda! és veszését,
Ne féjled előtted kínlódó párodnak;
Édesítsd, ha lehet, mérgét haláloednek.
Átkozzad órádat, mellyben szerelemre
Találván, függesztéd hívséged' szívemre.
Szerentsétlen tüzed' én gyújtottam benned,
Veszedelmes éltem miatt kell gyötretned.
Érzem haláloedat, 's a' vért-is vádolom,
Mellynek melegében lett fogantatásom.
Halavány vérem közt fohászkodik Lelkem,
Koporsómnak szélin dülöng lankadt testem.
A' szomorú halál komor országába,
Mint már határoztam, szívem fájaldalmába,
Veled együtt megyek Buda!³⁴ remélj bennem;
Nem lehet te nálad nélkül nékem élnem.
Ha Atilla szüli benned haláloedat,
Melléd helyeztetem azért-is, hamvamat.³⁵
Meg-érezem azzal, hogy³⁶ veled nyugoszm,
Az örök időket soha meg-nem únom.
Nem érik-el végek az írigy Istenek
Tsbárúl, és rólam tett végezéseknek.

³³BT. I: Mely már borította szerentsétlen Budát [az áthúzott sor javítása a lap szélén]

³⁴BT. I: együtt <Buda> megyek Buda ³⁵BT. I: helyeztetem én is az hamvamat

³⁶BT. I: Meg érzem abba is hogy

Nem adja gyümölcstét szerelmem Tsabának,
Öröme nem leszen bennem Atillának.
El-megyek Budával az örök időkre,
Nintsen semmi gondom tovább az élökre.

[107] BUDA.

Érdemes származás! bírjad nagy tüzedet,
Ne vesztegeds velem tovább már szívedet.
Sírom setétében éltem örömet lel,
Emésztő gyomrából vígasztalásom kel.
Emézia! ha hív leszel koporsóig,
'S szerelmeddel táplálsz egész halálomig.
Ah árnyék gondolat! hasztalan kívánság,
Mellyben több semmiség vagyon, mint valóság!
Emézia! maradj Tsaba hívségében,
Ne kövessed Budát kínos veszésében.
Haláloddal, tudod,³⁷ nem eleveníthetsz,
Nékem, vagy magadnak múltván, mi jót tehetsz?
A' te hívségedben Tsaba nemes véri
Érdemes jutalmát Egeinktül kéri.
Maradj karjai közt, 's engem halálomra
Eresztvén, ne tekints utólsó órákra.

EMÉZIA, *tüzesen.*

Kegyetlen! káromlod örök hívségemet,
Melly hozzád tsatlotta, hóltomig szívemet.
El-veszésed után mért kívánod éltem,
Hogy mikor nyugoszol, itt gyötrődjön létem?
Én halok hát elébb, próbáld-meg, maradj-el,
Érezzed örököd, mit szíved osztán lel.
Ha olly tűz hevíti testedben véredet,
Mint bennem, 's mint³⁸ én, úgy érzed szerelmedet;
[108] Nálam nélkül nyugtod nem leszs Világunkban,
Ah Buda, kövessük egymást halálunkban!

³⁷BT. I: tudom ³⁸BT. I: hogy

BUDA.

Akaratom ellen érzem örömet,
Halálomból vissza kiáltom Lelkemet.
Kebelem fel-nyitják érzékenységeim,
Hogy ízleljem benne gyönyörúségeim.
Mitsoda kegyesek voltak az Istenek
Öszve-kelésünkkor', 's most mely kegyetlenek!
Érzékenységeim meg-tévesztik egymást,
Kedvvel, dühösséggel teszik a' sohajtást.
Ah életem fele! — kínos emlékezés,
Be kegyetlen rajtunk a' felső végezés!

EMÉZIA.

Verd-le már szívedrül a' poklok gyötrelmét
Nem nézhetem tovább Lelkednek keservét.
Ha meg-halok veled, életedet ne szánd,
Legyél igaz hozzám, 's el-vesztemet ne bánd.

BUDA.

Mit tesznek hamvaim minden érzés nélkül,
Ha testem te veled mély sírjába³⁹ bé-dül?
Ha nem érezhetem létedet mellettem;
Mi örömöm benne, hogy születtem, 's éltem?
[109] Nintsen gyönyörúség soha koporsóban,
Nyájasságot senki nem lelt még a' sírban.

EMÉZIA.

Igyekezz hát Buda tartani életed,
Hogy párod élhessen egyedül éretted.
De ha meg-kell halnod, ne kívánd léteimet,⁴⁰
Vidd-el árnyékkoddal testembül Lelkemet
El-nem kerülhetem, koporsódra dülök,
A' te tested leszen helyem, mellyen hülök,
Édes gondolatok! nemes vígasztalás!

³⁹BT. I: siromba ⁴⁰BT. I: kívánd <> léteimet

Melly kedves Lelkünknel⁴¹ egy érdemes halás!

Ijedéssel.

Járást sejtettem most, valaki jön, Buda!

BUDA⁴²

Tsendesek lépési, ez még nem Atilla.

Ötödik jelenés.

JULIA, BUDA, EMÉZIA.

JULIA, *hamar beszéddel.*

Ne mulasson tovább itt a' Fejedelem.

EMÉZIA.

Ah halálos posta! végső veszedelem!

Szólj tovább Julia.

[110] JULIA, *akadozva.*

Nintsen — semmi veszély

Tsak — Királynénk — akar

EMÉZIA.

Ne akadozz, beszélj.

JULIA.

Budát a' Királyné magához hivatja,

Akaratját e'ként tudtára adatja.

EMÉZIA.

Buda el-mégy tölem, hová eresztelek

Tudom, az Ég alatt többet fel-nem lellek.

BUDA, *keservesen.*

Ne félj, az Istenek talám védelmeket

Jelentik Mikoldban új segedelmeket.

⁴¹BT. I: Lelkünknek ⁴²BT. I: Buda! *Ijedéssel* / BUDA

EMÉZIA.

Szívem a' mellyemben rút jövődölést tesz,
Minden reménységem éltedhez tsak nem vesz.

BUDA.

Vígasztaljanak itt téged az Istenek.
Ereszsz, ne tartóztass, testvéredhez megyek.
El-megyen.

EMÉZIA, *zokogva.*

Mennyél-el örökre, hagy-meg kínjaimnak,
Hogy rettegésivel legyek halálomnak.

[111] JULIA.

Fejedelem Aszszony! ha halhadd kérésem'
Térdre esik.
Tekintsed lábodnál most esedezésem'!

EMÉZIA.

Szívednek mitsoda fájdalmát érthetem?
Szólj szabadon nálam, ha hasznod tehetem.

JULIA, *fel-áll, Emézia parantsolatjára.*⁴³

A' Király haragját rettegem szüntelen,
Mellynek áldozatja lehetek büntelen.
Mint ártalmas postát úgy néz veszetzége,
Életemben vádol már régen kétsége,
A' titkokat hordom, 's ellene kárt teszek;
Mikoldtúl Budátúl ajándékot veszek,
Így ítél Atilla, 's fenyegeti éltem,
Mit hívségem szerént meg-nem érdemlettem.
Hadd mehessek innen-ki veszedelmembül,
Míg halál nem léssen árva életembül.
Hívségemet soha úgy sem felejlhetem.
Ah Fejedelemné!

Kesereg.

⁴³BT. I: JULIA fel kél Emesia intésére ki néki azt parantsollya

EMÉZIA, *sohajtva.*

Hát itt-is vesztettem

Örömöm, Julia! mit eddig okoztál,
Midön hívségeddel oly tisztán szolgáltál?
Szívemben magammal kesergem sorsodat,
Mennyire fájlalom el-távozásodat!
[112] Együtt tölténk időnk' egész életünkben,
Együtt nyájaskodtunk még gyermekségünkben.
Keservesen esik tőled el-válásom,
Maradj-meg, ha lehet, lásd sok sohajtásom.

JULIA.

Ah de életemet hogy szerentséltessem,
'S szolgálatom' tovább miként rendelhessem.
Ha kerget Atilla, mit tehet kegyelmed?
El-erötelenültt ellene védelmed.

EMÉZIA.

Igen jól beszélleszsz, már mindenem' veszttem,
Leg-kedvesebb hívem' tőlem el-ereszttem.
Ne szerentséltessed értem életedet,
Mennj, 's egy hatalmasbbitől várd segedelmedet.

JULIA, *Emézia lábához borúl zokogva.*

Engedelmet — kérek — ha — nálad — véthettem,
'S kötelességemet — néha — nem — tehettem.
Tudom, — hogy — hívségem — hibám — nem — okozta,
Melly — szívemet — mindég — igazán hordozta.

[113] EMÉZIA, *hasonlóul zokogva.*

Julia! — nem történt — soha velem — hibád,
Tetszésem — szerént — vólt — mindég — minden — munkád
Mennj-el — 's életedet — tartsák — az Istenek,
Ne — legyenek — hozzád — soha — kegyetlenek.
Eredj-el — elölem.

El-fordúl tőle.

JULIA.

Keserves meg-válás.

Be szorítja szívem' a' kínos zokogás!
*Egynéhányszor mentében Eméziára keservesen
viszsa néz, ki ábrázatját bé-fedvén, keszkenőjét
könyveivel áztatja. Julia megyen tovább
tovább, 's végre nagy sóhajtással
elveszti magát.*

EMÉZIA, magában.

Minden öszve esküdt keserüségemre,
Ég, föld, tör szüntelen kínos életemre.
Ez szomorú helyen rettegésim között,
Julia könyvével zokogva öntözött.
Fél-fegyverkeztek már az Egek ellenem,
El-eresztem Lelkem', lehetetlen élnem.
Tsak árnyékát képzem körültem Budának,
Fohászkodásait hallhatom szájának.
[114] Szörnyü rettegések! kínos képzelődés!
Hatalmas Istenek! mitsoda rémülés!
*Midön Emézia kétségével magában küszködne,
setétedni kezd a' Játék piatz; először zúgást,
annak utánna zörgést hall feje felett, végre
villámlásokat lát. A' Játék néző helynek
egy szegeletibül hallja Budának kiáltásit,
kinek tsavargó Lelke, méltatlan el-üzetteté-
sének boszszú-állásáért esedezik. — —*

Kétséges tekintettel.

Meg-indúlt-é a' föld, vagy az Ég háborog?
Ez homályos helyen villámlás tsavarog.
Hol vagyok? a' mélység meg-nyílik alattam,
Kihez kiáltsak itt, magam hol maradtam?
*Ekkor egyszerre hirtelen zengés, villámlás,
és tsattogás leszs a' Játék néző helyen,
mellynek egyik setétes szegeletibül
kiáltás hallatik.*

Te dörgesz *Jupiter*? szórjad mennykövidet!
Szikráztasd, tüzesítsd komor fellegidet.
Meg-nyíltak a' poklok, okádják mérgeket,
Szaggatott szívemben érzem rút férgeket.
Fel-nyílik ez a' fal — Lélek, ah érkezik!
Nyeljetek-el poklok! Lelkem bennem rébzik.
Tegezd mennykövidet kegyetlen *Jupiter*!
Haragodnak nyila testembe mért nem ver?
Ah végső ítélet!

[115] A' LÉLEK, *melly a' meg-nyíltt szegeletben
hoszszú feketeséggel áll, idétlen, álmos éjjeli kiáltással.*
Légyen boszszú-állás.

Mennydörög.

EMÉZIA, *küszködéssel.*
Borzad a' természet, meg-öl ez az hallás.
Kihez folyamodjam! hova lettél Buda,
Ma veszett életem, hol vagy?

A' LÉLEK.

Emézia!

EMÉZIA, *irtózással.*
Kegyelmes Istenek, mitsoda rettegés!
Ah Buda, éltedről, mit tett a' végezés!

Hatodik jelenés.
TSABA, EMÉZIA.

EMÉZIA, *hirtelenséggel szól az hozzá
érkezett Tsabához.*⁴⁴
Tsaba! meg-veszett itt az egész természet,

⁴⁴BT: EMESIA az hozzá érkezett Kabához hirtelenséggel szól.

Utolsó tűzben ládd lángolni az Eget.
[116] Szörnyü veszedelem! Ah új tsattogások!
Újra tsattog.

Szűnjetek-meg Egek!

TSABA, *rémüléssel.*

Melly rút változások,
Ordíts pokol, okádd a' dühösségeket!

Kövesd haragodba a' bús Isteneket.

Kit kíván mennyköved? szőlj-alá *Jupiter!*

Fel-néz.

Haragudj, üss, tsattogj, látom, hogy mérged ver.

Öntsd-ki nagy tüzedet, müljon e' boszszulás.

Mi kell áldozatúl?

A' LÉLEK.

Légyen boszszú-állás.

TSABA, *el-változott tekintettel, mellyen irtózása, dühösségével festetik.*⁴⁵

Mitsoda kínos hang! az irtózás le-vér.

Lélek tsavarog itt, melly boszszú-állást kér.

A' dörgés, el-múlik.

Ah veszett történet, örökre gyötrelmes!

EMÉZIA.

Mit érezhetsz titkon, mi benned sérelmes?

Talám Buda veszett — Ah szaggass-el halál!

[117] TSABA.

Ne tsald-meg magadat, Buda segélyt talál.

EMÉZIA.

De ki ez a' Lélek, melly ide vissza tér,

'S minket nyögésével⁴⁶ boszszú-állásra kér?

⁴⁵BT. I: festetett ⁴⁶BT. I: illy nyögéssel

TSABA.

Az el-veszett Alus hitetlen Lelke ez,
Mellyel a' pokol-is, látod, hogy nem egyez.

EMÉZIA.

Ah Tsaba! hadd fussak Budához, eresz-el,
Tovább már nem bírok szörnyü gyötrelmemmel.
Buda! hol leljem-fel nyughatalan szívem?
Hol vagy? hozzád futok, egyetlen egy hívem!
(*El-megyén.*)

Hetedik jelenés.

KADIKÁ, MIKOLD, TSABA.

TSABA, *tüzesen.*

Mi vezet titeket ez el-veszett helyre?
Nézzetek-fel hamar a' bús Istenekre.
[118] Tüzesen értétek a' dörgő Egeket,
Jupiter vert ide ezer menny-köveket.
Piros barázdáit tsak nem láthatni még
Az haragos tűznek, mellyel égett az Ég.
Tsattogás, villámlás, iszonyú⁴⁷ dörgéssel,
Rázta ez helyet itt szörnyü rémüléssel.
A' nagy ítéletben jobbról itt mellettem,
Valami szomorú nyögést-is értettem.
Boszszú-állást kiált, alá 's fel-tsavarog
Egy Lélek, melly itt jár, nem nyugszik, 's háborog.
Tanítsatok benne, mitsoda történet,
Isméretlen nálam még az ilyen eset.

MIKOLD, *ijedéssel.*

Érzékenységeim, el-tévednek bennem,
Szívem' nyögési közt tétovázik Lelkem.

⁴⁷BT. I: villámlás <> iszonyu

Talám Buda veszett — *fel-néz, sóhajt* — menny-kövek
esetek!

Verjétek fejünket, mindent emészetek.

Kadika mit tudhatsz?

KADIKA.

Haszontalan szólok.

Senkit nem segítek; sőt kínzok, ha vallok.

TSABA, *keményen*.

Ne késsél, verd által gyötrelmes szívemet,

Taszítsd a' poklokra szomorú éltemet,

[119] KADIKA.

Alig hagyta Buda Eméziáját-el,

Hogy Mikoldhoz menjen a' szobájába-fel.

A' Király Alussal járván egyetemben,

Prédájok' keresvén minden titkos helyben:

Szembe találkoznak véletlen Budával,

Kit Atilla meg-kap végső haragjával.

Rohanj a' poklokra! így kiált mérgében,

Budát, ezzel nyögni láttam a' vérében.

Az halálra dült *Stzitha* Fejedelem'

Tsendességében, vólt tsupa engedelem.

Bátja' fegyverében szó nélkül fúldoklott,

Ki-omlott vérében fetrengve haldoklott.

Atillát először dühössége rágta;

De végre úgy tetszett, hogy rút tettét bánta.

Ki-húzta az hóltból az után fegyverét,

Mellyen füstölögni láttam Buda' véréét.

Mikold, Tsaba, iszonyú rettegéseket tesznek.

Pirossal kevergett az halál' sárgaság.

Melly alatt a' porba dült egy ártatlanság.

Alusnak szemei, keresztbe forgottak;

Érzékenységei Budától irtóztak.

A' pokolbéli kin kezdődött mellyében,

Kéttséggel veszettnek látszott személyében.
Dühött haragjában Atilla lánkadván,
El-fordúl Budátúl, magába bánkódván.
Így e' két gyilkosok Lelkekkel küszködve,
Az holttúl távoznak szívekben szenyvedve.
[120] Eként vétkesülvén Atilla Budába,
Testét hajítatja végre a' Dunába.

MIKOLD, *utolsó keserűséggel.*

Vége van éltemnek, tigrissel nem lakom.
Útállom Atillát Lelkembül meg-vallom.
Ah szerentsétlen frígy, melyet Atillával
Tettem életemben, mint poklok fajával!
Titkoljuk ez estvét még Eméziátúl;
Leg-alább tartsuk-meg tovább halálátúl.

TSABA.

De a' Buda Lelke kit kíván közöttünk?

KADIKA.

Arrúl veled együtt tovább értekezzünk
A' nagy Isteneknek belső szolgájival,
Kik ismérkedhetnek az Ég titkaival.

MIKOLD.

Hagyjuk-el ez helyet; várjuk halálunkat,
Istenink boszszúlják ártatlanságunkat.

(El-mennek.)

Vége a' negyedik Játéknak.

[121] ÖTÖDIK JÁTÉK.

Első jelenés.

EMÉZIA, maga jö-elő a' Játék-nézö helynek
fenekéből: lengeteg, könnyű ruhában van öltözve:
szélllyel bontott hajának vastag fürtjei,
vállain szélllyel henyélnek: bádjadtt lépései
el-lankadását mutatják: Szive,
mellyében gyötrettetvén, nedves
szemeiből, keserves könnyeivel, ábrázatján
szélllyel folyni láttatik. Éltető Lelke
sóhajtásai között ajakin tetszik tsavarogni;
hogy onnan lett el-enyészésével, Eméziát
halálra vesse. Emézia a' Játék-piatz'
fejére tántorogván egészlen el-alélva,
egy karos székre ereszkedik, mellyet
ott talált, 's tsendesen keservét panaszos
szavaiban lehelleni kezdé; két felé
tekint mély fohászkodásokkal.

E' szomorú¹ helyen, mint halál árnyéka,
El-veszett életem' kínos maradéka.

Tántorgok, Istenek! szélin koporsómnak,
Szenyvedvén gyütremit utolsó órámnak.

Kínom kétségemmel mindenkor' öregbül,
Öszve-szakadt szívem, setét sírjába dül.

Nagy Istenek, a' kik formáltátok éltem',
Tegyétek semmivé veszedelmes létem'!

[122] Jupiter! a' tüzet mellyemből töröld-ki,

Melly bennem halálom' kínokkal készíti.

Magyarázd kétségem' Buda' életéről,

Ölj-meg, hadd ne tudjon Lelkem, el-vesztéről.

Él még? raboskodik? vagy Lelkétől el-vált?

Melly itt tsavarogván, boszszú-állást kiált.

¹BT. I: két felé tekint. / EMESIA mély fohászkodásokkal. / Ez szomorú

Ah mennyire szaggat szívemben kétségem!
 Mellyben kevereg még egy kis reménységem,
 Buda tsak egyedül, a'kín képzelődöm,
 'S sorsát nem tudhatván, magamba gyötrődöm.
 A' leg-setétebb sír nyílik-fel lábomnál,
 Soha rettenetesbb nem vólt halálomnál.
 Kínos életemnek tsak árnyéka maradt,
 Mellyemben, a' szívem nyögni már el-fáradt.
 Istenek nézzetek ártatlan sorsomra!
 Vigyetek tsendesesen szörnyű halálomra.
 Égő haragotok koporsómon müljon,
 Hogy könnyvem szemembül² hasztalan ne húljon.
 Midön irgalmatok' esedezve kérem,
 'S utolsó végemet közeledni³ érzem.
 Tsak Buda húzza még kínos életemet,
 Sorsának kéttsege marasztja Lelkemet.
 Reményem tsak szikra lett éltem tárgyához;
 Még-is kapdosnom kell tűnő árnyékához.
 Érzem még tüzetem, melly szívem' rablotta,
 'S édes hívségemet⁴ kínokra forgatta.
 Isten! óltárodruól áhítatosságom,
 Hol ezzel szent neved' áldozva imádom,
[123] Szerelmem el-lopja, 's árnyékát Budának
 Ölegeti^{4/a} vele, mint tárgyát kinnjának.
Jupiter így tsallak! szívemmel nem bírok;
 Két részre szakadván, kínombam tsak sírok.
 Hatalmas természet! gyenge halandóság!
 Minden motszanásunk semmi, 's múlandóság.
Ekkor' Emézia fájdalmainál le-nyomattatik,
halálos keserve a' benne nyögő természetet,
utolsó erejében láttatik fogyasztani.
Hervadni indúlt ortzáján, el-száradt
könyveivel gyötrelmei meg-ülepettek; ő pedig

2. BT. I: szívemről 3BT. I: közel közel 4BT. I: érzésimet 4/aOlegeti

tagjait lankadásnak eresztvén, éjjeli
képzelődésekre ragadtatik, 's szűny-
nyadozáshoz indul; lassan el-fáradt⁵ szavakkal.
El-bádjad a' testem, r'am álom érkezik,
Könyvem már szívemből alig serkedezik.
E' szavai után Emézia kezeit a' szék mellett
két felől alá-ejtvén, fájdalmas lehellései
között bé-húnja szemeit; feje a' karos-
széknek egyik részébe fordul, honnan
könyveitől nedvesültt haja alá-tsügg, szomorú
tekintetén, gyötrelmeiben el-fúlladt
szívének nyögő pihegési tsavarognak.

EMÉZIA, álmában mély sóhajtások között
szomorúan rettegő kiáltásokkal, mintha
kínoztatnék.

Ah! — Ah! — Buda — el-hagysz? — hova — tünsz
— előlem?

Az — Elíziumra repül — Lelked — tölem?

[124] Istenek! — kegyelmet — Buda — életének,
Nyújtsatok — örömet — ártatlan — szívének!

Második jelenés.
TSABA, KADIKA.

Tsaba, és Kadika a' Játék-piatznak
fenekéről tsendesen elő-felé ballagván,
meg-találják Eméziát a' széken, álmos
képzelődéseivel küszködve, kinek Tsaba
lábához esik, 's tsendesen szól.

Ah Kadika! érezd itt a' természetet,
Tekintsd Eméziát!

⁵BT. I: indul <lassan>, el fáradt

KADIKA, *fáradt sohajtással tétovázva.*

Meg⁶ — fojtja — a' szívet

TSABA, *Emézia térdeihez hajolván, keserves haraggal.*

Angyali fajzása emberi nemünknek!

Mennyi gyötrelmet szülsz esdekő Lelkünknek!

Az Égre⁷ fel-néz, mérges sóhajtással, tsendesen.

Kegyetlen Istenek! nézzétek munkátok',

Mellyet meg-emésztett végső haragotok.

Ah kínos áldozat!

Ekkor' Eméziára láttatik ismét borúlni.

[125] EMÉZIA, *fájdalmas emelkedésekkel húzza-fel sóhajtásait nyögő szívéből, mellyek ajakiról szakadozva enyésznek.*

Ah — ne hagyj-el — Buda!

KADIKA, *boszszús keserűséggel.*

Meg-öl ez kettőnket itt lábánál Tsaba.

EMÉZIA, *álmábul hirtelen fel-retten, széllyel-kap.*

Kegyetlen Istenek! kínos képzelődés!

Halálos mellyemben a' tett erőlködés,

Ah Buda térdel itt! *utolsó tüzzel kap Tsabához.*

TSABA, *keserű sohajtással.*

Adnák⁸ az Istenek!

EMÉZIA, *fáradt szavakkal.*

Te vagy Tsaba, a' kit szemeim szemlélnek?

TSABA, *mindég keservesen.*

Én vagyok, 's nem Buda, igen szerentsétlen,

Ki ellen *Jupiter* még mindég kegyetlen.

⁶BT. I: KADIKA / meg ⁷BT. I: Lelkünknek / Kaba az égre ⁸BT. I: sohajtással mély szánakozást kiált. / adnák

EMÉZIA, *Kadikára néz.*

Te vagy ez Kadika? mit tudtok Budárúl?
Hitessetek-el már végre halálárúl.

KADIKA.

Fejedelem Aszszony! Buda életben van;
De Atilla miatt, nem él szabadságban.
[126] Fogságában nyugszik, mellybül ki-szabadúl;
Ez lesz büntetése, hol veszélye el-múl.
Ha hat hólnapokig rabságát szenyvedte,
Atilla haragját benne felejtette.

EMÉZIA, *újra elevenedett indulatokkal.*⁹

Ah élek Istenek! újra születtettem,
Vigasztalásomat így nem reménylettem.
A' tömlöztben millyen édes lesz reménylni,
Budának karjain a' lántzok közt élni.
Ah hol vagyok? mennjünk, hadd essem lábához.

TSABA.

Fejedelemné! ne sijess még Budához.
Szomorú szívének rettegést okoznál,
Ha most karjai közt sírva sohajtoznál.
Járjunk hozzá elébb, szívét tsendesítsük,
Vele beszélgetvén, keservét enyhítsük.
Utoljára osztán meg jelenhet nála
Emézia, kit olly nagyon kedvell Buda.

EMÉZIA.

Úgy de nyughatatlan vagyok érzésemben,
Szökdöső örömet hallok a' szívemben.

KADIKA, *látván Eméziának meg-tsalattatását,*
férre sohajt.
Ah tetézett kínok!

⁹BT. I: indulattal

[127] EMÉZIA, *szorgalmatos indulattal.*

Min¹⁰ sóhajt Kadika?

KADIKA, *titkos tekintettel.*

Budának rabságán.

EMÉZIA.

Nints annak fájdalma,

Tsak élhessen Buda!

TSABA, *nyájas tekintettel.*

El-veszett unalma

Rendelt fogságában, tsak láthassa párját,

Nem fogja érezni rabságának baját.

EMÉZIA, *mindég örömmel.*

Fuss hozzá Kadika, monddjad, hogy még élek,

Sem Eget, sem poklot tovább már nem félek.

KADIKA.

Fogom nála tenni kötelességemet.

TSABA, *férre tsendesen magában sóhajtv.*

Oh halál! Ah poklok!

EMÉZIA, *Kadikához.*

Ah! de¹¹ hívségemet,

Ne felejtsd elötte Vitéz magyarázni,

Ez fogja rabságát, tudom, koronázni.

[128] TSABA.

Emézia bírja ilyen nagy örömét

Talán érezhetné még új veszedelmét.

Meg-fogja már tudni a' Fejedelemné,

Hogy hívsége, 's szíve mindnyájunk közt kié?

¹⁰BT. I: mint ¹¹BT. I: ugy de

EMÉZIA, *kevés gyúladással.*
Ah Tsaba! higyed, hogy téged-is tisztellek;¹²
Mint meg-érdemletted, aképen szeretlek.

KADIKA, *zördülést hall; szapora beszéddel.*
Mitsoda lárma ez? mennjünk-el, sijessünk,
Dolgainkrúl, titkon másutt beszélgessünk.

Harmadik¹³ jelenés.

ATILLA, ALUS

ATILLA, *Komor tekintetin tsendesen morognak
veszedelmes indúlati, 's tsilapodott dühösséggel szóll.*
Királyi¹⁴ hatalmam' tsendességbe tettem,
Nyugszik már koronám, Budát nem félhetem.
Elöttem térdepel Világunk egy része,
A'ki fenyegetett, fegyverembe vesze.
[129] Szabadon járhatnak már parantsolatim,
Nem érnek változást ki-adott törvényim.
Királyi váram itt egy részén Dunánknak
Tündöklük közepén nagy birodalmunknak;
Ditsösségem fénylik koronám kövein,
Jár Atilla nevén,¹⁵ Világunk szélein.
Tengereink érzik, fegyverem mit tehet,
Térjekre veszik-bé az emberi Nemet
Előlem; kik pedig közöttünk maradnak
Szárazunkon, tudod, tsak nékem¹⁶ adóznak.
Alus nézd Királyod! tsudáld hatalmammat,
Egy Világ hallja már majd akaratomat.

¹²BT.: tisztellek BT. I: Ah téged is Kaba hidjed, hogy tisztellek ¹³BT. I: beszélgessünk.
el mennek / Harmadik ¹⁴BT. I: szóll. Alus, az Istenek bosszu állásoknak / Emészteni
láttad tüzét haragoknak / Királyi ¹⁵BT. I: Atilla neve jár ¹⁶BT. I: tudod páltzámnak

Most így minden részben szabad¹⁷ koronámmal
Lehet uralkodnom, tsendes nyugalommal.

ALUS.

Ditsőséged, Király! mindég nevededik,
Melly a' magas Égig-is fel-emelkedik.¹⁸
Ki állhat ellened földünkön, hol tisztel,
Minden Fejedelem, jobbgáyi hívséggel?
Szörnyű hatalmaddal védelmezed néped,
Szerelmet, rettegést okoz Király-képed
Ez, hatalmas Vezér! nagy tulajdonságod;
Koronához illik tsak illy méltóságod.
Király! magadban-is van illy vélekedés,
Azért most részemrül ez nem hízelkedés.

ATILLA, *hízelkedéssel.*

Nem gondoltam rólad soha gonosztságot;
Szemedben olvasom tsak az igazságot.
Hívségedhez bízván kedvellek éltedben,
Ártatlanságodat láthatom szívedben.
[130] *Mikor Atilla ezen szavait végezte,
homályosodni lát körülötte mindent; a'
Játék-piatz setétül, lassan lassan
kezdődik valamelly zúgás.*

ALUS, *változással.*

Mitsoda dolog ez? meg-homályosodik
Ez hely itt Atilla! hol minden változik.

ATILLA, *Dörögni kezd, villámlik az Ég,
Atilla el-rémül, reszketve szóll.*

Dörgés-is kezdődik, Alus magyarázd ezt,
Az Ég háborodik, *Jupiter* itt el-veszt.

¹⁷BT. I: így tellyességgel szabad ¹⁸BT. I: A magos Égre is már fel emelkedik [a változat a lap szélén, az eredeti sor nincs áthúzva]

ALUS, *el-tévelyedik Atillától a' Játék
néző helyen, kétfelé indulnak mind ketten,
azomban tsattogni kezd:*

Mennykövekkel szikráz Atilla! itt az Ég,
A' felleg tüzesül; villámlásával ég.

ATILLA, *a' Játék-piatznak más szegeletibül.*
Jupiter thronusa gyúlt-meg haragjában,
Ö lángol tüzével; ő tsap boszszújában.

ALUS. *a' villámlások közül sok szikrás mennykövek
szóródnak ide 's tova.*

Te tsattogsz Jupiter? tüzes Ég szakadj-le!
Szikrás mennykövvel kínos Lelkem' verd-le!

ATILLA.

Az haragos Egek üldöznek bennünket,
Rettentő Istenink tsapkodják Lelkünket.
[131] Te meg-emésztő tűz! iszonyú mennykövek!
Rettentő tsapások, jertek emészetek!

ALUS.

keményebben tóldúl a' mennydörgés.
Jupiter! hol vagyunk? el-vesz ma Világunk,
Oh rettenetes nap, melly kínos halálunk!

ATILLA, *a' mennykövek ellen morgó dühösséggel.*
Mennydörgő Ég, rohannj reám! nyíl-meg pokol!
Dühösséged' add-ki, hová az Ég omol!

ALUS.

Függeszd-fel haragod' ah búsított Jupiter!
Kinek sok mennyköve mindent poklokra ver.
A' Játék-piatznak setét szegleti,
hol Atilla tévelygett, kezd kétfelé vonulni,
honnan egy hosszas feketeség; mint valamely
éjjeli árnyék, a' villámlások között
ki-jön, 's mintha gyötrettetnék,
idétlen rémítő kiáltást teszen.

ATILLA, *hirtelen rémülésében*^{18/a} *el-bödül.*
Utolsó ítélet, halálos irtózás!
A' Lelkem meg-emészt.

A' LÉLEK, *rekedezve.*
Légyen boszszú-állás!

ALUS.
Ah gyötrelmes Lélek! ez a pokolból jön.

[132] ATILLA,
Mitsoda rettegés van, Alus, Lelkünkön!
Buda árnyéka ez; boszszú-állást kiált.
Oh szörnyü istenek! sorsom ma mire vált!

ALUS.
Hogy értette Király! félelmed az hallást?

ATILLA.
Alus iszonyuan, oh nap.

A' LÉLEK.
Boszszú-állást!

ATILLA.
Hallod a' kiáltást Alus, mely irtóztat?

ALUS, *a' Lélekre tekint, 's dühösséggel
ellene kiált.*
Mennj-el kínos Lélek, itt senki nem adhat
Néked elég tételt.

ATILLA, *a' Lélekre kiált hasonlóúl, mely a'
setét szegeletben látzik.*

Kérd az Isteneket,
Kik ellenünk szórják verő mennyköveket.
Menny ezekre Lélek a' boszszú-állásért,

^{18/a}BT: rémülésében

Ne vesztegess minket elég tételedért.
A' Lélek hátra húzza magát, a' fal
utánna bészáródik.

[133] ALUS.

Jupiter! nyugodjál-el búsulásodban,
Ne verjed Lelkünket szörnyü haragodban!
Az ítélet múlik, minden világosodik.

ATILLA.

Múlik az ítélet, dörgés nem hallatik,
Jupiter mérgében már tsilapíttatik.

ALUS.

Búsultt Isteneink a' nagy *Olypusra*
Viszsa húzzák magok' fényes thronusokra.
Világosodik már minden körülöttünk,
Túnik a' setétség tsendesen előttünk.

ATILLA.

Meg-kell magyarázni Alus! ez esetet,
Fordítsuk-el rólunk az illy ítéletet.
Mít kíván a' Lélek? miért zúgnak Istenink?
Valják-meg előttünk áldozó papjaink.
*Alus*¹⁹ mély hajlást teszen, 's
el-megyén, Atilla pedig a' Játék-piatzon
maga marad; a' Papok seregét sok
hánykolódások közt várja. Küszködik belső
érzékenységeivel, gyötrelmes ábrázatjának
undok, el-fordultt tekinteti, 's fogainak
szorongatása a' kétségben esett
dühösséget magyarázzák.²⁰ Székek között
vágja magát, ismét fel-szökik; fúj,
végre a' Játék-piatznak egy része fel-

¹⁹BT. I: Papjaink / Menny el a' Fő Paphoz, jöjjön seregivel / Jupiternek célját mondja beszédével / Alus ²⁰BT. I: magyarázza

nyílik, honnan a' fő-áldozó Pap Ores,
több seregeivel érkezik, hosszú²¹ ruhákban
vagnak öltözve; szarvas süvegeket
hordoznak fejeken, ábrázatjokat²² meg-
ülte a' titkos áhítatosságának komor
tsendessége. Atilla előtt ezek rendre
állanak, kik között Ores maga hallgatással van.

[134] Negyedik jelenés.

ATILLA, ALUS, ORES FŐ-PAP seregeivel.

ATILLA, méltóságos tekintettel,
's kemény szavakkal.
Ores, ki az Egek' titkát magyarázod,
'S Istened törvényit közöttünk vigyázod!
Vald-meg igaz okát, a' nagy ítéletnek,
Mellyel itt ver mérgek bús Isteneinknek.
Az haragos Egek mit kívánnak tőlünk?
Tsendesülésekre kit kelljen meg-ölnünk?
Egy szomorú Lélek köztünk itt fáradoz;
A' bosszú-állásért szüntelen kiáltoz.
Kitsoda körülünk, kit a' nagy Istenek
Gonosz életéért meg-nem szenyvedhetnek?
Mond-meg, hogy enyhítsük Jupiter haragját,
Fel-áldozván néki búsulása²³ tárgyát.

ORES, buzgósággal az Égre tekint.
Veszélyes hívatal! hatalmas Istenek!
Mért kell tudnom titkát nagy végezésteknek?
Millyen veszedelmes szoros hívatalom,
Mellyel a' titkokat népeink közt vallom!

²¹BT. I: érkezik, ezek [beszúrás] hosszú ²²BT. I: fejeken, kezeikbe égő fáklyákat tartanak s' ábrázatjokat ²³BT. I: neki <bosszu> busulása

[135] Inkább a' vezérlő örök végezések,
Ne lehettek volna illy ismeretesek!

ATILLA, *mindég keményen.*^{23/a}

Mit adhatsz továbbá, fő Pap! ma tudtunkra?²⁴
Itéled koronám örökös haragra?

ORES.

Egy meg-öletett ártatlan vér kiált,
Melly az Isteneknél boszszú-állást talált.
Az Egek búsúlnak, 's mind addig büntetnek,
Míg a' gyilkosoknak vérek nem öntettek.

ALUS, *hirtelenséggel.*

Kik itt a' gyilkosok, kik öltek ártatlant?

ATILLA, *küszködéssel.*

Én²⁵ vesztettem Budát, de nem mint méltatlant.
Idegen gyilkosok azok, kik vétkeztek,
'S az Istenek ellen, ilyen nagy bünt tettek.
Magyarázd neveket, vérek hadd omoljon,
Mellynek tajtéki közt veszett éltek füljön.

ORES.

Minémü történet! Ah igaz Istenek!
Mitsoda kemények most a' végezések!
Szerentsétlen Király! ne kényszeríts tovább,
Mennj nyugodalmadra, 's hallgassál-el inkább.

[136] ALUS, *indúlattal.*

Király! nem akarja ez titkát vallani,
Hosszas kérésedrül nem kíván hallani.
Szólljál hatalommal; tegye hívatalát,
Magyarázza köztünk Istenének titkát.

^{23/a}BT: keményen ²⁴BT. I: Mit adhatsz [beszúrás] továbbá ma [beszúrás] Fő Pap tudtomra ²⁵BT. I: ATILLA / Én

ORES.

Szerentsétlen Alus! nem tudod sorsodat?
A' végezésekben nem ládd halálodat?

ALUS, *fel-lobbanással.*

Mitsoda halálom? miként jövendölsz így?

ATILLA, *hasonló indulattal.*

Fő-Pap! nevezz gyilkost, 's haragomra ne vígy.
Ne legyen az Égnek köztünk ítéleti,
Hogy reánk verjenek *Jupiter* mennykövi.
Magyarázd-meg nevét már a' gyilkosoknak,
Ne húzd vond idejét áldoztatásoknak.

ORES, *buzgóságába*²⁶ *el-ragadtatván.*

Bóldogtalan Király! te vagy az Alussal,
Ki éltedbe veszel Buda halálával.
Ötséd vére kiált a' magas Egekre,
Ártatlansága jár a' nagy Istenekre.
Életetek el-fogy; koronád el-romlik,
Királyi thronusod le-dül, 's öszve omlik.
[137] Nem fogsz uralkodni itt *Pannoniába*,
Pusztúltt néped meg-tér vissza *Scythiába*,
Tí pedig Alussal véretekbe vesztek,
'S a' felső haragnak áldozati lesztek.
Örök végezését így tette *Jupiter*,
Melly ellen rúgdosni, semmi Isten nem mer.

ATILLA, *reszket, Alusra néz; de ismét
erőszakot teszen magán, 's dühösködni
kezd kevélyen.*

Az Isten Papjának hazudott ma szája,
Ne higyük ezt Alus, nints éltünknek baja.

²⁶BT. I: gondolatitúl

ALUS.

Mítsoda hamissan magyarázza titkát
A' nagy *Jupiternek!*

ATILLA.

De ne higyük szavát.

Ezek a' fő szolgák tsak raboskodtatnak,
'S a' mint nékik tetszik, aképen szóllanak.
Hogy Isteneinknek végezésit tudják,
Az ostoba népnek köztünk azt hazudják.

ALUS.

Egy halandó tudná az Istenek titkát?
Hogy magyarázhatná történetink okát?
Az illy tsalárd Papok, tsak népünkért vagynak,
Kik mindent meg-hisznek, valamit hallanak.
[138] Tsak Papban imádja a' nép nagy Istenét;
Reá bizza minden dolgaiban Lelkét:
E' Papok minékünk már nem szükségesek,
Szóllhatnak Lelkünkhöz a' kegyelmes Egek,
Mint a' község Istent mi nem imádhátunk²⁷
Hamis Papjainkban.

ATILLA.

Mert magunk szóllhatunk

Tudományink között a' nagy *Jupiterrel*,
Végezhetjük dolgunk' e' felső mesterrel.
Mi belölünk szóllnak Alus, az Istenek,
Nyelvünkkel közlötték titkokat az Egek.
Ekkor Oresre fordul, 's kevélyen
hozzá beszélni kezd.
Mennyen-el a' fő Pap hamis seregivel,
Az óltárnál légyen jövendölésivel.
A' jelentésekre fogok várakozni,

²⁷BT. imádhátunk

'S ha nem tellyesednek, tudok kit okozni.
Illy gyilkos jövendőt mondani fejemre!
Erőszakos halált kiáltni éltetemre!
Ha az Isteneket most nem tekinteném,
Az ostoba Papnak Lelkét majd²⁸ el-űzném.
Távozzál-el tőlem, te gonosz *Próféta!*
Nálad nélkül végzi dolgát-el Atilla.
A' Fő-Pap el²⁹-megyen.

[139] ALUS, *büszkén.*

Nem érdemel tőled nagy Király! kegyelmet,
Illy embertelen Pap, ki tsak veszedelmet
Jövendöl mindenkor.

ATILLA.

De szavát nem hiszem.
Kövess, mennjünk ketten, vendégségem teszem.
Vígadjál ma velem, lássuk, az Istenek,
Gyilkos életünknek mi veszélyt tehetnek?

Ötödik³⁰ jelenés.

KADIKA, TSABA.

KADIKA.

Meg-tsendesítettük, Tsaba, Eméziát,
Életben gondolja raboskodni Budát.
Ah gyötrelmes öröm! mivé fogsz változni?
Szörnyü kínjaidtúl, miként kell irtózni?

TSABA.

Nem érttetted-é, még hogy a nagy Istenek,
Erejét mint tették³¹ ma végezéseknek?

²⁸BT. I: ma ²⁹BT. I: a' pap ³⁰BT. I: tehetnek. el-mennek. / Ötödik ³¹BT. I: Hogy tették erejét

KADIKA.

A' fő Papnál vóltál talám magad Tsaba?
Hogy meg-tudd, mit jelent *Jupiter* haragja?

[140] TSABA.

Most érkezem tőle, meg-magyarázta már:
Jupiter Budáért új áldozatot vár.
Ah kedves barátom, millyen kegyetlenek
Végezéseikben a' sértett Istenek!

KADIKA, *változással.*

Magyarázd magadat, ne kínozzál, Tsaba!
Talám az Istenek boszszúlnak Alusba?

TSABA, *keserves habozások közt.*

Atilla, — és Alus — mind ketten-el — vesznek.

KADIKA, *rettenéssel.*

Istenek! szentségtek mit nem tselekszenek!

TSABA.

Atilla már maga meg-értette sorsát;
De el-üzte tőle az Istenek Papját.
Mérge hazudtolta a' végezéseket;
Fenyegeti tüze a' magas Egeket.
Alussal vígadni ment a' szobájába,
A' bor káromlással omlik³² rút szájába.
Alussal főzik már részegességeket,
Semminek állítják a' nagy Isteneket.

KADIKA.

Istenek! hova nem megy egy vakmerőség?
Atillát mennyire viszi a' dühösség?
[141] Győzedelmei közt,³³ ma az Istenekről,
Minden törvényinkkel nagy természetünkrül

³²BT. I: bugyog ³³BT. I: Győzedelmi között

El-felejtkezett már, meg-veszett tüzében,
Minden ellen rugdos bolondúlt hevében.

TSABA.

El-fajúltt Atila! miatta el-veszünk,
Itt már uralkodást hosszasan nem teszünk.
Mennyire büntettek Egek egy gonoszért,
Ki hívségetektül veszedelmekre tért!
Kadika! Atila vérit nem szenyvedik
Itt-meg az Istenek.

KADIKA.

A' jót-is büntetik.
Sokszor végzésink' egy el-fajúltt miatt,
Illy nagy keménységgel *Jupiter* hogy bánthat?
Homályosodik a' Játék-piazt.

TSABA.

Mit tselekedjünk itt, már estveledik-is
Az éjjel érkezik; nyom kínos sorsunk-is.

KADIKA.

Mit jelentettek-ki Tsaba az Istenek?
Mond-meg minden részit a' végezéseknek.

TSABA.

Ah ne kérd, barátom, kínos magyarázni
Veszedelmes estünk.

[142] KADIKA.

De lehet hibázni
Belső emberinknek jövendölésekben
Egink titkainak ki-jelentésekben.
Higgyünk-é egy Papnak mindent, valamit mond,
Hogy meg-terhesedjen rajtunk a' kínos gond?

TSABA.

Ah Kadika! nem tsal-meg a' jövendölés,
Változhatatlan lett rajtunk a' végzés.

Jupiter szolgálait nem hagyja hibázni;
Tsak nékik kell az Ég titkát magyarázni.
Ezek az Isteni dolgokba bé-látanak
És a' jövendőkre elméjek ki-hatnak.³⁴
Nintsen szabadulás; meg-lett a' végezés,
El-kerülhetetlen éltünkben a' veszés.

KADIKA.

Mit kíván *Jupiter* mondj tovább³⁵ előttem?
Magyarázd-ki mit kér, ne rettegjél tőlem.

TSABA.

Nem lehet itt élni *Scytha* Nemzetünknek,
Széllyel kell oszlani ártatlan fejünknek.
Igy bünteti bennünk *Jupiter* Atillát,
Boszszúlván vesztében az ártatlan Budát
Birodalom, thronus, Nemzet mind el-pusztúl,
A' *Scytha* Vitézség vériben széllyel húll.
[143] Hova legyünk Isten! Buda sohajtása
Az Egekbe hatott nyögő kiáltása.

KADIKA.

Hatalmas Istenek! mit vétett hát Tsaba,
Ki ellen még panaszt nem tehetett Buda?

TSABA.

Atyáink tettekért így vernek Istenink.
Az ő kezek gyilkos, 's nekünk folynak véreink.
De gyerünk mennjünk-ki már innen Kadika,
Setét lett, nézzük-meg, mit tsinál Atila.

KADIKA.

Nem bánom, induljunk, 's tsak tsendesen járjunk,
Kemény lépésekkel lármát ne tsináljunk.

³⁴BT. I: a' jövendők<be> ig [beszúrás] elméjek<be> el [beszúrás] hatnak ³⁵BT. I: mondjad még

TSABA, valamely kiáltozást,
és fúldoklást hall.

Mitsoda lárma ez? hallod a' kiáltást?

KADIKA.

Értek Tsaba, mondom, valamely fúldoklást.

Ah mitsoda lármas veszély van itt Tsaba!

Talám még új veszélyt követ-el Atilla?³⁶

[144] Hatodik jelenés.

MIKOLD, KADIKA, TSABA.

*Mikold kiáltások között a' Játék-
piatznak fenekérül elő-szökik,
tévelyeg a' setétbe; segedelmet kiált,
lengeteg éjjeli ruhába van burkozva.
Kadika Tsaba ketten hozzá mennek,
változásának okát tudakozzák;
mind hármokat el-fogja a' rémülés.*

MIKOLD, hirtelen kiáltásokkal.

Ah Istenek, ki lesz itt segedelmemre!

Ki vigyáz vesztemben kínos³⁷ életemre!

TSABA.

Királyné! mi történt? magyarázd vesztünket,
Éleszd, vagy óltsad-el bennünk reményünket.

MIKOLD, mindenkor retteg, borzadoz.

Ah rettegésekkel, meg-tetézett kínok!

Te vagy-é ez Tsaba? történetünk undok.

³⁶BT. I: [ez a sor hiányzik a változatból] ³⁷BT. I: Ki vigyáz Jupiter kínos

KADIKA.

Mitsoda gyötrelmek szagathatnak Mikold?
Szólljál, a' szívünket kétsége alól óld.

[145] MIKOLD.

Atilla Alussal szer felett³⁸ dobzódott,
Torkával *Bacchus*nak vég nélkül áldozott.
A' bort szüntelenül nyelte veszett torka,
Terhelt mindeneket rettenetes átka.
Végtére meg-únta nyughatatlanságát,
Nem bírhatta tovább már-meg álmodását.
Hozzám jött szobámba tsendes nyugalmamra;³⁹
Nem tudta, hogy ma jut undok halálára.
Már ekkor ágyamban kezdtem szunnyadozni,
Lássodott véremlben kitsinyt álmodozni.
Érkezik azomban tüzessen Atilla
Sunda lármájára minden álmodómúla,
Fuldoklani⁴⁰ kezdett; a' szája tajtékszott,
*Mikoldnak borzad e' beszédjénél
minden teste, tekintetén⁴¹ iszonyo-
dása festetik. Kadika, Tsaba mind
ketten rettegnek,⁴² Mikold irtózásnál
egyebet nem mutat; nem bánván
Atillának vesztét.*
Egész formájában halálra változott.
Tsikorgatta fogát; forogtak szemei,
Rugdosott lábával, kapdostak kezei.⁴³
Kínos nyögéseit ki-fújta néhányszor,
Küszködött magával, hánykódván mindenkor.
Fájdalmai között végre ökreendezni

³⁸BT. I: Alussal sokáig ³⁹BT. I: nyugalma< >ra ⁴⁰BT. I: mula / El dül az ágyamon hánykodik tüzebe / Veszett kívánsága buzgott rút hevébe / Nem sok időt töltött e képen körültem / Hogy történetitül rettegvén hevültem / Fuldoklani ⁴¹BT. I: tajtékszott / Mikoldnak ily beszédjénél minden testén s' tekintetén ⁴²BT. I: Kadika, Kaba hasonlóul rettegnek ⁴³BT. I: kapdostak <szemei> kezei

Kezdett, bögésivel kínosan szenyvedni.
Orrán, száján ezzel okáda-ki vérét,
Testében hallottam szakadozni erét.
[146] Tajtékozva fújta vérit-ki mellyébül,
Kínnja gözölgött fel-orrán, a' szívébül.
Néha néha herdült rútúl rekedezve,
Széllyel folytt vériben kezével evezve.
Halála óráján láttam végső mérgét;
A' foga közt rágta száján folyó vérét.
Tsak mormolt vériben, 's nem magyarázhatott,
Végső gyötrelmiben undokúl⁴⁴ haldoklott.
Végre széllyel rúgott kezével, lábával,
'S el-fedeztetett az halál árnyékával.
Gyötrelmei között, szeme, szája, nyílva
Maradott előttem, 's úgy fekszik most halva.
Ah tsúf rettegetések!

TSABA.

Eként az Istenek
Bé-tellyesítették⁴⁵ szörnyü végezések'.

KADIKA.

E-múltt a' Világnak kínos rettegetése!
Le-omlott Atila, 's minden ditsösége.
Haszontalan füsté vált koporsójába,
Thronusárúl le-dült szomorú sírjába.
Istenek! mondjátok mi az halandóság,
Melly népeink felett leszsz olly nagy méltóság?
Ah nagy *Jupiternek* leg-kisebb szavára,
Minden semmivé vált, 's jut végső órára.
Hatalom, korona, birodalom, népek,
Isteneink előtt, mind hasztalan képek.
[147] Veszedelmes színén el-terjedt földünknek,
Mennyi fáradsága nem lehet éltünknek!

⁴⁴BT. I: csunyául ⁴⁵BT. I: Tellyesítették be

Atillának, míg élt, egészsz Világ kellett,
Most vesztvén életét, porrá, semmivé lett.
Kínos halandóság!

TSABA.

Ne keseregjünk itt,
Alust, kit élteben Atilla úgy meg-hitt,
Áldozzuk fel hamar a' bús Isteneknek,⁴⁶
Hogy mérges mennykövi többet ne verjenek.
El-megyek töletek; dolgom után futok,
Új Vitézeimnek törvényeket adok.
Alus elötökbe rabúl el-hozatom,
Az Ég haragjának vérét áldoztatom.
Fő Papunk-is jöjjön maga seregével;
Tanítson bennünket jövendölésével.
Magam fogom hozni-el Eméziát is,
Talám hívségébe veheti Tsabát is.

KADIKÁ.

Légyen a' Királynak szabadon tetszése,
Törvényül vétetik ezentúl intése.

Tsaba el-megyén.

MIKOLD.

Mit reményleszsz tovább sorsunkrúl, Kadika?
El-veszi-é Tsabát férjül Emézia?

[148] KADIKÁ.

Mikold, ismérheted Tsaba nemes vérét;
Tudod, mitsoda tűz follja minden erét.
Ha tsak az Istenek nem kegyetlenkednek,
Minden dolgainknak helyesen kell lennek.

⁴⁶BT. I: Jupiternek

MIKOLD.

Ah! meg szabadulván Atila mérgétül;
Nem emésztethetvén tovább fegyverétül,
Magam-is úgy vélem, hogy tsendesek leszünk,
'S Tsaba hív szívével minden jót meg-teszünk.

Hetedik⁴⁷ jelenés.

TSABA, EMÉZIA, ALUS, MIKOLD, KADIKA,
ORES *seregeivel, és több*
PALÓTÁS-VITÉZEK.

*Alusnak kezei hátra lévén kötözve,
bé hozattatik a' Vitézektül a' Játék-
piatzra.⁴⁸ Tsaba előtt minden job-
bágyi tisztelettel meg-hajolnak;
körül fogattatik,⁴⁹ ő pedig középen
állván Eméziával, a' Fö-Paphoz
engedelemmel, 's fájdalommal szóll;
mindazonáltal Királyi méltóságát
beszédjében védelmeztetni láttatik.*

[149] TSABA.

Erdemes szolgálja nagy Isteneinknek,
Ki magyarázhatod titkát az Egeknek!
Körül meg-tékinti népét.
Népek, és Vitézek! halljátok szavamat;
Vegyétek törvényül parantsolatomat.⁵⁰
Atila el-múlt már, koronáját hordom,
Rabságából népem' egyszerre fel-óldom.

⁴⁷BT. I: megtészünk / De csendesen legyünk érkezik már Kaba /KADIKA / Vallyon mint jöhet most véle Emesia? / Hányszor tsalatkoznak köztünk az halandók / Kik testekbe kinok, 's éltekbe mulandók. / Hetedik ⁴⁸BT. I: [a mondat hiányzik a változatból] ⁴⁹BT. I: körül fogatik ezektül [beszúrás] ő ⁵⁰BT. I: parantsolatimat

EMÉZIA, *térdre esik elibe.*

Ah hatalmas Király! szabadítsd-meg Budát,
Hadd ölelhesse már szerentsétlen párját.

TSABA, *hosszá-kap; fel-emeli félre
megyen, 's magában sohajt.*

Ki mondhatatlan kín! *ismét vissza fordul Eméziához*
máznál reménykedjen,

A' Fejedelemné, 's itt ne törekedjen.

A' Fő-papot kérjük tovább életünkrül,

Jelentse titkait a' végezésekrül.

Tisztelettel halljuk szívünkben szavait,

Jövendölésinek ne véljük hibáit.

Már bé-tellyesedett rész szerént mit mondott,

'S az Egek titkából előttünk ki-vallott.

ORES, *sohajtással.*

Soha több nyugalmat már nem ígérhetek,

A' mint *Jupiternek* titkába nézhetek,

[150] Utolsó ítélet; veszés, és pusztulás

Jö a' *Stzitha* népre iszonyú vér-ontás.

Atilla⁵¹ sok vétkét soha nem engedik

Az haragos Egek,⁵² 's népét széllyel verik.

Hatalmas Nemzetünk, el-oszlik; el-pusztúl,

Önnön^{52/a} Országunkban a' véres hartz fel-dúl.

A' sok gyilkosságért, mit Atilla meg-tett,

Jupiter továbbá mindnyájunkat büntet.

Nem leszs örömtök e' kövér Országba,

Viszsa kell térnetek ismét *Stzithiába*.

Halálotok után egy nagy *Stzitha* Vezér,

Nemzetetekkel még e' földekre ki-tér.

Ö fogja-meg vetni örökös lakását;

⁵¹BT. I: vérontás / Melly után el hadjuk a' nyert Pannoniát / S Meg nyerjük viszontag a puszta Scithiát [az utóbbi sor utólagos beírás] / Atilla ⁵²BT. I: A bosszus Istenek

^{52/a}BT: Önnön

Fel-állítja itten tartó uraságát.
Ő nékik rendelték e' részt⁵³ az Istenek,
Igy vagyon ereje a' végezéseknek.

KADIKA.

Kegyetlen Istenek!

TSABA.

Kínos jövendölés!

EMÉZIA.

Mindnyájan el-veszünk.

MIKOLD.

Szüntelen tsak ölés.

[151] TSABA.

Lehetetlen-é már áldozatot lelteni,
Mellyel *Jupitert* még meg-lehetne⁵⁴ nyerni?

ORES.

Engesztelhetetlen lett akarattjában;
Meg-öl végezése.

MIKOLD.

Tehát haragjában
Megmarad ellenünk, hogy mindnyájan veszszünk?

EMÉZIA.

Nagy búsulásának áldozati leszünk!

KADIKA.

Alust az Istenek szenyvedhetik-é már?
Meg-fizettetett-é Atillában a' kár;
Mellyet el-követett végső gonoszsága,
'S veszünkre meg-hagyott úndok tsalárdsága?

⁵³BT. I: Ö nékik rendelték ez részt ⁵⁴BT. I: még meg [beszúrás] lehetne

ORES.

Boszsú-állást kiált még vére Budának,⁵⁵

Istenink üldözik okát halálának.⁵⁶

Emézia egy keserves kiáltást teszen;

el-tántorodik, 's Kadika karjaira

dül, hol utolsó keservét ki-fújja.

EMÉZIA.

Ah utolsó harag! menny-kő ütés veri,⁵⁷

Meg-rettent Lelkemet, 's éltem' halál éri.⁵⁸

[152] *El-alél, fohászkodásai,*

szavait mellyében el-fojtják.

TSABA. *dühösségétől el-ragadtatik,*

's Alusnak mellyébe döfi fegyverét.

Vesztett átok dülj-bé kínos koporsódba,

Rettentsél Lelekeket a' dühös poklokba!

MIKOLD, *az Égre tekint.*

Ah végső ítélet! utolsó haragod'

Ontsd-ki ma *Jupiter*, 's mutasd igazságod'!

Vége az ötödik, 's utolsó Játéknak.

⁵⁵BT. I: még Budának véri ⁵⁶BT. I: [a sor hiányzik a változatból] ⁵⁷BT. I: éri ⁵⁸BT. I: Lelkemet 's éltemet el veri.

ÁGIS
TRÁGÉDIÁJA,
öt
játékban,
versekben.

BÉTSBEN,
Nyomtattatott Kaliwoda Leopóld
betűjével.

MDCCLXXII dik esztendőben.

[3] AJÁNLÓ-LEVÉL.

A' FELSÉGES MÁRIA TERÉZIA RÓMAI
TSÁSZÁRNÉ 'S KEGYELMES APOSTOLI
KIRÁLYNÉ ASZSZONYUNKNAK.

FELSÉGES ASZSZONYOM!

Soha a' teremtésben trónus olly nagy magasságra nem emelkedhetett, hogy a'hoz Kiáltását, egy igaz hívség a' leg-setéteb mélységből is ne tehesse: Nem mondom FELSÉGES¹ ASZSZONYOM, hogy Világ kezdetétől fogva, minden Királyi-szék, minden Kiáltást megfállott,² melyet szolgáljainak hívségek érte tehetett; sem nem állítom, hogy sok Koronás fejek, a' haragnak, 's hívségtelenségnek [4] vérengező lármáját, gyakran lábaiknál ne hallanák; tsak azt mondom, hogy a' FELSÉGED³ Trónusa, olly Kegyelmességet visel, melly az alatta nyugovó hívségnek, le-kiseb⁴ sohajtásait is hallani, 's védelmezni kívánja.⁵ A' BÉTS⁶ alatt fekvő Nemzeteknek, leg-fájdalmasab sebjeiket okozza talám az; hogy a' Királyi-páltza, mellytől vezéreltetnek, belső részeikbe mindenkor nem hathat. E'⁷ páltzának az igazságtól kellene⁸ vezéreltetni: Már pedig, semmi az halandók' szájokba, olly hírtelen nem olvad, mint az igazság: ezt üldözi az egész Világ, melly sem egészen⁹ rab, sem tellyességgel szabad soha miattunk nem lehet. LEONIDAS mutatja, hogy az igazság körülötte,¹⁰ mitsoda színekbe forgott; az nála, mint szabadúlt, 's [5] rabúl is hogy esett; Mind igazságnak, mind gonoszságnak láttatik Kegyelmét ígérni; mert ezek közül, sem egyiket, sem másikat, halandósága miatt jól nem tudhatta; de még is jobbnak ítélte Kegyelmezni, mint büntetni: és tsak azt láttatott verni, a'mit nem Kegyelmezhetett. Én¹¹ úgy ítélem, hogy FELSÉGEDnek¹² is eleitől fogva, e' vólt leg-főb tzélja: és ugyan ezen ítélet szülte bennem azt a' bátorságot, hogy Agisnak Trágédiáját, FELSÉGED¹³ lábaihoz tegyem; hol az

¹FELSEGES ²hállott ³FELSEGED: ⁴Kisseb ⁵Kívánja ⁶BETS ⁷e' ⁸Kellene
⁹egészen ¹⁰Körülötte ¹¹En ¹²FELSEGEDNEK ¹³FELSEGES

igazság, ártatlanság, 's gonoszság, egymás közt¹⁴ szüntelen perelnek; hogy felső végezéseket minden kor' nyerhessék: Nehéz ott FELSÉGES¹⁵ ASZSZONYOM egy halandónak igaz ítéletet tenni, hol sok szolgák' szájában, az igazság, hamis szinnel, 's a' hamisság igaz formával járhatnak.

[6] Egy Atya, önnön származását, ha az áll-ortzába, 's idegen ruhába öltöztetik, meg-nem ismérheti: Nem tsuda hát, ha Felséged¹⁵ is Anyai Kegyelmét, néha nem tapasztalhatta; melly noha természet szerént¹⁶-való gyermeke; de az erőteleneektől, erő-szakkal költsönözött áll-ortza miatt, magát FELSÉGED¹⁷ előtt, még is mint önnön fajzatja, minden alkalmatosságba nem mutathatta. Illyen Fájdalom¹⁸ alatt nyög a' Királyi Kegyelem FELSÉGES¹⁹ ASZSZONYOM, mellyet e' kis Trágédiába, LEONIDAS eléggé panaszol; Kinek ajánlhatná hát e' kis munkát örökös alázatos hívségem inkáb,²⁰ mint FELSÉGEDnek,²¹

A' KINEK FELSŐ KEGYELMÉHEZ,²²

Utolsó tsep véremig-alázatos hívséggel-
való Jobbágy maradok,
BESSENYEI GYÖRGY.

¹⁴Közt ¹⁵FELSEGED ¹⁶szerent ¹⁷FELSEGED ¹⁸Fájdalom ¹⁹FELSEGES ²⁰inkáb
²¹FELSEGEDNEK ²²KEGYELMEHEZ

[7] TÚDÓSÍTÁS.

A' munkának ajánlása végett hosszas elől-járó beszédeket tsinálni szükségtelen dolog; azért én is Ágis Trágédiájában, magamat e' tudósításban mentegetni ingyen sem kívánom: úgy hiszem, hogy egy Trágédiába is, mint egyéb írásokba, leg-jobb törvény az igazságnak 's emberi indulatoknak természet szerént való fel-fedezések¹; tovább minden mesterség a'ba áll hogy a' beszélők egy-másnak illendőképen feleljenek, mint a' Trágédiában elő-forduló személyeknek sorsok azt magokkal hozzák.² Én³ Ágisba ezeket kívántam⁴ igazán festeni: ha velek hibáztam, sem tsuda, sem lehetetlenség bennem nem eset; egyik zúgni-fog ellenem, másik meg-igazít; e'be nagy tudománya, ama'ba gyengesége háborog: mind-kettőjüknek⁵ lehetnek tsapásai: Kiki üldöz, 's ismét külön külön⁶ Kiki üldöztetik köztünk; mindnyájunknak ez a' sorsunk, de azért a' Jóra igyekezetbe meg-szünni alatsონyság vólna. Tehát magamat a' K. Olvasónak munkámban által ádom; szóljon úgy, mint ítélnhet: ha szíves 's helyes beszéde világosságomra lesz, figyelmezeni-fogok: ha pedig ok nélkül, tsatáz, siket leszek.

¹fedezések ²Hozzák. ³En ⁴Kívántam ⁵Kettejüknek ⁶Külön Külön

[8]SZEMÉLYEK.

LEÓNIDÁS, *Latzedémoni* Király.

ÁMFARES, nagy Görög Vezér, Leónidás' titkosa.

ÁGÉZILAUS, fő ember, Királyi tanácsos, tsalárd barát, 'S Hazája' árulója.

ÁGIS, nagy Görög hertzeg, igaz Haza-fi.

ÁGIARIS, Felesége.

ÁGISZTRAT, Ágisnak Anyja, Hertzegné.

KLEOMBROTOS, Leónidás' veje, Ágisnak barátja.

TÉLÓNIS, Kleombrotos' Felesége, Leónidás' leánya.

DEMÓKARES, Fő tanácsos.

EGY-NEHÁNY PALOTÁS-VITÉZEK,

A Játék-piatz, mutatja SPÁRTÁBA⁴ a' Leónidás Királyi Kastélyát.

⁴SPARTAbá

[9] ÁGIS
TRÁGÉDIÁJA.

ELSŐ JÁTÉK
Első jelenés.
ÁGÉZILAUS, ÁGIS.

ÁGÉZILAUS.

Isteni tanátsa a' nagy *Olympus*nak,
Jupiter örökös ura Világunknak.
Ágis! végre rajtunk akaradjok' tették,
'S *Spártát* törvényibe vissza-helyheztették.
Likurgus, közöttünk¹ hajdani fényével
Fel-támad újonnan ditső törvényével:
Nem fogják — Hazánkat verni a' gazdagok
Továb, kik kintsekkel fel-emelték magok'.
Egyik Görög nem lesz a' másíknak foglya;
Szabadúl *Spártának* sok ártatlan rabja,
[10] A' szegénység, tudod gazdaginktól pénzt kér,
Melly adósság, sok száz Görögöt vasra vér.
Szabadítsuk Ágis el-fáradt Hazánkat,
Gyógyítsuk ha lehet, rögzött nyavalyánkat.

ÁGIS.

Hív Ágézilaus menjünk tartózkodva,
Spárta' falai közt Népünket oktatva.
Egy Vezér, (jól tudód), büszke méltóságát
Meg-szokván; nem hallja az Ég' igazságát.
Örök uraságra törekedik, köztünk,
Titkon dühösködik; 's mosolyog előttünk.
Ha a' tanáts-házban látod Leónidást,
Nem sejhetsz ajakin ellenünk vádolást;
De Hazánk' fatyjait titkon vesztegeti;
Közöttünk kintseit lopva hintegeti.

¹Közöttünk

Minden testbe lehet kapni ilyen mérget,
Isteneink tették^{1/a} belénk ezt a' férget.
Kebelünkbe tsak őt' kell fel-élesztgetni;
'S meg-lehet jó vérünk vele vesztegetni.
Spárta belső-része sints illy veszély nélkül,
Mellyet Leónidás, gerjeszteni készül.
Ámfarest² meg-vette tudod már pénzével,
Töb tanátsokat is veszteget kintsével.
Nem akarja, hogy a' végezés meg-álljon,
'S törvényinkre titkon szíve hőltig fájjon,

ÁGÉZILAUS.

Ágis! ma Hazánknek széles piatzára
Ki-gyűjtsük népünket, a' Király truttzára.
[11] E' részszel szükséges eléb tanátskoznunk,
Hogy inkább lehessen Javunkra dolgoznunk.
A' lántz közt^{2/a}, tömlöztre le-vert adósokat;
A' községet kinzó nagy u'zorásokat,
Spárta lakosinak elő-kell^{2/b} mutatni,
Jó lesz gazdagínkat e'ként útáltatni.
Egy hatalom tudod tsak Községekben áll,
Mellyeknek erejek ha fejektől el-vál;
A' nagy méltóságot Köz emberré tészik,
'S verő hatalmából, életek' ki-vészik,
Nyerjük-meg a' népet gazdagaink ellen,
Hidjed, hogy sok gonosz enged majd kelletlen.

ÁGIS.

De mi módon kelljen szolni népeinkhez?
Hogy lehet hírtelen férkezni szivekhez?

ÁGÉZILAUS.

Vehetünk itt pénzen ékesen-szóllókat,
Gazdagítsuk titkon a' hazúg papokat.

^{1/a}tétték ²Amfarest ^{2/a}Közt ^{2/b}Kell

Ezek a' tsalárdok, szüntelen kérkednek,
'S hogy *Jupiter* velek beszél, úgy hitetnek.
Nyelveknek a' Község igen hamar hiszen,
Minden kételkedést tsak hozzájok viszen.
Ha ők majd *Spártába* itt ott helyyel, helyyel,
Kíáltozni kezdnek^{2/c} gazdaginkra széllyel;
[12] Tapasztalni-fogod a' változást mit tész',
Tudom, hogy Ámfares' szíve gyötrelem lész.

ÁGIS.

Sijessünk hát Vitéz el-érni tzelunkat,
Hordozzuk vígyázva, el-kezdett dolgunkat.³

ÁGÉZILAUS, Zörgést hall.

Kitsoda érkezik?⁴ talám Leónidás,
Menjünk-el, ne legyen közöttünk^{4/a} hánykódás.

Második jelenés.

ÁMFARES, LEÓNIDÁS.

LEÓNIDÁS.

A leg-felsőb^{4/b} tanáts már el-végeztetett,
Spárta, törvényibe vissza-helyheztetett.
Ámfares! me'dig nyög sérült Királyságom?
Miért raboskodjon így hatalmasságom?
Az ostoba község, trónusom' meg-únta,
Fényességem előtt szemeit be-húnyta,
Tanátsunkba, tsömört okoz jelen létem;
Látom, fél Hazámnak terhe lett életem.

[13] ÁMFARES.

A' tudatlan község, jól-lehet újságol
Uram; de goromba mérgébe nem vádol.

^{2/c}Kezdeknek ³dolgunkatt, ⁴érkézik ^{4/a}Közöttünk ^{4/b}Felsőb

Ágis lármázza tsak őket Kleóombróttal;
 Kik titkon hartzolnak ma Királysággodal.
 Király! nem magába zúg a' nép egyedül,
 Semmit nem kezdhet^{4c}, fő vezérek nélkül.
 Vannak oly vitézek *Spárta'* kebelébe,
 Kik mérget éleszt'nek trónusok ölébe.
 Uram! nagy Hazádat ezek fel-lázasztják,
 'S hiv Királyságotat, széllyel útáltatják.
 Nem akarnak tudni hatalmasságo dról,
 Készülnek le-verni fő méltóságodról.
 Szabadon eresztik néped' makatsságát,
 Sok, ellened e'ként szegzi nyakasságát.
 Pedig ha a' község nem rab, ő ragadoz,
 'S búsúlt Isteninek mindég vérrel áldoz,
 Naponként, más főért sohajt vágyódása,⁵
 Job lesz dolga úgy mond, ha jó változása,
 Törvényink' meg-rontván, bűnét nem isméri,
 Mert ő az Egeket, mint szegény úgy kéri.
 Így tévelygési közt, másokba bódulván,
 Fel-kel gyakran, ura' székire tódulván.
 Mindég új törvényt kér^{5/a}, hogy sorsa jobbúljon,
 'S nyakán terhesedett jármából ki-bújjon.
 Ha jó Királya van; úgy szól, job lehetne,
 Még is, 's vállokról sok terhet le-vehetne.
 Így ő szüntelenül átkozván rabságát,
 [14] Nem élhet tsendesen, kérvén igazságát.
 Meg-nem fontolhatja, hogy adója nélkül,
 Semmi törvény néki igazságot nem szül.
 A' fő-redek közt is, sok Király hatalmat
 Nem nézhet; 's mutatja a' morgó únalmat.
 A' népet ingerli ez-fel szabadságra,
 Melly nem tudja, hogy jut kinosab rabságra.
 Köztök nagy rendeink a' fő méltóságot

^{4c}Kezdheth ⁵vágyódásá ^{5/a}Kér

El-osztván, úgy szülnek kínos Királyságot.
Alattok a' köz-nép, meg-nyomatva szenyved,
'S nyögő rabságába, alatta el-senyved.

LEÓNIDÁS, *meg-illetődéssel.*

Ámfares! lehet-é *Spárta* illy el-fajúlt?
Hiheted-é, hogy már Királyságom el-múlt?
Ah kínos hivatal! — gyötrelmes méltóság!
Embertelen Község! — veszélyes uraság!
Ámfares halgas-meg; keservembe mondok
Néked olyan dolgot, mit régen tanúlok.
Kevéssé érdemlik hidd-el az emberek,
Hogy legyenek köztök^{5/b} Kegyes Fejedelmek.
Büszke vágyódások, törvényt nem szenyvedhet;
Noha természetek, ezer-szer meg-veszhet.
Uralkodni kíván^{5/c} sok rossz Haza tagja,
Vélek, tsak a' népek szaporodik jaja.
Királyságom ellen látom rúgózódnak,
Már a' *Spártaiak*; 's velem hadakoznak.
Ámfares! te lehetsz itt segedelmemre,
Ne állj-el mellölem; vigyáz életemre.
[15] Továb fegyvert fogni látod, már nem lehet,
Van talám más eszköz, melly hasznokat tehet,
Tanátsosainkhoz menj-el Követséggel,
Ne kéméljed kintsem'; legyél bőv Költséggel.
Demókarest vedd-meg eléb; de titkosan,
'S a' többivel is úgy bánhatsz ma okosan.

ÁMFARES.

M'ért szenyvednék Király a' fő tanátsosok,
Hogy néped Kedvéért legyenek koldúsok?
Likurgus' törvénye Hazánk' Közre-osztja,
'S gazdag emberinket, javoktúl meg-fosztja.
Tsak egy Közönséges *Spártai* Görögnek,
Hogy lesz a'nyi földje, mint egy fő Hertzegnek?
Meg-romlott *Likurgus*, Kemény törvényével,

El-múlt rendelése már tsalárd fényével.
Tsak Ágis tsinalta most köztünk a' lármát;
De el⁶-is veheti még érte jutalmát.

LEÓNIDÁS.

De a' tanátsba is úgy végeztetett-el,
Hogy *Likurgus* jöjjön-elő törvényével.

ÁMFARES.

Félelem, 's tsalárdság van a' rendelésbe,
Uram, azért rajta ne essél Kétségbe.
Ágis, barátival szabad Királyságra
Tör most szép szín alatt, és tirannusságra
Igek'szik; vakítja *Spártába*⁷ a' népet,
[16] A' mitsodás belől, nem mutat olly képet.
Ártatlan szín alatt, így tsal gonoszsága,
De el hihed Uram, hogy nints igazsága.
Minden fojtó méreg méz alá rejtezett;
Mellyet a' test mikor' le-nyelt, a'kor' érzet.

LEÓNIDÁS.

Istenek! miként kell egy főnek fáradni,
Hogy ha trónusának hív akar maradni!
Bár ne is ismértem-vólna Királyságom',
M'ért adtátok reám kínos uraságom!

ÁMFARES.

Király, nagy szívedet *Jupiter* próbálja,
Ki, veszélye alól életed' fel-öldja,
Egy Vitéz, erejét hartzolva érezi;
Hol testét érdemes sebekkel vérezi.
A' próba mindenkor' jó erköltsre tanít;
Gyengeségüinktől ment; erónkbe meg-újít.
Nem úralkodhatik az, a' ki nem szenyved,
Békessége' ölen egy Vitéz tsak senyved.

⁶él ⁷Spártaba

LEÓNIDÁS.

'Hol indul egy Király egyenes útjára;
Ha reá-nem talál igaz barátjára.
Ámfares, tudd-meg most, hogy egy Fejedelem,
[17] Magába, magának tsekély segedelem.
Viszszás történetink tanítják szívünket,
Hogy mint vígasztalhat a' hívség bennünket.
Barátom sok Király nagy békességébe,
'S trónusa körül szótt aranyos egébe;
Könnyen felejtheti, hogy ő is múlandó.
Szintén úgy porrá lesz, mint egy köz halandó.
De ha büszke szíve, veszélyét el-éri,
Meg-szabadulását jobbágytól kéri.
Titkon szólok veled most Királyságomról,
Halgass mások előtt ilyl uraságomról.

ÁMFARES.

Nagy Király! egy Atya örömmel szenyvedhet,
A'ki' gyermekivel sok kegyességet tett.
De induljunk innen, időt ne veszítsünk.

LEÓNIDÁS.

Nem bánom, el-menek dolgunkon segítsünk.

Harmadik jelenés.

KLEOMBROTÉS, ÁGIS.

ÁGIS.

Hazádnak hívsége, meg-nyerte szívedet,
Kleombrot; 's Istenink tegezzék ívedet.
[18] *Likurgus Spártával'* újra éled benned,
Leónidás helyett, Vezérnek kell lenned —
Kiáltását a' nép hallod kettőzteti,⁸

⁸kettőztei,

Vitézit, pántzélba, érted⁹ öltözteti.
Fegyverkez szívedbe, romlott Atyád ellen,
Ki Hazádat bírni tovább érdemetlen.

KLEOMBROTOS.

Ágis, nagy Nemzetünk látod háborodik,
A' trónus felettünk ing' és tántorodik.
E' két kő, mint *Stzilla*, *Karibdis*¹⁰ úgy állnak,
Hol sok küszködőknek szemeik el-húnynak.
Hányattatásink közt, vigyázzunk magunkra,
Hamar rohanhatunk ma itt halálunkra.
A' nép hirtelen fel-zendülhet hevébe;
De könnyen is szenyved változást mívébe.
Leónidás, (tudod) sok tanátsosokat,
Ékesen¹¹-szólókkal' és¹² fősvény papokat
Vehet meg magának osztott kintseivel;
Melly titkon szorít is már bilintseivel.
Erővel, és szívvel szükség itt dolgozni,
Már fel-tett tzelunkban, halál el-változni.

ÁGIS.

Igaz az Kleombrott', hogy egy trónus rémít,
Meg-öl mint tudhatod, 's megént elevenít.
[19] Hú királyunk ellen vétek is indulni;
De a' vér-szopókat vitéz, fel-kell dúlni.
Lásd, gazdagainknak, egész hazánk rabja,
Spárta, majd ezeknek lesz örökös foglya.
Nem adhatják népink meg adósságokat,
Melly miatt tömlöztbe vontzolják lántzokat,
Leónidás oszt itt ilyen törvényeket;
Halgatván körülte a' kegyetleneket.
A' tanátsosokat felső rendelése,
Nem látja; mert néki titkos engedése.
Pompa, 's bújaságba, meg-egyez ezekkel,

⁹erted ¹⁰Karibidis ¹¹Ekesen ¹²es

Kik nem gondolnak már nagy Isteneinkkel.
Tsak községünk nyög itt egyedül Kleombrót,
Melly ma az egektől kér egy igaz bírót.
Vitézink, te benned érzik reményeket;
Te adhatsz *Spártának* józan törvényeket.
A' trónus, olyané legyen, ki érdemes,
'S születéssel, szívvel, valójába nemes.

KLEOMBROTÉS.

Ágis, beszédedet előtted meg-vallom,
Hogy minden rész szerént nagyon igazolom;
És tsak a' modokon vetélkedem tovább,
Mellyek segedelmünk lehetnének inkább.

ÁGIS.

Hívségünk *Spártához*, és igaz Istenünk,
A' nép erejével, lesznek segedelmünk.

[20] KLEOMBROTÉS.

Ágis, szükséges is az eszközt keresnünk,
Jupiter nem foghat maga fegyvert értünk,
Találok barátom még olly segedelmet,
Mellyet nem veszek úgy, mint gyenge védelmet.

ÁGIS.

Mi az, beszélj hamar; formáljad szavadat,
Hadd értse vágyásom segéllő tzélodat.

KLEOMBROTÉS.

Kerüljük-meg együtt hív aszszonyainkat,
Közöljük velek is titkon dolgainkat.
Tudod, melly érzékeny kebelekre szívek,
Ha veszedelembe látják esni hívek'.

ÁGIS.

De mit tehetnek ők vitézi dolgunkba?
Kik tsak tsendességgel hevernek javunkba.

Gyengeségek, rajtunk mi módon segíthet,;
Egy aszszony *Spártába* hasznot, ma hogy tehet?

KLEOMBROTÉS.

Igaz, hogy aszszonyink törvény¹³ tábláinkhoz,
Nem ülnek, sem szólnak nyilván dolgainkhoz,;
[21]De azért a' nemes aszszony fajzatokba,
Hidd-el, hogy törvényt oszt világunk titokba.
Úgy hiszszük, hazánkat tsak mi igazgatjuk,;
Jól-lehet, aszszonyink mit tesznek láthatjuk.
Az egész világot meg-lántzolták ezek,
Mindenütt foglyokat lelem merre nézek.¹⁴
Érték a' természet szorít-meg bennünket,
Melly ő velek bírja örökre szívünket.
E' nyájas Nem, titkon hányja-el tőreit,
Gyengédeden, húzza reánk köteleit.
A' természetet így ellenünk támasztja,
És hidd-el, hogy rabját, el-sem is szalasztja.

ÁGIS.

Kleombrot', nem lehet szólanom ellened,
Hatalmat, tanátsot, fel-találtam benned.
Ágisztráthoz megyek; beszélj Télónissal,
Én¹⁵ tanátskozom, majd Ágiarissal.

Negyedik jelenés.

KLEOMBROTÉS, és TÉLÓNIS, ki Ágis¹⁶
el-menetelével érkezett, 's ijedésbe,
fáradásba lenni láttatik.

KLEOMBROTÉS, bánatos mosolygással.
Honnan sijetsz hozzám kedves Télónisem?
Látom, indulattal hoz mellém hívségem.

¹³törvény ¹⁴nézék ¹⁵En ¹⁶ágis

[22] TÉLÓNIS.

Ah Kleombrot'! nem ládd-é, *Spárta* mit mivel?
'S mitsoda¹⁷ nagy veszélyt készít vitézivel?

KLEOMBROTÉS.

Szedjed lehelleted' magyarázd magadat,
Hadd tudjam érteni habozó szavadat.

TÉLÓNIS.

A' *Spártai* népek, ma mind fel-zendültek,
Piazzra, úttzákra rakással ki-gyültek.
Érkeznek a' Király kastélya felé is,
Közöttök kevereg Ágézilaus¹⁸ is.
Ágis, *Likurgussal* forognak szájokba;
Téged' is neveznek szörnyű lármájokba.
Az udvar körül már sokan tévelyegnek;
Leonidásra fel — kardal integetnek,
A' kit már tzeljába tévelyegni láttam,
Vígasztaltam-vólna, de miként nem tudtam.
Az alatt a' lárma, magát kettőztette,
'S népünk dühösségét mindég gerjesztette:
Most is nevededik e' kínos párt-ütés.
Nintsen a' nép ellen, semmi erős intés —
Sijes, fus Atyámhoz; szabadítsad él'tét,
Tsak Ámfaressel van,; menj ne enged vesztét.

[23] KLEOMBROTÉS.

Kedves Télónisom, hadd lármázzon a' nép,
E' nem veszedelem, tsak egy ijesztő kép.
Ágis el-ment tőlem: ő le-tsendesíti
Fel-zendült hazáját, 's népeink' meg-ínti:
De még is *Spárta* jól soha nem nyugodhat,
Míg újult sorsáról bizonyost nem tudhat.
A' nép *Likurgus*nak kívánja törvényét;

¹⁷S. Mitsoda ¹⁸Ágézilaus

Bennem, és Ágisba vetette reményét.
Leónidas reánk tör fel-gyúlt mérgével,
Él'tünk ellen, ki-kei titkon fegyverével —
Törvényinkről semmit nem kíván hallani,
Dús gazdagink mellől sem akar el-állni.
Tömlötökbe vason a' szegény községet,
Nézheti, szenyvedvén e' szörnyű inséget.
A' tanátsosoktól így vesztegettetik,
Kiktől életünk is már fenyegettetik:
Leónidas e'ként másokba kárunk lett,
Hazája' nyakába le-fojtó jármot tett.
Hív népét tudatlan, e' szerént sartzolja,
Mellynek sohajtságát törvénye vádolja.
Királyunknak, hazánk' sebéit kell érezni;
Trónusát úgy lehet híven védelmezni.
Ne hagyja prédául az u'zorasoknak,
Népét, 's szabjon törvényt némely nagy uraknak;
Kik haráts'lásoknak határt nem tehetnek.
'S vesztegetés nélkül köztünk nem élhetnek¹⁹ —

[24] TÉLÓNIS.

Ah de mi legyen hát már Leónidásból?

KLEOMBROTÉS.

Haza-fit, 's hü atyát formálhat magából.
Télónis, ha reám rohan Leónidas,
Serkenjen-fel értem benned a' vigyázás,
Helytelen haragját Atyádnak mérsékelde,;
Hogy vesztével, kínod, férjed miatt ne leld.
Természet, igazság, 's a' szegénység kiált,
Melly törvényeivel tsak egy Istent talált.
A' ki nagy Világát szabadon bírhasssa,
Eleveníthesse, 's bűnéért fojthassa.

¹⁹lhetek-

Most Ágishoz futok magam' magyarázni,
Tudom, hogy hívséged reám fog-vígyázni.

TÉLÓNIS.

Kleombrot' gondold²⁰-meg, melly kitsíny hatalmam,
Ne hagyj-el, nem tudom határozni magam'.

KLEOMBROTÉS.

Az Egek, mit tegyél értem meg-tanítnak.
Mellyek fájdalmidba tudom r'ád halgatnak.

[25] Ötödik jelenés.²¹
ÁGIARIS, TÉLÓNIS.

ÁGIARIS, *fájdalmasan.*

Télonis, tudod-é *Spártának* lármáját?
Hogy érzi a' szíved, ma Hazádnak jáját?

TÉLÓNIS.

Ah Ágiaris! mint magyarázzam magam',
El-fojtja szívemet, gyötrelmes fájdalmam.

ÁGIARIS.

Mitsoda kínokat festesz személyedre?
Hány²² rettegés fordul bús tekintetedre?

TÉLÓNIS.

Sohajtásaim közt, el-nem titkolhatom,
Szívemet, 's veszélyem' nálad ki-mondhatom.
Belső rémulésem, már Lelkem' kergeti,
'S kínom, érzésivel szívemet vereti.

[26] ÁGIARIS.

Fáradt sóhajtásid' Télónis magyarázd,
Szólj előttem, 's szíved nyelveddel ne hibázd.

²⁰goudold ²¹[más betűípussal szedve] ²²Háuy

TÉLÓNIS.

Ágis, és Kleombrot, Leónidas ellen,
Pártot-ütöttek ma, a' néppel véletlen.
Tsak^{22/a} ketten okozták *Spártának* lármáját,
Ah ki tudja köztünk halála' formáját!

ÁGIARIS.

Öldöklő²³ történet, veszélyes párt-ütés!
Ah millyen Hazánkról a' titkos végezés!
Hol vannak törvényink, mellyek vezérelnek!
M'ért nem szabnak rendet magok az Istenek?
E' földön nyögven sok kínos halandóság,
Nem tudja hol nyugszik a' józan igazság.
Köztünk háborogván, mindég okoskodnak,
Férj-fiaink szélllyel, 's eszekbe hánykódnak.
A' dig magyarázzák büszke böltességek',
Míg el-nem temetik édes békességek'.
Nints igaz törvénye már a' természetnek,
Véres hartzainkkal mindég meg-veszettnek
Tetszik²⁴ az életbe; — ah erős Istenek!
Me'nyi dühösségek van az embereknek!

[27] TÉLÓNIS.

Ne bántsuk valahogy, itt az Isteneket,
Kik jól formálták-vólt főb teremtéseket.
Ők ditsőségekből igazsággal nézik,
Hogy emberi Nemünk a' földön mint vérzik.
Haragjok, 's kedvekbe mint mi, nem²⁵ hánykódnak;
Nints háborúja az Mennyei karoknak:
Verebet, vagy Vitézt vetsz a' fegyvereknek,
El-nem bontod tsendes vóltát az Egeknek.
Ne fárasztjuk magunk', mert *Olimpus* nyugszik,
Az alatt, míg *Spárta* véribe²⁶ itt úszik.

^{22/a}Tsák ²³Oldöklő ²⁴meg-veszettnek. Tetszik ²⁵uem ²⁶veribe

Majd sírva nézünk sok okos embereket,
Hogy a' fegyverek közt, mint vesztek él'teket.

ÁGIARIS.

Ah tsak ne szeretném úgy társaságokat!
Nem reszketnék nézni kínos halálokat.
Me'nyit öldökölik szívünkön a' reményt!
Hogy nem tudnak tenni nyugodalmas törvényt!

TÉLÓNIS.

Ágiaris! ma már sok nagy emberekkel,
Tsak sínlünk, mert a' jól-tévő természettel,
Nem tanátskozhatik erőtelenségek,
Az Egekig vitték tsufos büszkeségek'.
Lásd Kleombrot, Ágis, Ágézialussal,²⁷
Hogy kezdenek hartzot már Léónidással.
*Likurgus*nak hányják elénkbe törvényét;
[28] Égő tűznek mondják a' trónusnak fényét.
De magok akarnak talám úralkodni,
'S azért kell *Spártának* kardal okoskodni.

ÁGIARIS.

Hagyd-el ezt Télónis, másról gondolkozzunk,
Ágis, és Kleombrott éltekre vigyázzunk.
Közöljed ma velem tiszta barátságod,^{27/a}
Hogy tapasztalhassam meg-szokott jóságod',
Fáradjunk a' nemes Vitézek él'tekért;
Ne ontsanak köztünk olly sok ártatlan vért.

TÉLÓNIS.

Hív Ágiarisom, fel-áldozom magam',
Tsak láthassam benned, s vitézinkbe javam'.
Hozzád barátságom még e'dig szent maradt,
Örömdéért²⁸- tudod melly igazán fáradt.

²⁷ágézilanssal ^{27/a}barátságod, ²⁸Örömdéért

Istenes barátság, vigasztald szívünket!²⁹
Óltalmazd, 's könnyítsd keserves él'tünket.

ÁGIARIS.

A' barátság mindég próbán ísmértetik,
Hol a' tsalárdoktól hamar felejtetik.
Esküdj hívségemre,³⁰ érdemes Télónis,
Hogy benned, halálíg bízson Ágiaris.

[29] TÉLÓNIS.

Ágiaris, veszszen-ki a' vér belőlem,
Melly, szívemben tóled, el-pártolt ellenem.

ÁGIARIS.

Egész életemet bírja barátságod.
Koporsómig velem lássam társaságod'.
*Zördülés esik.*³¹
Mitsoda lárma ez, valaki érkezik,

TÉLÓNIS.

Jerünk innen, — kínom szívembe férkezik.

Hatodik jelenés.

LEÓNIDÁS, ÁGIARIS, TÉLÓNIS.

LEÓNIDÁS, *nagy tüzzel.*

Leányom, fel-leltem végre személyedet,
Bírja-é még Atyád benned hívségedet?
Tudod-é Télónis, Kleombrot' mit tsinál?
Az ellenem pártot-ütött nép előtt-áll.:
Ő ingerlette-fel rám ma egész *Spártát*
[30] Ágissal közlöttes veszedelmes dolgát.
Miólta el-hagytál, engem³² Ámfaressel;
Mindég jár az ólta népünk a' zengéssel.

²⁹sizívünket ³⁰kivségemre ³¹[álló antikva kurzív helyett] ³²emgem'

Úttzáinkon széllyel tsavarog a' Papság,
Igaz lett szájokba pénzért sok hazugság.
Két-színü tanítók; kiáltó koldúsok;
Büszke hitegetők,; álnok tanátsosok!
Azt hazudják lyányom, hogy *Jupiter'* dolgát,
Látják, 's ki-adhatják az Egeknek titkát —
A' tudatlan népet, el-hitették pénzért,³³
Hogy trónusom' ölen bennen ontsanak vért.
Ök majd fél-Istenek,; 's mint mondják magokba,
Jupiter formálja szavakat szájokba.
Hazugságaikat köztünk úgy árúlják,
Hitegetéseket a' népek bámúlják.
Tudják, hogy községünk buzgó vallásával,
Szembe-szállhat bátran igaz Királyával.
Mesterséggel tsalják Fejedelemségem',
Szent szín³⁴ alatt, reám fel-gerjesztik népem,
Állj mellém Télónis,; esedezz férjednél,
Hadd leljen örömet Atyád hívségénél.

TÉLÓNIS.

Nints még olly nagy veszély a' Király sorsába,
Mint azt panaszolja nálam fájdalmába.
Meg-tartják trónusát az igaz Istenek.
Találtatik helye bennünk a' reménynek;
A' község tévelyeg alatonyságába,
[31] Melly gyakran részegszik tudatlanságába:
Egy tronus, (a' míg az alatta fakadt vér,
Fényét el-nem törli,) segélyt bajosan kér
Ellene támadott szegény községétől;
Melly mindenkor' retteg királya képétől.
Tovább egy Atyának ha esete kínos,
Kötelessége, hogy legyen álhatatos.
Egy nagy Királyságot, úgy kell meg érteni,

³³pérezért ³⁴szint

Hogy kitsiny³⁵ dolgokkal lehet ma sérteni.
De egy Király, a'ki soha nem szenyvedett,
Veszedelmeiből, nehezen éledett,
Leónidás, nem tud az illy gyengeségről,
Nagy szívet vélhetünk sok Vitézségéről.

LEÓNIDÁS.

Télónis, tsudáljam, vagy féljem beszéded?
Miért magyarázod illy keményen szíved?
Meg-vetted a' leg-nagyob veszedelmet?
Melly minden Királyba okozhat félelmet.
Gyermekeim tőlem látod, el-pártoltak,
A'kik, e'koráig segedelmim voltak.
Hol találjam már-fel további védelmem?
Ne érezem-é ma halálos félelmem?
Kedves Télónisom, légy segítségemre,
Tekints szánakozva gyötrelmes szívemre.
Igyekezzél velem Ágist el-veszteni,
Ne mulasd férjed' is ma el-ijeszteni.
Tett párt-ütésének rút veszedelmétől;
[32] Ne vegyen tanátsot, el-fajúlt szívétől.
Védeld az életét fájdalmas atyádnak,
Ne várd pusztulását, meg-romlott Hazádnak;
Majd vérengezni kezd a' fegyver közöttünk.
Sebesülve vesznek vitézink előttünk,
Akadályoztassál egy illy mérges kút-főt,
Mellybe a' párt-ütés olly hirtelen fel-főtt.³⁶

TÉLÓNIS.

Haszon-é, halállal³⁷ a' halált kerülni?
Uram, fegyverre m'ért szükség férjfit szülni?
Ha emberi Nemünk, maga ontja vérét,
Ki kárhoytathatja öldököló kezét.?

³⁵ktsiny ³⁶fel, fött. ³⁷halállal

ÁGIARIS, *hirtelen szavakkal.*

A' természet, és az irgalmas Istenek,
Kik, búsulásokban ellenünk kelhetnek.

LEÓNIDÁS.

Ágiaris, intsed tévelygő férjedet,
Ne tápláljad tőlem el-pártolt szívedet.
Mérgetek, trónusom alól buzog titkon,³⁸
Vesztemet főzitek, 's nem tudom mi okon.
Egy párt³⁹-ütöt (tudjad) életét veszttete,
Mihelyt Királyára, fegyverét fel-vette.
[33] A' trónust, *Jupiter* maga védelmezi,
Törvényét, hatalmát,⁴⁰ egyedül intézi.

ÁGIARIS.

Nagy Király, a' trónus népeken támadott,
Melly maga le-omlik, ha töve el-bomlott.

LEONIDÁS, *Télónishoz.*

Télónis, lásd millyen büszke felelet ez!

Agiarishoz.

Mitsoda? — község az talám, melly védelmez?
Az Istenek tartják egy Király' hatalmát,
'S nem a' makats néptől kóldúlja óltalmát.
Menjünk-el Télónis; dolgozzunk javamra;
Ne tegyünk töb tüzet égő haragomra.

(*el-mennek.*)

Hetedik⁴¹ jelenés.

ÁGIARIS, *egyedül.*

Részeg emberi Nem! kínos halandóság!
Hol van köztetek a' természet' igazság!

³⁸tttkon ³⁹párt ⁴⁰hatalmat ⁴¹Hedetik

[34] A' nagy Isteneket féltitek, mondjátok,
Noha magatokat, szabadon fojtjátok.
Törvényét értitek a' ditsó Egeknek;
Még sints zabolája dühösségeeteknek.
Ezer, ezer ellen gyilkosságot tehet;
De egy a' másikba kegyetlen nem lehet.
A' mint néktek tetszik, a' nagy Isteneket,
Úgy magyarázzátok; tsalván hiteteket.
Egy haza, fél részét szabadon pusztítja;
De egy ember gyilkos, ha másikat fojtja.
Jupiter osztotta-ki törvényeteket,
Még is vérezitek természeteteket.
Verjétek Istenek ez halandóságot,
Mely el-fojtja nála a' nagy igazságot!
(*el-megyen.*)

Vége az első Játéknak.

[35] MÁSODIK JÁTÉK

Első jelenés.

DEMÓKARES, LEÓNIDAS.

LEÓNIDAS.

Demókares, mit kér a' tévelygő község?
Lehet-é *Spártá*ba hartz nélkül egyesség?
Me' dig félthetem még tőlök trónusomat?
Mikor' terjeszthetem rajtok hatalmamat?

DEMÓKARES.

Nagy Király, a' népnek sokat kell szenyvedni,
Hamar hibájokat, meg-lehet engedni.
Ez a' szegény község, vér' verejtékével
Tartja¹ Világunkat, gazdag értékével:
[36] Tsak a' tudományok, hogy mindég dolgoznak,
'S mezőkön, hadakba fáradván izzadnak.
Ha egy-ügyüség, lármát tesz' is néha,
Nem kell el-veszteni életeket soha:
Tsak azért lármáz most *Spártá*nak községe,
Hogy adósságával, nagyra ment ínsége.
De ha illy terhektől meg-szabadúlnának,
Királyok előtt még térdre hullanának;
A' pártot-ütöttek' erejek vesztenék,
Mihelyt segedelmek', ezekbe, nem lelnék.
Ágis, Kleombrotos,² Ágezilaussal,³
Nem állhatnának úgy szembe a' trónussal,
A' Király' adó is pénzt szedvén magára,
Me'nyi kintset nem vesz a' sok u'zorára!
De ha adósságink, mind el-töröltetnek;
Dúló szél-veszeink, meg-tsendesíttetnek.
A' nép, magához jó szabadulásával,

¹Trtja ²Kseombotes ³Ágezilaussal

Híven meg-egyezik igaz Királyával.
Vesztetek, el-érik így, az el-pártoltak,
Kik székedbe uram, méltatlan vádoltak.

LEÓNIDÁS.

Demókares, érzem hasznom, tanátsodból,
Bóldogságom' nézem-ki minden szavadból.
Az adósságokról írt kötés levelek,
Égettessenek⁴-meg: én is így rendelek.
Meg-határozta már eztet nagy tanátsunk,
Ne szegezzük mi is, hát ellenbe magunk',
[37] Sijess Demókares, kiált'ni a' népnek,
Hogy hasznát várhatják méltó kéréseknek,
Örök Isteneink a' nagy *Olympusról*,
Kegyelmes végezést tettek ma sorsunkról.

DEMÓKARES.

Uram, a' hú Királyt, (ha népének Atyja)
A' ki nem őrizi, Hazájának fatyja:
A' sok tanáts, sok ként rontja Országunkat;
De egy igaz Király, jól viszi dolgunkat.
Szabadságunk, veszély sok tudatlanságnak;
Büntető trónus kell a' rosz makatsságnak.

LEÓNIDÁS.

Demókares,⁵ láttam a' tanátsosokat
Gyakran, mi-ként nyomtak sok ártatlanokat;
Hogy nagy hatalmaknak káráról ne tudjak,
'S törvényinknek titkos jajáról ne halljak.
Az erő-szak alatt, sok-szor sok ártatlan
Nyögött, üldöztetvén közöttünk⁶ méltatlan.
Kitsinységért, hánynak rontjuk-el léteket,
Kik bakatellákkal, vesztek életeket.
A' régen szőtt törvény, gyakorta parantsol

⁴Egettessenek ⁵. Demókares ⁶Közöttünk

Ott is halált, hol a' természet nem vádol.
A' lelki-isméret, bennünk reszketvén, fél;
Midőn nyelvünk, sok főt halálára ítél.
[38] Illy hibájit köztünk, tanátsunk teheti —
Mellynek veszélyét egy Király, el-veheti.

DEMÓKARES.

Nem szól így az, a'ki nem Atyja Népeinek;
Fija Leónidás, örök Istenének.

LEÓNIDÁS.

Demókares, hív vagy, jere trónusomhoz;
Téged' választalak tanátsúl magamhoz.
Melly édes öröm, egy Ország' Királyának,
Ha hívségét látja hozzá jobbágyának!

Második jelenés.

ÁGÉZILAUS, ÁMFARES.

ÁGÉZILAUS.

Ámfares, látod ma Spártának Keservét.
Isméred-é vele Királyod félelmét?
A' pártot ütöttek' seregi közt járván,
Háborgok magam is, szerentsémet várván.
Tselekedetemnek okát, nem titkolom;
[39] Szándékom' előtted barátom ki-vallom.
Ne véld Leónidás ellen párt-ütésem',
Minden lármám' e'dig tsak kénytelen tettem.
A' sok adósság nyom, azért fáradozok,
És hiszem, hogy veled, meg is szabadúlok.
Ha ezek vállunkról, egy-szer le-vétnének,
Likurgus' törvényi, még porba eshetnek.
Kleombrot' és Ágis, magok' védelmezzék,
'S nálam nélkül dolgok', mint lehet intézzék.

ÁMFARES.

Meg-értettem Vitéz, el-titkolt tzelodat,
Mind úgy veszem, a' mint mondottad, szavadat;
És szénességedet, magamba tsudálom:
Tselekedetedet, szívembe vádoló.
Egy férj-fi, mindenkor' egy Lelket viseljen',
Hogy nyelvének, soha hazudni ne kelljen.
Minddég egyet mutat a' természet bennünk,
Azért, tsalárdsággal kettősök ne legyünk.
Tsak a' tisztességért sóhajthat egy Vitéz,
Ki ditsőségére, egyenes úton néz.
Gyalázatnak tartja, szénességgel nyerni,
Tsak fegyverrel, 's szívvel lehet néki verni.

ÁGÉZILAUS.

Illy feleletedet,⁷ Ámfares nem kértem;
Vitéz erköltsödet, hidd-el, hogy jól értem —
[40] A' tsalárd szénesség, tudom alatsonyság,
Mellyel meg-romlik, sok szegény ártatlanság.
De igaz ügyünket, lehet védelmezni,
Ha méltatlanúl kell sebünket érezni.
Job színes manérral tenni nyereséget;
Mint fegyverrel ölni a' vélt ellenséget.
Kleombrot' 's Ágisnak, szénelem magamat,
De nem kárhoztatom, el-hihedd dolgomat,
Egy trónust őrzök most a' párt-ütés ellen,
'S akár-mit tselekszem, nem vagyok hitetlen.
Ágiaris,⁸ és Télónis, e'kor 'a
Játék-piatznak fenekébe állanak,
'S Ágézilausnak⁹ beszédét,¹⁰ ki-
halgatván, míg a' Vitézek el-nem
mennek, magokat sem jelentik, sem
elő-nem indulnak.

⁷feleletedet ⁸Ágiaris ⁹Agezilausnak ¹⁰beszédet

ÁMFARES.

Jupiter' ügyébe is lehet gonoszság,
Mi-helyt színleltetik érte a' barátság.
Ez az érzékenység, szent tűz lett szívünkbe;
'S tsak ó is nemesít leg-inkább él'tünkbe.
A' ki ezt nem érzi; világunk közepén
Magánosan¹¹ bujdos, széllyel tévelyegvén.
Megyek; itt maradsz-é, vagy jösz a' Királyhoz?

ÁGÉZILAUS.

El-megyek, hogy férjek jobban trónusához.
(*el-mennek.*)

[41] Harmadik jelenés.

ÁGIARIS, TÉLÓNIS.

*A Játék-piatz fenekéből, tsendesen,
mind ketten elő-jőnek.*

TÉLÓNIS.

Ágiaris, hallád ezt az ördögséget?
Istenek, verjétek az illy veszettséget!

ÁGIARIS.

Télónis, illy módon, sok Vitézek vesznek,
Kik a' vadaknál is mérgesebbek lesznek.
Egy-más ellen törvén, pusztítják Nemeket,
'S alatonságokkal motskolják Lelkeket.
Mind igazság nálok, valamit akarnak:
Minden veszettséget, szép színnel takarnak.
Egyike, másikat halálra ítéli,
Mert tsak ó benne szöll Istene, úgy véli.
Tsalással, erővel, szövik dolgaikat,

¹¹Maganosán

Lelkek ellen, hordják-elő szavaikat.
Töbnyire, tsak külön' hasznokért fáradnak;
Mellynek nyerésébe, Eget, földet dúlnak.
[42] Fel-fúvalkodások, *Olimpushoz* is vér,
Életekkel, minden alatsónyság, meg-fér.

TÉLÓNIS.

Ágiaris, hidd-el, hogy-az emberi Nem,
Mint most, oly erősen nem vólt még ellenem.
De ma már, meg-vetvén kívánt békességét;
Méreggel keveri Isteninknek Egét.
Kiki, igazsága mellet fegyverkezik:
Minden magát őrzi, 's azért vérengszik:
Egyik vad, másikba ha magát fel-leli,
Nem öldökli Nemét: formáját tiszteli;
De az ember önként vesztegeti magát
Nem tekintvén¹² fáján, első méltóságát.
A veszedelmes sors! Kínos történetek!
Mit végeztek rólunk ma a' búsúlt Egek!

ÁGIARIS.

Télónis, fordítsuk-el vérengzésünk',
Nyomjuk-meg *Spártába* ma ellenkezésünk'.
Kleombrot', 's Ágisnak tudokra kell adni,
Hogy nem lehet tovább dolgokba haladni.
Éltek, minden felől lásd, mint árútatik,
A' sok titkos tanás tőlünk sem tudatik.
Minek áldozzák-fel magokat *Spártáért*?
Miért veszítsenek benne oly nemes vért?

[43] TÉLÓNIS.

Az ember, minden kor' maga kezdi vesztét,
És Istenink őrzik osztán tsak életét,
A' sebet, egy tsapás könnyen fel-szakasztja;

¹²tekinvén

Mellynek színét flastrom, 's sok idő forrasztja.
Belé-szökött *Spárta*, mai veszélyébe;
Sok Vitéz el-húnyhat nemes életébe.
Lássuk Ágiaris, dolgunk' hogy tehetjük,
Ah ha Hazánkról e' veszélyt le-vehetjük!
Me'nyi öröme lesz el-fáradt szívünknek,
Millyen tisztába jó napja életünknek.

ÁGIARIS.

Te vehetsz töb' erőt itt a' veszedelmen,
Néked enged Atyád tsak, tetszése ellen.
Lágyítsd-meg nagy szívét,¹³ a' hú természettel:
Ne légy soha hozzá kemény felelettel.
Tanítsd férjedet is, engedelmeskedni:
Királyal, egy főnek nehéz vetekedni.
Ha el-hagyja a' nép, mit tesz' életével;
Hová rejti magát gyötrelmes létével?
Tudod — egy trónusnak melly hoszszak kezei;
A' tengeren is túl-hatnak fegyverei.
A' dig kell hódolni, a' míg remélhetünk,
Veréstől, haláltól egy-szerre félhetünk.
Nagy fülánkja van egy Király hatalmának;
Ha tárgyát meg-kapja búsúlt haragjának.

[44] TÉLÓNIS.

Hogy győzzem Kleombrot'¹⁴ büszke vitézségét?
Miként tsendesítsem Leónidás' mérget?¹⁵
Vitézeink, a' mit magokba fel-tesznek,
Mint azt meg-tagadják, inkább mind el-vesznek
Sok él'tet rontott már az ilyen kevélység!
Tudod, hogy ver köztünk ez a' büszke ínség.

¹³szívet ¹⁴kleombrot' ¹⁵mérget?

ÁGIARIS.

Ne rettenj előre még a' dologtól-el;
Sokat végbe lehet vinni egy nagy szívvvel.
Menjünk tanátskozni bölts férj-fiaiinkkal.
Kik nem tudnak élni szabadságainkkal,

TÉLÓNIS.

Férj-fijak! férj-fijak! ti földi Istenek,
Me'nyi tsudát tettek belétek az Egek!
(el-mennek.)

[45]Negyedik jelenés.

DEMÓKARES, KLEOMBROTÉS.

KLEOMBROTÉS.

Demokares, tudod a' Király tetszését?
Me'dig véled reánk törni rendelését.
A' nép nem szűnik-meg; kiált szüntelenül;
Szenyved sérelme közt járva büntelenül.
Mi lesz vége, részeg történeteinknek?
Hogy van akaratjok rólunk Isteninknek?

DEMÓKARES.

Kleombrot', a' trónus még szüntelen dörög;
Menny-köve, *Spártának* falai közt görög.
Hánykodik közöttünk búsult méltósága;
Nevedik mérge, és hatalmassága.
Ágissal a' népet együvé gyűjtitek,
A' fő méltóságot, úgy sértegetitek.
De el-fordúl e' rossz még Leónidásról,
A'ki osztán törvényt oszt majd trónusáról.

KLEOMBROTÉS.

Az Ég' igazsága egyedül Királyom,
[46] Hidd-el, hogy e' szerént követem is dolgom'.

Tsak hadd menny-dörögjön Leónidás köztünk,
El-nem fog-változni haragjára szívünk.
Minden¹⁶ jövedelmünk úgyis, mint itt talál
Nem egyéb, hanem csak egy érdemes halál.
Szívembe, még olyan dolog nem tenyészett,
A' mit gonoszságnak mondott a' természet;
Meg-halhatok e'nek nagy igazságáért;
Ditsősség törvénye mellet ontani vért.

DEMÓKARES.

Mitsoda igazság egy Királyra törni?
'S hogy ő el-enyészsen, embereket ölni?
A' ki Hazájának trónusára dül fül,
Olyan, mint egy gyermek, ki maga el-fajúl:
Meg-veszvéen, haraggal támad hű Atyjára,
Ki méltán¹⁷ gerjedhet hitetlen fatyjára.

KLEOMBROTÉS.

A'melly Király elég az úralkodásra,
Veszsen el, ki fel-kél véle tsatázásra;
De hogy ha a' nép nyög kínos fájdalmába,
Ne hagyjuk rómlani halálos jármába.
Az Égnek, 's trónusnak rossz magyarázatja,
Kínja közt népünket, gyakran el-altatja;
Melly, ha csak magától nem emelkedhetik,
Szerentsés az, kitől védelmeztethetik.

[47] DEMÓKARES.

Leónidás tudod Atyja volt népének,
Emberi munkáját láttuk nagy szívének:
E'dig te is minddég Atyádnak ismérted,
Noha most magadat, ellene-szegezted.
Hidd-el; az ok nélkül meg-sértetett jóság,
Ellenünk, minden kor' büntető igazság.

¹⁶Miuden ¹⁷meltán

Mit akarsz kezdeni a' szegény községgel?
Melly végezés szerént származik ínséggel.

KLEOMBROTOS.

Istent, 's természetet védelmezek benne,
Tudod nála nélkül Király úr nem lenne.
Ő tőle veszszük-el koldúlt kenyérünket,
Verejtékkal tartják büszke életünket:
Azért szolgál ő úgy, hogy tsak igazságot
Fizessünk sorsának, 's nem háborúságot.
Mint kevély koldúsok, ki-szíjjuk véreket,
'S felül jutalomért el-nyomjuk él'teket.
Adjuk-meg nekik is a' mivel állhatnak,
Tsináljuk magunkat, hív 's igaz bíróknak.¹⁸
Jobbágyink',¹⁹ törvények kívánják tsak tőlünk;
Külömben örömet izzadnak érettünk.
Ha el-veszszük tőlök kínos adójokat,
Hordozzuk igazság szerént hát dolgokat.
Mint herék, ne szíjjunk rólok izzadságot,
A' Lellekből²⁰ nekik tegyünk igazságot.

[48] DEMÓKARES.

Vér-ontással kell hát igazságot tenni?
Nem lehet más módon Kegyelmesnek lenni?

KLEOMBROTOS.

A' sértett igazság, ha áldozatot kér,
Ki-omolhat érte, mind rossz, mind igaz vér.

DEMÓKARES.

Nem engedik-é hát tovább az Istenek,
Hogy észszel tegyenek törvényt az emberek?
Királyaink közöt minddég meg-maradjon
Az hartz, hogy Világunk töb vérrel izzadjon.

¹⁸bíróknak ¹⁹fobbágyink ²⁰Lellekből

KLEOMBROTÉS.

Törvényre^{20/a} nem feyvert adtak az Istenek,
Hanem belénk²¹ a'ra tsak bölts Lelket tettek —
Tsupa óltalomra kelhet-fel a' feyver;
Meg-veszett egy olyan, ki büszkeségből ver.

[49]Ötödik jelenés.²²

DEMÓKARES, KLEOMBROTÉS, ÁGÉZILAUS, ÁGIS

ÁGÉZILAUS.

Figyelmetes lévén hív tiszteletedre,
Kleombrot', érkezem meg-ölelésedre.
Tudod-é már köztünk a' sors' rendelését?
'S *Olimpus*nak rajtunk meg-tett végezését?

KLEOMBROTÉS.

Halandóságomtól, még a' nagy Istenek,
E' szem-pillantásig, mindent el-fedeztek.
Szívünkbe, kétséggel tévelyeg reményünk,
A' háborúk²³ között tsatáz bús életünk.

ÁGÉZILAUS.

Meg-nyertem barátit lásd Leónidásnak,
Engedelmeskedni kell már²⁴ a' trónusnak.
Likurgus' törvénye — fel-állíttathatik;
'S szentségével a' nép igazgattathatik.

KLEOMBROTÉS.

[50] Mi igazgathatja e'képen szívetek'?
Demókares már tsak, ki nem tart veletek?

^{20/a}Törvényre ²¹bélénk ²²[eltérő betűkből szedve] ²³haboruk ²⁴mar

DEMÓKARES.

Ha a' Vitéz sereg így végzett sorsunkról,
Én is engedelmet ajánlok magamról.

ÁGIS.

Halandó sorsunkba, úgy van bóldogságunk,
Ha barátság teszi köztünk társaságunk'.
Mindenkor' édeseb²⁵ nálunk a' békeség,
Mint az erő-szakkal rablot fény, 's ditsőség.
Egyezzünk-meg magunk ma Hazánknak sorsán,
Törődjön a' Király, háborús trónusán:
Álljon-fel *Likurgus*' szabados törvénye,
Édesüljön a' nép keserű reménye.

ÁMFARES.

Leónidás sem lesz hidjed ma ellenünk,
Tzélunkba meg-egyez ő is végre velünk;
Ne gondold, hogy népét örömet vesztené,
'S sorsát, a' mint lehet, ne könnyebbítené.
Egy Király, Országát, ha öszve-vérezí,
Hidd-el, hogy székébe gyötrelmét érezi.
[51] A' meg-lankadott²⁶ nép, kívánja életét,
Királyától, vissza-kéri verejtékét.
Leónidás, nem tesz' hartzot a' községgel,
Melly alatta, úgy is nyomorog ínséggel.
Ha pedig valahol magát felejtheti,
Az igazság, 's törvény, Lelkét meg-intheti.
Nem mehet egy Király, olly hatalmasságra,
Hogy r'á hágjon a' leg-felsőbb igazságra.
Istenünk' félelme, józan vallásunkkal,
Minddég meg-maradnak tanátskozásunkkal.

²⁵. edesebb ²⁶lankádott

KLEOMBROTÉS.

A'ki természetünk törvényét isméri,
'S a'nak valóságát, tisztelettel féli.
Józan embersége, jól tesz' mindeneket;
Igaz vallása is, 's nem üldöz Lelkeket.
Istenink, szívünkbe rejtették magokat;
Fel-lelhetjük bennünk, nagy igazságokat.
A' természet tanít érezni, gondolni;
Isteni törvény ő, neki kell hódolni.
Egy Király, ki eztet benne felejtette,
Istenét, vallását, együtt el-vesztette.
Ha nyögő árváknál sohajtozást hallunk;
Érezze-meg bennünk azt, szánakozásunk.
Természetbe lássuk hű természetünket,
Védelmezzük vele emberi Nemünket.
Nem kell Isteninknek vérrel imádkozni,
Igazsággal lehet tsak nekik áldozni —²⁷
[52] Természetünkbe van minden józan törvény,
Tsak haszontalanság e' Világi sok fény.

ÁGIS.

Kleombrot, de lásd itt másképen tanítanak
Sokan, kit a' nép közt lármázni hallatnak.
Jupiter' nevébe, hartzra ingerelnek,
Fegyver nélkül, nyelvvel, 's vallással véreznek.
Királyunk' trónusán, más Isten parantsol,
Kit községeinknek töb Istenek, vádol.
A' két részre osztott okosok tesznek így,
Közöttök nem tudnád, inkább mellyiknek hidj;
De tudd-meg barátom, hogy ők tévelyegnek,
'S Világi hasznokért, Istentelenkednek.
Egy Istene vagyon népnék²⁸ és Királynak,
Jupiter bírāja²⁹ az egész Világnak.

²⁷áldozoi — ²⁸népnék ²⁹bírāja

DEMÓKARES.

Hát, ha Királyunkkal, egy Istenünk lehet,
Mi az itt e' földön, mi ő reá-mehet.

ÁGIS.

A' bennünk sértetett Isten' igazsága,
Melly a' természetnek felső méltósága.

[53] ÁGÉZILAUS.

Istenink szóllanak Királyunkba mindég,
Ezeknek trónusán fénylik, 's dörög az Ég.
Első eszközök ők *Jupiter'* kezébe,
Ki velek ostoroz emésztő tüzébe:
Vernek — jutalmaznak ő benne az Egek,
Úgy élnek közöttünk, mint földi Istenek.

ÁMFARES.

Ugyan azért szükség hát a' Királysággal
Tanátskozásunkban, szólni igazsággal.
Menjünk-el mindnyájan, ma Leónidáshoz;
Fordúljon kegyesen, fáradt Hazájához.

ÁGIS.

Meg-állanak-é mind³⁰ e'be a' Vitézek?

DEMÓKARES.

Én, leg-alább ma itt más-képen nem végzek.

KLEOMBROTÉS.

Jerünk hát mindnyájan; lássuk a' végezést,
Jupiter'! tégy köztünk ma, kívánt egyezést!
(*el-mennek.*)

³⁰mind

[54]Hatodik jelenés.
ÁGISZTRAT, ÁGIARIS.

ÁGISZTRAT.

Ágiaris, tudod már veszedelmünket,
Miként óltalmazzuk ma-meg életünket?
Nem látom, mit tegyek keserves sorsommal;
Úgy tetszik, küszködni kezdek halálommal.
Utolsó vesztünkbe, az örök Istenek,
Ügyünket el-hagyván, már nem védelmeznek.
Jupiter! a' kinek reszketve kegyelmed'
Kérem; méltóztassál nyújtni segedelmed'
Magyarázd félelmem' kínos rettegésit,³¹
Mjnt gyúlt haragodnak első büntetésit.
Halálos érzésem, Ágis' életétől
Verd-el; ne érezzek jövendöléséről.

ÁGIARIS.

Hertzegné, tsendesítsd méltó keservedet,
Éleszszed szíveden édes reményedet:
Mikor' üldöztetvén, bajokkal küszködünk,
Reménljük, hogy a'ból tsendességre érünk.
Zivatart várhatunk tiszta Egeinkbe:
[55] Hamar meg-dördülhet a' tűz felleginkbe.
A'ki tengerinken, szél-veszek között jár,
Háborúji után, tsendes időket vár.
Ki, jutunk még mi is nagy veszedelmünkből;
Ne verjük a' kedves reményt-el szívünkről.
Szenyedéseink közt bátorsággal legyünk,
Él'tünkre, ok nélkül, kínokat ne tegyünk.

ÁGISZTRAT.

Mind lehetünk bátrak; de ha sebet kaptunk,
Azzal, gyötrelmeink ellen — nem állhatunk.

³¹rettegesit

Kínos esetink közt, tudomány, böltesség,
Nyugodalmunk helyett, nem elég tsendesség.
Fel-nyílt sebeinket velek el-fedezzük,
De maró férgeket belőlről érezzük.
Akármit tselekszünk, kiált a' természet;
Soha böltességért, kínja nem enyészett.
Hogy ha vérzik szívünk, szegény okosságunk,
Nehezen üzheti belőlünk fájdalmunk'.³²
Sőt, a' bő gondolat érzékenységünket
Még többre neveli, terhelvén él'tünket.
A' böltesség olyan, mint egy széles tenger:
Szüntelen hánykódik, felleghez, földhöz ver:
A' bátorság pedig, büszke vak-merőség,
Ha vérzünk, egyikbe sem lehet tsendesség.

[56] ÁGIARIS.

Az ember' élet, így tsak haszontalanság,
Minden nemű sorsa árnyék, 's múlandóság.
Bátorság, ész, erkölts, hasznunkra nintsenek,
Miért teremtettek hát így az Istenek!
Téved a' Hertzegné vélekedésébe,
Felettéb hibázik vetélkedésébe.
Bátor szív, ész, erkölts, és józan természet
Egyedül, mellyekbe igazságunk lehet.
Az igazság pedig igen nagy valóság,
Isteneinkbe is első tulajdonság.

ÁGISZTRAT.

Tudom nagy valóság az, a' ki teremtett,
De a' mi életünk haszontalanság lett.
Formáltatásunkba³³ az erős³⁴ Istenek,
Magyarázhatatlan, mesterséggel élnek.
Köztünk minden *húmor*, magának vezére,
Tsak úgy él, mint forog benne heves vére.

³²fájdalmnk ³³Eormaltatásunkba ³⁴erős

Itt nyugszik közöttünk a' törvény, 's természet,
 Igazságunk benne, gyakorta el-veszett.
 Mindent lehet tenni lásd embereinknek,
 Nem halljuk érettek hartzát Isteniknek.
 Akárki mit tegyen kínos ínségével,
 Egy történetet sem függeszt-fel él'tével.
 Az örökös-rendnek minden rabjává lett,
 E' nagy természetén senki erőt nem vett.
 [57] Születünk, bámúlunk, jádzunk életünkkel.
 Szenyvedünk, örülünk, küszködünk szívünkkel.
 Hányattatásunkban, eszünket forgatjuk,
 Valóság mibe van, nem határozhatjuk.
 Tsak a' nagy Istenek tudnak mindeneket,
 Kik, magokból fújták-ki teremtésetek.
 Spárta lármájába, hidjed ma el-múlunk,
 'S mint³⁵ száradt levelek, a' földre le-húllunk.

ÁGIRAIS.

Hát így szemed előtt, minden semmivé lett,
 Valamit *Jupiter*, halandojival tett?
 Hertzegné, ne fáraszd magadat e'nyire,
 Ezt tsak nagy fájdalomad okozza többnyire.
 A' szív hogy ha szenyved; túzzel hánykolódik,
 Lelkünk' gyötrelmére, meg-homályosodik
 A' nagy igazságot, úgy osztán el-vesztjük,
 'S magunkat az által még inkább büntetjük.
 Menjünk-el, nézzük meg a' bús Vitézeket,
 'S ha még lehet, mentsük veszélyes él'teket.
 (el-mennek.)

Vége a' második Játéknak.³⁶

³⁵Mint ³⁶Játéknak,

[58] HARMADIK JÁTÉK.

Első jelenés.

LEÓNIDÁS, ÁMFARES, ÁGIS, DEMÓKARES,
KLEOMBROTOS, ÁGÉZILAUS,
TEST-ÖRZÖK.

*Leónidás a' trónusba fel-ül;
Két' felől, palotás vitézek állnak
renddel fegyverbe.*

ÁGIS, mély tisztelettel.

Méltóságod előtt, nagy Király meg-hajlok,
'S a' népnek ügyébe Kegyelmedhez szólok.
Szenyved az igazság *Spárta'* kérésével;
Halgasd-meg nyögését, Hazád' ínségével.
[59] Nem azért vagy Vezér, hogy erő-szakot tégy,¹
Istenink akarják: Kegyelmes Atya légy.
Néped, szükségébe nagyon adósodott,
Közöttök, tömlőtbe már sok el-rothadott.
Gazdagaink tették rabbá életeket;
Kik véreket szíjják, kínozván testeket.
Ezek az üldözök, meg-vévén Országunk',
Akaratjok szerint igazgatják sorsunk'.
Földünknek javait magokhoz szerzették;
Sok Nemzetek' javát számokra meg-vették —
Likurgus' törvénye úgy osztotta *Spártát*,
Hogy kiki egy képen bírja² benne javát.
Meg-tagadtuk ezt a' józan³ valóságot:
Minden, maga tesz' már törvényt, 's igazságot.
Egy aránt oszszuk-fel még, e' nemes Hazát,
Mint volt; olly bóldognak formáljuk ma *Spártát*.

¹erő-szakottégy ²bírja ³józan

Égessünk⁴-meg, minden adósság levelet,
E' kívánság amúgy is ingerli a' népet.
Halgasd-meg e' kérést jobbágyid ügyébe,
Király! és olvassál Vitézed' szívébe
A' természet kiált; tiszteld méltóságát,
Mert Isteneidnek mondja igazságát.

LEÓNIDÁS, *méltóságos tekintettel.*

Népünknek⁵ kérését, Ágis benned hallom,
De veszett lármáját még sem igazolom.
Nem úgy szokás kérni egy igaz Királytól.
Mérget lehet e'ként nyerni⁶ a' trónustól.
[60] Átkozni el-kezdvén gazdagink' javait,
Fel-támasztod reám Hazádnak fíjait.
Tsak mormoltok minddég Királyságom ellen;
És rendelésetek, gyakorta helytelen.
Hogy szívünkbe, könnyen belé nem láthattok,
Gonoszt, és ártatlant reánk indítatok.
Spártába, igen sok parantsolat hazud,
Mellyekről hatalmam, gyakran semmit nem tud.
De még is minden kor', tsak én vádoltatom
Noha mere nézek, mindenütt lopatom.
Dézma-tábláinknál, sok tolvajok ülnek;
És mint igaz szolgák, a'ként betsültetnek
Sok törvény⁷ székekbe lelünk gyilkosokat,
Kik nem tapasztalják alacsonyosságokat.
Halált parantsolnak minden kitsinységért,
Mint vizet, olly könnyen ontják a' szegény vért.
Mind ezen hibákat, magamba jól sejtem,
De szegény népemet, el-sem is felejttem.
Meg-engedem, hogy az adósság Levelek
Égettessenek-meg: *fel-áll a' trónusba*, ezt hallják
mindenek.

⁴Égessünk ⁵Népünknek ⁶nyezni ⁷törvény

Tsendesüljön-meg ma *Spárta*,⁸ lármájába:
Mint Atyjába, a' ként bízzon Királyába.
Állítsuk-fel újra *Likurgus'* törvényét;
Édesítsük vele a' népnek reményét.
A' trónusról, alá-száll.

[61] KLEOMBROTÉS.

Soha egy Királyság, a' nyit nem védelmez,
Mintha nyögésére népének figyelmez.

LEÓNIDÁS.

Soha egy Haza-fi, jobban meg-sem veszhet,
Mint ha hú Királya ellen pártot-üthet.

KLEOMBROTÉS.

Tudom, a' Királynak tzélját itt érteni,
De engem', nem lehet olly könnyen sérteni.

LEÓNIDÁS.

Vitézi büszkeség beszéll ajakadon,
A' meg-általkodás látszik homlokodon.

ÁGÉZILAUS.

A' hamvazott tüzet, nem jó fel-bolygatni,
Tsak tsendességgel kell hevét fogyasztani.
Békességünk, köztünk engedelmet kíván,
A'ki hamar gerjed, magával nem jól bán.
Tsendességre jöttünk mindnyájan *Spártába*;
Nem jó egy Királynak verni Hazájába;
Mert belőlről szívét nagyon meg-szaggatja,
[62] Mi kor' birodalmát,⁹ magára lázasztja,
Ha győz, kardra hányja majd egész Hazáját;
Ha veszt, el-ejtette fejét, koronáját
Leónidás, eztet nem tselekedhette,
'S hogy reá támadtunk, nem érdemelhette.

⁸Spáta ⁹birodalmát

LEÓNIDÁS.

Vitéz, ismérem kötelességemet;
Mint Király, 's mint Atya viszem életemet.

ÁGIS.

Egy Királynak nehéz¹⁰ tenni hivatalát;
Igen sokan vannak, kik rángatják dolgát.
Kiki, tsak hívségét mutatja tettébe;
De sok, titkon mérget táplálhat szívébe.

LEÓNIDÁS.

Sok Király is vette már-el büntetését,
Hogy nem látván, gyakran nem tette intését.
Győzedelmeskedni tsúfság tsalárdsággal,
Kivált egy olly szívnél, melly jár igazsággal.
Ő mivel ártatlan, sokat ollyannak vél
Jóságához bízván, bátor, 's soha nem fél.
Igy egy gonosz, kárt tesz' hív Fejedelmének;
Ártatlan színt adván alatsony Lelkének.
[63] Az illyen, *Jupiter*' haragját rettegje,
Meg-tudja, mitsodás Istene ereje.

KLEOMBROTÉS.

Ne küszdjön a' Király már történetével.
Végezze-el sorsunk' új rendelésével.

LEÓNIDÁS.

A' Vitézi örzők, húzzák-el magokat,
Kleombrot', Ágis is kövessék azokat.
Demókar', Ámfares, menjenek ezekkel,
Tsak Ágézilaus maradjon velem-el.

(*el-mennek.*)

¹⁰nehez

Második jelenés.
ÁGÉZILAUS, LEÓNIDÁS.

LEÓNIDÁS.

Vitéz, ketten vagyunk e' magánosságba,
Próbáljuk-meg szívünk' most az igazságba.
Hogy ma hívségemre állottál kedvellem;
De mind-azon-által,¹¹ két színedet félem.
[64] Ágist, mint¹² jó barát a'ként tanátsoltad,
Hívséged', Kleombrot' előtt is mutattad.
Látom, hogy ezektől önként el-pártoltál,
És a' Világ előtt, én mellém állotál.
Hibáznék, ha néked próba nélkül hinnék,
'S tettedbe, illy hamar valóságot vélnék.¹³
A'ki barátságá színével, egyszer tsal,
Töbnyire,¹⁴ az osztán gonoszságok közt hal.
Nem tudom, hogy értsem külső hívségedet,
Félem titkon hidd-el tsapodár szívedet.
Isteneink előtt, azért most próbállak;
Hogy belől, mint kívül, tisztán meg-lássalak.
Kövessem-é bízvást adott tanátsodat?
Vagy próbára vessem még minden szavadat?
Szólj, magyarázd magad'.

ÁGÉZILAUS.

Mit tegyen hívségem!

Uram, már el-veszett minden tsendességem.
Igaz, hogy színeltem érted barátságom';
Mellyel, látom sértem nálad igazságom'.
Egyedül Királyom forgott tsak eszembe,
'S azért változtattam¹⁵ magamat színembe
Javáért, felettéb magyot is próbáltam,

¹¹által ¹²mind ¹³vélnék ¹⁴Tobnyire ¹⁵változtattam

A' szent barátságot alacsonyúl tsaltam.
 Egy Király' hívsége, sok illy szentséget ront,
 Tsal barátságunkkal; 's vér tengereket ont.
[65] Én is Uram érted egész bűnös lettem,
 Vitézeink előtt él'temnek kárt tettem:
 Tselekedetem rút mindenütt azt mondják;
 Valahol *Spártába*¹⁶ ma dolgomat halják.
 A'kihez hív vagyok, ott sints már hitelem;
 Jutalmam,¹⁷ mindenütt gyalázat, 's félelem.
 Hogyha hívségem nem tetszik a' Királynak,
 Más útját választom gyötrelmes sorsomnak,
 Be keserves, Király és Haza közt lenni?
 Me'nyit nem lehet már itt el-veszve lenni!
 Ha hibázom Uram, tsak kegyelmet kérek
 Mostani sorsomba; többre úgy sem érek.

LEÓNIDÁS.

Barátom meg-botsáss, hogy kételkedhettem
 'S igazságot benned mindjárt nem vélhettem.
 Tudod, hogy a' Királyt sok gonoszok tsalják
 Kik nála, hívségek' színességből vallják.¹⁸
 Jobbágyai között, egyedül el-marad;
 A' szíveket látni haszontalan fárad.
 Minden-felől árad a' tanáts, székéhez;
 Hol, sok ravaszsággal férnek kegyelméhez:
 Meg-sérti reményét sok esedezőknak,
 Nem látván törvényét¹⁹ a' titkos Lelkeknek.
 E' szerént ne tsudáld Vitéz, ha nem hiszünk,
 'S igaz hívünkbe is, gyakran tsalást vélünk.
 Isteni erő kell egy Király lelkének;
 Hogy tudhassa titkát jobbágya szívének.
[66] Látván kínos sorsom' botsáss-meg nagy Vitéz,
 Kételkedésemért, r'ám sajnosan ne nézz.

¹⁶*Spártába* ¹⁷Jntalmam ¹⁸valljak ¹⁹törvényt

ÁGÉZILAUS.

Egy Királynak, igen könnyű szívet nyerni;
Kevés szóval tud ő vígasztalni, verni.
Hogy ha hívségemet, Vezérem meg-hitte,
Kegyelme, örööm az Egekig vitte.
Szívemnek több olyan titka soha nem lesz,
Mellyet, Leónidás bennem észre-nem vesz'
A'ki egyes lehet Kegyelmes Urával;
Keveset bajlódik jobbágyi sorsával.

LEÓNIDÁS, *örömmel.*

Vitéz, a' Királynak hív szíveket nyerni
Nagyobb öröm, mint egy fél Világot verni.
Akármilyen nagyra nő egy hatalmasság;
Minden kor' szülheti vesztét a' tsalárdság.
A' melly ellenséget előttünk nézhetünk,
Vigyázással azok' kezétől élhetünk.
De ha belső méreg futja-el szívünket;
Kevés remény tartja a'kor' életünket.
A' tanátososokból gonosz veszély kél-fel;
Egy Király az ellen fegyvert nehezen lel.

[67] ÁGÉZILAUS.

Nagy Király, e' szerént én félek Ágistúl,
Ez a' Vitéz szeléd, de titkon igen dül.
Ha tsendes lesz is most kéntelenségébül,
Alkalmatossággal még új háborút²⁰ szül.
*E'kor' Ágiaris,²¹ és Télónis, a'
Játék-piatz fenekébe²² tsendesen
be-tsúsznak: kik Ágézilausnak²³
Leónidással tett beszédjét ki-hallgatják.*

²⁰háborut ²¹Agiaris ²²fenekébe ²³Agézilausnak

LEÓNIDÁS.

Ágézilaus, itt rád bízom magamat,
Vezéreljed híven, többekkel dolgomat.²⁴
Ágist 's Kleombrotest szükség el-veszteni;
Ha hívségek' fel-nem lehet éleszteni.
Mikor' a' nép köztünk le-tsillapíttatik,
Dolgunk a'kor' jobban meg-visgáltathatik.
Kérni kell elő-ször a' párt-ütötteket,
Hogy ismét én hozzám hajtsák²⁵ bús szíveket.
Most töb Vitézeim után el-sijetek;
Míg hatalmam alszik, tsendesen legyetek.
(*el-megyén.*)

[68] Harmadik jelenés.

ÁGÉZILAUS, *egyedül.*

A Haza 's Király közt e'ként hányattatva
Szenyvedek; szívemet kínokkal szaggatva.
Nem néztem hasznára sem egy sem más résznek,
Rút szövevénye van pénzért, sok nagy észnek.
Sokan gondolnak úgy; hogy a' néphez hajlok;
Mások azt hitték-el, a' Királlyal tartok.
Kénteleníttetem^{25/a} titkolni magamat,
Nehezen húzom már, terhesült jármomat.
A' Világba, minden önnön javát nézi,
'S dolgát szüntelenül hasznára intézi.
Alatsonyságomat igazán sajnálom,
De Leónidásnál mentségem' tanálom:
Meg-kell erősíteni tántorgó trónusát;
Hadd verje hatalma mások nyakasságát.
Egy nagy Király, a'melly Vitézt egy-szer szeret,
Gonosz az, a' vagy jó, tiszteletet lelhet.

²⁴dolgomát ²⁵hatjsák ^{25/a}kénteleníttetem

Reszketnek körülte szabadon szólani,
Kéntelen is meg-kell előtte hajlani.

Zördülést hall.

Valaki érkezik, bánom hogy szólottam;
Ezek a' Hertzegnék: hát őket hallotam.

[69] Negyedik jelenés.

ÁGIARIS, TÉLÓNIS, ÁGÉZILAUS.

TÉLÓNIS.

Ágézilaushoz már régen készültünk,
Mivel benne hozzánk hívségét reméltük.

ÁGÉZILAUS.

Ha olyan erőbe vólna tehetségem,²⁶
Mint (érezem) kívánja örökös hívségem:
Fejedelemné nem lehetne szenyvednünk,
Öröm, 's gyönyörűség közt kellene élnünk.

TÉLÓNIS, *Kettős értelmet jelentő
tekintetekkel.*

Vitéz, sokat lehet vélni beszédedről,
Tudok is ítélni hidjed nagy szívedről.
De Kleombrot' 's Ágis mindenütt keresnek;
Úgy hiszem, tsak hamar velem majd itt lelnek.
Tisztelettel fogják-venni személyedet,
Betsülvén Hazádhoz-való hívségedet.

[70] ÁGIARIS.

Ne tsináljunk *manért* egy alacsonyásnak;
A'ki ellensége lett a' barátságának.

²⁶tehetségem

ÁGÉZILAUS.

Mit magyaráznak e' mérges tekintetek?
A' beszédek, érzem kínos értelmük.

TÉLÓNIS.

A' beszéd mi köztünk egyenes értelmü;
De Ágézilaus' élete két-színü.

ÁGÉZILAUS.

Életem' illy roszra mi magyarázhatta?
Gonoszságom' e' dig kitsoda tudhatta?

TÉLÓNIS.

Gyalázat Vitéznek vétni tsalárdsággal:
'S hibájit tagadni osztán hazugsággal.
Léonidással, ma mit beszélt a' Vitéz?
Jól látjuk szándékát, 's értjük hogy hová néz.
El-tévedt haza-fi; tolvaja szívednek.
Szégyeneld tettetted; 's lásd kárát él'tednek.
A' szent barátságna színével takarod,
[71] Tsekélységed' 's hazád-fijait úgy tsalod'.
Benned nevededik Kleombrot'nak vádja:
Te is vagy egy részről már haragom' tárgya.
De rettegd boszszúját a' nagy Isteneknek,
Féljed égő tüzét zúgó menny-köveknek.

ÁGÉZILAUS.

Ne engedd hertzegné, gyúlmi dühösséged':
Ok nélkül ne hevítsd illy méreggel véred'.
A' hirtelenkedés hazug lármát teszen:
Haszontalan hírből, sok kínos hartz leszen
Meg-tanít az idő majd tovább dolgomról;
Felejtkezz-el kérlek mostani sorsomról.

(el-megyén.)

Ötödik jelenés.
TÉLÓNIS, ÁGIARIS.

ÁGIARIS.

Télónis, el-vagyunk (látod) árúztatva,
Nyög szívem mellyembe, már felére halva.

[72] TÉLÓNIS.

De Leónidásról miként gondolkozom?
Nálam, Atyaságát gyanúba hogy hozzam?
Kleombrot' 's Agisnak halálokról szóllott
Ha nem képzelődöm 's fülem tisztán hallott.
El-kell-é miatta veszteni Férjemet!
Vagy szerentséltessem érette él'temet.
Átkozott történet! Haragos Istenek!
Honnan támad mérge búsúlt dörgésteknek!

ÁGIARIS.

Télónis védelmezd életét férjednek,
'S ne rettegj meny-kövét rút történetednek.
Én nékem veszett-el minden segedelmem,
Ah fel-hatott-é már az Égig gyötrelmem!

TÉLÓNIS.

Ne félj, pártot ütött nálam a' természet,
Gyermeki hívségem bennem el-enyészett.
Egy gyilkos Atyának legyen kötelébe?
Ki férjemnek vesztét forralja vérébe.
El-búsúlt Istenek! ha van igazságtok
Él'temet, veszélyén múlni ne hagyjátok.

[73] ÁGIARIS.

Fel-ne támadjál még a' nagy Istenekre,
Tekints reménységgel Kegyelmes Egekre.
Várjuk-el tsudáját történeteinknek,
Tanúlván titkait a' végezéseknek.

TÉLÓNIS.

Ha tsak várakozunk itt eszközök nélkül,
Hidd-meg, hogy Lelkünk majd a' *Stiksz'* partjára ül:
A' komor *Káronnal* lesz veszekedése,
'S poklokra lármázni szalad rettegése.
De meg-mutatom ma az Istenek ellen,
Hogy Férjemnek élni még nem lehetetlen.
E'kor' kebeléből egy kést
ki-húz dühösködve.

E' kés' hegyén függ majd Leónidás' Lelke,
A' porba fog-dülni el-mérgesült teste.
El-vesztem előre veszedelmes létét;
Vérével fújja-ki végső lehelletét.

Iszonyú írtódzással reszket: szemei el-fordúlnak.

[74] Ah Istenek! mi ez! *egy helybe néz,* pokol gyúlt-
fel bennem

A' kétségbe-esés rág! hová kell lennem!
Dühösségem' heve égeti testemet;
Méreg üzi bennem el-tévedt²⁷ Lelkemet,.
A'melly vérbe létem kezdett melegedni,
A'ba kelljen gyilkos kezemet keverni?
Jupiter hogy halgat most meg-búsúlt Éged!
M'ért nem dörögsz? tsattogj, hadd tsapjon meny-köved.

ÁGIARIS.

Ne gyújtssd-fel a' poklot még dühösségével,
Ne kezdj *Jupiternek* hartzot menny-kövével.
Fújd-ki itt vérednek fel-gyúladott mérgét.
Ne átkozd hirtelen előttem azt a' vért;
Mellybe szerentsétlen vóltod kezdetre ért.
Lármázd-fel kéréssel, a' siket Egeket:
Indítsd *Kegyelemre* néma seregeket.

²⁷el-téved

Míg más módot találsz, ne légy soha gyilkos,
Tudod, az ilyen bűn milyen kárhozatos.

TÉLÓNIS.

Ágiaris,²⁸ veszett már érzékenységem;
Az Ég, és pokol közt szaggatatik Lelkem:
Felettem *Jupiter*' haragja tsatázik:
Alattam a' mélység fel-nyílvá szikrázik.
[75] Érzem, Leónidás gyilkos akar lenni,
Nem lehet-é néki e'be ellent tenni?
Engedelmességgel tsak a' dig tartozom;
Míg Atyám bűnétől nagyon nem irtódzom.
Egy gyilkos veszsen-el Isten, Világ előtt;
Ez a' törvény, tudod a' természetből költ.
Gyermeki hívségem, el-szűnyadhat bennem,
Az Isten, s' természet mellet kell ma lennem.
Mitsoda egy Atya, ha véribé veszett,
'S ártatlan²⁹ gyermekin gyilkosságokat tett.
Tsak a' természetnek maradok fajzása.

ÁGIARIS.

De Leónidásnak lettél származása.
Ő benne kezdődött egyedül életed.
Néki köszönheted mások felett léted.

TÉLÓNIS.

Testi kívánság formált tsak vérébe:
A' természet táplált Anyámnak méhébe
Egy gyermeknek tsak e' marad³⁰-meg Nemzóúl,
Ha hozzá kegyelme szüléjinek meg^{30/a}-húl.
Ha az Atyám, Isten 's Világ ellen kelhet,
Szívébe fegyverem véres halált vihet.
Mi-kor ő gyermekét mérgéből ölheti,
A' gyermek is él'tét meg-védelmeszheti.

²⁸Agiaris ²⁹ártatlan ³⁰marád ^{30/a}még-

Mindennek egyenlő Anyja a' természet,
[76] Azért a'tól, a'ki hív fajára veszett,
El-veszik Istenink Atya' méltóságát:
Útálják az Egek úndok bolondságát.
Leónidás vére a' poklokra termett;
Mert fija' vesztére rendeléseket tett.

ÁGIARIS.

Engedd hát Atyádat tsak bús Isteninknek,
'S ne húzd r'á menny-kövét a' dörgő Egeknek.
Egy gyermek, el-fajúlt Atyját nem ölheti;
Mert halálát nála futva kerülheti.
Tiszteljed Atyádat gonoszságába is,
Halgass; hadd szolljanak itt az Istenek is.
Fússad őt' míg lehet 's úgy őrizd él'tedet;
De ellene, fel-ne emeljed kezedet.
A' természet, minden-felől kiált reád,
Ne öld-meg mint gyermek, ellened költ Atyád'.

TÉLÓNIS.

De ha Kleombrot' ma a' Királyért el-vesz,
Mi az az Ég alatt, mi örömömre lesz;
A' poklokra szállok, ha férjemet veszem,
Meg-ölöm a' Királyt, 's el-veszem életem'.

ÁGIARIS.

Ne szólj' a poklokhoz, míg Egeink' nézhed
'S a' gondviselésbe, életed' reméllhed.
[77] Utólsó dühösség, magát valakinek
El-vesztvén, a' poklot kérni-ki béreinek.
Ne hűnyd-be szemedet világos napunknak,
Lehet még védelme köztünk az igaznak.
Az indulat, tudod, nagy károkat okoz;
Tüzébe a' Lélek, fúldoklással haboz.
Hozd-viszsza magadat Lelked' Világára,
Ne nézz olly kínosan férjednek sorsára.

Egy érdemes fajzás Eget, földet, poklot,
Minden nagy változást, ditséretet, átkot,
Meg-veszés nélkül néz tsendes életébe;
Mert nints bolondító méreg a' vérébe.
Remélj hát Télónis: Kérd az Isteneket,
Legyél tsendességbe: várjad Kegyelmeket.

TÉLÓNIS.³¹

Mit várhatunk tovább már az Istenektől?
Kik, el-felejtkezni láttatnak ügyünkről.

ÁGIARIS, *menést sejt.*

Vannak itt Télónis: férj-fijú érkezik;
Leónidás maga, ki köztünk jelenik.

[78] Hatodik jelenés.

LEÓNIDÁS, ÁGIARIS, TÉLÓNIS.

LEÓNIDÁS.

Télónis, látod-é engedelmességem'
Mellyel, itt tsendesen viselem inségem'
Hazánknak javáért kedvezek férjednek;
Hogy gyönyörűségét szülhessem szívednek.
Tudom, most magadba Atyádnak jóságát
Tisztelvén; vádolod férjed' makatsságát.

TÉLÓNIS.

A' Király' jósága igen meszsze terjed:
Benne, egész *Spárta* ma újonnan éled.
Érezzük Kegyelmet Atyai szívének,
Illendő sorsot is készítünk él'tének.

³¹TÉLÓNIS.

LEÓNIDÁS.

Egy igaz származás hív marad Atyjához,
Télónis jósága, mindent húz magához.³²
*Ágiarishoz*³³ fordul.

Hertzegné, nehezen felejttem sebemet;
Mélyen sértette-vólt Ágis a' szívemet.

[79] Nem tudom, mit tegyek belső fájdalommal,
Félem titkokat még nehéz gondommal.

ÁGIARIS.

Király, köztünk minden az Ég' rendelése,
Sorsunk az Istenek' örök végezése.

Egy halandó, eszköz Istene' kezébe:

A'mint erőltetik, tsak úgy tesz' mívébe.

Menny-kövét *Jupiter* hozzád ha le-küldi;

És Ágisnak Lelkét benned el-üldözi;

Üss ma, ne függeszd-fel mérges tsapásodat:

Mútasd *Olimpus*nak hatalmasságodat.

LEÓNIDÁS.

Büszkeség beszél-ki Hertzegné belóled,

Méreggel van tele engedetlen Lelked.

Érzéketlenséged, ne gondold hogy győzzön,

'S kevély szavaival, szívembe előzzön.

Jól látom magamba történeteket:

Hidd-el, hogy ismérem a' nagy Isteneket.

TÉLÓNIS.

El-ne felejtse hát a' Király jóságát:

Majd meg-lopja tüze, nagy ártatlanságát.

Tsak el-tökélllet szív szóll Ágiarisból;

Nem szükség szavára felelni haragból.

A' nagy Kegyelmisség, minden-kor' ékesít:

Ő az, mi egy Királyt leg-inkáb nemesít.

³²magához ³³Ágiarishoz

[80] LEÓNIDÁS.

Tsak te vagy Télónis, a'ki szíved bírod,
'S érzékenységimet híven tanátsolod.
Ágiarisnak is meg-engedek érted;
Tsak legyen hív hozzám engedelmes szíved'.

Ágiarishoz³⁴ fordúl.

Hertzegné, vetkezd-le Vitézi tüzedet;
Lágyítsd Királyodhoz keményült^{34/a} szívedet.
Télónis hátúl-felől kést ránt:
néz az Egekre: 's Leónidást
által-akarja ütni.

ÁGIARIS kiáltással, ki Leónidást (látván
Télónis' tselekedetét,) a döfés alól el-rántja.
Istenek vegyétek-el haragotokat.
Szerentsétlen Király!

LEÓNIDÁS, *rettegve két felé tekint.*
változásotokat

Illy hirtelenséggel érteni nem tudom;
Rettegek szívembe igazán meg-vallom.
Mitsoda³⁵ haragot sejtethett Lelketek?
Mi az, mi illy lármát okozott bennetek?

[81] TÉLÓNIS, *kétséges tekintettel.*

A' pokol' dühösség tsapott-el felettünk;
Mellytől én, 's a' Király tsak nem majd el-vesztünk.
Ágiaris, kárunk' meg-látván szemével,
A' Királyt hirtelen el-rántá kezével.
Leónidás hol Ágiarisra,³⁶ hol
Télónisra fordúl: rémülés, kétség,
ábrázolatik tekintetébe.

³⁴Ágiarishoz ^{34/a}Keményült ³⁵Mitsoda ³⁶Ágiarisra

LEÓNIDÁS.

Mítsoda gyötrelem támadott szívembe!
Kétség és rettegés mardosnak Lelkembe.
Istenink küldik-é hozzánk óltalmokat?
Vagy tsak a pokloknak sejtjük árnyékokat?
Kínos halandóság! veszett történetek!
Me'nyi sok tsudákkal tsavarog rendetek!
Kétfelé tekint, keservesen.
Jere Ágiaris³⁷ velem, Télónissal;
Hagyjuk-el ez helyet: és fohászkodással
Értekezzünk együtt történeteinkről;
Beszéljünk tanátssal, nagy Isteneinkről.

Vége az harmadik Játéknak.

³⁷Ágiaris

[82] NEGYEDIK JÁTÉK.

Első jelenés.
ÁGIS, ÁGISTRAT.

ÁGISTRAT.

Ágis, tudod-é hát, mi lett életedből?
'S millyen hasznot vehetsz ma történetedből?
Szóllottál-é magad jól Ágiarissal?
Vagy barátokozhatsz-é már Leónidással?

ÁGIS.

Ágiarissal még magam nem szólhattam;
A' Királynál van most; róla azt hallotam.
Mi sorsunkat e' dig részemről illeti;
Ágistrat vesztemet kevésbé félheti.
[83] Enged Leónidás már kívánságunknak,
Nem lehet nagy terhe továbbá dolgunknak.

ÁGISTRAT.

Míg lántzon van egy vad, mérge a' dig enged;
De ha fel-szabadúl, semmit meg-nem szenyved.
Népünket *Spártá*ba majd le-tsendesítik,
Mellyel halálodat (hidd-meg) el-rendelik.
Ágiaris maga hallá Télónissal,
Mikor' Leónidás Ágézilaussal,
Kleombrot' 's Ágisnak vesztekről beszéltek;
A' mellyet magokba erősen fel-tettek.
Fussad Ágis kérlek el-veszett Hazádat;
Ne fessed véreddel ma áldozatodat.

ÁGIS.

E' tsak olyan hír lesz, mellyet tévelygés szült;
Azért a' reménység szívemen meg-nem húlt.
Igen hamar retten egy Anya' szerelme;
Fija' életéért könnyen lesz félelme.

ÁGISTRAT, *keservesen.*

Haláloddal fogod-hinni beszédemet;
'S el-szaggatod vele örökre szívemet.
Miért fogantalak kínos ágyékamba,
Hogy érted el-veszszek úndok halálomba?
[84] Kínomat formálta a' természet benned:
Gyötrődöm, 's könnyvemnek még sem lehet hinned.

ÁGIS, *meg-illetődéssel.*

Ágistrat ne esdekj sírva életemen,
Ne keseregj nagyon igaz gyermekeden.
Az Egeknek szültél: vígasztald magadat
Ne nézzed én bennem örökös javadat.
Tudod, hogy hazádnak adós vagy véremmel;
Sohajt a' szegény nép: ne gondolj él'temmel.
Fijadnak meg-halva ha lád ditsőségét;
Ne kérje a' szíved nagyob nyereségét.
Természet, igazság, Isten kényszerítnek:
Ditsőség ezekért veszni az életnek.
Halhatatlanságot senki köztünk nem lél;
A'ki pedig igaz, halálától nem fél.
Tsak ártatlansággal eresz koporsómba:
Vigasztalást lelhetsz árnyék múlásomba.
Ne rettegj sem poklot, sem halált sem Eget;
'S éltedbe soha nem találsz rút véget.
Ereszd-el szívemet érzékenységébe,¹
Ne bántsod bátorságom' Vitézi hevébe.
Ne rettegj magad is.

[85] ÁGISTRAT.

Mit tegyek szívemmel?
Hogy bírjak testembe tsatázo Lelkemmel?
Akár melly nagy legyen képzelt ditsőséged,
Mi örömöm benne ha ki-omlik véred?

¹erzékenységébe

Hogy Isteneinkhez jutsz hasztalan vélem;
Mert vesztedet még is szüntelenül félem.
Bús Lelkem az Égbe hijába gondolna;
Ha tehetné, szívem onnan is le-húzna.
Miért szenyvedtetett a' természet érted,
Hogy poklokká tegye örökömet benned?
Szülésem' gyötrelmét ki fizeti nékem;
Ha nem örvendezhet él'tedbe szerelmem?

ÁGIS.

Erkölsöm, 's halálom' szerzett ditsősége
Lehet Ágistrátnak kedves nyeresége.
Ha tudod hogy bennem józan vért fajzottál;
Érettem helyesen úgy nem bánkódhattál.

ÁGISTRAT.

Halgass valaki jó; talám a' Király ez,
Jupiter tekints r'ám: ha lehet védelmezz!

[86]Második jelenés.

KLEOMBROTÉS, ÁGISTRAT, ÁGIS.

KLEOMBROTÉS, *vidámon.*

Alig találhatlak-fel Ágis *Spártába*,
Hogy örvendjek veled e' bődög hazába.
Az adósságok már mind el-engedtettek.
Kötés levelei öszve-égettettek.
Népünk szabadságán Vitéz vígadj vélem,
Örömmel látsz itt ma: semmi nints ellenem.
Változással szorgalmatoskodva.
De mit magyarázhat illy mord halgatásod?
Talám gyötrelembe van titkolódásod?
Szólj Ágis; ne rejtse-d-el tőlem fájdalmadat;
Hadd tudjam mi szülte újonnan kínodat.

Ágistrathoz.²

Ágistrat mit teszen keserves nézés'tek?
Szemetekbe látom könyvezni ínség'tek'
Hertzegné, magyarázd belső fájdalomdat,
Ne szorongasd tőlem hoszszasan titkodat.

[87] ÁGISTRAT.

Fejedelem, nehéz nálam hitelt nyerni,
Job lesz talán él'tem tsak titkon könyvezni.

KLEOMBROTÉS, *Kétfelé néz:*

sohajt: Ágishoz.³

Ágis, mi verhetette poklokra Lelkedet?
Mitsoda méreggel rágják a' szívedet?
Nintsen⁴-é már benned Vitézi bátorság?
'S van a' természetbe^{4/a}, olyan hatalmasság;
A' melly nagy Lelkedet kitsinnyé tehesse?
'S álhatatosságod' tőled el-vehesse?
Pokol okádja-é reád dühösségét?
Vagy *Jupiter* úzi beléd menny-dörgését?
Szóljál, ne gyengélkedj; kérésemet kéméld,
Tsalárdságom' hozzád kérlek Ágis ne véld.

ÁGIS.

Vannak *Jupiternek* markán olly menny-kövek,
Melyekkel ha néha szikráznak az Egek;
Nagy Lelkünknek nagyobb erejét el-vesztjük,
'S vígasztalásunkat sehol nem lelhetjük.

KLEOMBROTÉS.

Mitsoda új tűzbe dörög most *Jupiter*,
Hol ordít menny-köve, mellyel olly nagyon ver.

²Agistrathoz. ³Agishoz ⁴Mintsen ^{4/a}térmetbe

[88] ÁGIS.

Kleombrot' hallgass-el; rettegjed kezeit,
'S kérd, hogy tsendesítse el-búsúlt Egeit.
Az Istenek ellen ki-kelni nem lehet:
Egy halandó rajtok (hidd) trutztzot nem tehet.
Akármilyen legyen földi történetünk;
Haborút az Égbe vele nem vihetünk.

KLEOMBROTÉS.

Mi szükség az Égnek értünk háborogni?
'S *Jupiter* tüzének felettünk morogni?
Egy halandot könnyen poklokra verhetnek
Nagy Istenink; a'kik mindent teremthetnek.
Nem hoznak ők veszélyt magok, életünkre;
Nézik hogy vígyázunk mi történetünkre.
Ha egész⁵ Világot egybe alkothatnak;
Egy ember' ügyébe kevést mutathatnak.
De azért ne sírjunk ha mérgesek lesznek,
Továb nem verhetnek, tsak míg sírba tesznek.
A'mit az emberek ditsőségnek hívnak,
Nyerjük-meg azt vérrel, 's szóljunk az halálnak.
Mikor' meg-fosztatik szívünk érzésétől,⁶
Nem fél *Jupiter*nek többet menny-követől.
El-megyünk mind ketten az *Elízeum*ra;
A' Lelkünknek rendelt örök jutalomra.

[89] ÁGISTRAT.

A 'nagy Isteneknek kerüld haragjokat,
Féled-é Kleombrot' a' komor poklokat?

KLEOMBROTÉS.

A'ki a' semmiből minket élni fel-vesz',
Az, ha meg-halunk is, illendő helyre tesz'.
Mint hív szívü Vitéz 's igaz Haza-fija:

⁵egész ⁶érezésétől

Emberséges férj-fi; 's Atyám' józan faja:
A' természetbe úgy élek igazsággal,
'S meg-győzöm *Jupitert*, a' halandósággal.

ÁGIS, *járást hall.*

Hozzánk jó valaki: vigyázzunk szavunkra:
Ne húzzunk töb terhet beszélve magunkra.

Harmadik jelenés.

ÁGIARIS, TÉLÓNIS, KLEOMBROTÉS,
ÁGIS, ÁGISTRAT.

TÉLÓNIS, *indulattal.*

Kleombrot' láthatom végre személyedet,
Kérlek az Egekre, fUSD veszedelmedet.

[90] ÁGIARIS, *keseriúséggel.*

Ágis! kínos Ágis! mit tettél *Spártáért*?
M'ért nem kémélletted benned jobban a' vért?

KLEOMBROTÉS.

Mitsoda történet lárMáz-fel bennünket?
Mi okon kell ilyen veszély közt lennetek?
Beszélj Ágiaris: jelentsd-ki magadat,
Ne fojtogasd tovább keserves szavadat.

ÁGIARIS.

A' Király tanátsa már el-végeztetett,
Mellybe, mindeniknek él'te el-vétetett.

TÉLÓNIS.

Ah mérges történet!

ÁGIS, *Kleombrotésnek.*

Értsed most kínomat,
'S igazítsd ha lehet gyötrelmes sorsomat.

KLEOMBROTOS.

Hirtelen lárma ez lehetetlen hinnem.

TÉLÓNIS.

Bár nékem lehetne kétséget viselnem!

[91] ÁGISTRAT.

Magyarázd Télónis férjednek titkodat,
Ah haragos Egek!

KLEOMBROTOS, *Télónisnak.*

Hadd értsem szavadat.

TÉLÓNIS.

Ág'arissal⁷ voltam: fülünk' hallatára
Ítélté a' Király él'tetek' halálra.
Titkos tanácsosa Ágézilaus volt,
Kinek barátsága már hozzátok el-hólt.
Ellenetek fordúlt ő tsalárdságával;
Mindent el-követhet már gonoszságával.
Mit tegyünk Kleombrot'?

KLEOMBROTOS, *Ágishoz⁸ fordul.*

Vesztett történetek!

Mit végeztek rólunk Ágis az Istenek?

ÁGIS.

Halált.

ÁGIARIS.

Ah rettegés!

TÉLÓNIS.

Átokká lett *Spárta*,

Ah m'ért nem sülyyed-el egy illy romlott Haza!

⁷Égarissal ⁸Agishoz

[92] ÁGISTRAT.

Mi haszna, fárasztjuk gyötrelmünkkel szívünk'?
Védelmezzük a'mint engedtetik él'tünk',

KLEOMBROTÉS.

Ágézilaus az, a'ki hízelkedett,
'S érettünk fáradván, a'nyit hitelkedett.
Külső színnel magán barátságot hordoz;
Dühössége pedig titkokba ragadoz.
Ah részeg származás.

ÁGIS.

Romlott halandóság!
Kleombrot' nints e'be semmi állandóság.

KLEOMBROTÉS. *el-ragadtatással*
Ágézilaushoz futok fegyveremmel,
Jere te is Ágis.

ÁGIS, *el-tökélléssel.*

Parantsolj véremmel.

TÉLÓNIS.

Ah utolsó veszély!

ÁGISTRAT.

Ágis, hová indúlsz?
Hidd-el, hogy *Spártába* továbbá már nem dúlsz.

[93] ÁGIARIS.

Ah Ágis! marajd itt; ne szaggasd szívemet.

TÉLÓNIS.

Kleombrot' ne sijess; kéméld életemet.

KLEOMBROTÉS.

Egy kevésbé talám itt tartózkodhatunk;
Míg dolgunkról tovább még tanátskozhathatunk.

ÁGIS.

A' mit te el-végzel Vitéz' szándékkal;⁹
El-köveltethed azt igaz barátoddal.

KLEOMBROTÉS.

De tsak kettőnknek kell barátom maradni.

ÁGIS, *Ágiarishoz*.¹⁰

Ágiaris nem fogsz — tovább itt fáradni:
Vond-el magad' tőlünk.

KLEOMBROTÉS, *Télónishoz*.

Kövesd őt' Télónis.

*Ágistrathoz*¹¹ *tisztelettel*.

El-mehet, ha tetszik velek Ágistrat¹² is.

[94] Negyedik jelenés.

ÁGIS, KLEOMBROTÉS.

KLEOMBROTÉS.

Mit tsináljunk Ágis e' veszedelemmel?
Látom hogy már szíved fogy a' félelemmel?
El-veted-é tőled nemes Vitézséged'?
Nem bírhatod tovább szerentsétlenséged'?
Tsak Aszszonyink mondják a' Király' haragját;
'S már hallom belőled bús szívednek jaját.
A' nád szokott Ágis szelekre hajlani;
'S minden kis tsapásra tövéről omlani.
Egy Vitézhez soha nem illik rémulés;
Aszszonyoknak-való a' siralmas félés.
Tudod a' gyengeség szánakozást okoz,
Melly gyötrelmeinknek még inkább fel-áldoz.

⁹szándékkal ¹⁰Ágiarishoz ¹¹Ágistrathoz, ¹²Ágistrat

Ki szánhat egy igaz embert halálába?
Mivel úgy is mind vesz múlandóságába.
Tsinálj írgységet ma ditsőségeddel,
'S ne féld a' poklot is nagy Vitézségeddel.

ÁGIS, *meg-illetődéssel.*

Hidd-el Kleombrotos nem félem halálom'
Hanem Ágiarist szeretem meg-vallom.
[95] Az Istenek adták szívünkbe e' tüzet;
Nem köphetjük ezt-ki szánkon, mint a' vizet.
Tsak Ágiaris már a' kiért még élek,
'S ifijúsággal el-veszteni félek;
Külömben kevésre tekinthetem *Spártát*,
Kleombrot' nem szükség őriznünk olly hazát,
Melly már részegülvén magába hasonlott;
'S mérgével tulajdon testébe mardosott.
Jupiter sem kíván tovább tudni rólunk,
Nem bánja ha élünk; 's nem szenyved ha halunk.
Álhatatosságom¹³ hozzád nem változik,
De Ágiarisért szívem tétovázik.
Az igazságnak már én eleget-tettem,
Szerentsém, ha tsupán tsak ezzel véthettem.
Még Ágiarisnál tartóztat keservem,
Ártatlan hová lesz, ha tőle el-esem.
Dühösséggel, magán kívül ragadtatva.
Kleombrot! hogy ha most *Spártába* meg-halok
A' poklokra menvén, ott is mindent dúlok.
Nem kell *Jupiternek* el-restült kegyelme,
Halálunkba nem tesz' semmit segedelme.

KLEOMBROTOS.

A' szerelem tépi Ágis nagy szívedet?
Tsak ezért vesztetted-el Vitézségedet?

¹³Álhatatosságom

[96] Olly teher ez rajtad, hogy alatta el-dül
Egész bátorságod? — légy-el nála nélkül.
Ágis sok Vitéz van a' ki szeretetért
Nem szenyvedvén, könnyen onthat magából vért.

ÁGIS.

Semmi nints szabadon: szeret minden állat;
E' tűz, Világunkból soha ki nem halhat.
Az Égen és földön mindenütt szeretnek:
A' szívnek áldoznak Istenek, emberek.
Plútót, 's tengereinknek ostoba tsudájit
Lásd-meg; mind ismériek ők *Vénus'* hámjait.
Úgy van: mert a' Világ örökös szerelem,
Mindent kínozzhat ez édes veszedelem.
Tanátskoznak vele a' Mennyei Lelkek:
Alatta kell nyögni Vitéznek és szentnek.

KLEOMBROTÉS.

Ágis nagy szerelmed már a' nyira ragadt,
Hogy az elme veled küszködni el-fáradt.

ÁGIS.

Nem hartzolok (hidd-el) soha szerelmemmel,
Egy képen érzem azt szívemmel, Lelkemmel.
Nem tudom ezek közt mellyik szeret jobban,
Egészlen reszketek úgy tetszik kínomban.
[97] De tudom én azért védelmezni él'tem'
Tartom is, míg lehet szerentsétlen létem'.

KLEOMBROTÉS.

Vigyázz, hozzánk jönnek vallyon kik lehetnek?

ÁGIS.

Akárkik legyenek hozzám már jöhetnek —

Ötödik jelenés.¹⁴
LEÓNIDÁS^{14/a}, ÁGIS, ÁGÉZILAUS
KLEOMBROTÉS.

LEÓNIDÁS.

Vitézek, dolgaink már el-végeztettek,
'S a' tsaták *Spártába* le tsendesítettetek.
El-értük végtére már nyugodalmunkat,
Nem látjuk veszély közt gyengült hatalmunkat.
Kleombrot' és Ágis híveink lehetnek,
E' történetektől tovább nem félhetnek.
Ágézilaus már hibáját ismervén,
[98] Hozzám tért; tett vétkét titkon keseregvén.
Spárta meg-alázta magát kezem alatt,
Melly rút lármáját már nem győzvé, el-fáradt.
Meg-ígértem néktek *Likurgus'* törvényét,
Kiki el-érhette ma bennem reményét.
Ezek után tovább nyugodalmat várok,
'S hidjétek, hogy élni hartz nélkül akarok;
De e're köztetek az egyenlő hívség,
(A'mint tudhatjátok,) felettéb nagy szükség.
Egy főnek nem lehet úgy nyugott elméje,
Ha a' töb tag' mérge gőzölög beléje.
Szükséges, hogy néktek szívetek bír hassam,
'S hűségetek hozzám valóba tudhassam.
A' láng ha sokáig tsavarog, el-fárad;
Semmi lesz; de tüze, hamva alatt marad.
Jól el-alhatott-é a' tűz már bennetek?
Vagy nints¹⁵ még mód benne, hogy hívek legyetek?
Ne tsaljátok szívem': igazán szóljatok
Magyarázzátok jól fijaim magatok'.

¹⁴[eltérő betűkből szedve] ^{14/a}LEÓNIDAS ¹⁵mints

KLEOMBROTOS.

Király, az igazság mellett beszélhetünk,
Azzal talám benned bűnösök nem lettünk.

LEÓNIDÁS.

Értelek, *Ágishoz fordul*, hát Ágis szólhat beszédemhez?
Lehet-é reménység benne hívségemhez?

[99] ÁGIS.

Nagy Király nékem itt igen nehéz szólnom,
Mivel nagyon kell még *Spártán* szánakoznom.

LEÓNIDÁS.

Mitsoda okod van tovább keseregni?
Lehet-é méregnek köztünk keveregni?

ÁGIS.

Meg-hasonlás van még Vitézeid között,
Tudjuk, ez hogy me'nyi ártatlant üldözött.
Hijába óhajt egy Király tsendességet,
Ha nagy szolgálói közt nem lát békességet.
Egyik a'másikat hogy alája-húzza,
A'ra Királyának javát fel-áldozza.
Ágezilaussal¹⁶ mint hiti-szegettel
Úgy élsz Király; de ez, még is tisztelettel
Hajlik-meg előtted; mérgét el-fedezi,
'S noha gonosz, magát hívednek nevezi.
Egy tsapodár, mindég álhatatlan marad,
Minden-felé hazud, 's tsak hasznáért fárad.
Tsudálkozom Király, hogy ilyennek hihetsz;
'S a kettős szín alatt igazságot vélhetsz.
Ágezilaus már tsalván barátságunk'
Minddég félni-fogja iránta haragunk'.
Előtted majd reánk vádolásokat tesz'
[100]Ölnöd kell, vagy szíved soha tsendes nem lesz.

¹⁶Ágezilaussal

A'ki hazudozva keresi kenyerét,
Üldözni kell a'nak zavarodott vérét.
Én voltam Hazámért Király! ellenséged,
De azért nem félthed már tölem életed'.
Ágézilausra vigyázhatol inkább,
Ki árúl, 's *Spártába*¹⁷ lappang fellyebb aláb.

ÁGÉZILAUS.

Király! lásd hívségem melly kínos áldozat,
A' pokolig ver-le e' tsúfos gyalázat.
Elég-tételemet kívánom most tőled;
Halgassa-meg uram kérésemet szíved.

LEÓNIDÁS, *keservébe*¹⁸ *tétovázva*.

Hagyj-el szerentsétlen: szánakozz sorsomon,
Húllass könyvet inkább ma Királtságomon.
Mit tegyek köztetek itt tévelygésemmel?
Egyedül maradván kínos ínséggemmel.
El-úntam hallgatni már tsatás nyelvetek'
Mellyitek igazabb? hol van a' szívetek?
Ágézilausnak barátságát féltem:
Ágisba ellenben nemes szívet leltem.
Kitsoda ellenség, vagy barát, Vitézek?
Ah be mélyen vagynak el-rejtve a' szívek!
Hogy igaz egy Király, ha Isten nem lehet?
És a' vesék között vizsgálást nem tehet?

[101] ÁGÉZILAUS.

Király! ha nem lehet él'tem védelmezni,
Kell gyalázatomat magamnak érezni.
Meg-igazulásom fel-lelem *Spártába*;
Nem lakom mint gonosz, e' nemes hazába.

¹⁷*Spártába* ¹⁸*keservebe*

KLEOMBROTÉS.

A' Királyon kívül hol leled erődet
Alatsony! ki minddég tsalhatod Lelkedet.
A' mi fegyverünk is pirosúlhat vérrel:
Meg-álhatunk szembe akármelly Vitézzel.

ÁGIS.

Retteghed sorsodat részegült teremtés,
Ha reád fegyverrel esik tőlünk intés.

ÁGÉZILAUS.

Hová ragad mérged nagy kevélységeddel?
Nem bírhat-sz-é tovább már dühösségeddel?

LEÓNIDÁS, *közéjjeik áll keservesen.*

Fijaim! Vitézek! a' Király jelen-van,
Ah ne felejtsetek-el haragotokban.

[102] ÁGÉZILAUS.

Király! itt sértetik felső méltóságod,
Éreztesd velünk ma hatalmasságod'.
Tsúfosan kezdünk (ládd) hartzolni előtted.
Tsudálom, hogy eztet nézvén, szenyvedheted.

LEÓNIDÁS.

Várnám hogy tsak sorsunk végezné ma itt-el,
Azt, mit fel-nem érek magam ítélettel.
Látom nyugodolmam' úgy sem remélhetem:
Új veszedelmemet mindenütt félhetem.
Fegyveretek között egyedül vagyok itt,
Nem tudhatja szívem, hogy mellyiteknek hitt.
Tsendesedjetek-meg: ne bántsátok él'tem',
Mert már el-bádjadok, olyan sokat féltem.

ÁGIS, *meg-hajol.*

Nagy Király kéméljük nyughatatlanságod'
Halgatást parantsol köztünk méltóságod.

[103] Hatodik jelenés.
LEÓNIDÁS, ÁGIS, ÁMFARES,
ÁGÉZILAUS, KLEOMBROTÉS.

ÁMFARES, *sijetséggel.*

Király! néped széllyel újonnan ki-zúdúl,
Széles piatzinkra, lármával ki-töldül.
Likurgus' törvényit akarjuk, kiáltnak;
Nem halgatnak senkit: ellenünk rohannak.
Az Aszszonyok húzzák fegyveres férjeket;
Elejekbe tartván apró gyermekeket.
Esedeznek, hogy csak vér-ontás ne legyen,
Nem kérdezik, dolgok' akármiként megyen.
De, nem engednek már tovább a' férj-fijak,
Olyanok mindnyájan, mint dühösült vadak.

LEÓNIDÁS, *ijedéssel.*

Ah kínos történet! fussatok mindnyájan,
Ez a' veszedelem még talán nem olyan,
Hogy el-fordíthatni szóval ne lehetne;
Csak hogy nagy férj-fijak mennének ellene.
[104] Ámfares, Kleombrot' Ágézilaussal;
Ágis, te is vélek sijess el-futással.

KLEOMBROTÉS.

Jerünk, lássunk *Spártát.*

ÁGIS.

Nagy Vitéz követlek.

LEÓNIDÁS, *Ágézilaushoz, ki-áll.*

Vitéz te is indúlj.

ÁGÉZILAUS.

Nem szükség, de menek.

ÁMFARES.

Nem maradok én¹⁹ is — el a' Vitézektül,
Látni akarom, hogy dolgunk ma mire dül.
(Mindnyájan el-mennek sijetséggel.)

[105] Hetedik jelenés.

LEÓNIDÁS, *egyedül.*

Keserves Királyság! kínos történetek!
Me'nyire fárasztják koronám' az Egek!
Van-é egy Királynak olyan nyugodalma,
Hogy belől ne rágná²⁰ szaggató fájdalma?
Hatalmasságomban egyedül maradok;
Szenyvedek, 's nem tudom, hogy miért fáradok.
Árnyék jár körültem; érte gyötrettetem;
Parantsolok, még is félem veszedelmem'.
Fájdalmas Királyság! be nehéz rabságod
Ha nyakunkba veted aranyozott, jármod':
A' töb halandóktól különböztetnünk kell,
'S úgy tévelygünk magunk a' sok fényességgel.
Minddég oltalmaznánk a' jó törvényeket,
De tsalatunk, mert nem láthatunk szíveket.
Magánosságomba sohajtozom titkon,
Sok könyvet hullatok számos éjszakákon.
Istenek nézzetek Királyi székemre!
Ereszszetek végre örömet szívemre.
(*el-megyén.*)

Vége a' negyedik Játéknak.

¹⁹en ²⁰ragná

[106] ÖTÖDIK JÁTÉK

Első jelenés.

LEÓNIDÁS, DEMÓKARES, ÁGÉZILAUS
ÁMFARES, és PALOTÁS-VITÉZEK.

LEÓNIDÁS.

Ámfares, mint tetted parantsolatomat?
Végbe vittétek-é már akaratomat?
Hallik még közöttünk a' népnek lármája?
Millyen habon járhat *Spárta*' koronája?

ÁMFARES.

Nagy Király Hazánkat tsendességre vitted,
Rabságának lántzát róla le-vetted.
[107] A' kötés levelek meg-égettettek már,
Spártába a' szegény közöttünk bátran jár.
Minden meg-hajol itt újra koronádnak,
Emelhed páltzáját felső hatalmadnak.

LEÓNIDÁS.

Ámfares jutalmad' várhad Kegyelmemtől
'S ne rettenj-meg soha búsúlt személyemtől.
Véget vetek már ma *Spártába* dolgomnak,
Állando ereje leszen hatalmamnak.

ÁGÉZILAUS.

Uram győzd-meg eléb a' párt-ütöttekét,
Kik még is tagadják hozzád hívségeket.
Ágis és Kleombrot' zúgnak még ellened,
Ezekhez keménynek kell uram ma lenned.
Előtted, előttünk, ismérjék-meg vétkek'
Ítéltessen osztán Kegyelmedtől tettek.
Kövessék-meg eléb sérült méltóságod',
Hadd legyen szabaddá úgy hatalmasságod.

DEMÓKARES.

Ágézilaus itt törvényből beszéllet;
A' sérült Felségnek e'nél, töb nem kellett.
Kleombrotest, Ágist, hozzánk kell hívatni,
Király előttünk jó ezeket vallatni.
[108] Szükség el-távozni hamvazott tüzeektől,
Mert lehet még félni a' titkos méregtől.
Ha fel-nem kívánod osztani Hazádat,
Újra el-hozza még Ágis fájdalmadat.
Vagy szorítsuk őket; vagy adjuk mit kérnek:
Különben ezek még végre meg-verhetnek.

LEÓNIDÁS.

Értek kell küldeni.

ÁGÉZILAUS.

Inhol jönnek¹ ketten.

Második jelenés.

LEÓNIDÁS, ÁMFARES, KLEOMBROTÉS,
ÁGIS, ÁGÉZILAUS, DEMÓKARES,
és PALOTÁS-VITÉZEK.

LEÓNIDÁS, *Ágishoz^{1/a} és Kleombrotéshez.*
Hozzátok akartam küldeni most éppen.

[109] KLEOMBROTÉS.

Uram hozzád jöttünk Kegyelmed' köszönni.

LEÓNIDÁS.

De mikor lehet már hívségteknek hinni?
Reméljem-é tovább engedelmességtek'
Hogy el-felejthessem ellenségességtek'?

¹Jőnek ^{1/a}Agishoz

KLEOMBROTÉS.

Egyebet törvéynél Uram nem kívántunk,
Mellyet Kegyelmedtől végre meg-is kaptunk.
Azért tisztelhetjük illy nagy jóságodat,
Erősíthed köztünk igaz hatalmadat.

LEÓNIDÁS.

De sérült² bennetek felső méltóságom,
Mert meg-tsúfoltátok nagyon Királyságom'.
Fegyvert is fogtatok titkosan ellenem,
Ezt büntetés nélkül nem lehet szenyvednem;
De mind-azon-által ha meg-isméritek,
Hogy koronám ellen önként vétkeztetek;
Ma méltóságomnak hív meg-követése
Lész haragomnak itt el-enyészése.

[110] ÁGIS.

Király ne kényszeríts vétkünket vallani,
Nehéz az igaznak illy törvényt hallani.

KLEOMBROTÉS.

Uram ne kívánja ezt tőlünk hatalmad,
Változtasd tzelodat, 's nyugtasd másként magad'.

LEÓNIDÁS.

Gyalázat lesz néktek engem' meg-követni?
Nem lehet-é az illy makatsoktól félni?

KLEOMBROTÉS.

Király! ha meg-valjuk, hogy nagyon sértettünk
A' törvény éretted el-veszi életünk'.
Gonoszokká leszünk szájunk' vallásával,
Hogy veszssen két férj-fi illy rút halálával.

LEÓNIDÁS.

Igérem Kegyelmem', meg-maradtok; éltek
Soha haragomtól tovább nem félhettek.

²sérült

De követésteget hatalmam kívánja,
'S Kegyelmem hogy hibát nem ismértek, bánja.

[111] ÁGIS.

Uram lehetetlen eztet tselekednünk.

KLEOMBROTOS.

Inkáb haljunk, mint hogy gyalázattal éljünk.
A'ki ok nélkül is sértheti Királyát,
Nem érdemelheti az *Spártából* faját.

LEÓNIDÁS.

Mitsoda büszkén szóll egy nyakas Vitézség!
Me'nyire nem mehet benne a' kevélység!
Kegyelmemért fedd már fel-gyúlladt haragom',
Báno'n mérsékeltem³ e' dig indúlatom':
Továbbá bús szíve.n tsak boszszú-állást szül,
Reszkessetek újra gerjedett tüzemtül.
Meg-büntetlek azért, hogy szerethettelek
Benneteket, mert már Kegyelmet nem lelek.
*A' palotás-vitézekhez*⁴
Strá'za állja-körül két-szer palotámat,
Halgassa ma *Spárta* búsúlt hatalmamát.

[112] ÁMFARES.

Uram ha lehet még magad' engesztelni;
Tzélom van előtted Kegyelmedet kérni.

LEÓNIDÁS.

Szólj.

ÁMFARES.

Talám jó vólna Kleombrot' 's Ágisnak,
Hogy egy kis ideig magok maradjanak.

³mérsékeltem ⁴[verzálal szedve]

Ha tanátskozhatnak bővebben szívekkel,
Tudom meg-egyeznek Vitézi tüzekkel.

LEÓNIDÁS.

Meg-engedem érted még ez örömöket;
Próbálják magokba el-fajúlt szíveket.
Hagyjuk-el itt őket; dolgozzanak ketten;
Sok beszédet lehet tenni az életen.

(*el-mennek.*)

[113] Harmadik jelenés.

ÁGIS, KLEOMBROTÉS.

KLEOMBROTÉS.

Ágis! *Jupiter* most kezeit emeli,
'S emésztő nyilait ellenünk tegezi.
Haragra változott nagy hatalma benne,
Mi az, mi már tovább segítségünk lenne?
Fáradok szívembe: veszttem reményemet:
Meg-gyaláztatásom rettentí Lelkemet.
Ki-fújta már magát az el-lankadott nép,
Ah Ágis be tsalárd és változó e' kép.
Községünk a'kit ma Istennek imádott,
A'nak hív vérével, hólnap meg-áldozott —
Ha kérések meg-van, tovább nem gondolnak,
Minden tsalárdságot igazságnak vallnak.⁵
Az álhatatosság semmivé lesz bennek;
Határozott tzállal lehetetlen lennek.
Mit tegyünk ma Ágis? bízzunk-é a' néphez?
Lármázhatunk újra; futván védelmekhez?
Vagy tsak ismérjük-meg alacsony vétkünket?
Hogy gyalázatunkkal hódoljuk él'tünket.

⁵vallak

[114] ÁGIS.

Kleombrot' hijába: keserves az halál,
'S *Jupiter*' menny-köve haszontalan talál;
Mert sem Ég, sem pokol nem elég életem'
Úgy vélni, hogy rongtsa vele Vitéz' nevem'.
Engesztelhetetlen Istenink trutztzára,
El-tökéli magát Ágis, halálára.
A' nagy végezések gyaláznai akarnak,
'S hogy meg-verettessünk, Istenink vakítnak.
Kitsoda kívánja^{5/a} vétkeket ismérni,
'S érte Leónidást esedezve kérni.
Ha eléb *Jupiter* dolgunkba vezérlett,
'S ellenségink ellen a' nyit védelmezett;
Változtassa önként tselekedeteit,
Könnyen el-hagyhatom pestises Egeit.
Gyaláztatásomba nem élek Kleombrot'.
Inkáb választom ma a' Setét koporsót.
Tüzére vetette haragom szívemet;
A' *Stiksz'* komor habja tsapkodja Lelkemet.
Nem irtódzom tovább *Plutónak* székitől,
Tsak hírem ne veszzen Vitézi nevemtől.
El-hagyom *Jupiter'* alatsony Világát,
Ereszszük kezére a' meg-veszett *Spártát*.

KLEOMBROTÉS.

Ágis, meg-egyezem Vitézi tzeloddal,
Barátságot tettem él'ted 's haláloddal.

[115] Negyedik jelenés.

TÉLÓNIS, ÁGIS, KLEOMBROTÉS.

TÉLÓNIS.

Hallod-é Kleombrot' a' poklokat bögni?
Jupiter haragját lád-é rajtad égni?

^{5/a} Kívánja

A'dig védelmezte hazádat hívséged,
Hogy az *Akheron*ra útat talált Lelked.
Szabadítsd életed' Kleombrot' ha lehet,
Talám még kérésed⁶ engedelmet nyerhet.
Szerentsétlen Vitéz, mint bánja szerelmem,
Hogy ellenségedet, nem ölte fegyverem.
Talám ezzel adtam-vólna szabadulást,
Ah érzem már bennem az halál' irtódzást.
Kleombrot'! hívségem bennem kárhozat lett;
Mert minden módokat éretted meg-nem tett.
Kérjed Leónidást 's a' bús Isteneket,
Engeszteld ha lehet értem az Egeket.

KLEOMBROTÉS.

Télónis! ellenem beszéled tanátsod'
Töröld-el előlem káros javallásod'
[116] Nem szükség igaznak sírva esedezni,
Kéntelen *Jupiter* eztet védelmezni.
Nem könnyöröghetek; magam' sem alázom;
Inkáb a' haragnak, véremmel áldozom.
Meg-ölhet *Jupiter*; de nem vesz' kérésre,
Egy haldokló nem hajt a' menny-kő verésre.
Tselekedetemért senkit nem követek;
Ha *Spártának* tetszik, érte el-veszhetek,

TÉLÓNIS.

Poklokba keresed hát ditsőségedet?
Nem tartóztathad-é már értem Lelkedet?

KLEOMBROTÉS.

Ha maradt Kegyelme még bús Isteninknek;
Számodra, életbe meg-védélmezhetnek.
De gyalázatommal nem szabadúlhatok.

TÉLÓNIS.

Nintsen segedelem: ah hát én is halok.

⁶kerésed

[117] Ötödik jelenés.

ÁMFARES, DEMÓKARES,⁷
KLEOMBROTÉS, ÁGIS, TÉLÓNIS,
és TEST-ÖRZŐ VITÉZEK.

ÁMFARES.

Vitézek a' felsőb tanátsból érkezem,
Hogy meg-határozott tzelotok' kérdezzem.
A' miként tettétek akaratotokat,
A' szerént veszitek tőlünk sorsotokat.
Úgy vagyunk el-küldve őrző Vitézinkkel,
Hogy készek lehessünk büntetéseinkkel.
Meg-ismérik-é már a' férj-fijak vétkek',
Vagy nem engedhet még tetszésünknek szívek.

[118] KLEOMBROTÉS.

Tiszta étellemmel nem kárhoztathatom,
Halálos vétkeket benne nem vallhatom.
Tsak az erő-szaknak voltam ellensége,
Nem bánom, öljön-meg Hazámnak hívsége.
Mond-meg a' Királynak, hogy őt védelmeztem,
A' midőn népének keservét éreztem.

ÁMFARES.

Vitéz! beszédeddel rabbá lett életed,
Meg-botsáss el-fogják őrzőim személyed'.
*E'kor' Kleombrotés önnön fegyverét
magáról levévé, azt Ámfaresnek által-adja.*

KLEOMBROTÉS.

Nem szükség hogy tovább valaki illessen,
Megyek hová vezetesz; strá'zád tsak kövessen.

⁷DEMÓKARFS.

TÉLÓNIS.

Szenyvedj-el Kleombrot' nemes rabságodba,
El-megyek, veled kell szállnom koporsomba.

[119] KLEOMBROTÉS.

Ha néked úgy tetszik, követhet hívséged,
Tsak ne képzeld nagyon mellettem inséged'.
Hát Ágistról miként végeztek⁸ az Egek,
Me're üldözik őt' velem az Istenek?

ÁMFARES.

Demókaresre van története bízva.

KLEOMBROTÉS.

Itt marad-é ő-el kínjában habozva?

DEMÓKARES.

Hertzeg! tólem fogja — Ágis nyerni sorsát,
Mikor' meg-értettem utolsó szándékát.

KLEOMBROTÉS.

Ágis, légy hív hozzám, sorsunk egyenlő lesz
El-maradsz most; de a' történet mellém tesz'.
Egy kis ideig egy-mást keservesen nézik.

[120] ÁGIS.

Kleombrot', kínom közt tévelyeg már Lelkem,
Halálos keservem, jövődöli veszem'.
*Kleombrotés e'kor' barátjának
nyakába esik; kik egy-mást
meg-ölelvén, tsendesen vannak.*

KLEOMBROTÉS, keservesen.

Emlékezz-meg Ágis, hív barátságomról,
Mikor' vég órád közt hallasz halálomról.

⁸vegeztek

ÁGIS.

Mondhatatlan kínok! Kleombrot' ne emész,
A' természet bennem gyötrelmébe meg-vész.
Mi módon veszszek-el hív barátom mellől,
Ah menny-dörögj bús Ég! szaggass pokol belől.

KLEOMBROTÉS.

Meg-győzte szívünket végre a' fájdalom.

[121] ÁGIS.

Ugyan azért lett olly mérgessé halálom.

ÁMFARES, *Kleombrotéshez.*

Hertzeg! időnk múlik.

KLEOMBROTÉS.

Ágis el-hagylak-é?

ÁGIS.

Menj-el, a' végezés örök Isteninkké.

*(El-megyén hirtelenséggel Télónissal,
ki ötet keservébe követi.)*

[122] Hatodik jelenés.

DEMÓKARES, ÁGIS.

DEMÓKARES.

Ágis! mond-ki hamar végső akaratom',
Hagyd, tudjam érteni örökös szándékom'.

ÁGIS.

Nem ismérem magam' *Spártába* bűnösnek;
Verjen bár menny-köve a' nagy *Jupiternek*.
Inkáb a' poklokra szállok-le lelkemmel,
Mint magam' gyalázzam vétkes életemmel.

DEMÓKARES.

Halálnak fija vagy; engedd a' fegyvered',
Ha nem hóldolsz, széllyel⁹-foly előttünk véred.

[123] ÁGIS; *fegyverét nyújtván.*

Vedd-el tehát; nesze utolsó védelmem,
'S bánj velem mint tetszik; kezedben életem,
Óltsa-el szívemen Leónidas mérgét,
Itassa-meg benne szomjú dühösségét,
Természet, és Isten ellen életemet
Veszítsd-el, verd-által késeddel szívemet.
Átkozott az, kire a' természet kiált,
Hogy ok nélkül hozott valakire halált.
Veszett mérgetekbe nyalhatjátok vérem',
De el-nem törлитеk soha ditsőségem'.

DEMÓKARES, *dühösségétől el-ragadtatván
fegyvert ránt, 's Ágist^{9/a} által-üti.*

Kínos vakmerőség! veszsz-el a' Világról,
Irtódzva beszéljen *Spárta*, halálodról.

ÁGIS, *haldokló szavakkal.*

A'ki tud Királya¹⁰ ellen rúgodózni,
E'képen szokott az, vérével áldozni.
Rettegi a' trónust végre halálába;
Mellyet meg-vetett-vólt halandóságába.

⁹szellyel ^{9/a}Agist ¹⁰Királya

[124] Hetedik jelenés.
ÁGISTRAT, ÁGIARIS,
ÁMFARES, LEÓNIDÁS.

ÁGIARIS, *Keserves kiáltással.*
Jaj! — — *el-fogódik,* — — Istenek!

Ágis! az urára dül.

ÁGISTRAT.

Örökös gyöttelelem!
Me'nyire szaggathat ez a' veszedelem!
Ágistrat, Ágiaris, mind-ketten
Ágisra borulnak, kinek testét szó
nélkül könyveikkel áztatják.

[125] ÁGIS, *utolsó lehellései közt haldokolva.*
Ágistrat, — reátok — az örök — istenek,
Haraggal — mint réám — soha-ne nézzenek.
Véres áldozatját — bennem¹¹ — ma Hazámnak,
Lássátok; — ez oka kínos halálomnak.
Egyik karját fel-emelvén, Ágiarisnak vállaira teszi.
Ágiaris, válasz magadnak új férjet,
'S engeszteld-meg hozzád a' haragos Eget.

ÁGIARIS, *zokogva utolsó keservébe.*
Ah ne kényszeríts így hívségem tagadni;
Nem lehet már nékem más tárgyért fáradni.
Mind Égtül,¹² mind földtül, el-vontad szerelmem',
Koporsódba húzol; szívembe úgy érzem.

[126] ÁGIS, *Ágistrathoz.*
Ágistrat, — a'kinek — véredbe — éledtem,
Ha származásomért¹³ — meg-nem — fizethettem;

¹¹bennend ¹²Egtül ¹³származásomért

Jutalmazzanak jól — értem — az Istenek,
Kik, hozzám most úgy is — lásd — melly
kegyetlenek!

ÁGISTRAT *fúldokva.*

Az Egek' kegyelmét tovább nem kívánom,
Utólsó végemet koporsódon várom.

ÁGIS, *nagyon akadozva.*

Hidegszik már¹⁴ vérem, — el-fogyott — életem,
[127] Ah! — le-tapad nyelvem, — repül tőlem — Lelkem.
*E'kor' egy halálos sohajtást teszen;
széllyel veti tagjait, 's meg-fosztatik¹⁵
érzékenységétől.*

LEÓNIDÁS, *ki^{15/a} e' dig e' keserves Trágédiát
minddég törődéssel nézte, kezeit
öszve-kaptsolva fájdmason szól.
Véres áldozatját látom trónusomnak,*

Melly kínos hatalma van Királyságomnak!

Ágist örökösen kesergem vesztével,

Mert noha el-pártolt; de nagy vólt szívével —

[128] *a' sokaságra néz.*

Reszkessetek egy nagy főnek hatalmától!

Ójjátok magatok' el-búsulásától.

Vége az ötödik 's utólsó Játéknak.

¹⁴mar ¹⁵forsztatik ^{15/a}Ki

[131] ÁGIARIS KESERVE.

Első jelenés.

ÁGIARIS.

*Egy szomorú Kriptába, hol meg
égettetett Férfének hamvai, töb régi
el-takarított Görög Vitézekkel
nyugodtak: A' Kripta Közepén
le-eresztve egy bús világosságú
lámpás sínlik.*

E' tsendes helyekre fél életem' vesztve
Érkezem hozzátok holtak esedezve.
Végső óráimban, hamvatok' ölelem;
Kínos életemet köztetek rettegem.
Nem hallják keservem' továbbba az Egek;
Ellenem szegeztek magok' az Istenek.
[132]Halandóságomnak tsak árnyéka lettem,
Bánom, hogy valaha Világra jött él'tem.
Talám Isteneink tsak azért formáltak,
Hogy Atyáim vérek ellen meg-búsúltak.
Életembe eléb örömrre vezettek,
Mellynek szép Egéből e' mélységbe vertek.
A' természet tüzeit gyújtották ellenem,
E'be kell halálra továb¹ fetrengenem.
Az Ég reám omlott; a' föld ellenem költ;
Kemény történetem felére már meg²-ölt.
A' Világi élet setétség elöttem!
Tsak kínlódó pára, 's mozgó árnyék lettem.
Minden bé-zárolta fülét panaszomra,
Egyedül kell menni kínos halálomra.
Itt a' mord setétség 's bús világossággal
Kell várni végemet illy nyomorúsággal!
Egy halovány lámpás' szűnnyadó tüzével

¹tovab ²még

Mutatja e' bóltot, haldokló fényével!
Bús világosság; halálom' forgatja,
Noha hogy itt nyögök, ingyen sem tudhatja.

Körüitem állanak e' néma bálványok,
Mellyek tsak halgatnak 's szörnyű haloványok.
A' setétség rajtok lebeg magát rágván,
Sok koporsók felett irtódzás közt járván.
A' lámpás fényétől szuglyokba kóborol,
'S halovány tüzére onnan tsak úgy mormol.
A' koporsók között hordja ijesztését,
Rettegéssel teszi körültem szökését.

[133] Világunk lármája ide bé-nem hathat:

Itt egy fojtott élet tsendesen el-múlhat.

*E'kor a' koporsók közzé megyen,
hol térdre esvén, azokat ölelgetni
láttatik.*

Ti érdemes hamvak, Istenink trutztzára
Nyújtsatok füleket, szívem' panaszszára.
Köny-húllatásimra, hevülve legyetek,
Hadd szégyenüljenek vesztemben az Egek.

*Keservétől el-fogattatván,³ egy
koporsóra borúl honnan⁴ a halálnak⁵
mérgét láttatik⁶ magába szívni:*

*Fejét végre a' setét Világosság
közt fel-emeli; ortzáján^{6a} futott
könyveibe, a' halál rémítő
komorságának emészítő kínjai
borongnak.*

Istenek vegyétek-viszsa hát életem'
Ha nem engedtétek az élőkkel létem'.
A' természet tüzét bennem ólsátok el —!
Ah mit tselekedjem e' rettegésekkel —!

³el-fogattatvan ⁴honnau ⁵halálnak ⁶lattatik ^{6a}ortzáján

Világunk már rólam továbbá nem tudhat,
Sem Lélek, sem érzés bennem nem nyugodhat.
Itt halandóságom' végénél tántorgok,
Hol, hogy gyötrettessem tsupán azért forgok.

Háládatlan Egek! szerentsétlen Lélek!
Mi az oka, hogy már te tőled is félek?
Semmivé lett bennem nemes böltsességed,
Halállal veretik most kis Istenséged.
[134] Istennel, Világgal vígasztalj ha lehet,
Mutassad erődöt e' sírba mit tehet.
A' természet ellen emeld-fel hatalmad',
Tiltsd-el nagy erődötül emésztő fájdalmad'.
Örök Istenidnek ditsó része lettél,
Mond-meg, hogy testemmel melybe' élsz, mit tettél?
Hívd segítségül most örök reménységed',
'S az *Éltzeum*mal kergesd-el ínséged'.
Kínos okosságod r'ám már ne tekintsen,
Szívem vérzik bennem; segedelmem nintsen.^{7/a}
Még az Istenek sem tudnak vígasztalni! —
Meg-kellett Ágisnak, haragjokból halni.
Nintsen töb' örömöm már a' természetbe,
Mind pokol, mit látok e' kínos életbe.
*Bellyeb hat a' koporsók közzé,
hol Ágisnak hamvaira botlik,
mellynek réz medentzójét meg-öleli.*
Ah el-veszett kintse nyájas életemnek,
Ágis nemes hamva az Emberi Nemnek!
Érezzed ha lehet köny-húllatásomat!
Halgasd kiáltásom'; szenyvedjed kínomat.
Ég, föld, poklok ellen meg-tartom szerelmem'
Árnyékod, 's hamvadhöz lántzolom hívségem'.
Kegyetlen Istenek! — öldöklő természet! —

⁷melybé ^{7/a}mintsen

Ah kínomon kívül mindenem el-veszett!
Hozd-fel hozzám *Káron* Férjemnek bús Lelkét;
Éleszd-fel *Jupiter*, Ágis nemes testét.

[135] Hallgassátok Egek keserves kérésem'
Gyámolítsátok még ha lehet életem'.
Ti néma bálványok; hidegedett hamvak,
El-szikkadt tetemek; örökös nyugalmak.
Kérjétek *Jupitert*, hogy vigasztaltassam,
'S Ágisnak személyét még egy-szer láthassam.
Ah kedves tárgy Ágis! Ágis hová lettél!
El-enyészéssel belőlem mit tettél!
Az egész természet mérge szívemre gyül,
Melly gyötrelmi között, hamvaidon meg-hül.

Nem válok-el tőled; sírodba maradok,
Tetemid' ölelvén melletted meg-halok.
Nem imádom testbe már az Isteneket,
Kik kínra teremtnek sok igaz szíveket.
El-vesztettem aztat kibe lehellettem,
'S már él'tet, örömet, Istent felejtettem.
Hijába terjesztné az Ég-ki karjait,
Hogy el-változtassa életem' jajait.
Meg-vetném halálig ditsó hívtalát,
Javamra veszttette Ágisba hatalmát.
Míg ez hamú marad, a'dig nem örülök
Jupiter sem tarthat, koporsómba dülök.
Rajtam a' természet győzedelmeskedik,
Tudom, Isten sints ki ezzel vetekedik.
Él'tem, eszem, kedvem, Ágisba rejtezett,
Reám-való nézve, benne minden veszett.
Nem találok tovább semmit életemre,
Minddég töb töb kín gyül el-szakadt szívemre.
[136] Előttem a' Világ pusztává változott,
Fényétül, javátül Lelkem meg-irtódozott.
M'ért önt a természet két szívet egymásba,
Hogy két rész veszssen-el egy kínos halásba!

Válaszd-el *Jupiter* szerelmem' Ágistul
Ments-meg, ha teheted Vitéz árnyékátul.
A' természet ellen tudom te sem mehetsz,
Magad ellen újra más törvényt nem tehetsz.
Ne vezérelj-öszve két egyenes szívet:
Ne bántsod az ártatlant 's reá mérges ívet
Ne küldj ide-alá ditsöült Egedbül,
Óltalmazd él'tünket hatalmas székedbül!
Add-viszsa ha lehet Ágist életemnek!
Ah me'nyi gyötrelmét érzem a' szívemnek!
A' természet URA értheti szavamat,
De ki-nem szagatja mellyemből kínomat.
A'mit egy-szer meg-tett, azt nem változtatja;
Világunk' lármáját könnyen halgathatja.
Székére halálom fájdalmat nem vihet
Értem e' nagy Világ új rendet nem tehet.
Meg-nyugtassam-é hát kínomba magamat?
Keresssem-é egy más Vitézbe tárgyomat?
Úgy is haszontalan szólok Isteninknek
Hol vannak, mit tesznek, mi tetszik Léteknék?
Hozzájok a' sírból mindég kijabálok,
De sem jót nem érzek, sem választ nem hallok.
Némák⁸ kérésemre; nem tudom hol vannak,
'S e' nagy természetbe melly részeken laknak.
[137] A' Világba Ágis vólt nékem mindenem,
Kit vesztvén nem lehet már élnem, sem hinnem.

Ti érdemes hamvak! végső pihegése
Vegyétek hozzátok 's kínos lehellése
Közöljétek Ágis ditső árnyékával,
Ki él'tem el-vette véres halálával.
Istenek mitsoda kínokra vettettem!
Mi lehet oka, hogy én is születtettem?

⁸Némák

Talám tsak Istenink akarták hallani
Hogy a' leg-nagyobb kín mint tud sohajtani,
Jól van. Itt kiáltok, halljon Ég, föld, tenger,
Tsudálja Világunk, a' természet mint ver.
Szerelmeknek tüze formálta poklomat;
Tsak⁹ ez adja ilyen kínos halálomat.
E' roppant Világba nékem meg-mozdúlni
Mi szükség vólt, hogy illy kinnal kelljen múlni?
Vagy vígasztalhat még az erős természet?
Ah nem, mert karja közt tárgyom el-enyészett!
Utóljára, Lelkem' veszem Istenemnek,
Legyen enyhítője e'nyi gyötrelmemnek.
Ágisnak Vitézi árnyékát hozza-fel;
'S mutassa előttem képzelődésével.¹⁰
Plútónak Országát még ő meg-futhatja
Káron komor Stikszét által-útazhatja.

Azt mondják, tsak szívem szerethet vérembe,
'S nem botsáthat *Vénus* nyilakat Lelkembe.
[138] Mi vesztette hát-meg e'nyire eszemet?
Miért húzza Ágis magához Lelkemet?
Ha valakit bennem a' Lélek meg-útál,
A'ba a' szívem is örömet nem talál.
Hatalmas természet! Isten' vóltod hogy áll?
Mond-meg egy emberbe a' Lélek mint munkál?
Örökös éjjele támadt életünknek,
Érezzük törvényt dobogó szívünknek.
E'nek hatalmával hijába tsatázunk;
Ezer-szer ölhet-meg, hasztalan vígyázunk.
Okosságot, él'tet, érzésére veszen,
'S haragos tengerén hajó-törést teszen.
Valame'nyin élnek a' restült okosok;
Úgy vesznek vérekbe, mint tévelygő vakok.

⁹Tsak ¹⁰képzelődésével

A' szívembe leltem ilyen tudományom',
Ő lett e' Világon leg-első bálványom.
Ez híz most Ágisnak hidegült hamvára,
Öntözvén könnyeim' itt koporsójára.
Ágis szólj-ki hozzám az halottak közzül;
Míg szívem érezhet, 's egészen meg-nem hül.
Örülök ha halván árnyékok' nézhetem;
Mert hozzá-fut tudom el-szalasztott Lelkem.

Ah ki felel végre e'nyi panaszomra?
Ki vezet kegyesen tovább halálomra?
Már tsak Ágis hamva szedje ajakimrúl
Végső lehelletem', melly itt könyvemmel hüll.
E' kriptából ki-nem futhat sohajtásom;
Itt reked halálra végső kiáltásom.
[139] Vegye-viszsa tőlem a' föld kínos porát;
Nem hordozom tovább szerentsétlen¹¹ hamvát.¹²

Második jelenés.

*A' kripta lassan lassan világosodni
kezd, és ajtaja felől egyik szegle-
téből szomorú szózat hallatik;
melly Agiarisnak panaszszára
felelni, magát keservesen erőlteti.
Mitsoda harag vert e' kínos mélységbe
Ágiaris?*

ÁGIARIS, *szemeit hunyorgatva.*

Mi ez e' bús setétségbe?

Talám keservemre valamely bálvány kép
Elevenedett-meg, melly már most hozzám lép.

¹¹szerentsetlen ¹²hámvát

E' szomorú mélység nem homályoskodik;
Lassanként előttem meg-világosodik —
Ég, pokol, koporsó, nyílt-meg panaszomra,
Mitsoda történet! ki halgat szavamra!

[140] *E'kor egy földig gyászban
borítatott személy égő fáklyáját
valamelly siket bálványnak
karjai közé dugja, 's Ágiarishoz
panaszos sóhajtásaival, sok
koporsók közt, a' kriptá feneke
felé közelít.*

El-únta már az Ég hallani keserved'
Ágiaris ne bántsod továbbá bús szíved'.
Nyögéseid alatt fárad a' természet,
Melly még javaival ellened nem veszett.
A' nagy Isteneknek rendelkezéseikkel
Ne bánj vakmérőül; és bús Egeikkel
El-fáradt Lelkedet vigyed békességre,
Tekintsél hív szívvel a' nagy Istenségre.

ÁGIARIS.

Mit akarsz egy halál árnyékátúl továb,
Hadd hamuvá lenni életemet inkább.
Kinek vagy postája? haragszol vagy szeretsz?
Jere, ha Ágisnak Lelkéhez el-vihetsz.
De ha életre hívsz, távozzál-el tőlem,
Nem tudhat a' Világ már többet felőlem.
Isten vagy? halandó? mi hoz e' mélységbe?
Miért jöttél hozzám e' mord setétségbe?

A' GYÁSZOS SZEMÉLY.

Panaszod szüntelen Lelkemet szaggatja,
Bús kiáltásodat szívem nem halhatja

[141] Le-hozott e' sírba örökös hívséged;
Az halálba taszít kiálto ínséged.
Tartóztasd lelkedet, míg áldozatomat
El-vehedd, azután láthat halálomat.

ÁGIARIS.

Halálodat? tehát halandó vagy te is,
Én okozzam kínod' 's gyötrődjem ezenis?
Ez alatt egy-máshoz közel jutnak,
de a' gyászos¹³ személynek¹⁴ ábrázatja,
fátyollal el-van fedezve,
's nem ismértethetik.

A' GYÁSZOS SZEMÉLY.

Szerentsétlenségem kínod kémélheti,
Fájdalmimat talám szíved ítélheti.
Az Egek üldöznek, de még sem büntetnek
A' nyira mint téged', ah^{14/a} m'ért kéméllenek!
Kegyelmek okozta számtalan sok kínom'
Nem tudom fussam-é vagy kérjem halálom'.

ÁGIARIS.

Kegyelmek'? haragjok egy hát az Egeknek
Mivel tartozunk már így az Isteneknek?
Tégedet (mint mondod) vernek kegyelmekkel
Engemet emésztnek kegyetlenségekkel.
[142] Hogy teremthették így romlott Világokat,
Miért nem mutatták más módon magokat
Ah kínos halandó magyarázad magad'!
Hadd tudjam érezni keserves siralmad'.
Mond-meg, hogy mint verhet az Egek' kegyelme,
'S mibe van egy romlott szívnek segedelme,

¹³gyászos ¹⁴személyntk ^{14/a}Ah

A' GYÁSZOS SZEMÉLY.

Három felé oszlott a' szívem mellyembe,
Egy részét vesztettem! és ezt kebelemben
A' töb' rész szüntelen sóhajt, de nem lelhet;
Egy-mást vígasztalja,¹⁵ még is lásd nem élhet.

ÁGIARIS.

Fel-zúdult a' vérem; reszketnek inaim;
Jövendölést tesznek szívembe¹⁶ kínjaim.
Érzem fájdalmidat; valami híz hozzád,
Kínt, sohajtást belém újra természet ad.
Hadd lássa vágyásom bús tekintetedet;
Fedezd-fel előttem könyvező szemedet.
*A' gyászos¹⁷ személy ábrázatját
fel-fedezi.*

[143] ÁGIARIS.

Ah kiálts természet! tsatázz az Egekkel;
Szégyenítsd *Jupitert* e' kettős szívekkel.
Te vagy-é Télónis? Télónis, ah Isten!
Be sok tsudát formálsz egy ember' életen.
Hová jöttél ide a' rettegésekhez?
Télónis ah hagyj-el ne szólj gyötrelmemhez.
Régi örömet juttatod eszembe,
Ezer mérget gyújtasz el-tépett szívembe.
Eredj az élőkhöz; hadd itt e' hóltakat,
Ne keseregd velem hidegült hamvakat.

TÉLÓNIS.

Ne üldözd karjaid közzül-el Lelkemet,
Öleld-meg előtted inkább bús szívemet.
Add-viszsa magadat örök hívségemnek;
Ne legyél gyilkosa el-fáradt él'temnek.

¹⁵vígasztalja ¹⁶szíve be ¹⁷gyászos

ÁGIARIS.

Fel-van már függesztve szívem, keservébe,
Három felé szakadt kínos ínségébe.
Testembe meg-fogta hívséged Lelkemet,
Télónis, ah lássad bús történetemet.
Tsak barátságodba van gyönyörűségem,
Irtódzás! — mit mondok? oda reménységem!
Télónis, tsak hamvát lelhetem Ágisnak,
[144] Nints bennem határa a' keserves kinnak.
De még is örömet mutat barátságod,
Meszszérül képelem régi nyájasságod'.
Kettőztetik-é itt még inkább fájdalom?
Hol vannak érzésim, min lehet hatalmam?
Isteni barátság! Mennyei szerelem!
Hogy lesz benned méreg és méz a' gyötrelmem?
Tekintsd-meg Télónis, Ágist hamvaiba,
'S képzeld Ágiarist örök kínjaiba.
Az *Elízeumon* sem nyugszik-meg Lelkem,
Ott is gyötrettetni-fog képzelődésem.
Télónis, Ágis hamvaihoz tisztelettel
's félelemmel közelít; tsendes szavakkal.
Érdemes fájzása az emberi Nemnek,
Nyugalom hamvadnak, 's ditsőség Lelkednek.
Ágis, ki nemesen származtál véredbe
'S ditső erköltsökkel jártál életedbe,
Végső áldozatját vedd el¹⁸ hívségemnek,
Ne útáld kintseit el-bádjadt szívemnek.
Tudom, hogy Istenink Lelked' jutalmazza,
'S ditső árnyékkodat magokkal hordozza.
Engedd-meg *Spártának* nagy hitetlenségét,
Mellyel fel-emelte neved' ditsőségét.
Nyugodjál örökre itt e' tsendességbe,
Lebegjen hű Lelked a' nagy Istenségbe.

¹⁸veddel

[145] *Ágiarishoz.*

Hagyjuk-el e' betses Vitézi hamvakat,
Ágiaris menjünk, fojtsuk a' kínokat.

ÁGIARIS.¹⁹

Ki akarsz-é innen az élőkhöz^{19a} vinni?
Lehet-é még rólad illy tzelodat hinni?

TÉLÓNIS.

Mi szükség itt tovább emészteni magad'?
Jere, 's hívségünkbe keressed-meg javad'.

ÁGIARIS.

Mitsoda örömet nyújtnak az Istenek?
Adhatnak-é még jót számomra az Egek?

TÉLÓNIS.

Leg-aláb hívségem kéri életedet,
Ne vesd-meg ha lehet hú Télónisedet.
Menjünk a' Világra e' kínos mélységbül,
A'ki itt nyög, a'nak szívéen halála ül.

[146] ÁGIARIS.

Eredj-él Télónis, keresd örömodet,
Vigasztald Kleombrot' él'tével szívedet.
Hagyd-el szerentsétlen barátnédát halni,
A'kinek nem lehet életet találni.

TÉLÓNIS.

Mit akarsz Ágisnak hideg hamvaival?
Ki nem ölelhet már többet karjaival.
Örömot nemzeni tud-még a' természet,
Kebeléből java mind el-nem enyészett.
Viszsa-kiált még ő téged' karjaira,
Kedvesen fel-veszen hú nyájasságira.

¹⁹ÁGIARIS — ^{19a}előkhöz

Lehet még *Spártában* olly érdemes Vitéz,
A'ki személyedre igaz hívséggel néz.
Istenünk így Ágist újra teremtheti,
És érzékenységed, tárgyát fel-lelheti.
Nem üldöz még téged' az egész természet,
Tsak Ágis egyedül, kibe szíved veszett.
Jere az életre; fussad halálodat,
Az Ég, és föld ellen ne rontsd-el magadat.

ÁGIARIS.

Télónis új Világ kiált kebelembül,
Harag, kétség, halál futnak-fel szívembül.
Kinek akarod még adni életemet?
[147] Bírhatja idegen *Spártába* szívemet?
Örömet, sem Isten, sem Világ nem adhat,
Lelkemtül el-hagyott testem itt maradhat.
Eredj-ki, Ágishoz viszem hívségemet,
Tisztellek, de be-nem veszem beszédedet.
El-temette Férjem, örömét szívemnek,
Nintsen töb Ágissa már a' természetnek.
A' kibe leg-első szerelmem rejtett-vólt,
Az a' gyilkos kezek által tudod meg-hólt.
Ditsóségnek tartom veszni koporsóján,
Fogyjon-el életem érdemes adóján.
Ki hoz belém kedvet? férj-fit nem nézhetek,
'S Ágis árnyékától^{19/b} szabad nem lehetek.
Vegyék-el Istenink hát belső gyötrelmem'
Gyűjtsák-fel másokhoz kínlódo szerelmem'.
Erőtlenebbek ők, mintsem szerelmemet
Most rontván, másoknak adhatnák²⁰ él'temet.
E' nagy természetbe az Ég akármint dúl;
Nem szakad-el szívem Ágis árnyékátúl.
Plútó, sem *Jupiter* nem bírhatnak velem,

^{19/b}árnyékától ²⁰adhatnak

Hidd-el,^{20/a} a' szeretet lett első Istenem.
Továb búsult szívem, 's Ágis parantsolnak;
Nem bánom Istenink akár mint vádolnak.

TELÓNIS²¹ *térdre esik eleibe.*

A' nagy Istenekre kéréim hív szívedet,
Ne vesd-meg kérésem'; bírjad gyötrelmedet.
Én sem élhetek-meg, ha te itt el-maradsz,
[148] Látom, koporsódba veled együtt ránthatsz.
Kéméld Kleombrottest, engemet, 's magadat,
Ne fojtsd-meg itt bennem leg-első javadat.
Tsak életem' kérem már barátságodtúl,
Tekíntsed könyvemet, melly kebeledre húll.

ÁGIARIS^{21/a} *Télónis eleibe térdepelvén,
vele öszve kaptsolódik zokogással.*

Ah hová vezettek végre az Istenek!
Mit tsinálnak velem az hatalmas Egek!
Úgy hittem, hogy már töb kínra nem juthatok,^{21/b}
Látom, kis vóltunkról keveset tudhatok.
Haljunk-meg Télónis e' sírba mind-ketten,
Lásd az Egek miként vernek kéméletlen!

TÉLÓNIS.

Kleombrot' hívsége kiált életemre.
Külömben tsak téged' vennélek szívemre.
Spárta törvényiből szám-ki-vetésbe van.
De még is örömmel élek fogságában.

ÁGIARIS.

Ah kérlek, menj-el hát, hagyj itt halálomnak,
Ne legyél részese útólsó kínomnak.²²
Barátság, szeretet, szaggatja szívemet,
Ditsóság ezek közt veszteni él'temet.

^{20/a}Hidd-el. ²¹Télónis ^{21/a}Agiaris ^{21/b}juthato ²²kinomnek

[149] TÉLÓNIS.

El-küldesz-é tőled e' setét halálbúl?

ÁGIARIS.

Nem felelek, e're a' szívem már el-fúl.

*Mind-ketten fel-állanak a' fáklya
lobogására; úgy látták könnyes
szemeikkel, mintha a' körülöttök
lévő bálványok keservekre mozognának.*

TÉLÓNIS.

Ez hideg bálványok körülünk mozognak,
Halovány színekkel kínunkra irtódnak.

ÁGIARIS.

A' láng között könnyes szemeid rébzenek,
Egy bálvány sem mozdúl, mert ők nem érzenek.
Tsak szívemnek felelj; velek ne háborogj,
Bádjadt karjaim közt állj-meg, ne tántorogj.

TÉLÓNIS.

Nem álhatok már itt, jere Kleombrot'hoz,
Kínos hívségednek önként fel-ne áldozz.

[150] ÁGIARIS.

Ha te a' Világba fel-leled tárgyodat,²³
Eredj örömdre, 's ne gyötörd magadat.
De én, ki hívemet örökre vesztettem,
Ez hült hamvak közöt életem' le-tettem.
Télónis menj-el hát, hagyj itt halálomnak,
Ne légy szemlélője utólsó kínomnak.
A' kegyelmes Egek örömd' engedjék,
'S soha hív tárgyodat tőled el-ne vegyék.²⁴

²³tárgyodat ²⁴vegyek

TÉLÓNIS.

Hol bújdos a' Lelkem el-'zibbadt vérembe?
Mitsoda tűz gyúladt szagगतott szívembe?
Kleombrot'hoz kiált az erős szeretet,
Barátnémba pedig érzésem el-veszett.
Az Isten, 's természet két felé szakasztanak,
Változásaim közt kedvre kínra húznak.
Nem maradhat²⁵ soha szívedből-ki Ágis?
Kezdjem-é bútsúmat tőled Ágiaris?

ÁGIARIS.

Igen-is. Hagyj-el itt, 's az halál árnyékát
Ne ölelgesd bennem, és szívem szándékát
Engedd kebelembe²⁶ tovább öregbülni,
Hagyd, legyen örömöm koporsomba dülni²⁷
Úgy is érzésem már vérembe meg-veszett
Tőlem minden öröm örökre enyészett.
[151] Télónis, ha szeretsz, ne kívánd élesem²⁸
Hagyj-el, — Ah Istenek miként²⁹ gyötrettetem!

TÉLÓNIS.

Milyen öröm vólna veled itt meg-halnom,
Ha már Kleombrotest nem lehetne látnom.
De botsáss-meg, mert ő parantsol szívemmel,
Mint barát, szerető, úgy bánik él'temmel.
Kettős lántz kötözte szívemet létéhez;
A' természet önti véremet vééréhez.
Ezek leg-erősebb lántzok életünkbe,
'S el-sem szakadhatnak érzékeny szívünkbe.

ÁGIARIS.

Ah Ágisba 's benned érzettem azokat,
Kik tőlem el-húzták örökre magokat.

²⁵marad hat ²⁶kebelemte ²⁷dülni ²⁸élesem ²⁹mikent

Menj-el, mert már közel jött hozzám halálom
Érzem a' szívemen öldökölő kínom'.

TÉLÓNIS.

Tartóztasd Lelkedet a' míg ajakinkrúl
Panaszom előtted bútsúzásommal múl.
Végső sohajtásit lássad hívségemnek,
Mellyeket nyújthatok még itt személyednek.

[152] ÁGIARIS.

El-bádjadt a testem; az Ég fejemre dül;
Hidegszik tetemem; vérem szívembe hül.

TÉLÓNIS, *Lelkét kiöntve.*

Ágiaris! a'kit minddég bálványozlak,
'S Isteneink után elsőnek imádlak,
Menny-Ország, 's pokol közt előtted fetrengve
Bútsúzok most tőled, kínomat lehellve;
Nyájasságod néha szívembe meg-fordúl,
A'mellyre érzésem kebelembe el-fúl.
Te vóltál, a'kinek karja közt *Spártába*
A'nyi nyájasságot vett szívem magába.
Te vóltál titkosa gyönyörúségemnek,³⁰
Barátságod adta törvényét Lelkemnek.
Hívségemnek tüze sohajtásaimmal
Szemeid közt égett nyájasságaimmal.
Tsak tsupa barátság okozta ezeket,
Melly únalom nélkül bírja a' szíveket.
Sok fohászzkodásim pihegéseimmel
Ajakidon jártak érzékenységimmal.
Szívem' sem Ég, sem föld nem kárhoztathatta,
Mert ártatlanságom' a' természet tudta.
Nemes erköltsöd közt el-tévedt életem,
Te lehelltél bennem; úgy érzette Lelkem.

³⁰gyönyörúségemnek

Jupiter egy szívet öntött két formába,
 Melly egy vérrel lobbant hív barátságába.
[153] Nem szűnök személyed' soha bálványozni,
 Barátságom néked fog — minddég áldozni.
 Ditső származásod' örök tiszteleti,
 Velem Világunkat gyakran felejteti.
 Első báványom lett már kis Istenséged,
 Lelkemmél, véremmel keverted hívséged'.
 Igaz erköltsödét ártatlanságoddal,
 Isméri az Egek tiszta jóságoddal.
 Örülök, hogy benned az erős természet³¹
 Hív barátságommal örökre tévesztett.
 Az *Elízeumot* tsak azért kívánom,
 Hogy ditső árnyékod' tudom, ott találom.
 Mihelyt el-hagy Lelkem, mindjárt hozzád szalad,
 Mert míg nem ölelhet, a' dig úgy is fárad.
 Ágiaris maradj, menj az Istenekhez,
 Ragasz fényességet még ditsőségedhez.
 Vid-el árnyékodba hozzájuk hívségem',
 Ők is igazolni-fogják tiszteletem';
 Mellyel erköltsödnek e' földön áldoztam,
 'S sohajtásaim közt, olly sok-szor adóztam.

ÁGIARIS.

Menj-el, nem vádolja Lelkemet hívséged;
 Köszönöm örökre illy nagy szívességed'.
 Nemes erköltsödét az Istenek közt is
 Hidd-el, hogy tsudálni-fogja Ágiaris.
 Hívségem Ágishoz, 's hozzád igaz maradt;
 Menj-el már a' szívem dobogni el-fáradt.

[154] TÉLÓNIS.

E' siket bálványok lesznek bizonyságink,
 Ah öszve-jönek-é ez helyen hamvaink?

³¹természett

*Télónisnak ezen szavai után a'
kripta kezd homályosodni.*

ÁGIARIS.

A' földnek gyomrából³² jó ez a' setétség.

TÉLÓNIS.

Ágiaris, nyílik alattunk a' mélység.
A' kripta dörögni kezd, 's belé
villámlások vernek.

ÁGIARIS.

Hallod az Istenek lármáját felettünk?
Télónis, mond-meg hát ma itt mire értünk?

TÉLÓNIS.

Villámlás közt fenyít Jupiter bennünket,
Nem igazolja már hoszszas gyötrelmünket.

[155] Harmadik jelenés.

*A' kriptának egyik szegelete fel-nyílik, honnan új
világosság, 's setétség jó-fel; mellynek rémitő
súgárai közt, egy Vitézi árnyék tsendes tekintettel
meg-jelenik.*

ÁGIARIS.

Istenek! — rettegek — a' természet rémit.

TÉLÓNIS, az árnyékknak.

Ditsó árnyék, ki vagy, 's e' kriptába mi híft?

³²gyomrából

AZ ÁRNYÉK.

Ágiaris kínja az *Elízeum*ról
Fel-hozott hozátok tsendes nyugalmamról.

ÁGIARIS.

Kitsoda kénszerít gyötrelmem' érezni?
Szabad-é nevedet ez helyen kérdezni?

[156] AZ ÁRNYÉK.

Meg-mondom előtted nevem':³³ Ágis vagyok.

ÁGIARIS.

Ah Istenek! — engedd, lábadohoz szaladok.
hozzá akar futni.

ÁGIS.

Meg-állj, nem engedik soha az Istenek;
Hogy élő testekkel legyenek a' Lelkek.
Nem ölelhed tovább vóltom' karjaiddal,
Ne illesd árnyékom' búja hamvaiddal.

ÁGIARIS.

Ah ditsőült Vitéz, mit kívánsz hát tőlem?
Hogy tudni akarsz itt Lelkeddel felőlem.

ÁGIS.

Győzd-meg sok kínodat, az élőkhöz³⁴ menj-fel,
'S boszszúld-meg halálom' választott férjeddél.
Ezt kívánja Lelkem Örök hívségedtől,
Ne állj-el, ha tisztelsz soha beszédemtől.

[157] *E'kor' Ágis, dörgés, setétség,
's villámlás közt el-múlik:
a' kripta pedig utánna be-zároltatik.*

³³nevém ³⁴előkhöz

ÁGIARIS.

Így végeztek-é hát az erős Istenek?
El tiltják³⁵ halálom' a' kegyetlen Egek?

Télónishoz fordúl.

Ágisnak hívsége le-verte kínomat,
El-megyek! meg-győzöm érette magamat.
Hagyjuk itt Télónis a' rettegéseket,
'S kérjük óltalmunkra még Isteneinket.
Ah milyen sok veszély³⁶ forog életünkbe!
A' természet me'nyi tsudát tett létünkbe!
Maradjatok-el itt ti szomorú hamvak,
Járjanak köztetek a' setét únalmak.
egy-mást meg-ölelik.

TÉLÓNIS.

Meg-nyerte örömét végtére³⁷ Télónis;
Karjai közzé jött-viszsa Ágiaris.

[158] ÁGIARIS.

Vígasztald hát él'tem Télónis, ha szeretsz.

TÉLÓNIS.

Ah! a'ba már soha kétséges nem lehetsz.
(el-mennek.)

VÉGE.

³⁵tiltják ³⁶veszely ³⁷végtére

LAIS
vagy
az erkölcsi makacs

Komédia,
öt játékban, versekben

Bessenyei György által

COLUMBINA

Bora a Tulya, ha csakasól megérte volna,
A vendég nem a zöldegyetértenél szülni,
S csak nem a szakadót, aha, ha az a
Hacunknál egészen talán a székelyeknél,
Cs hatalma alá zárja a földet,
Füve jóva váltunk a kővet kővet,
S figyelmességét tettem a
Ha kivénágnak valand a
Bennünket a földet aha aha aha,
Olyan, mint a Megor a borsókat meg a
Szógalma kell aha aha aha aha,
De nem is vált aha, aha aha aha,
Ilyen aha aha aha aha aha,
[A] Hősen Urának aha aha aha,
De aha aha aha aha aha aha,
Még aha aha aha aha aha aha,
Felyti aha aha aha aha aha aha.

AGIARIS SZEMÉLYEK

Lais.

Kolumbína. Laisnak bizalmasa

Kukuláni.

Hippodon. Minister.

Xenoxis.

Pelozis.

Pomone.

Tulipán.

TELONIS

Megnyitja a színtelét Telonis.

Karja közt jár a színtel Agiaris.

[ISS] AGIARIS

Vigasztalánál van Telonis a színtel.

TELONIS

Abi a la máz máz kétségem nem lehet.

(el-mennék.)

VEGE

ELSŐ JÁTÉK.

Első eset.

LAIS, KOLUMBINA.

LAIS.

Gyöngy dolog ifian ragyogni szépséggel,
'S férjfiakat győzni kellemetességgel!
Bóldog¹ ajándéki a' magas egeknek,
Ti, gazdagság, szépség, tárgyak a' szíveknek!
Ki nem hajlana-meg méltóságotoknak?
És ki nem áldozna nagy oltárotoknak?
Tudod, Kolumbina, hogy ma vendégem lesz?

KOLUMBINA:

Bánja a' kutya, ha rakással mind el vesz.
A vendég mint a' zaj úgy örvénylik nálunk,
'S csak-nem el szakadoz' értte kezünk lábunk.
Házunknál egészen rabbá tesz bennünket,
És hatalma alá zárja életünket.
Futva lótvá szoktuk a' kedvét keresni,
'S figyelmetességgel tetszésire lesni,
Ha kívánságának valami hibázna,
Bennünket a' hideg talán mind kirázná.
Olyan, mint a' Mogol a' betsület mellett
Szólgálni kell létét minden törvény felett.
De nem is volt esze, ki a' betsületnek
Illyen rendit szabta, 's a' házi életnek.
[2] Idegen Uramék tsak megbocsássanak,
De nálam magamnál többet fel nem falnak.
Még mikor mindenünk rájuk elköltöttük,
Felyül rá kínunkban szépen megkövettük.

¹Bóldog [előtte két sor törölve, olvashatatlan]

LAIS.

Hogy paraszt 's szegény vagy, tsak vagyonról gondolsz
'S a' ki dicsőséget keres, mindent vádolsz.
Mi öröme vagyon a ki gazdaggá lett,
Ha nincsen eránta másoktól tisztelet?
Csak az légyen é hát minden ditsőségem,
Hogy lakhatom itthon 's nem érzem éhségem'?
Így te eltörölnéd a' köz emberséget,
Helyére állatván a' rút fősvénységet.
Undokabb a' fukar, a' hegyi tolvajnál,
Ki vagyonjai közt éhezik magánál,
Ki a' szorúltakat sajtóba csafarja,
'S mint pók a szúnyogot, hálójába várja.
Eggy fukarnak sintsen lelki-isméreti,
Istene, sem szive, sem jó betsületi.
Semmivel sem gondol: pénzébe bálványoz,
Elád a' Tatárnak, 's vagyonért meg áldoz.
Nemes születésre, erkölcsre tartozik,
Javából az ember hogyha adakozik.
Őrizzen-meg az Úr az olyan vadaktól,
A' kik mindeneket el rejtik magoktól.
Kik, ha falatokat valaki meg eszi,
Azt hiszik az őrdög mindenek el viszi.
[3] A' mim van, ha mással így nem közölhetném,
Birtokom, vagyonom mind pokolra vetném.
Az élet unalmát társaság éleszti,
'S a' kinek barátja nincs, csak lelkét veszti.
Meg fizet a' vendég kedves barátsággal.

KOLUMBINA.

Igen; megszóllással és gorombasággal.

LAIS.

Hagyd el; a' beszéd közttsak magok' múlatják,
Szóllanak, de egymást pálczával nem bántják.
A' mi emberszóllás mind kölcsönben esik,

Az emberek egymást, látod, hogy mind lesik.
Senki nincs a'kinek részit ki ne szabják,
'S becses személyéért szájokat be dugják.
Mind költsönben esik, azért senkit sem sért,
Mert egyenlőn kapja minden az osztott bért.
Mit kímél a' Világ, ha ollyat lát benne,
Bár jelenésével az egekből lenne?
A' Világ csak önnön rovására mulat,
Léteden nem örvend, szemkönyet nem hullat.
Csak olyannak mutat, a' milyenek talál,
'S nem bánja fejedre öröm avagy bú száll.
Mindenikről szólhatsz, mert mind tántorodik,
És gyakran magán is sok meg szomorodik.
Emberek, Aszszonyok, lásd, milyen fecsegők;
'S magam is igen csak ollyan vagyok, mint ők.
Szükséges magamat őbennek szeretnem
'S unalmam közt szívem' beszéddel éltetnem.
[4] Az ember egymásról ha nem beszélhetne,
Egész életében nem is nevetetne.
Egymás' rovására mulatjuk magúinkat.
S magúinkon nevetve éljük világunkat.
Ócska kegyesség az, hogy másról ne szóljunk,
Szépet ne szeressünk, rútat ne utáljunk.

KOLUMBINA.

Azt sem tudjuk néha, mellyiket szeressük.
Gyakran annyi között a' rosszat keressük,
'S egyikhez sem tudván állandóul lenni,
Szokásunk az embert tsak úgy szedni venni.
Ha ki lép az ajtón, ki vagyon fizetve,
El mehet, morogva vagy magán nevetve.
Hanggal, füsttel, széllel telik-meg a' szobánk,
'S hizelkedő szókkal szárad-el torkunk, szánk.

LAIS:

Hol találta ezt fel a' mély okosság
Hogy csak egy tárgy függjön minden kívánságon?
Egyfelé kaccsantván, háborút üzenünk
A' többi világnak, 's mindentől meg szünjünk?

KOLUMBINA.

A' törvény azt mondja: Eggyet kell² szeretni,
'S legalább ha éppen nem lehet, tettetni.
És a' kisasszony is ha mindent úgy szeret,
Késő lesz, míg minket valaki meg kéret.

[5] LAIS.

Hagyd-el; már ez benned tsupa eggyügyűség! —
Tartozásban hogy van édes gyönyörűség?
A' házasság meg köt, 's véle kéntelen vagy,
Hogy Hites-társadnak oldalánál maradj.
Még most férjhez-menést nem keres aszszonyod,
Együgyűségedet rajta minek hányod?

KOLUMBINA.

De mi hát a' vén lány a' fényes világon?
Olly, mint üres fészék ősszel a' fa ágon.
Minden méltóztatik rajta szánakozni,
'S hogy „hát minek is él?” róla tudakozni.
Mint a' gazba hullott gyümölcs földön maradt,
Senki meg nem lelte, 's magában ott rothadt.

LAIS.

Ha a' legénynek nem szégyen meg őszülni,
Mért kelljen a' lánynak őszön megőrzülni?
A' világot, tudod, hogy szokás vezeti,
A' mit ma felszentelt, holnap ki neveti.
Össze-vissza forog kívánságaival,
Fővel lábbal áll fel 's alá dolgaival,

²A törvény azt [beszúrás] mondja <hogy eggyet> Eggyet [javítás a sor fölött] kell

Tégyük szokássá hát a' vén nagy-lyányságot
'S szűljünk a' világnak egy új bolondságot.

[6] KOLUMBINA:

Né! a' hív javallás!... de magának tartsa,
Talán nem vagyok olly bolond, mint a' hartsa.
Én a' vén lyány módit nem kezdem magamon,
'S az emberi nemet sem veszttem ágamon.
Sőt, a' Kisasszony is olyan Ifjat lelhet,
Ki miatt e' módnak majd meg nem felelhet.
A' lyány-okoskodás bölcsőre megyen ki
Mind, mind e' világon; higye mint akárki.

Második eset.

LAIS, KOLUMBINA, KUKULINI.

KUKULINI.

*Idétlen maga-viselettel, mint Deák
gyermek; kurta mentejének szűk ráncza,
hátul felkuczorodva áll: rövid ujjai-
ból a' mezítelen keze-szára félig
kilátszik. Nadrága rendkívül szűk.
Csizmája szára felyül bőv, pöcsölgős,
de nyomban igen szűk, mind a' két
sarkával fére fitúlva. Haja az
új mód szerént válla közepéig
szabadon eresztve, mellynek végén
korbács haj helyett egy rémítő
görcs látszik, 's azon alól
egy újnvi hajfarkotska. Elől üstöke az
orráig van lefésülve rigályosan,
melly alól kinéz.*
[7] Nyakravalójának vastagsága a' füle gombáján
fekszik, 's alsó ajakát befogja.

*Rettenetes kardja utánna húzódik,
a' földön dörögve, mellynek
szijja a' farán és nadrághasítékán
látszik keresztül kötve. Állása
megmerevedés, meghajlása sebes lebu-
kás és felpattanás.*

Örvendem, Kis Aszszony! hogy illy nemes képit
Látván, fontolhatom benne tudós lépit.
Nagy kegyességének bika' oltárira
Tészem-le hivségem' arany szarvaira.

KOLUMBINA.

Jaj szép szarvas állat! Mákvirág!

LAIS.

Ne nevezz!

KOLUMBINA.

Ha-ha-ha! — mitsoda kisértet forma ez?

LAIS.

Mindennek kell lenni tudod a' Világban

KOLUMBINA.

Arany száju Tudós, az igaz, magában.
Nadrága szűk, mint a' borbély legényeknek;
Csizmaszára kónya, mint a' révészeknek.
Hát a' szabó él még, ki e' köntöst varrta,
'S e' meredt termetet öbleibe zárta?

[8] KUKULINI.

Alázatosan él, hiv szólgálatjára.

KOLUMBINA.

Illyen é, mint az Úr hát, gyöngy állatjára?
félre-fordúlva:

Ez az Ifjú rémit, 's elvadúlt elméje
Egész csudává lesz, ha így marad feje.

KUKULINI.

Elhiszem, hogy csuda. Én az Oskolában
Mindég felyül ültem a' *lócus* sorában.
Préceptor Uramat tallérral fizettem,
'S Tudományaimban elsővé is lettem.
Három, négy *búgert* is dugtam a' zsebjébe,
És béhelyheztettem magam' elméjébe:
Mert az ezüst háló meg fogja az elmét;
Hijában nincs teste, és kiszúrja szemét.

LAIS.

Mi vonczolta ide az Úr tudós létét,
'S mitsoda zivatar kergeti életét?

KUKULINI.

Engem a' szerentse hány vét itt fel 's alá,
Igen sok pénz maradt rám, Istennek hálá!
Az emberi nemzet tsak tenyészve áll fenn
Házás embereken és feleségeken.
[9] Ha a' Kisaszszonynak nagy Ararát szívét
Szerelmem boritná, mint özön tetejét,
Hol meg feneklene hűségem bárkája
A vízben szárazon állna árbóczfája.³

LAIS.

Ho, hó, — nagyon méllyen mégyen értelmében
Talán nem is úgy szóll, mint van az eszében?
Nem jó hajókázni olly igen magasan
Jobb lesz a' bárkával elhaladni lassan.
Kár az Ifiaknak hamar párosodni.

³[A két utolsó sor áthúzva, majd a II. javító kéz által a lap szélén újraírva]

KOLUMBINA.

'S a' hasonlítással úgy meg-okosodni.
E' szerént, tanulni az Ur térjen vissza
A' tudomány úgy jó, hogyha bőven issza.
Nem úgy szoktak ezen mások esdeklenni,
Gödény torokkal kell alá nyeldekleni.

LAIS.

Sok, magát hiteti csak hogy igen tanúlt,
Mert gyenge világa magától megvakúlt.
Nincs a' fél-tanultnál nagyobb veszedelem,
Ki együgyün hiszi, hogy tsupa értelem.
Agyon kiabálják az okos világot,
'S okoskodva tésznek magokból bolondot.
Az embernek fejét nagy hanggal ágyúzzák,
És a' beszéd zajjal füleit megnyúzzák.

[10] KUKULINI.

Tehát okosodni vissza térhetek még?
'S eddig tett beszédem, hihető, már elég?
Alázatossággal görbülök — *elmégyen*.

LAIS.

Elmehet.

KOLUMBINA.

Ezzel a' kis asszony már bóldoggá lehet.
Igy készül sok Ifju ki az Úrfi soron,
'S tisztességre innen jut az ember koron.
A' vad tudománynál jobb a' vad természet...
Sok Ifju, tanúlva emberből lidértz lett.

LAIS.

Együgyúségben is találkozik jóság,
Ki tudja? hátha még jobb az illy októság?
Az okos 's vigyázó férjfi, úgy nem enged,
És magán hatalmat asszonyban nem szenved.

Az ilyen embernek nagy hatalma alatt
Felesége olly mint gyermek 's egyéb állat.

KOLUMBINA.

Ó nintsen férjfiban erő aszszony ellen!
És hogy ne engedjen, már az lehetetlen.
Sőt mentől okosabb, annál inkább hajlik,
'S meg únja, ha feje csatarával zajlik.
Csak zúgolódní kell, lármázni, buzogni,
Osztán félre ütni 's haraggal duzzogni.
[11] Nem kell szóllani is többet a' Gazdához
Tányért, csuprot ütni osztán inasához.
Így az ember' orrát egy két nap feldúzva
Mehódítja férjét üstökénél húzva.
A' bölcs nem állhatja a hosszas tsatarát,
Inkább enged 's tölti poharába borát.
De a bolond férjfi hamarább főbe üt,
És ha megdühödik eleven-szenen süt.
Nékem nem kell számár, akárki hogy érti,
Az okost a' bolond minden lépten sérti.
A' tudós férjfit is néha megsérthetem,
De azért barátom, 's mindég szerethetem.
Az okos, jó, tanúlt ember, ritka madár,
'S aki megkaphatja, elbocsátani kár.
Elég emberkép van igaz a' Világban,
De századik sem ér hiv asszonyt magában.
Az ostoba férjfit meg nem emészthetem,
De ha bölccsel vagyok, el nem felejthetem.

Elmegyen.

Harmadik eset.
LAIS és HIPPODON.

HIPPODON.

Foglalatosságim közül szabadúlva
Érkezem, szép Láis, hozzád majd elfúlva⁴
[12] Sorsom nagyon szorít: reménységem meghúl,
Habon hányattatik, 's félek fenekre ül.

LAIS.

Hát, a' szerentsének nyájas kebelében
Egy gazdag Minister szenvedhet éltében?
Ki már mások felett ragyog érdemével,
'S mint barátja úgy él a' Fejedelmével
Mi hízelkedhetik hivalkodásomnak
Inkább, mint ha tárgya vagyok királyomnak?
Mikor az embert így felviszik eszéért
'S Első Tanácsá lesz, a' mit maga sem kért.
Méltóságba teszik, érdemét nevelik,
És a' szerencsének szárnyain hirelik?

HIPPODON.

Ne hidd, hogy én vólnék itt legértelmesebb,
Erkölcscsel és szívvel köztünk legnemesebb.
Vak eset, születés, szerencse, emelt-fel,
Sőt magam sem tudom, hogy vagyok ezekkel.
Nincsen olly nagy ember, kinek szerencsére
Ne legyen szüksége híres életére.
És ha a' sorsának ez sehogy sem szolgál,
Hidd-el, hogy érdeme magában földre száll.
A' szenvedés pedig méltóságban lakik,
'S ragyogási alól fohászokodás hallik.
[13] A' rang fájdalmának széles a' határa
'S a' nagy hatalomban sok⁵ az ember' kára.

⁴hozzád < > majd elfúlva ⁵<nagy> sok [javítás a sor fölött]

Egy *Tanáts* dólának mindég el kell súlni,
Ha nem, nagyon szokás íranta meg húlni.
A' sorssal kellene lenni hív alkuban
Hogy rendi jól menjen minden rozsasz faluban.
Kilenczvenkilenczszer ha találja dólját,
És a' századikban meghibázza magát,
Kiültetik sokszor tündöklő rangjából
'S Irigyi eszik-ki kenyerét szájából.

LAIS.

Ó, nem elméje az a' fejedelemnek,
Hogy kicsinyért rontsa bérit az érdemnek
A' nagy Udvarokat örökké vádolják,
'S pedig valamerre nézünk, őket csalják.
A' háládatlant is sokszor jutalmazza,
És a' gonoszságot vakon óltalmazza.
Jót, gonoszt, egyenlőképen öltöztetnek,
'S végre áll-ortzában elibe vezetnek.
A' magok' bünével urokat^{5/a} vádolják,
Szerencsét keresnek 's a' többbit nem bánják.
A' nagy Ur is némely, fő Méltóságában
Tsak olly gyenge mint más, elrejtve magábann.⁶

HIPPODON.

Aszszony, gyermek, nagy Ur, egygyforma⁷ hagyások,
Kevélyek, makacsok, 's ezer a' vágyások.

[14] LAIS, *magát meghajtva.*

A' felelet nyájás, és Complimentomnak
Az igaz, sokat ér. Megtartom magamnak.

^{5/a}<a' királyt> urokat [javítás a sor fölött] ⁶[Az utolsó két sor újra leírva a lap alján]
⁷Aszszony <nagy Ur> <gazdag> [a törlés fölé írt szó is törölve] gyermek, nagy Úr
[beszúrás a sor fölött]

HIPPODON, *habozva.*

Engedj-meg, szép Láis; erkölcsi értelmét
Vettem a' dolognak, 's életünknek nemét.
Minden ember hibás, a' Papok azt mondják
Pedig az illyeket már azok csak tudják.⁸
De Hippodon nem Pap, 's mint tudom Lais is
Nem Szent Ecclésia, bár légyen tagja is.⁹
Minden emberben van el-rejtett makacsság,
És a' szemérmesben szerelmes vásottság.
Igy veszem értelmét; engedd meg szavamat.
Én is töltöm, mint más Ifiú, havamat.
Tudod, hogy a' nagy rang, nagy pompa, kényeztet,
És boldogság helyett a' füstön¹⁰ éhezett,
Csak agyából teremt magának Világot,
'S Gyermekszínre festi a' nagy Méltóságot.
De ne okoskodjunk; ne tarts félelemben...
Nincsen bölcsekedés a' nagy szerelemben.
Gyönyörűség, érzés, kereset, kedvével
Mindenkor csak a' szív után jár eszével.
[15] Fél Ország Ifia reszket személyedért,
Talán a' mennyi van, titkon mind meg is kért.
Tudom, méltóságot 's kincset nem keresel.

LAIS.

Elmém tsupán abban boldogságot nem lel.¹¹

HIPPODON:

Hát csak személyemet vévén tekintetbe
Lehetek é boldog veled az életbe'?
Fedezzd-fel értelmed: végy ki kétségemből
És Elysiumot csinálj a' szívemből.

⁸[A két sor törölve, a lap szélén újraírva a II. javító kéz által] ⁹[Az utolsó két sor törölve, a lap szélén újraírva. Ezt a két sort eredetileg Lais mondta, a javítás azonban nem állította vissza Lais nevét] ¹⁰helyett <csak> a' füstön ¹¹[Javítva a szavak megszámozásával ebből]: Tsupán abban elmém boldogságot nem lel

LAIS.

Illy kérdésre nehéz jóni feleletnek.
Nagy szökése van itt tudjuk az életnek.
Egyy illy méltóságnak erős a' hatalma,
Nemes lyánynak könnyen lehet itt fájdalma.
Egyyforma karban van egyyforma boldogság!
Kicsinynek nagy ellen nehéz az igazság.
Rang nélkül az érdem talán még nemesebb,
És a' kik ismériek azoknak kedvesebb.
Ministerség nélkül Hippodon több volna,
Sziv, elme, előtte még inkább hódolna.
meghajlik, 's elmegyen.

[16] Negyedik eset.

XENOXIS, HIPPODON.

HIPPODON.

Védelmező Angyal jön benned, Barátom
Xenoxis! Szerencsém vezet hozzám látom.
Mint a' jeges zápor után a' vert határ
Olly puszta a' szívem

XENOXIS, *hideg vérrel.*

Miből áll hát a' kár?

HIPPODON.

Láis, mint isméred, társaságunk fénye,
'S ezer férjfszívnek lett édes reménye,
Beszédének csendes dörgésit hallatván
'S magának Jupiternek helyére állatván
Mennykövivel levert. Rangomat útálja,
'S meglegedését benne nem találja.
Értsd-meg: Le kell tennem a' Miniszterséget,
Ha véle akarok nyerni feleséget.

Búcsúzó szavai rejtett értelemmel
 Így forrottak egybe megszédült fejemmel.
 Vess fontba, barátom, rangot, feleséget,
 Szerelmet, szép asszonyt, és gyönyörűséget.
 [17] Lássuk, értelmemet melyik részre vegyük,
 'S e' kettő közt félre hogy melyiket tegyük.
 Hidd-el: ma teszem-le a' Ministerséget,
 'S elveszem Láisban a' szép feleséget.
 A' rang nem érezhet; szívben van az öröm
 'S a' pompa; ha ez fáj, mind keserű üröm.
 A' mi szemre, hangra 's szívre nem tartozik,
 Hidd-el, életünknek tsak füsttel adózik.
 Így, a' jó feleség, és a' hiv atyaság,
 Első gyönyörűség, boldogság, méltóság.
 Mit téssen a' csillagragyogás kívülről
 Ha érzésed üres, vagy könyvez belőlről?

XENOXIS.

Akármit hangoztasd erköltsi beszéded'
 De itten az¹² embert, mint nádszálat leled.¹³
 A' melly oldaláról a' rang' szele fújja
 Meghajlik, 's érette mindenét eldúlja.
 Ne bizzál az ember¹⁴ okoskodásához...
 Hivalkodás ragad a' kívánságához.
 Hogyha mutathatja magát többek felett,
 'S felső rangja által parantsolóvá lett,
 Nem bánja, bár mikép¹⁵ vesződjék szívében,
 Tsak dicsekedhessen 's ragyogjon mivében.
 Tudod, nem veszik az érzést tekintetbe...
 Álom, képzelődés, hír kell az életbe.
 [18] Ha rangoddal naggyá, 's fényel híres leszel,
 Nem bánod ha titkon mindég szurkot eszel.

¹²De itt az ¹³nádszálat <úgy>leled ¹⁴Ne bizz az Ember<nek> ¹⁵[Javítva ebből:] bár hogy s mint

Étel, ital, álmom, igen könnyű dolgok,
Többel múlattatják az emberek magok'.
Az asszony könnyű szer: tüzed' megenyhíti
Kezeden tanárod, 's érzésed' segíti.
Az ember már látod mind ezt meg vetette
Hogy élete sorján olly könnyen lehelte.
Jobban fut az után, hogyha parantsolhat,
'S felebaráti közt gráditsokon állhat.
Láís itt csak próbál; 's ha szívében szeret
Hidd-el, a' rangodért hogy soha meg nem vet.
Ki vágy uralkodni inkább önáloknál?
Egy asszony Királyné, ha férje' fején áll.
Az esedezőknek óltalmát igéri,
'S ördögöt sem büntet-meg, ha sírva kéri.
Férje' szeretőjén kívül, meg kegyelmez
Még a' gonosznak is, és kitkit védelmez.
Ezerszer parancsol naponként, ha lehet,
'S Elyseumban él, ha változást tehet.
Egy Ministernének mitsoda tér-mező?

HIPPODON.

Minden asszony jól tész mikor védelmező.
Az asszony csak ott van a' maga sorában
A' hol férjfi-nemünk széles 'hatalmában
[19] Öket a' természet gyengességbe tette
Melly, hatalmunk' még is sokszor kinevette.
Hidd-el, hogy az Ember nem több asszonyánál
'S csak annyi dolgában, mint amaz, házánál.
A' férjfi bűn egész világunk' szaggatja...
Az asszony tsataráz, 's bölcsőjét ringatja.
Érdeme, hibája magához képest van
Férjfiakból áll az ostor e' világban.

Ötödik eset.

HIPPODON, XENOXIS, KOLUMBINA.

HIPPODON.

Érkezel, szép Leány! hát Láist hol hagytad?
Valld-meg, kérlek, rólam szavát hogy' hallhattad?
Segíts Kolumbina; nézd a' jutalmamat.
Ez az erszény tiéd; keressed javamat.
Meg állithatom-é aszszonyod' elméjét?

KOLUMBINA.

Istenem! sok mi 's más fúrja annak fejét.
Valakihez szóllhat, mindennek jót mutat,
'S végre kinek-kinek kiméri az útát.
Nem kíván, azt mondja, soha férjhez menni.
Vén-leányból is kell egyszer módit tenni.
Hogy a' Világ mindent csak szokásnak veszen
'S gyakran mint a'kinek esze nincs, úgy teszen.
[20] Hogy boldogságát is, ha tartós, megúnja,
Nyúgöt választ, 's erre szemeit bé-húnja.
Ég, föld, öszve-szakad, csak újsága legyen,
Az ember veszélynek, tűznek, víznek megyen.
Ő is magán kezdi a' vén-lyányság-módit,
Senkihez sem megyen, még is mindent hódit.
Nagy erővel lehet hozni az eszére,
Ha csak Nagysád nem tud lóni a' szivére.

XENOXIS, *nevetve.*

Ha, ha ha, szép álmok! vakító fényesség.
Gyermekjáték mondom, 's kis aszszony-kényesség.
A' széles világgal imádatná magát,
'S örvend, ha több nyakra rázhatja az igát.
Minden szép Aszszony azt hiszi-el magában
Hogy országol rajtunk, 's király hatalmában.
A' természet adja nyájas méltóságát,
'S gyönyörűség szüli thrónusa' nagyságát.

De azért a' férjfi tsak alá szállítja
Onnan, és asszonyi sorára állítja.
Ne szorgalmatoskodj'... *Lais* hozzád ragad
'S ha vissza vernéd is, tőled el nem marad.

HIPPODON.

Minden aszszony szeret, igaz, 's férjfi nélkül,
Ha csak szert tehet rá, szobáiban nem ül.
[21] De mivel sok ember forog e' világgal
Egy szép lány sokat is tesz a' makacssággal.
*Lais*nak van pénze, de szépséggel is bír —
Az ilyen szüz, tudod, kérők után nem sír.
Választhat: Igy, a' ki finnyásságát sérti,
Elfordúl, 's kérését nem hallja, sem érti.
Úgy van, jó barátom, 's itt hideg véreddel
Meg nem csendesíthetsz, sem mély értelmekkel.
Kolumbinához fordul.

Mondd-meg, *Kolumbina!* kik az ő kérőji?¹⁶
Kik fáradnak érte, 's kik a' szeretőji?
Mert a' nemes legény sokszor elől megyen,
Az ilyen dologban bár más *Hertzeg* legyen.

KOLUMBINA.

Egy gazdagi Ifiú, neve¹⁷ *Kukulíni*,
Kéri. Itt forog most; elő lehet híni.

XENOXIS.

Szolgád hát, *Minister?* itt hagylak bajoddal,
Nyüglődj szerelmeddel és egész magaddal.
Dologra kérnélek, de rá nem érkezel
Szél támadt hajódra, 's nehezen evezel.

¹⁶Kolumbina! <hogyan> kik az ő [beszúrás] kérőji? ¹⁷<névvel> neve [javítás a sor fölött]

HIPPODON.

Ne hagyj-el, Xenoxis: inkább együtt legyünk
'S emberi korunkból gyermeket ne tegyünk.
[22] Halld-meg: A' szerelem, annak, ki benne nincs,
Nevetség, mert látja, hogy másan a' bilincs.
De mikor a' tüze testünkben elborít,
Lehetünk mély bölcsek, de kösübe szorit.
Könnyen okoskodhatsz meg aludt véreddel
Kellemetes, szép, jó, 's hiv feleségeddel.
Kolumbina, szeress; gondolj vagyonomra
Fényes szerencsédre, és adományomra.
Tehetségem érted mind megerőtetem,
'S életedet öröm közzé helyheztetem.

Hatodik eset.

KOLUMBINA, *egyedül.*

Még ez is nagy okos, Minister létére
Hogy szolgáló fejét kaptázza eszére.
Hogy Láis nem menne hozzá, né! el-hiszi,
Azt vélvén, hogy szavam dolgát jobban viszi.
Ministerség, szépség, jóság, annyit nem üt
Mint egy Lyány, egy két szót ha agyából kisüt?
Tudósnak, nagy Urnak, nevetséges része
Van, 's gyakran megtéved neki is az esze.
Jó, hogy pótolni kell magokat másokkal.
Mert gazdagítanak az ajándékokkal.
Meg-állj: ha rám bíztad: mert terhessé teszem
Dolgodat, 's erszényed zsebedből kiveszem,
[23] Mint az olyan Orvos, ki a' kis nyavalyát
Rettentőnek mondja, és a' beteg javát
Időhalasztással biztatás közt éli,
'S büntetését, kárát így, sem úgy nem féli.
Ha meghal betege, Isten akarhatja!

Ha él, hogy azt néki köszönje, mondhatja.
Igy minden esetre tanál egerútat,
Hol az ember bátran a' tzeljára juthat.
Veheted, 's nem Láíst; de azt megmutatom,
Hogy eszem', szerentsém' rajtad megfuttatom.

MÁSODIK JÁTÉK.

Első eset.

TULIPÁN:

Ministert szolgálni fél pokol, fél halál.
Az ember álmot lát, még is a' lábán áll
Üres szobáiban egész napon korog,
Hol mind kába marha fel 's alá ugy forog.
Mindég ásítással van tele a' szája,
'S csak olyan Urának, mint vizsla marhája.
Hajnaltájban ülnek-le a' vatsorához
'S az inasnak semmi sem férhet szájához,
Csak étel szaggal él, orra lyukán hívva,
Szerencséjéhez is haszontalan bízva.
[24] A' Minister fünek, fának mindent ígér,
'S századik kap tőle a' ki valamit kér.
Hogy nagy-úr Gazdám van, csak az a' szerentsém,
De azért ennem kell vatsorán a' lencsém'
Egynehány forintot holnaponként vetnek,
Nem elég; 's azontúl szükséggel fizetnek.
És ha a' betsület meg nem tartóztatna,
Ö Ministersége maga maradhatna.
De mikor kimenek, úgy, dellyest sétálni
A' sok Uraságtól nem tudok megválni.
E' világon mennyi a' Dáma, mind köszön
'S ez osztán szívünkben a' Nemesi ösztön.
A' többi Lokajság elöttem meghajlik:
Inas-király vagyok, 's csak Tulipán hallik.
Már¹⁸ ez a' dicsőség szolgáltat bennünket,
Ezért áldozzuk fel egész életünket.
De ki érkezik itt' Micsoda Aszszonyság? —
Iszonyu tetem ez, 's rémitő vastagság.

¹⁸<...> Már [javítás a lap szélén]

Második eset.
TULIPÁN, POMONÉ.

POMONÉ:

Uram! látható-é ma itt a' Minister?

TULIPÁN:

A'hogy dolga fordúl. — Nem tudja az ember.

[25] POMONÉ:

Esedezésem van, 's ha hozzá férhetek
Vagy a' szándékomban szerencsés lehetek.
A'ki megsegítne, eggy kevés vagyonnal
Csak megjutalmaznám, vagy két száz arannyal.
Az, Ur itt Urának mije szokott lenni?
Lehet személyjéhez bizodalmat venni?

TULIPÁN:

A' szemét sem nyitja-fel énnálam nélkül,
Megöl a' dologgal 's mindég nyakamon ül.
A' mellyet fülemben nem sug, nincs olly titka,
Azért lettem már az országban illy ritka.
Eggy itt a' Tulipán, 's akármennyi légyen,
Ezen, a'ki beszéll, tudom, túl nem mégyen.
Ministerrel halál, tudjuk titkolódni,...
A' dolog más felől ki szokott tudódni.¹⁹
Veszedelmet okoz annak, ki véle bír...
És a' nagy Ur titok sok férfi szemén sír.
Még tanúlt embert is lesbe visz, tórbe ejt;
'S a' szerentséjéből igen hamar kifejt.
De nékem nem lehet már félre állani,
'S kínomra mindent meg kell tőle hallani.
Megkérd: Ezt hogy érted? Jónak találod-é?
Ész, munka, mind²⁰ enyém; a' dicsőség övé.

¹⁹<Ki szokott> A dolog más felől ki szokott [toldás a lap szélén] tudódni ²⁰<az>
mind [javítás a sor fölött]

[26] POMONÉ.

'S még az ollyakban is szolgálja szolgálja?

TULIPÁN:

Hogyha értelmesnek 's tanúlnak tanálja.
Azért az országos dolgokbann cseléd-is
Sűrög forog gyakran, szép leány, 's aszszony is.
De mi hát kérése az Aszszonynak? halljuk,
Ki telik-é tőlünk, hogy módját találjuk?

POMONÉ.

Uram! Uraságot akarnék szerezni,
Nem kívánván magam vargák közt cserezni.

TULIPÁN:

De ehhez érdem kell, különbenn nem lehet,
Ha az ember hozzá okokat nem tehet.

POMONÉ.

Mi hát az az érdem? Lehet érdemesebb
Valami a' pénznél? szebb, jobb vagy nemesebb?
Felnitom ládáim', 's nemességet veszek
'S a' hol az érdemes van, véle ott lések.

TULIPÁN.

Van benne valami; hanem a' vázának
Azért meg kell lenni, mint külső mázának.
Kell reá valami módos színt festeni,
'S félre lehet osztán az embert inteni.

[27] POMONÉ.

De mi nagyobb érdem, mint az arany, ezüst?
Még a' *Nagysád* név is, ha e' nintsen, tsak füst.
Van már nékem annyi, hogy fényeskedhessem,
És az Uri-formát magamra vehessem.
Láttam én magamnál sok bolondabb Nemest,
Kit a' pénze mégis Uri formára fest.
Minden Úr bölcs tehát e' széles világon?

'S nincsenek bolondok a' Nemesi ágon?
Minek a tudomány, ha van gazdagságom?
Meglelem én abban minden igazságom.

TULIPÁN.

Meg van nagyobb részben az Asszony' érdeme,
'S fényesülhet vele az Uraság' neme.
Betsületes neve jó paraszt Férjének?

POMONÉ.

Sirba kellett szállni már szegény fejének.
Özvegyi sorsomban él szomorú létem,
Nints férjfi körültem, 's magúnom életem.

TULIPÁN:

Asszonyban nem terem érdem Nemességre,
Sehol sinsen útja az illy tisztességre.
[28] Egy Asszony sem nemes e' széles világon,
'S paraszttól parasztot szül csak minden ágon.
Igy az Úri-Asszony ha Paraszthoz megyen
Nem lehet, gyermeke hogy paraszt ne legyen.
A' Nemesülésre örökké férjfi kell
Nem messze megyünk itt asszony emberekkel.
Csak férjfi nemesít.

POMONÉ:

De ha megfizetem,
'S Három-szeres árát magam letehetem.
Jó-ember Uramék tsak megbocsássanak,
De már itt eltévedt formában állanak.
Hogy a' paraszt Asszony Dáma ne lehessen
'S Paraszttól a' Nemes Nemest ne szülhessen,
Mintha vér sem volna már az Asszonyokba'
'S Mind férjfiak vették volna bé magokba.
Nemes az Embervér egész átaljában
Okos Lélek, 's nem él a' barmok fájában,
Tekintetessé lesz a'kit annak tesznek,

'S így az Urak mindég Parasztokból lesznek.
Mi vagyunk a' tőke, honnan a' Méltóság
Származik érdemmel; 's ez itt a' Valóság.
[29] A' pénzkeresés is érdem az emberben
Akárhogy ítéljük-meg az értelmekben.

TULIPÁN:

Nem lehet a' Törvény ellen okoskodni,
Parancsol; és még jobb benne vakoskodni.
A' mit meghatároz, már az mind igazság;
Földhöz üt, és vele küszködni bolondság.

POMONÉ:

Akármibe kerül, ezt megigazítom
'S a' Törvény sorából pénzzel kitalálom.
Így hát a' Fiamnak, nemes tsak fia lesz,
Ellenben a' Lyánya mind paraszt vérbe vesz?

TULIPÁN:

Ahá! van hát Fia?

POMONÉ:

Élő gyönyörűség,
Mondom, Kukulíni, 's hozzám tsupa hűség.

TULIPÁN:

De hát minden megvan; már Urakká leszünk,
Nagyságt, Tekintetést, mindent öszveveszünk,
Így a' két száz arany úgy é hogy meg leszen,
Az ember e' földön mindent pénzzel teszen.
[30] Arany pennával kell az érdemet írni
Ugy osztán lehet a' szerencsével bírni.
Fel kell a' látásnak határára hozni
Az Ifju Kukulit, 's öszve tudakozni,
Ha lehet é Nemes testében lelkében
Úgy, mint a' Levelén, és pengő pénzében.

POMONÉ:

Minek a' Nemesség agya velejében,
Ha rakással van az arany erszénnyében?
Csak a' nevére kell nekem a' Nemesség,
Elég a' testében osztán az egésség.
A Tudós mind szegény... Fogadhat magának
Az is pénzért, ha kell, 's Ura lesz dólgának.
A' kinek pénze van, arra hogy tanuljon
Nincs semmi szüksége, 's könyvek közt avúljon.
Szegények' ügye ez, kik ésszel keresnek
'S hogy kenyerek legyen szolgálatot lesnek.
Énnékem, jó Uram, a' seres kádaim
Voltak életemben legjobb Tudósaim.
Serfőzés szerzette minden érdememet,
'S malátán veszem-meg a' Nemességemet.
Kádból leszek Urrá, kezem öszve tsapva,
'S a' tsokoládéba mint Dáma harapva.

TULIPÁN:

Helyesen!, igazán! és így a' böltesség
A' pénzes embernél semmi kötelesség.
[31] Hanem már én megyek. Halmokat, bértzeket
Forgatok egymásra, 's kösziklás hegyeket.
Már az Aszszony fija minden elme nélkül
A' Nemesi karba bizonyoson béül.

POMONÉ:

Ne felejtse hát el a' kétszáz aranyat...
Eggy illy tanúlt ember ezért tsak hazudhat.

Harmadik eset.

LAIS, PELÓSIS, *együtt érkeznek beszélve.*

PELÓSIS.

Végre, reményljem-é Láis! hogy életem'
Nemes erkölsiddel boldoggá tehetem?
Lehet-é szerentsém nálad becsben lenni,
És becses életed' szerencsésé tenni?
Az ember házason, ha egymást szereti,
Boldog, és a' többi világot neveti.

LAIS.

Nem üt oda éppen. A' világ felettünk
Kiterjedt hatalom; és gyenge életünk,
Előtte mozdulást, szót, kérést sem tehet,
Felibe emelni magunkat nem lehet.
Ki nem nevetethjük, mivel ránk se tekint,
'S örömet, keservet szívünkre vakon hint.
Hol, kivel mit csinál, maga oda sem néz,
Szerencsét, vagy ütést ránk álmából intéz.
[32] A' munka a' miénk: a' világ csak így áll
Nem ölel kegyelme, 's véled perbe sem száll.
Ez a' Világ, hogyha állandóságodról
Bizonyos legyek-é, és okosságodról?

PELÓZIS.

Az ösztön, 's természet hatalmamban nincsen
Ezeknek láncza közt ülünk mind bilincsen.
Most egész lételemet személyedben érzem,
'S ha ellened szóltnak, a' szívemben vérzem.
Érzem, hogy ha holtig mindég szerethetlek.
Úgy itt legbóldogabb egyedül lehetek.
Mert a'ki szerethet, mindég szerencsésebb
Mint ki szerettetik, 's öröme édesebb.
Nincs kedvesebb érzés, mint szívből szeretni
'S előtted reszketve semmit sem tettetni.

Kérem az egeket,²¹ hogy szerethesselek,
'S elragadtatások közt ölhelhesselek.
Esküszöm hát, hogy én szeretni kívánlak
Mint bóldogságomat, 's örökre áldalak.
A' ki e' Világon senkit sem szerethet,
Gyönyörúségek közt élteben nem²² lehet.
Elveszek ha téged szeretni meg szűnök
És édes tüzemben erántad meghűlök.
Elysiumban van a' szívünk ha szeret —
'S az ember e' nélkül örömben nem lehet.
[33] A' míg élsz mellettem, 's e' világon látlak,
Tárgyannak ismerlek, 's szüntelen' imádlak.

LAIS.

Keserves fogadás! Elhiszem: úgy érzed,
De még is szívemet gyökerében vérzed.
Nincsen hatalmadban, tudom, a' természet,
És fogadásodat feltétellel tészed.
Többet tesz, higj nékem, végre az Okosság;
A' tűz el-enyészik, 's ez lesz állandóság.

PELÓZIS:

Legyen így, legyen úgy: ha véled birhatok
Kedvem lesz akkor is, a' mikor sirhatok.

Negyedik eset.

KOLUMBINA, LAIS, PELÓZIS.

KOLUMBÍNA:

Kifutom belőlem a' lehelletemet,
'S nyargalássá tettem egész életemet
Hogy a' Kisasszonyt itt, ott feltalálhassam
'S a' miben fáradok hamar kimondhassam.

²¹<Istenemet> az egeket [javítás a sor fölött] ²²<hogy> nem [javítás a sor fölött]

LÁIS:

Lássuk hát: mutasd, a' Világ' fordulását,
Miben változtattad-meg régi állását.

[34] KOLUMBÍNA.

Ó, nem vágom olly nagy fába a' fejszemet,
A' Világ dolgával nem töröm eszemet.
Ő sem gondol vélem, én sem sokat nézem,
'S benne tsak a' magam' javait intézem.
Külömben a' Világ csak szomszédokból áll,
Kik szállják az embert, 's látják, hogy mit csinál.
Fővel, lábbal a' hogy' van a' Világ legyen,
Csak hogy a' szerencse most vélem jól tégyen.
Ügyét a' Minister szívemre kötötte
'S ajándékit reám özönnel öntötte.
Ország' sorsát viszi, én az övét viszem
'S nagyobb vagyok nála ebben, most úgy hiszem.
Nincs olly nagy Méltóság, mely szorulásában
Kicsinyt ne mutasson olykor állásában,
Sőt a' Hatalom is sok küszködésében,
Erőtlenre szorúl a' gyengeségében.
A' Kisasszonyt venné-el magának társúl.²³
De hogy ha megyen-é, mindég azon búsúl.
Nékem adta-által egész reménységét,
A' bódogulását, pénzét, tehetségét.
Túl teszi szerentsém' kívánságaimon
Ha kedves fordulást talál dólgaimon.
Millyen papolást kell hát már ezért tenni
Hogy nem rossz egygy gazdag, szép, nagy Úrhoz menni
[35] Engem a' Kisasszony nagy boldogságával
Tészen szerentséssé egyszerre magával.
Boldogulásában mást boldogítani,

²³el [beszúrás a sor fölött] magának <el> társúl

Egekből jött áldás, lehet állítani.
Magát felemelve engem is jutalmaz.

LAIS.

Beszéded különös és okos, az igaz.

PELÓZIS.

Nekem földhöz ütés: fél élet, fél halál...
A' mennykő többnyire mindég szegényt talál!
Láis, reménységem már szivemen meghűlt
'S dobogási között gyötrelmem megkészült.
Hippodon egy szűznek, az igaz, nagy ára
'S igen szembetűnő, ha elveszti, kára.
A' rang hízelkedik.

LÁIS.

Az, a' miért nem kell.
Nem boldog az ember még tsak a' nevekkal.

PELÓZIS.

Igen; de valóság, rang, név, minden meg van
'S erköltsöt, érdemet, pénzt foglal magában.
Úgy is mint szép férjfi több a' több embernél
Mi kell egy eladó leánynak más ennél?
Elfújja érdemem' Hippodon' erszénye...
Gazdag mellett oda a' szegény' reménye!
[36] A' nagyra-vágyódást vezeti a' szívet
'S felgázolják értte a' kis sorsú hívet.
meghajlik, 's Laisnak kezét csókolva.
Itt hagylak, szép Lais! a' dicsőségednek
Hírednek, nevednek, 's nagy nyereségednek.
A' szegény érdemnek szerentséje ritka...
Felibe hág a' pénz;²⁴ 's ez sorsunknak titka.

²⁴<...> pénz [javítás a sor fölött]

A szemérmes ember nem emelkedhetik.²⁵
'S az igaz, tudod, nem szemtelenkedhetik.

LÁIS.

Illyen alatsnyon rólam hogy itéltél?
Láisnak szivéről többet még nem véltél?
Láttad-é szivemet, 's a' Ministert benne?

PELÓZIS.

Tudom, személyedre hogy érdemes lenne.

LÁIS.

Érdem, a' hol a' Természet választja,
'S hibáz ki megkapván újra elszalasztja.
A' rang' különbsége nem jó házasságra...
A'ki nagy Úrhoz megy, alá száll rabságra.
Szemeire forog hogy nem érdemlette
És a' sorsán felyűl szerencsáját tette.
Hallgatni kell a' mély meg aláztatásban,
És fejét lesütni a' pompás szállásban.
[37] A'ki felettem van, ne kérje kezemet,
Igy határoztam-meg ebben értelmemet.
Több, az olly nagy hangot magunkban megvetni
Boldogabbúl élni, és füstit nevetni.

KOLUMBINA.

Mitsoda? 's a' nagy Ur ha kis sorsút veszen
Mint a' Török Császár, szegénnyel ugy teszen?
Oh, boldog szokások a' keresztyénségben:
Hol az asszony szabad, és él elsőségben.
Hol az Ifiakat szabad látogatni,
'S négy szem közt magához be is bocsátgatni:
Hol mint a' férjfinak annyi a' hatalmunk,
És egyenlő vélek minden szabadságunk.

²⁵<...> [Újra fogalmazott sor a lap szélén, valószínűleg Bessenyei kezétől]

Hippodon ha elvesz' Ministerné leszek,
'S mint Herceg Kisasszony véle tsak úgy teszek.
Nem születéstől van az aszszony' hatalma
És férjén megtenni szokott diadalma.
Gyakran a' szólgáló, kit hiv Grófja elvett
Méltóságos Urán Fejedelemmé lett.
Igy sok tsekély sorsú ha Nagyságra lépett,
Jóltevő Gazdáján nagyságos boszszút tett.
Ha Herczeg lenne is, de a' ki elveszen
Sorsommal egyenlő, és Társammá leszen.
[38] Első rang Láisban a' kellemetesség
Mellyet szeret, imád a' Nagy Ministerség.
Menjen a' Kisasszony: tökélje-el magát...
Valakit szeretnek, ne féltse hatalmát.

LÁIS.

A' férjhez-menésről soká kell beszélni
Azonközben lehet frissen 's vigan élni.
Ki mire esdeklik azt gyakran titkolja
'S a' ki mindent kimond, tsak magát gátolja.
Pelózis! reményed tedd túl kétségeden
Ne gondolkozz; jere, 's maradj meg eszeden.
A' leányságnak is vannak ugrásai
Titkos örvényei, 's rejtek-állásai.
Minden okosnak van eltitkolt értelme
'S mindent felfedezni, bolondságnak neme.
Kolumbina! maradj; 's ha jó a' Minister,
Vigyázva forogjon nyelveden a' fegyver.
Se jobbra se balra ne vágj bizonyosan,
Éleszd vágyódását, de igen okosan.
Ne tedd bizonyossá; ne vedd-el reményét
Mutassd célját, 's veszítsd-el a' szeme-fényét.
Még ideje előtt ne hozzd búsulásra,
Ne fordítsd elméjét rám bosszúállásra.
A' sértett Hatalom, verhet vak ütéssel,

'S lél módot magának a' leselkedéssel.
[39] Ne hidj minden nagynak:²⁶ olyan mint a' gyermek
Makacs, 's nincs előtte haszna az érdemnek.
Megboszszúl, ha sértjük kevély méltóságát
Pompája alá elrejtvén ravaszságát.
Belső gyengeségét manérral fedezi
És azt a'kit üldöz, nevén sem nevezi.
Minister-mesterség az indúlatokat
Titkolni, 's rejtekben törni a' nyakakat.

Ötödik eset.

KOLUMBINA, *egyedül.*

Ördög vigye ezt a' sok Ur-kényességet,
Haj-szál hasogatást, 's kemény fejességet.
Látom, elsőségek, kevélység, makacsság,
És a' ki trutzolhat abban van a' nagyság.
Hogy dicsérjék kik csak magát mutatja
Nincs néző. Mindenik az eszét futtatja.
Mindenre vigyázva, senkit meg nem látnak,
A' rosszra mutatnak, a' jóra hallgatnak.

Hatodik eset.

HIPPODON, KOLUMBINA.

HIPPODON:

Van-é vitorlámnak czéljára várt szele
'S közelít-é hozzám életemnek fele?
[40] Beszélj, Kolumbina: magyarázd magadat,
Hadd lássam sorsomat; hadd halljam szavadat.

²⁶<a nagy rangnak> minden nagynak [javítás a sor fölött, valószínűleg Bessenyei kezétől]

KOLUMBINA, *vállat vonit.*

A' jó Isten tudja! mert az Urak között
Az ember, eszére csuda színt öltözött.
Azoknak a' kiknek szolgálát a' sorsok,
'S Uraságok közzé ültették bé magok'
Sem lehet sem szabad lenni több eszeknek
Mint az állatoknak, vagy a' rab lelkeknek.
Szavát, gondolatját sorra parantsolják,
'S mind testét, mind lelkét együtt el-foglalják.
Nekem is mondva van jobbra balra menni,
A' tzelra dólgozni, és semmit se tenni.
Igy hát Nagysádnak is reménységet adok,
Hogy Láis hozzá megy; de lehet, hazudok.
Hiñni, 's nem; mind kettőt szükséges egyszerre,
A' Nagyok illyeket bíznak az emberre.

HIPPODON, *fére fordúlva.*

Könnyítsünk csak rajta; értem, mit magyaráz;
A' ki nehézséget csinál, csak erszényt ráz.
Nagy küszködést mutat, hogy jobbann fizessük,
'S a' könnyü dologban sok terhét hihessük.
[41] Mint az olly Per-mester, ki tsekély peredben
Mély akadályt szerez, 's megdül erszényedben.
egy marok pénzt ajándékoz.
Vedd-el, szép leányzó, ezt a' tsekélységet!

KOLUMBINA.

Ez segítse tehát a' jó reménységet?
Hahogy el nem sülhet vissza kell fizetni?
A' végezés' könyvét kellene nézetni.

HIPPODON.

Eredj, kérlek, hadd-el: dülő félen van már,
'S a' dolog, mint értem, mesterségedre vár.
Kolumbína elmegeyen.

Hetedik eset.

HIPPODON, *egyedül.*

Rang, hatalom, hír, név, pénz, tekintet, jószág,
Minden nehézségen, tudjuk, hogy felyül hág.

Maga sem erősebb nála a' szeretet. —

'S a' világban a' kincs mindég legtöbbit tett.

Vénségünk sem ment-meg ennek erejétül,²⁷

Mikor a' szerelem vérünkben már meg-hűl.

Lehet-é, hogy Láis más tárgyhoz ragadjon,

'S engem mindenemmel még is faltól hagyjon?

[42] *Sétál, gondolkodik, 's végre nevetve fakad.* —

He, he, he! rendesen vettem fel sorsomat,

Vagyonba plántálván egyedül dólgomat.

Ha Láis nem kedvell magamat magamért

A' többi indító eszköz semmit sem ér.

Ha csak szerencséért jó hozzám 's más szeret?

És a' gyötrelmekkel a' földre leveret?

A' Nagyokat ritkán szeretik igazán,

Félelmes az a' ki fordíthat egy Hazán.

Még a' feleség is benne nyügét éri,

Hogy hatalmát féli és kegyelmét kéri.

Tudjuk már, hogy a' hol nagy erőben függünk

Sok²⁸ félelmet érzünk, 's nem nagyon szeretünk.

Az asszony a' holott szoros függésbe' van

Hamar ellenség lesz titkos unalmában:

Ellenben tetszése ha egészlen szabad,

Tartozásaitól hamar fére szalad.

Igy már igaz, hogy ha feleséged, rabod

Elenyészett benne édes nyájasságod.

A' rettegetések közt nem lakik szerelem,

'S gyönyörűséget sem szülhet a' félelem.

²⁷<hatalmátul> erejétül [javítás a sor fölött] ²⁸<Több> Sok [javítás a sor szélén]

Ember, marha, 's vad szív tart úgy feleséget
Hogy bottal keressen nála kedvességet.
Szó itt a' büntetés, 's egy kis duzzogással
Végződik a' csata egy két csókolással.

[43] Nyolcadik eset.²⁹
HIPPODON, TULIPÁN.

TULIPÁN:

Nagyságos Uram! én egy újságot hozok,
Mellyel sorsomnak is úgy vélem, adózok.
A' vastag Pomoné serfőzése után
Nemességet akar fitogtatni magán.
Az Érdem-levélben nincs ugyan mit tenni,
De hiszem az árát jól meglehet veñni.
Különben sert főzött: egész világ itta,
'S a' szomju községet vásárkor hizlalta.
Már, az ilyen ember Hazájának szolgál
'S a' több hivatal közt derék helyen is áll,
Egész vásárt jól tart a' seres kupával,
'S sertéseket hizlal a' jó malátával.
Minden embert táplál foglalatossága,
És erszényében is nagy az igazsága.
Országos serfőző: ez nem kitsiny érdem...
Mit itél Nagyságod? mint szolgáltája, kérdem.

HIPPODON.

Hát a' Napszámosok, a' kik e világnak
Szereznek élelmet, 's mindennek szolgálnak?
A' pályinkát-főző zsidók, és inasok,
Rongyos kőművesek és szennyes kapások
[44] A' seres kádaknál nem szükségesebbek?

²⁹Hetedik eset [Téves számozás]

TULIPÁN.

De a' summa-pénznél csak nem Nemesebbek.

HIPPODON.

Országának szőlőgája, valaki dolgozik,
De azért mind Urrá, tudod, nem változik.
Serből Nemességre ki úszni nem lehet,
A' rangból az ember, szemetet nem tehet.
Nem lehet ott Király, a' hol Méltóság nincs...
A' hivatal és rang reá nézve mind kincs.
Ha nincs Méltóságos Felsőges sem lehet...
Paraszság, Királyság Ur nélkül nem élhet.
E' két erőt Nemes kötözi egymáshoz,
Igy tudni kell néki a' hív javalláshoz.
A' hol nincsen érdem, Nemesben nincs helye...
Nem lehet Tanácsos a' kinek nincs feje.
Pomoné pénzesen ezután is sert főz,
'S malátával derék szegényt meg nem előz.

TULIPÁN.

Hadd szórja-el pénzét; most ládára zárva
Fekszik; a' pompára nagy tsumókban várva.
A' Státusnak mindég kárára vagyon,
Ha a' pénz nem folyhat: zárva ne maradjon.
Ur sorban majd elvész ser kereskedése
'S útra teszi pénzét a' Nemeskedése.
[45] Legyen belőle is Méltóságos szegény,
Bóldogúl kincsel más Polgár, 's jó legény.
A' rang arra való, hogy mindég pusztítson,
'S magát kóldusítva szegényt gazdagítson.
Minden Uraságnak ez kötelessége,
Hogy elköltse pénzét fényes Nemessége.
És a' melly Úr el nem költi jövedelmét
Státus' ellensége, 's nem érdemli nemét.
Lehet Nemes között, mint látjuk, szegény is,

Tolvaj, gonosztévő, czudar, és bolond is.
Mihaszna várjuk, hogy mind érdemes legyen
A' mennyi Nemes van, 's gonoszúl ne tégyen.
Mint másnak, ennek is van elég sepreje,
Urnak is elégnek szédült a' veleje.
A' sok szép aranyat jó lenne eltenni,
És a' Nemességgel a' hol van, ott lenni.

Kilencedik eset.

HIPPODON, TULIPÁN, POMONÉ, KUKULINI.

POMONÉ, *magát a' leguggolásig hajtja
meg; Kukulini pedig merevedést mutat állásában,*
Nagy Méltóságodnak kérésem jelentve
Szóllok, csekélységem' előre is mentve.
[46] A' Nemesi karba kívánok bémenni,
Megúnván a paraszt piszok között lenni,
Eggyetlen egy fiam' számára szeretném,
Az Uralkodótól, ha ezt megnyerhetném.
Házasodni kíván, de a' paraszt sorban
Nincs párja, 's nem ülne már tovább a' porban
Láísig emeli-fel a' reménységét,
Személyében nézi, 's kéri feleségét.
Ehhez Nemesség kell, mellyet a' pénz pótol;
Rangnak, pénznek, tudom e' szüz is meghódol.

HIPPODON:

A' Nemesség árnyék a' szép érdem körül...
A' hol semmi sincsen, ott az árnyék nem ül.
Érdemet Vásárban árúlni nem lehet.
Pénzen ilyen vagyont az Ember nem vehet.

Szolgálatom Kednek itt semmit sem teszen³⁰
Az ember a' renden túl soha sem megyen.³¹

POMONÉ:

Az Érdem ha magán pénzzel nem segíthet,³²
Nagy Házat vériben mimódon épithet?
Minden érdemet kell hát így jutalmazni
Ingyen; és a' kártól, rossztúl óltalmazni.
De ki jutalmazhat hát minden érdemet?
Az ember pénz nélkül mindenütt csak szemet.
Nem vagyok érdemes arra, a' mit veszek,
'S gazdálkodásomból a' zsembembe teszek?
[47] Az érdemet sokszor a' jó pénz csinálja
'S ha a' Nemes kóldus, minden taszigálja,
Vagyontól származik köztünk a' tekintet
'S a' rang is mindent csak aranyba ültetett.
A' ki gazdagodott, örökké Urrá lett,
'S jövedelem nélkül a' fő rang, megvetett.
Az én paraszt kezem' sok Nemes tsókolja,
Hogy az, erszényemmel szükségét pótolja.
Lábommal tapodom az Ur-kevélységet,
Segítvénn sokban a' fényes szegénységet.
Sok szegény Nemesnek a' konyhába vetnek,
De engem az asztal' fejére ültetnek.
Nemzetesnek hívnak szép Complimentekkel,
Hijába vagyok még paraszt nevezettel.
Kóldulás, és tsalás nélkül ki pénzt szerez
Magánál érdemet valamit csak érez.
Én seremet mindég jó mértékkel mértem,
'S az árpát örökké folyó árán vettem.
Más ember sokszor csak azzal gazdagodik,
Hogy a' nagy Urak közt mélyen hazudozik.

³⁰<tehet> teszen [a megfelelő betűk átírásával] ³¹<mehet> megyen [a megfelelő betűk átírásával] ³²Ha magán az Érdem pénzzel nem segíthet [a sor a szavak megszámozásával átalakítva]

HIPPODON:

Megértettem Kedet: most csak elmehetnek,
'S otthon dolgaik közt tsendesen lehetnek.

[48] Tizedik eset.

HIPPODON, TULIPÁN.

HIPPODON:

E' paraszt Asszonyság együgyűségében
Csak úgy okoskodik mint más mélységében
Mert a' tapasztalás végre megtanítja,
Hogy a' Világ magát miformán vakítja.
nevet.

He-he-he! Egy sorba jöttem a' fíjával:
Láist kéri; 's ott van hol én a' bajával.
Paraszság, Méltóság, együtt így ögyeleg
'S a' szerentse a' hol tetszik ott enyeleg.
E' Világnak tsufos viszontagságában
Ő lehet még bóldog véle, vadságában.
elmegey.

Tizen-egyedik eset.

TULIPÁN:

Pomoné születve, élve parasztságban
Nem tudja maga is, hogy mennyi esze van.
Valaki nagy rangba' van, a' mind bölts, okos,
Noha böltsőbb nála sok szegény hú Lakos,
Hippodon nem mondja ennek is szemébe,
Hogy úgy lát itt mint ő parasztos eszébe.
[49] A' szegény nem tudja maga azt is, mit tud,
'S mikor jól beszéll is azt véli, hogy hazud.

Tettetéssel kell a' Tanátsosnak élni,
Nagy hangon beszélni, 's árnyéktól is félni.
Mint az Orvos, kit csak nyavalya gazdagít,
A' Minister is úgy szerentsés, ha vakít.
Ezek a' nagy Urak az eszet irigylik
Másokban, 's ha többet tud nálok, szégyenlik.
Méltóságok alatt gyengeségeiket
Hallgatva fedezik, 's rejtik sziveiket.
Hogy Pomoné okos, azt ki nem vallaná
Előtte a' Grófom, ha vesztét hallaná.
Rá hallgat az okos beszélgetésekre,
És csak lopvást tekint a' bölcs emberekre.
Minden jót magoknak tulajdonítanak,
Veszélyt, kárt, és hibát másra hárítanak.
Bolondság! Könnyen nyér az pert, ki hatalmas
'S a' gyengének véle perelni siralmas.
Ha *Dairó, Láma, Kalif, Mogol* lennék
Mint ők tsak olly böltsen, és okoson tennék.
Czudar inas vagyok, sem rangom, sem meszem
És nem tapasztolja senki a' nagy eszem'.
De azért Gazdámat még is csak³³ megnyerem,
'S öszvecsapom véle még ma a' tenyerem.
el-megyem.

³³De <még is a'> azért [javítás a sor fölött] Gazdámat <azért> még is [javítás a sor fölött] csak

[50] HARMADIK JÁTÉK.

Első eset.

HIPPODON, LÁIS.

HIPPODON.

Ifiú szép Láis! tekintsd fájaldomat,
'S határozzd-meg benned végre a' sorsomat.
Ne nézzd a' Tanátsost: Hippodont szemléljed
Csak testébenn visgáld, 's erkölcsét ítéljed.
Nem érezhet a' sziv fényben édességet
'S csak test szülhet testnek itt gyönyörúséget.

LÁIS:

Hippodon rangjátúl kiválva itt kedves³⁴
Erkölcse, termete, beszéde mind nemes.
De a' nagy külömbség ebben reménységem'
Leveri, 's semmivé teszi nyereségem'.
És hogyha megmarad e' nagy Felsőségben
Nehezen lesz velem mint Társ egygységben.

HIPPODON:

Szeretnem, tsudálnom kell makacsságodat
De mégsem láthatom itt igazságodat.
Illyen áldozatot, kérlek, hogy ne kívánj
Ne ültess hajóra és habokon³⁵ ne hánj
[51] Vallyon nem tudnál-é Ministerné lenni,
'S mint Nagyságos Aszszony eszeddel úgy tenni?

LÁIS.

A' Nagyságos Aszszonyt itt a' férjfi teszi.
És a' tekintetit mind magára veszi.
Mindenben hódolni kell a' Felsőségnek
Szolgálóvá lenni, jaj a' feleségnek.

³⁴< > itt kedves [javítás a sor fölött] ³⁵habokon < > [javítás a sor fölött]

HIPPODON.

Ha paraszthoz mégy is, rajtad mindég túl lesz
'S a' mint kedve viszi életeddel úgy tesz:
Hatalma trónusát a' mord 's vad durvaság
Felállítja rajtad, 's le vér a' marhaság.
De a' tanult elme nagy³⁶ okosságában
Betsúli a' szépet, 's jót, barátságában.
Durvább erköltsökben keresed javadat,
'S rangomban fitymálva csalod-meg magadat.

LÁIS.

Ha távol esünk is az illy méltósághoz,
Nem állunk olly közel a' paraszt vadsághoz.
Van elme 's vér, Nemes 's Nagyságos név nélkül,
'S még a' böltsesség is nem mindég rangon ül.

HIPPODON.

Nem is ellensége, — 's Felső Méltóságban
Lehet az embernek élni valóságban.
[52] A' rang nem romlása a' nagy erkölcsöknek...
'S Hivatal próbája az igaz lelkeknek.
Bírhathnak erkölccsel kik tsendesen élnek,
Több az, ha meg állja a' kit késértének.
Csak Országos dolgok próbálják az embert...
Keveset szólhat az, ki csak otthon hevert.
A' kis sors minden nagy rangot széllyel tépne,
'S mint a' szúnyog, mindég nagy állatot csípne.
Csak azért utál úgy, hogy oda nem mehet,
És csekélységéből olly nagygyá nem lehet.
A' ki a' nagy Embert rangjában utálja,
Hogy sorsát irigyli, véle tsak azt vallja.

³⁶<szép> nagy [javítás a sor fölött]

LÁIS:

Akár így, akár úgy; nagy Úrné nem leszek
Inkább szüzességben és³⁷ pártában veszek.
elmegyen.

Második eset.

HIPPODON:

Nem tudja sok ember, hogy miben értetlen
Igaz, jó, szerencsés, okos, vagy eszetlen.
Makacsságát veszi százszor is erkölcsül:
Ostrommal evezik, és hajója elül.
Azt hiszi, hogy nyilván való igazsága,
'S bánatba temeti kedves bolondsága.
[53] Nagy dolog hogy senki sem láthatja magát
'S csak a' szomszédjára vicsorgatja fogát.
Tettét a' bolond is mindég igazolja,
És a' ki oktatná szemébe vádolja.

Láisnak értelme, hogy Minister lettem,
Bolondsággal vádol, a' mint megértettem.
Mintha a' fő rangban érdem nem lehetne,
'S a' természet velünk itt jól nem tehetne.
A' kicsiny a' nagyot szüntelen vizsgálja
Annak³⁸ gyengességét, hogy³⁹ miben találja.
Ha nem lát, rá fogja, hogy magát emelje,
'S a' Világ őtet is valaminek vélje.
Az igaz érdemet sokszor kissebbíti,
Ugy vélvén, hogy magát ezzel majd segíti.

Már Láis legyen- é, vagy a' Ministerség?
Hivatal, Szerelem! Itt győzni mesterség!

³⁷<> és [javítás a sor fölött] ³⁸<Hogy a'> Annak [javítás a lap szélén] ³⁹<fel> hogy
[javítás a lap szélén]

Harmadik eset.
HIPPODON, XENOXIS.

HIPPODON:

Érkezel, Xenoxis! jó hogy ölelhetlek
Igaz barátomnak és bölcsnek lelhetlek.
Vezérelj, légy bírám hányattatásomban
'S igazgassd eszemet ragadtatásomban.

[54] Ez a' Ministerség úgy is változhatik,
De Láis, ha nem lesz, nem találtathatik
Eggy botlás ... ki tudja? kitzásít székemből,
Más húzza magához, és a' helyemre ül.
Ma öröm, kegyelem, hólnap idegenség,
Elébb engedelem, végre kegyetlenség.
Eggy eset kezünkben, hogy ha szerentsétlen.
Rólunk ezt sugdossák: Szegény! be idéten!
Igy, eggy Minister hogy mindég kedvet tegyen
Szükség, hogy dólzában tsak szerentsés legyen.
De ki ment alkura hát szerencsájével?
Ki lát 's birhat mindent gyenge elméjével?
Az országok' dolgát végezés hordozza,
'S a' ki véle küszdik magát feláldozza.
Alá rohant sorsa maga alá temet,
Hol a' nagy Minister sokszor semmivé lett.
Mondjuk hogy ezt Király, azt más igazgatja,
Esetünket még is senki sem tudhatja
Sokszor a' Minister tsupa pompás inség,
Fényes vakoskodás, 's rettegő reménység.
Félve, vélve megyen sok⁴⁰ titkos mivében
'S gyakorta kesereg ő is a' szívében.
Igy, minekelőtte elhagyna, leteszem
A' Ministerséget; és Láist el-vezem.

⁴⁰<a> sok [javítás a sor fölött]

[55] XENOXIS:

Tehát a' fejedhez illy okoskodás fért,
Hogy semmit se csinálj többet a' Hazáért?
Nem lehet Láíssal köz jónak szolgálni?
Nappal tanácskozni, 's éjjel vele hálni?
Elmehetsz nyugodni, hogyha félre tesznek,
De szolgálj, 's bódogits, mikor elővesznek.
Ha minden nagy ember így elhúzza magát,
Majd gazokra hagyják a' köz jót 's köz igát.
Mindég tolja magát az alacsony ember,
Tudod; és az Igaz magánosan hever.
Ha rossz a' vezérlés otthon is szenvedtet...
A' köz jó bolonddal semmire sem mehet.
Magáért teremtve kiki tsak félbe' van —
Másokért is élünk, tudod a' Világban...
A' természet néked érdemeket adott
Mellyért a' köz-jóra reád adót szabott.
A' ki magáért él, rút, nevetséges is,
A' ki bódogíthat szép, 's dicsőséges is.
Több eggy lány' szerelme, mint Nemzeted' java?
Rokonid tanácsa és Királyod' szava?
Ha nem megyen hozzád, hogy Hazád' szolgálod,
Álmélkodom rajta, ha⁴¹ még sem utálad.
Nem kedvell, tsak hurczol; 's az illy feltétellel
Mosolyog magában, hogy olly gyengének lel.
[56] Mi okból fosszon-meg a' dicsősségedtől
A' hivatalodtól, 's abban érdemedtől?
Talán hogy magadban rágjon az unalom,
És tekintet nélkül fojtson a' fájdalom?
A' ki hivatalhoz, tisztelethez szokik,
'S időtöltésibe nagyon belé okik.
Naponként új dolgot, új embert szemlélhet,
És az únalomtól így soha sem félhet;

⁴¹<hogy> ha [javítás a sor fölött]

Hervadásba esik végre dolog nélkül
Jön, megyen, néz, ásít; 's félig a' sírban ül.
Fél halál az élet szép társaság nélkül,
'S a' kinek nincs dólga unalom közt vénül.

HIPPODON.

Maradnak barátim, kik éltém' táplálják,
'S személyemben úgy is kedveket találják.
Megkeresi tárgyát hidd-el a' tisztelet,
Nincsen barát nélkül az igaz, 's jó élet.

XENOXIS.

Igaz ismérőji a' Fő Ministernek,
De nem Hippodonnak, úgy mint nagy embernek.
Az ember nem tartja mását maga felett
Olyan nagy érdemnek, mint hivatallal lett.
A' nagy tehetségnek vannak barátjai,
Szólgáji, hívei, 's jármos állatai.
Tedd félre hatalmad', kevés Polgár marad,
Ki imádásodra a' házadhoz fárad.

[57] A' halandó, tudod, nyereségéhez forr,
'S onnan tekint végre más dolgot is olykor.
Mihelytt megértik, hogy a' Király nem tekint,
'S levetkezed rólad mind az udvari szint:
Hogy nem gazdálkodhatsz tovább kegyelmével,
'S mást nem boldogithatsz megnyert elméjével
Elúlhatsz, barátom, tálentomaiddal
Otthonn szobáidban egyedül magaddal.
Egy lányért veted-meg kedved', bóldogságod',
Férfiú érdemed', fényed', méltóságod'?
Elég szép Asszony él Nemzeted' fájában?
De illy nagy hivatal egy van a' Hazában.

HIPPODON.

Bár⁴²hogy okoskodol, itt a' szív parantsol,

⁴²<Akár> Bár [javítás a sor fölött]

Az érzésnek, tudod, minden élet hódol.
Ellehet egy Ország egy halandó nélkül,
'S emberben a' Világ soha meg nem szűkül.
Első gyönyörűség szép asszonnyal élni,
'S az aláeséstől föld színén nem félni.
Hivatal nélkül is szolgálja Hazáját
A' hív Polgár, 's tudja hordozni igáját.
A' ki szeret, jöjjön; a'ki nem, maradjon,
És tiszteletemért soha se fáradjon.
Szerencse-keresőt igaz barátomnak
Nem ismérek, 's vége lészen vakságomnak.
[58] Ki volt hatalomnak, érdemnek barátja,
Magánosságában az ember meglátja.
Az igaz barátot csak érdem csinálja,
'S van annak, magában ki ezt feltalálja.
Jó-szívúkkal lenni öröm, kedv, szerencse.
És az igaz Polgár e' Világnak kincse.
Fejedelem leszek magánosságomban
Férj, Atya, jó barát a' szabadságomban.
elmegyén.

Negyedik eset.

XENOXIS.

Próbáljuk fel-fordúlt fejét helyre hozni
'S a' köz bóldogságnak ezzel is áldozni.
Vessük-el céljátúl; és szövevényekbe
Vezetvén, süllyesszük-el az örvényekbe.

Ötödik eset.
TULIPÁN, KOLUMBINA.

TULIPÁN:

A házasság mind jó, hanem kenyér is kell.
Éh has közben élni nehéz jó kedvekkel.
Könyvez a' szerelem ha nincsen mit enni.
'S jobb feleség nélkül csak kobozva lenni.
A' több asszonyosság közt ha nincs élet' módja
Éhséggel legalább a' baját nem toldja.

[59] KOLUMBINA, *egy tele erszényt mutat.*
Itt a' jövedelem: emelgedd; nézzed.

TULIPÁN:

Hip, hup morgondia! e' mind a' te pénzed.

KOLUMBINA:

Nincs egyéb jószágom az Ur' bolondságnál
'S a' köztök megtenni szokott csalfaságnál.
Nékem ezt hív Gazdád tsak azért fizeti,
Hogy Láist magához vélem keríteti.
Én szót adok értte: ő arannyal fizet.
Szép állat⁴³ a' nagy Ur, mikor eszetlen lett.
Ha a' sors kezek közt rabúl tart bennünket:
'S ha szölgálatjokkal hurczolják éltünket,
Bosszújuk magúinkat eszetlenségeken
'S legyünk uralkodók a' kényességeken.
Mikor jó kedvek van, dicsérd; hizelkedjél:
Mikor megnehéztel, búsúlj, reménykedjél,
Ha tréfáson beszéll fogd-bé az orrodát,
Ne vess háta megett, 's erőltessd magadat.
A' mikor parancsol, ülvén asztalánál,
Reppenj-fel egyszerre, mintha villámlanál.

⁴³<marha> állat [javítás a sor fölött]

Esküdj, hogy tőle függ minden bődöságod,
'S ha meg vét, előtted koporsód, halálod.
Mondjad, hogy mindene szebb a' másokénál,
'S el nem választ tőle egyéb a' halálnál.

[60] A' mikor haragos, egy pisszenést ne tégy,
'S mintha sirban vólnál félig, olyan bús légy.
Ha rád mosolyodik, szökdöss, mint a' vizsla,
Komondor⁴⁴ hivségeet mutass; 's ne félj soha.

TULIPÁN.

Én, a' Grófom előtt tsak bölcset mutatok:
Keveset beszéllek, köhentelek, 's hallgatok.
Nem egy nyavalyában van mindennek esze,
Ki egy, ki más féle látásokban vesze.
Mint az Oraculum, mi tsak úgy beszélünk
Mindent védelmezünk, 's mindenfelől félünk.
'S ha sok esztendőket hallgatok mellette,
Szólgálatom nála, szerentsém meg tette.
Hanem most egy vastag özvegy a' jószágom,
Hasznom, jövedelmem, és bődög országom.
Uraságot keres, és a' Ministernél
Gyámolt, segítséget szólgálatomban lél.
De nehezen megyen — 's Hippodon azt mondja,
Hogy a' Nemességet tsak pénzért nem adja.
Hát ha, elmés kedvem, segitnél itt te-is —
Két száz arany lenne jutalmam, sőt több is.

KOLUMBINA.

Láisnak kell húzni szerencsénk szekerét...
E' dolog folyásnak fellelem az erét.
[61] Egy kis kötődéssel meg lehet tsinálni
'S jó lesz azt a' kétszáz aranyat el-hálni.

⁴⁴<Puméli> Komondor [javítás a lap szélén]

TULIPÁNY:⁴⁵

PéNZ, feleség nélkül minden has tsak korog,
'S mint kenetlen fakó szekér, úgy tsikorog.
Csak ez a' két jó van e' nagy rossz világban
E' híres életben, 's az Emberi ágbán.
Csit... jön a' Minister — furcsa tárgyam maradj,

KOLUMBINA.

Állapodj-meg, ne félj, ne rebegj, ne szaladj.
elszalad.

Hatodik eset.

HIPPODON, KOLUMBINA.

HIPPODON:

Szólottál Láíssal? szép Leány! biztathatsz?
Örömet, víg kedvet, reménységet adhatsz?

KOLUMBINA:

Új eset! változás kavarodott közénk
Hideg mennykő lőtt ránk, 's vakon ütött mellénk.
Pelózis, egy Ifjú lába alá botlott
Látta, megszerette, 's szíve hozzá hajlott.
Nehéz véle birni; tsaknem meg kéreti
'S úgy látszik, hogy ebben magát sem tettei.
[62] Rang, hír, Ministerség, mind semmi előtte
És már tsak Pelosis lefekete, felkölte.
De tudok olly mételeyt e' becses tárgyában
Hogy ha fel-fedezem szeget üt agyában.

HIPPODON:

Kedves Kolumbinám! micsoda dördülés.
Ez a fejem felett? e' fél megörjülés.

⁴⁵el-hálni. <Vendég Feleségnek jó az ilyen dolog / 'S nem árt az embernek, ha a' kezén forog> TULIPÁNY:

Ha a' kezét kérve tőle megvettettem...
Elvesztem örömöm' és kinevettetem.
Micsoda Asszony az, hogy nincs vágyódása
Maga-szeretete, sem hivalkodása?
Van leány, kit a' pénz, 's tündöklés nem szédít,
'S felső-rang 's hatalom magához nem térít?

KOLUMBINA:

Fél Filosofusnak hirdetteti magát,
'S mint Leány, magára veszi ezt az ígát.
Azzal kevélykedik, hogy a' Méltóságot
Fel rugja, és ebben mutasson nagyságot.
Kevélységgel úzvén így a' kevélységet
Tzifrán öltözteti-fel a' semmiséget.
Hogy különös légyen, szájában megfojtja
Édes vágyódásit, 's szívében sóhajtja.
De még is e' veszélyt tőle elhárítom,
És észére hozom, Nagysádnak fogadom.
[63] Hanem most előtte mélyen esedezem.
térdre esik.

De ha nincs ajánlás fel se is fedezem.

HIPPODON:

Ha az igazsággal, emberséggel egyez
Kívánságod meg lesz ... állj-fel, beszélj, 's nevezz.
felemeli.

KOLUMBINA:

Pomoné a' fijas meg-nemesitené,
Árát 's más költségét gazdagon fizetné,
A' kincses Tárházba számos arany menne...
'S kár lenne ha egygyel a' Nemes több lenne?
Nekem vérség szerint-való atyámfija,
És az örömömnek csak ez most a' híja.
Látjuk, hogy az ember úgy is hivalkodás.
'S egész életével haszontalankodás.

[65] NEGYEDIK JÁTÉK.

Első jelenés.

XENOXIS, PELOSIS.

PELÓZIS:

Uram! mint barátja a' Fő Ministernek,
Ügynek, igazságnak, 's minden jó embernek,
Vezérelj sorsomban, 's Hippodon' értelmét
Fedezd-fel, 's töröld-el szívemnek⁴⁷ félelmét.

XENOXIS:

Uram! egygy Minister olly állat nemében
A' kinek sok holmi forog a' fejében:
Azon van, másoknak hogy titkait⁴⁸ nézze,
'S Dolgait azok közt tzéljára intézze:
másoknak szívébe hogy ő⁴⁹ béhathasson,
Az övébe pedig senki se láthasson.
Kérdés 's felelettel a' titkot kifejti,
'S az Embert felveszi avagy törbe ejti.
Ki látja egygy Felső Tanácsosnak szívét,
És ki vizsgálhatja elrejtette sok mivét?

PELÓZIS:

Mozdulás, tekintet, szó, forma, magyaráz,
'S jelenti a' titkot, a' ki jól rá vigyáz.
Sőt még a' tettetés maga kimutatja,
Sokszor, hogy az ember czélját hol duggatja.
[66] Nincs senki, ki magát úgy felfedezhesse.
Hogy titkát a' Világ észre ne vehesse.

⁴⁷töröld el a szívem/nek [beszúrás a sor fölött] ⁴⁸másoknak [betoldás a sor fölött] hogy
<ő a' mások> titk<át> titkait [a megfelelő betűk átírásával] ⁴⁹<Hogy> mások/nak
[toldás a sor fölött] szívébe < > hogy ő [javítás a sor fölött]

XENOXIS:

A' Minister, tudd-meg, örökké úgy tettet,
Hogy tettetést se láss, sem célta, a' mit fel vett.
Tekinteti csendes, hideg vért, szint mutat
Mikor a' tárgyához készit titkos útát:
Mérgében mosolyog; kedvében szomorú
És ha fiatal is, olyan mint vén korú.
A'mire titkon vágy, nyilván rá sem tekint
Maga meg sem mozdul, és tsak másoknak int.
Soha sem oda lő, a' hova szeme néz,
'S csak setétben szorít ez az elrejtett kéz.

PELÓZIS:

Uram! mind úgy élünk: Egész Világ tettet...
E' nélkül sem okos sem bolond nem lehet.
Kiki Ministere a' maga dolgának,
Ura tselédjének, 's mélysége titkának,
De azért csak látjuk a' midőn vigyázunk
Hogy ki miben fárad, és ritkán hibázunk.

XENOXIS.

Miben állott meg hát⁵⁰ az a' fontos dolog,
A' mi most közöttünk ennyi szóban forog?

PELÓZIS:

Igaz- é, hogy Láist el akarja venni,
Hippodon, 's belőlem poklot kíván tenni?
[67] Személyem' szeretve kezét megígérte
De elvontathatok ha Hippodon kérte.

XENOXIS. *nevet:*

Ha ha ha! tehát ez a' mélységes titok,
És ennyi beszédre feltalált erős ok?
Nem szoktak az Urak szerelmet titkolni,

⁵⁰<hát> meg hát [betoldás a sor fölött]

'S a' ki belé esik, érte azt vádolni.
Nem rejtenek-el itt⁵¹ semmi édes mívet...
A' bolond is látja a' szerelmes szívet.
Nem lehet olly nagy bölcs a' széles világon
Ki tárgyát elrejtse az aszszonyi ágon.
Láíst, a' Minister titok nélkül nézi,
És hogy elvehesse, dolgát úgy intézi.
Sőt hivatalát is leteszi érette...
Ne változz, ne reszkess: még meg nem kérte.
A' Lyány bölcselkedik, 's dühödve kívánja
Hogy rangját érette magáról le hánnya.
Diogénesnévé akar⁵² inkább lenni
Mint a' házassággal méltóságra menni.
Eladó Leányban sok, hahogy úgy veszed,
És a'mint hirdeti, szavában meg hiszed.

PELÓZIS:

Az embert mindenkor csak a' természetben
Kell nézni, fontolni, a' köz jó 's életben.
Akármit beszéljen, de csak kívánsága
Néki a' törvényje, és várt boldogsága.
[68] Nem oda kell nézni, hogy szavában mit mond,
Hanem hol a' haszna, 's mi, résziről a' gond.
Gyönyörűségétől, hasznától el nem áll,
'S egyéb el nem vonja innen, tsak a' halál.
Sok, csak félre beszél, hogy magát titkolja,
'S felebarátjának szándékát fontolja.
Ha meg kéri Láíst Hippodon, elmegyén.
Bár szive erántam hajlandó 's hív legyen.
Érdemet, szerelmet fel rug a' szerencse,
És mindenható itt kinek sok a' kincse!

⁵¹rejtenek <itt>-el itt [betoldás a sor fölött] ⁵²< > akar [javítás a sor fölött]

Második eset.
XENOXIS, LAIS, PELOSIS.

XENOXIS.

Érkezel, szép Lais: Te forgassz fejünkben,
'S okoskodásunkat te szülöd eszünkben.
Pelózis, úgy látom, hogy kétségbe esett,
Noha tsak bizik még benned egy keveset.
Retteg, hogy Hippodon elüt a' kezéről
'S ha e' meg lesz, nem mond jót az életéről.
A' nagy Urnak szived', kezed' megigérted
'S hogy rangját letegyed, arra kérted.

LÁIS:

Rangja, szive, keze, kincse, nincs kérdésben
Szokás tévelyegni a' vélekedésben.
[69] De hogy kiné legyek, azt csak az tudhatja
A' ki a' szivemet lelkestül láthatja.
Nehéz a' választás az ilyen esetben...
Pelózis is ember, mint más az életben.

XENOXIS:

Hogy hangzik, szép Láis! hogy a' Fő Minister
Egy Szűzért elhagyta hivatalát, 's hever?
Boldogtalanság é Tanácsosné lenni,
És sorsunkból jobbat, 's fényesebbet tenni?
A' kit rangra hívnak, 's azt mondja: útálja,
Csak azért tselekszi, hogy a' nép tsudálja.
A' Méltóságban is lehet bölcselkedni
Másokkal jól tenni, 's hiven emberkedni.
Ne hidd, hogy egy leány Filosofus legyen
'S magából Socratest, Zenót, Thálest tegyen.
Országgal jól tenni első érdem, nagy ész,
'S valaki nem hiszi, úgy gondolom, meg vész.
Hogy ennek szolgálhass, rang és hatalom kell

Ezek sógorosok a' nagy érdemekkel.
Mit használ jó szíved ha keveset tehetsz,
'S Nevedben, hiredben tündöklő nem lehetsz?
Ha nem taláztatnak igaz ismérőji
Tulajdonságidnak, 's okos tisztelőji?
Nem látszik az érdem, a' hol tisztelet nincs,
'S ha el van temetve, haszontalan a' kincs.
[70] Azonban az Ország Nagyjai kezedet
Csókolván vadásszák, kérik kegyelmedet
Leveretett ügynek, szegénynek szolgálhatsz
'S a' jótéteményben örömet találhatsz.
Ha olly jó a' szíved, szolgálj a' Világnak
'S légy érdemes része az aszszonyi ágnak.
Érdemed ismérőt ha soha sem tanál
Olly mint szép palota, a' melly üresen áll.

LÁIS:

Uram! mindég elég az érdem, hasznának
'S Méltóság nélkül is tüköre magának.
Jótéteményekre a' nagy rang nem szükség;
Ki hogy telik tőle úgy ád; és ez elég.
Kicsinyben, vagy nagyban a' jóság csak jóság.
Az Érdem csak érdem, 's szintűgy az igazság.
Szerencsét vadásznak a' hatalom körül;
'S gyenge az, a' ki itt barátinak örül.
Sok, csak szerencséjét imádja képében,
De ördögnek adja titkon a' szívében.
'S valaki hatalmas, nehezen leli fel,
Hol van barátokkal, hol ellenségekkel.
Az érdem magáért kíván szerettetni,
'S hizelkedés nélkül akar tiszteltetni.
Nem lél örömet a' pompás hazugságban
'S örökké boldogabb a' magánosságban,
Hol a' ki hivsége, tiszteletet mutat,
Igazán vak; 's szíve szájjal nem hazudtat.

[71] XENOXIS:

Mondj-le Hippodonról, ha ez az értelmed,
'S Méltóságtól, kincstől származik félelmed.
Hippodon hivatal nélkül is méltóság.
Tárház, bővség; 's tudod, hogy torkig gazdagság.
Minister vagy *maga* mondj-le a' kezéről
Mondj-le szerelméről, hallgass életéről.
Engedd, hadd szolgáljon kegyelmes Urának
És Órzó Angyala legyen a' Hazának.
Pelózis érdemes, látom, személyedre,
'S Filozofiai nagy kevélységedre.
Gyakoroljad benne jótéteményedet,
'S mutassad érdemben a' büszkeségedet.
A' nagy erkölcsnek is vagyon kevélysége
Mégátalkodása s' gyanús nemessége.
Bocsásd-el Hippodont, 's ha illy ritka Bólts vagy,
Zárd-el életedet, 's a' hol tetszik, maradj.

PELÓZIS:

O! bódog tanácslás! — Lais, vedd szivedbe
'S hogy Xenoxis aláz, fontoljad eszedbe.
Képzlődéseknek veszi érdemedet,
'S csak gőzzel fúvod-fel, úgy hiszi fejedet,
Tedd hát valósággá okos beszédedet,
'S ismérld meg végtére örökös hivedet.

LÁIS:

[72] Jól van! A' Minister helyén hadd maradjon
Nem bírja szívemet Méltóság 's csak vagyon.

Pelózis, Láis elmennek.

Harmadik eset.

XENOXIS:

Mikor a' szokásból ki-hág az értelem,
Gyakorta vak Vezér, 's gyenge Fejedelem.
'S valaki különöst mutat életében
Nevetségessé lesz gyakorta tettében.
Kisasszony *Stoicust* nem szúl a' természet,
'S a' ki erőltette magán, semmit sem tett.
elmegyén.

Negyedik eset.

TULIPÁN, POMONÉ, KOLUMBINA, KUKULINI.

KOLUMBINA:

Meg van a' Nemesség .... Tulipán szerzette,
Eszét, agyvelején mind addig élezte.

TULIPÁN:

Elhiszem! Fáradtság nem volt illy keserves.
Tízser is elűzött; mert az Ifjú heves.
Mint Nagyságos Tigris úgy szelédittem
'S csaknem rangomat is véle elvesztettem,
[73] De fizetésemet mérgében el-huzta.
'S az orrát ellenem örökre feldúzta.

POMONÉ:

Hát a' Nagy Urak is duzzák az orrokat?

TULIPÁN:

Még ezek viselnek szép, nagy horgasokat
És a' kiknek nem megy bubig a' homloka,
A' mikor hiba van, annak tsak ő oka.
A' bölcsesség sápadt: homloka, orra nagy.
'S elapadt szemeket mutat a tanúlt agy.

POMONÉ:

A' Tudománynak is van hát füle, 's farka?
És orral, homlokkal, ábrázatja tarka?

TULIPÁN:

Elhiszem, hogy tarka; 's farka úgy elnyúlik
Hogy míg megmérhetjük, a' Világ el-múlik.

KOLUMBINA:

Hordja-el a' lidértz... Nem kell itt tudomány
Azt kérdezzük inkább: Az arany 's forint hány?
A' szegény Tulipán sokat érdemel itt,
Hogy ebben szavának a' Tanácsos úgy hitt.
Eszteideig való bérét elvesztette.

'POMONÉ:

De ezt ugyan tőlem mind vissza szerzette.

[74] TULIPÁN:

Háromszáz forinttal kevesebb magammal
Vagyok, Nagy Aszszonyom! 's egész Aszstalommal.

KUKULINI:

Ó, Aszszonyom Anyám! már ezt kifizetjük...
Hiszen a' disznóból meg' helyre tehetjük.

TULIPÁN

Két száz arany is volt külön, ígéretben...
Tsak így kell vesződni e' földön, a' testben.

POMONÉ:

Uram! a' kinek van, meg fizet kedvéért,
És a' ki jól szolgált, nem vétett, ha jól kért.
Ha a' Nemes-levél valóbann bizonyos?

TULIPÁN:

Meg van; mellyel boldog, minden, ki vagyonos.

POMONÉ, *egy zsatskót nyújt zsebjéből.*
A' kétszáz arany itt, ezen zsatskótkában,
Nyugszik öszvekötvé más kis rongyotskában.

TULIPÁN, *elveszi, 's elteszi:*
Hijába! az érdem nem rejtezhetik el —
'S atyafiságban él adománnyal pénzzel.
Rangomnak köszönöm. Minister Talpassa
Vagyok, és sok Urnak szolgálja hatalmassa.

[75] KUKULINI:
O! Tulipán Bácsi! hogy hijjam már magam'?

TULIPÁN:
Spectabilis, Tess Ur.

POMONÉ:
Lám! Nemes lett ágam.
Tekéntes, tes Úrfi már a' Kukulinim,
Spectabile domné a' szülöttem Urfim.

KUKULINI, *nevet és szökdös.*
He he he. De még ezt másutt nem is tudják
Hogy *Tes* Urfi vagyok, 's e' szép rangot adják.
Mingyárt megüzenem az öreg Rectornak,
'S más oldalon hirül adom a' Doctornak
Osztán a' betegek, és a' Deák- puják
A' széles Világra hirét széllyel fujják.

KOLUMBINA, *köröskörül nézegetve az Ifiat.*
Gyönyörű készület! De e' szárnyas czatli
Illyen nagy erőben talán nem is módi?
E' szép nyakravaló az orra hegyéig
Nyakára forgatva fel a' fél füléig?
Hogy férhet szájához, mikor enni akar?
Hall- é? mert ez száját, 's füleket bé takar.
Már ez a' tekintet olly módi, mondhatom.
Mint a' Lengyel pudli. Szemét sem láthatom.

[76] KUKULINI.

Aszszonyom! én igen nagy módit viselek
'S ugyan azért hozzám hasonlót nem lelek.
De bezzeg néznek is mikor kinn sétálok
Vagy a' nagy piaczon, és vásárban állok.

KOLUMBINA:

Mondhatom, hogy inkább bolondot mutatnék
Mint okos formával nem nézettethetnék.
A' kinek termetet, szépséget nem adott
'S eszet a' természet; mutassék bolondot.
Tsak tsudálkozzanak rajta, egyre megyen;
Okos, oktalan, szép, rút, vagy örjült legyen.
De már illy *Tess* Urfi, a' ki mindennel bír...
Ha az irigység rá tekint; mondhatom, sír.
Hát az ujjaiban petsétnyomót tenni?

TULIPÁN:

De már *Téntes* Urfi czimernek kell lenni,
A' mellyre ki legyen metszve formájával
Mi gazdagította úgy meg munkájával.
Mellynél fogva osztán illy nagyra mehetett,
Hol a' *hé, hallod-é, dominé* lehetett.
Hogy a' Maradék is az érdemet lássa
Melly által Úrrá lett, 's honnan jött tudhassa.

KUKULINI:

Aha! most értem már. Mi mindég sert főztünk,
És a' malatáról nagy disznókat öltünk.
Tehát leg először a' nagy kongó üstöt
Vállut, két kanlottat, 's felibe gőzt, füstöt,
[77] Kell fellegek írni, úgy, a' czimerünkre,
'S szépen rá mettszetni a' nagy petsétünkre.

KOLUMBINA:

De, hogy fényes legyen, a' hold világot is
A' két ártány közzé tegyük, 's a' napot is.

TULIPÁN:

A' kád oldalára jobb ha helyezettjük

POMÓNÉ:

Osztán világánál a' többit nézhetjük.

A' malátás Kádnak leg-felyül kell lenni,

És a' fenekére tsillagokat tenni.

Hogy ne légyen ilyen tzimer az országban.

TULIPÁN:

Nincs ilyen, fogadom, a' széles világban.

Az olly kád feneké, melly így Urrá teszen

Meg is érdemli ám ha csillagos leszen.

Csillag, kanlot, nap, kád, hold, itt együtt vannak

'S a' látás' határán ragyogva állanak.

Ötödik eset.

HYPPODON, ÉS AZ ELÉBBENIEK.

HIPPODON:

Örvendem, Aszszonyom! mert Urunk kegyelmes,

Hajlik kérésemre, 's végre engedelmes.

Az Ifiú Kukulit Nemes karba tette

'S akarátját már a' Tanács ki is vette.

[78] POMÓNÉ:

Szívemnek örömét nehezen birhatom,

'S e' szerentsés napom' jegyzésbe irhatom.

Tanácsban dolgozik látom a' kegyelem,

S ha nincs közben járó, nincs reánk figyelem.

KUKULINI:

Nagyságod kegyelmét olly nagyon köszönöm

Hogy miatta magam' csaknem agyon ölöm.

A' paraszt módikat mind ki küszöbölöm,

És Uri székemet pompáson meg ülöm.

HIPPODON:

Vezessed, Tulipán, őket a' Tanácshoz
Hadd végye Levelét az Asszony⁵³ magához.
elmennek.

Hatodik eset.

HIPPODON, KOLUMBINA.

HIPPODON:

Hol vagyok? hogy tegyek? mi legyenek? mondd-meg már
Veszteség, nyereség; hadd tudjam, rám mi vár?

KOLUMBINA:

Szűntelen hánykódik: tsak okaiba vész...
Mert kár a' leánynak az olly kitanúlt ész.
Minek a' tudomány? tsak gyermekkel bánik,
'S nála a' nagy elme makacssággá válik.
[79] A' legtanúltabb is nagy bölcsességével
Szeretők közt ül-el gyönyörűségével
Érdemét kamara, konyha határozza,
'S elméjét a' bölcső kötözi óldozza.
Ha házi gondjában dől-gát végbe viszi
Hogy érdemes asszony minden okos hiszi.
Nincs a' természettől a' mély bölcsességre
Fundamentum téve asszony gyengeségre.
'S akkor tud magából csak eszetlent tenni,
A' midőn asszonybúl férjfi kíván lenni.
Fa hidon kő-kastély bajoson épülhet...
Igy Filosofussá a' leány nem lehet.

HIPPODON:

Egész Görög ország' minden Tudósai
Hirelt Istenei 's Filosofusai

⁵³az Asszony Levelét [az eredeti sorrend vonallal jelölt megfordítása]

Nagyobb igazsággal soha nem beszéltek,
És az asszonyokról jobban nem ítélték.
De tudod-e, szép Szűz, hogy a' nagy szerelem
Nem okoskodhatik, 's sokszor veszedelem?
A'kit megszeretünk, hibáját sem látjuk
Bűnét is öleljük, 's hogy bírjuk, óhajtjuk.
A' melly szerelem lát, nincs nagy kedvessége,
Ha vak, forró, dühös, úgy van édessége.
Mindég gyengén szeret a' ki okoskodik,
'S Elméje 's érzése közt nem vakoskodik.
Nem tartozik szívre száraz vélekedés,
Sem érzéseinkre hideg elmélkedés.
[80] Láisnak hibája nagy eszében vagyon
A' vétke is érdem; és csak hadd maradjon
A' test csak annyiban szereti a' lelket,
Hogy gyönyörűségre élteti a' testet.
Meg lett a' Nemesség; a' kérésed betölt
Dólgozz itt, mert amott csak az én fejem főtt.
Most egy dolog szorít; itt nem múlathatok,
Elmegyek, rendes Szűz, míg többet tudhatok.
megajándékozza, 's elmegyén.

KOLUMBINA, *kaczag:*

Ha ha ha! ezt hívják már módos Világnak
Mikor illy játéka van a' Méltóságnak.
Hogy lehet hát húzni a' keritőségre
Érdemet, s' okokat a' szép Nemességre?
Tíz ezer forinttal Pomoné nem érte...
Egy Inas, szolgáló, két szóval, kikérte.
Illyen ösvényen jár sokszor a' kegyelem.
Az érdem, jutalom, büntetés, félelem.
A' Hivatalokat árendára veszik,
Házasodnak vélek avagy pénzzé teszik.
Ugy szolgáltnak érte, hogy csak parantsolnak
Irkálnak, firkálnak, mentenek, vádolnak.

Ha láthatná Urunk, sok dolog mint leszen,
'S hogy Kolumbina is Nemes embert teszen,
Egérből hogy tesznek sokszor Elefántot
Hogy néznek a' Súltre, 's hogy rágják a' tsontot:
[81] Sok Minister rangját veszi boldogságnak
'S rabja lesz gyakorta a' mit szolgálásnak
Birói székből Uraknak parancsol,
'S a' szoba-leánynak nagy esze⁵⁴ meg-hódol.
el-megyén.

⁵⁴<> nagy esze [javítás a törlés alatt valószínűleg Bessenyei keze által]

ÖTÖDIK⁵⁵ JÁTÉK.

Első eset.

LAIS, KOLUMBINA.

LÁIS:

Ifjú szépséggel és ésszel meglehet
'S nyájas Szűz, a' bölcsből, nagyból kicsinyt tehet.
Le kell vetkeztetni hát hivatalából
A' Tanácsot, 's félre tenni hatalmából.
Leánynak birni illy állattal dicsősség
'S gyengének az erőt⁵⁶ vezetni, bölcsesség.
Tanúlat is tudunk pántlikára fűzni
És tisztelőinkkel a' többi közt űzni.
Ó boldog-természet! ki édességünket
Szűlvén, fel-emeled a' gyengeségünket!
Nyakunkba vetted a' férjfi hatalmat;
'S ösztönnel nekünk adsz titkon diadalmat.
Ha Tanács házunkban a' férjfi parantsol,
Ágyas szobáinkban karjaink közt, hódol.
[82] 'S azt, ki feleségét végtére megveti,
Csak ugyan egyébűtt más szépség vezet.
Egy ember sem lehet édes rabság nélkül!
'S a' kinek asszonya nincsen, a' gályán ül!

KOLUMBINA:

De a' sok játék közt az ember elmarad;
A' kérésben kiki tsak hamar megfárad.
Minden embernek van titkos kevélysége
'S az asszonyok között szélllyel reménysége.
Magunkra maradunk; mások szerethetnek,
És mi nálunk nélkül, bóldogok lehetnek.

⁵⁵<Vége a' Negyedik Játéknak> ÖTÖDIK ⁵⁶az [beszúrás] erőt<et>

LÁIS:

Nem isméred még a' férjji természetet...
Nem úgy kell vezetni a' nagy szeretetet.
A' ki könnyen hajlik mingyárt mihent intik.
Olcsónak találják, 's kevésbé tekintik.
Hányd vessd reménységét, mikor érted sohajt
Kecsegetsd, távoztassd, 's adj néki édes bajt.
Hideg vérrel fogadd néha hévségében.
'S ha kétségbe esik, bíztasd inségébenn.
Édesgetve vezessd virág-oltárodhoz
Hadd ujjodat szopni, 's ne botsássd magadhoz.
Akármennyi legyen, bíztassd reménységgel
'S gerjesszed tűzőket titkos irigységgel.
Ha Kukulini is, szerettedd magadat,
'S okosra, bolondra, tedd rá hatalmat.
[83] A' Világ reszketve kéri szerelmedet,
És Isten Aszszonnyá tészí személyedet.

KOLUMBINA:

Mitsoda bóldogság, hogy tsak ujjá' hegyit
Szopja; 's azzal töltse-meg az ember' begyit?
Elébb utóbb, mindég kötélbe kell esni...
Mi szükség a' jóra olly hosszason lesni?
Kárba vész mindennap a' ki szántszándékkal
Éhezik, s' javában így van haladékkal.
Mit tesz a' Kisasszony, hogy idejét tólti
És a' szép Ministert karjába nem ólti?
Kínos szabadsága van a' szűzességnek
'S a' titkon sóhajtó Leány-kényességnek.
A' mennyi Kisasszony lehet e' Világonn
Mind rab kíván lenni a' jó házasságonn.
Ne játszunk. Hippodon választ vár ma tőlem.

LÁIS:

Tőled értekezik tehát így felólem?

KOLUMBINA:

Reá vagyok kötve testemre lelkemre...
Ha elsül, bódogság egész életemre.
A' hosszas kötődés minden kötést felbont,
'S játékot, örömet, szerencsét öszveront.

LAIS:

Hidd-el, Kolumbina, magamat sem tudom
'S szándékom' igazán mondom, hol hazudom,
[84] Nagyobb fénnel élek, ha Ministert veszek
De hatalma alatt több függésben leszek.
Az olly nagy gavallér társát ha meg únja,
Mást ölel, és erre szemeit béhúnja.
Három négy esztendő véget vét mindennek,
És oda van tüze a' nagy szerelemnek.
Jószágára küld-ki, ha panaszkodol,
'S felyül rá, hogy véled nem élhet, ő vádol.
Egy pusztá Kastélyba zárja napjaidat,
Hol kisértetek közt látod álmaidat
Minden mulatságod veréb tsirippolás,
Az épület körül, 's galamb turbékolás.
A' kis sorsú férjfi ezt nem próbálhatja
És a' feleségét messze nem hagyhatja.
Az eltévedésen sokszor sokat tódít,
Az olly nagy Uraság, 's hamar megbolondít.
Nagy halandók között nem köt a' házasság,
Újulásban lakik nálok a' vigasság.
Kints, rang, és hatalom, tekintet, megszédít,
'S az Ország útjáról sok okost kitérit.
És a' mi miközztünk gyalázat, büntetés,
A' nagyok közt semmi, vagy csak kis tettetés.
Hogy egy férjfi holtig egy aszszonyt szeressen
'S férjén kívül ez is mással ne lehessen
Olly dolog, a' mellyről írni, sem beszélni
Nem tud egy okos is ... soktól lehet félni.

[85] A' Törvény, Természet igazittsák együtt
'S lássák-meg, hogy nagyobb erőben mellyik üt.

Most van rá még időm magammal múlatni...
Bolondság előre, könyveket hullatni.
A' férjhez-menetel, végezetre járom,
Akármelly szerencsém és örömöm' várom.
Mert nincs olly két Angyal, ki a' Házasságban
Egymással örökké éljen nyájasságban.
Őszve kell zajdúlni; 's néha hidegséggel
Van, a' jó ember is a' hív Feleséggel.

KOLUMBINA:

Zajgás után édes az őszvebékéllés...
Változással jár az együtt-való élés.
A' szerelem sem jó ütközések nélkül...
A' ki tsak eggyel él, a' tűzében meg húl.
De ez meg nem alszik a' pislogásában,
'S hamva közzül ismét fel-éled magában.
Gyakran rángatózik az őszvelántzolt nyak,
'S házasságban jó, ha az ember néha vak.

LÁIS:

Hagyd-el — Az okosság örökké szomorú,
'S ösztöneink ellen örökös háború!

Második eset.

LAIS, KOLUMBINA, KUKULINI.

KOLUMBINA:

Imhol,⁵⁷ itt érkezik a' pompás szerencse...
[86] Hippodon, Kukuli: Ananás és Lentse.
A' külömbség nem nagy: ezzel szabadságban
Bátran lehet élni kedvben, nyájasságban.

⁵⁷<Ehol> Imhol [javítás a sor alatt]

LÁIS:

Ki tudja, nem jobb é a' Fő Méltóságnál
Pompás Herczegeknél és makacs Uraknál.

KUKULINI:

Nagyságos Kisasszony! én már Úrfi vagyok,
Pénzes Nemes ember, 's kívánságim nagyok.
Szeretem, hogy értte tsaknem majd meg fagyok
Jelentem magamat; s' egyébaránt vagyok...

LÁIS:

Hagyjuk-el: szélvész lesz, vagy Égi háború...
Az édes compliment részünkről szomorú.
Látom, meg lehetett pénzzel nemesedni,
De már az elmének kell megélesedni.
Maniert, emberséget, tudományt, értelmet
Kell venni, 's le vetni a' paraszt félelmet.

KUKULINI:

De nem tudom még ezt mind, hogy hol árúlják
Micsoda helyeken 's fészkekből sutulják.
Ha még oda jutok mások el nem dűlják
Tsak tudjam meg, kohát, hol, és mivel fűjják,
Köből számra veszem.

KOLUMBINA:

O! én kádra mérem,
És hogy tőlem vegye az Úr, azt kikérem.
[87] Manier, hogyha ásít, száját bétakarja,
'S a' szép Társaságban fejét ne vakarja.
Az orrát dörgéssel asztalnál ne fűjja,
És a' fényes pompát soha se bámúlja.
A' kire haragszik, csókolja, ölelje
'S a' fertelmes Dámát gyönyörűnek lelje.
A' ki nagy rangban él, mind egyre dicsérje,
Hogyha ördögös is, és kegyelmét kérje.

A' rossz lelkekről is manierral beszéljen:
Néki adakozzék; 's a' jóktól ne féljen.

A' feleségének szeretőjét kérje
Maga, hogy ebédre képét megígérje.
Tudom, a' Tess Urfi ha házas ember lesz,
Illy aprólékokért a' társába nem vesz.
Ha manierral kéri költsönn-el szekerét
'S végre haza küldik tsak a' négy kerekét,
Követni kell, többre hogy nem méltóztatta
Magát, és még e' négy darabot meg hagyta.

KUKULINI:

Ezek nem kellenek a' manferok közzül...
Csak nem vásárolhat az ember mindenbül.
Én a' szeretőket ebédre nem hívom,
'S az illyen szokású maniert bé nem szívom.
Az efféle barát nékem nem emberem
'S feleségem' is, ha így tész, megverem.

[88] KOLUMBINA:

Soha sem is hiszik-el, hogy Úri ember.

LAIS:

De vad állat is az valaki Aszszonyt ver.

KOLUMBINA:

A' ki feleséghez és kísértethez üt,
A' sullya magára fordul fel⁵⁸ mindenütt.

KUKULINI:

Hát azt mondjam néki, hogy azért szeretem?
De én nem hazudok, 's magam nem tettetem.

KOLUMBINA:

A' hazugság szükség; és tettetés nélkül
Az Urak sorába *Dominé* bé nem ül.

⁵⁸fordul <rá> fel [javítás a sor fölött]

Nem szabad igazat mondani egyebütt
Tsak ott, a' hol segít, 's értte agyon nem üt.
És ha fel-vállalta már az Uraságot
Meg is kell tanulni a' szép hazugságot.
Többet fizet sokszor a' csinos hazugság,
Mint a' csendes erkölcs s' kedvetlen igazság.

KUKULINI:

Minek az igazság hát az emberek közt?

KOLUMBINA:

Takaródzó; és csak úgy nézik, mint eszközt,
Mellynek színe alatt forog a' nyereség,
A' felemelkedés, haszon és veszteség.

[89] KUKULINI:

Lehet é az ember ilyen⁵⁹ manier nélkül?
Mert már ehhez látom, hogy a' lelkem nem fül.
Testemben a' vérem mind egy cseppig meg hül...
Hogy élnek igazság nélkül csak őrdögül?

LAIS:

A' hol igazság van, vagyon hamisság is,
'S a' jó emberek közt élnek gonoszok is.
Nem manier gaz-embert tettebenn követni...
És ezzel az Urnak már magát hitetni.
Nincs erő, hatalom, melly az igazságot
Eltörölje bennünk, mint örök jóságot;
És a' kegyetlenek, gonosznak truttzára
Megmarad lelkünkben örökre magára.

⁵⁹az ember < > ilyen [javítás a sor fölött]

Harmadik eset.
PELÓZIS, és az előbbiei.⁶⁰

PELÓZIS:

Leveretve jövök, sorsom roszsra dülve,
Nézem esetemet véremben meghúlve.
Mindég a' kívánság sem tellyesedhetik
A' szív kínok által így érleltethetik.
Nem tudja az ember miben rejtezett-el
Nyeresége, veszte, 's hogy áll az étellel.
[90] Rózsabokrok közzül szúr a' hegyes tövis,
Virág alatt lappang, 's oda való ő is.
A' házasság úgy is mindég koczkavetés
Akárhogy megvizsgáld, 's nyúgodalom féltés.
Ki tudja előre sorsát határozni?
Bolondság annyi közt egyre várakozni.
Szembéhúnyva kérni; látni, egyet teszen...
Nem tudja az Ember soha kit 's mit veszen,
Végtére üti-ki a' nyavalya magát...
Mit tehettél róla ... hordozod az igát!

LAIS:

Ez a' szükségtelen kinos bölcselkedés
És sorsodon felyúl-való elmélkedés
Olyan szivet mutat, a' melly mondva érez,
És engem szivembenn hidegséggel vérez.
Halljuk hát bővebben a' titkos értelmet?
'S ha lehet verjük-le bennünk a' félelmet!

PELÓZIS:

Többet sorsom ellen soha nem küszködöm
Vontatok utánna, és nem erőlködöm —
A' hová, mire vét, tsendesen ott leszek,

⁶⁰<elébbeniek> előbbiei [javítás a sor alatt]

'S lármával magamból bolondot nem teszek.
Büntet a' Végezés, hogy szerethettelek
Lais!, és egyetlen-egynek nézhettelek,
[91] Az élet kedvesebb, még is meg kell válni
Gyönyörűségítől, s' koporsóba szállni.
De szívemet azért fájdalom szorítja,
'S únalma keserve éltem' elborítja,
Hogy attól a' kiben kedvem' helyezetttem
Megvettetik éltem, és elfelejtetem.
meghajlik, kezét csókolva:
Örökre bútsúzómsz téled, és már többé —

LÁIS:

Lehetetlen lenni már eszetenlebbé!
Botsásss-meg szavamát ... te okozod ... megállj —
'S valóságot füstön álomból ne csinálj.
Megtiltom panaszkod; sérelemnek veszem,
'S ellenébe mindég a' szívemet teszem.
A' Filozofiád tsak kétségben esés
Szívedben gyötrem, és kívül tettetés.
Ha erősen szeretsz, milliom Szűz között
Rád örömet csak a' személyem öntözött.
Terjessz ki kezedet a' gyönyörűségnek,
'S okosságod benned ne csinálj inségnek.

PELÓZIS:

Lehet é, hogy érttem Hippodont meg vessed
'S Erkölcs-kevélységből ezt így tettethessed?

LÁIS:

Méltóságnak, rangnak rabjává nem lettem,
'S boldogságom benne nem is helyezetttem.
[92] Nagyobb Felsőségnek ismértem megvetni,
'S hogy mások imádják, magamban nevetni.
Ne tévelyegj tovább, bízzál a' szívemhez,
Vessd-el kétségedet, ragadj életemhez.

PELÓZIS:

Igy tehát, bölcs Lais! bár ha kevélységből
Jössz is; a' szívemre ezer boldogság gyúl?

LÁIS:

Kevélység, boszszulás, szeretet 's más legyen,
Tsak hogy magával az ember szépen teyen.

KUKULINI:

Hajótörést szenved, látom, reménységem:
Agyon ütött a' sors, kordúl egésségem.
Nem lesz hát Láis név alatt Feleségem
'S látom, hogy keveset lök a' Nemességem.
Hijjába tehát itt mind pénz,⁶¹ mind a' vagyon
Egyszerre ne üssön a' Kisasszony agyon
Azért esedezem előtte; 's még nagyon.
Tehát szépségétől minden más szaladjon.

PELÓZIS.

Kisértet é ez, a' látás határában?

KOLUMBINA:

Rigmussal van tele majd minden szavában,
Az okoskodást is fel tudja perselni,
És feleséget úgy magának verselni.
[93] Jajj! a' boldog lélek! a' ki hozzá megyen!
Külömben meglehet, tsak esze ne legyen...

LÁIS:

Nincs a' vágyódásnak a' szívben határa,
Az életnek ebben áll érdeme, kára.
Kukulíni Láist mint más úgy kérheti,
'S magának gondolva kedvét ígérheti.
Édes álmai közt, mig remél szárnyan jár,
Mint valósággal úgy múlat, 's ebbe nincs kár.

⁶¹itt <a'> mind [javítás a sor fölött] pénz

Az ember örömét hogyha nem pótolja
Képzelművel életét megcsalja.
Valóság, vagy álmom? de ha gyönyörködtet
Ideig, óráig boldogsággal éltet.
Kár lenne az embert ettől megfosztani,
És a' valósággal rá bűt árasztani.
Az életnek kedve tudjuk képzelművel,
Bukás, kelés, 's azon való tépelődés.
'S a' tanúlt ember is többet él álmában
Mint a' valóságban, és testi magában.

Negyedik eset.

POMONÉ, és az előbbiek.

POMONÉ, *felszóval*:

Jaj! be gyöngy Társaság! Uram, botsásd bűnöm!
Miólta a' paraszt vérben lenni szűnöm,
[94] Egészen más úton vagyok, érzek, látok,
'S szintén úgy hízó, ha Urakkal múlatok.
A nemes-levéllal a' vér is változik...
A vértisztúlásra kutyabőr tartozik.
Tudomány, társaság, mind a' mi fényesít
'S a' Nemes dolgokra előre elkészít.
Sőt még a' gyomrom is változik; mondhatom,
Mert azólta a' sert soha sem ihatom.
'S ha nem Hegyallyai, a' bor is maradhat...
Súlt szalonnát pedig a' főzőm nem adhat.
Az Uraság' hasa drágaságot kíván,
És a' Familia szép dolog, látom mán.
Hogy a' Kutyabőrnek ennyi haszna legyen
El nem hittem vólna, s' illy változást tegyen?
Hanem az Uraknak, azt ugyan mondhatom
Hogy a' kutyáimat majd meg is hízlalom.

Mert⁶² a' barmok között, a' kutyák nemesek,
Azért olyan hívek köztünk és rendesek.
Csak a' Familia, a' teszen mindenné,
Nem jó a' paraszt sor, a' Manó⁶³ megenné!

KOLUMBINA:

De csak mától fogva van a' Familia,
'S nincs még Nemzetségből ez az Aszszony fija.

POMONÉ:

Nagy adót fizetett a' Kukulini had;
Bíróságot viselt, 's mint más nem olyan vad.
[95] Micsoda? de Uram, régi az én Vérem,
'S ne tartsa mainak: — ezt ugyan kikérem.
Tanácsbéli-Ember ötszáz esztendeje
A' Kukulini had, és falu' eleje.
Az első Nagy Attyok gordonos Czigány vólt
'S Kis-Biróságra ment még elébb hogy meghólt.
Musikusból oda menni nem bolondság;
Érdem van ott, Uram, nem héjje-hujjaság.
Igy a' régiségnek tsak Levél hibázott,
De a' Vér, Uraim! Noétól ágazott.
'S már meg-nemesedve olyan régi vagyok,
Mint más Familiák, 's Uralkodó Nagyok.
Hogy vérrel Nemesek vóltunk, ki van süteve,
Csak hogy pecsét nem vólt eddig reá ütve.
A' paraszt-embernek mind ember véri van
Édes csillagaim! akárhogy' — hijjábann.
Erkölcssel a' paraszt ha jó-féle ember
Nemes Vér, azért hogy csak a' porban hever.

PELÓZIS:

Nem szükség már erről tovább okoskodni,
'S jobb az illyenekben látva vakoskodni.

⁶²< > Mert [javítás a lap szélén] ⁶³<monó> Manó [javítás a sor fölött]

POMONÉ:

No hát a' Kisasszonyt kérem a' fiamnak
Ugy, mint házas-társnak, 's leánynak magamnak.
[96] Százezer forintra üt fel az értéke.

KOLUMBINA:

Az ilyen szülnének szép a' verejtéke.

PELÓZIS, *félre.*

Kukulini és a' Fő Tanácsos között
Szerencsém különös formába öltözött.
Árúba vetették itt árva fejemet
És pénzzel fontolják csekély érdememet.

LAIS:

Látod Kukulinit?

PELÓZIS:

Semmi, mert pénze van,
'S hijába fenevad tulajdonságában.
Kevés Szűz van olyan, kit ha kérnek férjhez
Tapsolva ne menjen a' szép rakás pénzhez.
Ha társát utálja, unalmán segíthet,
Embert, mulatságot mindenfelé lelhet.
'S a' Leányság, látom, egymás közt ezt súgja:
Pénzét nézzd. 'S a' szegény érdemet felrúgja.

Ötödik eset.

TULIPÁN, 's a' többi.

TULIPÁN:

Micsoda szép sereg? ki ügyét folytatták?
'S az Országnak mellyik rúdját igazgatják?

[97] KOLUMBINA:

A' te tanácsodra vár itt talán két Szűz.

TULIPÁN:

Jól van — hiszen rajtam még a' Minister büz.
Téged, Kolumbina, el-veszlek tanácsbúl,
A' többi szerencse akár áll, akár húll.
Nem kell tapogatni az eltökéllésnél,
Csak nyüg, ha az ember előre sokat vél.
A' házasság olyan csak, mint a' csürközés,
És a' háborúhoz való feltürközés,
Eggyik ide bukik, más, más nyügre talál
Mitől fél a' kinek orrában az halál?
Üss fel, Kolumbina! nyerjük, akár vesztyük
Semmi! elég, hogy az embert tenyésztetjük.
Eltartja a' világ minden gyermekünket,
Ha lesz; 's mi is hóltig viszszyük életünket.
Tsak olyan tested van mint a' Királynénak,
Örüljön más másnak, én a' magaménak.
Kevéssel megérve eszem iszom, mint más,
'S végre levágom, ha meg telik a' rovás.

KOLUMBINA, *kezet csapva:*

Könnyebben megesik, mint a' nagy Uraknál
Kiknek nincsen nagyobb ostorok magoknál.
A' jó házasságról mindég okoskodnak,
'S boldogságok ellen büszkén vakoskodnak.
[98] Mély oktatásokat adnak a' nagy ésszel
És több kárt vallanak, mint mi, e szélvészszel.

LÁIS:

Hagyd-el, itt az idő; nincsen több halasztás
Három szerencse közt vagyon a' választás:
Pelózis, Hippodon, végre Kukulini,
Nagyobb boldogságot hol lehessen hinni?

TULIPÁN:

A' ki élni kíván tellyes szabadságban
Kukulinit vegye mellé Házasságban:

A' ki peres társat, Uraságot vadász,
Jobb ha a' Minister' tengerébbenn halász.
Pelózis érdemmel, szívvel gazdagíthat,
De pénzzel, vagyonnal kitsinyt bódlogíthat

LAIS:

Már én ezt választom ... Mint példa hadd legyen
Hogy a' pénzes Leány szegényhez is megyen.⁶⁴

⁶⁴< > [A két következő sor törölve, olvashatatlan] <Vége az Ötödik s' Utolsó Játéknak>

AJÁNLÓ LEVÉL.

A' mind két ágon lévő nemes Magyar Ifjúságnak.

Nemes Ifjak,
Barátim, s Atyámfijai

Mentül távolyab' vitetem tőletek, és mennél kevesebbet lehetek veletek, annál könnyezőbb' szemekkel nézek vissza reátok. Ti, kikben nagy Magyar Hazánk újra születik, kik annak kebelében fogantattatok, s' a' melj tsetsemőségetek gyenge tejével szoptatta, ne légyetek egy [4] testvéreteknek kiáltására érzéketlenek, ki, mint el-tévedett méhetske, határaitokon kívül sok veszedelmek közt bújdosván, meg-keresett adójával fáradva, pihegve tér végre vissza hozzátok. Ismérjete meg szavaimrul, hogy köztetek nevededtem, s' véletek éltem. Nem szólok itt egy hitbéli résznek is különösön; az egész Hazám ifjainak tészek ajánlást, kikhez, minden külömbség nélkül, egyenlő szeretettel, hívséggel, barátsággal és magyar atyafisággal viseltetem.

Ismérjük meg egymáshoz való hívségünket, gondolkozzunk nagy Hazánkknak terhéről, és igyekezzünk valósággal nemesek lenni. Hidjétek el nékem, hogy nintsen e' világon egy ifjú részirül ditsősségesebb dolog, mintha az nemes erköltsökkel és arany elmével bir; a' leg-megáltalkodottab' gonoszok-is meg-illetődésre s' tsudálkozásra hoztattanak a' nemes erkölts' munkáinak látá[5]sánál. Ne hidjete a' vidám gonoszoknak, mert minden rosz tulajdonságú ember kesereg azon titokban, hogy nagy erköltsü embernek nem tartathatik. Légyetek, ti férjfiak, nyájjasok, nemesek és igazak. Ismérem szíveteket, tudom minden jóra hajlandók és alkalmatosok vagytok. Adjatok ujj életet és ditsősséget Magyar Hazátoknak, meljért érdemes 's ditső emlékezetü eleitek annyi nemes vért ontottak, és a' melj Haza a' ti véreteknek érte való fel-áldoztatását^{1/a} is érdemli. Ah! halhatatlan Hunyadiak, szerentsés azon Magyar ifjú, ki életét

^{1/a}fel-áldoztatását

azon földnek óltalmazásáért feláldozhattya, melyben a' ti hamvaitok nyugosznak! Iljen² sohajtásokat tegyenek ti róllatok is maradékaitok férjfiú ifjak s' barátim, azt kívánom.

Kis-asszonyok, nemes szüzek, ne vádoljátok ifjúságomat³ hivség-telenséggel,⁴ melj Hazáján, s' társaságtokon kívül sem házasságra, sem sok sze-[6]retetre magát el — nem tőkélheti; hidjetek nékem, hogy hiv tisztelőtök vagyok; de a sok viszontagság, tanulás⁵ szomorúvá tett. Hagyjatok engemet magánosságomban élni, olvasni, írni, ha⁶ Párménió nem lehetek, hogy magamra találjak, s' adósságomba vegyétek — el — töllem e' kis munkát; húllassatok könyveket sorsomon, vagy nevessetek rajtam, nem bánom; mondjatok bár jónak, hamisnak, mindenkor hivetekről fogtok itélni.

BESSENYEI GYÖRGY.

²Iljen ³ifjúságomat ⁴hivségtelenséggel ⁵tanulás ⁶Ha

[7] BESZÉLLŐ SZEMÉLJEK.

PÁRMÉNIÓ, Filósófus nemes ifjú.

ERESZTRA, özvegy nemes asszony.

TITZIUS, Eresztra' fija.

SZIDALISZ, Titzius testvér húga.

BERENISZ, Nemes léány,⁷ Szidalisznak titkosa, Titzius' szeretője.

LILISZ, Nemes ifjú.

ANGYELIKA, Párménió' testvér húga, Lilisz szeretője.

[8] PONTYI, Gazdag nemes ember, igaz Magyar.

LIDÁS, Párménió szolgája.

LUTZINDA, Szidalisz szolgálója.

[9] ELSŐ JÁTÉK.

I. Jelenés.

SZIDALISZ, LUCINDA.

SZIDALISZ, *henye kevélységgel.*

Lucinda, közelitts egy széket, a' tsevegő társaságnak haszontalan lárájában fejem szédül, tagjaim fáradnak — *le-ül.* Lucinda hozz egy könyvet.

[10] LUCINDA.

Mitsoda könyvet parantsol a' kis-asszony?

SZIDALISZ.

A' mellyik eléb' kezedbe akad — Lucinda, gyere vissza, nem kel könyv, mihaszna olvasok — főzess herba-tejet inkább',⁸ a' gyomrom rosszul van.

LUCINDA.

Mitsodást parantsol a' kis-asszony?

SZIDALISZ.

Mitsoda együgyü állat! olyat főzess, a' millyennel leg-töb' eszes ember szokott élni. — Az unalom rág, és ez az értetlen állat is fásaszt — hé, Lucinda, nem kell herbatéj — maradj — nem láttad Bereniszt? haza ment-é már a' társaságból?

LUCINDA.

Berenisz nem hagyta még-el a' társaságot, mert tud mind az alkalmatossággal, mind magával élni, nem éteti magát az unalommal, mint mi; a' kis-asszony mellett nem tudja az ember mit tsináljon; mindent akar, semmi sem kell; sóhajt, búsul, gondolkodik; mit akar így életével? Tzifra, szép, okos, gazdag, s' nem kell a' világ. Ki éllyék hát köztünk, ha az ilyenek nem élhetnek?

SZIDALISZ, *el-bádjtatt szavakkal.*

Lucinda, ne okoskodj kérlek, nem illik néked eszednek lenni,

⁸inkab',

mert szolgáló vagy, [11] ne akarj okos lenni, ha van eszed — mit tsinálnál te az ésszel, a' mi nekünk is annyi bajunkra van?

LUCINDA.

Mert én az olyan észért, mint a' kis-asszonyéknak van, nem adnék egy gombos tüt. Okosság-é magát gyötörni valakinek, mikor semmi baja nintsen?

SZIDALISZ.

Ha, ha ha, a' te együgyüséged nékem tetszik — te nevettséges állat vagy.

LUCINDA.

Mint a' kis-asszony nekem.

SZIDALISZ.

Ne rágd a' fülem, nem akarlak tovább' hallani.

II. Jelenés.

BERENISZ, SZIDALISZ, LUCINDA.

SZIDALISZ, *mindég bádjadással.*

Kedves Bereniszem, honnan vezet a' nyájjas történet karjaim közzé? mitsoda tündöklő öltözettel s' ragyogó tekintettel érkezel? szemeidben a' magával jádzó szívnek édes meg[12]elégedése mosolyog; ifjú, szép és szerentsés Berenisz, kinek az emberi társaság örömdet szülheti, mennyire különbözhetsz töllem, ki tsak magánosságomban szenyvedek.

BERENISZ.

Kedves Szidaliszom, hidj nékem, s' ne emésszed magadat. Az emberi szivek egymásért vagynak teremtvé; ne sóhajts magánoson, mikor kettős lehetsz; adj gyönyörüséget másnak, hogy azzal osztán magad-is élhess; nintsen édesebb szív annál, mint a' melly valami kedves tárgyban kettővé lehet.

SZIDALISZ.

Hát te most olyan édes kettős egység vagy, mint szemeidből olvashatom. Vald-meg Berenisz, hogy valamely ragyogó ifjú esküdt hivségedre, kinek áldozatja még sziveden dobog, s' kedvessége ajakid közt piheg.

BERENISZ.

A' szívem közepét tapasztod — meg-vallom előtted gyengeségem, Titzius hordozza szívemet. — Te kedves férjfi angyal Titzius! böldeg legyen örökre a' vér, melyben életre melegedtél s' fogantattál! — Ah, ha láthatnád józan indulatainak nemes tüzét — mitsoda természet szerint való igazságokat mond, a' szívét látnád minden szavával ajakain⁹ ki-tsordúlani.

[13] LUCINDA.

Van most módom benne úri szeretetet hallani — meg-ölne benne az unalom.

BERENISZ.

Mit mondasz Lucinda? talám irigységre hoz sorsom?

LUCINDA.

Nem kívánom a' kis-asszony sorsát, nem kívánok én magam olyan szerelmet, melyben tsak sóhajtással s' szép beszédekkel kell élni. Óh!¹⁰ nékem sokkal más tzielom van.

SZIDALISZ.

Nevettséges állat, te tsak kívánsz, de szeretni nem tudsz.

LUCINDA.

Hát a' ki szeret nem kíván semmit?

BERENISZ.

Hid'-el nékem Lucinda, hogy soha szeretet sóhajtás nélkül édes nem lehet.

⁹ajakain ¹⁰óh!

LUCINDA.

No én a' szerelemben ásítok tsak, de soha nem sóhajthatok, és úgy hiszem, hogy e' kettő mind egy.

SZIDALISZ.

Meg-botsáss néki kedves Bereniszem; jere most hozzám, titkolód-zunk, látom, el-ragadtatásban vagy; tudod édesek a' szerelem titkainak sorsok, ha magokat igaz baráttal közölhetik.

el-mennek.

[14] III. Jelenés.
PÁRMÉNIÓ, LIDÁS.

PÁRMÉNIÓ, *gondolkozva jár egy kevéskorrig alá s' fel.*¹¹

Talám nem jönnek már ide utánnam üldözni, és ki-fuhatom magamat. Nem lehet a' világ kényességét el-szenyvedni. Ez a' sok ifjú, kiknek társaságok mindég jádzik, szerelmeskedik, s' győzedel-meivel ditsekszik; a' sok kis-aszszony, kiknek tsevegő seregek örökké sziveket vadász, és titkos indulatainkat szemeinknek forgásá-ban lesi; kártya, módi, gyermeki beszéd, titkos levelek, tántz, musika, szó-hajtás, az irigy szerelemnek alkalmatlan pletykái, örökké változó öltözetek. Rósa szín ruhát vészen magára, bé jön mint a' páva, s' kevély maga viseletivel tsak úgy láttatik az emberek-nek mondani: nézzetek ide, millyen derék személly vagyok; nem gondollya meg, hogy ha kényes ruháját a' juhásznémra adom, azon is épen úgy meg-áll, mint ő rajta — Illyeket vegyék osztán az ember feleségül magának — Az ifjú legény egy Anglus tsizmát fel-húz, melynek félig le-tűri [15] a' szárát; széllyel néz osztán a' társaság-ban,¹² ha van e' másnak-is olyan, ha senkinek nints, majd öszve tapossa az embert, hogy nézze a' tsizmáját, kérdezze szüntelen tsudálkozva, hogy mitsoda tulajdonságai vagynak a' tsizmájának? Más jön, annak a' haja oljan vastag tsemóba fekszik a' hátán, mint a'

¹¹alás' fel ¹²társaságban

lábom; harmadiknak a' nyakra-valója a' filéig fel-mégyen oljan vastag, azt gondolnád egész abroszt kötött oda; ilyen dolgokkal kívánnak gyözedelmeskedni, alá s' fel repdesvén, mint a' fényes lepkék; meg-öli köztök az embert az unalom. *Halgat, gondolkozik; Lidás az alatt áltában szunyókál.* — Héj^{12/a} Lidás!

LIDÁS, *fel-ijjedve.*

Mit parantsol¹³ az úr?

PÁRMÉNIÓ.

Eredj, hozz-ki nékem az óldal szobámbúl¹⁴ egy könyvet.

LIDÁS.

Alázatos tudatlansággal kérem az urat, mitsoda könyvet hozzak?

PÁRMÉNIÓ.

Eredj, valaki kopogtat az ajtón, nézd-meg, ha le-türt tsizmája, vastag haja, vagy sok nyakra-valója van, be-ne botsásd.

LIDÁS.

Hát ha asszony?

[16] PÁRMÉNIÓ.

Akármiilyen be-ne botsásd, mondjad, nem vagyok ithon. *Ez alatt az ajtó bé-nyilik.*

IV. Jelenés.

ANGYÉLIKA, PÁRMÉNIÓ, LIDÁS.

PÁRMÉNIÓ.¹⁵

Ehol jön a' könyv, la.

ANGYELIKA, *tiszta fejér tafotában, rósa szinnel bodrozva, érkezik, egy nagy bokretája van, melly fél mellyét árnyéka¹⁶ alá¹⁷ veszi. Feje¹⁸ meg-van rakva gyöngyel, virágokkal, vidámon.*

^{12/a}héj ¹³paratsol ¹⁴szobám bul [nincs elválasztva] ¹⁵Bárménió ¹⁶arnyéka ¹⁷ala ¹⁸feje

Örülök, kedves Filósófus bátyám, hogy fel-találhatlak — Nézz-meg kérlek, jól vagyok-é öltözve, mert ma győzedelmeskedni akarok.

PÁRMÉNIÓ.

Te fényes lepke, minek jössz te nékem ide alkalmatlankodni?

ANGYÉLIKA.

Ne izetlenkedj édes okos bátyám, mond-meg, ha szép vagyok-é'?

[17] PÁRMÉNIÓ.¹⁹

De szép vagy, szép, szép, — tsak kár hogy nints eszed.

ANGYÉLIKA.

De édes bátyám, tsak szép legyek, nem búsúlok én az eszemen. Az emberi szívnek mindég okos az a' mi szép.

PÁRMÉNIÓ.²⁰

Jól van jól, hanem erejd már innen.

ANGYÉLIKA.

Nézd milyen hegyessen parantsol: eredj már; de nem megyek én édes bátyám,, ha tsak te is nem jössz; ne magánoskodj itt kérlek, gyere szeretni te is a' világba emberek közzé, mit mormolsz itt magad a' szép szokásokra 's a' jó természetre? Gyere,²¹ ha okos vagy.

LIDÁS, *félre sóhajtv.*

Oh! be angyal kis-asszony, tsókolom a' lelkét.

PÁRMÉNIÓ.²²

Eredj majom, beszélgess Lidással helyettem, nem hallod, megszeretett.

ANGYÉLIKA.

Te nyomorúlt paraszt, Lidás, hát meg-szerettedél?

¹⁹Parménió ²⁰Parménió ²¹gyere ²²Parménió

LIDÁS.

De Isten ne adja, kis-asszony; hogy merném én azt a' vakmerőséget el-követni?

[18] ANGYÉLIKA.

Te nyers tudatlanság, idétlen ostoba, hiszem nem vakmerőség az, szabad néked a' leg-első személyt-is szeretni magadban; de kérést és ismerettséget nem tehetsz.

LIDÁS.

De hogy, hiszem meg-haragudnának a' kis-asszonyék.

ANGYÉLIKA.

Ne hid' ostoba; én azt kívánám, az egész világ szeretne, szép, rút, gazdag, szegény, okos, bolond; sőt azt is kívánom, hogy az oktalan állatok szeressenek; és minden kis-asszony így ért ebben, mint én,

LIDÁS.

Oh jó! minémü indúlat az ilyen.

ANGYÉLIKA.²³

E' nemes indúlat.

LIDÁS.

Nemes indúlat, ennye nó — hát a' veszett kutya-is szeresse az embert?

ANGYÉLIKA.

Ha, ha ha. Bátyám, örvendem rajta, néked igen okos szolgád van, beszélgethesz véle a' világ dolgairúl. Lidásnál ugyan job' lenne, ha egy Angyélikához hasonló személlyel okoskodnál, ki húgod nem vólna.

PÁRMÉNIÓ.²⁴

Te, mond-meg nékem, hogy lehettek ti olyan tséltsap állatok?

²³Angyéljika ²⁴Parménió

[19] ANGYÉLIKA.

Mond-meg nékem, édes bátyám, hogy hát te mi módon lehetsz olyan izetlen, büzetlen, komor állat?

PÁRMÉNIO.

No ereddj, lódúilly, nints eszed, hadj magánosságomban.

ANGYÉLIKA.

No itt hagylak, kedves mord bátyám, bóldogtalankodj egyedül, én pedig^{24/a} örülni, szeretni menek; de meg-tsókollak eléb'.

meg-tsókolják egymást.

Szeretsz-é bátyám? szeress, hid'-el, nints rossz szivem, az életemet is oda adnám érted,²⁵ olj hiv testvéred vagyok; de, hogy ártatlanul vigadni kívánok a' világban, azért ne neheztelj reám. Isten, természet adták nekünk a' jót, miért vetném azt meg, mit az Isteni gondviselés vigasztalásomra²⁶ teremtett? tudod, hogy az emberek szereteti leg-édeseb' s leg-nemeseb' erkölts a' földön.

PÁRMÉNIO²⁷ meg-illetődéssel.

Te nemes, ifjú, s' nyájjas gyermek, meg-illetődésre hozod szivemet, ereddj ártatlan gyönyörüségeidnek karjaira lebegni, és jöjjön eszedbe, hogy van egy testvér bátyád, ki tégedet szivében visel, s' gyönyörüségednek inkább' örül, mint önnön életének. Szeresd ember társaidat; szeress másként-is, ha tárgyodat fel-lelheted, és panaszold testvéred-[20] nek sorsát, ki asszonyi nemeteket szereti, tiszteli; de sok okoskodásai miatt tárgyát abban fel-nem lelheti. Hozz nékem olyan szivet, mint a' magadé, keveseb' játékokkal, mint te el követsz, s' rabúl adom néki magamat. — Eredj²⁸ gyönyörködni.

ANGYÉLIKA.

Isten hozzád édes bátyám; be kár ilyen szép elmének s' emberi szivnek nem szeretni!

el-mégyen.

^{24/a}pedlg ²⁵erted ²⁶vigasztalásomra ²⁷Parménio ²⁸eredj

V. Jelenés.
LILISZ, PÁRMÉNIÓ, LIDÁS.

LILISZ *egy le-türt szárú Anglus tsizmában, vastag hajjal, egy maroknyi kalappal, melly a' fején, mint egy punctum, ugy áll.*
Itt gondolkozol Párménió? akarom hogy fel találjak.
izzatt törli magát.

PÁRMÉNIÓ.²⁹

Itt gondolkozom barátom; hát te honnan jössz olj fáradtan? —
ugyan szép új tsizmad van.

LILISZ.

Hogy láthatod te azt Filósofus létedre?

[21] PÁRMÉNIÓ.³⁰

Hát hiszem beszélni kell veled barátom.

LILISZ.

De beszélj hát másról.

PÁRMÉNIÓ.³¹

Ugyan szép vastag hajad van, mint a' lábom szára; mind a'
magadé-é'?

LILISZ.

De mi bajod néked azzal a' hajjal?

PÁRMÉNIÓ,³² *félre.*

Mi ördög baja? mirül akar beszélni? talám Filósofus ez a' lepke.
hozzá³³ fordul. Hát hol leljem fel tetszésedet? — — — ugyan szépen
van körül vágva a' kalapod, tsak oljan, mint a' markom.

LILISZ.

Te rosszúl vagy, hallod-é, mondtam, hogy ne filózófájlj örökké.

²⁹Parménió ³⁰Parménió ³¹Parménió ³²Parménió ³³hozzá

PÁRMÉNIÓ.³⁴

Hát mit akarsz? Szólljunk hát arrúl, ha Locknak vólt e' nagyob' lelke, vagy Nevtonnak? — szólj.

LILISZ.

Puff, ugyan meg-járam, a' kis kalaprúl Lockra ugrottunk.

PÁRMÉNIÓ.³⁵

E'sem tetszik; beszéljünk hát másrúl — a' lovatat jártattad ma?

[22] LILISZ.

Nem a' nem, hallod-e', hanem, nem láttad-é', most leg-közeleb' a' húgodat?

PÁRMÉNIÓ.³⁶

Ehol van la, meg-leltük a' tsumót. — Láttam barátom, most ment el-tőlem, talám rosszszul vagy miatta?

LILISZ.

Ne úgy kérdezd, hanem, talám édes vagyok miatta? — — az örvülésig szeretem.

LIDÁS, *félre.*

E' már nemes indulat.

PÁRMÉNIÓ.³⁷

Úgy-é? no ha úgy szereted, ma eleibe ne kerülj, mert oljan, mint egy kis Diánna, a' kellemetesség virit egész testén, olyan mint a' ki-nyilt tavasz, mosolyog, örül, jádzik.

LILISZ.

Hol van, hol van? *el-ragadtatva.* Isten hozzád — *vissza szalad.* merre ment-el? melyik ajton? erre, erre Isten hozzád. *el-nyargal.*

LIDÁS.

Oh jé, miljen nagy nemes indulat.

PÁRMÉNIÓ.

Gyerünk innen, nem jó itt maradni, meg taszigálnak. *el-mennek.*

[23] VI. Jelenés.
ERESZTRA, SZIDALISZ.

ERESZTRA.

Édes leányom, édes leányom, be tsudállatos természettel birsz;³⁸ én meg-vallom előtted, hogy szüntelen való fájdalmat okozol anyai szivemnek. Mond-meg mit akarsz; senki nem tetszik néked. Mennyi szerentséd van, mennyin fáradnak érted, senkit nem akarsz. Édes gyermekem, gondold-meg, mitsoda kegyetlenül szokta azokat a' világ fizetni, kik magokat különösségre³⁹ tökéllik-el. Akarsz-e' férjhez menni? vagy mi van a' sziveden? mit gondoljak róllad? Majd kevélynek, fel-fulalkodottnak kiáltanak, oda lészünk és szerentséjidet örökösön⁴⁰ elvesztjük.

SZIDALISZ.

Édes asszony anyám, soha nem vólt tzéloom a' természettel s' kötelességemmel ellenkezni; én férjhez menésemben kívánom, hogy magamnak szerentsémre, kedves asszony anyámnak pedig vigasztalására lehessek; de hogy adjam azoknak örökségül által magamat, kik, [24] mint alacsony rabok, lábomnál fetrengvén, tsak termetemet, tekintetemet, vagy gazdagságomat bálványozzák. A' nagy erkölcs soha nem mászkál porban szerentséjéért. Valamelly ifjú oly nagy rabi alázatosságot mutat az előtt, kit feleségül kér, mind kegyetlen lész osztán, ha tzélját el-éri. A' nagy szivek soha nem alázzák szerentséjek előtt annyira meg magokat. Nékem nem kell rab, hanem^{40a} férj, és olyan férjfiú, ki belső tulajdonságaimért inkább; mint külső tekintetemért⁴¹ szeressen. Ne imádjon az engemet, a' ki el-akar venni. Nem illik a' nagy születéshez.

ERESZTRA.

De hát ki légyen az?

SZIDALISZ.

Az, a' kit a' gondviselés oljanná tett.

³⁸blrsz ³⁹különösségre ⁴⁰örökösön ^{40a}hanem ⁴¹tekintetemért

ERESZTRA.

Ebből édes gyermekem bizony keveset értek; néked talám e' részben a' gondviselés senkit sem tehetett kedvessé. Lássad, gondolkodj a' magad el-tökéllésén, én semmire sem erőltetek, élyly szabaddon. *el-mégyen.*

SZIDALISZ.

Úgy sajnálom az édes anyámat, mintha kést vernének a' szívembe; de nem segíthetek miattam való fájdalmain. Inkáb'⁴² meg-halok, mint koronát személjemnek, mint rabok, lábomnál mászkálva, temjényeznek. Ah! el rejtett tigrisek, ha nagy szívetek vólna, er-[25]költsötöknek nemes⁴³ kevélysége soha a' leg-nagyob' szeretetben sem engedné-meg, hogy előttem úgy fetrengjete. Gazdagságomra néztek, s' előttem sohajtotok. A' Király és a' gazdag leány soha nem tudhatja, kitül szerettetik igazán.

VII. Jelenés.

TITZIUS, BERENISZ.

TITZIUS.

Ah! Berenisz, mennyi fohászokodással⁴⁴ ohajtom szüntelen jelen létedet! mennyit érez a' szívem! mennyit gondol elmém! e' mind te érted esik. Mindenkor⁴⁵ körültem, felettem, mellettem, bennem lebegsz. El-vagyok⁴⁶ kedves árnyékodtúl bóritva.

BERENISZ.

De vald-meg, mi által húzlak leg-inkáb' magamhoz?

TITZIUS.

Nem tudom, erkölts, nyájasság, hivség, termet, szépség, a' mi rajtam inkáb' gyözedelmeskedik; egész minémüségedtül vonatattom; tsupa kedvesség vagy, mit mélyen érzek ben-[26]nem. Úgy tetszik nékem, mintha magambúl vettelek vólna-ki.

⁴²Inkab' ⁴³neues ⁴⁴fohászokodásial ⁴⁵mindenkor ⁴⁶el-vagyok

BERENISZ.

Be édes dolog, Titzius, mikor az ember kettő magában. Megragadtál bennem, úgy-e? el-fogtad az én szívemet-is; de hiv légy, hogy hiveségem ellened panaszra ne fakadjon.

TITZIUS.

Vélhetsz-e' oly alatsonnak? a' nemes szív semmitül nem irtódzik úgy, mint a' hit szegéstül.

VIII. Jelenés.

LILISZ, TITZIUS, ANGYÉLIKA, BERENISZ.

LILISZ.

Ollyan vagy, mint az angyal; szélyyel futott sohajtásaim közt rajtad a' szívem Angyélika, úgy legel angyal termeteden, mint rósa leveleken a' tsendes Zéfirus.

ANGYÉLIKA.

Ah! be ékesen szólló vagy; szinte úgy látom, heves lelkedet ajakidon ki-ömleni — de kitsodák ezek — aha! Titzius, mit tsináltak-itt gonoszok?

[27] LILISZ *Titziushoz szalad, meg-tsókolják egymást, a' leányok hasonlólul.*

Ah! Titzius, vald-meg, hogy te is rab vagy.

TITZIUS.

Hát mit gondolhatsz egyebet.

ANGYÉLIKA.

Égnek a' szemeid, Berenisz.

BERENISZ.⁴⁷

Te-is nagyon kevélyen vagy öltözve, hatalmat jelent.

⁴⁷Berenisz

LILISZ.

Nézd ezt a' szép két állatot, ha van e' a' természetnek nálloknál nemesebb része.

TITZIUS.

Hol vólna, hogy volna.

ANGYÉLIKA.

Tudod-e' Berenisz, mi most honnan érkezünk?

BERENISZ.

S' honnan?

ANGYÉLIKA.

Pontyi bátyánk előtt szaladtunk.

BERENISZ.

Itt van Pontyi?

LILISZ.

El-érkezett, és tele van újjsággal; már kérdezte a kis-asszonyt.

BERENISZ.

Oda vagyok! mit kell véle tsinálni? én el-futok mindenütt előtte.

[28] TITZIUS.

Ne törödj rajta kedves Bereniszem, nem fogja nyájasságunkat akadályoztatni, tsak téged láthassalak.

LILISZ.

Angyélika — látod-é szivem lebegni?

ANGYÉLIKA.

Látod-é' te az enyimet trónusán ülni, 's rajtad mosolyogva uralkodni?

LILISZ.

Kitsiny Királyné; de én vagyok a' korona — — —

IX. Jelenés.
PONTYI *sebességgel jó, és az előbbiek.*

PONTYI.

Jó szerentsével gyerekek! hallottatok-e újságot?

TITZIUS.

Nem hallotunk bizony mi; köszönnék kend leg-alább' először jó bátsi.

PONTYI.

De nem addig van a' hé, hanem itt hírek vagynak. Most jön haza a' kotsisom a' [29] vásárrúl, 's onnan hozza a' hirt, hogy a' Török Tsászár nagy néppel Persiának indúlt.

ANGYÉLIKA.

Nesze neked — itt a hir — de talám nem is igaz lész a'; ki mondta?

PONTYI.

De igaz, mert a' görögök beszéltek magok, azt mondja a' kotsisom, szájokbul hallotta, tulajdon füleivel, nem lehatt abban kételkedni.

ANGYÉLIKA.

Öm, öm, s' merre mennek osztán⁴⁸ azok a' Törökök?

PONTYI.

Arra mennek la, az izé vize felé, minek is hívják? a' Nilus folyó vize felé, arra egyenesen be osztán Persiának.

TITZIUS.

De hogy változott úgy meg a' világ? hiszem a' Nilus eddig Egyiptomban folyt.

⁴⁸osztan

PONTYI.

Öm, s' azt sem tudja kend? arra, arra, a' Nilus mellett le mindenütt, egész Persiába bé.

LILISZ.

Bizony, hosszú útja lesz. — Vallyon van-é nagy ármádája?

PONTYI.

Van-e? hogyne vólna, hiszem temérdek nép az, a' mint a' kotsisom beszéli.

[30] BERENISZ.

Ugyan mennyi lehet még is?

PONTYI.

Bizony van az az ő beszédje szerént, hogy ne hazudjak, tiz ezernél-is több.

TITZIUS.

De hát nem sokat nyér, mert a' Persának két száz ezer is van.

PONTYI.

Hó hó! hová beszél kend? két száz ezer, mi ördög, hiszem a' z'ido nép sem vólt talám annál több.

TITZIUS.

De akár vólt, akár nem, de annak van ám annyi, s' több-is, ha meg-szorítja magát.

PONTYI.

Nekem ne beszéllyék kend olyan hijába valót, hiszem tudnám én jobban, ha annyi töméntelen ember vólna, hallott volna arról az én kotsisom, mit beszél kend.

TITZIUS.⁴⁹

Mit tud ahoz a' görög, osztán a' bátyám uram kotsissa.

⁴⁹Titius

PONTYI.

Többet olyan száznál, mint kend, hallya kend ötsém uram, hiszem még kend mit látott?

TITZIUS.⁵⁰

Hát a' bátyám uram Kotsisa mit látott?

[31] PONTYI.

Öm, be gyermek beszéd, meg-botsássék⁵¹ kend, hogy azt kell mondanom, mi már ez?

mind-el-szöknek azalatt.

TITZIUS.

De bizony nagyobb' az, tsak magunk maradtunk, s' gyerünk mi is a' többi után.

PONTYI.

No de haja ötsém⁵² uram, tsak ugyan tréfa kívül, de nagy vér-ontás lész azon a' földön, nagy két hatalom a', mondják.⁵³

TITZIUS.

De az igaz, az igaz. *el-mennek.*

⁵⁰Titius ⁵¹meg-botsássek ⁵²ötseu ⁵³mondjak

[32] MÁSODIK JÁTÉK.

I. Jelenés.

PÁRMÉNIÓ, *magában.*

Megint magam lehetek, egy kevéskorig; be édes a' magánosság, mikor az ember a' lármából ki szabadúlhat. Edjik jön, másik megyen, e' jobrúl, ama balrúl taszít, e' kérdez, amaz felel. — Ugyan minek tsavargok én ebben a' zajos világban? eszem nem tudom, hogy mit s' miért, iszom, megint eszem, alszom, fel-kelek, járok, meg le-ülök, elmélkedem, semmit nem tudhatok, örülnék, de minden öröm után búsulni kell, haszon után indulnék, de mindenütt bajt, akadályt lelek — Az emberek, mint a' részegek, úgy verődnek egymásba, edjik a' másikat kergeti szüntelen, s' örökké hal rakásra. E' rossz, ama jó, ez okos, ama bolond, ez igazság, amaz hamisság, mindenik magát igazítja. — Hát ez a' nagy természet, mely itt zúg körülünk, mitsoda rendel¹ és kerekkel foly? ki foghatja² [33] meg ennek hatalmas alkotóját? Teremtő³ Isten! be ki mondhatatlan nagyság vagy te. Természeti⁴ okoskodásom szerint tsak ezt foghatom meg róllad, hogy meg-foghatatlan Isteni valóság vagy, és örökké élsz.

II. Jelenés.

PONTYI, PÁRMÉNIÓ.

PONTYI.

Úgy! örvendem, hogy sógor uramat itt találom; sógor uram okos ember, lehet véle mély és bölts dolgokrúl beszélteni; tudom, szereti-is az afféléket. — Tud-é újságot kedves sógor uram? mert itt nagy hír támadt.

PÁRMÉNIÓ.

Mitsoda hír?

¹rendel ²foghatja. ³Tetemtő ⁴Természeti

PONTYI.

Hiszen a' Törökök nagy seregből álló⁵ néppel egészen el-foglalják Persiát, a' Rajnától fogva egész a' Nilúsígi; nem bolondság tartó-[34]mány ám az sógor uram, ha mind egybe gondolja őket az emer.

PÁRMÉNIÓ.

De nagy föld, nagy, igaz, edjött.

PONTYI.

Meg-hiszem, hogy nagy; de van is ám a' Töröknek népe, töb' tiz ezernél-is, a' mint a' kotsisomtól ki tapogathattam.

PÁRMÉNIÓ, *nagy tsendességgel.*

'S a' ⁶hirt a' kotsissa hozta sógor uramnak?

PONTYI.

Igen-is, hát hiszem ő hallotta most a' vásárban a' görögöktől, hiszem külömben nem is hinném, tudja kend jól, hogy⁷ én könnyen hívő ember nem vagyok, mert ha valaki e' világon meg-nézi, mit hiszen, az én vagyok, de ilyen valóságos dolgot ki ne hinne?

PÁRMÉNIÓ.

De igen is, ha a' kotsis mondotta, mert néki a' görögök⁸ dolgát úgy is tudni kell.

PONTYI.

Hogy ne, kedves sógor uram, hiszem minden vásárban ott van; ha ő nem tudja, ki tudna más? De mit gondol sógor uram, ha meg-veheti a' Török azzal a' temérdek néppel azt a' sok tartományt? mert ha a' Nilus partyára nem vinné a' népét, tsak könnyeb' vólna a' Persának; de az, az, a' veri meg, mert onnan osztán könnyen a' Rajna és Duna között [35] szoríthatja a' Persákat. — Bizony nem tudom én, mit tsinálnak a' jó Persák, bár ne avatnák ők-is magokat minden bolondságba. — Nagy nép az a' törökség, lelkem, mód nélkül sok a', szapora nép, uram; hiszem, mi ördög, tiz ezer,

⁵alló ⁶á ⁷hoggy ⁸gögörök

meg-nem férne talám az két falu határán is; úgy i sógor uram, bizony meg-nem férne?

PÁRMÉNIÓ.

De nem, nem⁹ férne-meg.

PONTYI.

Azért mondom, látja kend. Hogy ne lenne oda osztán a Persa? de meg-veri bizonyosan, oda léznek. De jobb-is, hogy ötet verje-meg a' Török, mint sem ő verné a' Törököt; mert úgy mi is félhetnénk, ha a' Törököt a' Persa meg-verhetné, úgyi sógor Uram? eb az inge Persája, hamis nép a!

PÁRMÉNIÓ.

De hamis nép — annak mondják.

PONTYI.

Ugy i, kedves sógor uram? már ilyen bölts úri emberrel van kedve az embernek okos dolgokrúl beszélleni, mint kedves sógor uram, mert érti az állapotokat.

PÁRMÉNIÓ.

De szép állapotok — hanem a' fejem kezd fájni — egy kevésé el-vonom magamat.

[36] PONTYI.

Tessék, tessék, hiszem majd rá¹⁰ érünk még bővebben-is beszélni. *egyedül*.¹¹ Eb az inge Persája, jól esik neki, ne bolondozzék, — — valyon van é sok népe — no — mindjárt tsak azért is meg-kérdezem Jantsit.¹² *el-megyén*.

⁹nem ¹⁰ra ¹¹egyedul ¹²jantsit

III. Jelenés.
ANGYÉLIKA, SZIDALISZ.

SZIDALISZ.

Kedves Angyélikám, be szép teremtés vagy; találtál-é már oly ifjat, ki lántzaidnak hordozására érdemes?

ANGYÉLIKA.

Vidám szívnek könnyű a' természetben örökre találni Szidalisz.

SZIDALISZ.

Ti szerentsések vagytok, fel-találhatjátok tárgyotokat, és nem kényszerítettetek magánosságotokban sohajtani, mint én.

ANGYÉLIKA.

De mi törölheti-el örömodet,¹³ és mitsoda veszedelem¹⁴ teheti szivedet a' nyájasságra elégtelenné? [37] miért¹⁵ vagy szerentsétlen anyi ésszel, pénzel és szépséggel?¹⁶ ki bóldog, ha te nem?

SZIDALISZ.

Te, te, kedves Angyélikám, a' ki nem birsz oly tsúfos természettel, mint én, s' szerethetted azt, ki előtted térdepel, személjedet bálványozza.

ANGYÉLIKA.

Hát kit tennék az elibe? azt kellene szeretnem, ki engem nem szeret?

SZIDALISZ.

Nem azt, hanem azt ki gyermekség¹⁷ és tsekélység nélkül szerethet, és a' szeretettel férjfiúi nagy születését meg-nem alacsonyítja, sem az által kevély erköltsének méltóságát meg-nem homájosítja; egy szóval, azt szeretném, a' ki nem mászkálna a' porban előttem, hanem férjfiúi modon érdemeimért szeretne.

¹³előörömodet ¹⁴mitsodaveszedelem ¹⁵miert ¹⁶szépséggel ¹⁷gyermekség

ANGYÉLIKA.

Messze mégy te Szidalisz; gondolod, hogy van oljan ifjú, ki a' nagy szeretetben ne másszék, áldozzék,¹⁸ s' esküdjék? vagy hiszed, hogy azok, kik ezt el-követik, mind rosszak, érdemetlenek'? Ollyakat mond nékem Lilisz, hogy tsak nem meg-ijedek, még is örülök néki, mert látom, szeret. A' ki nagyon szeret, nehéz annak hazudni, akarmit mondjon. De néked talán filósófusi szeretet kellene? keress edjet közzülök, próbáld aztat.

[38] SZIDALISZ.

Millyen hát az a' te filosofusi szereteted? mit tész egy Filósofus?

ANGYÉLIKA.

Az oljan, hogy ha szeret, meg-mondja magadnak igazán, és hozzá tészí, hogy ha aķarod vissza szeretni, jó, ha nem, nem sokat törődik rajta. Ha nem szeret a' szive, hijába adnál neki egy fél világot, mert nem mondja hogy szeret, sem utánnad nem indul; ha pedig egyszer barátságodra esküszik, meg-hal érted, és soha meg-nem tsal. Azt mondja, minden dologban éppen annyi fájdalom van, mint gyönyörűség, azért semmire sem esdekik nagyon. Az embereket mind egyenlőknek vészí, király, kóldus, előtte mind ember. Magát sem különbözteti feljeb', a' leg-aláb'való szolgánál, és azt tartja, hogy az ember maga szerint minden némü sorsban lehet bóldog, bóldogtalan. Az embert, az igazságot nagyon szereti, magánosságban örömet marad, azt mondja, semmit nem érthet e' világon, pedig a' filósofus leg-okosab' ember, tsupa természet szerént; békességes tűró, keveset kíván, hamar meg-elégszik; de még sints soha semmi-ben teljes kedve, szomorú, szenyved, de nem sír, nem panaszolko-dik.

[39] SZIDALISZ.

Tsudállatos természet, kívánságra hoz; kérlek az egekre, hozz nékem valahonnan^{18/a} egy olyan emberi állatot.

¹⁸aldozzék ^{18/a}valahonnan

ANGYÉLIKA.

Egy testvér bátyám van, ötet oljannak mondják, tégy próbát, jöjj öszve¹⁹ vele.

IV. Jelenés.

LILISZ, TITZIUS, BERENISZ, *az előbbeniek.*

SZIDALISZ.

Érkeznek²⁰ a' szerelem heves vitézzei — Ti játékos és nyájjas teremtések, mennyit nem vigattok? — Angyélika, látom emelkedik a' mellyed.

BERENISZ.

Tele van fohászzkodással, nőhet.

ANGYÉLIKA.

Nőhet; de szép dolog azomban mikor fohászzkodásink a' legéde-seb' érzésnek²¹ gyümöltseivel élhetnek.

LILISZ.

Ahoz bizonyság-tétel kívántatik.

[40] ANGYÉLIKA.

Én úgy hiszem, ki meg-tsalattatásban nem vagyok, és bizonyíthatok.

LILISZ.

Ki tudhattya? egy embernek szíve ki-meríthetetlen mélység; és²² gyakran változnak indulati.

TITZIUS.

Fájdalmas történet vólna az, ha Angyélika tárgyát el-hibázná.

¹⁹oszve ²⁰Erkeznek ²¹erzesnek ²²e's

SZIDALISZ.

Mitsoda? hát ő szenyvedhetne a' szerelemben hajó törést? ő juthatna é oly szegény²³ sorsra, hogy szánakozásunkat, meg-tsalattatása miatt, érdemelhetné? — mit mond Lilisz? — tölle függ — halljuk.

LILISZ, *gondolkodva.*

Én²⁴ nem látom a' győzedelmezt, kinek szekeréhez vólnék kötözve — szabadon élek.

ANGYÉLIKA.

Tehát próbáljuk-meg, ha annak a' jelentett szabadságnak tsöröghetnek é lántzai,²⁵ vagy mint repeső madár, úgy élhet-é a' széles egek közt. *egy levélkét húz-ki a' sebjébül,*²⁶ *mellyet Szidalisznak*²⁷ *olvasni ád.* Olvasd ezt Szidalisz, bizonytságot téssen Lilisznek szabadságárúl.

[41] LILISZ, *esdekve.*

Kérlek²⁸ Angyélika Pafosnak, Idáliának és a' szerelem Istenének minden hatalmára, ne tselekedj! hogy botsátassz ily nagy le-verette-tésre?

ANGYÉLIKA.

Nem szabadság hát, a' mely ily hamar és könnyen le-verettethetik. Szánd-el magadat, vagy töllem el-hagyattatni, vagy hatalmamát meg-ismérni.

LILISZ.

De ha valóságos indulattal viseltetel hozzám, ne erőlted-meg ennyire hozzád való hiveségemet, tudod, mely veszedelmes és nehéz dolog, légyen a' szeretetnek-is meg-aláztatást szenyvedni — kárt tészel.

SZIDALISZ.

Hagyd-el Angyélika, már ugy is meg-bizonyította győzedelmedet.

²³szegény ²⁴En ²⁵lántzai ²⁶sebjébül ²⁷szidalisznak ²⁸Kerlek

LILISZ.

Meg-vallom, és örömet, tsak leveletem ne magyarázzák.

ANGYÉLIKA.

Én²⁹ pedig azt akarom, hogy levél magyarázza a' hivséget. — Olvasd³⁰ Szidalisz.

LILISZ.

Angyélika, vigyázz, el-ragadtatásba hozol.

[42]TITZIUS.

Reszketek a' szerelemnek háborúját látni — hadjátok-el, nem akarom nézni hajó törésteket.

SZIDALISZ.

Olvassem é?

BERENISZ.

Rejtsd-el; Angyélikának sértetett haszontalansága kárt tenne társaságunknak; kedvezz a' szerelem kötéseinek. — Angyélika, ismérdd-meg barátodnak tsupa tréfáját, és ne büntesd érte őtet-is, magad-is meg aláztatással.

ANGYÉLIKA.

Ne érezzen inkább' soha hivséget a' szívem, mint sem tzelomtúl el-áljak. — Olvasd Szidalisz. *mindnyájan rettegnek, Lilisznak vérben forognak szemei.*

SZIDALISZ, *olvassa.*

„Ne gondold, hogy a' hivalkodó ifjúi szivnek haszontalansága szoljon hozzád ezen levelemben; a' természetnek törvényét s' szavát ismérjed benne. Meg-vallom, külső érdemeid is³¹ érdemelhetik³² a' leg-heveseb' szerelmet, de még sem ezektül lántzoltatom annyira örökös hivségedre, mint nemes erköltseidnek tisztaságátúl, mellyek magokban mértékletességet, vidám nyájasságot, állandó hivséget, s' búllyaság nélkül való szerelmet viselnek; magamat leltem-fel [43]

²⁹En ³⁰olvasd ³¹érdemeid is ³²érdemelhetik

benned, kiben már önnön léteimet úgy is szeretnem kel. Meg-botsáss — hivségem néked hízelkedvén, magával láttatik előttd ditsekedni. Szerentsés vagyok, ha erköltseim a' tieidhez hasonlíthatnak; mert úgy el-kel hinnem, hogy tiszteletet hívséget érdemelhetek s' ditsekedhetem is. Ne ved' irásomat hízelkedésnek; vagy enged-meg, hogy nintsen emberi szívének édeseb', és el-kerülhetetleneb' gyengesége, mint azoknak hízelkedni, kiket szeretünk. Ah! Ha szívem fohászokodását az egek e' részben meg-halják, leg-édeseb' szerentsédet belém fogják alkotni e' földön. Élly szerentsésen.³³

hiv barátnéd
Angyélika.

SZIDALISZ.

Mitsoda? Angyélika? hát nem a' Lilisz levelét olvastam?

BERENISZ.

Mitsoda győzedelme ez a' nagy szívnek!

TITZIUS.

El-fogott a' bámulás. — Lilisz, barátom, szólj, ne reszkess.

ANGYÉLIKA.

Tanúld Lilisz szeméjemet jobban ismérni, és ne véld rólam azt a' haszontalan gyenge-[44]séget,³⁴ hogy hozzád vett hívségemet barátim előtt meg-vallani szégyennek ismerném. Talán ha jegyessed lésszek, akkor se fogja kevélységed meg-engedni, hogy hívséged leveledbül láthassák. Lásd, én nem szégyenlem barátim előtt hozzád való szeretetemet mind addig meg-vallani, míg benned nemes erköltsöket tapasztalok. Egy szűznek érdemes ifjat tárgyául választani, és végre férjének venni mindenkor betsület; ilyen betsületemnek tartom én téged szeretni; ne szégyeneld te-is hívségedet irántam meg-vallani.

³³szerentsésen ³⁴seget [örszó]

LILISZ. *sebességgel, mint egy el-ragadtatva esik lábaihoz, szívé kiöntve mond.*

Ah! Angyélika, bocsásd-meg alacsony hibámat, azon nemes érdemeidért, mellyekkel tökéletesen el-hitetted velem, hogy e' világon leg-szerentséseb' férjfiú³⁵ lehetek hivségedben. Soha nagy származásod ditsőségeseb' elég-tételt magának nem vehetett volna, mint illy le-verettetésemben. Ne homajosítsd³⁶-meg ezt a' nemes tettet valamely keménységgel, és hid'-el, hogy a' nagy erkölts tsak magában győzedelmeskedhetik — szeress, vagy ölly-meg.

ANGYÉLIKA, *mosolyogva.*

Hát van-é bizonyása győzedelmeknek?

[45] LILISZ.

Minden lehelletem, minden sohajtásom, minden érzésem,³⁷ gondolatom, tsep vérem, szivem dobbanása bizonyítsák^{37/a} örökös győződemedet.

ANGYÉLIKA.

Álly³⁸-fel barátom, és tanúld-meg, hogy az asszonyi nemnek-is vagynak valóságos emberi érdemei, szinte úgy, mint tinéktek.

SZIDALISZ. *meg-tsókolja Angyélikát.*

Te betsületet tsinálsz asszonyi nemednek.

V. Jelenés.

PONTYI, *és az előbbeniek.*

PONTYI.

Mit beszélnek kentek, hogy a persának annyi népe van? nem úgy van ám a' dolog, mert végire jártam.

TITZIUS.

Oda vagyunk! — 's kitül járt végire?

³⁵ferjfiu ³⁶homajosítsd ³⁷erzésem ^{37/a}bizonyítsák ³⁸Álly

[46] PONTYI.

Már azt én tudom; de a' bizonyos, mert az olyan ember, a' ki tudja miben vagynak az olyan dolgok.

TITZIUS.

Vallyon ki lehet még-is?

BERENISZ *súgva*.

A' kotsis a' bizonyoson.

PONTYI.

De én azt gyermek embereknek nem bidgyesztem az órrára.

SZIDALISZ.

Itt nem szabadúlhatunk már egyébként, jádzeni kel — hé, hé, valaki — székeket, asztalt, kártyát — fog jádzeni Pontyi bátyánk-is.

PONTYI.

Mit jádzanak? — ne jádunk — vagy nem bánom, nékem mind egy — vagy nem jádrom — tsak nem jádrom no.

SZIDALISZ.

Tehát³⁹ mi jádunk? én, az ötsém Titzius, Berenisz egy asztalnál; másiknál Lilisz, Angyélika, harmadik hibázik.

TITZIUS.

Hiszem jádzik Pontyi. — Jádzék⁴⁰ édes bátsikám.

PONTYI.

Ej, üsse a' kü a' ketek játékát.

[47] ANGYÉLIKA.

De ha tudná majd milyen újságaim vagynak, jádzana.

PONTYI.

Mi vólna néked? nints néked töb' újságod Lilisznél.

³⁹Tehat ⁴⁰jádzék

ANGYÉLIKA.

Jaj.

LILISZ.

De meg-tsalja magát bátyám uram, mert van újságom, most jött haza a' szakátsom. —

PONTYI.

Valjon? no nem bánom jádzom egy kitsint. — Hát a' Törökökrül nem hallott kend az ólta valamit?

LILISZ.

Oh' sokat, majd beszéljünk⁴¹ rólla.

PONTYI.

No jól van, üllyünk-le — de egy pipát töttenének⁴² nekem.

SZIDALISZ, BERENISZ, TITZIUS, ANGYÉLIKA,
LILISZ, *mind egyszerre.*

Jaj! ne pipázzék most, kintsem bátsikám.

PONTYI.

No, ne kiáltsatok, nem dohányozom; de én⁴³ itt soká nem is ülök.

ANGYÉLIKA.

Nem, nem, tsak egy rokámbolt jádzunk.

[48] PONTYI.

Mi ördögöt jádzol? *le-ülnek.*

SZIDALISZ, *sugva.*

Berenisz, menny-el, 's mond-meg mindeniknek, hogy egyet se szóljanak magyarul, a' játékban, hamaráb' el-fog menni Pontyi. *fel-kél, meg-sugja mindenütt.*

ANGYÉLIKA.

Donné le kárt.

⁴¹beszeljünk ⁴²töttenének ⁴³en

TITZIUS.

Ui ma sér.

ANGYÉLIKA.

Lilisz, gibt di Karten.

PONTYI.

Mit mondassz?

ANGYÉLIKA.

Semmit.

LILISZ.

Szile permi messziö.

PONTYI.

Mitsoda?

ANGYÉLIKA.

Zsué donk.

PONTYI.

Mite?

LILISZ.

Zse pren szenk.

PONTYI.

Mit tsinál kend?

[49] ANGYÉLIKA.

An koa szi vu plé?

PONTYI.

Hogy hogy?

LILISZ.

An kör.

PONTYI.

Mi az ebet kunczogtok? mond-meg no, mi a' tronf? mibe jádzol?

LILISZ.

Ebbe né, *egy kártyát*⁴⁴ mutat.

PONTYI.

No hát mond ki, hogy tök a' tronf, s' úgy, mit ízélsz?

LILISZ.

Roa de pik.

PONTYI.

Bóldog Isten! be nagy állapot. Mért nem mond-had' már,⁴⁵ zöld király,⁴⁶ ki ördög nevezte roának?

ANGYÉLIKA.

Zse ne püi vu donné la külör.

PONTYI.

Tsillagom, nem hallani már⁴⁷ itt magyar szót, el fellejtették ezek az anya nyelvet. — Titzius, gyere ide jádzani, oda megyek én, nem érteni itt egy szót is. *változnak*. Így né, már⁴⁸ itt szólhatni — de ne jádzunk sokat,⁴⁹ [50] mert nékem még dolgom van, valaminek kel végire⁵⁰ járnom.

BERENISZ.

Zsue donk.

PONTYI.

Tsak ki-nem verhetem fejembül azokta a' Törököket; de meg veri őket a' Persák hijában, elnem kerülük. — Makkot jádzottak úgy é? Kivel vagyok én?⁵¹ mi a' tronf? meg-kell ám az embernek mondani.

LILISZ.

Gyönyörű⁵² mulattságot viszen ott végbe — Izzad most Szidalisz.

PONTYI.

Szóljanak hát kentek, vagy mi.

⁴⁴kartyát ⁴⁵mar ⁴⁶király ⁴⁷mar ⁴⁸mar ⁴⁹sokaj ⁵⁰végire ⁵¹en ⁵²Gyönyörű ú

BERENISZ.

No makk a' tronf, és Szidalisz⁵³ jádzik, mi ketten egy kézre járunk.⁵⁴

PONTYI.

Úgy la, meg-kell azt mondani, hogy tudja az ember mire tartsék, 's mitt hánnyé-k-el. Ehen van né, el-is ütöm ökemét, mert nints szinem. — Ezt⁵⁵ adom ki — ebbe belé feküdjék kend jól, hogy el ne vigye — ne adja kend rá⁵⁶ azt a' rosz hecike tronfot, jobbat — azt a' makk disznot kel belé nyomni úgy-la-had vigye mán — zöld két szem kell⁵⁷ — ara, mert két szemet eszik az.

[51] LILISZ.

Nem úgy hívják azt bátsi-mak disznó bászta, zöld kent szem spadilia.

PONTYI.

Ej! ne hiában valóskodjék kend-ördög.

SZIDALISZ.

Brávó, remisz an troa.*

PONTYI.

Mitsoda? el vészett úgy i? — Ha a' Törökök a' Nílus felé nem

*Donnez les cartes — Osszanak.

Oui ma chère — Igen, kedvesem.

Lilisz, gibt die Karten — Lilisz, add a lapokat!

S'il est permis, messieurs — Szabad, uraim?

Jouez donc — Játsszék hát!

J' en prends cinq — Ötöt veszek fel.

Encore s'il vous plaît? — Kér még?

Un coeur — Egy kór.

Roi de pique — Pikk király.

Je ne puis vous donner la couleur — Nem tudok színre színt adni.

remise en trois — itt: mindjárt vége is a játéknak!

⁵³szidalisz ⁵⁴jarunk ⁵⁵ezt ⁵⁶ra ⁵⁷szem ell

veszik uttyokat, ugyan bizony meg eszik a' szurkot; de ravasz, fortéljos nép külömben — Ki osztya? én osztom — mennyit⁵⁸ adok? — hármat, hármat.⁵⁹ — Hogy hívják tsak kentek ezt a' játékot? erővel tanítottak engem erre, de soha nem tudom a' nevét mitsoda; umbra vagy minek hívják.

TITZIUS.

Hallod Pontyi bátsit?

LILISZ.

Hallom, arany egy ember, de rá széd, mert nem megyen egy tapottat-is.

TITZIUS.

Pedig most mindjárt újságot mondok néki.

ANGYÉLIKA.

Ne újságojjon. Üsse⁶⁰ ezt a' veres disznót.

LILISZ.

Ha, ha, ha, édes lelkem Pontyim, köszönöm a' beszédedet. — Angyélika, úgy [52] mondd,^{60/a} mindég, mint most, mert ki-mondhatatlan szép neked.

TITZIUS.

Ne tök kolop.

ANGYÉLIKA.

Pontyi vólna a'.

LILISZ.

Ha, ha, ha.

PONTYI.

Vigan vattok ti ott hé, mindjárt oda menek.

ANGYÉLIKA.

Jaj, jaj — tsit, tsit.

⁵⁸mennyit ⁵⁹hármat. hármat ⁶⁰üsse ^{60/a}mond

TITZIUS.

De mi meg-nem bontyuk többet a' játékot. — Hanem azt hallottam, hogy a' nagy Mogol most Amérikát megyen el-foglalni⁶¹ temerdek sok néppel.

PONTYI.

Mit beszélsz hé? rosz vólna a' nekünk — ennye s' eb ugattát.

TITZIUS.

No azt mondják, és a' mi nagyob, egész Amérikaig mind hidat tsináltatott^{61/a} a' tengeren.

PONTYI.

Ne beszélj bolondságot;⁶² hiszem minek tsináltatná a' hidat? el-mehet ü oda szárazon is kerülővel, pedig tsak inkább' kerül, mint annyi költséget 'tegyék; igaz, elég pénzi van külömben. — Kitül hallottad hé?

[53] TITZIUS.

Itt van egy vad-bőr kereső görög, a' mondotta.

PONTYI.

Valyon itt van é még?⁶³

TITZIUS.

Talám még itt van; de sijjet, a' mi azt illeti.

PONTYI.

No én itt hagyom a' kártyám, tsak osszanak addig, mindjárt jövök; hé, nézd-meg addig a' kártyám⁶⁴ — hol van szálva az a' görög? — talám ismerem én azt — nem egy alatsony⁶⁵ barna ember?

TITZIUS.

Az az, egy kevésé himlő helyes-is; én az úttzán láttam.

PONTYI.

No a' bizonyoson, Lázár, jól ismerem. *el-megyén.*

⁶¹foglalnéi ^{61/a}atsinaltatott ⁶²bolondságot ⁶³é még ⁶⁴kartyám ⁶⁵allatsony

ANGYÉLIKA.

Ha, ha, ha, be szerentsés találmány!

SZIDALISZ.

Tömlöztübül szabadúlok.

BERENISZ.

Az igaz már meg hidegedtem vólt félig.

LILISZ.

De hová rejtezik Titzius, ha meg-tudja, hogy fütytentyett?

[54] TITZIUS.

Ujságot mondok néki még nagyobbat.

SZIDALISZ.

Hogy juthatott olyan szörnyü hazugság eszedbe, vagy hogy merted elő hozni?

TITZIUS.

Óllyan kell néki.

ANGYÉLIKA.

De szép újság vólt — mindazonáltal innen oszoljunk, mert mindjárt itt lesz kérdezni, hol van a' görög, és ki jádzott a' kártyájával?

SZIDALISZ.

Jertek hozzám. *Sok tsintalanságok közt el-mennek.*⁶⁶

⁶⁶el-mennek,

[55]¹ HARMADIK JÁTÉK.

I. Jelenés.

PÁRMÉNIÓ, TITZIUS.

TITZIUS.

Kérlek, Párménió, ne szűnjünk ezen dolgokról beszélni; hid'-el, akármit vélj felüllem, nagy kedvem van hozzájuk; — és igaz, hogy az emberi társaság Egyiptomban láttatik e' föld golyóbissán kezdődni.

PÁRMÉNIÓ.^{1/a}

Minek előtte az emberek annyi mesterségeket nem tudhattak, a' leg-melegeb' tartományokra kellett nekik magokat vonni, hogy élhessenek. El-fogja elménket a' mély tudálkozás és szomorú halgatás, ha a' földnek² lármás golyóbissán a' régiségekbe bé-men-vén széllyel nézünk.

TITZIUS.

Kétség kívül, a' sok egymással szüntelen ellenkező változások, vérengzések, bálványozások, vakságok, tévelygések, azokból szár-[56]mazott veszedelmek, gondolkodásba ejtik az embert. Ha tekinti az nemzeteknek kezdetit, és eddig le-jön rajtok, hol mi most élünk, mennyi változott szokás,³ törvény, vallás,⁴ erkölcs — —

II. Jelenés.

PONTYI, és az előbbiek

PONTYI.

No, hallották-é kendtek? meg-indult már a' Török Persák felé; bezzeg majd lész dolog; ugyan lehetne ott Török lovakat kapni.

¹[54] ^{1/a}Parmenio ²földnek. ³szokas ⁴vallas.

TITZIUS.

Halgassék bátsikám, újságot akar Párménió beszélni; bezzeg ezek még az újságok, hallgassuk tsak.

PONTYI.

Örömet. — De⁵ hiszem tudom én, hogy kedves Sógor uram tudja az a' féléket.⁶

TITZIUS.

Mind a' régi dolgokrúl fogunk újságotlni.

PONTYI.

De hiszem hát nem újság a', kentek hummi Históriárúl beszélnek talám,⁷ már abba magam is, annyiba a' mennyibe, tsak jártas [57] vagyok; hiszem a' hol meg-tévednek⁸ kentek, vagy eszekbe nem jut, szóllok én majd; tsak beszéljenek kentek, halgatom én.

PÁRMÉNIÓ.

Nézd⁹ az Egyiptziaiak történeteit, az özön víz után, Ufférius száma szerint, már¹⁰ 1656dik esztendőben világ teremtése után birodalom volt.

TITZIUS.

De ennek a' szaporodásnak özön víz után kellett lenni, mondatik, Khámbul.

PÁRMÉNIÓ.

Kétség kívül; — Manethon, Egyiptziai író sokat mesél ugyan, de tsak tévelygéseket hint; az Egyiptziai mesék bizonyítani akarják, hogy húsz ezer esztendeig volt Egyiptom a' fél Istenek, 's Királyok¹¹ uralkodások alatt.

PONTYI, *nagy figyelmetességgel*^{11/a} halgat.

TITZIUS.

Úgy van, és valaki jósággal uralkodott rajtok, halála után, mint Istent imádták.

⁵de ⁶féléket ⁷tolám ⁸tévednek ⁹Nezd ¹⁰mar ¹¹Királyok ^{11/a}figyelmetéséggel

PÁRMÉNIO.

Menes, vagy Meszraim volt első Királyok, de e' nem vált Istenekké.

TITZIUS.

De az utánna következendő igen is. Minekutánna Egyiptom három Királyságra oszlott, vólt felső Egyiptziában egy Fejedele[m] — meg¹² felejtettem a' nevét — Pontyi bátyám, hogy hívták tsak?

PONTYI.

Mite? mit beszél kend ötsém uram?

TITZIUS.

Hogy hívták felső Egyiptomban¹³ a' legelső Királyt, kit népe, halála után, Istenné tett, s' tisztelt.

PONTYI.

S' a' felső Egyiptomi Királyt kérdezi kend? mert alsó Egyiptom¹⁴ is vólt ám.

TITZIUS.

Igen¹⁵-is.

PONTYI.

De meg-állyék kend, mert sok Királyok vóltak osztán, s' erre kell kenteknek vigyázni.

TITZIUS.

Jól van, jól, hiszem reá vigyázunk¹⁶ mi arra,¹⁷ tsak ezt nevezze kend.

PONTYI.

Mingyárt — eb ugatta, ki vólt tsak nó, hiszem a' nyelvemen forog a' neve, még olyan rendes neve van pedeg — öm, hiszem ki-esék a' fejembül egyszerre.

¹²meg. ¹³Egyiptomban ¹⁴Egyiptom. ¹⁵Igen ¹⁶vigyazunk ¹⁷arra

PÁRMÉNIO.

Athotisz talám, a' kit osztán halála után Annubisz név alatt egy kutyának¹⁸ formájában¹⁹ imádtak.

[59] PONTYI.

Az, az, inspetzié, a' la, mind a' nyelvemen forgott. — No tsak beszéljenek kentek, már²⁰ én majd hallgatom.

PÁRMÉNIO.

Ugyan ezen Áthotisz vétette vólt szokásba népe közt a' környül metélkedést^{20a} — Mennyi bálványozást,²¹ háborút el-követett osztán a' nép, melynek a' külső dolgokban még-is jozan, helyes, és igaz törvényei lehettek — Kleopátra mulik-el benne utoljára, ki keresztységet még nem esmért.

TITZIUS.

Osztán Róma alá esett egyiptom?

PÁRMÉNIO.

Igen is; de Omár, Szaladin, és Szélim vitézségei által Törökök alá jött, s' most is ő alattok nyög.

PONTYI.

Hát Farahó Király hun van, ha Egyiptomról beszélnek kentek'? hát a' sok S' idó nép? hiszen mind egy tseppiget ott vóltak azok a' sok népség; osztán Farahó hogy nem juta kenteknek eszekbe?

TITZIUS.

Ehol, ha eszünkbe nem juttatná; az igaz, ilyen nevezetes dolgokat elfelejteni, no!

[60] PÁRMÉNIO.

Az Assiriiai birodalmat egy királynak alatsony bulyasága, s' egy fő hadi vezérnek az által lett meg-sértetődése három felé szakasztja. Lásd, a' nemzetek sorsa millyen vólt: Arbatzes Szardanapálust

¹⁸egykutyának ¹⁹formájában ²⁰mar ^{20a}metelkedest ²¹bálványozast

egyszer ágyassai közt²² találja hivalkodni, megútálja, trónusáról le veri, s' birodalmát három részre szakasztja.

PONTYI.

Jól tudom, Sénakérib volt a', jól jut eszembe.

PÁRMÉNIÓ.

Nézzük a' Görögöket: Dráko, Szolon, Likurgus, Akhilles, Témostokles, többekkel Nagy Sándor²³ haláláig mit nem követnek el. Nézzed osztan Rómát, Rómulustól fogva Theódósiúsig, vér, fegyver, tűz, halál borították a' földet. Ollyannak látod a' világot, mint a' szélvészektül fel-háborodott tengert.

TITZIUS.

Nem emlékezem tovább',²⁴ kit tartanak Görög ország első szerzőjének. — Pontyi bátyám, ki volt tsak?

PONTYI.

Mite? mit kérdez kend ötsém uram?

TITZIUS.

Nem tudom ki volt első Fejedelem Görög országban.

[61] PONTYI.

Öm, be gyermekségen töri kend a' fejét; hiszem ott van Párménió kedves²⁵ sogor uram,²⁶ meg²⁷-mondja, ne búsúljék kend rajta, ha engem nem fáraszt-is kend véлле, nem győznék én kendnek örökké felelni.

PÁRMÉNIÓ.

Igaz, igaz — Tzekrops, Egyiptomi polgár, mondatik Athénás városát kezdeni, ezer nyóltz száz két²⁸ esztendővel Kristus Urunk előtt. Kranausz következett utánna, első Görög Fejedelem, ki alatt a' Deukálion özönvize történt.

²²Közt ²³Nagy-Sándor ²⁴tovab' ²⁵Kedves ²⁶sogoruram ²⁷ueg ²⁸ket

PONTYI.

Jól²⁹ mondja kedves³⁰ sogor uram, látom jól³¹ emlékezik azokra a régi dolgokra, úgy van mind, hiszem úgy emlékezem rá, mintha csak tegnap előtt esett volna.

III. Jelenés.

ANGYÉLIKA, PÁRMÉNIÓ, TITZIUS, PONTYI.

ANGYÉLIKA.

Régen kereslek Párménió, igen szükséges beszédem van veled, el-kerülhetetlenül kell veled magánosan beszélennem.

[62] PÁRMÉNIÓ.

Mimódon találhatna a' te játékaid közt részemről olyan elkerülhetetlen szükség?

TITZIUS.

Mitsoda ragyogó szépség ez!

ANGYÉLIKA.

Mely mindazon által Titziusnak nem ragyog. Láttam Bereniszt a' szivedet, személjeddél³² meg-telve, szerentséjére, tsendesen mosolyogni, mozdulásaiiban lankadást mutatni, 's szerelmedben édes el-bádjadások közt pihegni.

TITZIUS.

Ah! édes természet, ditsőség örökre³³ annak,³⁴ ki teremtett!

PONTYI.

Eb az inge Persákja, ugyan rajta van, szeretem, majd meglátom, hogy találja fel magát.

ANGYÉLIKA.

Mit beszél Pontyi magában?

²⁹Iól ³⁰Kedves ³¹ól ³²szemeljeddél ³³örökro ³⁴annak, [a vessző egy sorral lejjebb]

TITZIUS.

A' törököket vitatja a' Persákkal a' Nilus partján.

PONTYI.

Még egy jutott eszembe, mindjárt végire járok. *el-mégyen.*

[63] ANGYÉLIKA.³⁵

Né, né, el mégyen Pontyi magában beszélve; most bizonyosan³⁶ újságot venni megyen, mert ő az újságot^{36/a}-is vásárról hordatja, mint a' sáfrányt; elment, nem is butszuzott.

PÁRMÉNIÓ.

No, mit akarsz hát velem beszélteni te kis pillangó lepke?

ANGYÉLIKA.

Ah! azon sohajtok, kedves nehezen repülő, s' mindég magánosságban gunnyasztó sas bátyám, hogy életedet szerentsébbé mi módon tehetném.

PÁRMÉNIÓ.

Hajjuk hát e' sohajtásaidnak el-törlésekre fel-talált eszközeidet.

ANGYÉLIKA.

Azok tsak egy személyből állanak. Titziusnak van egy testvére, Szidalisznak nevezik; olyan szép, mint a' ki-derült tavaszi nap; magas homloka a' nemes erköltsőknek méltóságát³⁷ s' királyi székit mutatja; szemeinek mélységéből okosság tetszik-ki, mellyeknek külső tüzei szelíd érzékenységeket mutatnak; hó szín bürire fekete szemöldökeit a' mosolygó természet gyenge úlyaival rántotta két részre; fel emelkedett meljének fejérsége³⁸ minden kék eretskét meg-mutat, s' a' lehellesek alatt, tsendesen dagadoz; teste, dereka, [64] válla, sűgár termetének lehető tökéletességét³⁹ mutatják; állásában⁴⁰ olly, mint a tzédrus, járásában hasonlít a kevély szarvas-hoz; tekintetiben ifjúság, okosság, szelidség, nyájjasság, mély gondolkodás, fájdalom, édesség egyszerre mutatják magokat; ifjú szép-

³⁵Angelyika ³⁶biznoyosan ^{36/a}ujsagot ³⁷méltóságát ³⁸fejérsége ³⁹tökéletességét
⁴⁰állásában

ségének oly méltósága van, mint valamely magasra fel-nyúlt egyes ág tetején⁴¹ ki-nyílt⁴² rósának, hol a' kellemetes⁴³ elevenségek gyenge piros, és fejér szinnel festik magokat, s' a' levelekbe ütköző zéfirusokat édes lengedezések közt tsokolgatják⁴⁴ — és gondold, mind ezen tulajdonságokkal-is miljen szerentsétlen, mivel nemetek közzül senkit nem szerethet.

PÁRMÉNIO.

Mitsoda le-rajzolása az eleven természetnek!

TITZIUS.

El-ragadja a' szivet.

PÁRMÉNIO.

De miért nem szeret senkit?

ANGYÉLIKA.

Azért, azt mondja, hogy ti férjfiak^{44a} tsak szerentséjét imádjátok, haszontalanok, hizelkedők vagytok, öltözetben, gazdagságban keresitek ditsőségeteket, és nem annyira hivségbül, barátságbül, józan erköltsbül, mint tsak búlyaságbül szerettek; ifjúságtokban a' [65] nagy dolgokat meg-vetitek; nyargalóztok, osztán, ha korosodtok, akkor kezditek nagy nemeteknek erköltsseit követni. Ő tehát még elég böltességgü ifjat, kedve szerint, nem találván, meg-vetett benneteket, szánakozik ifjúságotoknak bolonságain, és magánosságának áldozza fel-magát. — Én⁴⁵ ezt látván, azt gondolom, hogy ketten öszve⁴⁶ jöhetnének a' világot szidalmazni 's egymást szeretni. Néked sem kell egy leány-is; ő hasonlólul egy ifjú legényt sem szenyvedhet; együvé illenétek egymásnak okaitokat, ha veszekedve-is, meg-beszélleni.

PÁRMÉNIO.⁴⁷

Te jádzol most velem, és mesét beszélsz, mit magad sem hiszel.

ANGYÉLIKA.

Hatalmas, hat farkas! Titzius, szólj kérlek, ha nem igazat mondok-é?

⁴¹tetején ⁴²Ki-nyílt ⁴³Kellemetes ⁴⁴tsokolgatják ^{44a}férjfiak ⁴⁵En ⁴⁶öszve ⁴⁷Párménio.

TITZIUS.

A' tagadhatatlan,^{47/a} hogy Szidalisznak még eddig mindég olyan természeti tulajdonságai vagynak; eleget fáradt érette⁴⁸ az⁴⁹ édes anyám, hogy valakinek szeretetire hozhatná, de szive lágyúlásra nem jöhet; nagy kevélysége van erköltsének, és mindenben okos, nemes lévén, abban van leg-nagyob' hibája, és értetlensége, hogy olyan tárgyat akar keresni⁵⁰ magának, mellyet talám férjfi⁵¹ nemünk-[66]ben fel-találni sem lehet; ugyan azért a' társaságokat meg-unván, tsak magába él,⁵² sohajt és panaszol.⁵³

PÁRMÉNIÓ.

Az illy erköltsök tsudálkozást és tiszteletet okoznak a' szivbe. Soha nem ismértem még illy tulajdonságú természetet. *beszédet hallanak az óldal szobábúl.* Táboroznak már a' törökök.

ANGYÉLIKA.

No, jön Pontyi, gyérünk-el hamar, majd itt lép. *el-mennek.*

V. Jelenés.

ERESZTRA, TITZIUS, SZIDALISZ.

ERESZTRA.

Hát édes leányom, mibe határozta már meg magadat? unalmadra van e még az ifijúság? és nem érezhet é a' szived erántok^{53/a} semmi hajlandóságot?

SZIDALISZ.

Ne gondolja édes asszony anyám, hogy bennem a' természet hibázott vólna, és hajlandóságot férjfiakhoz⁵⁴ nem éreznék.

[67] ERESZTRA.⁵⁵

De hát mi okon kerülöd társaságokat, és miért nem adsz soha egy kérödnek is jó választ?

^{47/a}tagadhatatlan ⁴⁸érette ⁴⁹éz ⁵⁰akarkeresni ⁵¹férjftfi ⁵²é ⁵³panaszot. ^{53/a}erantok
⁵⁴férjfiakhoz ⁵⁵Ezesztra

SZIDALISZ.

Mert nem oljan, a' miljet kívánnék.

TITZIUS.

Ne úgy mond, hanem a' te fejed nem oljan, mint a' másoké, s' a' miljennek kellene lenni.

SZIDALISZ.

Te is rendesen szóllasz — hát azt gondolod, hogy a' kit természet szerint szeretnék, elégséges⁵⁶ lehetnék⁵⁷ annak-is meg-vetésére? nem esmered a' természetet, ha így vélekedsz. Miért nem veted hát te meg Bereniszst? próbáld-meg útalni.

TITZIUS.

Mitsoda mondás a', próbáld-meg-útalni; osztán mi szükség volt most éppen ezt a' példát^{57/a} elő hozni asszonyom anyám előtt? Én azt mondom, hogy sem egész ember nem vólnék, sem egész józan okoskodásom nem lehetne, ha egy leányt sem lelnék a' világon, kit szerethessek.

SZIDALISZ.

Ez annyit téssen, hogy tehát nékem egész eszem nintsen könnyü meg-érteni. Nékem a' nem egész ésszel úgy tetszik,⁵⁸ hogy ez az [68] okoskodás most részedrül nem éppen egész volt; és annyival inkább mivel oly dologban itélsz, vagy vádolsz, melyben senki a' maga szívéen nem uralkodhatik.⁵⁹

TITZIUS.

Ne magyarázz oljan hamar, és ne indulj-meg mindjárt; azt tsak nem kívánhatod, hogy érzékenységednek kényességét imádjam, mert az igaz, s' az egész világ tudja, hogy e' részben⁶⁰ tsudállatos vagy.

SZIDALISZ.

Nem tsudállatosab' nállad; te az örjülésig szeretsz, én pedig nem; mond-meg meljünk tsudállatosabb?

⁵⁶elégséges ⁵⁷lehetnék ^{57/a}példát ⁵⁸tetszk ⁵⁹uralkodhatik ⁶⁰részben

ERESZTRA.

No, elég már, ne osztozzatok; én nem bánom, ha parantsol az Isten valakit, kiben szived meg nyugodjon, legyen; ha senki nem lész tseleked' édes leányom, a' mi tetszik, én nem kénszeritlek.

SZIDALISZ.

Ne keseregjen asszony anyám én miattam, gondomat fogja nékem az Isten viselni; eleget szenyvedek úgy is, mert valahányszor meg-látom kedves asszony anyámat, annyiszor borítják-el szívemet könyhullatásaim, mivel tudom, búban él miattam. Eröltetem magamat éjjel nappal, hogy kedvének eleget tehessek; mert inkább' keserű nékem a' kedves [69] asszony-anyám kedvetlensége, mint akármely nyomorúságom; de hogy öljem-meg magamat azzal, a' kít útálok?⁶¹ s' hogy sohajtson osztán le-veretett szívem a' leg-job édes anya ellen, ki oly nyomorúságomra akaratjával kényszerített? *Eresztra könyveket kezd hullatni.* Hiszem én most tsak magamban szenyvedek, nem panaszklok senkire — Isten látogatása, vagy áldása e' természet rajtam, de ha parantsolja⁶² édes asszony anyám, én el-menek akárkihez, a' ki-leg-elősször kéret; inkább légyek én hóltig szerentsétlen, mint kedves asszony anyám⁶³ rajtam keseregjen, s' oljan édes anyának kedvetlenségét lássam ellenem, ki azt érdemli töllem, hogy lábainak helyeit tsókoljam.

ERESZTRA.

Halgass már, halgass, az Istenért kérlek *meg-öleli sirva.* Szerelmes gyermekem, öszve szaggatod a' szívemet, nem erőltetek, de hogy erőltetek, ne menny ha nem tetszik⁶⁴ — Az Isten gondot visel rólad édes gyermekem, nem hagyja jutalom nélkül jó erköltsödet,⁶⁵ s' illy hozzám való nagy engedelmességedet. — Hogy⁶⁶ kénszerítnélek? Nem vagyok én kegyetlen anya; hogy venném a lelkemre, szerentsétlenségedet? nem szólhatnék soha nyugodalommal⁶⁷ a koporsómba.

⁶¹utalok ⁶²parantsolja ⁶³anjám ⁶⁴tetszik ⁶⁵erkö tsödet ⁶⁶hogy ⁶⁷nyugodalommal

[70] TITZIUS, könyvezve.

Ne törődjön kedves asszony anyám, ne⁶⁸ keserítettse magát.

ERESZTRA.

Gyere édes leányom hozzám, ne busúlj, gyere. *el-mennek.*

VI. Jelenés.

PÁRMÉNIÓ. *egyedül, le-ül, olvas magában.*

Szegény Kopernikus, hálálták néki okoskodásait, mint Deskártanak. Az okosok és nagy vitézek örökké üldöztettek.⁶⁹ Ez a' Lokk-is tsak a' sok kétséget tsinálja; nagy Filozófus, de sokkal nyilvánban beszél nálla Robinét, ki annyi idővel utánna ir; hanem mi haszna? Robinét is azzal a' mély⁷⁰ ésszel tsak természetben okoskodik. — *olvas, halgat.* — Rendes kérdések — Euripides, Szofokles vóltak é a' Görögöknél idejekre nézve nagyob' Poéták,⁷¹ vagy Raszin, Cornélius a' Frantziáknál? *olvas megint magában* — Bakkó, Riselliö Kolbert — meljik vólt nagyob' ember? — azt tartom az emberek közt nehéz nagy különbségeket tenni. A' Királyi tanátsosoknak [71] keserves és tsudállatos sorsok van. — *olvas* — öhö, ezek a' vitézek: Eugénus, Türen, Málborug, Montékukuli. — Nagy⁷² emberek. — Hunyadi egyiknél sem vólt kissebb. Akár filozófusokat, akár vitézeket vagy tanátsosokat nézzen valaki, tsak azt látja, hogy egy ember itt e' földön magában kevés portéka. Mentül tovább tanulok,⁷³ olvasok, annál inkább látom, hogy semmit sem tudok, és semmit a' tsupa természetben meg-nem foghatok.

⁶⁸né ⁶⁹üldöztettek ⁷⁰mély ⁷¹Poéták ⁷²nagy ⁷³tanulok

VII. Jelenés.
PÁRMÉNIÓ, SZIDALISZ.

SZIDALISZ, *ki ezen utólsó szavait hallotta.*

Az úrnak, mint sejtem, szerentsétlen tanulása van. Engedelmet kérek azonban, hogy leg-első tiszteletemet, mellyet személjéhez mutatni szerentsém esett, illy kedvetlen szókkal kellett előznöm.

PÁRMÉNIÓ.

Asszonyom, engem szabad tudatlannak mondani, soha azért meg nem haragszom, mert semmit ennél igazabbat nem lehet róllam s' nememről mondani.

[72] SZIDALISZ.

Meg bortsáss Uram; ha te férjfiúi nemedről, melj nálunk sokkal méljeb' értelemmel ditsekszik, így ítélsz,⁷⁴ mit tarthatsz a' mi gyenge asszonyi nemünkrül?

PÁRMÉNIÓ.

Tsak annyit, a' mennyit róllunk. Ti röviden szoktátok azt ki mondani, a' mit mi hosszan nyújtunk; de ti is tsak azt érezitek, gondoljátok kitsiny formában, a' mit mi nagyban, és mindenben hasonlól⁷⁵ nemesek, vagy gyengék vagytok, mint mi.

SZIDALISZ.

Uram, te az én nememhez nagyon láttatol hajolni, talám érzessz?

PÁRMÉNIÓ.

Az az, talám szeretek? szeretném, ha szerethetnék.

SZIDALISZ.

Én⁷⁶-is.

PÁRMÉNIÓ.

Hamar felelsz. — Tehát, a' mint én nemetekben senkit nem szerethetek, te is hasonlól⁷⁵ nememben kívánsz szeretni, és érdeme-

⁷⁴ítélsz. ⁷⁵hasonlól⁷⁶En

ink tsekélysege miatt nem teheted. Én⁷⁷ ugyan részemről vádat ellened nem teszek, maradj szeretet nélkül, s' ély tsendesen; én a' nélkül élek, s' a' nélkül is halok-meg.

[73] SZIDALISZ.

Kár vólna Uram részedrül, és ezen szomorú fel-tételnek, személjedet tekintvén, éppen nem látom okát.

PÁRMÉNIÓ.

Pedig ugyan tsak személjem okozza, és joszágom. Ti mindnyájan oljanok vagytok, hogy ha gazdag ifjat hallotok, még nem is látjátok, már temjényeztek néki; ha szépet találtok,⁷⁸ belső érdemeire nem tekintvén, tsak testéért szeretitek, mig nállánál szebbet nem leltek, s' ezt meg-nem unnyátok. Én magamért akarok szerettetni, s' azt kívánnám, hogy sem gazdag sem ép nem vólnék.

SZIDALISZ.

Uram, ifjú legények azok inkáb;⁷⁹ kik a' gazdag leányt még oda haza magokban meg-szeretik, és előtte a' porban mászkálnak; és ha hozzátok való hidegségemnek okát keresem, azt kell mondanom, mit most tölled ebben a' szempillantásban halottam. Azt kívánnám,⁸⁰ hogy lelhetnék férjfiú⁸¹ nemedben oljat, ki nem termetem, pénzem, hanem erköltseimet szeretné; de —

PÁRMÉNIÓ.

Tehát te asszonyom magánosságban élsz, és nem remélled, hogy hozzád hasonló érdemü ifjat közöttünk találhass.

[74] SZIDALISZ.

Eleven példát kívánok leg-aláb', mit nehezen reméllek.

PÁRMÉNIÓ.

Mitsoda gyalázatos meg-vettetésünkre szolgál e' kevély vélekedés!

⁷⁷En ⁷⁸talaltok ⁷⁹inkáb', ⁸⁰Kivánnam, ⁸¹ferjfiúi

SZIDALISZ.

Uram te hasonlóul vélekedsz, és hasonlóul gyalázod nemünket, melynek betsületit, hogy előtted védelmezhessem, megmutatom néked, sem személjedet, sem gazdagságodat bálványozni nem fogom, pedig, úgy, hogy más sem lész rajtad kívül kedvemben.⁸²

PÁRMÉNIÓ.

Tehát ne légyen néked-is asszonyom terhedre, ha bennem hasonlóul olj ifjat fogsz látni, kit személjed, pénzed, soha kéröddé nem térszen, és férjfiúi nemén tégedet győzedelmeskedni nem hagy.

SZIDALISZ.

Mitsoda kevélysége ez a tanult erkölcsöknek! *el-fordúl, magába:* Soha nem láttam kedvemre szeb' tekintetű és nemesebb' termetű férjfiat.

PÁRMÉNIÓ.

Ez rendes asszonyom, hogy magadat nem láthatod, ki az akarsz lenni, a' mi én valósággal vagyok. *el-fordúl magában.* Nem [75] találtam még ilyen teremtést; szebb Vénusnál, és ha erköltsei is igazak —

SZIDALISZ.

Mit? és gondolja az Úr, hogy nékem erőltetéssel⁸³ esne személjét nem bálványozni? nem vagyok irigy, meg-vallom szép férjfi; de én nem tsupa szépséget nézek.

PÁRMÉNIÓ.

Távol légyen asszonyom; sokkal okosabbnak ismérlek, mint elégséges gyenge lehetnél a' haszontalan bálványozásra.⁸⁴

SZIDALISZ.

Tehát tiszteletem az Úrnál haszontalan bálványozás volna? nem fogok haszontalankodni. *tűzben van.*

⁸²Kedvemben ⁸³erőltetéssel ⁸⁴bálványozásra

PÁRMÉNIO.⁸⁵

Kár-is volna olj szépségnek hijába szeretni.⁸⁶

SZIDALISZ.

Az úrnál azért hijába szeretnék? az Úr nagyon magyaráz.

PÁRMÉNIO.

Arra nem esküszöm meg; a' természet szabad, és néked asszonyom, látom, kitsiny asszonyi makattsággal, nagy tulajdonságaid vannak; ne légyek reájok érdemes.

SZIDALISZ.

Fájlalom⁸⁷ Uram, ha tulajdonságaimat ditsérvén,⁸⁸ reájok magadat még is érdemtelennek lenni ismered.

[76] PÁRMÉNIO.

Hagyjuk-el asszonyom, én igazán szóllok, hogy tisztelőd nem lehetnék. Engek a' természet szomorúan szült; a' magánosság, tanulás leg nagyob' kívánságom; szeretem ember társaimat, örülök, ha másokat gyönyörködni látok, sorsomat pedig magánosságomban panaszlom; kedvetlen humorom okozza, hogy véle asszonyi nemedből senkit szerentséssé tenni nem akarok, mellyet hogy ifjú leánynak szeretni lehetne, nem hihetem. Hagyj engem asszonyom magánosságomban, s' menj, hidj nékem, a' világba magadat múlatni, mert a szüntelen való egység magában szomorúbb, a' kettős bajnál. Én kívánnám, hogy⁸⁹ vigadhatnék; de a szív gyönyörűségében erőszakot nem szenved. Ha emberi szeretet⁹⁰ van benned, sajnálkozz szerentsétlenségemen, s' kerüljed sorsomat. Igaz szolgád. *el-indúl.*

SZIDALISZ, *meg-illetődéssel.*⁹¹

Uram, meg kel⁹² ismérni ajakidon a' sohajtó természetnek szavait. Beszédednek igazságán nem kételkedvén, emberi szívem mellyel magánosságomban⁹³ ditsekedhetem, szomorú sorsodat fájlalja;⁹⁴ és noha e' részben⁹⁵ egyenlő szerentsétlen vagyok, még-is nem⁹⁶ kívánom, hogy ezentúl hozzám hasonló légy. Ne tanátsold nékem a' világ

⁸⁵Rárménio ⁸⁶szeretui ⁸⁷Fájlalom ⁸⁸ditsérvén ⁸⁹hogz ⁹⁰emberisze etet ⁹¹meg-illteédössel. ⁹²megkel ⁹³magánosságomban ⁹⁴fajlalja ⁹⁵részben ⁹⁶nom

karjaira való elragadtatást; tudod hogy ez a' játék piatz nékünk [77] sokkal töb' veszedelmes kösziklákat mutat, mint tinéktek. Te férjfiúi szabadsággoddal, s' hatalmaddal szerentsédet, nyugodalmat inkább' védelmezheted; de engem mi szabaditana, ha szerentsétlen rabság alá ejteném magamat? Meg-engedj azonban, ha személjem és erköltseim tetszésedre nem lehettek; olj személjel vóltál úgy is, kinek gyengésege károdra, s' erköltse gyönyörüségedre nem lehet. Igaz szolgálód.

PÁRMÉNIÓ.⁹⁷

Asszonyom, meg-illetődésre hozatom sorsod⁹⁸ által; nem tudom, kár, kivel van szerentsém.

VIII. Jelenés.

ANGYÉLIKA, *nagy siettséggel, s'az elébbiek.*

ANGYÉLIKA.

Aha, Párménió, be régen kereslek. *Szidalisz meg-retten.*

SZIDALISZ, *félre-fordúl.*

Párménió ez? mitsoda reszkető változás!

[78] ANGYÉLIKA.

Szidalisz, itt vagy? mitsoda történet ez? Párménió, Szidalisz edjütt.

PÁRMÉNIÓ, *változik, haboz.*

Reménytelen⁹⁹ történet — igaz; hagyd-el; honnan jössz? — vagy nem szólhatok most veled — Isten hozzád. *meyen.*

ANGYÉLIKA.

Hová? hová, oly nagy siettséggel a' jó alkalmatosságból?

⁹⁷Párménió ⁹⁸hozatom sorsod ⁹⁹Réménytelen

SZIDALISZ.

Meg-botsáss kedves Angyélikám, sijjetnem kell, valamely el-felejtett dolognak szükségétül vonnatom. *megyen.*

ANGYÉLIKA.

Hová? hová? halj szót leg-aláb'; mi dolog ez? egyik egy felé, másik más felé el-mennek, és mind ketten változásban vagynak? Oh! ennek végire kell járnom. *el-mégyen.*

[79] NEGYEDIK JÁTÉK.

I. Jelenés.

LIDÁS, *egyedül.*

Vége van, püntom, nem szeretek, oda van Lutzinda, hijjában jön hozzám, meg-nem halgatom. Az én uram okos úr, tudja ő miért nem szeret, hijába, a' leányok mind hamissak, tsak tsalnak, ha szeb' legény jön, mindjárt azt szeretik; az asszonyok-is tsak úgy súgnak¹ búgnak. Ah!^{1/a} romlott világ! ah! el-fajulás! de hogy szeretek, filosofus leszek egybe, vettem is már egy mély könyvet magamnak; ha az uram megtudja, öttsének fogad. Ő tülle hallottam én mitsodások az asszonyok. Uh!^{1/b} bartsak oljan szigetbe mehetnék, a' hol még soha nem vólt asszony, s' nem-is lész, ott tenném magamat királynak. — De olvasni kell, hogy erössödjön a' szívem. *Egy rongyos könyvet ki-húz a zsebébül.* Hol olvasok? azért is az asszonyok ravaszágárúl olvasok.

le-ül olvas.

„Azomban a' nap hogy fel viradott vala

„Akhilles sátorába ben fekszik vala

[88] „És² Priámunis király kis asszonyért nyög vala

„A' Trójaiak pedig pusztitnak vala

„Hol Hektor nagy vitéz öl vala

Ah! mint erössödik a' szívem a' szeretet ellen; ha most Lutzinda be³ lépne, mingyárt reá se néznék. Hartzolhatnám egész vitézségembül.

¹su nak ^{1/a}ah ^{1/b}uh! ²Es ³bá

II. Jelenés.
LIDÁS, LUTZINDA.

LUTZINDA.⁴

Hó, hó, Lidás, itt vagy egyedül? hát mint vagyok még a' szivedbe, édes Lidásom?

LIDÁS, *félre fordul.*

Uh! reá nem nézek hijába.

LUTZINDA.

No, hát el-fordúlsz? reám se nézel? — meg-útáltál már.

LIDÁS.

Ne engedj, Lidás ötsém, viseld magad, most jön már a kísértés, uh! egek.

[81] LUTZINDA.

Igy bánsz te én velem, mikor oljan igazán szeretlek; örökké hozzád kívánkozom, mindent el-rakok számodra, valamit a' kis-aszszonyom ád, néked duggatom-el, és úgy gondolkodom⁵ rollad; édes Lidásom, néki adom eztet; mások utánnam járnak, nem menek.

zokog — magában.

LIDÁS,

Uh! Filósófia, Sokrátes, Argélius, Markalf, Stilfrid, Káriklia, Nyul históriája, Álmos-könyv, Trója veszedelme, Tódi Miklós, filósófusok, jöjjetek mind segedelmemre.

LUTZINDA.

Én⁶ nem bánom, ha el-hagysz, én el-menek, de soha se látsz többet, máshoz menek; bártsak ne szerethetnélek hitetlen, de nem tudok mit tenni magammal. — Én⁷ el-menek, ha meg-halok is. *el-indúl lassan.*

⁴Luzinda ⁵gondolkom ⁶En ⁷én

LIDÁS, *utánna néz.*

Lutzinda, ne izélj no, hová mégy mán? *könyvez.*

LUTZINDA.

Biz el-menek én, engem soha sem látsz többet, el-hagyom a szógálatomat, a' falúbúl-is ki menek, hogy soha se lássalak.

LIDÁS.

Ne bolondozz no. *sir.* Mert⁸ én⁹ a' vízbe ugrom, ha el-mégy, hiszem tsak tréfálóztam, [82] mert én szeretlek, gyere vissza, hiszem lád', mikor nem láthatlak, örökkétig ásitnom kell, mindég ásitok, osztán úgy vagyok, mintha meg-tsömöllöttem vólna, a' gyomrom émelyeg, meg a' hideg borzogat, ha eszem, is úgy tetszik, mintha tsak a meljembe menne, nem a hasamba, oljan kemény a' mit eszem mint a' kö; látod mit izélsz osztán, gyere no.

utánna megyen, meg-fogja.

LUTZINDA.

Hát mit tsúfolodzol, hogy ha jövök rám se nézel.

LIDÁS.

De bizony szintúgy meg-rúgkapálta magát bennem a' szívem, tsak degyenlettem néked még akkor mondani la.

LUTZINDA.

Hát mért nem szollasz jókor?

LIDÁS.

Hiszem szóllok, tsak el-felejtettem vólt. No¹⁰ hiszem vár a¹¹ filósófia.

LUTZINDA.

Talám filósófiád¹² van hé?

LIDÁS.

Mi tagadás benne; a' zsebemben van.

⁸mért ⁹en ¹⁰no ¹¹vára ¹²filosofiad

LUTZINDA.

Ki a' kóság¹³ adta azt neked, hogy el-vesszék az eszed? hiszem el-viszen a', ne búsulj, Bergengótzia¹⁴ felé.

[83] LIDÁS.

Miért? talám oljan a' mint a' piritus, a' fegyver ellen való?

LUTZINDA.

De annál is kóságosabb.

LIDÁS.

Jaj hé, ved'-ki, húzd-ki a' zsebembül, égesd meg, ebben van né.

LUTZINDA, *ki húzza¹⁵ a' zsíroskönyvet, el-hajítja.*

Hajítsd-el, ördögbe.

LIDÁS.

Oh! be meg-könnyebbedtem, szinte úgy elevenedem belől. Oh be-szeretlek, édes Lutzindám.

LUTZINDA.

De ne végy többet oljan kóság filosofiát.

LIDÁS.

De hogy veszek, ne félj, de hogy — ha, ha — valaki jön — szaladj, szaladj, itt ne kapjanak.

III. Jelenés.

BERENISZ, TITZIUS.

BERENISZ.

Ah! kedves Titziusom, be édes a' fáradt szivnek, ha végre szomjú sohajtásainak tárgyát karjai közzé veheti. El vesztettem [84] benned lételemet; szüntelen való pihegésben van érted életem. Úgy reszket a' szívem bennem, mint a' haj szálra függesztett golyóbis, dobbanni-is

¹³Kóság ¹⁴Bergengótzia ¹⁵húzza

fél nagyon, hogy édes titkai heves indulataitúl ajakimra ne ragadtas-
sanak, s' magát el ne árulja. Lehelléseid közt pihegnek érzéseim. —
Ah! Titzius, be nagy hatalma van a' nemes erköltsnek, ha szép testbe
rejtezik. — Szeresd hívségemet barátom; de ne vakittassál¹⁶-meg
annyira, hogy értem hibáimat-is bálványozd. Ha osztán párod
lészek, erősítsd gyengeségeimet; fedgy-meg,¹⁷ ha vétek; de ne légy
soha hozzám kemény, tsak kedvetlenséget mutass valamely tseleke-
detemhez, elég meg-verettetésem lész. Soha nem fogom azt többé¹⁸
el-követni. — Ah! barátom, be édes¹⁹ és rettenetes dolog ahoz
férjhez menni, kit feletté' szeretünk. Az életnek sok visszás
történetei miatt, oly veszedelemnek vagyunk előtte ki-tétetve, hogy
vagy meg-bántsuk ötet, vagy végre unalomba jöjjünk nála. De én
inkáb' el-enyészésem kívánom, mint sértselek. — Remélheti é
reszkető szivem állandó szerelmedet Titzius? kérlek, ha szerelmes
nem lehetsz mindég, maradj leg-aláb' igaz barát, s' bóldog lészek
köteleid közt. Szeress Titzius, mig bennem hozzád tiszta hívséget, és
az igazsághoz²⁰ józan erköltsöket találhatsz. Engedj-meg az-[85]om-
ban, hogy most gyengeségem, édes fájdalmaimnak könyveivel
edjűtt, kebeledbe kiöntöm.

TITZIUS.

Mit érzek? mit gondoljak²¹ és mondjak kedves esdekéseidre?
Ennyi hívséget, szelidséget, engedelmet, nemes indulatot lehetnék
elégéséges vesztegetni. Tigristül kellene lenni fajzásomnak, de úgy is
engedelemre és szélidségre²² hoznál. Ne szólj rabságrúl kedves
Bereniszem, légy szabad, mint a' tiszta szeretet, mely tsak érdemek-
tül fűghet. Nem tudom, tisztellek, tsudállak; vagy szeretlek-é inkább?
Te és a' természet egyenlő hatalommal uralkodtok szivemen. Ah!
Berenisz, be éreznem kell benned azon dolognak örökös igazságát,
hogy tiszta szeretet, jó erkölts és tisztelet nélkül, nemes emberi
szivben nem lakhatik. Miljen édes dolog nékünk aztat ártatlanul
bálványozni, ki lelkének érdemeire nézve, valósággal Istene képe.
Szeress, Berenisz, ha a' leg-igazab' és tisztáb' hívség tölled azt
érdemelheti.

¹⁶vakittassal ¹⁷fedgy-még ¹⁸többe ¹⁹édes ²⁰igagsaghoz ²¹gondolják ²²szel dségre

[86] IV. Jelenés.

ANGYÉLIKA, és az előbbieik.

ANGYÉLIKA.

Brávó! brávó! azt szeretem, mikor két hiv szivet egymás sóhajtásai közt találok. — S' tovább' tovább' lássuk, haljuk a' szép mondásokat. — Ah! be alkalmatlanul²³ jövök, most angyalt sem kivántatok volna harmadiknak.

TITZIUS.

Igaz, nem kivántuk, de el érkezett.

ANGYÉLIKA.

Az angyal? hol van hát.

TITZIUS.

Előttem beszél.

ANGYÉLIKA

Köszönöm ezt a' szép hízkelkedést ha Berenisz még-nem neheztel.

BERENISZ.

Nem lehet téged nem szeretni.

ANGYÉLIKA.

Be szép az embernek a' maga áldozatjának füstit nézni. Tsak beszélünk hízkelkedés²⁴ ellen, s' még is szeretjük; van-is ok benne, mert soha sem lehet az ember olj haszontalanná, hogy a' ragyást, vakot, feketét, a' rútat egy szóval szépnek esküdjé. Ha sokan mondják, hogy szép vagyok, mért ne hidjem; ha rút volnék, azt is úgy hinném; [87] tehát ha szép vagyok, azt is szabad hinnem. Egyikrül sem tehet senki, ha nem rútnak tett a' természet, lehetek rendes; ha rút volnék búsúlnék, de hogy szép vagyok, nem tudom miért, örülök. Úgy-is elég nyomorúsága van az életnek; osztán minek erőltesse valaki magát az oljan gyermeki tettetésre? még

²³alkalmatlanul ²⁴hízkelkedés

nevettségeseb' hivalkodás egy szépnek mindég azt hirdetni magárúl, hogy ő nem szép, mert senki nem hiszi, hogy maga²⁵ is úgy tartaná.²⁶ — Légyünk mindenben²⁷ igazak, és azért ha szépek vagyunk ne kényeskedjünk, hanem vigadjunk benne, mikor lehet.

BERENISZ.

Honnan jössz ilj ki-derült nyájassággal?

ANGYÉLIKA.

A' ki-derült Szidalisztúl jövök. Soha²⁸ nem láttátok még²⁹ ötlet olj gyözedelmes tekintetben³⁰ öltözni, mint most. Mosolygó titok, s³¹ ragyogó szépség borították egész természet; úgy tündöklök, hogy félni fog a' nap maga reá-súgároznia;³² és nem ok nélkül, mert a' szomorú³³ bátyámmal³⁴ edjűtt találtam.

TITZIUS:

Párménióval?

ANGYÉLIKA.

Ts, ha. —

[88] V. jelenés.

PONTYI *az előbbeniek.*

PONTYI.

Ben vannak már a' Törökök Persákba.

ANGYÉLIKA.

Kedves Pontyi bátyám, be friss ember, észre se veszi az ember, mikor mellette terem. — S³⁵ mennek a' Törökök, mennek a' Nilus felé?

PONTYI.

De már el-is mentek, hiszem mondom, hogy már ben vannak.

²⁵mága ²⁶tartáná ²⁷Légyfink mindenben ²⁸Soha ²⁹meg ³⁰tekiu, tetben ³¹a ³²re-sugároznia ³³szomoárú ³⁴bátyámmal ³⁵s'

ANGYÉLIKA.

Úgy é? hát³⁶ már viaskodnak.³⁷

PONTYI.

Hát? — de várakozz egy kitsinyt, egy levelet³⁸ küldött az udvar birám, had' nézzem³⁹-meg, majd meg-mondom osztán az újságot.
elő vészen egy levelet, fel-szakasztja.

ANGYÉLIKA *belé kukútsál.*⁴⁰

Be szép irás.

PONTYI.

Ne kukuttsálj a' levélbe,⁴¹ eredj dolgoadra.

ANGYÉLIKA.

De hallom leg-aláb'

[89] PONTYI.

Ezt bizony nem hallod, eridj.

ANGYÉLIKA.

Had' haljam, olvassa nagyon.

PONTYI.

Eridj no, nem hallod.

ANGYÉLIKA.

De hát a' szeretője küldi, nem az udvar biró.

PONTYI.

Ennye te nagy nyelvü; látod, hogy keverné szóba az embert; no gyere — *olvas.* „A' béres szekerek már haza érkeztek; Jankó⁴² betegen jött haza; kár egyéb nints, hanem a szekerekbül egynehány záp ki-húllott, és két derék szeg veszett-el”. — Ennye s' eb ugatta gonosz nemzettsége, hogy tsinálják a' kárt.

³⁶hat ³⁷viáskodnak ³⁸Levelet ³⁹nózzem ⁴⁰kukútsál ⁴¹Levélbe ⁴²jankó

ANGYÉLIKA.

A' záp fogok hullott-ki? vagy a' derék tsontyok tört-el?

PONTYI, *olvas.*

„A' lemetz vasakat ujjítani kellett, fergetyüket is készítetttem.”⁴³

ANGYÉLIKA.

Törökül ir az a' tiszt tartó: lemetz, fergettyü.

PONTYI, *olvas.*

„A' nagy gyalomrúl is a' pálák egészlen le-szakadoztak, a' kátája-is meg-tépődött [90] vólt, de bé fodattam.” — Nem tsuda, hiszem már elég régen szólgál, — „Halat nem kaphatni; bónéval, szákkal, véterrel, mét hálóval, gyalommal Tiszán⁴⁴ réten próbálják, de alig kaphatnak egynéhány tzompót; a' Tiszán⁴⁵-es gárgya keszegnél, dévérnél, vagy balinnál alig foghatnak egyebet; a' napokon kaptak még-is egy pár söreget, azt az úr számára tartom.”

ANGYÉLIKA.

Ha, ha, ha, füljak-meg ha törökül vagy persákül nints a' levélnek töb' felénél írva — értitek-é^{45/a} — gárgya, tzompó, dévér, boné, szák, ha, ha, ha.

PONTYI.

Nem érted azt te fityfiryty?

ANGYÉLIKA.

Ki értené azt kutykuruty?

PONTYI.

Oh mélységes tudatlanság! azt nem érteni; mire nézed a' napot? bezzeg meg-értenéd, ha írná, hogy egy pár Liliszt fogtak.

ANGYÉLIKA.

Ah! ha meg-érteném⁴⁶-é? meg ám.

⁴³készttetem ⁴⁴tiszán ⁴⁵tiszán ^{45/a}értitek ⁴⁶erteném

PONTYI.

Ha, ha, ha, rád⁴⁷ kapék, eridj — *olvas.* — „laktárosnak való kötelet vettem a' gyalomhoz. A' juhász jerkéket öt százat hagyott, az ürüket pedig el-adtuk.” — el-[91]adtuk — már⁴⁸ mért nem írja, hogy adták, s' mennyit; be mitsoda ember.

ANGYÉLIKA, *tsendes ábrázattal.*

Hát azok az ürük, ha merem kérdezni, mitsoda féle bogarak?

POTNTYI.

Eridj, ne hijába valóskodj. — *olvas.* — „Korongokat is fognak hozni a' malomba; persejek még el-szolgáltnak, két ormónak valót-is vettem.”

ANGYÉLIKA.⁴⁹

Értitek-é⁵⁰ no? szóljatok — Pontyi bátsi, mind érti azt mit teszen?

PONTYI.

Hogyne érteném? meg-esne néki belé; hiszen mind úgy hijják azt, ha bohó nem vagy.

ANGYÉLIKA.

Mondja osztán valaki, hogy nem nagy lingvista, mikor törökül, persákül-is tud.

TITZIUS.

Én értem néhol, néhol.

PONTYI *olvas.*

„A' kotsi juhát meg-vasasztattam; a' Lámpás^{50a} kopó is meg-kölyközött már, szép egy párt hagytam alatta, mind a' Tamburra^{50b} ütöttek.” — Ezt várom régen la, e' kellett nekem, szegény Lámpás,⁵¹ enni adgyanak, lesz kopom, mind a' gróf Duri kutyáival forgattattam, egy kanlott ártánt adtam a' jágeré-[92]nek — *olvas tovább.* „a' kant haza hozta Istók,⁵² de bizony nagyon meg-van vagdalva, talám szemem fel-veszi magát. A' szürke tsikót ki-fogattam, az

⁴⁷rad ⁴⁸mar ⁴⁹Angelyika ⁵⁰Ertitek-é ^{50a}lámpás ^{50b}tamburra ⁵¹lámpás ⁵²istók

erölködésbe egyik lábát meg-rántotta, sajnálja, hanem kotsis Ferkó⁵³ azt mondja, nézte, hogy semmi baja nem lesz, tsak pálinkás etzettel kell mosni. A' kajla tulok meg-veszett szerentsésen, tennap lövettem agyon János deákkal, egy pusztá verembe bé-vágattam osztán." — Be bánom azt a' tulkot, be szép marha vólt, mitül tudott meg-veszni Isten adta jószága?

ANGYÉLIKA.

Talám köris bogarat adtak néki?

PONTYI.

Ha, ha, ha. van-é eszed? hiszem attúl, ha meg vész-is inkáb' meg-gyógyúl; de a' kár, hogy azt nem adhattak néki, nem volt, el-hiszem, nem kaphattak.

ANGYÉLIKA.

Meg-járam én most is.

PONTYI *olvas.*

„Kutzuk Miska^{53/a} el-szőkött, el vitte minden ruháját, hanem fele komentziója ben maradt” — Kurvannya, úgy sem ért semmit, had' mennyék. — Nó, nints most töb? No te nagy szájú, hát szerető írta-é a' levelet?

[93] ANGYÉLIKA.

De nem az, sőt Persák írta, mert nem értem, pedig magyar vagyok.

TITZIUS *az orájára néz.*

De nem az, hanem mindjárt vatsorához kell ülni, mennyünk, várokozni találnak reánk.

PONTYI.

Bizony éhetném is már, jól mondja kend ötsém Uram. De el hitták-é kedves Párménio sógor uramat? mert majd nem lesz kivel okos dógókrúl beszélni.

⁵³ferkő ^{53/a}miska

ANGYÉLIKA.

És⁵⁴ így mi mind ostobák vagyunk; szép complement.

PONTYI.

Eridj, te nagy nyelvü. *el-mennek.*

III. Jelenés.

ERESZTRA, PÁRMÉNIÓ, TITZIUS, LILISZ, PONTYI,
SZIDALISZ, BERENISZ, ANGYÉLIKA.

az asztal terítve van.

ERESZTRA, SZIDALISZ, TITZIUS *a' kezét meg-tsókolják,* ANGYÉLIKA, BERENISZ, *hasonlóúl tselekesznek kiket* ERESZTRA *artzúl tsókol.*⁵⁵

No ki-múlattátok magatokat?

[94] PONTYI.

Jaj, jó néném asszony, azt mívelik ezek mint a' sárkányok egymás közt. — Ez a'⁵⁶ nagy nyelvü Angyélika la — hé te gonosz, majd meg-mondom, rátok vallok.

ERESZTRA.

Hö, hö, hö — tsintalanok, úgy é kedves ötsém uram? *Titziusnak sugva:* talám illetlenül viseltétek hozzá magatokat? — az Istenért fíjaim.

TITZIUS, SZIDALISZ *egyszerre.*

De hogy édes kedves asszony anyám.

ERESZTRA.

Ne tselekedjétek az oljat, betsülettel viseljétek magatokat. — No tehát, ha úgy tetszik.

PONTYI.

Ne búsúljatok, majd meg-lakoltok.

⁵⁴Es ⁵⁵tsókol ⁵⁶á

ANGYÉLIKA.

Halgassék bátsi, imádkozzék. — *Imádkoznak — Titzius Angyélíkára néz, el-mosojodik imádság alatt.*

ERESZTRA.

Titzius, Titzius, fíjam vigyázz jobban kérlek imádság alatt. — *Angyélika el-pirúl.*

PONTYI.

Hallod te, nagy nyelvü? te is érts arról, te is neveltél.

[95] ANGYÉLIKA *sugva.*

Halgassék vén ürü, mindjárt gárgya keszeget tsinálok belölle. — *le-ülnek.*

PONTYI, BERENISZ *el-nevetik magokat.*

ERESZTRA.

No min vígadnak? ötsém asszony, Berenisz talám hibázik valami? vagy valamit ejtettek-el?

BERENISZ.

Nem, édes asszonyom néném, tsak gyermekségen nevetünk.

PONTYI.

Mindjárt meg-mondom te. *Angyélíkára*⁵⁷ néz.

ANGYÉLIKA.

Vén dévér, vén tzompó.

PONTYI.

Ennye kü tördelje-meg, mind meg-tanulta.⁵⁸ *nevetnek.*

ANGYÉLIKA.

Ne nevéssék vén korong. — *jobban nevet Pontyi.*

ERESZTRA.

No ötsém Uramnak jó kedve vagyon.

⁵⁷Angyelikárp ⁵⁸tanultá.

BERENISZ.

Mindenkor úgy esik, ha Angyélikával közelről beszélhet.

LILISZ.

Ez⁵⁹ a' nékem kedves újság.

[96] ANGYÉLIKA.

Nem is vólna tréfáság iljen gazdag koros úri emberhez menni férjhez, a' kinek veszett tulkai vagynak.

ERESZTRA.

Mitsoda? mitsoda? *mindnyájan nevetnek.* Szidalisz, abbúl a' levesbül adj fiam oda az ötsém uramnak — No mi az ötsém asszony, mi?

TITZIUS. *Az annyának lassan:*

Kérdezze⁶⁰ tsak kedves asszony anyám Angyélikátúl mitsoda levelet olvasott előtte Pontyi bátyám — *nagygyábúl elő beszélí a' levél történetit susogva, Szidalisz ki-halgatja. Eresztra, Szidalisz igen édesden nevetnek.*⁶¹

PONTYI.

No jó néném asszony, jó kedve duzzant kendnek-is, hálá Istennek, örülök, örülök.

ERESZTRA.

Jó hálá Istennek, kedves vendégeim vagynak, azok okozzák kedvemet. *mindnyájan meg-hajtyák fejeket.*

PÁRMÉNIÓ.

ÉN⁶² részemrül ki-nem mondhatom — mitsoda belső vigasztalásomra van az asszonynak ilj nyájas kedvét látni, és annál nagyob' szerentsém, ha tsekélységem az asszonynak kedves lehet.

⁵⁹Es ⁶⁰Kérdezze [a szó az előző sorhoz tördelve] ⁶¹neveték. ⁶²En

[97] ERESZTRA.

Sajnálánám inkább', ha olj érdemes ifjú, mint az Ur, nálam mindenkori kedvességet nem találna;⁶³ kötelességünk,⁶⁴ de örö-münk-is, az iljeknek házúknál szives tiszteletet mutatni.

PONTYI,⁶⁵ *hirtelen*.

Úgy, hiszem halhatta már néném asszony, hogy a' Törökök Persákat el-foglalják, mert úgy-is teli van véle a' világ. *Mindnyájan el mosolyodnak.*

ERESZTRA.

Nem hallottam még kedves ötsém uram, s' hogy hogy van az?

PONTYI.

Oda van biz a'; nagy néppel rá ment egészen.

ERESZTRA, *mosolygás nélkül, sérió.*

És mi okon mentek a' Törökök rájok? mert azt gondolom, hogy egy országot tsak bajos dolog helyes okok nélkül ostromolni, annyival-is inkább', mivel sok-vér ontással esik meg.

PONTYI.

Nem tudná annak édes néném-asszony senki az okát, tsak hogy hamis nép az a' Törökség. *Az ifjúság majd meg-ful az erölködésbe, s' titkos nevetésbe; Angyélika serio ül, nem is mosolyodik.*

[98] ANGYÉLIKA.⁶⁶ *serio.*

De végire⁶⁷ fog Pontyi bátyám⁶⁸ az okának is járni, mert vagynak oljan emberei. *Eresztra mosolyodik.*

ERESZTRA.

Talám nem is egészen bizonyos hir lehet még az?

ANGYÉLIKA.

De bizonyos; úgy é Pontyi bátyám⁶⁹ uram bizonyos.

⁶³tatálna ⁶⁴kötelességünk ⁶⁵Pontyi. ⁶⁶Angyélika. ⁶⁷végire ⁶⁸batyám ⁶⁹batyám

PONTYI.

Hát, hogy ne vólna.

ANGYÉLIKA.

Igen is; hiszem úgy tetszik, hogy úgy is a' kótsissa⁷⁰ mondta bátyám uramnak.

PONTYI.

Eridj te, nyelvés lány, ne tserfelj.

ERESZTRA *nevet, mind el-katzagják magokat.*

Tserfel, úgy é ötsém uram? *Egy levelet hoznak Pontyinak.*

PONTYI.

Mitsoda levél a' hé? honnan hozod? had' lássam — *fel-szakasztja.*
— Ezt biz a' fiskálisom⁷¹ küldi. *A' nevetés nem szűnik; Pontyi olvasni kezd lassan.* — Halja, halja, kedves néném asszony, mit ír egy peremről a' fiskálisom,⁷² a' Pontyi peremről.

ERESZTRA.

No, haljuk. *El-tsenedesednek.*

[99] PONTYI, *olvassa.*

„Ezen expressusom által éppen favorabilis occasio praesentálván és insinuálván magát, nem akartam el-múlatni, hogy az urat cum summo respectu ne revereáljam, és egyszersmind a' causarúl is rélatiót ne tégyek. A' causa leváltatván, már sebes cursusában vagon; egyéb' eránt⁷³ vagynak documentumaim sufficienter; hanem pro hic et nunc, a' localitással, quotalitással, quoddittással, vagy-is ubitással maceralodom. Méltóztasson az úr ezekre documentumokat suppeditálni. Az incattus már többnyire a' perennálításra s' jussnak certitudójára nézve tsak vana exceptiókban cavillál. Az allegatioimat ebben úgy combináltam, hogy controversiát is alig patitur: mert clare demonstralom a' genealogiában*, hogy Istenben boldogult

*Mínthogy a futárom által éppen kedvező alkalom adódik és kínálkozik, nem akartam elmulasztani, hogy az urat a legnagyobb hódolattal ne tiszteljem és

⁷⁰Kótsissa ⁷¹Fiskálisom ⁷²Fiskálisom, ⁷³erant

Sundori Ádám^{73/a} Uram 1657-ben vette feleségül Kodri Ersébetet, Kodri Ersébetnek voltak fia és leányi; egy Kodri leányt vett-el magának feleségül Dorai János, ennek tsak egy leánya maradt; de ez osztán férjhez menvén Ládi Györgyhöz, két fija három leánya maradt; ezek meg-osztotak a' jószágon, s' így esett-vólt Dalai uramnak a' Kádori portio; e' szerint keressük osztán mi az egész Pontyi just, mely ezekből evidenter excutiáltathatik⁷⁴ — Tsak hijjába, nints job' dolog, mintha az ember-[100]nek tanult fiscálissa⁷⁵ lehet. Eleget mondták nékem a' nagy prókátorok,⁷⁶ hogy ne tartsam eztet, mert nem arra való, de⁷⁷ láttam, hogy tsak irigységből beszélnek.

LILISZ.

De az a' jus nyilván való, és szépen, tisztán van deducálva az igaz, már abból osztán az ubitást is könnyen ki-keresheti.

PONTYI.

És⁷⁸ hallották kentek? ugyan diákos ember.

ANGYÉLIKA.

De diákos⁷⁹ ember ökeme, igaz.

PONTYI.

Nem kel nékem az a' zöld lé, abból a' húsból kérek — nem is ehetik már-itt az ember a' miá a' sok tzifraság miá — hát ez a' veres lé? hiszem bersen e' vagy mitsoda? hát az a' kék tajték mi ott? bóldog Isten! ha a' nagy apáink láthatnák! Már hogy pántlikát mit fel-kapnak, ütné a' kü; de a' hasából, gyomrából-is módít tsinálni az embernek, ki látta? Már talám szégyen-is disznó hust enni?

---

egyszersmind a perről is jelentést ne tegyek. Az ügy már sebes folyamatban vagyon; egyébaránt vannak bőven bizonyítékaink; hanem ami a helyzetet illeti, az örökség helyével, hányadával, minéműségével, vagyis hovatarozásával vesződöm. Méltóztassék az úr ezekre vonatkozóan bizonyítékokat szolgáltatni. Az alperes a jogfolytonosságra és a jogbizonyosságra nézve többnyire már csak hiú kifogásokban tétovázik. A bizonyítást úgy szerkesztettem, hogy ellentmondást is alig tűr, mert világosan is kimutatom a családfán, hogy ... (Szauder József által magyarosított szöveg)

^{73/a}Ádám ⁷⁴excutiáltathatik ⁷⁵Fiscálisa ⁷⁶Prókátorok ⁷⁷való, de ⁷⁸Es ⁷⁹diákos

ANGYÉLIKA.^{79/a}

Hát, hogy-ne volna szégyen?

PONTYI.

Még Zsidókká lészünk hát ebbe; ökor húst-is szégyen hát enni, mert mind paraszt emberek bánnak az ökrökkel. De utóljára [101] kenyeret-is gesztenye puderből süttetnek; be hijába való időt értünk.

LILISZ.

Job' vólt hajdan, úgy é?

PONTYI.

Hát.

TITZIUS.

De én jobban szeretem a' mostani időket; nem kel most annyit enni, innya, mint régen; hiszem akkor a' mije vólt az embernek, tsak⁸⁰ ételére költötte, mert szörnyü sok evés vólt — abbúl⁸¹ a' be-tsináltbúl kérek.

PONTYI.

Öm, be hijában valót beszél kend; de bizony többet kötenek most kentek egy hijába való ebédre, mint régen szegény⁸² atyáink egy hónapig el-költöttek. Egész ebédje az' udvarábúl tölt-ki, tsak sóért, borsért⁸³ adot pénz; de kentek Bergengótzíábúl honnan drága pénzen hordják a' sok haszontalanságot együvé; drága pénzen fizetik azt a' sok sohonnai egésség s' étel rontó szakátsot. Tzukher kopokat, martzafánk lovakat mi hoznak az asztalra, ötven forintba-is bele kerül, még sem lehet belölle enni, tsak nézni kell. Nem nézni ültek a' mi atyáink az asztalhoz, hanem enni; osztán egy tzukher kopónak az árán⁸⁴ egész hónapokig meg-érte az asztali kész pénz kötttségét.⁸⁵

[102] BERENISZ.

De bezzeg helyre hozta osztán a' bor, mert most egy általag tokaji el-tarthat annyi ideig, mint akkor.

^{79/a}Angyélika. ⁸⁰embernek. tsak ⁸¹Abbúl ⁸²szegény ⁸³borsért ⁸⁴árrán ⁸⁵kötttségét:

PONTYI.

De bizony, édes húgom, nem vették ük pénzen a' bort, az országban termett az; de most a' világ négy oldalárúl hordjátok öszve az ebédet; tengeri rák, tsiga, béka, minden⁸⁶ ördög férget, tsúszó mászo állatot⁸⁷ öszve vesztek. Mikor nekem két száz hizott marhám-annyi ürüm járhat a' pusztán, minek nékem akkor béka, tsiga, egyétek meg.

TITZIUS.

Még sem oljan egésségtelen az, mint⁸⁸ a' régi bor ivás.

PONTYI.

Öm, be nagyot monda kend; de bizony eleget ivott az-én apám, a' kendé is, mert az asztalnál viradtak-meg sokszor; de még is nyóltzvan esztendeig élt frissen; és sok száma nélkül való öregeket látok oljakat. De kentek a' tzukher kopóval, osztán a' békával nem kuruttyolnak ám nyóltzvan esztendeig a' világba, ne búsuljanak. Hiszem halja kend, nem kerül nékem oda haza egy hónapig is négy márjásba kész pénzbe az ebédem, mégis⁸⁹ többet eszem, mint kend. Kenteknél egy ebéd is belé kerül ötven forintba, s' mi vólt? tzukher kopó.

[103] PÁRMENIÓ.

Igazán mondja az Úr; mert meg-kell vallanunk, hogy az emberi természet, ha leg-közönségeseb' eledellel táplálatik, leg-erősb'; és legegészségeseb'; és ok nélkül való dolognak tartom a' természet^{89/a} táplálatásábúl módit tsinálni, mintha a' természet-is tartozna magát haszontalanságainkhoz szabni; de el-is jönnek az idők, hol az emberek e' részben magokhoz térnek.

PONTYI.

Úgy van; kedves sogor uram okos ember látom; által érti a' dolgot. Hiszem már a' süvegeket, kalapjokat had' metélnék, mert akar nagy kalap, akár kitsiny legyék az ember fején, attúl nem fáj a' feje; de ha moslékot, vagy egyebet oljat eszem, el-romol a' gyom-

⁸⁶mindeu ⁸⁷állatot ⁸⁸az. mint ⁸⁹megis ^{89/a}természet

rom, egészségem. Akár zöld, akár veres színbe öltözzem, nem fáj a'; de nem mondhatom azért, hogy akár nadragulyát, keserü füvet, akár zeller salátát, vagy tárkonyost eszem, mind éppen oljan jó. Ezért nem lehet a' hassal, gyomorral úgy módizni, mint a' pántlikák színével, hogy majd zöd, majd kék, majd veres, s' mindenik jó a' felől.

ERESZTRA.

Valósággal okoson és helyesen beszél, én azon értelemben vagyok.

[104] PONTYI.⁹⁰

A' nagy urak gyermekeit mind tzukherrel, meleg vízzel, tejjel, kávéval nötetik; de le-is vernék, oljanok vagynak, hatot is a' pipámmal a' lábárúl.

PÁRMÉNIÓ.

A' nevelés, igaz, nehéz teher.

ERESZTRA.⁹¹

De édes is, ha engedelmes gyermekeket szül az ember.

PÁRMÉNIÓ.

Nem arra nézve szólok; azt akarom tsak mondani, hogy külsőképben a' testet kicsinyiségétül fogva szabadon kellene nevelni, hogy szorongattatásokban ne légyen, és a' szabad levegő egek alól melengetett szobákba ne rejtegettesen. Russzó e' részben⁹² böltsen itél.

PONTYI.

De kedves sógor Uram, nem olvasta az én anyám soha Russzót, még-is tudott kényeztetés, szorongatás nélkül nevelni. Szabadon hevertem én az ágyon, s' húst ettem, mihelyt a' gyomrom emészthette.

⁹⁰[a név hiányzik] ⁹¹Ezesztra ⁹²részben

PÁRMÉNIÓ.

Abban ugyan nem szerentsébb nálam az úr sogor uram, mert engemet az anyám talám még szabadabban nevelt. Szép, rút időben, ha tetszett, hagyott az ég alatt kin[105]múlatni; ételt, gyümölsöt, minden időben kívánságom szerint ehettem.

PONTYI.

Meg-is esmerszik kedves sogor uramon, hogy nem békával, meleg vízzel élt, s' nem kalyitkába, polyába nevelték, mert ugyan legény ám a' talpán.

SZIDALISZ.

De abban a' nagy szabadságban sok alkalmatlan hibát kellett az úrnak el-követni; mert a' gyermekség mindenre hajlandó, és a' sok szabadságban erköltse, élete veszedelemben foroghat.

PÁRMÉNIÓ.

Nem tudom hibának mondjam é vagy ne;züleimtül soha nem bünttettem; a' melj tselekedetet vélem tsak tsupa gyermekség követtetett el, az iránt feddést-is alig mutattak. Gonoszságot talám bennem kitsinységemben nem tapasztaltak;⁹³ erköltseimet oktatták bennem, de inkább' példákkal; mint szüntelen való beszéddel.⁹⁴

SZIDALISZ.

Az az igaz nevelés, úgy itélem, ha a' szülék nemesen, keresztyéni módon viselik magokat; példáulú vészik őket gyermekeik; de ha hibákba, bünökbe lélegzenek tselekedeteikkel, haszontalan beszélnek okoson magzataiknak, mert a' gyermek hajlandobb min-[106]dég szüleit inkább' magok viseletiben, mint okoskodásaikban⁹⁵ követni. Azt felelik ha valamelj szüléi hibáért, mit már ők-is elkövettek, dorgáltatnak: az atyám-is úgy téssen. Szerentsések azért az olj szülék, kik gyermekeik között jószágos tselekedeteikkel inkább', mint beszéddel oktathatnak.

⁹³nem, tapasztaltak ⁹⁴beszéddel ⁹⁵okoskodásaikbau

PÁRMÉNIÓ.

Ki kételkedhetne benne, hogy a' kis-asszony szüleinek jóságos tselekedetei által oktattatott?

SZIDALISZ.

Söt az úrban teszik inkább'-ki, hogy igaz-és valóságos szelid emberi erköltsü szüléi vóltak, kiknek kebeleikben fogantatott, s' karjaik közt nevededett.

PÁRMÉNIÓ.

Érzem⁹⁶ is irántok háláadatosságomat, s' örök jutalmát kívánom érette lelkeknek. Istenünknek törvényei után, meljeket szüleimtül szeretni s' félni tanúltam, ök nékem a' második okaim arra, hogy jó erköltsöt viseljek, s' jóságos tselekedeteimmel, hajlott idejekben, érettem el-követett fáradságoknak jutalma, és hiv sziveknek vigasztalása lehessen.

SZIDALISZ.

Böltsen;⁹⁷ mert, az én ítéletem szerint, egy gyermek szüleihez tsak úgy lehet háláadatos és igaz, ha jó erköltsöket visel, s' emberi [107] módon él. Szerentsések az olj anyák, kik a' szülésnek fájdalmát és⁹⁸ a' nevelésnek terhét s' rettegéseit olj magzatokért szenvedték, mint az úr.

PÁRMÉNIÓ.

A' kik az igaz érdemeket magokban meg⁹⁹-illetődések közt érzik, mint a' kis-asszony, azok nemes erköltseinknek eleven példáji¹⁰⁰ szoktak lenni. Böldog az az ifju örökre, ki a' kis asszonynak valaha hivségére esküdhetik; de vigyázzon,¹⁰¹ hogy elégséges érdeme légyen szerentséjének meg-ismerésére, mert Isten, természet ellen vétkezik, ha azoknak leg-nemeseb' ajándékait önnön tárgyában illendöül nem fogja tisztelni, szeretni. Nints nagyob' szerentse e' földön, mint jo erköltsöket s' nemes emberi érdemeket tudni ismérni és szeretni.

⁹⁶Erzem ⁹⁷[nincs bekezdés] ⁹⁸es ⁹⁹még ¹⁰⁰példáji ¹⁰¹vigyázzon

SZIDALISZ.

Betsületet tsinálsz uram emberi nemednek. Ne engedjék soha a' végezések, hogy a' vér, melj benned folj, mag nélkül el-aludjon. Róllam akár mint itélsz, szabad vagy; sem hízkeledésnek, sem igazságnak nem mondhatom szavaidat, az elsőt a' te érdemeid, az utolsót önnön szemérmességem tiltják-meg tőlem. Részemről leg-főb' bóldogságomnak tartanám azt el-hinni, hogy olj férfiúnak hívségére, mint az úr, érdemes lehetek; ezzel magamnak nem hízkelkedhetvén, kívánom u-[108]ram számodra azon erköltsöket asszonyi nemünkbul, meljeket érdemlessz.

PÁRMÉNIÓ.

A melj végezés leg-kegyelmeseb' kíván hozzám lenni, a' tselekedje, hogy azon asszonyi érdekem mindenekben a' kis asszonyéhoz hasonlók légyenek. *Fel-akad a' szó, tűzbe jö az egész asztal, Eresztra, Párménió, Szidalisz¹⁰² haboznak.¹⁰³*

PONTYI.

Eb-ugatta Mógolja, hová való király tsak ö ötsém uram Titzius, a' ki Á'merikára mégyen?

TITZIUS.

Indiai Tsászár.

ANGYÉLIKA, *sugva.*

No soha nem szóllalt-meg Pontyi job' időben, mint most.

PONTYI.

No van dolog a' világban! Nagy állapot, hogy az emberek egymást úgy ölik! Miért nem maradhatnak othon? hiszem azt sem eheti, ihattya, ruházhattya-fel, a' mi magának van. Azzal érnék-meg azok a' nagy Fejedelmek, ha falat helyett mindég egy egy falut kellene nékik el-nyelni. Tsak azért foglalnak annyi vér ontással országot, hogy nézzék ott-is osztán mások, miként esznek, isznak, s' parantsolhassék Pestának,¹⁰⁴ hogy adja ezt vagy amazt [109] Jankónak.¹⁰⁵ —

¹⁰²szidalisz ¹⁰³hahoznak ¹⁰⁴pestának ¹⁰⁵jankónak

Be nagy tréfaság, ha meg-gondolja az ember annak rendi szerint. Ha meg-hal Mogol Uram, nesze neked négy kis deszka, egy kis setét lyuk; míg éltél egy fél világ nem volt elég, most pedig kuttogj itt egy jukban, s' vége van az uraságnak. De minek fogadja annyi ember a' szavát, mikor azt mondja nékik: erejdetek ölni s' magatokat öletni? Nékem ugyan hijába beszélne, akar a' falra hányná a' borsót.

PÁRMÉNIÓ.

De hát ha a' Haza, vagy a' király kívánná az úr sogor-uramtúl, hogy menjen ellenség eleibe, nem tselekedné?

PONTYI.

Ugy, sogor uram, mikor az embernek a' királjára, vagy hazájára más ellenségek reá ütnek, s' embernek királját, kenyerét, kopóját el-akarják rabolni, a' más; de¹⁰⁶ hiszem tudom én hogy volt az Insurrectio, de, a' felől hogy-azt mondják, eme s' ama, el-is szutyongattuk mi Frantzia puderes, Babarus uramékat a' hosszú kardal s' rostás püstöllyel — Én is magyar vagyok sogor uram. Mért nem volt hát akkor jobb a' tzifra püstöly a' rosdásnál? — úgy már hadra kell menni. De Amerikába másnak rohanni, a' ki engem nem bánt, ki látta oda menni garázdálkodni? Ne¹⁰⁷ búsúljék kend, mert nem ontok én vért tsak garázdaságból; de a' magamét sem hagyom ám!

[101] LILISZ.

Kár az iljen vitéznek ithon ülni.

ANGYÉLIKA.

Az igaz; szoros vólna akkor a' Töröknek Európa, ha iljen vitézek mennének hadakba.

PONTYI.

Mit nyelveskedtek? ha nem megyek-is, tartok én elég vitézt; sok ezer köből búzát, sok bogja szénát, hizott marhát, paripa tsikót el-adok én hé esztendőnként, sok vitéz élhet abbúl;¹⁰⁸ hát, hiszem azoknak dógozom, ne félj. Mert bizony Patzi Pesta¹⁰⁹ jobbagyomtól

¹⁰⁶De ¹⁰⁷Né ¹⁰⁸abbúl ¹⁰⁹pesta

nem veszem ám a' Hadnagy remondákat, sem az ármádia mészáros-
sa¹¹⁰ sörét, ötsém, nem tudtok tik ahoz — hát még a' sok abrak.

ANGYÉLIKA.

Most látom ugyan meg-abrakolta magát Pontyi bátsi.

PONTYI.

Eridj te, nyelves.

ERESZTRA, *nevetve.*

Megint tserfel, úgyé ötsém uram?¹¹¹

PONTYI.

Tserfel, e' mert e' nem szóll soha Isten igazába.

ERESZTRA.

De még-is tsak örömost el-halgatja azt bátsi.

PONTYI.

Úgy é? öm, höm.

[111] SZIDALISZ.

Ha úgy tetszik, édes asszony anyám, már itt eleget ültünk.

ERESZTRA.

Nem bánom fijam — ha úgy tetszik. *Fel-állanak; Pontyi nagy ki-düljett hassal, a' lábát két felé vetve meg-áll, imadkozik; kezét tsókólnak, hálálkodnak, el-mennek.* — Szidalisz, fijam, a' kávára gondod legyen.

PONTYI.

Nékem szilvóriumot hozzanak.

ERESZTRA.

No lész, lész, hozatok.

¹¹⁰mészárossa ¹¹¹uram

ÖTÖDIK JÁTÉK¹.
I. Jelenés.
PÁRMÉNIÓ,² ANGYÉLIKA.

ANGYÉLIKA.

No szomorú bátyám, láttad Szidaliszt, úgy é?

PÁRMÉNIÓ *nagy tsendességgel.*

Láttam.

[112] ANGYÉLIKA.

Meg-lehetős személj, úgy é?

PÁRMÉNIÓ.

Szép, okos, nemes erköltsü.

ANGYÉLIKA.

Nem éreztette veled-meg magadat? nem szédeleg a' filósófiád?

PÁRMÉNIÓ.

Én szeretem ötet, de azért a filósófiám³ nem szédeleg; hiszem a'
filósófia nints⁴ természet ellen.

ANGYÉLIKA.

Szereted?⁵

PÁRMÉNIÓ.

Meg-irom néki, hogy tisztelem, azzal menek; készülj te is, tudod
leg-először vagyok itt, soká múlatni nem illik.

ANGYÉLIKA.

Nyomorodjon-meg a' filósófiátok, olyan gonoszok vagytok, hogy
mihelyt gyengeségeteket meg-érzitek, mindjárt szaladtok. Nem
álhatatosság a' Párménió; maradj itt, és ha férjfi vagy, gyözd-meg
szerelmedet Szidalisz előtt. Futás, szaladás nem téznek vitézséget,

¹[nincs új oldal] ²*Párménió.* ³filósófiám ⁴mints ⁵Szereted?

sem hartzot; s' osztán, mi szükség volna itt hartzolni? szeress inkább s' házasodj.

PÁRMÉNIÓ.

De tudni kell eléb', hogy szerettetünk már attól, a' kit szeretünk.⁶

[113] ANGYÉLIKA.

S' még kételkedsz abba, ha Szidalisz szeret é?

PÁRMÉNIÓ.

Igen is, és nagyon.

ANGYÉLIKA.

Látszik, hogy nem isméred a' szeretetet; irj egy levelet, eridj, bizd rám a' többit.

PÁRMÉNIÓ.

Mind az a' mit meg-tselekedhetem. *le-ül egy asztalhoz.* héj, Lidás! Lidás érkezik.

LIDÁS.

Mit parantsol az úr?

PÁRMÉNIÓ.

Hozz gyertyát, papirost, tentát.

ANGYÉLIKA.

Eridj hamar, az urad szerelmes levelet akar írni.

LIDÁS.

Oh je! hát oda a' filozofia? *mindent hoz, Párménió ír.*

ANGYÉLIKA.

Te paraszt, szeretsz-é még?

LIDÁS, *fére inti.*

De bizony mondja-meg a' kis asszony, ha az uram igazán szeret-é, vagy nem?

⁶szeretünk

[114] ANGYÉLIKA.

Hát idéetlen, abba kételkedsz? szerelmes, és nagyon pedig.

LIDÁS.

De hát nem búsúlok, mert én is a' vagyok, el-hánytam a' filozofiát; de олjan jól esik az a' szeretni, hogy mód nélkül, szinte úgy meg-járja az ember meljét; mint a' jó bor.

ANGYÉLIKA.

Ha, ha, ha. Kit szeretsz te? engem?

LIDÁS.

Nem biz én, mert Lutzindát, eszem a' Lutzinda lelkét. Oljan jó leány az kis-asszony, hogy mód-nélkül; ha nevet, nekem is nevetni kell mindjárt, ha nem tudom-is miért; ha szomorú én is mindjárt búsúlok,⁷ ha száz forintot adnának-is, még-is búsúlnék; ha valami jó ételt eszem, mindjárt ő jut eszembe, nem⁸ is esik osztán jó ezün, ha néki nem adhatok belőlle. Ha osztán öszve jövök vele, mindég ugrálhatnék körülte, teli viszem a' fejem hozzá beszéddele, de mihent meg-látom, mind el-felejttem, tsak örülök.

ANGYÉLIKA.

Hát a gyomrod nem fáj soha?⁹

LIDÁS.

De bizony emelyeg néha, de akkor tsak nyeldesek, osztán el-múlik.

[115] ANGYÉLIKA.

Ha, ha, ha. Be rendes az együgyü természet! tanulj Parménio a' szolgáltú szeretni.

PÁRMÉNIO.

Ihol a' levél, ad' oda Szidalisznak, ha látod.

⁷mindjárt, búsúlok ⁸men ⁹fáj. soha?

ANGYÉLIKA.

Reményelem, nem Szokratesbül, Plátóbül irtál belé, hanem a' szivedbül.

LIDÁS, *félre.*

Uh! ti kegyetlen piritusok, nyúl históriák, markalfok!

PÁRMÉNIÓ.

Meg-fogod látni mit irtam. Isten hozzád. *el-megyén.*

ANGYÉLIKA, *a' levelet nézi, gondolkozik.*

Valjon mi lész ebbül a' hideg szeretetbül. *el-mégyén.*

II. Jelenés.

SZIDALISZ, BERENISZ, LUTZINDA.

BERENISZ.

Kedves Szidaliszom, úszott a' szivem gyönyörüségiben, midön nemes erköltseidet Párménió előtt ortzádon ragyogni s' gyenge [116] alyakidon¹⁰ folyni láttam.¹¹ Hid'-el, a' bulyálkodásig örültem; nem tudom Diánnát vagy Minervát mutattad-é inkab'? de mind kettőnél¹² egyenlőül kedves vóltál. Ész,¹³ szépség, tisztaság mosolyogtak szemeidben. — Ah! Párménió, mitsoda nemes ösztön vagy! mennyei erköltsöket ragyogtatsz. — Vald-meg, érzette é szived valósággal érdemeit?

SZIDALISZ.

Ah; Berenisz, egyszerre oljan mély lett a' szivem, mint a' tenger, és ezentül olj habokat vét, meljektül el-borittatom. Az egész világ, úgy tetszik, mind kebelemben forog, hol e' nagy természetet tsak egy halandóban látom érezni.

BERENISZ.

Semmi, annál jobb, tsak gyözedelmeskedhess.

¹⁰alia [örszó] ¹¹látan ¹²kettőnél ¹³Esz

SZIDALISZ.

Ah! ki hozhatná Párméniót olj nagy szeretetre, mint a' minémüért¹⁴ szívem foházkodik. Azt kívánja indúlatom, hogy ő jobban szeressék engemet, mint az életet. Igazságtalan kívánságom van, látom; de a' természet mentsen benne, melynek törvényei szívemet el-ragadták.^{14/a} — Enged', had' nyöghessek;¹⁵ soha nem tapasztaltam még, hogy a' természet velünk édes kinokat éreztetet, és [117] hogy szívünk, könnyeitől el-borittatva is, keservében sohajtva, fetrengve, gyönyörűségei közt, buzoghat; mintha minden dobbanásával két felé hasadna, úgy vér.

LUTZINDA,¹⁶ félre, magába.

Mig nem szeretett, mindég beteg vólt, most meg-szerelmesedett, s' éppen^{16/a} halni akar. Oh! úri szeretet! úri szeretet! bezzeg-nem tsak a' gyomrod émeljeg neked, mint Lidásnak.

III. Jelenés.¹⁷

ANGYÉLIKA, az előbbeniek.

ANGYÉLIKA.

Szerentsésen talállak itt benneteket.

SZIDALISZ, bádjadással.

Ah! Angyélika ez — honnan jössz?

ANGYÉLIKA.

Párméniótúl. — Köszöntet.

SZIDALISZ.

Köszönöm. — Mit tsinál? — tudja-é, hogy gyözedelmeskedik?

[118]ANGYÉLIKA.¹⁸

Ő pedig tölled kérdezteti, ha tudod-é, hogy örökös rabságodba esett, s' árnyékodtúl üldöztetik?

¹⁴minémüért ^{14/a}el-ragadták. ¹⁵nyög hessek ¹⁶Luzinda ^{16/a}éppen ¹⁷Jelenés ¹⁸Angyélika.

SZIDALISZ.

Angyélika, légy nemes, és ha tudod, melj kegyetlen dolog légyen attúl egészen nem szerettetünk, kit bálványozunk, meg-ne tsald fájdalmaimat.

ANGYÉLIKA.

Ezt a' levelet tulajdon kezeivel előttem rajzolta, olvasd beszédemnek bizonyosságául.

SZIDALISZ, a' levelet el-kapja, olvassa.

Kis-Asszonyom.

„Ne tsudálkozz, egy ifjúnak szerelmét, vakmerőségét ezen levélben¹⁹ olvasni, kit tsak nemes erköltseiddel kénszerítessz hűségedre. Meg-bántanám a' természetet, ki reád annyi ajjándékait költötte, ha tiszteletemet előttd fel-fedezni általlanám. A' nagy és szép tulajdonságokat²⁰ szeretni ditsösség; én pedig meg-vallom, hogy az emberi érdemekbül származott ditsösséget, minden egyéb' világi dolgok felett bálványozom. Ne végyed hát rosz neven, hogy tégedet szeretvén, abban ditsőségemet nevelni kívánom. Nem kénszeritlek hozzám való hivségre, sem szerelmedet alkalmat-[119]lankodással köldülni nem akarom; meg-halok inkább' miattad, mint szabad szivedet erőltessem, vagy olj alatsonyságra vetemedjem előttd, melyben azon kérjelek, hogy szeress. Tudom, hogy a' szeretet kérést nem szenyved; s' azt-is érzem, hogy elég erős vagyok erköltseidet alatsonyság²¹ nélkül bálványozni. Elég nekem az, nemes erköltseimnek bizonyos próbájára, hogy szerethetlek; enged'-meg, had' ditsekedhessem ezen ditsőségemmel; te pedig engemet magánosságomban el-botsátván,²² örülj munkádnak és emlékezz-meg rólla, hogy van egy halandó e' világon, ki igaz barátod lehetne, ha külömben te valakihez magadat köthetnéd.”

Párménio.

¹⁹levelbén ²⁰tulajdonságokat ²¹alatsonysag ²²el-botsátvan

Gyertyát, pennát — Lutzinda — el-ment Párménió? — itt van? — hol van? — Ah! ditső természet! hatalmas Isten! be sokat tudtál teremteni — Az egész világ meg-indult — mindnyájan ragadtatunk.

ANGYÉLIKA.

Írj tsak egy levelet, és ne bánts a' világot.

SZIDALISZ, *le-ül, ir.*

BERENISZ.

Nézd,²³ mitsoda el-ragadtatásban van.

[120] ANGYÉLIKA.

Úgy tesznek a' sokáig hevert kényes szivek, ha végre meg-lántsoltatnak.

BERENISZ.

Mitsoda gyönyörűség hanykódását²⁴ nézni; mint festi magát benne a' nemes természet.²⁵

SZIDALISZ.

Ehol a' válasz, vid'-el kedves²⁶ Angyélikám, és mond-meg Párméniónak, miként vérzik a' szívem — gyere Berenisz. *el-mennek.*

ANGYÉLIKA.

De én itt nem maradok egyedül. *El-mégyen utánnok.*

IV. Jelenés.

PÁRMÉNIÓ, TITZIUS.

PÁRMÉNIÓ.

Igen-is szeretem; de tudod, hogy az olj szeretetet folytogatni kell, melj a' viszont szeretetben nem bizonyos. — Ha remélhetném. — —

TITZIUS.

Mernék ezeret egyre fel-tenni, hogy Szidalisz hatalmad alatt van.

²³Nezd ²⁴hanykódását ²⁵természet ²⁶Kedves

[121] PÁRMÉNIÓ.

Kevés az, ha tsak közönséges tiszteletet visel hozzám. Lehet valakit szeretet nélkül ditsérni és tisztelni-is.

TITZIUS.

Tégy próbát, s' légy bizonyos.

PÁRMÉNIÓ.

A' nagy szeretetben való kéttség meg-fojtya a' szivet; nem botsátom-ki indulatimat; minek vessenek lángot, ha nints nékik kívül vezéreltetni?

V. Jelenés.

ANGYÉLIKA, s' a' többiek.

ANGYÉLIKA.

Remélléd-é Párménió szerentsés követtségemet? és reszket-é szived sorsodat tölem hallani?

PÁRMÉNIÓ.

Mondjad a' mi néked tetszik.

ANGYÉLIKA.

Meg-botsáss, és ne szégyeneld kegyetlen tselekedetedet tölem hallani.

PÁRMÉNIÓ *ijjedve.*

Mitsoda kegyetlen tselekedetedet?

[122] ANGYÉLIKA.

Szidalisznak által verted a' szivét; egy levelet küld, meljben ellened maga panaszkodik.

PÁRMÉNIÓ *fel-szakasztya, változik — olvas.*

Párménió!

„Enged-meg gyengeségemet, meljnek titkolására, levelednek olvasása után, elégtelen vagyok. Ha igazat irtál, nem szerentséltetthe-

tem magamat; ha tsalsz, nem szégyenlem tölled tsalattatni, hogy ez által²⁷ leg-aláb' erköltseimnek tisztaságai, a' tiéidet valamiben meghaladhassák — Le-verettettem nagy szived által — nem élhetek rajtad kívül.

Szidalisz.

Két részre szakadt szivem úgy ütközik magába, mint a' tévelygő hab — hová híz, el-nyél, érzékenységének feneketlen tengere — igaz é? Szidalisz szerethet? — *meg-tsendesedik*. Titzius, el-felejtetem magamat egy kis ideig. Ez, akár valóság, akár tsak játékos álom, mérsékeljük magunkat. A' szerelem nem lehet egy szempillantásig zabola nélkül. — Gyere Titzius, menjünk magánosságba, s' gondolkozunk azon, hogy ha a' természet bennünk szeret, mitsoda, veszedelem-é, vagy bóldogság? *el-mennek*.

[123] ANGYÉLIKA, *magába*,²⁸

Akar veszedelemnek, akar bóldogságnak vegyed, de látom, rabja vagy, és kell véle élned. Nagy bajok van a' világban az olj embereknek, kik mindent akarnának tudni; Mitsoda a' szerelem? mitsoda a' sziv? mitsoda a' lélek? edjik érez, mondják, másik gondol. Mi hát az érzés, s' mi a' gondolat? nem tudom. Akármeddig okoskodnak az emberek, utoljára minden dolog végin tsak a' jön ki: nem tudom. Ezért a' nem tudomért nem szükség annyit fáradni, s' a' betegségig²⁹ okoskodni. A' paraszt emberek leg-okosabban élnek, melegesznek a' napnál és soha nem törődnek rajta, mi a' nap. — De, ha magamra nem vigyázok, majd én is filózófálni kezdek, ha, ha, ha — meg-boszszúloom magamat; és tsak azért is Lilisznek irok mindjárt egy asszony filósófiát. *Le ül, gondolkozik, ir.*

Lilisz, a' szeretet nem tudom mi dolog,
Melj szivünkben édes fájdalmakkal forog?
A' természet újja nyomta kebelünkbe
E' kedves³⁰ tüzetkét, ő lobog vérünkbe.
Ne kérdezzük soha, mitsodás szine van?

²⁷altal ²⁸madába ²⁹beteségig ³⁰kedvés

Nyögjünk, panaszoljunk, öröljünk jármában.
Nállam (mert jól érzem,) mint Lilisz, olj forma,

[124] Tsak ő benne lehet szivemen hatalma.

Minden halandóban más más a' szerelem;
szerentsés, kiben nem nő véle félelem!

Lilisz, hiv vagy é hát? — — — *fel-áll.*

Nintsen fájdalmasab' dolog, mint attúl el-hagyattatni,³¹ vagy meg-vettetni, kit halálba szeretünk. Ennek a' változásnak³² próbáját Liliszben, első egybe akadással, meg akarom próbálni.

VI. Jelenés.

LILISZ, ANGYÉLIKA.

LILISZ.

A' leg-szomjubb-sohajtások hoznak végre hozzád Angyélika. Mitsoda szomorú társaság fogott-el, hogy olj kevésé láthatlak? Ah? ha minden érzésemet érezhetnéd, s' minden gondolatomat számlálhatnád, meg unnád magadat magadban szüntelen érezni, s' gyakrabban által adnád Lilisznek Létedet. *Angyélika nem felel, sétál, gondolkodik, amaz-ijjedve.* Mitsoda változásba jöttél? mitsoda rémítő tsendességet mutat tekinteted? Ah! talám el-[125]szalasztotta szived szerelmét? vagy meg-hólt benne személjem? *Angyélika halgat.* — Reszketek halálos sorsomat meg-gondolni. Ah! veszedelmes szempillantás, meljben paraditsombúl verettettem poklokra. Hogy változhat az bennem tsupa kinná, ki nékem az egész természetnek keservét egyetlen egy tekintettel-is édességgé tudta tenni? — Angyélika, ad' vissza szivemet, vagy vald-meg, hogy hivségére érdemetlen vagy — ki vélhette volna! — annyi édességbül mennyi méreg, annyi ki-derült napbúl mennyi rettenetes és szomorú éjjel! — miért fogantattam!

³¹el-hagya tatni ³²változásnak

ANGYÉLIKA, *tsendesen nézi, végre ki-nyújtya a' kezét.*

Barátom üss ide. — *Meg-illetődve.* Hé, kedves Liliszem, be édes dolog azt érettünk leg-kiseb változásnál-is rettegni látni, kinek porával halálunkon tul-is keverni kívánnánk hamvainkat. Mitsoda kedves nékem mostani gyengeségedet tapasztalni!³³ mimódon hiheted változásomat? miért ismered olj kevéssé tulajdon érdemeidet s' az én szívemet-is? *Meg-botsáss* azomban, hogy belső indulataidat ilj kis próbára akartam tenni. Ha kívánod, hogy hozzám való szerelmedet tulajdon életemnél is inkább' féltsem el-vesztetni — adhatok még [125] én néked annyi gyönyörűséget, melj véled ezt³⁴ a' kis szenyvedett poklot el-felejteti. *Nyájason.* Ne bánd, hogy fogantattál, s' enged-meg nékem azt a' kis hivalkodásomat, vagy magam rajtad vett hatalmamnak szeretetit, szivedben két szempillantásban paraditso-mot és kóztitust akartam tsinálni. Mi soha nem szeretünk ugy is anyyra, hogy magunkat el-felejtsük.

LILISZ.

Gonosz angyal, be édes bajt tudsz hatalmaddal tsinálni! Nem tudhattya a' szívem, ha fájdalma-é édeseb' benned, vagy gyönyörűsége? mert te akkor-is gyönyörködtetsz, ha bántassz. Minden édesség bened, valami engem ölhet, vagy elevenithet. *Szót-hallanak.* De bezzeg, ha nagy tengeri háború lesz, hogy tartya-meg Mógol Uram a' hidat?

ANGYÉLIKA.

Jaj, Pontyi hozza egész Asiát, Amérikát, szaladj — *el-futnak.*

VII. Jelenés.

LIDÁS, *magába.*

Öm, senki sintsen itt — mi ez? — tenta, penna, kalamáris, uttzu édes szívem máris — Mindjárt levelet irok Lutzindának — úri m6-[127]don pedig, tsak rajta ne kapjanak. — *le-ül.* De úgy kell

³³tapaszt lni ³⁴ez

tennem,³⁵ mint az urak, külömben nem sül szerelmes okosság. Az asztalba vágja nagyon a' kalapját, fel-néz.³⁶ Ah! egek! ah kegyetlen szerelem! — meg-ölöm magamat! — ah! minek születtem? meg-halok! kezére támasztya³⁷ a' fejét. Még sem jut eszembe semmi, jobban kell tsinálnom. — Ah! ah! pogány Vénus,³⁸ rettenetes, irtoztató Cupidó,³⁹ öszve harapdálod a' szívemet — ah! úgy folj a' vérem, mint a' Duna⁴⁰ — ah! fel-fordúlt a' világ fenekkel! kegyetlen pogán Lutzinda, attza ide a' szívemet! — aha, most van úri módon — no most irok; nótát irok; meg-álj — „Gyöngyöm, gyöngy virágom, rósám, nártzissusom, Badarom, tsingallom, virágom, nádszálom,” he, he, he, bezzeg, majd örül ennek Lutzinda. — Ih, most jut eszembe, hiszem van nekem egy, szerelmes verses könyvem, gyöszte. *Ki húz a' sebjéből egy könyvet.* Bezzeg nem filósófia e' — ki irta? lássuk: Kónyi^{40/a} János, ország hadi szolgája — El-lopám ezt a' lyányoktól, tsak szerelmeskednek belölle, majd én is rántok-ki⁴¹ belölle egynehány verset. Mig ez a' könyv ki-nem jött, mindig Gyöngyösibül irtak szerelmességet, de már ebbül az újból irnak, én is ebbül irok. — Hola — itt meg-van jegyezve, lássuk, hatvan nyóltzadik levél.

[128] „Kiben szívem örült, merült.

Töllem el-hült, s' idegenült,
Szép galambom már él-répült
Másnak kebelében pendült,
Pendült, került, ölébe dült
Ölébe dült, hült, fült, s' örült.

Ah! szépen van; de el-maradt még égy: lássuk; ölébe dült, hült, fült s' örült — és sült.⁴² — Ez ez, éppen e' maradt vólt el, magamnak kell a' szépit hozzá tsinálnom. — No, jó ez egynek. Még⁴³ többet — Száz hatvan harmadik levél-is meg-van jegyezve, itt is szép lész, lássuk:

„Igazán mágnes kö a' te tekinteted,
Tsókra termett képed, ép minden termeted,
Meljért sok láb fárad, árad, várad, nyárad.”

³⁵tenem ³⁶fel-nez. ³⁷tamasztya ³⁸vénus ³⁹kupidó ⁴⁰duna ^{40/a}kónyi ⁴¹rantok-ki ⁴²sült
⁴³még

Oh! eztet éppen Váradrúl⁴⁴ irták, nyári időbe pedig, árvizkor. — Száz hatvan négy levél is jegyes, lássuk:

„Tsak téged szeretlek, mig e' földön élek,

A' mig bennem piheg, tseng, peng, teng a'⁴⁵ lélek.”

Ah! e' leg-szebb, ezt küldöm-el ah! tseng, peng,⁴⁶ teng a' lélek — az enyim⁴⁷ úgy peng, mint az újj márvás; de ha Lutzinda [129] más szeret-meg — ah! már akkor tsak úgy pengjék, mint a' vaskó — Ha! valaki jön, zörgést hallok — oszolj fiam, Lidás. *El-takarit holmit, s' ki-szalad.*

VIII. Jelenés.

TITZIUS, LILISZ, PONTYI.

PONTYI.

Akármit beszélnek kentek, hijába valo dolog a', de megesett nekem bezzeg.

LILISZ.

Hogy hogy?

PONTYI.

Hogy hogy? úgy hogy oda van a' fiskálisom,⁴⁸ bottal üthetem a' nyomát.

TITZIUS.

Ha, ha, ha. A' nagy diákos ember — hiszem tudhatta az-kend előre.

PONTYI.

Ki tudta vólna, halja kend? hiszem most hallom, hogy hites prokátor^{48/a}-sem vólt, tsak [130] oljan tsapongó ki-csapott⁴⁹ falusi nótárius vólt — ennye eb-ugatta, oda lész a' perem, no.

⁴⁴váradrúl ⁴⁵á' ⁴⁶tseng. peng ⁴⁷enyim ⁴⁸Fiskálisom ^{48/a}Prókátor ⁴⁹ki-sapott

LILISZ.

Letzke; nem kell minden hegyes kalapú s' téli süvegü embert jó prokátornak gondolni.

PONTYI.

Ki ne gondolta volna, halja kend ötsém uram? mikor minden második szavába deákul szóllot. — Hanem,⁵⁰ az igaz, a' deductiójába ott ütköztem-meg magam-is, tsak nem akartam még akkor szóllani, hogy Sudori successorokat emleget ö-keme; hiszem jól tudják kentek, hogy a' Sudori familia régen oda lett; uram botsáss, hogy úgy kell szóllanom, deficiált; hiszem ahun a' szegény Ferke, a' Sudori Ferke⁵¹ vólt leg-utólsó la meg-hala szegény mag nélkül. Ennye s' eb ugatta embere, be-rá szedett. — Hiszem, úgy tudom én ezeket a' dógokat, mintha az öt újjomban vólna. — Ne búsúljanak kentek, mert tudom én⁵² a' kentek egész familia genelógyiáját is; hallottam szegény Istenben bóldogúlt bátyámtúl,⁵³ a' kend attyátúl, sok száma nélkül való sok ezerszer, hogy a' kentek tizedik vagy huszadik nagy apjának a' nagy [131] apja juhász vagy mi vólt; mert tudta a' szegény öreg bátyám, úgy tudta, mintha tsak tegnap előtti dógok vótak vóna — elégszer el-beszélte ökeme, ha hogy úgy együtt vótunk — szegény bátyám, az Isten nyugossza-meg szegényt; mert soha el-nem felejttem, mintha előttem ülne, most is úgy előttem a' képi; jó szál ember vót, iljen forma, mint ehen a' Párménió kedves sógor uram la, oljam világos gesztenye szín haja, s' képi szegénynek; erős, bátor ember vót, jó, igaz szívü, szelid, jámbor erkölsü,⁵⁴ Isten félü, és nagyon buzgó szegény; ifjanta semmi veszedelemtül nem félt a', halja kentek, még is mindenütt meg-tartotta az Isten, mert-bezzeg igaz keresztyén ember vólt ám. — Sokszor⁵⁵ azt mondtam; no bátyám uram, oda leszünk; — de Isten úgy ágya-meg a' lelkem, ki-ment szegény tüzön, vizen keresztül — kemény szavú ember vót a' mellett; de nagyon szelid és jámbor ember, szerető attyafi vót.

TITZIUS, *ásitozva.*

Hallottuk már a' genealogiánkat bátsi, elég már.

⁵⁰szóllot — Hanem ⁵¹ferke ⁵²én ⁵³bátyámtúl ⁵⁴erkölsü ⁵⁵ám — Sokszor

[132] PONTYI.

Valahányszor eszembe jut, meg-síráthatnám, mert ritka ember
vált szegény.

LILISZ.

Hiszem azt mi is tudjuk; de halgassék már Pontyi bátsi.

PONTYI.

Soha nem felejtetem-el, egyszer haj szálon maradt az életem, ha
nem lett vólna szegény, oda lettem vólna. *Könyvez.* Az Isten
jutalmazza-meg néki; tudom is hogy meg-jutalmazta.

TITZIUS, *nedves szemekkel.*

Jól van, jól, tsak elég már, ne szomorítsa kend magát.

PONTYI.

Mert a' lelkem kesereg bennem, ha meg-gondolom, hogy semmi
jóval nem lehettem szegényhez. *Sir.*

[133] LILISZ.

A' Törökre gondolok éppen, hogy már meg-tértek Persákbúl.

PONTYI.

Egy kopómat⁵⁶ kérte egyszer szegény, bolond vótam, oda nem
adtam, hóltig bánom.

LILISZ.

De már hijában, nagyon meg-keseredett. — Gyere⁵⁷ Titzius,
menjünk.

IX. Jelenés.

ERESZTRA,⁵⁸ PÁRMÉNIÓ, TITZIUS, LILISZ, SZIDALISZ,
BERENISZ, ANGYÉLIKA.

ERESZTRA.

No fíjam Titzius, tudsz-é újjságot?

⁵⁶kopó_at ⁵⁷gyere ⁵⁸Eresztva

TITZIUS.

Semmit se még eddig, kedves asszony-anyám.

[134] ERESZTRA.

Köszöntsd Párménió bátyádat, s' egyszersmind sógor uradat.

TITZIUS, LILISZ, PONTYI⁵⁹ egyszerre.

Lehetetlen!

ANGYÉLIKA.

Oh, de nem lehetetlen, sőt-igen lehető, s' meg-is van.

PONTYI.

Né, né, né, jó barátim, soha, öm, no, de-hogy hogy, — lehetetlen;⁶⁰ né, né, — ugyan s' hogy — de hiszem-öm-höm, mi dolog.

PÁRMÉNIÓ.

Ne tsudálkozz Titzius ilj hirtelen tselekedetemen, s' ne legyen terhedre, hogy a' gondviselés⁶¹ familiád karjai közzé vetett, melynek te ékessége vagy.

[135] TITZIUS, *meg-öleli, egymást meg-tsókolják.*

Párménió, kedves atyámfia, vegyen kezeire az Isteni örök gondviselés, legyen hiv szerentséd érdemeidhez, engemet pedig olj barátodnak ismérj, ki minden időben boldogságának fogja vérségedet ismérni.

PÁRMÉNIÓ.

Szeress, mig arra érdemeimet láthatod, s' hid' el, hogy hivséged, utólsó szükségben étellemel-is parantsolhat.^{61/a}

SZIDALISZ.

Hó, hó, ne éppen oljan messze a' hivséggel, nekünk-is szükségünk lész a' Párménió életére.

LILISZ.

Brávó! már Szidalisz előre a' sokat jelentő számban nevezi magát.

⁵⁹Pongyi ⁶⁰lehetetlen ⁶¹gondviselés' ^{61/a}parantsolhat

PÁRMÉNIÓ.

Ugy is tudjuk Szidalisz, hogy maga az ember magának mindenkor leg-első szokott [136] lenni, s' ha ígér valakinek magából ad; Szidalisznak Párménió semmit nem ígérhet, mert maga lett már.

BERENISZ.

Brávó! Iljen hát a' filósófus házasság, hol az asszony és a' férj egy magassággá léznek.

ANGYÉLIKA.

Ted' hozzá ahoz⁶² a' filósófusi házassághoz⁶³ a' hirtelenséget-is. Ezek közt edjik sem szeretett, mindenik alá s' fel-járt, panaszkodott, makatskodott, okoskodott, izetlenkedett, s' még is eléb' házasok, mint mi, kik örökké szeretünk. — Látode' Párménió, hogy Pontyi nagyob' filósófus nálad, mert már vénül, még sem vólt soha felesége, nem is lesz már. — Iljen a' világ.

PONTYI.

Eridj te nagy nyelvü; hiszem kár vóna kedves sógór uramnak —

[137] SZIDALISZ.

Ritkán akad az ember magára e' földön azért ha magát másban fel-leli, fogja-meg mindjárt, mert a' távozás veszedelem.

ERESZTRA.

Gyertek karjaimra szerelmes gyermekim, Titzius, Szidalisz, Párménió. *Mind hárman eleibe esnek, reájok hajol, hol ezt, hol amazt tsókolja könyvezve.* Az Isten viselje gondotokat, ki bennetek ma édes anyai szívemnek ilj ki-mondhatatlan gyönyörüséget okozott. Légyetek hivek magatokhoz, és szeressétek egymást, mert mind mennyen, mind földön a' békesség, bódogság tsak hűségből szeretetből származhatnak^{63/a} leg-inkáb'. Szeressétek embertársaitokat; tsudáljátok, féljétek a' nagy Istent; legyetek szorgalmatosok, nyájjasok.⁶⁴ Én⁶⁵ szüntelen való könyörgéseimmal s' lehető jóságos⁶⁶ tselekedeteimmal fogom az Istennek jóságát hálálni, hogy vélletek

⁶²ához ⁶³házassághoz ^{63/a}számazhatnak ⁶⁴nyájjasok ⁶⁵En ⁶⁶jóságos

meg-áldott. Köszönöm néktek is jó erköltséiteket, s' engedelmessé-
geteket, melyen vigasztalásómra vagytok. — Szidalisz, kedves gyer-
mekem, most veszen-ki az Isteni gondviselés édes anyai kezem
közzül, most szakadok-el tölled — Áll⁶⁷-fel, [138] gyere karjaimra.
Fel-áll Párménió, Titzius, félre fordulnak. Meg-botsáss édes leá-
nyom, ha néha anyai indúlatom, magános erköltsöd miatt, reád
terhelödni láttatott; hozzád való édes anyai hívségem fohászkodott
szerentsédért.⁶⁸ *Mind ketten zokognak öszvekapcsolódva.*⁶⁹ Ah!
meg-fogod te is, reméllem, érezni, hogy mit kell egy édes anyai
szívnek szenyvedni, mely tulajdon kebelében fogant származásának
szerentséjét ohajtya.

SZIDALISZ, *nagy zokogással, könyvektül⁷⁰ el-borittatva.*

Édes kedves asszony-anyám, el-fojtyák szívemet keserves szavai,
kémélje gyengéségem. *Magához szoritja Eresztrát⁷¹ nagyob erővel.*

ERESZTRA.

Édes gyermekem, kedvesek nékem⁷² könyveid, meljekkel hívsé-
ged *ilj el-válásunkra* karjaimat ásztattya; ne sajnáld azokat egy olj
édes anyáért, egyszer leg-aláb' életedben, hullatni, ki te érted már
annyi könyveknek özönét árasztott — Enged'-meg az én szívemnek
keservét-is, mert édes gyönyörűség⁷³ nékem *ilj hiv*, engedelmes
gyermekért, mint [139] te vagy, könyveket húltni. *Szidalisz iszo-
nyuan sir, zokog, mind sirnak. Eresztra meg fogja Szidalisznak⁷⁴ a'
kezét, Párménióhoz vezeti.* Kedves fiam-uram, ehol van egyetlen
leányom, kit szívemtül kell el-szakasztanom, végye magához — által
adom.

SZIDALISZ.

Ah! kegyelmes Isten, mitsoda meg-válás! *Vissza fordul annyához,
térdre esik eleibe, magához szoritja, sir.* Édes asszony-anyám, az
Istenre kérem, várjon, ha tsak egy szempillantást-is.

⁶⁷Áll ⁶⁸szerentsédért ⁶⁹öszvekapcsolódva ⁷⁰kő ve tül ⁷¹Eresztrát ⁷²nékem ⁷³gyönyörűség ⁷⁴szidalisznak

ERESZTRA, *reá hajol.*

Nem, édes gyermekem, nem — gyözd-meg szivedet, így rendelték az Isteni végezések sorsodat, hajoly-meg királyi székek előtt,⁷⁵ s' egy el-tökélléssel-álj-fel. *Szidalisz, Párménió előtte állanak, egymás kezét fogják. Eresztra⁷⁶ reájok térszi kezeit, fel-néz az egekre* Isten, védelmezzed kegyelmednek munkáját e' két ártatlanságban! — Édes anyák, hol [140] vagytok; igyekezzetek jó gyermeket nevelni, hogy mind e' földön, mind az örök életben gyönyörűséggel örvendezhessetek.

VÉGE.

⁷⁵Királyi székek, előtt ⁷⁶Eresztra

A
HÁRMAS VITÉZEK
vagy.
TRIUM-VIRÁTUS

Bessenyei György
által.
Voltér szerint.

BÉTS 1779.

SZEMÉLLYEK

Oktavius Augustus.

Markus Antonius.

Ifjú! Pompejus.

Julia *Lucius Césárnak Leánya.*

Fulvia *Márkus Antonius felesége.*

Albina *Fulviának biztosa.*

Ofides *Hadi-Vezér.*

Vezérek, Századosok, Bajnokok, köz emberek.

Elöl² járo Beszéd.

Ha gondolod, hogy Magyarba nem lehet^{2/a} elég erővel, méltósággal, mélységgel irni, végy³ időt é kis munkának megolvasására.⁴ Ez a darab pedig fordítás is nem is a Voltér Trium Viratussából.

¹Ifpu ²ELöl ^{2/a}Lehet ³vegy ⁴olvasására

A' TRIUM — VIRATUS.

Első rész.
Első jelenés.

A' történet helye azon szigetet mutattya, hol három Vitézek a' világot magok közt osztották. Az első jelenés homályossággal esik, melybe villámás vér alá, s' menydörgés⁵ hallatik; két felől mélységek, szörnyü kösziklák, s' távolabbra tábori sátorok láttatnak.

FULVIA, ALBINA.

FULVIA.

Rettenetes élyyel! Isten bús egedbe
Ragadd menykövidet, s' verjle e' szigetbe!
[4] Végső haragodnak villámlásaival
Indúlly menydörögni, s' eméssz⁶ lángjaival.

ALBINA.

A' földnek kebele reszket e' tállyokon,
Hol le-dült kösziklák feküsznek magokon;
E' rútt mélységekbül láng, füst tekereg-fel,
Mely magát, bolyongván, a' magas egekkel
Edgyüvé keveri; habjának forgását
Tsavarja felettünk, és végső romlását
Egész világunknak ekként jövendőli
Rettentvén a' földet, hol nemünket öli.
Emberi létünknek már utolsó napját
Hozza ez ítélet, vesztvén Király faját.
A' felső haragnak villámló tüzei,
Mellyeknek le-vernek dörgő eszközei,
Meg emésztették már a' bosszú-állásnak
Értz⁷ tábláját, hová annyi árulásnak⁸

⁵mennydörgés ⁶seméssz ⁷Ertz ⁸árulásnak

Számát, mint veszettek, bűnnel fel-jegyeztük,
[5] Mely tselekedettel magunk fertéztettük.
Ölést, gyilkosságot, dúlást parantsoltunk,
Mérgünknek egy egész⁹ földet fel-áldoztunk;
Már hóhér tanásunk mint egy útálatnak
Van ki tétettetve e' roppant világnak.

FULVIA.

El tévedett menykö¹⁰ üss kegyetleninkre,
Ki fére versz földünk ezen részeikre,
Ki rút laistromát a' rettentő bűnnek
Emésztvén, éltet hagysz veszett eszközeinek.
Valyha el-sillyedni láthatnám e' helyet;
Tegyétek semmivé ez undok szigetet
Meg-búsúlt Istenek, a' kik életemnek
Kinnyát, mint eledelt, vetitek szívemnek.
Pusztító társaink e' nagy ítéletbe
Mit tésznek? férhet-é gyötrelem szivekbe?

[6] ALBINA.

E' szigetben, mely a' sok tüzes dörgéssel
Sillyed lábunk alatt szüntelen rengéssel;
Kegyetlenink, hárman¹¹ ülvén sátorokban,
E' Világot már el-osztották magokban
A' népnek tanásnak sorsát határozván,
S' a' véribé kevert Romát el-átkozván,
Földünk kerekességét¹² lábok alá húzzák,
Hol bűnöknek ember nemünk fel-áldozzák.

FULVIA.

Antonius meg-öl! ah! gyalázat napja,
Mellyen ajakimra fut vert szívem jajja;
El-kerget előle, és Oktaviáját
Veszi maga mellé, mint élete párját.

⁹égesz ¹⁰mevykö ¹¹háram ¹²kérékségét

Minden napon várom a' tőle el-válást,
Hogy tudtomra adja e' rút határozást,
Mellyel, feleségét, magátúl el-átkoz,
S' el-fajulásának büne közt fel-áldoz.

ALBINA.

El-térhet é ekként önnön hivségéről?

[7] FULVIA.

Egy Róma gyilkosa fél-é hit szegéstül?
Bánom öt szolgáltam; egy kegyetlen, hidd-el,
Mindég gonoszszágot főz ígérétevel;
Hazája hasznával takargattya mérgét.
Hivségre szinelvén istentelenségét;
Most Oktáviának kedvez indulattya,
Ki kegyetlenségét végre meg-tsalhattya.

ALBINA.

Oktávius, a' ki személyed szerette,
Kinod s' gyalázatod ma miként szülhetete?

FULVIA.

De ki ismérhetné e' vitéznek szívét,
Ki így sértegeti attyának nagy nevét?
Dühös indulattya sokszor úgy ragadta
Hogy Antoniust is véle meg haladta.
Kivánságainak futosó tüzében,
Mellyek hevitették testét vér erében,
Részegen kereste gyönyörüségeit,
Kevélyen bosszantván, erős Isteneit.
Fejében Kátónak eszét erőltette,
S' nékem is szerelmét titkon jelentette.
[8] E' bünös Proteus ki tünt lántzom közzül
Sebes darabokat tépvén le szivemről.
Néha mestersége nyájas és mulató.
Mely titkon méreggel kevereg s' vér szopó.

Júliát szereti, attyát el-átkozta,^{12/a}
És Antóniusnak hugát fel-áldozta,
Kit bünös szívével mind gyűlöl, mind retteg,
Még-is hivségével körülte enyeleg.
Antonius veszett, Oktávius undok,
Mind kettő egymásban egyenlőül álnok.
Lásd, ilyen vitézek birják már földünket,
A' kik játékból-is onthatták vérünket;
Hadat, békességet nevetve tsinálnak,
S' bünök kebeléből ránk lántzokat hánynak.
Bulyaságaikból buzog-fel törvények.
Es el-fajulásba alkották remények.
Jupiter, illyeknek adod hát világod?
Ezek alatt nyögjön nagy hatalmasságod?
[9] Mint a' prédájokat el-tépett tigrisek,
Kik társokhoz menvén, még noha véresek,
Bulyaságnak esnek dülő vadságokban
Es kegyetlenséggel fajzanak magokban:
Illyen vitézinknek veszett szeretetek.
Ah! férjfiak, hová viszitek nemetek!
Még gyilkosságátúl Antonius véres,
De Oktáviával a' felől már jegyes.
Oktávius készül Júliát meg-nyerni;
Lehet ily veszteknak sziveket szerezni?
Veszedelmes himen, undok szövetkezés,
Vér-ontásnak napja inkább, mint menyegzés,
Mellyen a' szerelem dühösséggel fajzik,
S' ölelése után fegyverré változik.
Júlia útállya Oktávius képét,
Pompejus fíjának nyújtván inkább' szívét.
Ha Pompejus fel-van halálra jegyezve,
Oktávius reá fegyverét élezve,
Jegyesének tárgyát üldözi halálra.

^{12/a}alkozta

Isten, küldj menykövet e' veszett állatra!
[10] A' gyúlt szerelemnek titkos irigysége
Igy lehet egy egész világnak insége.
Illyenek titkai a' felső tanátsnak
Gyakorta, mellyeket népünk fő tsudáknak
Vészen rettegéssel tellyes félelmébe,
Nem láthatván a' bünt gyenge elméjébe.
A' méltóság köztünk távol tsudáltatik,
Mely közelről titkon gyakran átkoztatik,
Hol annak tanátsi bünét tapasztallyák
S' vér szopó törvényit szivekben utállják;
De még-is székinék mindég hízkelkednek,
Melyben irtodzással s' búval kereskednek.

ALBINA.

Szörnyü alattsónyság! Rómának fattyai,
Ti vagytok é hárman e' földnek átkai?
Illyen felyeket adsz e' roppant világnak,
Isten, mellyet ezek bünökkel gyaláznak?
Fulvia, kesergem el-veszett sorsodat;
Ugy véltem, Lépidus vigasztalásodat
Szülheti e' napon két társai ellen,
[11] Enyhítvén gyötrelmed, mely rád ily kegyetlen.
Magad tanátsoltad, tudod, Antoniust,
Hogy szövetségébe hozhassad Lepidust.

FULVIA.

Gyilkos társaságát alig fogadta-el
Hogy alája esett erőtlenségével;
Szolgáló, kegyetlen s' meg vetett pappá lett,
Kit főb' társainak erejek el-vetett,
Erötelen eszköz már gonoszságában
S' útálatossá lett alattsónyságában,
A' ki társainak véres vesztségét
Mint rab, úgy szolgállya, és idétlenségét
Ő is, mint a' többi, fő törvénynek véli,

S' napjait ily tsufos meg vetéssel éli.
Vigasztalásomat még abban¹³ lelhetem,
Hogy két gyilkosinkat haragba nézhetem,
Kik titokban magok, mint poklok' gyüöllek,
Jollehet előttünk egymást meg-ölelik.
Ez enyhíti kinom. Oktávia, lehet,
[12] Hogy még himenével kis változást¹⁴ tehet,
Késleltetvén a' meg készült¹⁵ tsapásokat,
Mellyek többé el-nem veszthetik magokat.
Ez a' két kegyetlen egymást jól esméri,
Kiknek gonoszsága magát is le-veri.
Látni fogom őket rút veszettségekben,
Meg-szakadások közt fúlni a' vérekben;
Es majd nagyob' tüzet gyújt el-pártolások,
Mint itt vesztegethet színelt barátságok.¹⁶

Második¹⁷ jelenés.

FULVIA, ALBINA, OFIDES.

FULVIA.

Ofides, mi történt? hová húzták sorsom?
Mitsoda grádusra emelték-fel kinom?
[13] El-vetett személlyem gyalázattya él még?
Halgatnak Istenink, s' nem menydörög az Ég?

OFIDES.

El-válásod végre meg-határozottatott,
Es az el-átkoztak javok meg-osztatott.
A' kiknek vérekben kevert prédájokat
Fetsérlik gyilkosid, lakván sátorokat.
Meg-vettettetésed ugyan oly kéz irta,
Mely Romának vérit folyini ki-ontotta.

¹³alban ¹⁴kisváltozást ¹⁵Készült ¹⁶barátságok ¹⁷Második

FULVIA.

Bizhatom é hozzád?

OFIDES.

Hazádban születtem,

S' személyedhez, tudod, mely hivséget vettem.

Most Antoniusnak hijába¹⁸ szolgállok

Seregei között mellyeket utálok.

Ez előtt hazámban a' Thessaliának

Térjén szolgáltam vólt a' nagy Pompéjusnak;

Rabjává lévén most itt a' dühösségnek

Szégyenlek szolgálni a' kegyetlenségnek

[14] Olyan gyilkosoknak hordozom fegyverét,

A' kik már Romának le-vernén életét,

Téged is veszteni indúltak mérgekben

Gyötrelmidet főzván alatsony vérekben

Emésztvén szivedet;¹⁹ de mit tökéllész-el?²⁰

Hogy szállhatok szembe ellenségeiddel?

FULVIA.

Meg-fogom bosszúlni gyaláztatásomat,

Ki öntvén bünökre fel-gyúlt haragomat.

Sem égtül, sem földtől többé nem rettegek;

Meg-némúlt Jupiter, halgatnak az Egek.

A' nagy Pompéjusnak ügyébe keverem

Magamat, és gyilkos pártyait le verem.

Vagynak baráttyai Lúcius Cesárnak,

Kik részei lésznek érette dolgomnak.

Julia attya ő, ki el-átkoztatott,

De barátságomra még vissza hozatott.

[15] Mit gondolsz? Romában van é Júliája?

S' sirhat é még ezen meg-tépett hazája?

¹⁸hijaba ¹⁹sz vedet ²⁰tökellész-el?

OFIDES.

Oktávius, e' nagy s' szörnyű hatalmasság;
Mondják, el-ragadta.

FULVIA.

Ez é hát igazság?

Rabság, gyilkossággal írják törvényeket
Ezen fene vadak; retentsd-meg lelkeket
Jupiter, ha még le-nézhetel egedből,
Melynek magasságán hatalmad némán ül!
Hát a' Pompejusnak fija hová tévedt?
Gondolod-é, hogy ő fajába fel éledt?
Bátorságban van-é üldözött élete?
Mit halhattál rólla?

OFIDES.

Ki van már hirdetve

Örökös el-veszte, s' attul fut rettegve.
A' büszhött fösvénység fertelmességével
Pénzen meg-vétetvén, nyúzó fegyverével
[16] El-vágja fonalát ez ifjú életnek
Melyre kintsek feküdt a' kegyetleneknek.
Lássad,²¹ ilyenek már Romának fiai!

FULVIA.

Ah! el-veszett Róma! ah! hazánk jajjai!
Minden édes eszközt ki ragad kezembül
A' veszett sors; ezért ugyan tsak meg nem hül
Szaggatott szivemben nyögő reménységem,
Meg-vetem még egyszer szerentsétlenségem.
A' hartznak lármája karja közt ringatott.
S' tudod, hogy elmém is lármára oktatott
Ez iszonyú százban, hol életem vettem,
Es a' dühösségnek áldozattya lettem.

²¹Lássád

De mit látok jöni e' véres lakásba?
Fegyveresek ezek, kik már a' marásba
Hazájoknak vérit meg-unták nyeldesni,
S' mint gyilkos eszközök, reám jönnek lesni;
[17] Veszett táboroknak ezek örzik szélit
S' igaz vérbe edzik fegyvereknek élit.
Maradj itt Ofides, ki kéntelenségbül
Részt láttatol venni ezen dühösségbül.
Öszve esküvések homályát titokba
Fedezd-fel ha lehet, s' tanúld ki magadba
Kegyeltleneinknek végezéseiket,
S' könnyítsd a' le vertek nagy inségeiket;
Siess osztán hozzám jelentni sorsomat
Éltem várom tőled, avagy halálomat.

el-megyén.

OFIDES.

Hogy lettem szolgálja itt Antoniusnak?
Mi teheti inkább vert szívemet²² busnak,
Mint ily el részegült gyalázó hivatal?
Mitsoda kár,²³ melyet itt a' betsület val?
Harmintz esztendeig tett szolgálatomnak
Mely mérges gyümöltse lett; már bánatomnak
Özőne el borit, hol szívem reszketve
Halálát lehelli, kinnyába rekedve.
Míg így beszélne,²⁴ elő húzzák
Antonius és Oktáviusnak sátorokat,
hová ök magok helyheztetik.
A' vitéz bajnokok s' fe-[18]gyveres
örzök annak széleit^{24a} körül állják.
Ofides magát a' sátor szélihez vészi.

²²vertszívemet ²³Mitsodakár ²⁴beszéine ^{24a}annakszéleit

Harmadik jelenés.
OKTÁVIUS, ANTONIUS
*kik a' sátorban mindketten fen-állanak, s' hátok
megé egy asztalt helyheztenek.*

ANTONIUS.

Oktávius, meg-lett végső akaratom,
El-vetem Fulviát, és így meg-tarthatom
Hivségem tenéked és Oktáviának,²⁵
Kötést tsinálván e' világ hatalmának;
De e' titkos tüzét még az irigységnek²⁶
El-nem törölheti. Kettős vitézségnek
Nehéz lesz közöttünk igazán osztozni,
A' felső hatalmak nem szoktak áldozni
Egymásnak, jól tudod. Hogy ők egyezzenek
Magok is nehezen tészik az Istenek.
[19] Tenéked, s' nekem is vagynak barátaink,
Kik köztünk haragra húzzák tanátsaink.
Lépidus tsak egy váz,²⁷ tégyük öt főpapnak,
Széket ülhet maga az ünnep napoknak.
Vessük-el útünkbul gyermek gyengeségét,
S' személlére vonnyuk reá semmiségét,
Had' süllyedjen alá magánosságába.²⁸
S mormollyon jövendöt alatsónyságába.
Alattunk nyög Róma már lántzai között,
A' ki vérivel oly sok hazát öntözött.
Ideje, hogy sorsát annyi nemzeteknek
Meg kössük, ki adván törvényt rendelnek
Vessünk határt mi is erönk nagyságának
S kettönk közt Jupiter roppant világának

²⁵oktáviának ²⁶irigységnek ²⁷egyváz, ²⁸magánosságába

Osszuk-fel el-terjedt szörnyü kerekségét
Had' tsudállya e' föld sorsunk ditsösségét.
leülnek²⁹ az asztalhoz.

[20] OKTÁVIUS.

Akaratom én is ebbe határoztam,
Mellyet attól fogva meg nem változtattam.
A' föld birodalma kettőnk közt válik-el
Osztozzunk, ha lehet, ekként³⁰ az Egekkel,
A' kik világokat nekünk által adták,
S' kettőnk közt, magok közt, osztályra ki szabták.
Magamnak kivánom Gólt és Illiriát,
Még Spanyol³¹ Országot, és a' nagy Afrikát
Olasz Országunkal egybe el-választom;
Nap-kelet a' tiéd.

ANTONIUS.

Ez az akaratom.

Illyen lett világunk sorsa ma közöttünk.
Mellyet hatalmunkal e ként meg-kötöttünk
Uralkodj ditsöül; többet nyersz nállamnál,
Mert nintsen nagyob' fő e' földön Románál;
[21] A' világ győzője lész hatalmad alatt,
Nékem pedig tsak a' sok királyság maradt
E' nagy földnek felén, hol törvényt szabhatok,³²
S' kezemből mind éltet, mind halált oszthatok.
Hatalmamhoz támaszd te-is hatalmadat,
Engem erőssítvén, erőssítsd magadat.
Verjük-meg örökre Brútus pártosait,
Küldjük-le poklokra Pompejus fajait.
Alitsuk-fel rajtok felső törvényinket
Érezzék³³ testekben győző fegyverinket.

²⁹leülnek ³⁰ekkent ³¹spanyol ³²szabhatok ³³Erezzék

OKTÁVIUS.

Birodalmunk elég vérrel öntöztük már,
Van Isten, a' kinek hatalma reánk vár.
Az egész természet³⁴ nyögni kezd allattunk,
Eget, földet, törvényt, s' mindent öszve dúltunk.
Nem félsz, hogy majd fel-kél az egész természet
Ellenünk, melly kettünk közt annyira veszett.
[22] Az igazság mindég meg-tartya fegyverét,
S' meg-tudja bosszúlni sértetett törvényét.
Maga jött a' menykü le-verni táblánkat,
Hová fel-irkáltuk áldozatainkat.
Rettegj, hogy Jupiter hatalmát lármáztván
Ellenünk, s' egében reánk meg-búsulván,
Poklokra ne verjen, a' kinek világát
Vérezzük, tsúfolván ezáltal Thrónussát.
Féld a' természetet, mely ellened kiált.

ANTONIUS.

Végre a' rettegés benned helyet talált.
Oktávius tudé ekként tántorogni?
Ditsőséggel kel így neked háborogni?
Igy az igazságot te kegyetlenségnek
Mondod, hizelkedvén vele a' községnek.
Césár hagyta maga a' Trium virátust,
Tagjává tön annak fíját Oktáviust;
Oktávius pedig meg-bosszúlni attyát
Retteg ott, hol dúlni szemléli baráttyát
Attyának, a' meg-ölt Césárnak, vesztéért.

[23] OKTÁVIUS.

Césárnak nagy lelke nem kíván annyi vért,
És Róma maga-is kesergi halálát³⁵

³⁴természet ³⁵halálát

ANTÓNIVS.

De titkon átkozza el-maradott fíját.
Krassus és Brútusnak gyenge seregei,
Mint töb' olyanoknak képzelt inségei
Lehet, útállatba keverik nevünket
A' jövő világnál átkozván tettünket.
Hadjuk a' százakat emlékezetünkkel
Veszekedni, és itt győző fegyverünkkel
Bosszúlljuk halálát hazánk nagy attyának,
Meg-adván hatalmát el-maradt fíjának.
Lehet gyilkosait bűn nélkül büntetni,
Lehet egy világot fel-fegyverkeztetni
Érette;³⁶ vesszenek azok, kik vesztették
Oly drága életét, s' testét által verték,
Ezekét büntessék a' búsúlt Istenek,
Ezeknek vér bennünk fel-támadt fegyverek.
[24] Hidj nékem,³⁷ ne rettegj, áldozunk Césárnak,
Tisztességet tévén ditső árnyékának.³⁸

OKTÁVIUS.³⁹

Szüntelen bosszúllják Romában halálát,
Még most is⁴⁰ siratván el-oltott hatalmát;
De végre, ha sok vért ont-ki vesztésége
Hid' el, hogy homályba borúl ditsőssége
A' bosszú állásnak törvényi nehezék
Ritkán igazolják őket az Istenek
A' halandók között, s' nékem is, meg-vallom,
Césárért hazámat átkozni fájdalom,
S' ha inkább' kegyelmét egészen birhatnám,
Fíának magamat még inkább' tartanám.

ANTÓNIVS.

Oly helyen, hol vagyunk, kárt tész a' kegyelem,
Származhat jószágból végső veszedelem.

³⁶Erette ³⁷Hidjnékem ³⁸árnyékának ³⁹Oktúvius ⁴⁰ist

OKTÁVIUS.

Még nagyobb kára van a' kegyetlenségnek
Mely soha nem tetszik a' nagy Istenségnek.

[25] ANTÓNIIUS.

A népet rettegi talám gyengeséged?

OKTÁVIUS.

Hid'-el, kémélheti őket emberséged.
Azt kel tselekednünk, hogy e le vert rabok
Meg-vakulásokban tsókolhassák jármok.
A nagyok halálátők könnyen nézhetik,
De ha magok hasznát titokban félhetik,
Rettegjenek akkor azon kegyetlenek,
Kik rajtok hevernek, mint bálvány Istenek.

ANTONIIUS.

Hizelkedni kívánsz hát nékik kárommal,
Hozzád húzván őket ily édes járommal.
Jól tudod szinelni kegyetlenségedet;⁴¹
Igy huzod felimbe hát ditsösségedet?

OKTÁVIUS.^{41/a}

Mikor szünsz-meg titkon szivedbe vádolni;
Nem lehet é soha barátoknak hódólni
[26] Felső hatalomba? melynek az irigység
Mindenkor úgy látszik mint felső Istenség.
Régi bálványait Romának le-vertem,
S' hatalmam lántzait karjaira tettem.
Az a' rész, mely a' nagy Pompejust vesztette.
Gondolod, Romának hogy kedvét lelhetette.
Mint nem áldoztunk-fel szörnyü hatalmunknak?
Szomjúhozol é még?

⁴¹kegyetlenségedet ^{41/a}Oktávius

ANTONIUS.

Nem fogsz el-hitetni,
Nem lehet előttem a' szivet tettetni.
Haragod a' sértett szerelem vezette,
Mikor erőd Róma bálványát vesztette.
Júliát féltetted e nagy ellenségtől,
Ki szivednek titkon égő szerelmet szül;
De Lucius Césár vesszen-el előlünk,
Ki titkon párt-ütést tsinált már ellenünk

OKTÁVIUS.

Szünny-meg.

[27] ANTONIUS.

Ez a' gonosz⁴² szentség-é előtted?
Meg-hállyon — akarom —

OKTÁVIUS.

Ily hamar ki⁴³ lötted
Nyiladat ellene? — Júlia atya ez,
A' kit akaratod előttem már vérez.
Halgass meg.⁴⁴ A' thronus öszve köt bennünket,
De más hatalom is birhattya szivünket;
Es ha meg-nem szünhetsz a' vért szomjuhozni,
Mellyet haragodnak fel-akarsz áldozni,
Ma rontom-el véled meg-tett kötésemet,⁴⁵
S' magamra maradván, emberiségemet
Vissza hozom újjra vesztett törvényére,⁴⁶
Rá eresztvén szivem édes reményére,
Mellyet a' vér-ontás töle eddig tiltott
S' gyökerei közt a' bün meg-fojtván el-óltott.

ANTONIUS.

Oktávius, majd el-rontod égyességünk
Es veszedelembe ejted ditsösségünk,

⁴²agonosz ⁴³hamarki ⁴⁴Halgassmeg ⁴⁵tettkötésemet ⁴⁶rörvényére

[28] Nem jó most magunkat itt szerentséltetni,
Nem kívánok⁴⁷ töled szívembe sértetni.

OKTÁVIUS.

Nem verek szivedbe, hanem azt kívánom,
Hogy egy el-átkozott, kinek sorsát bánom,
Életét magának tölem meg-nyerhesse
S' hatalmamtúl⁴⁸ javát ekképpen vehesse.

ANTONIUS.

Te magad ítélted halálra e' férjfit,
Ki ellenünk annyi haragot végbe vitt.
Tudom hogy leányát kevésbé szeretted,
De azért hatalmad el-nem felejthetted.
Szükség fel-áldozni ennek atya vérit,
Végye-el kezünköl meg-érdemlett bérit.
Ezen áldozatot ditsőségünk kéri.
A' mely szerelmedben vesztét még el-éri.
Egy szerelem, tudod, hogy könnyen változik,
Ha gyönyörűséggel magának adózik.

[29] Illyen kitsinséget keversz-é dolgunkba?
Verhetsz szerelemből fegyvert hatalmunkba?
Illy nagy gyengeséged még nem reménylettem,
S' hogy a' szeretet így le-verjen nem véltem.

OKTÁVIUS.

Antonius, te mersz-é ekként vádolni?
Mintha nem tudnál te szivedben hódolni
A' fel-gyúlt szerelem gyengeségeinek
A' mely fel-áldozhat téged iveinek?

ANTONIUS.

Igaz, háborúkat a' midön követtük,
Gyönyörűséginket véle el-kevertük.
Szerelem, vér-ontás, nyájasság, dühösség,

⁴⁷Kívánok ⁴⁸S' hatalmatúl

Búlya vendégségek, pusztító veszettség
Vezették szívünket. De Césár is így tett,
Kinek a' szerelem azért kára nem lett,
Mely viselt dolgait nem hátráltathatta,
Ditsőségét is nem homályosíthatta;
[30] Egyiptomban láttam buzogni szerelmét,
A'hol, Kleópátrát imádván, fegyverét
Testvérébe verte.

OKTÁVIUS.

Hogy öt szolgálhassa,
S' szerelmét ezzel-is hozzá mutathassa.
Lehet, hogy még nálla te inkább' vakúlhatsz,
S' tsupa szerelemért e' világban dúlhatsz,
Jól ismérem szived; ezért most akarom
Hogy Lucius élyen s' nevét ki vakarom
Rút laistramából az el-ítélteknek,
Nem engedvén vesztét e drága életnek,
Mellyet, noha magam jegyeztem halálra,
Most nem ereszthetek fel-áldoztatásra.

ANTONIUS.

Nem edgyezem véled.

OKTÁVIUS

Már tudodra adtam,
Hogy a' gyilkosságba végre meg-fáradtam;
[31] Césárnak halála kénszerített erre,
Ki bosszú-állását bizta hiv vérére.
De még is, hogy dolgunk meg-ne tévelyedjen,
És Róma újjonnan bé ne keveredjen.
Véribé, nem bánom, s' a' mit szived fel-tett⁴⁹
Légyen-meg-meg-irom-de a' kezem reszket,
le-ül, és ir.

⁴⁹fel-tett

Alig teheti meg ezt a' bünös vonást.
Vigyétek e' bóldogtalan határozást
Vitézek öldöklö kegyetlenségére,
Mely halált borított Lucius éltére.
Antonius, hogy ez által örökösön
Meg-álhassunk ketten közös hivségünkön.

ANTONIUS.

Ofides, Fulviát hólnap fel-kell vened,
S' számkivetésének helyére vezetned,
Pártos kiáltásit meg-untam hallani,
Magános helyet-kei néki választani.

[32]OKTÁVIUS.

Egy vitézt szemlélek közelitni hozzánk,
Romából érkezik; kérdjük-meg hogy hazánk,
Tanátsával hajlik é már hatalmunknak,
Avagy áldozatot vét még haragunknak?

Negyedik jelenés.

OKTÁVIUS, ANTONIUS, OFIDES, TRIBUNUS, *bajnokok.*

ANTONIUS, A' TRIBUNUSHOZ.

Romában a' törvényt el-végezték é már,
Mellyet az emberi-nem nyugodalma vár?

A' TRIBUNUS.

Veretése alatt Róma tsak sohajtoz
S' Egeinknek néma zokogással áldoz.
[33] Le-veri magába belső fájdalmait,
Nem meri mondani panaszos szavait;
Vagnak még titokban benne ellenségek,
Kik hatalom nélkül, mint kinos inségek,
Tsak úgy lappanganak hazájok keblében,
Homályt keresvén a' Césárok nevében.

El-kel nékik veszni; Paulus és Kotta,
Albinussal⁵⁰ együtt mind fegyverrel látta
Róma már meg-halni.

OKTÁVIUS.

Hát így erősödik
Hatalmunk, mely köztünk vérből emelkedik?
A' világ győzelme után így kel-járni,
Hódolására nem lehet annak várni.
Hát Pompejus fija vesztette-é éltét?
Nem mutathatnád-meg itt el-ütött fejét,
Hogy egyszer már földünk véres kereksége,
Emberi-nemünknek hol kiált insége,
[34] Nyúgalomra jöjjön, s' mi is uralkodjunk,
Egy véres világnak kik urai vagyunk?

A' TRIBUNUS.

E' Rómának kedves ifjú maradékot
Uram, még hatalmad fel-nem áldozhatott;
Személyén attyának érdemit szineli,
S' a' fejére tett pénzt kintsével le-veti
Véres falárúl a' Kapitóliumnak,
Hová fel-ragattyak az el-átkozottak
Életeknek bérit. Bosszú-állásodat
Pénzel így gyengíti, s' hatalmasságotat
Futván, Cezenumhoz a' Pirénum felé
Közelit, hogy állyon Kátó fija mellé,
Midőn Nap-keletre a' tévedt Kassius,
S' szinelt erköltsében már meg-veszett Brutus
Egymás hívségébe seregeket gyűjtven,
Fegyvert mernek fogni Trátzia mezején
Hatalmatok ellen.

⁵⁰A' lbinussal

ANTONIUS.^{50/a}

Pompejus el-szaladt!

[35] OKTÁVIUS.

Ne retteny-meg rajta, haszontalan fáradt,
Mert halála minden helyen utánna fut,
Melly ellen nintsen már meg-szabadítóut
S' hogyha atyám atyát Farzálon meg-verte,
Fia is utánna fiát le-verhette.
Césárnak halála vezeti kezemet,
S' szentségnek tartom itt kötelességemet.

ANTONIUS.

Készüllyünk-el tehát e' gyözedelemre,
Ne jöjjön háború soha kötésekre;
Mellyet veled tettem. Már Césárnak véri
Látod, hogy véremmel tüzét el-keveri,
Testvéred vettem-el ma feleségemnek,
Kettős kötele lön e^{50/b} szövetségemnek.
A' jármot, mely annyi reszkető nemzetet
Kötöz lábainkhoz, és meg-vérezhetett
[36] Egy egész világot, erőssítsük ketten,
Uralkodván a' nagy emberi nemzetem.

Ötödik jelenés.

OKTAVIUS, a' TRIBUNUS, *ki távoly áll.*⁵¹

OKTÁVIUS, *magába.*⁵²

Két kegyetlenek közt mit használ oly kötés?
Földnek koronái, lehet-é egyezés
Avagy atyafiság törvényetek között,
Mely hogy fel-álhasson mindég vért öntözött?

^{50/a}Autonius ^{50/b}ö ⁵¹távolyáll ⁵²Oktáviusmagába

Atyafi s' barátban szeghette hivségét,
Emberek vérivel festvén ditsösségét.
Mi-is két kegyetlen uralkodók vagyunk,
Kik egy nagy világot vérbe fagyva hagyunk.
Julia életét Césárnak véribül
Vette, de e' nékem bátorságot nem szül;
[37] Fogságnak esméri kínos házasságát
Zokogván titokban szomorú rabságát
A' mellyet szívében gyaláztatnak ismér
S' ellene Istenink-tül segedelmet⁵³ kér.

A' tribunushoz.

Közelitts — Pompejus tehát hatalmambúl
Ki tűnvén, országunk távoly részein dúl?
Júliának szívét birja-é szerelme,
Nem tudod Júliát hogy hová vezette
A' bal sors, s' lépéssit⁵⁴ mely részre tehette?

A' TRIBUNUS.

Fogja atya tudni bizonyos hol létét,
Ki maga vezette el-rejteztesét.

OKTAVIUS.

El-tévedett elmém mibe oktattatik,
És indulatom is mire változhatik!
Ellenséggel, tüzzel, fegyver, gyilkossággal,
Vagyok környül véve e' magánossággal,
S' mikor egy el-búsúlt világon kellene
[38] Uralkodnom, szívem gyenge akkor lenne?
Az el-átkoztagnak vérek bé-borított,
A' kiket atyámnak kezem fel-áldozott.
Utállják Rómának fiai életem,
Átkozván⁵⁵ titokban szerentsétlen létem,

⁵³segedelmet ⁵⁴Lépéssit ⁵⁵Atkozvan

S' mikor így egy világ fejét kel véreznem
Lehet-é magamban szerelmet éreznem?
El-fajulás, harag, bűn, rablás, dühösség,
Szerelem, fájdalom, bánat és gyengeség
Egybe keveredve részegítik lelkem,
Kinná, hatalommá tsinálván életem.
Vénustól is kellyen téhát⁵⁶ gyötrettetni?
Tudjon-é egy világ gyilkosa szeretni?

⁵⁶téhat

[39] MÁSODIK RÉSZ.

Első jelenés.

FULVIA, OFIDES.

OFIDES.

El-végeztetett már; mindent ki halgattam
Fulvia, és néked meg-vallom, irtóztam
Férjednek tanátsán, kinek e' világnak
Romlása magába tetszik múltatságnak.
A' gyönyörüségnek részeg indúlattya,
És a' dühösségnek bünös áldozattya
Két részre vontzollyák el-tévedett szivét,
Mely kegyetlenség közt táplállya szerelmét.
Oktávius maga, irtózván bünétől,
Tsömörlik már a' sok ki-öntözött vértől;
Unnya Antónius barátságát titkon
[40] Szomorogván a' meg-sebessült világon.
Talám szive vissza tér az emberségre,
Es rá tekint végre a' nagy Istenségre;
Vagy talám tsak azért szineli fájdalmát,
Hogy annál nagyobbra emellye hatalmát.
De mindazonáltal lehet úgy remélni
Hogy lelke titokban fel indúlt rettegni
Iszonyú tetteit, mellyekkel e' földet
Vérezzi, bünével bosszantván az eget.
Láttam, hogy halálra ítélvén prédáját,
Reszketve vezette keze a' pennáját.
Talám a' természet intette szivébe,
Hogy szünnön-meg végre öldöklő mivébe.

FULVIA.

Mit használ lelkének gyenge mardosása
Részemrül, a' kinek meg-útáltatása
El-vagyon végezve? Oktávius, hid'-el,
Még mindég egyet ért a' kegyetlenekkel;

Az emberiségnek kedves színe alatt
Annak belső része közt, mint tigris, szagat;
[41] El titkolt lelkének mély gonoszságait;
Által látom, s' onnan folyt álnokságait,
Mellyet a' bánatnak szép színével fedez
Szemem és érzésem, részirül fel-jegyez.
Leg-nagyob' gondjának most csak azt tarthattya
Ha e' dúlt világot tsalással ronthattya,
Igaz erköltsöt már többé nem viselvén,
Gyöz véle, törvényét leg-aláb' színelvén,
Illyen lád' bánattya ne bizzál szívéhez
Melynek nem férhet töb' édesség mérgéhez.
Antonius pedig goromba lelkébe
Ki-mutattya magát meg-veszettségébe;
Hadakozó szíve nem érthet titkolást,
Nyilván tehet a' bün székinék hódolást.
Illyen egy katona, ha meg-vész mérgébe,
Kitsak fegyvert¹ mutat nagy mesterségébe.
Bátorsággal vét-el, mint látod, magától.
Menek, s' el-távozom undok hatalmától,²
A' szívembe reá támadt útálatom
Ellene mindenütt, tudom táplálhatom.

[42] Második jelenés.

FULVIA, ALBINA, OFIDES.

ALBINA.

Fúlvia, ne verd-le reményed szivedrül,
Szálhat kebeledbe öröm az egekrül.
Pompéjus fel-kelvén Cészenumba szaladt
Ki-mellett sok ezer vitéz már fel-támadt.
Szerentsétlensége szüli katonáit,

¹fegyvert ²hatalmától

Mely hozzá huzhattya³ hazája fijait.
Cézénium szigetbül kegyetleneinket
Ő is el átkozza, vervén életeket,
Mert ide sijjetett szorgalmatossággal,
Forralván szívét a' véres bosszúsággal,
Hármas vitézeink meg-veszett véreket
Innen vesztegeti, ki szabván béreket.
Mondják, hogy Brutus-it Tiberisnél járva
Jön, és Róma végre meg-lészen bosszúlva
Magát már közöttünk e' hir terjesztette,
S' gyilkosink vitézit kétségsbe ejtette.
Közelit már a' rab világ szabadsága,
Szóll végre Jupiter bús hatalmassága;
Bizzál kegyelmébe.

[43] FULVIA.

Igen sokat igérsz.
És tsak a' köz-népnek lármájából remélsz;
Hirtelen hir ritkán szokot igaz⁴ lenni,
A' hatalmat nehéz oly hamar le-vetni
Rettentő székibül; de még is kedvemnek
Egy kis helyt adok, ha gyilkosink reszketnek.

OFIDES.

Igaz, hogy a' község gyakran tévelyedik,
Es tsak szerentsére beszél, vélekedik
Idétlenségeket szül tudátlansága,
S' egy setétből másikba taszittya vaksága;
De most⁵ Pompejusról, hid'-el, hinni lehet,
Hogy ő kegyetlenink ellen már fegyvert vett.
Igaz, veszedelme,⁶ melynek fut, iszonyú,
S' halálát szülheti e' kezdett háború.
Hol tsak vakmerőség vezérli fegyverét,
Midön ész tanittya hármas ellenségét.

³huzkattya ⁴tigaz ⁵De. most ⁶veszedelme

[44] FULVIA.

Észre szüksége van mindég egy gonosznak,
Hogy azokat, a' kik körülte alusznak
Bátrabban dúlhassa, büneit színelvén,
Igazság palástyát hordván rosz életén.
De lehet szerentsés sok oly vakmerőség,
Melynek lábaihoz húlhat az eszesség.
Sok nagy ész magába soká tanátskozván,
S' dolga felöl széllyel félve tudakozván,
Fel-áldozza magát a' késedelemmel.
Nem jó nagy dolgokban lenni félelemmel
Nagy fának nagy ostrom kel, míg a' földre dül.
Húzza Pompejust-is⁷ felénk dühössége,
Tálám szabadúlást nyújt vakmerősége.
Bóldog, bóldogtalan történet közöttünk
Mind egy, mindeniknek játékvá lettünk.
A' szerentse Szillát, Césárt és Pompéjust
Szekeére vette, mint a' két Máriust,
Kiket ott hordozni hirtelen meg-unván,
El-vetette őket, a' poklokra hányván.
[45] Undok életeket, mellyek tsúf vérekkal
Festették e' földet rothadván testekkel.
Róma változtattya kegyetlen urait,
Egy karjárúl másra szaggatván lántzait.
A' hármas férjfiak érzik fájdalmokat,
Gyilkos hatalmakba meg-unnyák magokat.
Kassius, és Brútus hazánkat fenyítik
S' belső félelmünket távolyról enyhítik.
El-menek, Pompejust Libia határin
Fel-keresni, s' annak fővényes pusztáin
Magamat emésztve vigasztalni fogom
Azzal, hogy világunk én is háborgatom.
Gólt s' Spanyol⁸ Országot szabadságaira

⁷Pmpéjust-is ⁸spanyol

Kiáltuk vissza még, s' vidám napjaira
 Emlékeztessük-meg mellyeket bántottam
 S' bűnömmel ellenek homályosítottam —
 Istenek, tegyétek aztat mérgetekbe
 Hogy ólthassam bűnöm gyilkosim vérekbe
 A' kikért azokat veszve el-követtem,
 És törvényeteket vakúl meg-vetettem.
 Botsáss-meg Cicero, nagy lelke Rómának
[46] Már a' szerentsétlen s' bűnös Fulviának.
 Sorsa meg-bosszúlta ellene ügyedet,
 Gyilkosid büntetik bennem sérelmedet;
 De még is enyhülhet szívemnek keserve,
 Ha mint kegyetlenink rettentő menyköve,
 Véled együt még úgy fúlhatok vérembe
 Boszúállásomat érezvén szívembe.
 De mig el-távoznánk tanúld ki sorsunkat,
 Lehet é reménnyel táplálni⁹ magunkat?
 Menny Ofides, s' kérdezz Pompéjus sorsárúl,¹⁰
 A' ki egy világot meg-bosszúlni indul.

Harmadik jelenés.
 FULVIA, ALBINA.

FULVIA, *ki Júliát távolról a' kösziklák
 között lappangani láttya.*

Mít látok ama meg-repedt kövek között
 Mellyeket már annyi szem könyve öntözött?

[47] Szomorú kösziklák fogóztak egymásba,
 Kik komor szinekkel a' mély hasadásba
 Poklokat mutatnak a' búsúlt szemeknek,
 Mellyek barlangjikba alá tekinthetnek,

⁹remménnyel táplálni ¹⁰sorsárúl

Mit látok közöttök? s' e' tántorgó helyek,
Hol a' természet sir, s' mindenek rengenek,
Mit mutatnak még-fel búsúlt szemem előtt,
E' füstös kösziklák dült karjai között.

ALBINA.

Ha nem tsalatkozom, és jól tapasztalok
Egy asszony fetreng ott, a' kit halni látok.

FULVIA.

Valamely el-vetve meg-tépett áldozat
Fetreng ott, a' mely még kinnya közt habozhat —
Kegyetlenink ebbe mutattyák magokat,
Tsudáltatván vélünk igy-is hatalmokat.
Eredj, ide hallom kinos zokogását,
Szivemet vérezni érzem sohajtását,
[48] Testébül meg-szakadt lelkét térítsd vissza,
Mely végső fájdalmat táplálásúl issza.

Negyedik jelenés.

FULVIA,¹¹ JÚLIA, *kit tántorgásai közt ALBINA vezet.*

JULIA.

Igaz bosszút álló hatalmas Istenek,
Kiket a' ditsöült egeken tisztelek!
Védellezzetek egy tántorgó teremtést,
Vagy tegyetek olyan útolsó végezést,
Hogy halljak-meg mindjárt.

FULVIA.

Panassza által vér,
A' mely egeinktül itt segedelmet kér.

¹¹Fulvia

JULIA.

Hol vagyok?¹² és hová vetettek a' habok?
Ellenem költek-é Isteneink magok?
[49] Reszkető tagjaim homályos nézéssel
Tévelyegnek széllyel, és rút rettegéssel
Tántorognak ez el-rémitő helyeken,
Hol ennyi mélységet látok mélységeken.
Hogy lépjek? — kiei itt ezek a' kezek,
Mellyek segelmemre hozzám terjeszkednek?
Mitsoda halandó kívánja napjaim
Kötözni, mellyeket halálos kinjaim
Már nagyob' résznyire el-üztek melöllem?
Ki ez, ki közelit? ki tudhat felöllem?

FULVIA.

Sohajtozó szava érzem nem idegen.
Mennyünk közel, lássuk, ki nyög ily inségen.
Ah! Isten! kit látok? hidjek é szememnek?
Mennyi mardosás fut el-rettent szivemnek!
Júliát hozod é ily rettegésekkel?
Ő verettetiké e' mély inségekkel?
Nem tsalatkozom¹³ é? ah nem? Júlia ez,
Ki előttem kinnya közöt itt rekedez.

[50] JULIA.

Nagy Isten! ki — — — tehát Fúlviához^{13/a} hoztok,
A' mely kegyetlennek végre fel-aldoztok!¹⁴
El-van éltem veszve!

FULVIA.

Ah! ne rettegj töllem,
Ölelly-meg Júlia, ne fordúlly előllem;
Nem lehet rettegni¹⁵ szerentsétleneget,
Kérjed inkább¹⁶ értem¹⁷ a' búsúlt egeket,

¹²yagok ¹³tsalatkozom ^{13/a}Fúlviahoz ¹⁴fel-aldoztok ¹⁵tettegni ¹⁶inkab' ¹⁷ertem

Ki te nálad sokkal kinosab' tárgy lettem,
S' e világon minden szerentsém vesztettem.
Mitsoda el-búsúlt Istenek lehetek
Júlia, kik téged e' helyre vezettek?

JULIA.

Nem tudom hol élek; egy szörnyü áradás
Támadt rám, mely mint a' rémitő¹⁸ zuhanás
Láttatott az egész földet el-temetni,
S' vilámlott tüzekkel e' földre veretni;
[51] A' helyet, hol voltam, menykövek égették,
Mellyek társaimat mélységbe temették,
Hol a' meg-indúlt föld itéletre rengett,
Füstel, vízzel, tüzzel és széllel kevergett.
A' halál kezébül meg-is ki-ragadtam
Magam s' egy vitézzel egyedül maradtam
E' sok részre el-nyilt szigetbe bujdosva
Tántorgottam osztán mindég fohászkodva
Végre e' kösziklák bús öblei között
Rejtettem-el magam, hová sorsom üzött.
A' ki a' veszélybül ki-szabadúlt vélem,
Nem tudom hová tünt végre el mellőlem.
Magamat is alig tudom meg-esmérni,
Előttetek halok.

FULVIA.

Istenink kel kérni.

JULIA.

Hát lehetnek néked-is sohajtásaid?
Halhattya Júlia fohászkodásaid?

[52] FULVIA.

Kinom gyötrelmiddel magát egyeztetvén
Által¹⁹ verte mejjem, szivem őszvetépvén!

¹⁸remitő ¹⁹Altal

Büntető Istenek, ah! hová vezettek!
Nem jön-é bánatra kinomon egetek!
Itt vagon körülünk a' bűnnek lakása,
Innen menydörög a' világ átkozása,
Hol három ferjfiak, öszve vetvén magok
Dúlnak eget, földet, vérezvén hatalmok

JULIA.

Hát ez é az a' hely, honnan Antonius,
És az az el-fajúlt undok Oktávius
Pompéjusnak fíját halálra üldözik,
S' a' szabad világot lántzokra kötözik?

FULVIA.

E' sátorok alatt sorsunk le-tétetett,
Honnan Pompejus is veszni ítélletett.

JULIA.

Segittsetek²⁰ rajtam irgalmas Istenek!
Jár-é segedelme még itt az egeknek?

[53] FULVIA.

E' véres megyérül, hol a' dúló átok
Öl, és annyi tépelt áldozat darabok
Büszhődnek, gyilkosink el-húzták magokat,
Ujj prédára széllyel uszítván hadokat.
E' helyen, hol állasz van egy kis bátorság,
Védelmezhet vélem most a' magánosság.
Jere, és nyugtassad kevésse lelkedet,
A' melly kinnyaiban úsztattya szivedet.

JULIA.

Hát Antoniusnak felesége-é ez,
Ki végső óráim között itt védelmez?

²⁰Sagítsetek

FULVIA.

Hála legyen undok gonoszságainak,
Nem vagyok már társa gyilkosságainak;
El-kellet melölle végre is szakadnom
S' veled, mint barátné, itt öszve akadnom.
Kinnal önti egybe magát kettős sorsunk,
Kettőztetvén bennünk egyenlő fájdalomk —
De hol van²¹ Pompejus s'

[54] JULIA.

Mit hallok szájadból?
Ah! mért tészel kérdést egy el-átkozotrúl?

FULVIA.

Szóly, mert meg-esküszöm ellőtted Rómára,
A' nagy Istenekre, s' bosszú állásomra,
Hogy mind Pompéjushoz, mind hozzád, hivséggel
Fogok viseltetni.

JULIA.

Te vagy é készséggel
Tántorgó sorsomnak védelmezésére,
Jupiternek benned kegyelmezésére?
Bizhatom-é? tudom nem vagy oly kegyetlen,
Hogy szívemet te-is verjed kéméltlen.
Ha szenyvedést ismérsz, ne kivánd halálom.
Es²¹ nem tsald-meg szinnel sok zokogó kinom.
Egink haragjátúl ugy is le-veretett
Életem,²² a' mely már siromhoz vezetett
[55] A' vakúlt történet Pompejus éltének,
S' kinnya közt sohajtva el-maradt vérének
Sorsát kezeidbe önként helyezettette,
Mely ügyemet²³ nállad, mint látom, fel-vette.
E' világnak gondja szülte házasságom

²¹holvan ²²Eletem ²³ügyemet

Ebbül buzog látod, ki nyomorúságom
Himenem oly hartz közt fonta-meg kötelét,
Hol Pompéjus veszti Rómával életét.
Elég nagy é szived ilyen veszélyembe
Enyhitő balsamot botsátni szívembe?

FULVIA.

Ne fély, mert ha ott van e' tsatás részeken,
Meg bosszúlom magam a' végezéseken.
Kegyetlen Istenink segittségnek hajtom
Véle, s' keménységek láttokra truttzolom.
Szólly szabadon.

JULIA.

De mit szóllyak kérdésedre.
Es mivel feleljek kegyes érzésedre
[56] Gyilkosink fegyverét ő véle futottam
A' mellyet Romában vért ontani láttam
Hol seregi vóltak, a' helyre siettünk
Utunkban gyilkosink szemétől rettegtünk.
Valamelly széllyel vert nép maradékait
S' meg-dúlt seregeknek lankadt szakasszait
Gyűjtötte Pompéjus együve Szézénnél
Nem lévén a' földön több ereje ennél.²⁴
Faldokló keze közt a' veszedelemnek
Vezetett magával hegynek s' mélységeknek
A' halál faldosott széllyel körülettünk
Mindenütt rettegés volt hova léphettünk.
Az éjjel setéte e' kinos helyekre
Vét honnan olly sok bün kiált az egekre
Menydörgő egeinkből haragos mennykövek
Harsogva repülván, a' levegő egek,
Szikráztak felettünk, a hol barázdáik

²⁴ennel

Hosszas lánggal égtek s' rémitő tsatáik²⁵
[57] Követő seregünk porrá emésztették.
Mellyeknek tagjai éltek itt vesztették.²⁶
A' földnek kebele fel nyilva ordított
És iszonyú gyomra osztán be záratott,
De elébb kénköves füstöt okádott fel
S' szörnyü sóhajtással ugy tsendesedett-el.
A' halál-lakik itt lépéseink alatt
A' mellynek már Róma áldozni-el fáradt.
Távozzunk Fulvia s' hagyjuk az egeket
Hadd szórják e' helyen dülő mennyköveket.

FULVIA.

Hol van Pompejus szólj-ne szaggasd szivedet.
Ne rettegd előttd Fulviát hivedet²⁷

JULIA.

Merjem é előttd titkom fel fedezni?
Lehet é még szívem ezzel is vérezni?

FULVIA.

Szólj mondom, ne rettegi!

JULIA.

Halgass hát, meg mondom

[58] Hogy itt lappang véllem kedves Pompejusom

E véres halálnak szaggatott fészkeből
S' a' felettek zúgó mennykövek tűzéből
Vélem edgyütt akart más részre szaladni,
De e' mélység között nem lehet haladni
A' halál árnyéka fedezi testemet
Természet, ég, pokol, szaggatják szívemet.
Nyújtsál segedelmet fáradt életemnek
Keresd enyhülését nagy veszedelmemnek!

²⁵tsatáik ²⁶vezették ²⁷Eulviát Hivedet

FULVIA.

Menjünk — ajakidról eleget hallottam
Czélomat erántad már meg-határoztam.
Istenek legyetek ma segedelmemre
S tekintsetek reá az emberi nemre!

[59] Ötödik jelenés.

FULVIA, JULIA, ALBINA, TRIBUNUS.

TRIBUNUS.

E' sziget Asszonyom, idegent nem szenved
A' hármass férjfiak meg-értvén itt léted
Kivánják személyed

JULIA.

Atyáimnak vérét

S Nagy Nemzettségemnek régi ditsőségét
Illy alattsonysággal meg-gyalázam é hát
Fel vévén a' hármass férjfiak²⁸ hatalmát?
Erejd, és jelendts-meg kegyetleneidnek
Hogy Júlia még itt a' kinos életnek
Egy részét halállal testébe vontzolván
Menedék helyet kér sorsával hartzolván.
[60] Emberi nemünknek szabad társasága
És annyi sok nemzet költ, köz igazsága
Engem is szabaddá tett régi véremmel
Mellynek faja vagyok emberiséggemmel
Fulvia vigy hozzád.

FULVIA.

Gyere nagy származás

Légyen erköltsöddel szivemen változás
Még-nem tagadhatod Atyáidnak vérét
Ah mért nem dördíti melletted fegyverét²⁹

²⁸ferjfiak ²⁹fegyverét

Az igaz ügyedre meg némult Jupiter
Ki hova nem kéne gyakorta oda vér

JULIA.

Isten! vedd el éltém, inkább Pompéjusra
Vigyázz tsak-ne jusson halálos futásra
Adjatok nékem is annyi dühösséget
Mellyel halálomba e' kegyetlenséget
Bátran truttzolhassam³⁰ ki omlott vérembe
Mérget, átkot, halált lehellvén szívembe.

³⁰tuttzolhassam

[61] HARMADIK RÉSZ.

Első jelenés.

SEXTUS POMPEJUS¹ *egyedül.*

Ah hova verettem, — hol van szerelmem!

Juliával töllem el-szakadt fél testem.

E rettegek közt meg részegült sorsom

Lánczokra kötözvén edgyetlen egy tárgyom

Rabúl adja által kegyetleneimnek

Nevelvén létével kedvét irigyimnek.

Rómának védelme Pompejus mi lettél?

El hagyott fiadból áldozatot tettél?

Julja, Pompejus Róma kiáltanak

Kiket az Istenek többé nem hallanak.

Öszve tört a' szivem s' véribé fetrengvén

Emelgeti magát kinjához ütközvén.

A' mennyi háború e' földön lakozik

Belső részeink közt annyi kin habozik.

[62] Jupiter hatalma magát ahoz tsapta

Ki világát véres prédául el kapta.

A' nagy Pompejust e' földnek koronáját

Poklokra verte le kivel Stixnek² táját

Rettegésre hozta: itt is tsudálkoztak

Olly vitézt nézni kit éltébe imádtak.

Meg irigylették vólt végre ditsőségét

Magok az Istenek, és úgy vitézségét

Mennykövel tsapdosták, hogy végre el essen

S' Rómának Istene benne ne lehessen.

Míg Pompejus maga e' földön győzhetett

Addig Jupiterre szükség nem lehetett.

César gyilkos Ura véres világunknak

Nem te vagy rontója felső hatalmunknak!

Istenek hartzoltak Pompejussal magok

¹Sextus, Pompejus ²stixnek

Ők küldték ellene mennydörgő hatalmok —
 Nagy Vitéz már lelkem nállam alig léheg;
[63] Melly bennem mozdulván léted felé lebeg.
 Pompejus, tsak halál hasonlítja hozzád
 Fiadat, kit már nem segít nyögő hazád
 Oktávius végre ura Juliának
 Nékem is győzőm lett s' az egész világnak.
 Törvényt szab hatalma, melyet vérbe természet
 Hol ártatlanságot igasságot el veszt,
 Kegyetlen verd széllyel sóhajtó lelkemet
 Melly még szaggathatja³ belőlről szívemet.
 Itt szabadíts meg a' halhatatlanságtúl
Ne gondoljon lelkem a' halálomon túl.
Ne tudja árnyékom Eliseumába
Hogy Oktáviusnak házasi ágyába
Feküszik Julia, kit karjával ölel
S' gyönyörűségire mikor tettzik fel lel
 Ah! mint harsog szívem, szaggatván sebjét
 S' hogy tajtékszik vére főzvéen gyötrelmeit.
[64] Meg-hal le vert létem, s' még azért lehellek
 Hogy fetregésünk-közt⁴ poklokat érzek
 Halálom után ha meg tartod lelkemet
 Jupiter el végyed emlékezetemet
 Tölle, mert különben Eliseumodba
 A' poklot beléje viszi, s' hatalmadba
 Háborúságot tész Juliát sohajtván
 Kihez ki fog vágyni létére gondolván.
 Meg-halok, s' tégedet szerentséid között
 Hagylak Oktávius, hova vért öntözött
 Diadalmas bünöd, melyet már szentségnek
 Neveznek előtted a' kik hizelkednek.
 E' rút lelkek⁵ véres áldozaton járnak
 S reszketvén,⁶ hazudván, tölled hasznot várnak.

³szagyathaja ⁴fettengésün-közt ⁵lekek ⁶Reszketvén

Már ilyen lett sorsa emberi nemünknek
Gyilkos bírát adván Jupiter igyünknek.
Kitől várjak végre győző igasságot
Meg rázkódva nyögni látván e' világot?
[65] Mért nem villámlanak a' dülő menny kövek
Es mért nem tsattognak azokra az egek
Kik emberi nemünk véribé keverik
S' földünknek lakosit mind együt — meg verik.
Vagy Pompéjus vétett, — hol a' bűnnek oka?
Ah! Isten szenvedé Atyámnak árnyéka?⁷
Jupiter ad ki most végezéseidet
Hogy had láthassam meg elébb mélységidet
Míg meg-halnék — de nem akarják Istenink
Hogy végezésiket láthassék szemeink
Mi nekünk nem igaz, a' nekik igasság
Illyen lett felettünk a' fő hatalmasság —
Ki közelit hozzám, mitsoda dühösség
E, mellyet valamely haragos Istenség
Vezet felém — talám vérem szomjúhozza,
S' Pompéjusnak fiát jön hogy fel áldozza?

[66] Második⁸ jelenés.
POMPEJUS, OFIDES.

POMPEJUS, *ki huzván fegyverét.*
Közelitts, hogy vesszen Oktávius véled
Fujd ki a' poklokra veszedelmes lelked.

OFIDES.
Ne ragadtass olyan hirtelen haragra
Tartózkodj, ne rohanj ekként hiv szolgádra
Átkozom szivembe a' kegyetleneket

⁷arnyéka ⁸Masodik

Kik vérünket ontván a' bús Isteneket
Truttzolva boszszantják — hozzád közelítek
Nagy Vitézünk véri, kit mélyen tisztellek.
Fulviától⁹ hozok-hozzád üzenetet
Ne vess meg kémélljed a' tiszta életet.

[67] POMPEJUS.

Ujj fogó tört készit hát kegyetlenségek
Meddig vihetik még istentelenségek?
Fulvia férjének akarsz fel áldozni
Több ki omlott véren kelljen még habozni
A sóhajtásid közt fúldokló Rómának
Le vervén fajzását nagy Pompejussának?
Által¹⁰ szegezedé bús Hazádnak szívét
Kitsoda ki erre emelheti ivét?

OFIDES.

Veszedelmeiből ragadom ki élted
Tudják Isteneink védelmezni léted.

POMPEJUS.

Hát ismertetik é még itt az emberség
Van é Olimpuson jól tévő Istenség?
Ki véres világunk sorsán szánakozzon
S' a' bünéért magának veréssel áldozzon?

OFIDES.

Tekintsd meg leg alább ezt a' kis levelet
Itéljed belőlle mint van, az értelmet.

POMPEJUS.¹¹ *Olvas.*

Ah szörnyü változás, mit látnak szemeim!
[68] Hova ragadnak el belső érzéseim!
Könyvemmel áztatom mennyei sorjait,
Szívembe dobogni érzem hiv szavait

⁹Fulviától ¹⁰Által ¹¹Pompéus

Ah! Julia — mit ir — Fulvia hozzánk tért
Halgassad Ofidest, ki onthat érted vért,
Barátom akarki légy már most meg hiszlek
S' Julia szavára mint hivet tisztellek.
Hozzánk álott tehát Fulvia végtére
Szálhatott fájdalom éretünk szívére
Mi huzhatja hozzánk, mi vezérli szívét?
Birja é igasság kebelébe lelkét?

OFIDES.

Antonius által gyalázatba esett
Kitől házassága végre meg-vettetett —
Ez által gerjedett fel boszszú állásra
E' hozta ellenek szívet utálásra.

POMPEJUS.

Istenek vigyétek önként¹² karjaimat!
Hogy bosszúlhassam-meg-végre gyilkosimat!
Életemnek¹³ végső óráján fegyverem
Oktávius undok véribé keverem,
[69] Ragadjon el osztán engem is a' halál
Nem bánom, ha lelkem illy öröme talál,
Minek előtte a' Stiksze¹⁴ le repülne
S' a' rémült pokloknak háborúkat szülne.

OFIDES.

Siess tehát véllem jönni Fulviához
Ki érted hidd-el ezt már mindent fel áldoz

¹²önkent ¹³Életemnek ¹⁴stiksze

Harmadik jelenés.
POMPEJUS, OFIDES, JULIA.

JULIA. —

Hol látlak Pompéjus kínom közt reszketve
S' verettetésemben^{14/a} tsak alig lehelve,
Dulják a' világot, lesik hol-létedet
Öldöklő fegyverek keresik étedet.
Ez iszonyú helyen rettegek szállani
S' egy szem-pillantásig¹⁵ melletted állani.
A' kösziklák közzé rejtsük-el magunkat
Ne várjuk itt reánk véres halálunkat.
[70] A' földnek gyomrába kell alá sijdeni
Mert már e' világon nem lehet lehellni.
Az éjjel setétek között tévelyegve
Rejtsük barlangokba magunk¹⁶ leselkedve.
Hólnap kegyetlenink a' nap nyilásával
El mennek helyekrül Róma halálával
Ne hirtelenkedjél, holnap szabad lehetsz
S' a' merre jobb sorsod vezet arra mehetsz.

POMPEJUS.

Érdemes fele egy szerentsétlen férjnek
O! Julia tárgya Romával éltemnek,
Engedd hartzolásom történetem ellen.
Melly ellenem eddig illy szörnyü kegyetlen.
Ah ha sereginket a' bátor Brútussal,
Vezethetném edgyütt az okos Kátóval,
Nem kén Fulviának bajos segittsége,
Lehetne szívemnek nagyobb reménysége.
Istenink e véres pusztákra vezettek
Menjünk hát az úton, melyt elönkbe tettek.

^{14/a}vezettetésemben ¹⁵szem-Pillantásig ¹⁶magunk

JULIA.

A' Nagy Isteneknek kérlek neveikre
Tekints más szemekkel végezéseikre
[71] Ne tedd ki magadat győző gyilkosidnak
Ne vesd meg könyveit körülted társidnak.
Mit tehetsz egyedül a' hatalom ellen,
Látod Jupiter még ellened kegyetlen,
Távozzál Pompéjus jönnek gyilkosaid,
Fel kelnek szivembe véres fájdalmaid.
Az élet világa fuldokló mellyembe
Setetséggé¹⁷ válik, s' lassan kebelembe
A' halálnak hozza fel fút ejtszakáját,
Mellynek már szivemen el terjeszti¹⁸ jaját.

OFIDES.

Siess hát Pompejus, ne vessz haszon nélkül
Mert itt ha meg maradsz, élted sirjába dül

POMPEJUS.

Millyen kinos sorsra verettettem végre
Nem szabad é tovább tekintnem az ég

[72] Negyedik jelenés.

POMPEJUS, JULIA, OFIDES, OKTAVIUS, BAJNOK.

OKTAVIUS.

Közelíts Julia, hogy szólhassak véled
Szükségesképpen kell ma itt véllem lenned

JULIA.

Ofidessel edgyütt Fulviához menek

¹⁷Setetséggé ¹⁸terjeszti

OKTÁVIUS.

Maradj itt Ofides, ebbe nem engedek — —
Mitsoda idegen férjfi ez véletek?
A' kit Rómába nőtt bajnoknak nézhetek,

OFIDES.

Ez egy vezérlésem alá rendeltetett.
Ki háborúimba sok szolgálatot tett.

OKTAVIUS, *Pompejushoz.*

Szólj hát hogy Pompejusz töllünk hová szaladt,
Es hol lappanghat most nagy hatalmunk alatt.

[73] POMPEJUS, *kit Oktavius nem esmér.*

Oktavius tölled Pompejus nem szalad.
Hanem mint tudhatom, még ellened támad.

OKTÁVIUS.

Tudod hatalmamnak meg-tet rendelését
Pompejusról, kinek kívánom a' fejét
Réa vigyázzatok s' vesztét siettetvén
El-óltsátok¹⁹ éltét — kezemet rettegván.

Ötödik jelenés.

Az elébbeni személyek és egy uj BAJNOK.

A' BAJNOK.

Uram! gyöződelmes fegyvereink végre
Pompejusnak véget vetettek éltére.
El pártolt serege Czézénnek térségén
Le verettetett már s' vezére inségén
Végső szükségibe ki adta erejét
Meg-kapod már tehát Pompejusnak fejét

¹⁹. óltsádok

[76] POMPEJUS, *félre szóllván.*

Ah! kegyetlen eset, minden segedelmem
El veszttem végtére!

OKTÁVIUS.

várjátok kegyelmem

Ha Pompéjus testét előmbé hozzátok
Szolgálatotokat meg-jutalmaztátok
Meny el te Ofides hiv katonáiddal
S' vigyázz törvényimre vitéz bajnokiddal

POMPEJUS, *Ofideshez.*

Gyere vezéreljed fel gyult dühösségem.

JULIA.

Oh Isten, melly nagyra neveléd inségem!

Hatodik jelenés.

OKTAVIUS, JULIA.

OKTAVIUS, *Juliát meg tartoztatván*²⁰

Szünj meg hatalmamát rettegni ok nélkül
A' melly életednek veszélyt soha nem szül
[75] Tanuld gyözödelmem törvényit esmérni
S' emberséget töllem²¹ helyessen remélni.

JULIA.

Tekintsed itt sorsom s' meg-illetődésem
Terjessze elődbe szerentsétlenségem

OKTÁVIUS.²²

Tudd-meg, hogy védelme vagyok életednek
S' Róma tiszteletit adom személyednek.

²⁰tartoztatvan ²¹töllem ²²Oktávius

Mért szaladsz Rómából mitsoda ok kerget
Szoly, hogyha még aztat itt esmérnem lehet?

JULIA.

A' halál mint vérrel be fertéztet tábor
Vagy omló mennykövel ostromoló zápor
Emészti véribé²³ fetrengő hazámat
Mellybe el átkozva hagytam el Atyámat
Ne kérdezz hát tovább meg-mondattam okom
Mellybe régen nézem kegyetlen halálom

OKTAVIUS.

A' te léted Atyád²⁴ nevét szentté tette
Nállam s fejét bátorságba helyezettette
Hatalmam.

[76] JULIA.

Tehát így hálálnom kell néked
Véle el követett vitézi kegyelmed

OKTÁVIUS.

Fel fegyverkeztette vólt mérgét ellenem:
De érted ezt mind el lehet felejtennem
Ki vezetett ide, most tsak arra felelj
S' előttem kárunkra titkokat ne szinelj.

JULIA.

Istenünk haragja vonszolt e' szigetbe

OKTAVIUS.

Azok az Istenek már történetedbe²⁵
Tsendességre jöttek — s téged védelmeznek
Kit felső hatalmam társává rendelnek
Jupiter létedet én mellém rendeli
Cesár fia szived másnak nem engedi.

²³véribé ²⁴Atyád ²⁵történetedbe

JULIA.

Illyen fia maradt hát a' nagy Cesárnak
Erre bizta felét felső hatalmának.
Nem érdemled hidd el²⁶ nyomdokát követni
Ki nem kegyelmezel soha, s' tsak büntetni
[77] Tartod hatalmadat; nem így tett volt Cesár
A' kinek fegyverét néked viselni kár.
Meg szokta ő maga másnak kegyelmezni,
Es tsak ütközetbe kívánt mást vérezni;
De te tsak ölni tudsz, s' mindég átkozódván
Vért ontasz Plútonak Hazáddal áldozván.
Cesár jó-teteményt viselt életébe
S nem volt gyilkos, mint te győző fegyverébe.
Menj-el nem esmérlek, nem vagy néki fia²⁷
Kibe tsak Romának nevededik jaja.

OKTÁVIUS.

Ne ellenkezz vellem tévelygéseidbe
Ne sértegesd nevem illy keserveidbe
Oktavius mindent meg-enged szivednek
Kedvezz jóságának, kedvez²⁸ életednek:

[78] JULIA.

Ennyi gyilkosság közt szóllhatsz kegyelemről
Jöhet é fájdalom végre a' szivedről?
Ah bártsak szagatná szived a' gonoszság
S le verné lelkedet a' sok tett gyilkosság!
Az erőszak tudod mindég gyűlöltetik²⁹
S Poklokra Istenink által íteltetik
Szégyeneld magadat ennyi gonoszságtól
Mellyért utáltatol egy egész világtól.
Légy kevély magadtól nagy származásoddal,
S szerettesd magadat tsak igassággoddal

²⁶hiddel ²⁷fiá ²⁸kedvez ²⁹gyűlöltetik

Soha ditsösséged nem emelkedhetik
Fellyebb, mintha töllünk meg szerettedhetik
Légy leg-ditsőbb ember, légy igaz,³⁰ s' kegyelmes
Légy az emberséghez végre engedelmes,
[79] Istenink is tudod, hogy ditsöittetni
Jóságért kívánnak kiknek tiszteltetni
Irgalomért lehet; — ha tsak kegyetlenek,
Volnának felettünk az erőss Istenek
Érdemelhetnék é a' föld szeretetit?
Kérhetnék é szivünk belső tiszteletit?
Ha nagy akarsz lenni, hát ugyan a' legyél
S' nem emberrel, hanem éggel vetekedjél,
Légy te mint Jupiter³¹ hozzánk kegyelmesebb
S' nállánál előttünk ez okon kedvesebb.
Ha Cesár meg-gyözte itt az embereket
Haladd fellül ötet, s' gyözd az Isteneket.
Ditsöítsd magadat!

OKTAVIUS.

Értem már tzélodat
Tudom magyarázni szivembe szavadat
Látom, hogy Pompejus vezérli éltedet

[80] JULIA.

Kegyetlen milyen név mozdítja nyelvedet
Ki mondhatja néked, hogy ötet szeretem
És veszedelmétől hivségembe félttem.

OKTAVIUS.

Könyhullatásaid tanitnak titkodra
Mellyek szemeidből gördülnek szavadra.

JULIA.

Hát kegyetlen ekként keversz gyalázattal
Büntetvén bennünket annyi utálattal

³⁰igáz ³¹Inpter

Vérbe kevert Hazám miattad futottam
Kegyetlen azomba itt reád³² találtam

OKTAVIUS.

Hijába tévelyegsz, meg tsalod magadat
Mert még fel áldozom mérgemnek tárgyodat.
Nem lehet szivemmel néki vetekedni
Pompéjusnak halva kell bűnét fizetni.

JULIA.

Róma³³ Vitézinek ditső lelkeire
És a' Jupiternek magas egeire
[81] Esküszöm előtted vér szomjú kegyetlen
Hogy Pompejus nélkül élnem lehetetlen.
Ki ontott vérivel keverem véremet
Vélle végezem-el előtted éltetmet;
De reszkess végtére szörnyü³⁴ bűneidtől
Várhatsz boszszúállást reád Isteninktől.
Illyen hát e' világ Urának kegyelme
Ekként tündököljön közöttünk érdeme?
Hol van benned az a' nagy nemes származás
Mellynek mint ditsőség olly az irgalmazás.
Sem nemes, sem vitéz, sem ember nem lehetsz
Ennyi sok rút tettet el miként követhetsz?
Hogy nem emlékezel César erkölcsére³⁵
Es mért nem tekintesz tselekedetére?
Látod, hogy ő gyözve mutatván kegyelmét
Tsak azzal szerzette köztünk ditsőségét.
[82] Kövessed³⁶ nyomdokit s tudd meg egy kegyetlen
Isten, világ előtt mindég érdemetlen.
Szivem is erővel kívánnád meg venni
Hát tudsz é illy szörnyü alatonnyá lenni?
Talám szivünknek is akarsz parantsolni,
Hogy kéntelen néked tudjanak hodolni?

³²reád ³³Róma ³⁴szörnyü ³⁵erkölcsére ³⁶kövesség

Tudd-meg, hogy földünkön ma kegyetlenkedhetsz;
De a' természetnek Urává nem lehetsz.
Szégyeneld magadat vakmerőségedbe
Es a' természetet féld veszettségedbe
Ki nem szokta soha gyilkosát szeretni
S sohajt ha illyektől láttatik veretni.

Hetedik jelenés.

OKTAVIUS, *egyedül.*

Hatalmas szavai le verték szívemet
Dújja a' természet rázkodott lelkemet.
[83] A földnek Urává lévén hatalmamba,
Mitsoda örömet találok magamba?
Látom egy³⁷ kegyetlen mindég utáltatik
Ha fegyvere alatt sohajtás hallatik.
Halhatatlanságra vittem ditsösségem³⁸
Ugy gondoltam, pedig el átkoztam nevem,
Örökké-valóság millyen rettenetes
Vagy, azoknak kiknek tettek nem Istenes!
Egy Uralkodóhoz ki erőszakkal nyér
Isten, természet, és önnön szive is vér.
Látom igasságon kívül nints nyereség
És hogy jó erköltsbe terem tsak ditsösség.
A' természet tudja sérelmét bosszúlni
S Istenink sem hadják világok fel dűlni
Büntetetlen egy el-fajúlt halandónak
Ki nem tehet köztünk semmit állandónak.
Vitézek, Királjok, ha ditsösségetek
Kivánja lelketek, igazak legyetek.

³⁷látomegy ³⁸ditsössegem

[84] NEGYEDIK RÉSZ.

Első jelenés.

*Személyek.*¹

FULVIA, ALBINA.

ALBINA.

A' halált láttam ülni Juliának szemeibe, mellynek öldöklő kétsége halavány ajakiról sohajtozott. Kétségbe esése, s' rettegéseitől környül vétettetvén, egeket poklokat segedelmére tsak haszontalan hív. Kiált a' nagy Pompéjusnak ditső árnyékához is; de haszontalan nyög — kiáltó fájdalomra az egész természet érzéseivel, s' örök hatalmával egybe meg-némúlt, — és te is többé segedelmére lenni nem kívánván, hagyod ötet véres fájdalomainak árájába uszkálva küszködni, melly szagatott szivéből omlik-ki.

[85] FULVIA.

Had ostromolja² még ártatlan kiáltásával³ a' komor egeket, én pedig sietek utolsó lehellésemet fel-áldozni, de még-itt leszek egy nap — és e' helyen akarom magamat vesztémmel boszszúlni, — itt halok meg, ezen irtóztató rettenetességeknek vérrel gözölő mélységébe, mellyet e' világnak belé darabolt emberi teste, tsak nagyobb szörnyüséggé tészen; de meg-nem tölthet.

ALBINA.

Ne hadd magadat boszszúságra ragattatni. Tudod, hogy gyenge, s' szerentsétlen aszszonyi nemünknek tsak könyhullatásokba vagynak fegyverei: nevetik az erősek⁴ vakmerő fel áldoztatásunkat.

FULVIA.

Ne véld, hogy a' gyilkosoknak dühösségei hijjába öntött könyveimbe több gyönyörüséget találhassanak. Tudom gyalázatomnak tetézésével edgyütt veszedelmemre meg-esküdték. Szünte-[86]len éhezik prédájokat, mint a poklok. De hiddel hogy egy erőszakból élő gyilkos minden szenpillantásba sirja felé hanyatlik, mellynek

¹SZEMELYEK ²Ostromolja ³ártatlan kiátásával ⁴erősek

szomorú oldalait vérivel festi. Térj vissza Júliához, le verettetésébe el-fogyott erejének utolsó szikráit éleszgetni, — kétségbe esésével küszködő⁵ dühösségének ad eledelül a' boszszú-állásnak mérges kívánságát, tartóztasd ezek által tántorgó életét, s' dülöngő testét támogasad.

ALBINA.

Rémít a' sors, mellybe látlak magadat vesztegetve hánykódni. —

FULVIA.

Töröld-el szemeim elől rettegésednek borzadásait, menj-el, és hagyj engemet⁶ egyedül az egész emberi Nemzetnek véres sebébe, a' poklot haláloznak kinjaival együtt lehelleni — Ne félj Romával edgyütt meg-halni — Pompejus érkezik — Oh boszszú-álló Istenek egyesítettetek dühösségünkkel, gyalázatunkkal, bennünket.

[87] Második jelenés.

POMPEJUS, FULVIA.

FULVIA.

Engedik é végre az érzéketlen Istenek szivednek bátorságát, van é erőd, hogy őket haladva boszszút álj?

POMPEJUS.

Egyedül tanátskozván ditsőségemmel, félek olly hallatlan gyilkosságot el követni,^{6a} melly azt a' világ előtt homályosithatná.

FULVIA.

Pompejus, atyád szomorú lelkének árnyéka, Róma és önnön ditsőséged kiáltják segedelmedet, ne-késsél a tsapást meg-tenni. A világnak rablói véres győzdelmektől körül vétetve el-fognak innen menni. Ezen éjtszakának mélly setéttsége⁷ közt kell magunkat [88] boszszúlnunk. Ne-hányattassál, légy el-tökéltett.

⁵küszködő ⁶hagyjengemet ^{6a}követni ⁷serétsége

POMPÉJUS.

Ne félj, fel-emeltem már kezemet, hogy kegyetlen vér-szopo hidrának hármas fejét le üsem. Oktáviust vészem boszszu-álló dühösségemnek első tzéljául. — Szükség, hogy Rómának gyilkosa ugyan azon vérbe füljön-meg, mellyet annak szagatott kebeleből ki bótátott. — Hol-van Ofides.

FULVIA.

Szóllittassék, itt vigyáz-ü is körülöttünk, e' pusztulásnak, és öldöklésnek útálatos helyén, hol az emberiség halva fekszik.

[89] Harmadik jelenés.

A' játék⁸-néző-hely éjtszakát mutat.

POMPEJUS, FULVIA, OFIDES.

FULVIA.

Közelitts, és szólj, hogy a' leg-alatonabb, és rettenetesebb bünöknek undok eszközei mit tselekesznek.

OFIDES.

Az édes álomnak tsendes karjai közt nyugosznak, Róma öldöklő fegyvereitől halálra döföltetve, úttzáin ki ontott vérit folyó patakokra bótátotta. Haldokló kebelébe fel támadt sok jaj kiáltó keservét meszse földekről vissza hangoztatta. Oktávius pedig annak kútfeje tsendessen nyugoszik.

POMPEJUS.

Kelj-fel rettenetes boszszú-állás, halál, üss-reá ez élő-bünökre, jelentsd-[90] meg nékem Ofides, melly részen állanak sátoraik fel-szegezve, hadd terittsem-el a' sárga halált mérges almokon, mellybe e' világnak kinjait pihegik.

⁸Játék

FULVIA.

Láthatod e' szomorún magokat egy másba kaptolt kö-sziklátat, mellyeknek magános, és setét öblein keresztül Antonius, és Oktávius sátoraikhoz lehet menned.

OFIDES.

Olly dúló bajnokoktól öriztetnek, kik a' gyilkosságtól szüntelen véressek s' vezérjeiknek bün poklaiba meg-fáradván, az irtóztatásoknak vonakodó testein széllyel dülengezve hortyognak.

POMPEJUS, *Fulviához.*

Kezedbe hagyom edgyetlen egy tárgyomat, ki életemnek minden lehelletit nállam egyedül vezérelhetted,⁹ s' kedvessé is tehetted. Vigyázz drága életére. Antoniusnak hatalma alatt nyögsz, s' félek, hogy Oktáviája testvérjének vesztét bennetek ne bosszúlja.

[91] FULVIA.

Talám azt gondolod, hogy rettegem halálomat, és nem is fegyverkezhetem fel gyilkosok ellen. Ha ezeket vesztvén ezerszer kellene miatta fel-élednem, meg-halnom, még is elég el-tökéllesem van ellenek. Nem fogom tovább haszontalan kínjaimat szoruló szívembe vissza nyeldekleni, ugyan ezen gyilkosok közt a' bűnnek oskolájába nevedekvén, pusztító dühösségeknek mérgétől sérült lelkem felgyuladhat, veszszén el Antonius, és úgy, hogy én se éljek.

Negyedik jelenés.

FULVIA, JULIA, ALBINA.

JULIA.

Ki tűnik az ifjú Pompéjus karjaim közzül, hova szalad-el előlem és ho-[92]va ragadja mellyemből ki szakasztott szívemnek felét. Jeleny meg nagy Pompejusnak ditső árnyéka s' add-viszsa nékem maradé-

⁹vezévelhetted

kodat, ki hivségemre talán a' leg-szerentsétlenebb oltár előtt eskü-
dött, — Meg-tsalhatna é.

FULVIA.

Szedd-őszve magadat, és ha a' kinok véres tengerének sikóltó
hadjai szivedhez ütköznek, légy el-tókélléssel őszve-szaggattatásod-
nak tsendes el-viselésére —

JULIA.

Mitsoda iszonyú rettegésekkel szakadnak szavaid szívemre, hát
várjak é olly veszedelmet, vagy meg-is van már?

FULVIA.

Nints; de tsinálj nagy, és erőss szivet magadnak.

JULIA.

Elég erőss a' szívem, de nyög, és fohászkodik; te tsak gyüölpsz, és
bátrabb lehetsz, de én szeretek is, és [93] reszketek. Egyedül
Pompéjust féltvén, magamról tudni is alig kívánok — hol van, mit
tsinál, és mennyire járhat még tölle a' halál.

FULVIA.

Téged kíván szolgálni — el alusznak a' sátorok körül égett
szövetnekek — oh álmos setéte a' halálnak segitsd dühösségemet!

JULIA.

Hova sietsz —

FULVIA.

Maradj, szánakozásra hozattatom általad, bús szerelmed, s' tüzes
fájdalmaid sohajtásaiddal el kevervén magokat, szívembe ütnek —
Adj által engemet dühösségemnek egyedül, mellytől ragadtatom.

[94] Ötödik jelenés.

JULIA, ALBINA.

JULIA.

Mitsoda veszedelmet magyaráztak előttem ajakai? Ah érzem titokba hogy a' halálnak ezen véres szigetébe kell el múlnom. Szolj ha tudod hogy Pompejus végső órájához¹⁰ közelit.

ALBINA.

Nem tudom kétségbe esett hányattatásaitól, és e' rettenetes éjjelnek setéségétől hova vonattatott. Fulvia indította lépéseit, mellyek által élete szerentséltethetik.

JULIA.

Tudtam, hogy szerentsétlen sorsomnak kegyetlenségéről ide vonzoltatván, halálomra hozattam. Itt van a' gyilkoló halálnak rettenetes tanyája. Csak azon leszek, hogy a' nagy Césár-[94]nak vérit motsokkal ne illessem — a' gyengeségnek haszontalan jajgatásai által nem fogom e' ditső Vitéznek érdemes hamvait gyalázattal sérteni. Ezeket már a' kegyetlenség úgy is nem hallaná, sem általok tovább illetődésre nem hozattathatna. El-fut Pompéjus előllem — ki gyaláz, ha gondolja hogy érte halálomat gyermeki félelem közt rettegem.

Hatodik jelenés.

JULIA, ALBINA, POMPEJUS.

JULIA.

Oh Istenek: Pompejus é ez.

POMPEJUS.

Végre szabaddá lett a' világ, sátora alatt találtam Oktaviust, a' bünöknek karjai közt aludva. Romának nyögő szavai, Atyámnak

¹⁰Órájához

Hetedik jelenés.

POMPEJUS, JULIA, ALBINA, OFIDES.

OFIDES.

Fulviának rabja lánczokba verettetett. Az egész tábor fel-zúdult, mellynek levegő egei Cesár Nevének kiáltásával tellyesedtenek; minden részről [98] fegyverbe tolódnak a' hartzoló seregek. Nem tudom tovább mit érünk.

JULIA.

Utolsó szaggattatásomba segedelmedért esedezem Ofides, légy védelme Pompéjus életének, ki leg-szerentsétlenebb sorsa alatt koporsója felé tántorog.

OFIDES.

El vagyok leg alább tökéllve életemet velle edgyütt veszteni.

POMPEJUS.

Hozd erőre szívedet Julia, veszedelmed kinjainak el-viselésére, halálra vagy származva. Én¹⁸ érdemnek tartom magamba, hogy mint férjed, meg halhassak. Légyen igaz Római szived, és szülj bánatot irigységet, haláloddal is azoknak, kik életednek napjait a' halálnak setét éjjeléhez húzzák. Az élet olyan mint futó láng, melly szüntelen ide s' tova tsapkodván bizonyosan el-tűnik.

¹⁸En

[99] ÖTÖDIK RÉSZ.

Első jelenés.

JULIA, FULVIA.

JULIA.

Meg-mondtad, hogy mindent kelljen rettegnem, ehol van sorsunk magát fel-fedezve, ah Isten.

FULVIA.

Egyedül sorsod érdemi sohajtásaimat végső óráimba, én pedig a' véres halálnak mérgéből is örömet tsafarok ki, mivel olly életet kell el hagynom, mellynek gyalázattyát nehezebb lett volna viselni a' pokloknál. De te boldog napokat vártál — el múlt reményünk óh örökre rettenetes nap! Pompejus a' hiti szegett Oktáviushoz bé jutván, helyette egy rabját ölte-meg, ki nem érdemlette illy nemes vítének keze [100] által életét veszteni. Én Antoniust hasonlólól el-akarván e' földnek színéről takarítani, sátorába tsúszva már kezem reá emelve vala, midőn a' fel-lobbant szövetnékeknek világosságától környül véttettette, mindeneknek szemek eleibe ki-téttetem; a' melly szempillantásba e' szerentsétlenség meg esett, ugyan abba láttam Oktáviust véressen mellém lépni. Ezen túl meg fogattattva hozattam hozzád rabúl, hol tsak el vesztett boszú-állásomnak fájdalmát érzem. Ah! Istenek, adjátok belém a tápláló léleknek tsupa dühösségét, hadd éljek annak mérgével, míg gyilkosainknak halálába azt ki fújván,¹⁹ magam is előttem útálatos életemet el veszthetem.

JULIA.

Szélesebben ki terjedtek²⁰ hát már halálos fájdalmim, mint a' gondolatok, hol meg-haladta kínom az érzésnek tenger sokaságát. — Több gyötrem szagat, mint szívem dobbanást adhat, vagy ajakim sóhajtást tehetnek. Világunk-[101]nak veszedelme a' megbúsult Isteneknek haragjával öszve forrván, mint homályos komor-

¹⁹fújván ²⁰tárjedtek

ságok között könyvező ködök tömik-meg a' levegő egeket, honnan minden lehelléssel halált szívunk kébelünkbe. Ah szerentsétlen teremtésektől el-pártolt egek, hát nagyobbá kívánjátok é veszedelmünket tenni, egész hatalmatoknak véghetetlen ki-terjedésénél, hogy e' világnak²¹ nyavalyája tinéktek is felettetek legyen? Olyanná lett életem, mint a' szélvész alatt meg-feketedett tengernek rémítő zúgása, melly szomorú félelmet, s' végső ítéletet mutat, — Hol van Pompéjus? Talám a' természet is meg-bontotta már rendes folyását ellene, és nem enged a' földnek erőt ott, hol e' vitéz áll, hogy léte annak alatta fel-nyílt mélységeitől el nyelethessen. Ah kegyetlen Oktavius, ha Plutónak poklai igazán nem volnának, és ha az egeknek nem lett volna is eddig céljok az emberi gonoszságot halála után büntetni,²² [102] te egyedül kénszeritenéd igasságokat arra, hogy magadnak poklokat teremtsenek: elég bűnöd vóna réa hogy annak örökké tartó büntetéséért az Istenek első végezéseket változtatván teremtéseknek rendit meg-bontsák s' néked tüzet, forró kénköveket tsináljanak... hol van Pompejus.

FULVIA.

Tudom itt mindnyájján halálát vélik, — te szabad vagy, vigyázz életedre,²³ ha lehet. Már töllem el múlt a' világ, tsak halálomat várom, hogy lelkem rabságom, s' gyalázatomból ki repülhessen.

Második jelenés.

JULIA, FULVIA, OKTAVIUS, ANTONIUS.

BAJNOKOK.

ANTONIUS.

Vitézek! Figyelmetesek legyetek parantsolatimra, vigyázzatok a' szerent-[103]sétlen, s' veszedelmes Fulviára, tudjátok meg, hogy ösztönözésére²⁴ ellenem öszve-esküdt pártos seregei melly tállyokon lappanganak.

²¹világnak ²²büntetni ²³életedte ²⁴ösztönözésére

Nints nékem ellened esküdt seregem, ne keresd meszsze azon károkat, melyek életedre törnek, nállam vannak. Kegyetlen oskolatokba tanúltam a' gyilkosságot rettegés, és bánat nélkül elkövetni, melly tanitástokat ellenetek bátran fordítottam. Nem önthettem ki még-is boszszú-állásomnak mérgét rajtatok. Már most azt várom, hogy szakadozzanak fel közöttetek²⁵ azon kötések, mellyeket a' gonoszság tett. Nem lehet a' gyilkosok között állandó igaz barátság, kik prédájokat, s' dühösségeknek kegyetlen miveit egymástól irigylük. Tudom tiis utáljátok titkon egymást, kik menytil, földtil hasonlóul utáltatok. Hitetlenségtek alatt sohajtanak a' tengerek is, hol pusztító hajóitok alá 's fel vonczolják. Öszve fogtok [104] még ti egymás között verettetni, egyenlöül hóhérok, s' áldozatok lésztek egyszerre. Engedjék is a' boszu-álló Istenek, hogy szerentsétlenségitek gonoszságtoknak²⁶ meg-számlálhatatlanságához hasonló legyen. El pártolt Polgárok, erőszakos Urak ti, kik az egész emberi Nemzetnek veszedelmével jádzatok, az öldöklésből tunya bujaságtoknak karjai közvé vetitek magatokat, s' így a' kegyetlenséget gyönyörűséggel kevervén indulataikból bünbe részesegsztek, hol a' vétket, fajtalansággal, vérrel iszszátok. Ditsőséggel fogja a' következő világ tudom emlékezetemet koronázni, hogy bennem vesztektekre igyekezet lehetett. *El mégyen.*

Harmadik jelenés.

JULIA, *Oktaviushoz.*

Ah! engedd-meg, hogy Fulviát követhessem, nintsen nállam²⁷ más fegyver, mellyet hatalmatoknak ellenébe tehetnék le verettetett szívemen, Isteneink Hazánknak törvényein, és nyomorúságomon kívül. Tekintsétek Cesarnak [105] nagy Nevét, Nemes véré, s' adjátok meg rokonságának²⁸ szabadságát.

²⁵közetek ²⁶gonoszágtoknak ²⁷nállam ²⁸rokonságának

OKTAVIUS.

Nem hiszem, hogy azon vérnek megtsalatására elég dühösséged volna, mellyből származásod jön. Nintsen talám még lelkednek arra elég vakmerősége, hogy magát Fulvia gonoszságával eggyesítse: de ha mind ezek így vannak is, előttem mint Pompejusnak tárgya eléggé bűnös vagy.

JULIA.

Igenis Cesar; szeretem Pompejust, még pedig úgy, hogy tsak hozzá való szerelmemet egyedül esmérem leg-felsőbb ditsőségemnek. Ha szerentséjét ebbe irigyled, tedd hasonlová hozzá magad érdemekkel, vagy haladd felül ötet emberi szívvvel, és ne üldözd ártatlan életét.²⁹

OKTAVIUS.

Érek én annyit, mint Pompejus, kibe haragomat gerjeszted — és te is — de nem akarok tovább menni, hogy a' [106] bűnnek el-rejtett s' rettenetes kút fejeire ne akadjak.

Negyedik jelenés.

OKTAVIUS, ANTONIUS, JULIA, KATONÁK.

ANTONIUS.

Hát mit vihettetek véghez?

KATONÁK.

Hozzák az áldozatot. — ezen oldalt lévő köszikláknak öbleibe, hova a' tsattogo mennykövek annyit alá szállanak, fogattatott-meg az áruló: magát a' setét köszikláknak ágai között védelmezvén bajnokinknak véreket ontotta. Ofides hartzolva esett-el mellette, ki Fulviának titkos barátja volt. Ő pedig végre sebeitől gyengítettvén tántorogni kezdett, azontúl meg-fogatva életbe hozatik ide, hogy halálos verettetései között gonosz társait ki vallhassa.

²⁹életet

[107] ANTONIUS.

Ki mert ide halált hozni vissza ellenünk, honnan ő szüntelen másokra küldetik.

Ötödik jelenés.

POMPEJUS, Őrizők közt sebekkel tántorgva.

OKTAVIUS.

Ki vagy szerentsétlen! Mitsoda részeg dühösség³⁰ ragadhatott illy ostoba vakmerőségre, s' rettenetes veszedelemre.

POMPEJUS.

Oktavius é ez, kinek bátorsága van engemet így kérdezni: mi ragadt illy vakmerőségre? A' véribe³¹ fetregő Róma, és a' te gyilkosságod.

JULIA.

El vagyok veszve.

[108] ANTONIUS.

Mitsoda fel-fuvalkodás ez egy közönséges szolgába, a' kevélységnek³² vakmerő tekinteti láttszik szemeibe, és a' felsőségnek méltóságával festi homlokát.

OKTAVIUS.

Csudálkozásra hozatom bátorsága által — ki vagy hát?

POMPEJUS.

Egy Romai Hazafi, ki mostani szerentsétlenségénél jobb sorsot érdemlett, ide pédig büntetésednek, haláloednek kívánása vezetett, mellyre szükséged van. Az egész világnak sérelmét kellett volna rajtatok bosszúlnom.

³⁰duhösség ³¹veribe ³²kevélységnek

OKTAVIUS.

Nem Pompejusnak viseli é tekintetit — Júlia sirva fakad — Ő bizonyosan; egyetlen egy tárgyának könyvei el-árúlták.

ANTONIUS.

Haljon meg, végre el érte életének végét.

[109] POMPEJUS.

Ti, kik mint erőszakos tolvajok ítélitek sorsomat. Ne gondoljátok, hogy igazságom, és szívemnek ártatlanságát³³ le verhessétek. Az egék magok, kik halálómat engedik, el veszhetnek gyilkos kezeitek által, de alatsónyságra nem vihetnek. Inkább szeretem, és nagyobb ditsőségemnek tartom igaz emberi érdekemért meg-halni, mint a' vérrel buzgó bűnnek útalatos székiből,³⁴ egy egész erőszak alatt nyögő világon uralkodni. Nagyobb, és nemesebb vagyok halálomba, mint ti vagytok a' megvérzett emberi nemzetnek fején, mellynek méltóságos tekintetit, mennyei ortzáját alattatok szagatjátok.

ANTONIUS.

Mitsoda dühösséggel tézsi még méltóbbá meg ölettetését.

OKTAVIUS.

Esmérem határ nélkülvaló indúlatit,³⁵ mellyeket tsak Julia szerelme is el átkoz előttem.

[110] JULIA.

Kezedbe van Pompejusnak, Juliának élete Oktavius, de ne véd azért, hogy haszontalan könnyveimmel lábaidat áztassam. Nem szoktak kegyetlenek a' gonoszságot jajgató természetnek könny-hullatásai által meg-illetődésre hozatni. En is azért alatsónyságnak, gyalázatnak tartanám előtted sohajtani. Verd-el töllem először az életet kegyetlen, tedd-meg a' halálos tsapást, ehol van előtted Pompéjusnak felesége.

³³artatlanságát ³⁴szekiből ³⁵indúltait

OKTAVIUS.

Még-bűnösebb, ha férjed³⁶ — ez által nem hozhatsz kegyelemre, meg-fogsz eggyezni Antonius ítéllet tételembé?

ANTONIUS.

Szolj, törvényed alá botsátom akaratomat.

OKTAVIUS.

Cesárnak vériből származván, követnem kell nyomdokait — meg-
engedek Pompejusnak: éljen — kövesd példámat³⁷ Antonius —
adjuk tudokra a' föld [111] lakosinak, hogy veszedelmeknek vége
lett. Ha Oktáviust utálták, szeressék Augustust. Minden hatalmas-
ságnál^{37/a} rettenetesebb, s' hatalmasabb a' szeretet. Halgassuk-meg
a' természetnek kiáltását, s' kérésére fegyverünket tegyük le. Julia,
vissza adom neked Pompejst, éljetez szerentsésen. Pompejus te
lássad akarmit tselekszel, akár truttzold törvényeinket, akár enge-
delmes légy azoknak, rajtad áll, nem bánom, tselekedd mi néked
tettzik. Sem szeretlek, sem gyűlöllek, légy akar érdemes Barátom,
akar nemes vetélkedő Társam. Igyekezzünk Atyáinknak nagy nevét
védelmezni, és ha ellenségem kívánsz maradni, az igazi vitézi
betsületnek mezején szálj velem szembe. Meny el ha akarod, a'
merre tettzik 's hadi seregeket gyűtvén számodra, szálj-ki ellenem,
én pedig a' győzedelmet, és Isteninket választom közöttünk Birák-
nak.

[112] JULIA.

Te vagy é ez Oktávius?

POMPEJUS.

Csudálkozásba hozol, de haszontalan tészed magadot nagygyá, és
hijába³⁸ engeded életemet; mert Róma, de önnön nevünk is egymás-
nak örökös ellenségeivé tettek bennünket. Atyámnak ditsőssége,
lántzaid közzé verettetett Hazám kiáltják segedelmemet, használni

³⁶ferjed ³⁷peldámat ^{37/a}Augustust minden. Hatalmasságnál ³⁸hijába

fogom jó téteményedet, de csak azért, hogy Rómát jármod alól fel
szabadithassam.³⁹ Menj, ereszsz-el engem is: látom Hazámat szolgál-
nom, téged pedig tsudálnom kell.

VÉGE.

³⁹szabrdithassam

GALANT LEVELEK

FÜGGELÉK

GALANT LEVELEK

SZIDALÉZ, BERENISZNEK.

Be szép orv, be gyönyörű orv volt, mellyen tegnap mulattam, vagy mulatom kellett — hogyha édes Asszony anyám! ugyan van édesanyám fűrésze — mellyen edesdeden tud vendégséggel becselni, mely kint nem mutatja magát; ahi! — [4] és még is tudom, hogy sokszor csak nem nyavalyába esek, oly nehéz nekí magán erőltetem. A régi időkön kezdettel becseltem. Igen is mondom, de nem úgy volt ha p' m' híjedgunkba mint most bizán van mit hallgat, csak illés legyen elég — végre szerencsemre még is jötték az úrnak — de csak gondolt kedves Bereniszem, az az emberien Parménio nyúlt órá után jent meg először — csak nem dühösöge, eszem már jöttökönül Szászor tetartottam az ajtóra, míg jötték a kőcsutak, hogy ha nyitja Parménio, de ha szentelen, mint azok, — meg gondolatlan gyerek van! — hiába, csak el kellett a' jarchat kezdeni — Ahi a vén Gróf Poudáné, az a' rettenetes ember, melly erőltetve ill, mint a' szél hoztam esett — a' borsodlag nekem már minden tetemest meg borsodlato — Jager borsodlato — sem hallattam — sem éretem sepmut. Az Úr Gróf Poudán, [5] Hadnagyka, nem tudta hol. A' Grófok kedves hárol nem tudtam becselni: az igaz, úgy mond, az en' Úr Grófom, a' Hadnagyka ugyan éretemek. — minden nap az Obsterdónél kel nekí ebédet — de úgy is vésli meg, ki mint az Anyar, — jentán — és hogy meg tudja magának szabani a' tseméjét — úgy ill, úgy áll nekí, ahi be szepen áll, mint ha nek meg festettek volna lábait, hát a' Kalapja — már az egész Régement úgy vésli.

Grindold, amoda kedves becselők lehetnek ezek nekem, ki éretemen azon borsodlato magamiba, hogy a' vendégséges Parménio, miként sáhaszak borsodlato: lázros véltök egy csöveg is ... Saha nátonál édesded ember nem látnál — szerelmes tekinteteket akart

I. LEVÉL.
SZIDALISZ, BERENISZNEK.

Be szép estve, be gyönyörű estve vólt, mellyen tegnap mulattam, vagy mulatnom kellett — szegény édes Asszony anyám! ugyan van békességes türése — millyen édesdeden tud vendégeivel beszélni, mely jónak nem mutattya magát, ah! — [4] és még is tudom, hogy sokszor tsak nem nyavalyába esik, olly nehéz néki magát erőltetni. A régi időkről kezdettek beszélteni. Igen is mondották, de nem úgy vólt ám a' mi Ifjúságunkba mint most osztán van mit hallanot, tsak füled legyen elég — végre szerentsémre még is játékhoz¹ ültünk — de tsak gondold kedves Bereniszem, az az embertelen Parmenio nyóltz óra után jelent meg először — tsak nem dühösségbe estem már játékomnál! Százszor tekintetem az ajtóra, míg játékhoz készültünk, hogy ha nyittyaé Parmenio; de haszontalan, nints sehöl, — maga gondolatlan gyerek várj! — hijjába, tsak el kellett a' játékot kezdeni. — Ah! a vén Gróf Pondauné, az a' rettenetes eszköz, melly szüntelen fú, mint a szél hozzám eset! — a' bosszúság titkon már minden tetememet meg hidegitette — fagyni kezdettem — sem hallottam — sem értettem semmit. Az Ifiu Gróf Pondau, [5] Hadnagyka, nem tudom hol. A' Grófné kedves fiáról nem szünhetet beszélni: az igaz, úgy mond, az én Ifiu Grófom, a Hadnagy; ha ugyan ditsértetik, — minden nap az Obesterénél kel néki ebédelni — de úgy is viseli magát mint az Angyal; — tisztán — és hogy meg tudja magának szabadni a tsizmáját — úgy áll, úgy áll néki, ah! be szépen áll, mint ha tsak meg festették vólna lábait, hát a' Kalapja — már az egész Regiment úgy viseli.

Gondold, mitsoda kedves beszédek lehettek ezek nékem, ki szüntelen azon hánkodtam magamba, hogy a' veszedelmes Parménion, miként álhassak bosszut: Játtzot vélünk egy süveg is ... Soha nálánál édesebb embert nem láttál — szerelmes tekinteteket akart

¹já ékhoz

mutatni, és szemeit olly rettenetesen forgatta, hogy azt gondoltam, nehéz nyavalyába esik mellettem. Valahányszor [6] kártyát vetetem-ki, mindenkor a' leg idétlenebb betsülleteskedéssel jelentette nálam, hogy mitsoda szint, és kártyát jádzottam. Mondottam néki többször: tudom mit jádзом, de ő azonnal el-kezdette magát mentgetni: hogy néki kötelessége, és szoros hivatala meg-mondani mit vetek-el, állitván, hogy ezen manér, ezer öt száz tizenhatba igen nagy szokásba vólt — Illyen két játékos közt mellyiket választanád magadnak inkább?

Úgy ültem e' két régiség közt fagyosan, midön végre, nagy későre Párménio bé-lép. Százszer fel-tettem magamba, hogy már az ajtóra nem nézek, de talán ha el nem jöt vólna, egész éjszakai is mind az ajtón maradt vala a' szemem. — bé lép — a' szívem egyet ugrot bennem, — de nem akartam felé nézni, hogy bosszúlhassak — mintha nem is láttam vólna. — Ő lassan hátamhoz botsátkozik, [7] vélvén — észre nem vettem — jól van, de ha olly kitsiny jött vólna bé, mint egy gombos tőnek feje sem tűnhetet vólna el láthatatlanúl, — haragudtam magamba magamra, hogy miért kellyen ötet úgy szeretnem. — Mellettem állot, de én nem akartam ott létit tapasztalni — ah! szomorú mesterség, ha már az ember nagyon szeret! — Sajnálottam magamat! ved-fel melly inségre jutottam! — belső nyughatatlanságomnak nagyob el-titkolása végett, igen betsületesen kérdeztem a' vén Pondaunét, hogy a' Hadnagy mitsoda helyen lesz most kvártélyba — és hogy egésszen el fogot a' gyönyörűség, mivel felöle olly sok szépet hallok — ebbe a' nagy szorongattatásba, egyik kezemet az asztalra botsátom — és gondold — Párménio, mitsoda vakmerőség! fel-emeli onnan a' kezem tsendesen, s' meg tsókolja. Én meg ijedtnék, haragosnak mutattam magamat — és ollyan [8] tekintetet vetettem rá, melly valamelly idegen betsülleteséget szokot jelenteni — és mondani láttatot Párménionak; hogy másszor, ne az illyet.

A legény mozdulás, és felelet nélkül meg állot, ekkor gondoltam, no már meg esett, sebbe vagyunk, és nékem viselni kel magamat —

de azt tudtam azonba' e' hartz mellet, hogy füsté lések, s' széllyel gőzölgök a' Levegő égbe — a' harag szánakozásra változot — Pármenio búsult, keservet mutatot, — be nints eszem mondám magamba, hogy kinozom, és miért? — Azért késő jöt — de mit tudom én, hát ha lehetetlen volt néki elébb jönni, — meg lehetet volna kérdezni, és² osztán haragudni reá, ha ártatlan, mi könnyen meg lehet, — és én ötöt most azzal a' szeretettel gyötröm éppen, mellyel hozzám viseltetik, — el téptem volna magamat bosszúságomba, — de nem lehetet, ah! [9] *be édes és kegyetlen dolog, mikor a szeretet szánakozássá válik bennünk az iránt, kit imádunk tsak nem!* a' szív el-olvad, folyini indul minden vér eretskébe — Istenem gondoltam, ha most egy szótskát tenne hozzám, mellyel alkalmatoságom lehetne néki mindjárt meg engedni! — El tsúszot mellőlem, vélem által ellenbe, — a' vén Grófné kártyájába nézett szóllot hozzá... néha, néha lopvást rá tekintettem — belső pusztulását láttam ábrázattján le rajzolva, szomorodot szépsége meg illetődött nemes képi, édes formája olyanok lettek, mintha panaszolva mondották volna: *Egyedül hagyattunk, meg vettettünk, mi szerentsélenek!* ah! hány ezerszer érzettem magamba e' szavakat: *Te igen nemes, ártatlan, szép, kedves Ifiú Pármenio, Te Angyal, Mennyei állat, lelkemnek lelke, gyere mondj valamit, mindjárt olyan jó lések hozzád, hogy soha még, sem oly engedelmességet, sem oly édes hivséget bennem nem láttál!* hijába, — vég-[10]re egy fél meg hajlást tészem, s' el mégyen — azt tudtam, a villámlásnak tüze tsapott szívembe! egész szobánk, hol többen voltak húsz személlyeknél, pusztává, tömlöttzé vált előttem — egész éjjel nem alhattam, Pármeniorúl sem hallottam még semmit, vigasztaly — meg halok ha így tart.

II. LEVÉL BERENISZ, SZIDALISZHEZ.

Óh be nagy szerentsétlenség, és mely hosszú levél! nevettem nyomorúságodat, — hiszen te olly szerentsétlenséget irsz nékem, melly nálam majd minden nap meg-esik, és engem nagyon gyönyörködtet. Én örömost truttzolok Hermessel, mert tudom, hogy a' szeretet soha nem édessebb, mint mikor háborúja után magával meg békél ... ne búsuly, el-fog hozzád menni Pár-[11]menio, vagy levelet küld — gondolod, hogy a' férfiak olly álhatatosok, mikor erőssen szeretnek? Légyenek okosok tanáts házaikba, a' mint akarják, de fogadom, hogy nálunk mindég engedelmes gyermekek fognak maradni — Eleget jádzanak vélünk, és gyakran szép³ játékokat nyernek, hanem mi is meg-szoktuk néha játékunkat részünkről tsinálni. — Látom, azomba, hogy még te a' szeretethez szokatlan vagy — írj Pármenionak, vagy várd-el, hogy ő irjék néked — ne fély ha a' sors reád esik, meg alázod magad, annál nagyobb raboddá tészed őtet — Barátom tud-meg, hogy illyenek a' mi fegyvereink, mig ifiak, és szépek vagyunk. Jó adót ezeknek a' kényes Uraknak nyakokba vetni, mig őket húzhattyuk, had' horgyák, had' tsörgessék lántzainkat — hordják is örömost, sőt mi több, magok sohajtanak érte. — De soha nem is fog az ő férfiui böltességek, a' mi Asszonyi [12] nyájasságaink, és gyengeségeinknek felibe hágni. — Te azonba rettegsz, hogy Pármenio ki talál maradni, ah! be nagy gyermekség, légy okosabb kérlek, ne búsuly.

III. LEVÉL. PÁRMÉNIÓ, LINDORHOZ.

Tsudálkozva fogod sorsomat hallani barátom. El-tökéllettem szívembe, életemet a' tsendes magánosságnak fel-áldozni. Tiszteltem az Asszonyi nemet utánna való járás nélkül. Nem tudom

³szep

mitsoda különös történet *Szidaliszhez* vezetet olly személy, ki nemének minden lehető tökéletességeivel bir. Mértékletessége, melly magához húz, és természetnek kedvessége ajánlják létit. Nemes tekinteti a' leg édesebb érzéseknek mutató táblája, homlokát pedig a' nagy erkölcsöknek méltósága festi. Sze-[13]mei mélly tüzet mutatnak, hol egyenesség, okosság, ártatlanság mosolyognak együtt, illyen munkájával kötöt a' természet magához. Úgy tettzik nékem, mintha tsak azt kellene nálla szeretnem a' mit magamba érzek, meg-kötöt a' kegyetlen, és meg-vetette osztán hivségemet, midőn győzödelméről bizonyossá lett. Hid' el nékem Lindor, hogy az Asszonyok, tsak hivalkodásból szeretnek, és szüntelen új uj győzedelemért sóhajtanak.

Meg-tettem a' nevettséges erőtlenséget, és magánosságomnak nyugodalmát fel áldoztam, egy makats gyermek haszontalanságainak. Szüntelen pirongatom magamat, keresvén nyugodalmam, melly előlem fut.

A magamon való szánakozás, hogy egy tsélsaptól meg vettetem, gyalázatba temet magam előtt. Fel mertem vólna életemet tenni, hogy olyan tu-[14]lajdonságú mint azt gondoltam; de tapasztalom, hogy nekünk nintsen elég tehetségünk, egy olly szépnek hibáit által látni, kit meg-kedvellünk. Nagy erőltetést kell tennem magamba, annak a' fájdalom özönének el-fojtására, melly minden szempillantásba pennámra omlik, magamtúl szégyenlem, hát tölled hogy ne semminémü böltesség, semmi dolog nem tsendesithetnek, — segitts ha lehet, szeress, és panaszold sorsomat.

IV. LEVÉL. LINDOR, PÁRMENIÓHOZ.

Mennyit nem intettelek barátom, hogy érzékeny szived a' haszontalan személyeknek szeretetitől őrizzed. Ismérem lelkednek nagyságát, tudom szivednek nemességét, ezért mindég fél-[15]tettelek,

mert egy olyan férjfi, mint te vagy szerentsétlenné lész, ha érdemtelen teremtés esik néki tárgyúl. Ha hivalkodó, álhatatlan, tséltsapólnál, mint mások, könnyen lehetne magadnak új szerelmet szerezned; de nemes erköltsöd miatt szerentsétlen vagy. Itéld történetedből^{3/a} hogy gyakran a' leg-felsőbb erköltsök, leg nagyob kínokat szülhetnek?

Miért élek én illy magánosságba? nem-akarom heves szerelmekbe magamat gyönyörködtetni, azon okból, hogy számtalan fájdalmaim is ne szenvedjem. Ez ugyan nem valóságos rendi a' természetnek, de azért tsak hólt állat akarok lenni a' szeretet iránt, melynek sem gyötrelmét sem gyönyörüségét érezni nem akarom. *A meg sértetet szerelem, tudom semmi tanátsal nem élhet, és tsak időktől, jó környül álló dolgoktól gyógyitathatik.* Egy módon van segedelme[16]det próbálni, ha szerentsés lészek, meghallod, élj és szeresd barátodat.

V. LEVÉL. LINDOR, SZIDALISZHOZ.

Maradott vólt még szomorú magánosságomnak vigasztalására egy érdemes barátom, ki Párménionak nevezetik, és a' kit a' kis Asszony hivségtelensége szerentsétlenné tett. Nékem ugyan nintsen az a' szerentsétlenségem, hogy a' kis Asszonyt ismerjem — mert ha elégséges vólt, azt az érdemes, és valósággal nemes indulatú Ifiat haszontalanságával szerentsétlenné tenni nagy sziveknek tiszteletire úgy is már érdemtelen. Itéllyen rólam a' mint tettzik, nem rettegem személyjét; mert nem vagyok benne szerelmes — mi módon lehetne olly állatot szeretni, melly a' hozzá vett, leg nagyobb, leg tiszt[17]táb, leg nemeseb hivséget meg-vetheti, gyötörheti. Hidje-el nékem a' kis Asszony, hogy Asszonyi nemét a' hitetlenség és embertelenség éppen nem ékesitik. Azért az ollyan Asszonyok, kik nemes, hiv sziv nélkül, szép testel származnak, férjfiui nemünknek tsak büntető

^{3/a}történetedből

ostori, mivel szeretni kel őket, kik osztán álhatatlanságokkal⁴ tsak kínoznak.

De ne hízkeljen a' kis Asszony magának, mert valamely igazán személyére haragszom, oly bizonyos, hogy Pármenio szerelmétől meg fog szabadittatni. Meg fog majd szünni szerentsétlenségeivel panaszolásától, mellyel engem szomorít, mert megvetést, utálatot fogok benne érdemetlen tárgya ellen gerjeszteni. Ugyan meddig fogják még a' kis asszonyék gyönyörüségeket az álhatatlanságba keresni? El-szélednek a' világba, hol szeretőrül szeretőre úgy repdesnek, mint a' nyári Lepkék rósá-[18]ról rósára, — söt inkább' száz külömb, külömb-féle bolondot kívánnak hitetlenül édesgettetni, mint egy emberséges Ifiut hivségekbe állandóul meg tartani. Gyönyörüségér sóhajt a szivek, s' tsak árnyéket, hivalkodást adnak néki eledelül, osztán szüntelen való nyughatatlanságba, tűzbe maradnak, mert a' természet nem hadja magát meg tsalni. Majd meg-halnak ugy szeretnek, és a' szerelemmel élni nem tudnak.

Szép dolog igaz sok ember közt, társaságokba valakinél magát mutattni, s' dítstettni, ha egy hiv, és Nemes barátot tarthat mellette, kivel örömet, nyájasságát közölheti. De e' nélkül ezer embertül ha tsudáltatik-is egy személy, és annyi közt jár-is, mindég egyedül sóhajt még. A valóságos gyönyörüség mindég tsendes, titkos, és magános társaságu szokott lenni. Közönséges helyre tsak nevetni jár⁵ az ember, hanem az édes, és okos szivek mikor igaz örö-⁶[19]möt akarnak, tsak egyetlen, egy hiv barátnak tsendes társaságát kívánják. A kis Asszonyék pedig az egész ország ifiuságát birni akarják, s' azonba haszontalanságok miatt osztán egyel-sem élhetnek igazán.

Tsudálkozásra méltó dolog még-is, ha meg gondollyuk, hogy minden Aszszony, és leány, a' leg nagyob', leg szebb erköltsü férfitul kíván szerettetni, tsudáltatni, és ellenbe azokat az érdemeket meg-

⁴alhatatlanságokkal ⁵jár ⁶örö.

vetik, mellyeket az olyan természetü Ifiak tisztelni, — betsülni szoktak. Talán úgy fogják a' nagy férfiak szeretetét érdemelni, ha tárgyaikat minden nap, mint öltözeteiket változtatták. Szégyenel-jék a' kis Asszonyék magokat annyira haszontalankodni, s' hivalkodni.

[20] VI. LEVÉL.
SZIDALISZ, LINDORHOZ.

Az Urnak levelét gondolva olvastam, és úgy találok, hogy az Ur magába nagyon különös nemü ember; az Irás alkalmas érthető szavakból van öszve rakva; de ez nem tészen semmit, mivel benne a' sértet erkölts, védelmeztének e' részbe. Sokak által lehet az emberi indulatoknak nézni.

Asszonyi nememnek vádját, találok még-is egy kevésbé keménykének, mi álhatatlanok, hivalkodók vagyunk, árnyékkal tápláljuk magunkat; meg vettyük a' jó erköltsököt, közönséges ditséretek után futunk, melly hasonló a' tűzi mesterséghez, lármáz, füstöl, szikrázik, és sok színbe adván elől magát végre el-tűnik. Nékem úgy tettik, mintha rólunk irván az Úr, ma-[21]gokról nagyon meg-felejtkezet vólna. Ugyan hány állandó hivségü szeretők találtathatnak az Úr ditsösséges férfiúi nagy nemébe, ha merem kérdezni? Tudja-é az Úr, mi az oka, hogy mi olly álhatatlanok vagyunk, és az Urak olly állandók? A hogy az Urak könyveket írnak mi pedig nem irunk. Sok férfi egész munkákat nyomtattatott-már-ki a' mi álhatatlanságunkról, ki maga harmintz asszonynál is hit-szegésbe, és haszontalanságba esett, kiket egymás után változtatott. — Tsinállyon az úr olly rendet, hogy minden férfi meg maradjon állandóul a' maga elébb fel-talált tárgyánál, és én-is oda fogom vinni Asszonyi nememet, hogy soha egy is közüle két-felé ne-szeressen. De az Úrnak még-is érdemei vannak, mert érdemes baráttal bir, kit védelmezni elég hivsége van.

Külömben gyenge értelmekkel úgy találom, hogy mi férfiu, és Asz-[22]szonyi ágon lévő emberek, gonoszságba, jóságba egyenlők vagyunk, mutassa meg nékem az Úr, a' sok rosz Asszonyoknak számát, a' rosz férfiak száma felett? ha tehát vagy az Úrak résziről hiba esik, nem szükség talán az egész nemet kúrolni, hanem tsak különösen ki benne hibázott.

De ha irom azonba az Úrnak, hogy Parméniot úgy szeretem, mint életemet, annyira, hogy gyönyörüségemet rajta kívül sem fel-nem-találom, sem fel találni nem kívánom, mit fog rólam az Úr itélni. E nemes Ifiutúl el hagyattam — és miért? Szeretetemnek nagysága hibáztatta talán, melly hibáért büntetni kívántam, s' el vesztettem. Látván hidegségemet mellyet tsak szineltem, nem kérthette volna-meg egy szóval, mi bajom van? — mindjárt meg engedtem volna — de nem — még tsak sérelmemnek okát sem kívánta tudni, hanem el hagyot — [23] — ha egyéb okból nem is, tsak azért, hogy ha úgy volna, hívségtelenségemért, meg pirongathasson, meg-kell vala változásomnak okát töllem tudni? — hát egyetlen egy idegen tekintetet, és mosolygást? — Ah! kegyetlen Ifiú, könnyveimmel együtt fogom a' kinoknak özönét szivedre önteni, ha még szerelem lakik benned erántam! hallya az Ur is szivemnek sóhajtását, s' itéllyen róllam.

VII. LEVÉL. SZIDALISZ, PARMENIONAK.

El-távozásod érzésemnek minden szempillantást, kegyetlenné téssen. Siess vigasztalásomra, vagy tökéld-el magadat tigrisi fenéség-nél nagyob' kegyetlenségre.

[24] VIII. LEVÉL.
BERENISZE, HERMESHEZ.

Hát még-sem félsz? — el-múlt két nap már és nem láthatlak. Tudod-é hogy a' szerelem harag nélkül oly sokáig várakozni nem szokot és magán kívül nagyob' foglalatosságot magának nem-is talál — Hermes, meg-fogom magamat bosszúlni — ki álhatná ezt ki — az unalom meg eszen — egy óráig husszor megyek az ablakhoz — valahányszor az ajtó nyilik, mindenkor meg-reszket a' szívem — olvasok, majd sétálok, majd beszéllek, majd halgatok — majd örülök — majd búsulok — de semmi be nem-lehetek helyemen. — Egyik szempillantásba minden teremtet állatot meg szeretek — úgy hogy, ha lehetne, meg ölelném, és tsókolnám az egész világot, más szempillantásba, mindent [25] öszve-ronthatnék, meg-haragszom, még a' levegő égre-is, melly körültem mozog — hát lehet-é ezt nyugodalomnak, vagy okosságnak mondani? — Valósággal, sem egyiknek, sem másiknak nem.

A vén Doctor mindég körültem pöszög — szegény olyan jó ember magába, de nékem olly unalmas hogy, azt gondolom, az örökké való időkbe szunyókálok vélle. Valami nyavalyája van, mellyet gyakran el-felejték nevezni — ő azt *hemoroidesi adfectioknak* szokta hívni, mellyeket nékem osztán hosszason magyaráz, belső munkájikba. — Szegény jó ember, be kár részemről hogy ágyba nem-fekteti hosszú nevü nyavalyája! — Egész orák alatt nem értem sokszor mit petyeg. — Mindent görög szókkal ékesit, és azt állitya, hogy betegségekriül, tsak görögül, deákül lehet beszélni — úgy-é, — és hogy kellyen okoskodni mondom [26] néki egyszer a' szerelem nyavalyárúl? — szegény öreg — mosolyogni kezdett valósággal, talán örömetst ezzel házasaná öszve, a' hemoroidalisi affectioját — olyan jó, — olyan édes hozzám⁷ — ah Hermes, hát ilyen szép Párisnak hagyol te engemet, gyere édes barátom, már úgy ellankadtam, a' sok ülésbe, sohajtásba! — átkozott szokás, hogy mi nekünk ne légyen szabad,

⁷hozzam

Ifiu legények látogatására menni! ah! bár tsak mehetnék! — ez az örökké való várakozás! — és azok kiket szeretünk olly lassúk, olly késők — a' más félék pedig halálra tsak nem látogatnak bennünket — mindég nyakunkon ülnek — mindennek ki-kell-nyitni, az ajtót — oh, én tsak akkor vagyok ide haza, ha Hermes látogatásomra jön, de külömben ha más, nem vagyok jelen az egész világba, — sohol nem találtatom a' hol Hermes nintsen — kegyetlen kevély férfiak, nem érdemlitek hogy ugy sze-[27]ressünk — Hermes ne-maradj tovább' ki.

IX. LEVÉL. PARMENIO, SZIDALISZHEZ.

Még mindég szerentsés vagyok mert mindég szerettetem! — miért kellett annyit szenyvednem? — egy kis makattság okozta — hát nem-lehet egy szeretet-is e' világon gyermeki gyengeségek nélkül? — Szép Szidalisz — nem úgy van szivem formálva, hogy szerelmembe tsekélységbül minden szempillantással truttzollyon, háborút kezdjen, és ismét békességet tsinállyon. Én⁸ férfiú módon kívánok szeretni, azért okomnak kell lenni, hogy fel-lártmáztassam. Nem-köthetnek engem, sem nem próbálhatnak a' gyermeki tetteések — gyengék tésznek úgy, kiket minden kitsynység meg-sérthet, és a' kik [28] magok keresik az árnyékokat, hogy haragosoknak tettzhesse- nek. Ne-tégy úgy kérlek, és had' magadat nemesi módon, okosan szeretni! Tsak egy szóval kérdeztél vólna, halhattad vólna helyes mentségem', kötelességed lett, hogy kérdj ez iránt — leg aláb' pirongattál vólna mindjárt vége lett vólna a' nagy háborúnak feleletemmel — De az a' hideg, és rettenetes kegyetlenségü tekintet! — nem akarok reá gondolni, — mert tsak emlékezeti-is háborúba hozza érzéseimet — repülök inkább' gyönyörüségemnek karjai közzé.

⁸En

X. LEVÉL.
SZIDALISZ, BERENISZHEZ.

Soha nem-tudom Berenisz, miként esik meg, hogy a' szerelembe kinek kinek igaza van. Pármeniot nem-vádolhatom, és magamat-is ártatlannak talál-[29]lom — néki-is nékem-is igasságunk van; a' szerelemnek tsatája, mindég rendes, és édes⁹ ütközetet téssen. Már békességet szereztünk, — hé Berenisz *be édes bulyasággá válik az öröm dobogó szivünkbe, ha ártatlan szeretőt kell engedelemre kérnünk!* És hid-el, hogy nem tudom, ha még ezen okból nem-kivánnék-é trutzolni, tsak ne sajnállanám annyira Pármeniot, ki-nem-szenyedheti, hogy gyönyörüségét illy eszközökkel nevellyem — ah! a' jó szenvedés, melly romlott emberi természetünkbe akár millyen bajos, tsak mindég kút-feje marad gyönyörüségeinknek! — hiszen tsupa öröm, nem szülhet örömet? szomorú, és ellenbe édes változások! Vald-meg hogy egy szép, rendes Ifiu leg édesebb szenvedés részünkre! miként szenvedsz te ebbe Berenisz — szóly — irj —.

[30] XI. LEVÉL.
BERENISZ, SZIDALISZHEZ.

Az álhatatlan hivalkodás még-is szép dolog, ő mindég ragyog, és ezer örömöket szül — de ellenben vagynak, aprólékos betegségei-is — semmi, azért próbát-tészek szüntelen egyenlő uralkodást vinni, mindég ugyan azon rabokon győzedelmeskedni, nagyon szomorú dolog! Bizonyosan le szállana tronusáról a' nagy Mogol, ha nem-látná, hogy lántzaira, és járma alá, minden nap új Jobbágyok születnek. Én ugyan szerettetem, és abba hatalmas vagyok, hanem még hatalmasab kívánok lenni — talál ki hogy? képzeld magadnak mit akarok — el-vagyok tökéelve, egy komor Filozofusnak meg-lántzolására — ah a' nagy nyereség, mely egy tudósnak rabságába áll — annyit beszéltek nékem ezekről a' tsudállatos módú [31] emberek-

⁹edes

ről, hogy kivánságom esett szépségemnek koronája alatt, egyet közülök Jobbágyommá tenni... De úgy van tudtomra, hogy ők meg-vetnek bennünköt — hát e' légyen benne nagy erkölts? ah! be nevettséges, be tsúfos okosság akar erkölts az, melly nem szeret, hanem útál!

Írd meg nékem, mit tselekedjem, ha illy vadra talállok, hogy véle kedve szerint bánhassak — a' közönséges szeretők, kik körültem mászkálnak, áldoznak, nem szülhetnek már számomra elég gyönyörüséget — ah be gyönyörü törvénye nállunk a' természetnek, melly szerint szüntelen újságért^{9a} kell sohajtanúnk, és azt meg vetnünk, a' mivel egyszer birunk! — Szegény férfiak be nagy nyomorúságtokra van e' nektek! Kétségbe eséssel küszködve kell sokszor, haszontalanságainknak engedelmelkednetek — de nintszen szomorúb' dolog, mint az az állandóság, [32] állandó szeretet, állandó¹⁰ hivség, ah! állandó inség! — Ha mindenkor tsak egy szín forogna szemeink előtt! — és ha az éjjel, a' nappallal, soha nem változna? ah! Menyei természet, ki változásba helyheztetted, nagyságodat, s' az emberi sziveknek lehető gyönyörüségeit! — hát ne légyen szabad törvényeidet követni? vagy nem élünk azok alatt? szüntelen való gyönyörüség-é szüntelen egy ember mellett élni, örökké egy ételt enni, mindég egy helyen ülni? szomorú jó erkölts! gyere majd meg-probállak magamba. Tsendesedjete-el körültem reszkető rabok, új hartzhoz fogok, és meg-akarom néktek mutatni, hogy Filozofus fog lábomnál térdepelni — írj nékem Szidalisz had' tudjam-meg jól, mi az illyen állat. —

[33] XII. LEVÉL. SZIDALISZ, BERENISZHEZ.

Felettébb' szép találmányod¹¹ van, jól választottad a' dolgot, és ezt a' rendes komédiát meg-kell-jádzanod. Légyen akar szomorú, akar vig, egy Filozofus mint mondják valamely kedvetlen setét, és

^{9a}újságért ¹⁰allando ¹¹találmányod

szüntelen gondolkozó magánosságba szokot mozogni, ki tsak ollyanokkal szeret társalkodni, mint maga, a' mitsodás. Rest állat ki mondhatatlanúl, és tsak olvasásba, írásba, gondolkodásba fáradhatatlan; de külömben, ha lehetne egész nap nem-lépne hármat. Mindég tanul, de még is azt állittya, hogy semmit nem ért, sem meg nem foghat magába — él itt e' világba, és nem tudja hogy, taszigáltatik másoktól ide 's tova, nem érti mi végre; szenved, búsul, örül nem tudja mi okon, mert magán egyikkel sem segít — minden [34] jó is, rossz is, igaz is nem is, szép is rút is e' világba, úgy a' mint azt az emberek idő szerint veszik, s' tészik. A' nagy dolgok változnak kicsinyekké, a' kicsinyek nagyokká. A szomorúság olyan az emberbe, mint a felleget, esős idő a' természetbe; a' harag mint a Zivatar, az öröm pedig mint a' szép Nap; a' betegség a' testben, mint a' földindulás, a' földbe, és a' Filosofus mind ezeket úgy vészi, mint a' természetnek szükséges, és múlhatatlan mozgásait, mellyek tartanak idejekbe, de osztán el-múlnak.

A belső indulatok olyanok bennünk, mint kerekék, rugó tollak az órába, mellyek erejek, és gyengeségek szerint, hajtyák az embert erre, amarra sebessen, vagy lassan; külömben e' világba, mindent a' hatalom tsinál. Ezekre nézve egy Filosofus tsak szabadságért, tápláltatásért, egésségért sóhajt. Nehezen barátkozik a' hosszú nevű emberekkel, kiket *excellenziajoknak*¹² s. a. t. [35] hívnak, ő tsak embernek kíván hivatatni, oly titulus és név mely leg első, és a' mellyet néki a' természet adott. Olly emberekről, kiket nagyoknak szoktak, sok nevek miatt mondani, tsak azért sem örömet beszél, hogy restelli neveiket elől-számlálni.

Asszonyokkal örömet mulatna, de a' végzetetlen baj, alkalmatlan nyomorúság, mellyekkel társaságok egybe van köttetve elkedvetlenítik tőlök. Azt állittya, hogy a' szerelemnek fele Paraditsom, fele Pokol, ahoz képepest szeretni, vagy nem szeretni, egyenlő szerentsét, szerentsétlenséget téssen.

¹²excellenziajoknak

Ehol vannak a' regulák egy Filosofus iránt. Lindor mondják Filosofus tégy próbát rajta, hódítsd-meg vakságát. Mitsoda örömöd lész benne, ha egy kevély értelmű, meg-átalkodott hideg vérű Filosofust lábaidnál térdelni, s' sóhajtani láthatz!

[36] XIII. LEVÉL.
BERENISZ, LINDORHOZ.

Ember Uram!

Meg akartam nyerni azon szerentsémet, melly szerint ember Uramnak meg-irjam, hogy én magánosságomba, tsak nem éjjel nappal irok, olvasok, gondolkodom, és még is semmit nem értek. A világba ide 's tova taszigáltatom, nem tudván miért, a' harag olyan nállam, mint a' Zivatar, a' szomorúság, mint az essős idő, az öröm mint a fényes nap, minden dolog jó is ros is, vagy sem egyik sem másik a' mint az ember akarja, és a' hogy jön. A szerelem felére Pokol, felére Paraditsom.

Én Asszonyi állat vagyok, és az emberi állatokat öröme¹³ szeretném, de mivel e' dolog szinte annyit gyötör [37] mint vigasztal, tehát szeretetekkel, vagy a' nélkül lenni, mind egyet tézen — Nem szenvedhetem azt-is, hogy olly sok hosszú nevű emberek légyenek, alig tudja a' nyelvünk őket nevezni, és Kalandariomot kell olvasni, ha meg-akarja az ember tudni, hogy hívják őket. Még Ifiú vagyok, de nem tudom, ha szép-é vagy rút. Sokan sóhajtoznak ugyan körültem, kik Angyalnak neveznek, imádnak, ezeknek társaságok már unalmamra van.

Ember Uram mondják Filosofus, nem-segithetne rajtam emberiségből? Éget engemet azonba a' belső kivánság, ilyen férfiunak

¹³örömest

társaságáért, mint ember Uram. Légyen vigasztalásomra, had' tisztelhessem mindenkor — és keresse szerentsémbé örömét — maradok Ember Uramnak

Asszonyi Ember társa
BERENISZ.

[38] XIV. LEVÉL.
LINDOR, BERENISZHEZ.

Az Asszony, vagy kis Asszony tehát Filosofust keres nálam, mi nem egyéb, hanem olyan ember, ki a' józan természetnek törvényeit isméri. E' dolog olly mély lelket kíván, mellynek birodalmával én magamnak, nem hízkelkedhetem. Ha külömben az Asszony magát, egy emberi erköltsöknek valóságos ismerőjével, gyönyörködtetni kívánnya, tehát panaszlom sorsát. Egy olly nagy nemes lelket, szívet, szép és Ifiu testbe nehéz lelmi. Szép ábrázat, szép ép termet, mély elme, nagy ész, nemes erkölts ritkán jönnek együvé, — száz esztendőbe szűl illyet a' természet egy milliom Ifiu közt.

[39] Gondolom, hogy külömben vén testbe, vagy nem szépbe, a' Filosoffiát az Asszony, nem jó kedvel ölelgetné; kívánsága nagy, szép; de olly sokat foglal magába, hogy nem fog tellyesedésre jönni. Ifiuság meg ért elme edjüt, ritka Fenix e' földön. Külömben ha illy Ifiu találtathatna, nem-hiszem, hogy az Asszonyt Angyalnak mondhatná, és mondani kívánná. Mennyi akadály szép Ifiu Filosofustól szerettetni?

Gyönyörködtesse az Asszony magát tsak azokkal az áldozatokkal, mellyeket eddig füstöltetett óltárain, míg el nyüt természeti erejéből egészen ki nem merül. Egy valóságos Filosofusról továb' meg lehet jegyzeni, hogy ő ollyan ember, ki életét, a' maga lelkének világához szokta szabni, a' mennyire azt néki testiségi engedheti, mellynek szükségei mindenkor elsők e' világba, hol étel, ital, álom, egészség nélkül nem-élünk, és mezeitelen emberek közzé nem-mehetünk. Ó

mindennel él, mi [40] létit fen'-tartya, vagy gyönyörködtetheti; de mértékletesen azon okból, hogy az élni való tehetségétől, magát rendetlen éléssel meg-ne-fossza. Ha valamely Asszonyt a' természet kedve szerint szült, azt szereti, tiszteli, de alacsonyág nélkül, mert nem szokott térdepelni, imádkozni a' szerelembe. Külömben a' maga viseletibe együgyü és minden erőltetés nélkül való. A mint érzéseitől, időtül, alkalmatosságtól vezettetik, úgy botsátya magát, egy s' más változásokra. A jó kedvbe játtzik, mint a' gyermek, az ezzel ellenkező hűmorba olly tsendességet mutat, mellybe lelkének álhatatosságát lehet meg-ismérni. A szerentsétlenségbe, üldöztetésbe, sem rémulésre, sem el-tsüggedésre le nem-verettethetik. A szerentsének idején pedig engedelmes, szelid,^{13/a} szégyenlené külömben pénzbe, vagy király kegyelmébe magátúl nagyob' fel-emelkedést mutatni, mint a' valóságos emberi jó erköltsök, és érdemekbe, mellyeket gaz-[41]dagság, királyság sem adhatnak senkinek, sem el-nem-vehetnek senkitől.

Minden embert társának ismér, és tudja, hogy sem meny, sem föld néki olly nagyságot, szabadságot, méltóságot nem adott, melly szerint ő magát, több hozzá hasonló halandó társain felfujhassa. Jól láttya ő elméjének nagyságával, 's mélly okoskodásával, hogy erőtelen, töredékeny eszköz, melly szerint minden nap, tsak nem gyengeségebbe esik, mellyek magába el-szégyenitik, és meg alázzák. Retteg okoskodásaival, a' dolgokba bizonyos meg-határozásokat, itéleteket tenni, mert jól láttya az emberi elme meddig mehet, melly magába tsak tévelyeg, hánykódik, 's kétségeskedik. Tsak szenved a' világ nyomorúságát nyögve, mellyeket változtatni nem lehet. Mindent el-követ a' mibe magának, ember társainak közönséges javait lenni gondollya. Magánosan él ha lehet, külömben mind-[42]den-féle sorshoz alkalmaztattya életét, mellyeknek formája ollyan, mint a' ruháknak szine; mindenik alatt lehet egészséges test, a' sorba-is, mindenikbe találtathatik, és lakhatik jó erkölts, nagy lélek. E világot egészen sem bóldognak, sem bóldogtalannak nem

^{13/a}szelid

álította, és a' természet rendit el-botsátta, had' mennyen azon az úton, mellyen az Isten el-indította. Magára vigyáz, a' mennyire lehet, 's a' világ változásait tsendesen nézi. Így hordoztatta magát időtül, alkalmatosságtól, szerentsétül, veszedelemtül, míg ezek közt majd így, majd úgy hánykódott indulatai, halálával benne el-nem-múlnak.

Ilyennek gondolom mint egy a' jó Filosofust, és kívánom, hogy illyeket sok számmal találhassék az Asszony, kiktül ha talál-is nehezen fog szerettetni.

[43] XV. LEVÉL.
BERENISZ, SZIDALISZHEZ.

Szerentséssen is szerentsétlenül¹⁴ is, a' mint akarod... Lindor ellen véget kellett az Ostromnak vetnem, mert olyan erővel ütött ki reám, hogy magam sem tudom mint vagyok miatta. A te tanításod szerint irtam néki, ő pedig olyan okos feleletet adott, mellyre semmi némű ellenvetéssel nem lehetek. Azt gondolod, hogy ezeknek az embereknek nintszen eszek, — jól van, tégy próbát rajtok; de úgy okoskodnak, írnak, mint az Angyalok, vagy a' sárkányok. Osztán nem félnek, nem tartózkodnak semmitől, azt írják, mi sziveken van — nyughatatlan vagyok Lindort ismérni — de tsak lassan; mert hát ha engem fogna-el a' Filosofus — lássuk gyalázatomra esne-é? azt mondanák Berenisz Lindorba szerelmesedett, [44] hogy hangzana ez a' több Asszonyok fülében?^{14/a} De vallyon szép-é Lindor? vagyon-é kedves maga viseleti? és a' természetnek nemes érzései, festik-é kellemetes tekintetit? egy szóval, lennének-é sok leány irigyeim? mert külömben nem lész semmi a' kötésből.

Ah be nyavalyás szeretet az olyan, mellybe irigyeink nintsenek! olly Férfit állandóúl szeretni, kit egyebek nem éreznek, mitsoda

¹⁴szerentsétlenül ^{14/a}füllébben

szomorú magánosság — tegyünk próbát — ha Lindor¹⁵ szép, híres, úgy esküszöm hivalkodásomnak fényére, és a' szerelemnek ditsőségére, hogy rabommá kell néki lenni. Győzedelmemnek szekéréhez fogom személytet, s' kevély erköltseit lántzolni, Komédiákba, Bálokba körültem fog esdekni, szolgálni, hogy lássák, irigyelyék, tsudállyák. Én¹⁶ pedig kedvetlenséggel fogom magamat, alá s' fel hánni. Mitsoda fényes győzelem a' Férfiakon, tsak végbe lehes[45]sen vinni — ah! ez, ez, ez a' dolognak sullya! ély szerentsés-sen Szidalisz.

XVI. LEVÉL. SZIDALISZ PÁRMENIOHOZ.

Tsupa gyönyörüségből tsináltál nékem egeket. Nemes elméd kedves emberséged, mellyek szüntelen oktató, édes¹⁷ minémüségedet lelkesitik, utolsó örömré ragadnak — be nagy, be nemes szived, 's be igen Angyali gondolkodásod módja van. Aprólék nem haboríthat-meg, a' mi másokat közönséges embereket tűzbe, lármába hoz. Szerelmeskedésednek gyengeségei közt-is tapasztalni benned valamely mosolygó Férfiú¹⁸ tsendes méltóságot, melly ott is nagynak mutat, hol mások közönségesen motskosok, és gyermekesen szoktak lenni.

[46] Az indúlatoknak nagy, és vad tüze meg-homályosítja az édes nyájasságot, rúttá tévén a szerelmet-is. A nemes indúlatok tsendességbe izlenek örömet. Egy nagy szív olyan a' szerelem karjain indúlatiba, mint a' tsendes Tenger, melly zúg, ing, hánnyattatik, de halgatást, titkos mélységet, és mégis magánosságot mutat — Parmenio te bizonyosan ismérője vagy a' természetnek, mert tudod annak főbb javait. Szép mértékletességed, mellyet a' szerelem heves forgásaiban is bizonyos pontba meg tartasz, szüntelen nevelik, mind nemességed, mind szépséged, mind érdemed. Ugy tettszik mintha a' bujaságot-is mértékletességgé¹⁹ változtatnák szép tüzeid. Millyen

¹⁵Lindo ¹⁶en ¹⁷edés ¹⁸Férfiú ¹⁹mértékletessége

igaz az, hogy józan erköltsök nélkül, semmi valóságos jó, e' földön nem lehet! Haszontalan fetsegés, gyalázatos ditsekedés, goromba kapások, vad tselekedetek, paraszti indulatok, tsufos kívánságok, illetlen motskos szavak nem alacsonyítják szép vi-[47]seletedet — a' mit-el követsz, akarmi légyen, olly nemesen tselekszed, nem magyarázhatom miként, hogy mind szépen esik meg. Talán az igen nemesen született személyeknek minden szokott illeni, az-is, a' mi másokat tsúfit.

A nemes szerelemnek édes tüze vezeti mozdulásaidat, emberi érzésed, gyenge indulatod, meg nedvesitik szemeidet, mellyekbe barátság, tisztaság, okosság, szerelem, édes titkok, és apró gonoszságok ragyognak ah! be szépen illik mikor nagy lelkü Ifjak néha néha, nemes tsintalanságot, és gyermekséget követnek-el, titkon! kettőzteti szépségét, nagyságát, úgy hogy, nem-tudhattuk, mikor szeressük, tsudállyuk őket inkább; akkor-é ha gyermekeskednek, vagy ha tsendes méltósággal vagynak. Egy nagy embernek érdeme, gyengesége, mind egyenlő erő, és szép erkölts! Ah! Férfiak legyetek böltsek, mértékletesek, és nemesek, [48] melly tulajdonságok mellé, nemeteket emelvén ragasszatok álhatatosságot! — Parmenio Férfiu²⁰ nemednek betsületi — ah szeressed Szidaliszt, ki érted él, és sohajt.

XVII. LEVÉL. BERENISZE, HERMESHEZ.

Hozzá foghatatlan szerető vagy, nints másod, — mitsoda eleven-ség, vidámság? Úgy lebegsz mint a' gondolat, alig lehet észre-venni hol létedet; a' sok várakozás után végre belép Hermes — he te gonosz gyerek, hol maradtál olly sokáig? — várj azért-sem köszönte-lek — ott áll magába, és tsak mosolyog — Látom gonoszságát szemeibe, mellyek mondják, hogy haragomat már úgy-is vélték

²⁰Ferfiui

előre — milyen meg hitt, és még tsak szomorunak sem akarja magát mutatni — tsak [49] hajtya magát lassan — úgy, úgy a' fejét egy kevésbé még alább, most elég, meg-ály — egyenesedj, a' szemembe mosolyogva... Ugy, — most katzagd-el hirtelen magad — szaladj hozzám²¹ — tsókold a kezemet, mondj sok szépet, édest, szerelmem, nem, nem, nem, nézd, mitsoda vakmerősége van, eredj még nem nyerted-meg engedelmemet — nints kéz tsókolás — lóduly, nem kellesz — bosszúlni kell magamat.

Kedves Bereniszem ne kesergess — „Lehetetlen vólt elébb hozzád jönnöm, a' leg kinosabb nyughatatlanságot kellet, úgy is miattad szenyvednem. Lehetetlenségtül gátoltattam — tele van szivem keservével — mellyet öledbe kíván ki önteni — mi módon legyél olly igasságtalan, olly kemény te, ki nemes nyájjas, szelid, szép, kellemetes, vig, eszes, emberi szívü, barátságos Angyal, [50] Venus, Mínerva, Juno, Helena, Berenisz, Világ, Ég, Föld, természet, minden vagy” — mit tsinállyon az ember véle — gyere hozzám te gonosz gyerek, mitsoda szökéseket téssen — mint lármáz, mint a' katona, — Vállam, kezem tsókollya — Lassan, tsendesen, — hijába még jobban lármáz — no mit engedetlenkedel — mitsoda gyerekeskedések ezek — meg-hallyák oda ki — nem használ, tsak hánykódik — holmi aprólékot által lehet néki nézni, Ifiú még — nem engedném de győzedelmeskedik a' gonosz — Ugy Hermes úgy kell szeretni — szeress, jöjj hozzám hamar — éh egy szép Férfi gyerek még sokat ér! lehet az embereket szeretni.

[51] XVIII. LEVÉL. PÁRMENIO, LINDORHOZ.

Ha nem-isméred emberi természetünket álmélnkodnod kellene rajta, halván, hogy egy Leány minden érzékenységen uralkodik. A szerelem mind azon által a' természetnek hatalma, azért tsudálkozom, mi módon vonhatod-el alóla magadat.

²¹hozzam

Nékem még-is úgy tettzik, hogy egy érdemes személynek szereteti, sok nyájasságára van életünknek. Valamit látunk körülünk,²² mind gyönyörűséggé változik. Igaz, hogy ha a' fel-vett tárgy, gyermekes, vagy makats, sok hajó törést kell mellette a' gyönyörűségnek szenvedni. Minden szempillantásba veszekedni kell tsak nem. Nem győzők azomba, belső érzékességinknek gyengeségeken eleget tsudálkozni. [52] Ha a' szeretöm kitsiny testvérjét tsókolja vala hogy szúr belől, ha valakinek igen szépen, vagy tsak nyájassan is szól, nem jól esik; ha fel-kél mellőlem bár innya mennyen-is, el-kedvetlenedem; úgy tettzik, mintha szívem irigykedne a' levegő égre-is, melly nyaka körül forog.

Itéld²³ mitsoda gyermeki alatsónságai ezek a' titkos szerelemnek. Nállam ugyan senki nem tapasztalhattya őket, mert titkolódzom, és magamtúl-is szégyenlem, már ezen gyengeségeken, a' születés, és okosság győzedelmeskedhetnek. El gondolom, mitsoda háborúkat kell egymástól két szeles, makats, vagy esztelen szerelmesnek szenvedni; kik sziveknek az illyekbe nem parantsolhatnak — mert úgy vélem, hogy ez a' gyengesége, külömben minden érzésnek meg lész — ha én mindenkor úgy mutat-[53]nám, viselném magamat, mint az érzés ösztönöz, tsufosságokat kellene el-követnem. Ugy tettzik nékem, a' szerelmes emberi szív, mint a' makats', és erköltsetlen gyermek.

Tsak azt kívánom már most, hogy te is meg-szerelmesedhetnél, had' ne lenne okod rajtam nevetni; mert tudjuk úgy-is, hogy a' szeretet, mindég nevettséges azoknak, kik benne nem-égnék, de ellenben nintsen e' világon nagyobb dolog nálla azok előtt, kiknek szivekbe ül, s' buzog. Jöjj-ki még egyszer magánosságodból, hiszen nem olyan szegény a' természet, hogy számodra tárgyat, és szerelmet ne-adhasson — ély szerentséssen, és fogadjad szavát barátodnak.

²²korültünk ²³Itéld

[54] XIX. LEVÉL.
LINDOR, PÁRMENIOHOZ.

Be nagy gyermek vagy, hogy szerelemre kényszerítesz — *tsak igaz az, hogy a' szerelembé, mindennek gyermekké kell-lenni!* Hát kívánod, hogy magamat ismét Asszonyaitok közzé keverjem? miért szerentséltetném így magamat? Tudod-é mit tsinálok, ha olyan személyre botlom, ki szívemet esmerettségével meg-vehetné? — el-mégyek más felé, hogy vélek ne-társalkodhassam. Nem barátom, nem mégyek vissza azokra a' habos tengerekre, mellyeken által eveztem, had' meg nékem tsendes nyugodalmamat, tüz és szerelem nélkül-is lehet osztán próbák után gyönyörűségekkel élni, mellyek igaz nem olyan nagyok, 's elevenek; de ellenben tsendesek, és eszesek. A nagy szerelem [55] olyan, mint a részegség,²⁴ kis örjülés, vagy veszettség, mindazonáltal igen hasznos indulat bennünk, és felette szükséges-is addig, mig szívünk helyre nem áll, vagy egészen ki nem-dolgoztatik, ha nem igen nemes, és okos személyt kell szeretni, külömben minden oda van. Az én szívem, már a' tsupa érzésbe, és dologba fáradni-is kezd, szunnyadozik, ne-költögesd barátom, had' aludjék sok törödések, hányattatások után, tudod édes a' nyugodalom. Ély és szeress.

XX. LEVÉL.
SZIDALISZ, BERENISZHEZ.

El-nem-halgathatom, lehetetlen, tudnod kell *Pirkóné* vólt nálam, ah! — ha láttad vólna! Új öltözete van, azt hozta mutatni, nem tudta mit tsinályon, azt gondoltam széllyel szalad magátúl, [56] olyan szörnyü lebegést tett maga körül. Szeme járása, tekintetei, mind úgy tettettek mintha súgták vólna: ah! *nézzetek ide kérlek benneteket az egekre, kérdezzétek a' ruhámat hol tsináltattam, ditsérjétek, fogadom, majd úgy tettetem magamat, mintha fel-sem-venném az egész dolgot.*

²⁴részegség

Négy, öt féle nyelven-is kezdett beszélni, de egyikén se mondott semmit — szegény Asszony — végre szánakozásból, felebaráti²⁵ szeretetből tsak el-tökéltem magamat ruháját meg-tekinteni, ah! be meg-vidúlt, — alig szóllaltam-meg s' be lép Báró Finfon. E még dühösebb volt — olyan complementerozást vitt végbe, hogy azt gondoltam, az egész ember villámlik. Aranyos eszközből volt ruhája, mellyhez hasonlót már a' föld színén nem-lehet találni. A Frantzia királynak, és első Ministerének, vartak ebbül az eszközből köntöst, hogy Párisba volt éppen, mellynek ő vette meg az utóllját. Öszve állottak az asszonnyal, s' [57] agyon ditsérték egymást, öt féle nyelvbe, nem találtak már szót a' mivel ditsérjenek, látsz-é te ilyen kötélről el-szabadúltakat.

Pirkóne kótából köhögött, azt tudtam, minuet nótákat, vagy áriákat akar ki-köhögni; — ha-el nevette magát, azt gondoltam az orája *repetal*, olly apro pengést tett száját öszve rántzolja. Finfon ellenben úgy forgott két felé mint a' napra ki-terjesztett kakas Páva farka, olyakat toppantot, mintha kóts puskából lüttek vólna, azonban régulára mosolygott és köhögött. Ird-meg nékem, ha vannak-é illyen madaraid.

XXI. LEVÉL.

Hald-meg²⁶ hogy járok Báro Finfonnal kirül irsz, harmadik látogatóssal elő-veszen, kér, reszket, esküszik, égre, földre kénszerit, hogy tselekedjem-meg [58] a' mire kér, mert ő veszedelemben van. Kérdezem mi lelte, ha lehet segíték, nem nem, tsak fogadjam-meg elébb, mert ő külömben oda van, halálnak fia. Ő is kénszerit, én is kénszeritem, végre egy hosszú levelet ki-vészen a' s'ebjéből, és instantiát ad, melybe mély alázatossággal segedelmemhez folyamodván, azon kér, adjak néki ollyan *resolutiot*: hogy szeretem, hó, hó Báró Uram, mondom néki, hiszen nem ollyan a' szeretet²⁷ mint a'

²⁵Felebaráti ²⁶[A levél írójának és címzettjének neve hiányzik] Hald-meg ²⁷szeretett

Generalisság, vagy *Obesteri* hivatal, hogy az ember *memorialisra* *resolvashassa*, tsak kérésért nem lehet szeretni, tudja-é Báró Uram? de ő ezt nem-tudja, hanem tsak kér, hogy szeressem, mert tölem füg, és ha akarom, tehát őtet szerethetem. Mitsoda együgyűség némelly útazott Férfiakba, *Memoriálist* adni a' Leánynak, hogy szeresse őket? hát úgy tsak instánsokat kellene szeretni, hová lennének, tudván, hogy a' rútfiak, mindég szerelmesebbek, esedezőbbek, mint a' szépek.

[59] Ad' tudtomra, hogy te az ilyen forma *memórialisokra* mitsoda *resolutiokat* szoktál adni? mert tudom téged-is meg keresnek az effélékkel. Én a' Bárót ki-katagtam. Kérlek hiszen a' színe sárga, a' szemei olly mélyen forognak a' fejébe, hogy az újjoddal sem érnéd-el. Az óra pedig már két felől penészesedni kezd. És azok a' görtsök a' pofáján — egész testéről a' leg rongyosabb bőrt húzta a' természet ábrázattyára, melly egészen ollyan forma, mint a' rothadt tök. Szeres.

XXII. LEVÉL. SZIDALISZ, PARMÉNIOHOZ.

Ah rettenetes kép, valósággal tettzeni akar előttem, nem vetted-é tegnap észre, az a' száraz lapos or, melly úgy áll szeme közt, mint egy tört lámpás, hát az a' véghetetlen száj, melly vala-[60]hányszor magát el-neveti, mint a' Nilus ki önt az ábrázattyán, s' egész fejét el-borította. A szép homlok, melly hátul tsak nem nyakig ér, a' szemek kin ülök, 's halaványok, mint az essőt mutató hóld világ.

Meg-áll osztán mély gondolkozásba, hol eszével emészt, semmiről nem-elmékedvén, néha, néha, bölts és ollyán tanúlt köhentéseket téssen, mintha tsak okosságból köhögne, trüsszent is ollykor, hogy fogadjuk néki, keszkenőjét nagy tsendességgel húzza-ki, s' ebből meg-törülközvé; védelmező, oktató tekintetekkel beszél osztán száraz magasságárúl alá nekünk együgyü halgatóinak. A ruhája térdéig bé van gombolva, úgy áll benne a' nagy lapos derékkal, mint egy falusi fa torony. Mindenkor tanító módon beszél, 's ollyan

gondolkozva jár, hogy egy lépéssel a' fél szobát el-hágja. Azonba el-hitette magával, hogy szeretem nagy eszét, [61] tsak titkolom magamat. Ah! szomorú ész mind valamennyi rút testbe lakik! sunda embernek leány előtt nints esze, a' szépnek pedig ha kevés²⁸ van-is nagyot mutat, hát a' ki mindennel bir mint Pármenio, enged' meg had' hizelkedjem és szeress.

XXIII. LEVÉL. HERMES, BERENISZHEZ.

Egy régiség lakik itt a' szomszédunkba, hetven esztendős özvegy. Ő veszi magának azt a' bátorságot hogy szeressen és szeretetet kívánnyon. Gyöngy állat — el fárad a' szem míg magánosságát fel-felé végig nézi, két szűrös válla hegyi, feje tetejéig fel-vonodik, erről a' hármás tetőrül néz-le ránk mint a' mélységbe. Be van szagos vízzel azért lotsolva, és a' leg elevenebb' társaságokba²⁹ szinte úgy el-jár még, s' kip kap alá s' [62] fel, mintha hamintz kéröt kellene néki várni.

Senki nem-meri tőlle kérdezni, hány esztendős — mindjárt el-kezd az orrát fújni, és olyan szemeket hány, hogy azt gondolnád zivatart támaszt; végre egy mérges mosolyodást teszen, 's úgy mondja-ki nagy pihegéssel; hogy még *egészes vágyok hálá Istennek*. A szerentse mentsen *Mumine* Asszonyommal együtt magánosan lenni — meg enne attúl félek! ah! be szomorú dolog ez Asszonyi nemetekbe, hogy ha uratok nints, a' szerelemtül vén korotokba sem szabadúlhattok-meg!

Más újságom- is van, az hogy az Ifiu Pindor meg-házasodik — klastromból hozták jegyesét, ah be örül házasságának, úgy örül mint a' Paraszt legény, a' ki azért vészen feleséget, hogy parantsolhassék

²⁸keves ²⁹társaságokba

ő-is valakinek e' föld színén. Az ő kedvese pedig olyan vad [63] — tsak férre sandal szüntelen, 's mindég var.

Az emberektől, úgy fél mint a' sátányoktul, azonba férjhez mégyen, ha szóllanak hozzá, mindjárt azt gondollya tsúfolni kívánnák, vagy fajtalankodni akarnak előtte — olyan durtságán, 's hirtelen ki szól, hogy meg-ijeszt — akar az orrát ütesse fel véle valaki, akar feleletet kapjon tőlle mind egy. Ha a' Miatyánkot³⁰ mondanánk előtte, még is azt gondolná talán, hogy bünre kénszerittyük,³¹ olyan szent.

A gyerek Pindor úgy lebeg körülte mint a' fa levél — szinte olyan jó izü néki jegyesének jelen léte, nyallya magának az alyakát mellette, nints rendesebb, mint oskólás embert házasodni látni. — Egész világot őszve fecsegi — Pindor el-mégyen osztán kedves jövődöbéli felétül — egy szökéssel kedves asszony Annyához veti [64] magát, kinek a' leg idétlenebb erőltetett módossággal, valamit fülébe súg — ah! akkor el-kezdnek tzintzogni, vintzogni, kezekkel a' térdeket verni — hideg nevetésekkel, a' gyomrát meg rontják az embernek — a' szégyen ki-kerget minden betsülletes látogatót a' szobából.

Az ilyen tsemeték olyannak tettzenek nékem a' házassággal, mint a' kitsiny gyerek, mikor az apja süvegét fel teszi, 's ki-néz alóla vitézi tekintettel, hogy már ő is nagy ember, mert nagy süvege van — azonba minden neveti. A'³² házasság olyanoknak illik, kik tudják mi a' világ, ha ezen tudományod meg-van, ne légy attul idegen, ki érted lehel, 's létit létedhez kívánja kapcsolni.

³⁰Miatyánkot ³¹kénszerittyük ³²a'

[65] XXIV. LEVÉL.
PARMENIO, LINDORHOZ.

A házasság tudod olly életnek neme, melly által szívünknek érzékenységei, sok dolgokra osztatnak-fel, az az sok kinra, és sok gyönyörüségeink vannak barátom, annál több féle módon lehetünk szerentsétlenek.

Szidaliszhez vett barátságom (mert értsd-meg miért beszéllek) nem fog heves, és nyughatatlan tűzü szerelembül többé állani, az ilyen indúlatok tudom, házasságba, nem szoktak állandók lenni, hol a' leg buzgóbb szerelem-is, a' szerentséssek közt kötelességgé, tsak jó barátsággá, szokássá, a' szerentsétlenek³³ közt pedig útálattá, veszedelemmé változik. Van más még valami a' természetbe, melly által két emberi lét magát egyé teheti, mit mi erkölts természeti tulaj-[66]donságok, értelmek egyenlőségének szoktunk nevezni. Ezekbe³⁴ lehet két lélek egy.

Hogy tehát házasságba magamnak szerentsével hizelkedhessem, Szidalisznak nem annyira szerelmét, 's termetit, mint véle születet természeti tulajdonságait vizsgálom. Valaki tsak külső okokból házasodik, mind vakúl tészki-magát szerentsére, noha még sem következik, hogy ezek mind veszedelembé essenek. Ollyan természet által való egybe tétetéseknek kell-lenni, az emberi tulajdonságoknak egy személybe, melly érzésünknek, okoskodásunk módjának tethessen, külömben okos embernek házasságra lépni nehéz dolog.

Minden embernek fogantatásába vét a' természet tudod egy ollyan szikrát, melly abba osztán halálíg el-változhatatlan, és a' melly azon személynek kellemetességét, vagy izetlenségét ki [67] tsinállya, nem-tudjuk azt minek nevezni, magyarázni. Tsak elég tapasztalnúnk, hogy némely természet nekünk magatúl édes, kedves, némely pedig önként tsúfos, és idegen. Ezen nevezet természet-

³³szerentsétlenek ³⁴nevezni ezekbe

nek nemes magyarázhatatlan szikrája huzott Szidalishez, kibe hogy
érzéseimtől tsalattassam még nem-hihetem.

Nem-hiszem azomba, hogy két természetnek, minden magát elő
adható alkalmatosságokba, mindenkor egyenlő értelmek lehetne e'
világba, bár halálba szeressék-is egymást, ezen okból házasságba, jó
barátok közt-is esik apró perlekedés, de az illy háborúkat, ha
Angyalt vennénk-is-el, talán soha el-nem-kerülhetnénk. A melly
személlyel az ember éjjel nappal együtt lakik, és az életnek külömb
külömb féle terheit együt húzza, ezzel nem maradhat mindég
manéros, játékos, és heves szerelem. Mire kell hát³⁵ magúnkat a'
házas-[68]sággal el tökélleni? tsak emberi nyomorúságainknak meg-
változtatásokra! Sok keserve, kára, fájdalma, nyughatatlansága van
a' házasságnak; de sok szerentsétlensége, veszedelme, alatsónysága
történhetik, a' nőtelen életnek is, akár egyikbe, akár másikba
éllyünk, öröm és fájdalom közt kell forganánk.

Igy gondolkodom én a' házasságról barátom igen rövideden, szóly
barátságból hozzám, ha tanátslod-é sorsomnak változtatását, vagy
nem?

XXV. LEVÉL. LINDOR, PARMENIOHOZ.

Ne házasodj, házasodj, úgy, nem úgy, mint a' Végezés van róllad
meg-határozva. Gondolly magadnak, egy szelid erköltsü érdemes
asszonyt, képzely körölte olly józan tulajdonságú, nemes szi-[69]vü,
igazán nevelt magzatokat, mellyek emberi nemeknek diszére vagy-
nak, tégedet Attyoknak neveznek, lábaidat ölelik, kezedet tsókol-
lyák. Képzely egy szép ifiat magadnak, tudománnyal, erköltssel,
nagy szívvel, nemes tiszta indúlatokkal, ki már az embereknek
közönséges tiszteletit, ditséretit magára húzza, ki világi gondodat

³⁵hat

könnyíti; vezérli, hazádnak fényét emeli, 's nemes tulajdonságaival nemzetednek, barátokat tsinál; azomba ved' fel, hogy az az Ifiu kezedet tsókollya, új életre hozván Hazájába azt a' vért, melly már a' testedbe el-múlása felé vonatik. Egy szóval mond-meg nékem, mitsoda gyönyörüséget éreznél, ha olyan^{35/a} fiad vólna, mint magad vagy? — Látod a' szerentsés házasság, tsak nem annyival felyül haladja a' leg szerentséssebb nótelenséget, mint az ég a' földet.

Nem imádnád é osztán azt az Asszonyt, ki néked olly származásokat³⁶ [70] adna, és nevelne. Egy hiv anyát aszतालodnál, nemes gyermekek közt látni nyájaskodni, nem világi Paraditsom-é. Azért egy Asszony ki természet szerint való kötelességének végbe vitelébe szerentsés, szinte olly nagy érdemü dolog, mint a' leg-nagyobb erkölsü ember e' világon.

De ellenbe ved'-fel, mind ezen elő számlált gyönyörüségeknek³⁷ ellenkezéseit-is, el-fajúlt gyermek, el-fajúlt Asszony. Lelkednek gyötrelme világi életednek pokla, vagyonodnak betsülletednek temetője, nevednek élő gyalázattya! ah! barátom, be ki-magyarázhatatlan veszedelem! — mind ez, mind amaz, meg eshetik rajtad házasságba, de remélly jót, húnd-bé szemed, kiálts-fel az egekre, 's tseleked' azt, melyre természeted, sorsod nagyobb erővel húznak.

[71] JEGYZÉS.

Ezek a' Levelek próbára tsináltattak Magyarba leg először oly végbül, ha módjokat annya nyelvünk meg-szenvedi-é. Külömben az írás módja az Anglusoknál már régen szokásba van. E leveleket leg először 1771be ugyan magam németül irtam, és ugy németbül fordítottam magyarra 1778ba. Minden³⁸ munkáimat e' szerint készítettem próbára a' magyarságban.

VÉGE.

^{35/a}ollyon ³⁶szármásásokat ³⁷gyönyörüségeknek ³⁸Minpen

TUDÓSÍTÁS

A' HIHETŐ MAHOMET avagy A' FANATICIZMUS,
SZOMORU JÁTÉK mellyet magyarra fordított
ZECHENTER ANTAL A' FŐ-HADI-TANÁTSNAK
TISZTE (POSONYBAN, LANDERER MIHÁLY'
költségével, és betüivel.)

című kiadványhoz

BESZÉLVEL GYÖRGY

TUDÓSÍTÁS.

Meg-kell vallani, hogy ezen Tragédiának Fordítója, minden Hazája fíjaitól ditséretet érdemel azért, hogy azoknak született nyelvét fel-emelni törekedik. Én különösen ezen fordítását gyönyörűséggel olvastam, melly még kéz-írásban hozzám jutván, kezemből örömet nyomtatás alá adtam, melly szolgálatra némelly Magyar szóknak vizsgálásával, a' Fordító maga kért, mivel most Olaszországban vagyon, 's erre nem érkezhett. Ezen ditséretes Fordítónak neve már isméretes lett Adélaid és Hippolitus Trágédiáknak fordításával, melly munkáit ezen jelen-valóval felül haladni kívánta, s' általam Olvasóinak ajánlya.

BESSENYEI GYÖRGY

TUDÓSÍTÁS.

Meg-kell vallani, hogy ezen Tragédiának Fordítója, minden Hazája fijaitól dicséretet érdemel azért, hogy azoknak született nyelvét fel-emelni törekedik. Én különösen ezen fordítását gyönyörűséggel olvastam, melly még kéz-írásban hozzám jutván, kezemből örömost nyomtatás alá adtam, melly szolgálatra némelly Magyar szóknak vizsgálásával, a' Fordító maga kért, mivel most Olaszországban vagyon, 's erre nem érkezhett. Ezen dicséretes Fordítónak neve már isméretes lett Adélaïd és Hippolitus Trágédiáknak fordításával, melly munkáit ezen jelen-valóval felül haladni kívánta, s' általam Olvasóinak ajánlya.

BESSENYEI GYÖRGY

JEGYZETSZÓTÁR

- adó — valamilyen illő, köteles cselekedet, tiszteletadás
akarom hogy fel találjak — örömmel látlak
Akheron — az alvilág folyója a görög mitológiában
áldozat — hódolat
állat — 1. élőlény általában, megvető értelmű nincs, 2. elem, a világnak tovább már nem bontható része
Argélius — Argirus, História az vitéz Argirusról és egy tündér szűz leányról című, Gergei Albert által 1600 körül írott széphistória. A munka népkönyvvé vált, még a XVIII. században is igen népszerű volt
ármáda — hadsereg
asztal — étel, koszt; „egész asztalommal”: teljes ellátással
átalag — hordó
- babarus — bajor
badarom — szépem, szépségem
bakatella — bagatell, semmiség, lényegtelen dolog
balin — halfajta
bászta — elég, elég volt ebből
binnen — bent, belül
Bergengócia — a magyar népmesékben a világ határán lévő tenger
bersen — vörös növényi festék
bóné — halászszerző, kisebb, zsákszerű háló
bus — haragos, dühös
buger — tallérfajta, pénz
- compliment — complement, bók
czatli v. caknin — kicsipkézett fehérneműdíz

csatara — lárma, zaj, nevetgélés
csürkőzés — régi gyerekjáték, amelyben egy gúla alakú kis fadarabot kell eltalálni a résztvevőknek

Dairó — Dairi: a papi fejedelem elnevezése Japánban

deficiált — meghalt

déllyest — délutáni idő, délután

dévér — halfajta

duggatni — dugni, ill rejtegetni

Dukálion — Deukálion: görög mitológiai alak, az özönvíz elől csak neki sikerült elmenekülni feleségével

duzzan, jó kedve duzzan — jó kedve kerekedik

egyes — 1. egyező, 2. porciós üveg volt a hajdani kocsmákban

egyetemben — együtt

egyvelgés — keveredés

el-hálni — közösülni

Elizeum — Elüzion: a görög mitológiában a túlvilágnak az üdvözültek árnyait befogadó része

értek — hallok

esdekik — könyörög, nagyon óhajt

fakó — vaszatlan székér

faltól hagyni valakit — fal mögött hagyni valakit, nem vinni a harcba: Itt: nem viszi magával

fel duzta az orrát — megharagszik, megorrol

félre fitul — elferdül

fohászcodik — vágyakozik, sóvárog

furcsa — csinos, formás

füle gombja — fülhegye

füttyentett — füllentett

fergettyű — a kocsikerék része

galant — udvarias, szerelmes

gárgya keszeg — halfajta

Gól — Gallia

gordonos cigány — hegedűs cigány

gyalom — nagyméretű háló a halászatban

hahozni — nevetgélni

havat tölteni — bolond, szeszélyes időszakot tölteni

hecike — kicsi

herba-tej — tea

hemorrhoides affectio — végbélbántalom
humor — kedv, hangulat, kedély
hurczol — fáraszt, csigáz

Idália — Idalion: város Ciprus szigetén
ingyen sem — egyáltalán nem
inspetzié — in specie: nevezetesen, kiváltképpen
insurrectio — insurrectio: a nemesség hadbavonulása, a nemesi felkelés
ipa — após

jáger — vadász
jerke — nőtény bárány
juh, a kocsi juha — a szekér része: a rudat fenntartó fa

kaccsant, kocson — vágyakozik, titokban érdeklődik valami vagy valaki iránt
Karibdis — 1. Scilla
kaptája a világnak — a világ megszokott, előre megszabott rendje
kaptáz, fejét kaptázza eszére — saját észjárására kitanítja
káta — a halászok nagy hálójának egy része
kéméld kérésemet — kedvezően fogadd kérésemet
készület — tanulással kialakult készség, felkészültség
kip-kap — belekap (többfélébe)
kobozva lenni — kutatni, keresgélni, talán: ügyeskedni
kohát — kohóját
kommentzio — kommenció: a cselédek egész évi munkájáért szerződésben megállapított természetbeni járandóság
korbács haj — valószínűleg korbács alakúra font haj
kordul egészségem — bizonytalan az egészségi állapotom
korog, korrog — mozog, zúgolódik
korong — a malomban az a kőkerék, ami forog
kóts puska — kulcspuska: üres csövű, kulcsból készített puskaféle eszköz, a gyerekek játékszere volt
kotzitus — pokol
kössü — kösü: csavarral ellátott fogó, lakatosszerszám
kurolni — korholni
kuttog — magát meghúzva hallgat

laktáros — tejtartó edény
Latzédémon — Lacedaimon, az ókori Spárta másik neve
lemetz, lemes — az eke része, csoroszlya
lingvista — nyelvész
lósus — locus, hely (idézet értelmében is)

malata — a pálinkafőzésnél keletkező moslék
manér, manier — manír, modor
Markalf — inkább Salamon és Markalf címmel emlegetett, középkori eredetű beszélgetésgyűjtemény, amelyben Markalf, a tudatlan paraszt rendszeresen túljár a bölcs király eszén. A XVIII. század Magyarországon is népszerű könyv volt, a felvilágosodás hívei számára pedig a rossz ízlés egyik legbosszantóbb példája.
martzafánk — marcipán
márjás, máriás — régi magyar pénzérme, nevét a rajta lévő Mária képről kapta
Meotis — Meotisz, az Azovi-tenger ókori neve, őseink a VII. században ennek a partvidékén éltek
meg áldoz — feláldoz
memorialis — feljegyzés
met háló — két csónak között kihúzható halászháló
Mogol — mogul, indiai fejedelmi dinasztia a VII—XVIII. században, de így nevezték a dinasztiából származó uralkodókat általában is

nyilván — nyilvánosan

Nyul históriája — a XVII. század második felében keletkezett költemény, állatpanasz formájában előadott szatíra. Ponyvakiadásainak sora a XIX. századig húzódik

obester — ezredes

okik, bele okik — beletanul

októság — butaság (októ=oktondi, ostoba)

Olimpus — Olümposz, hegység Görögországban, a régi görögök hitregéi szerint az istenek lakhelye

oraculum — jóslat, jóshely, ill. csalhatatlan bölcs

ormó — valaminek a kiálló teteje

örökség — kezdet és vég nélkül tartó állapot

ötse — öccse, a régi nyelvben leánytestvért is jelentett az öccs szó

Pafos, Páfis — Paphosz, város Ciprus szigetén. Mivel a mitológia szerint Aphrodité, a szerelem istennője itt született, az ő városa volt s szép templom állt tiszteletére
panaszlom — sajnálom

persej — a malomkő vasa vagy a kerékagyhoz alkalmazott vaslemez

petyeg — gagyog

piritus — éltető szellem, itt: csodagyógyszer, védőszer

porban ülni — alacsony állapotban lenni

pöcsölgös — lazán fityegő, a pötyögős alakváltozata

pöszög — félig síró hangon beszélni

préceptor — tanító, nevelő

prókátor — ügyvéd
puja — gyerek, deák-puja: diákgyerek
puntom — pontum, pont, vége, döntöttem
püstöly — pisztoly
rébzik — rémlik
rekedezve — rekedt, fátyolos hangon
remonda — csúnya, rendetlen, komisz
resolutio — döntés, elhatározás
rigályosan — ritkásan
rokámbol — rocambole, kártyajáték

sajnosan — fájdalmas részvétellel, szomorúan
sandal — sandít, lopva, hamisan néz
sério — komolyan
siket — homályos, sötét
söre — hízott barom (ökör v. disznó)
söreg — kisebb fajta kecsge
spectabilis — tekintetes

Stiksz — Stüksz, az alvilág határfolyója a görög mitológiában, Kháron szállítja át rajta a lelkeket

Stilfrid — Stilfrid és Brunvik története címen ismert középkori monda, amelynek számos verses és prózai változata terjedt el az európai irodalomban. Nálunk a XVIII. században is népszerű olvasmány volt, Bessenyei számára az alacsony ízlés egyik példája

Stzilla, Scilla, Karibdis — Szkülla és Karübdisz, így nevezik az olyan helyzetet, amelyben több oldalról is veszély leselkedik az emberre. Eredetileg a hajósokat fenyegető veszedelmek a görög mitológiában

successor — utód, örökös

sutulni — tartani

szák — hálószerű szövetből készült kis zacskó

szoros — 1. szigorú 2. szoros győzelem: kis győzelem, nem nagy siker

szugoly — szoros, szűk hely, zug

szurkot enni — rászédettnek lenni; megegették vele a szurkot: rászédték

Tanais — a Don folyó latin neve, őseink táboroztak a partján

tanács — tanácsos

talpas — gyalogos katona, közkatona

tapasztod — érinted

tekintet — 1. külső tekintet: látszat, kinézés 2. tekintély

Tódi Miklós — Toldi Miklós, Ilosvai Selymes Péter 1574-ben megjelent s népkönyvvé vált műve: Az híres nevezetes Tholdi Miklósnak jeles tselekedeteiről és bajnokságáról való história. Arany Toldijának forrása

tő — tű

tök kolpp — kártyafigura: tök felső

tör — kelepce, csapda

trutzára — dacára, ellenére

Trója veszedelme — Dugonics András (1740–1818) 1774-ben készített elbeszélő költeménye

tsataráz — sűrűn csapkod, vagdalkozik

tsingallom — fényes szárnyú lepkém

tudományokat teszel — óvást tenni valamely jogi sérelem ellen

tulok — fiatal ökör, vagy tehén

tzompó — compó, halfajta

tzukher kopó — cukorból (ill. marcipánból) készült kutyafigura

ubítás — hovatarozás

umbra — kártyajáték

véter — kis háló, halászszerző

vizsla marha — fürge, eleven állat

záp — fejes vasszög

zéfirus — Zephürosz, enyhe, frissítő szellő

NÉVMUTATÓ

- Aesopus 24
Akhilles 1. *Akhillész*
 Akhillész 535
 Albinus 613
 Alexovits Vazul 110
 Amyot, Jacques 52
Annubisz 534
 Anonymus 35
Aphrodité 702
 Arany János 32, 36, 703
 Arbakész 534
 Arbatzes I. Arbakész
 Athotisz 534
- Bacchus I. Bakkhosz
 Bacon, Francis 542
Bakkhosz 285
 Bakkó I. Bacon
 Ballagi Aladár 36, 37, 43, 47, 71, 86
 Barcsay Ábrahám 44, 62
 Bartsai György 102
 Baróti Dezső 55—57, 65
 Bayer József 12, 29
 Beleznai Miklós 22—24, 102
 Beleznai Miklósné Podmanitzki Anna
   Mária 12, 21—23, 115
 Belohorszky Ferenc 15, 33—35, 92—94
 Benda Kálmán 84
Bendegúz 181, 244
- Benkő Loránd 52, 70
 Beöthy Zsolt 48
 Bergalli, Luise 51, 58
 Binder Jenő 47—49, 56
 Bíró Ferenc 13, 40, 67, 85, 96
 Bleyer Jakab 49
 Bompiani 36
 Bonfini, Antonio 15, 34, 35, 120
 Bouscal, Guerin de 50—52, 58
 Brenner, Clarence D. 57, 93
 Bruckner János 72
 Brutus, Marcus Junius 605, 607, 619,
   620, 636
 Brútus I. Brutus
- Caesar, Julius 620
 Césár I. Caesar
 Cailhava, Jean-François 95
 Cairo, Lauro 58
 Cassius, Longinus 613
 Cato, Marcus Porcius 597, 608, 613, 636
 Cicero, Marcus Tullius 621
 Cillei Ulrik 18, 120, 129—131, 135, 142,
   146, 157, 163
 Cioranescu, Alexandre 57
 Clement 51
 Colbert, Jean-Baptiste 542
 Collé, Charles 95
 Corneille, Pierre 51, 54, 55, 57, 109, 542

- Corneille, Thomas 542
 Cornéliusok I. Corneille, Pierre és Thomas Corneille
 Crassus, Marcus Licinius 607
Cupido 585
- Császár Elemér 34
 Csóka J. Lajos 43, 45
 Csokonai Vitéz Mihály 84
 Csokonay I. Csokonai
- Dähnert, Johann Carl 34
 Demeter János 29
 Demetrius N. N. I. Szluha Demeter
 Descartes, René 542
 Des Guignes, Honoré 34, 35
 Deskárt I. Descartes
 Desjardin, M. S. 58
 Destouches 88, 89, 91—94
Deukálion I. *Dukálion*
 Dézsi Lajos 37
Diana 577
Diánna I. *Diana*
 Diogénész I. Diogenész
 Diogenész 464
 Dráko I. Drakón
 Drakón 535
 Dugonics András 704
Dukálion 535, 700
- Elek Oszkár 52
 Eugénius I. Savoyai Eugen
 Euripides I. Euripidész
 Euripidész 542
- Frautsch, Richard 57
- Gálos Rezső 11, 24, 29, 35, 42—45,
 53—55, 57, 69, 71, 78, 83, 86, 90, 97
 Gersei Albert 699
 Gergye László 67
- Goldoni, Carlo 92
 Gorzó Gellért 30
 Gottsched, Johann Christoph 46—50
 Gragger Róbert 90, 91
 Grass Frigyesné 42—46
 Gvadányi József 91
 Gyöngyösi István 585
- Habsburg-család 24
 Halász Gábor 45
 Hankiss János 88, 89
 Harsányi István 90
 Harsányi Kálmán 36
Hektor I. *Hektór* 549
 Heinrich Gusztáv 48, 49, 77, 85
Helena I. *Helené*
Helené 685
 Heltai Gáspár 15
Hermes I. *Hermész*
Hermész 668, 674, 675
Himen I. *Hümenaiosz*
 Home, John 51
 Horatius, Quintus Flaccus 38
 Hunyadi-család 15, 493
 Hunyadi János 15, 120
 Hunyadi Jánosné 116
 Hunyadi László 21, 22, 115, 120
 Hunyadi Mátyás 15
Hümenaiosz 171, 175, 192
- Ilosvai Selymes Péter 703
- Jankovics Miklós 52
 Jones, Silas Paul 57
 Jósa István 16
Juno 685
Jupiter 68, 179, 191, 201, 203—206, 208,
 209, 211, 214, 215, 222, 227, 228, 248,
 249, 261, 262, 265, 266, 268, 272, 273,
 275, 276, 278, 279, 281—284, 286,
 289, 291, 301, 304, 307, 315, 318,
 331—333, 335, 339, 347, 348, 351,

356—359, 363, 375—377, 380, 389,
390, 395, 398, 404, 421, 598, 601, 602,
604, 606, 619, 631, 640

Kaliwoda, Leopold 25, 26, 70, 113, 293

Kám 532

Káron l. *Kharón*

Kassius l. Cassius

Kátó l. Cato

Kazinczy Ferenc 26, 42

Kazinczy Gábor 76, 77

Kharón 389, 391

Kekropsz 535

Kelemen László 84, 90

Kerényi Ferenc 29, 84

Keszler József 89

Kézai Simon 37

Khám l. *Kám*

Kleopátra 534, 611

Kleopátra l. Kleopátra

Kókay György 82

Kolbert l. Colbert

Kollár Ádám 16, 36, 42—45

Kont Ignác 50

Kónyi János 585

Kopernikus, Nikolaus 542

Kotta 613

Kovács Sándor Iván 39

Kranaosz 535

Kranausz l. *Kranaosz*

Krassus l. Crassus

Kreskay Imre 72

Krisztus 535

Krook, Enoch 51

Kupidó l. *Cupido*

Laczkó János 47, 50, 57, 86, 87, 90

Laffont, Pierre 36

Landere Mihály 29, 33, 167, 695

Larousse 51

Larthomas, Pierre 88

László, V. király 24

Lázár Béla 46—49, 56, 77, 85

Lepidus, M. Aemilius 599, 604

Lépidus l. Lepidus

Lever, Maurice 57, 58

Likurgus l. Lükurgosz

Lipót, II. Császár 84

Locke, John 104, 542

Lokk l. Locke

Lucanus 103, 108

Lükurgosz 61, 303—305, 309, 313, 321,
323, 329, 330, 336, 338, 365, 369, 535

Malborough, John Churchill 542

Málborog l. Malborouhg

Manethon l. Manethón

Manethón 532

Mária Amália hercegnő 35

Mária Terézia 23, 42, 44, 45, 62, 65—67,
88, 102, 105, 295

Mária Thérédia l. Mária Terézia

Marius, Gaius 620

Márius l. Marius

Mars 169, 176, 211, 245

Márs l. *Mars*

Martin, Angus 57

Mattyasovszky Ignác 38

Menes, Meszraim 532

Mérey Sándor 29, 84

Mezei Márta 15

Miller Jakab Ferdinánd 83

Millot, Claude-François 78

Minerva 169, 577, 685

Mithal, Christiane 57

Molière 88, 90, 91

Montecuccoli, Raymond 542

Montékukuli l. Montecuccoli

Mylne, Vivienne 57

Nagy Imre 25

Nagy Sándor l. Sándor

Némedi Lajos 56

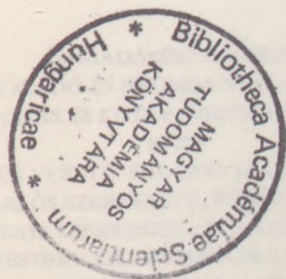
Néricault, Philipe l. Destouches

- Octavia császárné 596, 597, 600, 604
 Omár, I. kalifa 534
 Orczy Lőrinc 13, 14, 22, 28, 29, 31, 32,
 38, 167
 Orczy Lőrinczné 22
- Padányi Klára 52
 Palissot, Charles 89, 93
 Parfait testvérek 52
 Paulus 613
 Penke Olga 106, 110
 Péterffy Béla 24
 Petz Gedeon 88–90, 92, 94
 Platón 577
 Plátó l. Platón
 Plutarkhosz 46–49, 52, 53, 56
Plutó l. *Plutón*
Plutón 364, 376, 391, 398, 641, 654
Plútó l. *Plutón*
 Pomeau, René 106
 Pope, Alexander 12, 13, 20, 67, 68
 Porta, J.—Giovanni 51, 58
 Pougin 51
 Pray György 34
Priamosz 549
Priámunisz l. *Priamosz*
Proteus l. *Próteus*
Próteus 597
- Quilici, Piccardia 58
- Racine, Jean 109, 542
 Racine, Louis 52
 Raszin l. Racine, Jean
 Regnard, Jean-François 95
 Répszeli László 38
 Richelieu, Armand Jean du Plessis 542
 Ridgway, Ronald S. 106
 Riedl Frigyes 11, 34, 35
 Risellió l. Richelieu
 Robinet, Jean Baptiste René 542
 Robinét l. Robinet
- Romulus* 535
Rómulus l. *Romulus*
 Rousseau, Jean-Jacques 568
 Roustan, Marius 94
 Rowson, Elisabeth 70
 Rózsa Géza 48
 Ruffinus 532
 Russzó l. Rousseau
- Saint-Jorry, Robert de 95
 Sallustius 52
 Sándor, Nagy, uralkodó 535
 Savoyai Eugen 542
 Schedel l. Toldy 76
 Schetz Péter 38
 Schneider, Max 57
 Schwandtner, Georg 35
 Sedaine, Jean-Michel 89, 93, 94
 Sénakérib l. Szanhérib
 Shakespeare, William 41
 Socrates l. Szókratész
 Sokrátés l. Szókratész
 Sonnenfels, Joseph 88
 Staud Géza 16, 59
 Sulla, Lucius Cornelius 620
- Szabó Márton 78
 Szaitz Leo Mária 11, 35
 Szaladin 534
 Szanhérib 535
 Szardanapálás 534
 Szauder József 37, 55, 56, 93, 564
 Szélim 534
 Széll Farкас 102
 Szentgyörgyi Gellérd 52
 Szigethy Gábor 41
 Szilla l. Sulla
 Szinnyei József 52, 109
 Szluha Demeter 13, 16
 Szókratész 465, 550, 577
 Szofokles l. Szophoklész
 Szokrates l. Szókratész

- Szolon I. Szolón
 Szolón 535
 Szophoklész 542
 Szörényi László 16, 20, 37—39, 55, 56,
 93, 564
 Szücs Jenő 37
- Tarnai Andor 37
 Teleki Ádám 50, 53, 54
 Teleki József 24
 Teleki László 24
 Témistokles I. Themisztoklész
 Thalész 465
 Tháles I. Thalész
 Themisztoklész 535
 Theodosius, Flavius' 535
 Theódósiús I. Theodosius
 Thuróczy János 34—36
 Toldy Ferenc 76
 Tolnai Adél 15
 Turenne, Henri de la Tour 542
 Türen I. Turenne
 Tzekrops I. Kekropsz
 Tziliai Ulrik I. Cillei
- Ufférius I. Ruffinus
- Váczy János 26
 Vaumiére, Pierre Dortigue de 51
 Venus 194, 241, 364, 385, 391, 545, 685
 Vénus I. Venus
 Virág Benedek 25, 26
 Voinovich Géza 24
 Voisenon, Claude-Henri 95
 Voltaire 15, 43, 72, 102—107, 109, 110,
 593, 594
 Voltér I. Voltaire
- Waldapfel József 55, 56, 71, 82, 83, 93
 Weber, Ernst 57
 Witzenez Júlia 88, 94
- Zechenter Antal 109, 110
 Zénó I. Zénon
 Zénon 465
 Zolnai Béla 49—54, 56, 58
 Zoványi Jenő 23, 43
 Zrínyi Miklós 39

A KIADÁSÉRT FELELŐS
AZ AKADÉMIAI KIADÓ ÉS NYOMDA VÁLLALAT FŐIGAZGATÓJA
SZEDÉS, NYOMÁS ÉS KÖTÉS: SZEGEDI NYOMDA, SZEGED

89-229

FELELŐS VEZETŐ: SURÁNYI TIBOR IGAZGATÓ
FELELŐS SZERKESZTŐ: RÓBERT ZSÓFIA
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: RIGÓ ZSUZSANNA
A KÖTÉSTERV KILLER MARCELLA MUNKÁJA
KIADVÁNYSZÁM: 2663
MEGJELENT 44,5 (A/5) ÍV TERJEDELEMBEN

